

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI
ÖZEL HUKUK DOKTORA PROGRAMI

ARABULUCULUK SONUCUNDA YAPILAN
MİLLETLERARASI SULH ANLAŞMALARI HAKKINDA
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ
UYGULAMA ALANI

Doktora Tezi

Özlem BORA

Ankara – 2024

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI
ÖZEL HUKUK DOKTORA PROGRAMI

ARABULUCULUK SONUCUNDA YAPILAN
MİLLETLERARASI SULH ANLAŞMALARI HAKKINDA
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ
UYGULAMA ALANI

Doktora Tezi

Özlem BORA

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Doğa ELÇİN

Ankara – 2024

KABUL VE ONAY

Özlem BORA tarafından hazırlanan “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Singapur Sözleşmesi Uygulama Alanı” başlıklı bu çalışma, 22/10/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Özel Hukuk Programında Doktora Tezi olarak oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Esra DARDAĞAN KİBAR (Başkan)

Doç. Dr. Doğa ELÇİN (Danışman)

Prof. Dr. Banu ŞİT KÖŞGEROĞLU (Üye)

Doç. Dr. Zehra ÖZKAN ÜNER (Üye)

Dr. Öğretim Üyesi Cengiz KULAKSIZ (Üye)

Prof. Dr. Şule TUZLUKAYA

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

22.10.2024

Özlem BORA

ÖZ

BORA, Özlem. Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Singapur Sözleşmesi Uygulama Alanı, Doktora Tezi, Ankara, 2024.

Milletlerarası nitelik içeren ticari arabuluculuk uygulamalarının sonuç ve etkilerinin öngörülebilirliği ile yeknesaklaştırılması amacıyla hazırlanan Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (Singapur Sözleşmesi), Türkiye'de 11 Nisan 2022 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Yürürlüğe girme sürecinin henüz çok yeni olmasından dolayı Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanını ve Türk hukukuyla uyumunu incelemeyi hedefleyen çalışma konumuzun belirlenmesinde öğreti ve uygulamada duyulan ihtiyaç etkili olmuştur.

Singapur Sözleşmesi imza töreninden itibaren ülkemizde olduğu gibi çok sayıda ülkede önemli bir gündem konusudur. Çalışmamızda özel bir kanunla düzenlenen arabuluculuk ile giderek alanı genişletilen dava şartı arabuluculuk konusundaki yasal düzenlemeler dahil Türk arabuluculuk mevzuatı Singapur Sözleşmesi perspektifinden incelenmeye çalışılacaktır.

Giriş ve iki bölümden meydana gelen çalışmamızın giriş bölümünde çalışmamızın kapsamı ve amacına ilişkin bilgi verilmiş ve inceleme yöntemimiz sunulmuştur. Giriş bölümünde adalete erişim hakkı yönünden arabuluculuk, sulh kurumuna Türkiye'nin yaklaşımı ve Singapur Sözleşmesi yönünden sulh konusunun değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde arabuluculuk kavramı ve tanımı, uzlaştırma ile ilişkisi, arabuluculuk modelleri ve arabuluculuk sürecindeki sözleşmeler Singapur Sözleşmesi açısından incelenmiştir. Birinci bölümde Türk hukukunda arabuluculuğun tarihsel gelişimi ve yasal düzenlemelere de yer verilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise uluslararası alanda arabuluculuk ile ilgili düzenlemeler, Singapur Sözleşmesi hazırlık süreci, sistematığı, kavramları incelenmiş ve Singapur Sözleşmesi uygulama alanı, temel unsurları ile Türk hukuku yönünden uyumu tartışılmıştır.

Çalışmamızda Singapur Sözleşmesi yönünden belirsiz ve tartışmalı olan konular açıklığa kavuşturulmaya çalışılmış olup, uluslararası ve ulusal literatür araştırması sonucundaki öneri ve görüşlerimiz ile çalışmamız tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Arabuluculuk, HUAK, Singapur Sözleşmesi, Uygulama Alanı

ABSTRACT

BORA, Özlem. Application Scope of United Nations Singapore Convention Regarding International Settlement Agreements Conducted with Mediation, PhD Thesis, Ankara, 2024.

The United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (Singapore Convention) was drafted with the aim of ensuring predictability and uniformity of the results and effects of cross-border commercial mediation practices. The Convention entered into force in Türkiye on 11 April 2022. Since this date is quite recent, need felt in doctrine and practice was effective in determining the subject of our study, which aims to examine the application scope of the Singapore Convention and its compatibility with Turkish Law.

Since the signing ceremony, various aspects of the Convention have been evaluated both in Türkiye and in other participating nations. In our study, Turkish mediation legislation will be analysed from the perspective of the Singapore Convention.

Our study consists of an introduction and two chapters. In the introduction section, information on the scope and purpose of the study and the methodology of the analysis are provided. Mediation in terms of the right to access justice, approach adopted in Türkiye for settlement, and settlement in terms of the Singapore Convention are evaluated. In the first part of our study, the concept and definition of mediation, its relationship with conciliation, models of mediation and various agreements during the course of mediation process are examined from the perspective of the Singapore Convention. The historical development of mediation and legal regulations in Turkish Law are also covered. In the second part, international regulations regarding mediation, the preparation process, systematics and concepts of the Singapore Convention are examined and the compatibility of its scope of application and basic elements with the Turkish Law are discussed.

In our study, we tried to clarify the unclear and controversial issues in terms of the Singapore Convention and in the conclusion section, we have included the opinions and recommendations we have reached as a result of our national and international literature review.

Keywords: Alternative Dispute Resolution, Mediation, HUAK, Singapore Convention, Scope of Application.

GDPS

TEŞEKKÜR

Doktora tezimin hazırlanması sürecinde desteğini esirgemeyen ve akademik yolculuğuma ışık tutan tez danışmanım Doç. Dr. Doğa ELÇİN'e öncelikle minnettarlığımı ifade etmek ve teşekkür etmek isterim. Tez savunma jürimde yer alarak değerli görüşleriyle tezimin içeriğinin zenginleşmesini sağlayan Prof. Dr. Esra Gül DARDAĞAN KİBAR'a, Prof. Dr. Banu ŞİT KÖŞGEROĞLU'a, Doç. Dr. Zehra Özkan ÜNER'a ve Dr. Öğr. Üyesi Cengiz KULAKSIZ'a en derin teşekkürlerimi sunarım.

Eserlerinden ve engin bilgilerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Ahmet Mithat KILIÇOĞLU'na, Prof. Dr. Osman Celal GÖLE'ye ve Prof. Dr. Ali Sabih ARKAN'a, tez izleme komitemde yer alan ve önemli geri bildirimleri ile beni yönlendiren Doç. Dr. Pınar ÇAĞLAYAN AKSOY'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmalarım sırasında yardım ve desteklerinden dolayı Viyana UNCITRAL Kütüphanesi'nden Anne MOSTAD-JENSEN'e, Türkiye Barolar Birliği Kütüphanesi'nden Havva ALKIŞ ve Özgür EVREN'e ve Avukat Yekta Güngör Özden Kütüphanesi'nden Veli KURNAZ'a teşekkür ederim.

Doktora eğitimine başlamama vesile olan rahmetli dostum Dr. Nurdan YÜKSEL'e hayatımda bıraktığı iz için minnettarım. Dünyanın bir ucunda da olsa yüreğimde hep sevgisini hissettiğim canım kızım Dilara UĞURLU'ya, engin sabrı ve desteği için eşim Ergun BORA'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak her daim beni cesaretlendirdikleri için sevgili ailem ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ARABULUCULUK, ARABULUCULUK SÜRECİNDEKİ SÖZLEŞMELER, SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKU YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRME	24
1.1 Genel Olarak Arabuluculuk	24
1.1.1 Alternatif uyuşmazlık çözüm aracı olarak arabuluculuk	24
1.1.2 Arabuluculuk kavramı ve tanımı.....	27
1.1.3 Arabuluculuk (<i>mediation</i>) ve uzlaştırma (<i>conciliation</i>) ilişkisi	33
1.1.4 Arabuluculuk modelleri	36
1.1.4.1 Uygulanacak kanun hükümleri yönünden.....	37
1.1.4.1.1 Geleneksel (adi) arabuluculuk.....	37
1.1.4.1.2 Nitelikli (resmi) arabuluculuk	39
1.1.4.2 Arabuluculuk faaliyeti yönünden.....	40
1.1.4.2.1 Kolaylaştırıcı arabuluculuk (<i>facilitative mediation</i>)	41
1.1.4.2.2 Değerlendirici arabuluculuk (<i>evaluative mediation</i>).....	43
1.1.4.2.3 Dönüştürücü arabuluculuk (<i>transformative mediation</i>)	44
1.1.4.2.4 Terapötik arabuluculuk (<i>therapeutic mediation</i>)	46
1.1.4.2.5 Öyküsel arabuluculuk (<i>narrative mediation</i>).....	47
1.1.4.2.6 Problem çözücü arabuluculuk (<i>problem-solving mediation</i>)	48
1.1.4.2.7 Hümanistik arabuluculuk (<i>humanistic mediation</i>).....	50
1.1.4.3 Yabancılık unsuru yönünden	51
1.1.4.3.1 Milli / yerli arabuluculuk (<i>national / domestic mediation</i>)	51
1.1.4.3.2 Milletlerarası / sınır ötesi arabuluculuk (<i>international / cross border mediation</i>)	51
1.1.4.3.2.1 Milletlerarası tahkim perspektifinden değerlendirme	51
1.1.4.3.2.2 Milletlerarası arabuluculuk konusunda terminoloji sorunu	54

1.1.4.3.2.3 Milletlerarası ve sınır ötesi arabuluculuk kavramları.....	55
1.1.4.3.2.4 Milletlerarası arabuluculuk konusundaki ölçütler.....	59
1.1.4.3.2.5 Türk hukukunda yabancılık unsuru.....	64
1.1.5 Singapur Sözleşmesi perspektifinden arabuluculuk modelleri	67
1.2 Türk Hukukunda Arabuluculuğun Tarihsel Gelişimi ve Yasal Düzenlemeler	70
1.2.1 Türk hukukunda arabuluculuk	70
1.2.1.1 Arabuluculuğun tarihsel gelişimi	70
1.2.1.1.1 İhtiyari arabuluculuk dönemi	72
1.2.1.1.2 Dava şartı arabuluculuk dönemi.....	73
1.2.1.2 Mevzuat.....	74
1.2.1.2.1 Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu.....	74
1.2.1.2.2 Hukuk Muhakemeleri Kanunu	74
1.2.1.2.3 HUAK Yönetmeliği	74
1.2.1.2.4 Türkiye Arabulucular Etik Kuralları	75
1.2.1.2.5 Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi.....	78
1.2.1.3 Dava şartı arabuluculuk yasal düzenlemeleri.....	79
1.2.1.3.1 İş hukuku alanında dava şartı arabuluculuk	79
1.2.1.3.2 Ticaret hukuku alanında dava şartı arabuluculuk.....	81
1.2.1.3.3 Tüketici hukuku alanında dava şartı arabuluculuk.....	82
1.2.1.3.4 7445 sayılı kanun ile getirilen dava şartı arabuluculuk.....	84
1.2.1.3.5 7442 sayılı kanun ile getirilen dava şartı arabuluculuk.....	85
1.2.1.3.6 Yabancı ülkelerde yapılan arabuluculuk faaliyetinin dava şartına etkisi	85
1.3 Arabuluculuk Sürecindeki Sözleşmeler ile Singapur Sözleşmesi ve Türk Hukuku Yönünden Değerlendirme	87
1.3.1 Genel olarak arabuluculuk sürecindeki sözleşmeler	87
1.3.2 Arabuluculuk sözleşmesi	88
1.3.2.1 Kavram ve tanımı	88
1.3.2.2 Tarafları ve yapılma anı	90
1.3.2.3 Sözleşmenin geçerlilik koşulları	92
1.3.2.4 Şekli ve içeriği	92
1.3.3 Arabulucu sözleşmesi.....	94
1.3.3.1 Kavram ve tanımı.....	94

1.3.3.2 Tarafları ve yapılma anı	96
1.3.3.3 Sözleşmenin geçerlilik koşulları	97
1.3.3.4 Şekli ve içeriği	98
1.3.4 Arabuluculuk anlaşma belgesi	99
1.3.4.1 Kavram ve tanımı	99
1.3.4.2 Tarafları ve yapılma anı	101
1.3.4.3 Sözleşmenin geçerlilik koşulları	103
1.3.4.4 Şekli ve içeriği	104
1.3.4.5 Uygulanacak hukukun tespiti	108
1.3.4.6 Hukuki niteliği	110
1.3.4.6.1 Borçlar hukuku anlamında sözleşme niteliği	111
1.3.4.6.2 İcra kabiliyeti	111
1.3.4.6.3 Kesin delil kabiliyeti	112
1.3.4.6.4 İlam niteliğinde belgeye dönüştürülmesi	112
1.3.4.6.5 Mahkeme kararına dönüştürülmesi	115
1.3.4.6.6 Hakem kararına dönüştürülmesi	116
1.3.5 Arabulucu anlaşma belgesinin hüküm ve sonuçları	117
1.3.6 Anlaşma belgesi kapsamındaki uyuşmazlıklar için yeni dava açılmaması	118
1.3.7 Milletlerarası veya yabancı unsur taşıması	120
1.3.8 Singapur Sözleşmesi ve Türk hukuku yönünden değerlendirme	121
BÖLÜM 2: ARABULUCULUKLA İLGİLİ ULUSLARARASI / BÖLGESEL DÜZENLEMELER, SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ, UYGULAMA ALANI VE TÜRK HUKUKU YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRME	124
2.1 Arabuluculukla İlgili Uluslararası / Bölgesel Düzenlemeler	124
2.1.1 UNCITRAL ve çalışma yöntemi, model kanunlar, uzlaştırma kuralları, 2008/52/EC sayılı AB Arabuluculuk Yönergesi, Singapur Sözleşmesi	125
2.1.1.1 UNCITRAL ve çalışma yöntemi	125
2.1.1.2 1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları	129
2.1.1.3 2002 tarihli UNCITRAL Uluslararası Ticari Uzlaştırma Model Kanunu	132
2.1.1.4 2018 tarihli Uluslararası Ticari Arabuluculuk Model Kanunu	134
2.1.1.5 2021 tarihli UNCITRAL Arabuluculuk Kuralları	137
2.1.2 2008/52/EC sayılı Avrupa Birliği Arabuluculuk Yönergesi	138
2.1.3 Milletlerarası sözleşmeler ile Singapur Sözleşmesi ve yorumu	145

2.1.3.1 Milletlerarası sözleşmeler	145
2.1.3.2 Singapur Sözleşmesi ve yorumu	146
2.1.3.2.1 Genel olarak Singapur Sözleşmesi.....	146
2.1.3.2.2 Singapur Sözleşmesi yorumu.....	149
2.2 Singapur Sözleşmesi, Hazırlık Süreci, Sistematiği ve Bazı Kavramların Değerlendirilmesi	151
2.2.1 Singapur Sözleşmesi hazırlık süreci.....	151
2.2.2 Singapur Sözleşmesi yürürlüğe girme süreci	156
2.2.3 Sözleşmenin dibacesi (önsöz) ve sistematiği	158
2.2.4 Terminoloji sorunu ve bazı kavramların değerlendirilmesi	159
2.2.4.1 Uzlaştırma yerine arabuluculuk teriminin kullanılması.....	159
2.2.4.2 Yetkili makam kavramı.....	161
2.2.4.3 Opt-in (dahil etme) ve opt-out (hariç tutma).....	163
2.2.4.4 Hukuki yardım (<i>relief</i>) ve icra edilebilirlik (<i>enforceability</i>).....	165
2.3 Singapur Sözleşmesi Maddelerine Genel Bakış	168
2.3.1 Madde 1: Uygulama Alanı	168
2.3.2 Madde 2: Tanımlar	170
2.3.3 Madde 3: Genel İlkeler.....	172
2.3.4 Madde 4: Sulh Anlaşmasına Dayanılması İçin Gerekli Şartlar	174
2.3.5 Madde 5: Hukuki Yollara Başvurunun Reddi Sebepleri.....	175
2.3.6 Madde 6: Paralel Başvurular veya İddialar	180
2.3.7 Madde 7: Diğer Yasal Düzenlemeler veya Antlaşmalar	182
2.3.8 Madde 8: Çekinceler	184
2.3.9 Madde 9: Sulh Anlaşmalarına Etki	187
2.3.10 Madde 10: Depoziter	187
2.3.11 Madde 11: İmza, Onay, Kabul, Tasdik, Katılım	188
2.3.12 Madde 12: Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Kuruluşlarının Katılımı	189
2.3.13 Madde 13: Birleştirilmemiş Hukuk Sistemleri	190
2.3.14 Madde 14: Yürürlüğe Giriş	191
2.3.15 Madde 15: Değişiklik.....	192
2.3.16 Madde 16: Sözleşmeden Çekilme.....	194
2.4 Singapur Sözleşmesi'nin Uygulama Alanı, Temel Unsurları ve Türk Hukuku Yönünden Değerlendirme	195
2.4.1 Genel olarak Singapur Sözleşmesi Uygulama Alanı	195

2.4.2 Milletlerarası nitelik taşıması unsuru	197
2.4.2.1 İşyeri ölçütü.....	200
2.4.2.2 Borcun ifa edileceği yer ölçütü	206
2.4.2.3 Sulh anlaşmasının konusu itibariyle sıkı ilişki ölçütü.....	207
2.4.2.4 Milletlerarası niteliğin tespitinde dikkate alınacak zaman ölçütü.....	209
2.4.2.5 Arabuluculuk yeri (<i>seat of mediation</i>) kavramı	210
2.4.3 Arabuluculuk faaliyeti sonucunda elde edilmiş bir anlaşma olması unsuru	211
2.4.3.1 Genel olarak arabuluculuğa elverişlilik	211
2.4.3.1.1 Türk hukuku yönünden arabuluculuğa elverişlilik	211
2.4.3.1.2 Kamu düzeni yönünden arabuluculuk.....	213
2.4.3.1.3 Aile içi şiddet iddiası içeren uyuşmazlıklar	217
2.4.3.1.4 Geleneksel arabuluculuk yönünden değerlendirme	218
2.4.3.2 Arabulucunun rolü	220
2.4.3.3 Arabuluculuk faaliyeti sonucunda elde edilmiş bir anlaşma olması....	222
2.4.3.4 Singapur Sözleşmesi uyarınca sulh anlaşmalarının hukuki niteliği.....	224
2.4.3.5 Ad Hoc (arızı) arabuluculuk	227
2.4.3.6 Kurumsal arabuluculuk	228
2.4.3.6.1 ICC Arabuluculuk Kuralları.....	228
2.4.3.6.2 ICSID Arabuluculuk Kuralları.....	230
2.4.3.6.3 ISTAC Arabuluculuk Kuralları.....	234
2.4.4 Anlaşmanın yazılı olması unsuru	236
2.4.4.1 Anlaşmanın fiziki veya elektronik ortamda yapılması	236
2.4.4.1.1 Adi yazılı şekildeki sulh anlaşması	236
2.4.4.1.2 Resmi yazılı şekildeki sulh anlaşması.....	237
2.4.4.1.3 Elektronik iletişim araçlarıyla yapılan sulh anlaşması.....	237
2.4.4.1.3.1 Güvenli elektronik imzalı sulh anlaşması	239
2.4.4.1.3.2 Diğer elektronik iletişim araçlarıyla yapılan sulh anlaşması .	241
2.4.4.2 Anlaşmanın birden fazla belgeyle yapılmış olması	243
2.4.4.3 Temel ilişkide arabuluculuk sözleşmesinin gerekmemesi	243
2.4.4.4 Para borcu dışındaki edimler (<i>non-monetary obligations</i>)	244
2.4.5 Ticari bir uyuşmazlık olması unsuru.....	245
2.4.5.1 Genel olarak	245
2.4.5.2 Vasıflandırma sorunu.....	246
2.4.5.3 Yatırımcı-devlet arasındaki uyuşmazlıklar	247

2.4.5.4 Ticari uyuşmazlıklar kapsamı	250
2.4.5.4.1 Türk hukuku açısından Singapur Sözleşmesi kapsamındaki ticari uyuşmazlıklar	250
2.4.5.4.1.1 Mutlak ticari dava-nispi ticari dava ayrımı	253
2.4.5.4.1.2 Dava şartı-ihiyari ticari arabuluculuk	255
2.4.5.4.2 Türk hukukunda ortaya çıkabilecek sorunlar	260
2.4.6 Singapur Sözleşmesi kapsamı yönünden sınırlama	263
2.4.6.1 Konu yönünden sınırlama	263
2.4.6.1.1 İş hukuku uyuşmazlıkları	264
2.4.6.1.2 Aile hukuku uyuşmazlıkları	264
2.4.6.1.3 Miras hukuku uyuşmazlıkları	265
2.4.6.1.4 Tüketici hukuku uyuşmazlıkları	265
2.4.6.2 Arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkeme ve tahkim kararı haline getirilmesi	266
2.4.6.2.1 Genel olarak	266
2.4.6.2.2 Arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkeme tarafından onayı veya anlaşmanın yargılama sırasında mahkeme huzurunda tamamlanması ve mahkeme kararı gibi icra edilebilmesi	268
2.4.6.2.2.1 Arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkeme tarafından onayı	269
2.4.6.2.2.2 Arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkemede yapılan yargılama aşamasında tamamlanması	270
2.4.6.2.2.3 Arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkeme kararı gibi icra edilebilmesi	270
2.4.6.2.3 Arabuluculuk anlaşma belgesinin hakem kararı olarak kayıt edilmesi ve hakem kararı olarak icra edilebilmesi	272
2.4.6.2.3.1 Arabuluculuk anlaşma belgesinin hakem kararı haline getirilmesi nedeni ve uygulaması	273
2.4.6.2.3.2 Singapur Sözleşmesi m. 1/(3)(b)'nin uygulanması	274
2.4.6.2.4 Singapur Sözleşmesi m. 1/(3)(a) ve (b) bentleri arasındaki fark ..	274
2.5 Singapur Sözleşmesi'nin Türk Hukuku ile Uyumu	275
2.5.1 Ayrı bir yasal düzenlemeye olan ihtiyaç	275
2.5.2 Terminoloji sorunu	276
2.5.3 İcra edilebilirlik incelemesi kapsamı yönünden	278

2.5.4 Dava açma yasağı yönünden	278
2.5.5 İlam niteliğinde belge vasfı yönünden	279
2.5.6 Arabuluculuk anlaşma belgesinin içeriği ve şekli yönünden	279
2.5.7 Elektronik imzalı arabuluculuk sulh anlaşmaları yönünden	284
2.5.8 Devlet-yatırımcı arasındaki uyuşmazlıklar yönünden	284
SONUÇ	286
KAYNAKÇA	292
TURNİTİN RAPORU	353
ÖZGEÇMİŞ	382

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. SIDRA 2022 Anket Sonucu.....	11

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

AAA	: American Arbitration Association
AB	: Avrupa Birliği
ABA	: The American Bar Association
ACDC	: Australian Commercial Disputes Centre Limited
ACICA	: The Australian Centre for International Commercial Arbitration
ADR	: Alternative Dispute Resolution
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Art.	: Artikel (makale)
Av.K.	:1136 sayılı Avukatlık Kanunu
Bkz.	: bakınız
BAM	: Bölge Adliye Mahkemesi
BATNA	: Best Alternative to Negotiated Agreement
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CEDR	: Centre for Effective Dispute Resolution
CEPEJ	: Council of Europe European Commission for the Efficiency of Justice
Chap.	: Chapter (bölüm)
CISG	: The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods
CMK	: 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
CPR	: International Institute for Conflict Prevention & Resolution
çev.	: Çeviren
Doc.	: Document
E.	: Esas
Ed.	: Editör
ed.	: edition (baskı)
E.T.	: Erişim Tarihi

f.	: fıkra
FSEK	: 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HKIAC	: Hong Kong International Arbitration Centre
HKMAAL	: Hong Kong Mediation Accreditation Association Limited
HMK	: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUAK	: 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu
HUAKY	: Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği
HUMK	: 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
IATA	: The International Air Transport Association
IBA	: International Bar Association
ICC	: International Chamber of Commerce
ICSID	: International Centre for Settlement of Investment Disputes
IMI	: International Mediation Institute
İİK	: İcra İflas Kanunu
İMK	: İş Mahkemeleri Kanunu
JAMS	: Mediation, Arbitration and ADR Services
K.	: Karar
karş.	: karşılaştırınız
LCIA	: The London Court of International Arbitration
m.	: madde
MEDAL	: The Mediation Services Alliance
MÖHUK	: 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul hukuku Hakkında Kanun
MTK	: 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu
MTO	: Milletlerarası Ticaret Odası
no.	: sayı
ODR	: Online Dispute Resolution

örn.	: örneğin
p.	: paragraf
PCA	: Permanent Court of Arbitration
RG	: Resmi Gazete
sy.	: sayı
SCC	: Stockholm Chamber of Commerce
SIMI	: Singapore International Mediation Institute
T	: Tarih
TAEK	: Türkiye Arabulucular Etik Kuralları
TAİDER	: Türkiye Aile İşletmeleri Derneği
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBK	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKHK	: Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
TMK	: 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTK	: 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜSSİDE	: Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü
UN	: United Nations
UNCITRAL	: United Nations Commission on International Trade Law
UNDP	: United Nations Development Programme
UNIDROIT	: The International Institute for the Unification of Private Law
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
Vol.	: Volume
WIPO	: World Intellectual Property Organization
Y	: Yargıtay

GİRİŞ

Çalışmanın kapsamı ve amacı

Türkiye'de 11 Nisan 2022 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunan “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (*United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*)¹”, milletlerarası nitelik taşıyan arabulucuk süreçlerinde farklı hukuki, sosyal ve ekonomik sisteme sahip devletler açısından öngörülebilirliği sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmamızın amacı Sözleşme'nin 1. maddesinde düzenlenen uygulama alanı konusunda Türk hukuku ile uyumunu da tartışarak kapsamlı bir çerçeve sunmaktır.

Araştırma konumuz Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanı olduğundan, milletlerarası ticari arabuluculuk ekseninde değerlendirme yapılacaktır. Bu bölümde çalışmamızın kapsam ve amacı izah edilirken, bağlantısı nedeniyle alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri (*Alternative Dispute Resolution - ADR*) ve alternatif çözüm yöntemlerinden biri olan arabuluculuk hakkında genel bir bilgi aktarımı yapılacaktır.

Devlet yargısı ve alternatif uyuşmazlık çözüm yolları

Her çağda ve her kültürde farklı uyuşmazlık çözüm yolları uygulanmıştır. Devlet², toplum düzeni için kurallar koyma işleviyle beraber toplumsal barışın korunması görevini de üstlenmiştir³.

Uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden en klasığı hiç kuşkusuz devlet yargısıdır. Başka bir açıdan ifade edilecek olursa, çekişmeli yöntemle uyuşmazlık çözümünde

¹ Çalışmamızda kısaca “Singapur Sözleşmesi” olarak anılacaktır. Milletlerarası sözleşme hükümleri için mevzuatımızda ve literatürde antlaşma, andlaşma ve konvansiyon gibi kavramlar kullanılmış ise de HUAK'ın ve MÖHUK'un benimsediği “Sözleşme” kavramının kullanımı çalışmamızda tercih edilmiştir. Singapur Sözleşmesi İngilizce metni için bkz. *United Nations Commission on International Trade Law. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) (the “Singapore Convention on Mediation”)*. New York, March 2019. <https://uncitral.un.org/en/library/publications>.

² Devlet kavramı için bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 11. baskı (Bursa: Ekin Yayınevi, 2019), 132 vd.; “Devlet, örgütlenmiş bir toplumdur.” Bkz. Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku, Anayasa Metni ve 11. Protokole Göre Hazırlanmış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, 19. bası (Ankara: Turhan Kitabevi, 2013), 12 vd.

³ Emin Memiş, *Türkiye’de Anayasa Gelişimleri Eğrisi (1808-2011)*, *Anayasa Hukuku Notları*, 6. baskı (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2011), 518 vd.; Hakan Pekcanıtez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 9. baskı (İstanbul: Onikilevha, 2021), 2.

devlet yargısı ilk akla gelendir⁴. Hukuk bilimi yönünden devletin üç temel işlevinden biri olan yargılama; özel kişiler ile devlet arasında ve özel kişilerin kendi aralarında oluşan uyuşmazlıkların nihai olarak çözümü konusundaki bağlayıcı yetkiyi ifade etmektedir⁵. Dava yolunun uyuşmazlık hakkında yargı organlarınca karar verilmesini öngören resmi bir usul olduğu şeklindeki tanım genel kabul gören bir tanımdır⁶.

Taraflar yönünden en güvenli çözüm yolunun devlet yargısı olduğu söylenebilir⁷. Dava açmaya aşırı düşkünlüğü ifade eden “dava alışkanlığı - *litigiousness*” 17. yüzyıldan beri kullanılan bir kavramdır⁸. Dava alışkanlığı, kişilerin dava açma doğrultusundaki eğilim ve istekleri olarak tanımlanabilir⁹. Devlet yargısında çoğu zaman uzman bilirkişilerden destek alınmaktadır¹⁰. Devlet yargılaması taraf iradelerinin sınırlı olduğu usuli bir süreç olduğu gibi, genel olarak ülke içi uyuşmazlıklara yönelik olduğundan milletlerarası uyuşmazlıklar konusunda uzmanlıkları da son derece sınırlıdır¹¹.

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası açısından konuyu ele aldığımızda Devletin üç ana erkenden biri olan yargı erki; m. 9 (yargı yetkisi), m. 36 (hak arama hürriyeti), m. 37 (kanuni hakim güvencesi) ve 138-160 maddeleri arasında yer alan hükümlerde düzenlenmiştir¹². Anayasa 9. madde uyarınca “*Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.*” Görüldüğü üzere yargı yetkisinin temelinde “*contrat sociale*” yani “toplumsal anlaşma” vardır¹³. Anayasamıza göre mahkemelerin kuruluşuna egemen olan ilkeler; hukuk devleti ilkesi, laiklik ilkesi, kanunilik ilkesi, doğal yargıç ilkesi, hukuki güvenlik ilkesi ve yargı ayrılığı ilkesidir¹⁴.

Etimolojik açıdan mahkeme terimi “hüküm” teriminden türetilmiştir ki, “muhakeme” ya da “hüküm verilen yer” anlamına gelir¹⁵. Devlet yargısı her zaman

⁴ Vahit Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 2. baskı (Ankara: Savaş Kitabevi, 2023), 6.

⁵ Mustafa Erdoğan, *Anayasa ve Özgürlük* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2002), 23.

⁶ Mustafa Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 5. baskı (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 206.

⁷ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 5.

⁸ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 183.

⁹ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 183.

¹⁰ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 10.

¹¹ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 6.

¹² Ramazan Arslan vd., *Medeni Usul Hukuku*, 9. baskı (Ankara: Yetkin Yayınları, 2023), 53.

¹³ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 216.

¹⁴ Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt I*, 2. bası (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 78 vd.

¹⁵ Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt I*, 76.

için toplumu oluşturan bireyler açısından önemli bir güvencedir¹⁶. Ancak, zamanla uyuşmazlık çözümünde devlet yargısı merkezli anlayışın değişmesi ile modern toplumlarda klasik devlet yargısı yerini alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine bırakmıştır. ADR'nin mahkemelerin formalitesi, karmaşıklığı, masrafı ile yetersizliğine bir tepki ve yanıt olduğu söylenebilir¹⁷.

Toplumlar din, dil, kültür, tarih ve gelenekleriyle birbirinden çok farklıdır. Bu farklılık çatışma ve uyuşmazlık çözüm stratejilerine de yansımıştır. Anglo-Sakson kökenli olan uyuşmazlık çözüm yöntemleri pragmatist özelliğinden dolayı Kara Avrupası ülkelerinde de uygulama alanı bulmuştur¹⁸.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları denilince ilk akla gelenler müzakere, vakıaların tespiti, kısa jüri yargılaması, kısa duruşma, tarafsız ön değerlendirme, uzlaştırma, tahkim¹⁹ ve arabuluculuktur²⁰. Ware & Cole, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının üç büyükleri olarak tahkim, müzakere ve arabuluculuğu saymaktadır²¹. II. Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte tahkim popüler bir yöntem haline gelmiş, ancak zaman faktörü, usulî formaliteler ve yükselen maliyetler sonucunda son yıllarda başka alternatif arayışları gündeme gelmiştir²². Amerika Birleşik Devletleri'nde iş dünyası ve hukukçular üzerinde yapılan bir araştırmada, önemli bir çoğunluğun milletlerarası ticari uyuşmazlıkları çözmede arabuluculuğu

¹⁶ Kanada Yüksek Mahkemesi'nin *Edmonton Journal v. Alberta* davasında isabetli bir şekilde belirttiği üzere; "Toplum ne kadar karmaşık hale gelirse, mahkemelerin işlevi o kadar önemli hale gelir. Mahkemeler, önemlerinin bir sonucu olarak, kamu denetimine ve işleyişlerinin halk tarafından eleştirisine açık olmalıdır." Orijinal metin: "The more complex society becomes, the more important becomes the function of the courts. As a result of their significance, the courts must be open to public scrutiny and to public criticism of their operation by the public." Bkz. *Edmonton Journal v. Alberta* (Attorney General), [1989] 2 Supreme Court Reports 1326-1383, case no. 20608, E.T. 25.03.2023, <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/555/index.do>.

¹⁷ George Applebey, "Alternative Dispute Resolution and the Civil Justice System," in *A Handbook of Dispute Resolution: ADR in Action*, ed. Karl J. Mackie (London: Routledge and Sweet & Maxwell, 1991), 28.

¹⁸ Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 2. bası (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 243.

¹⁹ "...Özellikle tahkim yargılamasının alternatif uyuşmazlık çözüm yolu ya da dostane çözüm yolu olup olmadığı hususunda doktrinde görüş ayrılıkları bulunmaktadır." Bkz. Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 12; Süha Tanrıver'e göre arabuluculuk-tahkim şeklinde karma model istisnai bir yargısal yol olan tahkim ile alternatif uyuşmazlık çözüm yolu olan arabuluculuktan oluşmaktadır ve bir alternatif uyuşmazlık çözüm yolu olarak kabul edilebilir. Bkz. Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 254; Süha Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 2. bası (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 42.

²⁰ Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 246 vd.; Pekcanitez, Atalay ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 628 vd.; M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 202 vd.

²¹ Stephen J. Ware and Sarah Rudolph Cole, "ADR in Cyberspace," *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 15, no. 3 (2000): 590.

²² Necla Öztürk, "Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu: Genel Bakış," *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* 31, sy. 2 (Haziran 2015): 203.

tahkime tercih ettiği görülmüştür²³. Kıta Avrupası hukuk sisteminin ise, ticari uyuşmazlıkların üçüncü bir kişi kanalıyla çözülmesi konusunda daha az deneyimli olduğu söylenebilir²⁴.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk arabuluculuk uygulamaları 1900'lerin başında meydana gelen işçi-işveren uyuşmazlıklarıyla bağlantılıdır²⁵. ABD'de federal mahkemelerde ilk arabuluculuk programlarının başlangıcı 1970'li yıllara rastlamaktadır²⁶. 1976 tarihli Roscoe Pound Konferansı ise milat olarak kabul edilmektedir²⁷. 7-9 Nisan 1976 tarihlerinde Minnesota Eyaleti, St. Paul şehrinde yapılan ve hükümet yetkilileri, hakimler, akademisyenler ile avukatların katılımcı olarak yer aldığı ulusal konferansta halkın adalet yönetiminden memnuniyetsizliğinin nedenleri tartışılmıştır²⁸. Konferans adını 1906 tarihinde aynı yerde *Roscoe Pound*²⁹ tarafından sunulan bir tebliğden almaktadır³⁰. *Roscoe Pound*'un 1906 yılındaki konuşmasının başlığı; “*Halkın Adalet Yönetiminden Memnuniyetsizliğinin Nedenleri*” şeklindeydi³¹. Yargıyla ilgili genel memnuniyetsizlik nedeniyle yapılan bu konferansta akademisyenler ve yargı mensupları uyuşmazlık çözmenin yeni yollarını tartışmışlardır³². Konferansta Birleşik Devletler Yargıcı Warren E. Burger

²³ John Lande, “Getting the Faith: Why Business Lawyers and Executives Believe in Mediation,” *Harvard Negotiation Law Review* 5 (2000): 137 vd.

²⁴ Öztürk, “Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu,” 207.

²⁵ Judith A. Saul, “The Legal and Cultural Roots of Mediation in the United States,” *Opinio Juris in Comparatione* 1 (2012), paper no. 8: 2, E.T. 15.07.2024, <https://www.opiniojurisincomparatione.org/issues/opinio-juris-in-comparatione-vol-1-2012/>.

²⁶ Mustafa Özbek, “Dünya Çapındaki Adalet Ulaşma Hareketiyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 51, sy. 2 (2002): 137.

²⁷ Stephen Goldberg and Margaret Shaw, “The Past, Present, and Future of Mediation as Seen through the Eyes of Some of Its Founders,” *Negotiation Journal* 26, no. 2 (April 2010): 239; Necla Öztürk ve Güven Yazar, “AB 2008/52/EC Arabuluculuk Direktif Hükümlerinin Bazı Üye Devlet ve Türk Hukukunda Yansımaları,” *Prof. Dr. Ramazan Arslan’a Armağan Cilt 2* içinde (Ankara: Yetkin Yayınları, 2015), 1352; Ali Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir?,” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, der. Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 3. baskı (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021), 27; Jerome T. Barrett and Joseph P. Barrett, *A History of Alternative Dispute Resolution: The Story of a Political, Cultural, and Social Movement* (San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2004), 82.

²⁸ J. Clifford Wallace, “Judicial Reform and the Pound Conference of 1976,” *Michigan Law Review* 80, no. 4 (1982): 592.

²⁹ Roscoe Pound, konuşmasını yaptığı 1906 tarihinde 36 yaşında olan Nebraska Eyaleti’nden genç bir hukuk profesörüdür. Bkz. Lara Traum and Brian Farkas, “The History and Legacy of the Pound Conferences,” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 18, no. 3 (Spring 2017): 679.

³⁰ Wallace, “Judicial Reform,” 592.

³¹ Traum and Farkas, “History and Legacy of the Pound Conferences,” 679.

³² Jacqueline M. Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution in a Nutshell*, 4th ed. (St. Paul, MN: West Academic Publishing, 2013), 5.

ev sahipliğini üstlenmiştir³³. Burger'in "Daha iyi bir yol yok mu? - *Isn't there a better way?*" sorusu ile alternatif uyuşmazlık çözüm yolları hareketi resmen başlamıştır³⁴. Bu konferanstan ortaya çıkan, Profesör Frank Sander'in³⁵ klasik sayılabilecek "Çeşitli Anlaşmazlık Çözümü - *Varieties of Dispute Resolution*" gibi makaleleri günümüzün uyuşmazlık çözüm anlayışını oluşturmuştur³⁶. Sander, anlaşmazlıkları çözmek için alternatifler arasında seçim yapma imkanı sunan "çok kapılı bir adliye binası (*multidoor courthouse*)" fikrini önermiştir³⁷. Sander'e göre geleceğin mahkemeleri uyuşmazlık taraflarına uyuşmazlığın çözümü konusunda bir dizi seçim yapma imkanı sağlayan çok kapılı bir modeldir³⁸. 1976 yılında Amerikan Barolar Birliği'nin (*The American Bar Association - ABA*), küçük anlaşmazlıklar üzerine özel bir komite kurmasıyla ADR hareketi resmen tanınmıştır³⁹. 1988 yılında Kongre tarafından ADR yollarının kullanılmasına dair düzenleme ise ADR'nin yayılmasını hızlandıran faktör olmuştur⁴⁰.

Ekonomik ve sosyal küreselleşmenin etkisiyle 1990'lı yıllarda ADR ve dolayısıyla çağdaş arabuluculuk uluslararası platformlarda yerini almaya başlamıştır⁴¹. Milletlerarası ticari tahkim kuruluşlarından Londra'da LCIA⁴², Avustralya'da ACICA⁴³, Hong Kong'da HKIAC⁴⁴ ve milli ADR organizasyonlarından Roma'da ADR Center⁴⁵, New York'da CPR⁴⁶, Kaliforniya'da

³³ Traum and Farkas, "History and Legacy of the Pound Conferences," 684.

³⁴ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 6.

³⁵ Harvard Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, müzakere programının kurucu üyesi olan Profesör Frank'ın ADR alanında yıllara sari çalışması ve emeğinden dolayı "*Frank bir bahçıvan olsaydı, anlaşmazlığın çözüm alanı onun bonzai ağacı olurdu.*" şeklinde bir benzetme yapılmıştır. Bkz. Richard C. Reuben and Margaret L. Shaw, "Teacher, Mentor, Friend, Leader," *Dispute Resolution Magazine* 19, no. 1 (Fall 2012): 4.

³⁶ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 6.

³⁷ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 6; Necla Öztürk, "Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk (Özellikle Yabancı Unsurlu Uzlaşma Sözleşmesinin Tanınması ve Tenfizi Meselesi)," *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyumu, Eskişehir, 21-22 Nisan 2016, Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi* içinde, der. Bilgin Tiryakioğlu vd. (Ankara: Yetkin Yayınları, 2016), 606.

³⁸ Michael Palmer, "Modes of Dispute Response: Exploring Issues in the Range," chap. 3 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, ed. Shahla Ali (Abingdon, Oxon: Routledge, 2023), 50, <https://doi.org/10.4324/9780429354625-5>.

³⁹ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 6.

⁴⁰ M. Özbek, "Dünya Çapındaki Adalete Ulaşma Hareketi," 137.

⁴¹ Nadja Alexander, "Four Mediation Stories From Across the Globe," *Rabel Journal of Comparative and International Private Law* 74, no. 4 (2010): 754.

⁴² The London Court of International Arbitration (LCIA), <https://www.lcia.org>.

⁴³ The Australian Centre for International Commercial Arbitration (ACICA), <https://acica.org.au>.

⁴⁴ Hong Kong International Arbitration Centre (HKIAC), <https://www.hkiac.org>.

⁴⁵ Organismo di Mediazione e Conciliazione Roma - ADR Center, <https://www.adrcenter.it>.

⁴⁶ International Institute for Conflict Prevention & Resolution, <https://www.cpradr.org/>.

JAMS⁴⁷, Londra’da CEDR⁴⁸, Sidney’de ACDC⁴⁹ sınır ötesi arabuluculuk hizmetleri veren kuruluşlara örnek olarak verilebilir⁵⁰. Arabuluculuk Hizmetleri Birliği (*The Mediation Services Alliance - MEDAL*) de 2005 yılında kurularak, ADR kuruluşlarının ilk transatlantik ittifakı olarak yerini almıştır⁵¹.

Genel olarak adalete erişim hakkı

Günümüz toplumunun temel yapı taşı herkesin adalete eşit bir şekilde erişiminin sağlanmasıdır⁵². Adalete erişim (*access to justice*) hukuk devleti olmanın bir gereğidir⁵³. Adalet en basit tanımıyla uyuşmazlığın tarafları tatmin edecek şekilde çözümdür⁵⁴. Adalete erişim hakkı terimindeki “adalet” kelimesi yargılamada hem esas yani yargılamaya konu maddi hakkın elde edilmesini, hem usul yani yargılama öncesi ve sonrasındaki süreçte kurallara uyulmasını içeren hukuki ve vicdani yönü olan geniş bir terimdir⁵⁵.

BM Kalkınma Programı (*United Nations Development Programme - UNDP*) tarafından adalete erişim, bireylerin, insan hakları standartlarına uygun olarak, geleneksel veya geleneksel olmayan yollarla ihtiyaç duyduğu çözümlere ulaşacak durumda olması şeklinde tanımlanmıştır⁵⁶. Adalete erişim hakkı mahkemeye, mahkeme dışı uyuşmazlık çözüm yollarına, avukatlara, noterlere, hukuka uygun olmayan idari işlemlere karşı yasal yollara başvurmayı da içine alacak geniş bir terimdir⁵⁷.

⁴⁷ JAMS: Mediation, Arbitration and ADR Services. İlk kurulduklarında tam ünvanları; “Judicial Arbitration and Mediation Services” şeklindeydi. JAMS’in Kaliforniya dahil birçok eyalette çözüm merkezleri bulunmaktadır. <https://www.jamsadr.com>.

⁴⁸ Centre for Effective Dispute Resolution (CEDR), <https://www.cedr.com>.

⁴⁹ Australian Commercial Disputes Centre Limited (ACDC).

⁵⁰ Alexander, “Four Mediation Stories,” 754.

⁵¹ Alexander, “Four Mediation Stories,” 754.

⁵² Mustafa Özbek, “Sosyal Devletin Gereği: Adalete Erişim,” *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi* 2006/2, sy. 4 (2006): 907.

⁵³ A. İpek Sarıöz Büyükalp, *AİHS ve AİHM Kararlarının İncelenmesi Suretiyle Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri* (İstanbul: Onikilevha, 2018), 89.

⁵⁴ M. Özbek, “Adalete Erişim,” 912.

⁵⁵ Büyükalp, *AİHM Kararları ve Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri*, 89.

⁵⁶ Meral Sungurtekin Özkan, “Anayasal Şikayet ve Adalete Erişim,” özel sayı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, der. Sevilay Uzunallı, “Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan - II” (Temmuz 2014): 401.

⁵⁷ M. Özbek, “Adalete Erişim,” 908.

Adalet erişim hakkı ile adil yargılanma hakkının birbirine yakın kavramlar olduğu söylenebilir⁵⁸. Adalet erişimin dışında mahkeme huzurunda hak arama özgürlüğü, adaletin inkarının önlenmesi, dava hakkı, mahkemeye erişim hakkı gibi birçok kavram adil yargılanma hakkı ile bağlantılıdır⁵⁹. Adalet erişim hakkında sadece adalet mekanizmasının işlemesi değil, adalet erişimin önündeki engellerle mücadele kapsamında yeni hukuki araçların⁶⁰ da geliştirilmesi hedeflenmektedir⁶¹.

Adalet erişim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 6. maddesinde “adil yargılanma hakkı” olarak karşımıza çıkmaktadır⁶². Evrensel Beyanname'nin 6. maddesi her çeşit dava ile ilgili değil, “medeni hak ve vecibeler ile ilgili nizalar” ve “cezaî sahada serdedilen isnatlar” ile sınırlıdır⁶³. Hal böyle iken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında bu hüküm geniş yorumlanmış ve adil yargılanma hakkı kapsamına girmeyen birçok konu kapsama alınmıştır⁶⁴. AİHM, medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin kararlarında adalet erişim yönünden sonuç odaklı bir yaklaşım sergilemektedir⁶⁵.

Türk Anayasası adalet erişim hakkı açısından incelendiğinde ilk bakışta 36. maddedeki “hak arama hürriyeti⁶⁶” dikkat çekmekte ise de ilgili madde sadece adalet erişim hakkının bir unsuru olan “mahkemelere erişim hakkını”

⁵⁸ Büyükalp, *AİHM Kararları ve Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri*, 86.

⁵⁹ Büyükalp, *AİHM Kararları ve Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri*, 86.

⁶⁰ Amerika Birleşik Devletleri'nde mahalli adalet merkezlerinin (*neighborhood justice centers*), Fransa'da uzlaştırıcıların (*conciliateurs*) ve benzer kuruluşların kurulmasındaki ana gaye uyumsuzluk çözümünde yeni kuruluşlara olan ihtiyaçtır. Bkz. M. Özbek, “Adalet Erişim,” 911-912.

⁶¹ Büyükalp, *AİHM Kararları ve Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri*, 88; Bir örnek olarak, *Airey v. Ireland* davasında Johanna Airey tarafından açılmak istenen boşanma davasında, davacının kendi başına savunma yapma konusundaki zorlukları, ücret ve masrafi devlet tarafından karşılanan bir avukatın temin edilememesi ve avukat olmadan boşanmasını sağlayacak bir sürecin olmadığı gerekçesiyle AİHM adalet erişim hakkının ihlal edildiği yönünde karar vermiştir. Bkz. *Case of Airey v. Ireland*, Application no. 6289/73, European Court of Human Rights, Judgment of October 9, 1979, E.T. 25.03.2023, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420>.

⁶² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde adil yargılanma hakkı tanımlanmamış, ancak unsurlarına yer verilmiştir; tarafsız ve bağımsız mahkeme huzurunda yargılanma, kanunilik, hakkaniyete uygun yargılanma, makul sürede ve aleniyete uygun olarak yargılanma. Bkz. Esra Dardağan, *Milletlerarası Usul Hukukunda “Aşkın Yetki” Kavramı* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005), 58-59.

⁶³ Kemal Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, 2. baskı (Bursa: Ekin Yayınevi, 2018), 527; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 6. maddesi Türkçe metni için bkz. Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, 344.

⁶⁴ Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, 527.

⁶⁵ Büyükalp, *AİHM Kararları ve Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri*, 99.

⁶⁶ Hak arama hürriyeti kapsamında bir kısım güvence 1856 tarihli Islahat Fermanında yer almaktadır. Ancak söz konusu hakkı bu şekliyle ilk defa kabul eden Anayasamız 1876 tarihli Kanun-u Esasi'nin 83. maddesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, 466.

düzenlediğinden kapsamı dar kalmaktadır ve adalete erişimi tam anlamıyla kapsamamaktadır⁶⁷. Anayasa'nın 2. maddesinde düzenlenen sosyal devlet⁶⁸ ilkesinin adalete erişim hakkını içerdiği söylenebilir⁶⁹. “Cumhuriyetin nitelikleri” başlığını taşıyan Anayasa 2. maddesine göre “*Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.*”

Adalete erişim hakkı yönünden arabuluculuk

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Adalete Başvuruyu Kolaylaştırıcı Tedbirler Hakkındaki (81) 7 sayılı ve 14 Mayıs 1981 tarihli tavsiye kararında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. maddesi ile düzenlenen adalete başvuru ve adil yargılama hakkının demokratik kurallarla şekillenmiş toplumun temeli sayıldığı belirtilmiş ve yargılama öncesinde veya sırasında tarafların uzlaştırılması ve ihtilafların dostane bir biçimde çözümünü kolaylaştırıcı veya teşvik edici tedbirler alınmasının önemi de vurgulanmıştır⁷⁰.

Devletler, arabuluculuğu adaletin etkinliğini artırmada önemli bir unsur olarak görüyorlarsa da 2000 yılında hazırlanan Avrupa Konseyi, Adaletin Etkinliği Hakkında Uzmanlar Komitesi Çalışma Raporunda da ifade edildiği gibi, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi hükümlerine uymaya özen gösterilmelidir⁷¹. Bir başka ifade ile arabuluculuk gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yollarında adil yargılanma hakkı göz ardı edilmemesi gereken önemli bir konudur.

⁶⁷ M. Özbek, “Adalete Erişim,” 925; *Büyükalp*'e göre maddenin lafzi yorumundan adil yargılanma hakkının bir ögesi olan hukuki dinlenilme hakkını içerdiği görülecektir. Bkz. Büyükalp, *AIHM Kararları ve Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri*, 93.

⁶⁸ Sosyal devlet hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Memiş, *Türkiye'de Anayasa Gelişimleri Eğrisi*, 252 vd.; Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, 163 vd.

⁶⁹ M. Özbek, “Adalete Erişim,” 925.

⁷⁰ <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/522/dosya/2322-02-202212-38-pm.pdf>, E.T. 24.03.2023.

⁷¹ European Committee on Legal Co-operation (CDCJ), *Cost Effective Measures Taken By States to Increase The Efficiency of Justice*, report prepared in consultation with the European Committee on Crime Problems (CDPC), submitted at the 23rd Conference of European Ministers of Justice, London, 8-9 June 2000, report no. MJU-23 (2000) 2, 23, E.T. 10.02.2023, <http://rm.coe.int/0900001680928185>; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, *Bellet v. France* Kararı'nda (No. 23805/94, 4.12.1995) iç hukukta yapılan alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına dair düzenlemelerin açık ve anlaşılabilir olması ile yanlış anlaşılmalara yol açmaması konusu üzerinde durmuştur. Söz konusu karara konu olayda *Daniel Bellet* isimli bir Fransız vatandaşı hastalığı nedeniyle Fransız Devlet Kurumunca önerilen tazminatı kabul etmiş, daha sonra açmış olduğu davada uzlaşma nedeniyle dava açma hakkından feragat ettiği şeklindeki mahkeme yorumuna karşı çıkarak konuyu AIHM'ne taşımıştır. Söz konusu vakıada 6/(1) maddesi uyarınca

1982 Anayasası'nın hak arama hürriyetini düzenleyen 36. maddesine göre “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir....” Görüldüğü üzere Anayasamız temel hak ve hürriyetleri ihlal edici düzenlemelerin karşısındadır.

Anayasa Mahkemesi tarafından 10 Temmuz 2013 tarihinde verilen bir kararda usul ekonomisi⁷² ile adalete erişimi etkinleştirmek amacıyla alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının tercih edilebileceği, ancak kişilerin hak arama özgürlüğüne müdahale edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır⁷³. Sonuç olarak, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ile adalete erişim hakkı arasında hassas bir denge olduğunu söyleyebiliriz.

Milletlerarası ticari arabuluculuğun avantajları ve dezavantajları

Milletlerarası ticari arabuluculuğu cazip kılan pek çok neden bulunmaktadır. Belki de en önemli nedenlerin başında arabuluculuğun zaman⁷⁴ ve maliyet avantajı ile aleni olmaması nedeniyle ticari sırların paylaşılmaması ve ticari itibarın korunması gelmektedir⁷⁵. Diğer önemli etmenler taraf iradesinin ön planda olması ve diyalogları artırarak taraflar arasındaki ticari ilişkilerin korunabilmesi yönünden geçmiş değil, gelecek odaklı olmasıdır. Arabuluculuk masasının yaratıcı çözümlere

adalete erişim hakkının ihlal edildiğine dair karar verilmiştir. AİHM'nin *Deweere v. Belgium* kararında ise işyerinin kapatılmasını önlemek için ve baskı altındayken alternatif uyuşmazlık çözüm yolunu tercih eden başvuru hukukunun ihlal edildiğine karar verilmiştir. Bkz. *Case of Deweer v. Belgium*, Application no. 6903/75, European Court of Human Rights, Judgment of February 27, 1980, E.T. 11.02.2023. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469>.

⁷² “Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları özellikle küçük ihtilafların mahkeme dışında çözülmesiyle yargı sürecinin verimliliğini artırabilir.” Bkz. Ejder Yılmaz, “Usul Ekonomisi,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 57, sy. 1 (2008): 262.

⁷³ Anayasa Mahkemesi, 2012/94 E, 2013/89 K ve 10.07.2013 tarihli kararı <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2013/89>, E.T. 24.03.2023; Uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının adalete erişimi sınırlamak ya da bertaraf etmek gibi bir işlevi bulunmamaktadır. Bkz. Süha Tanrıver, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2023), 27.

⁷⁴ Yedi yıldır çözüm bulunamayan ve tahkim davası devam eden bir milyar ABD doları tutarındaki bir milletlerarası ticari uyuşmazlıkta arabuluculuk süreci başlatılmış ve 3,5 gün gibi kısa bir sürede sulh ile sonuçlandırılmıştır. Posco (Güney Kore) & FuelCell Energy (ABD) arasındaki ticari uyuşmazlık, FuelCell Energy ABD Borsası'nda işlem gördüğünden, konu kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bkz. Ng Xin Yi, “Singapore Convention Week: Insights Into A US\$1B International Dispute,” Singapore International Mediation Centre (website), E.T. 22.07.2024, <https://simc.com.sg/insights/singapore-convention-week-insights-us1b-international-dispute>.

⁷⁵ Çiğdem Yazıcı Tıktık, “Modül 3 Arabuluculuk Sürecinin Temel İlkeleri,” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, der. Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 3. baskı (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021), 50.

imkan sağlaması, tarafların temel menfaat ve ihtiyaçlarına uygun kazan-kazan⁷⁶ (win-win) modelinin uygulanabilirliği de tercih sebeplerindendir⁷⁷. Her davanın bir düşman kazandırdığı düşünülürse, büyük sermaye şirketlerinin istemedikleri en önemli sorun yeni düşmanlardır⁷⁸. Uyuşmazlık taraflarının daha az stresle çözüm bulma imkanı ve kendi sorunlarını yine kendi çözüm yolları ile sonlandırma imkanı da bir diğer avantajdır. Son olarak arabuluculuk sürecinin devlet yargısı ve tahkime başvuru hakkını da kısıtlamaması diğer avantajlarından⁷⁹.

Singapur Adalet Bakanlığı (*Singapore Ministry of Law*) tarafından Kıta Avrupası Hukuk Sistemi ve Anglo-Sakson Hukuk Sistemlerinin uygulandığı toplam yirmibeş ülkede yapılan 2022 tarihli bir anket sonucuna göre; katılımcıların tahkim ve davaya kıyasla arabuluculuktaki iş ilişkilerinin korunması, hız ve maliyet unsurlarından memnun kaldığı tespit edilmiştir⁸⁰. Anket ile ilgili detaylar aşağıda bilginize sunulmuştur;

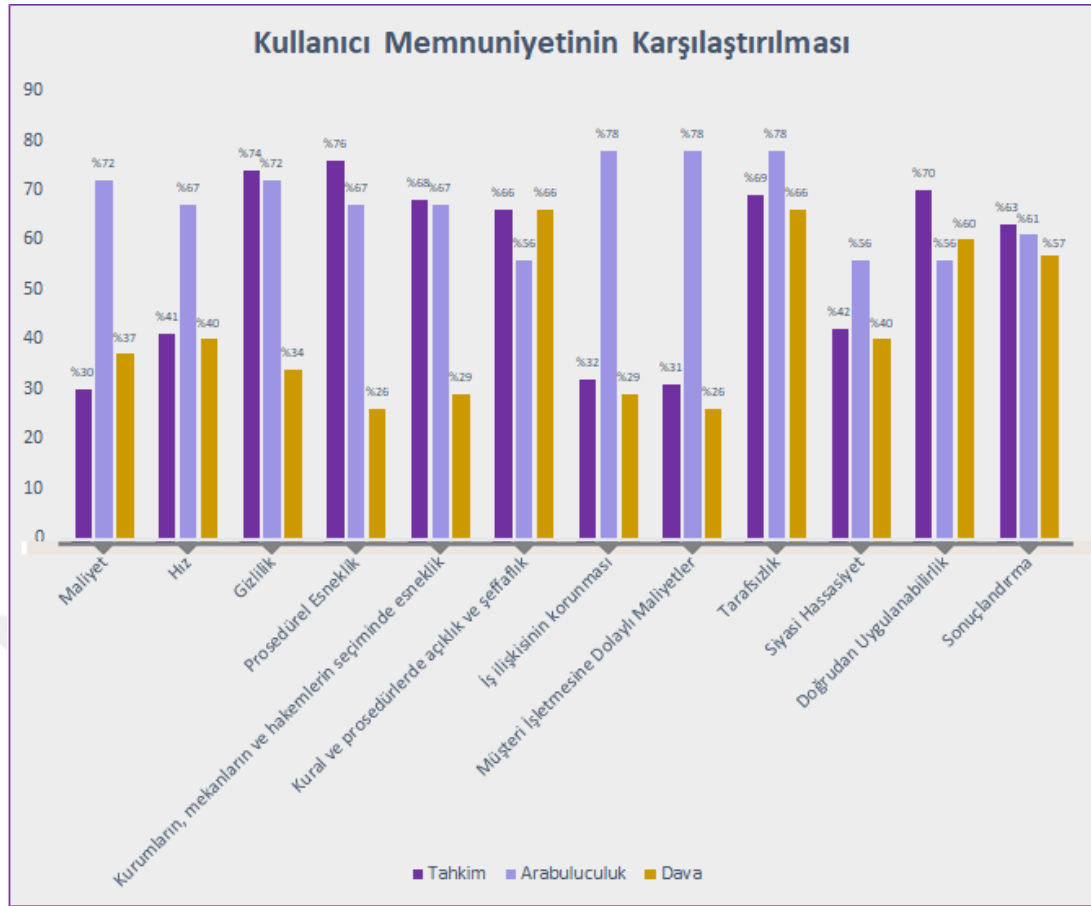
⁷⁶ "...anlaşmazlıkta kazanan ya da kaybeden taraf yerine ticari ilişkinin menfaatler dengesinde devamı sağlanmış olacaktır." Bkz. Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku* 2. Cilt, 30.

⁷⁷ Ali Yeşilirmak, "Modül 4 Arabulucu Kimdir?," *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, der. Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 3. baskı (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021), 40; Tanrıver, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, 71.

⁷⁸ Mustafa Özbek, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Temel Çözüm Türleri Nelerdir?," *Ankara Barosu Dergisi* 56, sy. 2/3 (1999): 191-192; Arabuluculuk, ilişkileri ve iletişimi güçlendirir ve ayrıca gelecek odaklıdır. Bkz. Tanrıver, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, 71.

⁷⁹ Cemal Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 8. baskı (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2023), 516.

⁸⁰ Nadja Alexander et al., *SIDRA International Dispute Resolution Survey, 2022 Final Report* (Singapore: Singapore International Dispute Resolution Academy at Singapore Management University, 2022), 1-80, E.T. 08.06.2023, <https://sidra.smu.edu.sg/research-program/appropriate-dispute-resolution-empirical-research/sidra-survey-2022>.

Şekil 1. SIDRA 2022 Anket Sonucu⁸¹

Madalyonun diğer tarafına bakıldığında ise milletlerarası arabuluculuğun kendine özgü sorunlarının olduğu ve gelecekte bu sorunların artacağı da bir gerçektir. Milletlerarası ticari arabuluculuğun karmaşık yapısı⁸², ülkeden ülkeye ve hatta aynı ülke içinde eyaletten eyalete, kültürden kültüre⁸³ değişmesi, bu farklılığın her ülkenin mevzuat ve uygulamalarına da yansması, sonuç olarak milletlerarası

⁸¹ Alexander et al., *SIDRA Survey, 2022*, 7.

⁸² Veronika Vanišová, "Current Issues in International Commercial Mediation: Short Note on the Nature of Agreement Resulting from Mediation in the Light of the Singapore Convention," Charles University in Prague Faculty of Law Research Paper No. 2019/II/5 (June 27, 2019), 2, E.T. 06.01.2023, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3413560>; Uluslararası anlamda "karmaşıklık", hukuk seçimi, sınır ötesi düzenleyici konular, yargı yetkisi ve nihai kararların icrası ile ilgili konuları içerebilir. Bkz. S. I. Strong, "Beyond International Commercial Arbitration? The Promise of International Commercial Mediation," *Washington University Journal of Law and Policy* 45, no. 1 (2014): 19.

⁸³ Müzakerede ve çatışma çözümünde kültürün rolü konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Claude-Hélène Mayer and Christian Martin Boness, *Intercultural Mediation & Conflict Resolution*, trans. Robert R. Barr, translated and revised version (Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2005); Müzakerede kültürün rolü için bkz. Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 48; Kültür kavramının tarihçesi, unsurları ve toplumla ilişkisi için bkz. Şule Şahin Ceylan, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, (İstanbul: Onikilevha, 2009), 9 vd.

ticari arabuluculuk anlaşmalarının sınır ötesi uygulanabilirliğinin zorluğu belki de bu sorunların başında gelmektedir⁸⁴.

Arabuluculukta uluslararası bir icra mekanizmasına olan ihtiyaç

Özellikle milletlerarası ve ticari nitelikteki arabuluculuk sulh anlaşmaları söz konusu olduğunda karşımıza çıkan en önemli sorunlardan biri⁸⁵ sulh anlaşmasının sınır ötesinde uygulanıp uygulanmayacağı konusudur. Zira taraflar arabuluculuk süreci sonunda anlaşabilirlerse bu anlaşma ancak alelade bir sözleşme olarak icra edilebilir⁸⁶.

Uluslararası ticari arabuluculuğun tahkime nazaran bir icra mekanizmasından yoksun olması, uluslararası arabuluculuk ve tahkim arasındaki en radikal farktır⁸⁷. 2014 yılında yayımlanan bir çalışmada ankete katılanların % 74'ü, arabuluculuk anlaşma belgelerinin icra edilebilirliği konusunu düzenleyen bir uluslararası sözleşmenin, Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkındaki New York Sözleşmesi'nin tahkim yargılamasında yarattığı etkiye benzer bir etkiyi arabuluculuk uygulamalarında yaratacağına inandıklarını belirtmiştir⁸⁸.

Milletlerarası niteliği haiz ticari arabuluculuk uygulamalarının sınır ötesi etkilerini öngörülebilir kılmak ve yeknesaklaştırmak gayesiyle BM tarafından bir çalışma başlatılmış ve söz konusu çalışma hem de bir model kanun, hem de bir

⁸⁴ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 60.

⁸⁵ Carlos Esplugues, "Mediation," in *Encyclopedia of Private International Law, Volume 2 Entries I-Z*, eds. Jürgen Basedow et al. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 1251; Öztürk, "Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu," 244; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 60.

⁸⁶ Robert H. Mnookin, "Alternative Dispute Resolution," in *The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law I: A-D*, ed. Peter Newman (London, New York: Macmillan Reference, 1998), 58.

⁸⁷ Strong, "Beyond International Commercial Arbitration?," 31-32; Yabancı unsur taşıyan arabuluculuk sulh anlaşmalarının MÖHUK kapsamında tenfizinin mümkün olup olmayacağı konusu Türk literatüründe de tartışılmış olup, yabancı mahkeme kararı olmadığından tenfizinin mümkün olmayacağına dair görüş için bkz. Faruk Kerem Giray, "Tenfize İlişkin Üç Soru: Tenfize Konu Yabancı İlâmın Hukuk Devletinden Sadır Olması Gerekir mi? Arabuluculuk Neticesinde Yapılan Sulh Anlaşması Tenfiz Edilebilir mi? Yabancı Mahkemedен Sadır Ödeme Emri Kararı Tenfiz Edilebilir mi?," *Public and Private International Law Bulletin* 39, sy. 2 (2019): 632.

⁸⁸ S. I. Strong, "Use and Perception of International Commercial Mediation and Conciliation: A Preliminary Report on Issues Relating to the Proposed UNCITRAL Convention on International Commercial Mediation and Conciliation," University of Missouri School of Law Legal Studies Research Paper No. 2014-28 (November 17, 2014), 45, E.T. 10.01.2023, <https://ssrn.com/abstract=2526302>; Literatürde de sınır ötesi arabuluculuğun icra edilebilirliği için bir konvansiyona olan ihtiyaç dile getirilmiştir. Bkz. Chang-Fa Lo, "Desirability of a New International Legal Framework for Cross-border Enforcement of Certain Mediated Settlement Agreements," *Contemporary Asia Arbitration Journal* 7, no. 1 (May 2014): 136.

sözleşme olarak somutlaştırılmıştır. Çalışmamızın 2. bölümünde Singapur Sözleşmesi ve uygulama alanı konusunda detaylı değerlendirme yapılacaktır.

Sulh ve arabuluculuk

Türkiye'nin sulh kurumuna yaklaşımı ve sulh ile arabuluculuk arasındaki farklar

Tarihsel perspektiften bakıldığında ülkemizde uyuşmazlıkların sulh yoluyla çözümü konusunda birçok düzenleme yapılmıştır. Mecelle'nin 1531. maddesi “*Sulh iki tarafın anlaşarak aralarındaki çekişmeyi (nizayı) ortadan kaldıran bir sözleşmedir, icap ve kabul ile kurulmuş olur*⁸⁹.” şeklindeki düzenlemeyi içermektedir. 30 Ocak 1950 tarihinde kabul edilen 5571 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu 7. maddesi tarafların mahkeme tarafından sulha teşvikini düzenlemiştir⁹⁰. Boşanma davalarında hakimin tarafları sulhe teşvik etmesini düzenleyen yasa maddesi uygulamaya girmiş ise de -verim alınamadığı için- 1963 yılında yürürlükten kaldırılmıştır⁹¹. Kanun koyucu 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un 7. maddesi ile 2003 yılında benzer bir düzenlemeyi tekrar getirmiştir⁹².

Türkiye'nin özel hukuk uyuşmazlıklarında uzlaştırma girişimlerinden biri de 1994 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunulan “Uzlaştırma Kurullarının Kuruluş, Görev ve Yetkilerine Dair Kanun Tasarısı”dır. Kişilerle idare arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne yönelik bu tasarıda tarafların uzlaşması halinde uzlaştırma kurulu tarafından hazırlanan tutanağın İcra İflas Kanunu 38. maddesi anlamında ilam hükmündeki belgelerden sayılması da öngörülmüş, ancak tasarı gündeme alınamamıştır⁹³. 2 Mayıs 2001 tarihli ve 4667 sayılı Kanun'un⁹⁴ 23. maddesi ile avukatlara uyuşmazlığı uzlaşma sağlama yoluyla çözme yetkisi tanınmışsa da bu düzenleme ile getirilen Avukatlık Kanunu'nun 35/A maddesinin avukatlar arasında çok rağbet gördüğünü söylemek mümkün değildir⁹⁵.

⁸⁹ Cengiz İlhan, *Günümüz Türkçe'siyle Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye) Aslı ile Birlikte Tam Metin*, 2. bası (Ankara: Yetkin Yayınları, 2011), 467; Şakir Ansay, “Sulh,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, sy. 2 (1944): 201.

⁹⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5521.pdf>, E.T. 15.02.2023.

⁹¹ 1086 sayılı HUMK 494-499. m., <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.3.1086.pdf>, E.T. 15.02.2023.

⁹² <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4787.pdf>, 15.02.2023.

⁹³ TBMM, Dönemi: 19, Yasama Yılı: 3, Sıra Sayısı: 602.

⁹⁴ RG 10.05.2001, sy. 24398.

⁹⁵ Avukatlık Kanunu 35/A maddesi konusunda doğrudan yapılan bir saha çalışması ya da istatistiksel çalışmaya rastlanmamış olup, bu tespitemizi yaparken 2001-2010 yılları arasındaki adli

Devlet ya da tahkim yargılaması sırasında tarafların sulhe teşvikinin arabuluculuktan ayrıldığı yönler bulunmaktadır. Devlet yargılaması sırasında sulhe teşvik ile arabuluculuk birbirinden tamamen farklı kavramlar olup, hüküm ve sonuçları da birbirinden farklıdır⁹⁶. Sulh sözleşmesinin kaynağı Anayasa 48. maddesinde düzenlenen herkesin sözleşme hürriyetine sahip olmasıdır⁹⁷. Türk Borçlar Kanunu’nda özel olarak düzenlenmeyen⁹⁸ sulh 6100 sayılı HMK⁹⁹ 313/(1) fıkrasında tanımlanmış olup, “Sulh, görülmekte olan bir davada, tarafların aralarındaki uyuşmazlığı kısmen veya tamamen sona erdirmek amacıyla, mahkeme huzurunda yapmış oldukları bir sözleşmedir.”

Arabuluculuk ve sulh; yargılama dışında uyuşmazlığın çözümü konusunda benzerlik gösteriyorsa da birbirlerinden birçok yönden ayrılmaktadır¹⁰⁰. Mahkeme ya da tahkimde sulh sürecini hakim ya da hakem yürütmektedir. Oysa ki arabuluculuk sürecinin yürütücüsü arabulucunun; hakim ya da hakem gibi bir otorite gücü bulunmadığı gibi, arabulucu uyuşmazlık hakkında nihai¹⁰¹ olarak karar da vermemektedir. Kanaatimizce arabuluculuk sürecinde taraf hakimiyetinin daha ön planda olduğu tespiti yapılabilir. Arabuluculuk sürecinde varılan anlaşmada sulh sözleşmesinden farklı olarak karşılıklı fedakarlık zorunlu bir unsur değildir¹⁰². Arabuluculuk anlaşmasında sadece mevcut değil, muhtemel uyuşmazlıklar da düzenlenebilir¹⁰³. Maddi hukuk açısından sulh uyuşmazlığı sona erdirirken, usul hukuku açısından davayı sona erdirmektedir¹⁰⁴. Belirtilen nedenlerle sulh kavramını alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından ayrı bir kategoride ele almamızın faydalı olacağını değerlendirmekteyiz¹⁰⁵.

istatistiklerdeki dava artış oranları esas alınmıştır. Bkz. T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, *Adli İstatistikler 2010*, E.T. 11.02.2023, <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/27820191154052010.pdf>.

⁹⁶ Sulh ve arabuluculuk arasındaki farklar için bkz. Doğa Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2019), 14 vd.

⁹⁷ Özlem Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2020), 17.

⁹⁸ Ansay, “Sulh,” 200.

⁹⁹ 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda sulh ayrı bir kurum olarak düzenlenmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 73 vd.

¹⁰⁰ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 15.

¹⁰¹ Bağlayıcılık konusunda bkz. Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 18.

¹⁰² Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 25.

¹⁰³ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 22; Ansay, “Sulh,” 202.

¹⁰⁴ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 28.

¹⁰⁵ Yüksek lisans tezim olan “Arabuluculuk Sözleşmesi” isimli çalışmamda sulh sözleşmesi alternatif uyuşmazlık çözüm yolları içinde kategorize edilmiş ise de işbu çalışmamızda görüşümüz değiştirilmiştir. Bkz. Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 6 vd.

Singapur Sözleşmesi yönünden sulhün değerlendirilmesi

HMK 313/(2) fıkrası uyarınca sulh, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarrufda bulunabilecekleri uyuşmazlıklarda söz konusu olabilecektir. HMK 313/(3) fıkrası uyarınca dava konusunun dışında kalan hususlarda da sulh sözleşmesi yapılması imkanı vardır. HMK 313/(4) fıkrası sulhün, şarta bağlı olarak yapılmasına imkan tanımaktadır.

Sulh sözleşmesi mahkeme dışı sulh ve mahkeme içi sulh olmak üzere iki türde yapılabilmektedir¹⁰⁶. Mahkeme içi sulhte; sulh mahkeme huzurunda yapılmakta veya taraflar arasında bağitlanan sulh sözleşmesi mahkemeye sunulmaktadır¹⁰⁷.

Singapur Sözleşmesi uygulama alanını düzenleyen 1. maddesinde Sözleşmenin mahkeme tarafından onaylanan veya yargılama sırasında yapılan sulh anlaşmalarına uygulanmayacağı belirlenmiştir. Mahkeme tarafından onaylanan veya yargılama sırasında yapılan sulh anlaşmaları kapsam dışındadır. Mahkemenin bulunduğu devlette mahkeme kararı olarak yerine getirilen sulh anlaşmaları ve hakem kararı olarak oluşturulan ve yerine getirilen sulh anlaşmaları da Singapur Sözleşmesi uygulama alanı dışındadır. Görüldüğü üzere gerek mahkeme içi sulh gerekse mahkeme dışı sulh söz konusu olduğunda Singapur Sözleşmesi kapsamına girmemektedir.

Yargılama devam ederken taraflar arabuluculuk süreci başlatmışlar ve arabuluculuk süreci sonunda anlaşma sağlanmış ise ve mahkeme HMK 315/(1) maddesi uyarınca karar verilmesine yer olmadığına dair karar vermişse bu durumda arabuluculuk sulh anlaşmasının Singapur Sözleşmesi kapsamına girebileceği kanaatindeyiz. Benzer şekilde devam eden bir tahkim yargılamasında henüz hakem karar vermeden taraflar arabuluculuk sürecini başlatmışlarsa aynı hakem tarafların yazılı muvafakatiyle arabulucu olarak süreci yönetmiş ya da hakem dışında bir arabulucu süreci yönetmiş ve anlaşma sağlanmış ise bu durumda da arabuluculuk sulh anlaşmasının Singapur Sözleşmesi uygulama alanına gireceğini değerlendirmekteyiz.

¹⁰⁶ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 27.

¹⁰⁷ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 27; Yargıtay'a göre "sulh bir sözleşme olup, iki taraflıdır ve yapılabilmesi için her iki tarafın iradesinin birbiri ile uyuşmasını gerektirir." Yargıtay HGK, E.2017/120, K.2019/334, T.21.3.2019, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-2017-120-k-2019-334-t-21-3-2019>, E.T. 02.02.2024.

Türkiye'nin arabuluculuk kurumuna ve Singapur Sözleşmesi'ne yaklaşımı

22 Haziran 2013 tarihinde yürürlüğe giren 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK), Türk Hukuk Sistemine yeni ve alternatif bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olan arabuluculuğu getirmiştir. HUAK'ın genel gerekçesinde de belirtildiği üzere, kanunun hazırlanmasında, UNCITRAL Model Kanun, Avrupa Birliği Direktif Tasarısı, Özel Hukukta Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Alternatif Usuller Hakkında Yeşil Kitap ile Avusturya Federal Kanunu, Almanya'nın Baden Württemberg Uzlaşma Kanunu ile Bavyera'nın Özel Hukukta Zorunlu Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Kanunu, Macaristan Arabuluculuk Kanunu ile son yıllarda kabul edilmeleri nedeniyle Slovakya ve Bulgaristan Arabuluculuk Kanunları esas alınmıştır¹⁰⁸.

Ülkemizde ulusal arabuluculuk 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu hükümlerine tabidir. Uluslararası arabuluculukla ilgili tahkim düzenlemesinde olduğu gibi ayrı bir yasal düzenleme olmamakla beraber, HUAK 1/(2) maddesinde yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların da kanun kapsamında olduğu belirtilmiştir. HUAK 1. maddesinin gerekçesinde arabuluculuk kurumunun işlerlik kazanacağı alanın, yabancılık unsuru taşıyanlar da dahil olmak üzere, özel hukuk uyuşmazlıkları olduğu belirtilmiş, ancak ne yasal metinde ne de gerekçede yabancılık unsurunun tanımına ya da açıklamasına yer verilmemiştir.

2018 yılından itibaren Türk hukuk sisteminde çok sayıda uyuşmazlık dava şartı (zorunlu) arabuluculuk kapsamına alınmıştır. İş hukuku uyuşmazlıkları¹⁰⁹, ticaret hukuku uyuşmazlıkları¹¹⁰, tüketici hukuku uyuşmazlıkları¹¹¹, kira ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlıklar¹¹², taşınır ve taşınmazların paylaşılmasına ve ortaklığın

¹⁰⁸ HUAK Genel gerekçe için bkz. <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss233.pdf>, E.T. 20.02.2023; Çiğdem Yazıcı, "Türkiye'de Arabuluculuğun Gelişimi," *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi* 9, sy. 2 (2020): 317.

¹⁰⁹ 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu bir kısım bireysel iş uyuşmazlıklarına dava şartı arabuluculuk uygulaması getirmiştir. RG 25.10.2017, sy. 30221.

¹¹⁰ 7155 sayılı Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle ticari davaların bir kısmı dava şartı kapsamına alınmıştır. RG 19.12.2018, sy. 30630.

¹¹¹ 7251 sayılı Kanun ile tüketici hukuku alanında dava şartı arabuluculuk düzenlemesi getirilmiş olup, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a 73/A maddesi eklenmiştir. RG 28.07.2020, sy. 31199.

¹¹² 7445 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 37. maddesi ile 1.9.2023 tarihinde yürürlüğe girmek üzere HUAK'a 18/B maddesi eklenmiştir. RG 05.04.2023, sy. 32154.

giderilmesine ilişkin uyuşmazlıklar¹¹³, 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'ndan kaynaklanan uyuşmazlıklar¹¹⁴, komşu hakkından kaynaklanan uyuşmazlıklar¹¹⁵ ve tarımsal üretim sözleşmesinden doğan uyuşmazlıklar¹¹⁶ mevzuat düzenlemeleriyle dava şartı arabuluculuk kapsamına alınmıştır.

Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde özellikle çalışma konumuz olan ticaret hukuku alanındaki dava şartı arabuluculuğa dair mevzuat inceleme konusu yapılacaktır. Türkiye'nin ihtiyari arabuluculuk ile ilgili düzenlemesi henüz çok yeni olmasına rağmen dava şartı arabuluculuk ile ilgili çok sayıda yasal düzenleme yapılmış olması arabuluculuğa yaklaşımın olumlu olduğunu göstermektedir. Hiç kuşkusuz bu düzenlemelerin bir gerekçesi de istatistiksel verilerdir. T.C. Adalet Bakanlığı'nın 2022 yılında açıkladığı verilere göre ticari dava şartı arabuluculuk uygulamasında son 16 ay içinde 227.196 adet dosyada anlaşma sağlanmış olup, anlaşma oranı % 52 olarak açıklanmıştır¹¹⁷.

Yabancı bir ülkede arabuluculuk süreci sonunda anlaşmaya varılması halinde anlaşmanın tanınması ve tenfizi konusunda 2007 yılında kabul edilen MÖHUK ve 2012 tarihinde kabul edilen HUAK'da herhangi bir düzenleme yer almamaktaydı¹¹⁸. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi 2016 yılında vermiş olduğu bir kararında bu konuda düzenleme bulunmadığına dikkat çekmiştir¹¹⁹. Singapur Sözleşmesi'nin Türkiye'de yürürlüğe girmesiyle HUAK kapsamında gerçekleştirilen ve yabancılık unsuru içeren arabuluculuk sulh anlaşmalarının icrası konusunda 17/A maddesi¹²⁰ ile 28 Mart 2023

¹¹³ 7445 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 37. maddesi ile 1.9.2023 tarihinde yürürlüğe girmek üzere HUAK'a 18/B maddesi eklenmiştir. RG 05.04.2023, sy. 32154.

¹¹⁴ 7445 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 37. maddesi ile 1.9.2023 tarihinde yürürlüğe girmek üzere HUAK'a 18/B maddesi eklenmiştir. RG 05.04.2023, sy. 32154.

¹¹⁵ 7445 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 37. maddesi ile 1.9.2023 tarihinde yürürlüğe girmek üzere HUAK'a 18/B maddesi eklenmiştir. RG 05.04.2023, sy. 32154.

¹¹⁶ 7442 sayılı Orman Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 3. maddesiyle 5488 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesi değiştirilmiş olup, tarımsal üretim sözleşmesinden doğan davalarda arabulucuya başvurulmuş olması dava şartı kapsamına alınmıştır. Tarımsal Üretim Sözleşmesinden Doğan Hukuk Uyuşmazlıklarına İlişkin Arabuluculuk Yönetmeliği'nin yayımlandığı resmi gazete için bkz. RG 01.09.2023, sy. 32296.

¹¹⁷ E.T. 24.02.2023, <https://adb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/9052022162356ticaret%20%20%2004.05.2022.pdf>.

¹¹⁸ Öztürk, "Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk," 618.

¹¹⁹ Yargıtay 11. HD, E.2015/13151, K.2016/2168, T.29.02.2016, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/11-hukuk-dairesi-e-2015-13151-k-2016-2168-t-29-2-2016>, E.T. 14.4.2023.

¹²⁰ 28.3.2023-7445 sayılı Kanun 33 m.

tarihinde bir düzenleme getirilmiştir. MÖHUK’da halen arabuluculukla ilgili bir düzenleme yer almamaktadır.

Türkiye, BM Singapur Sözleşmesi’ni 7 Ağustos 2019 tarihinde imzalamış ve 21 Nisan 2021 tarihli ve 3866 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararıyla da onaylamıştır. Ülkemizde arabuluculukla ilgili son on yılda çok sayıda düzenleme yapılmış ayrıca üst derece mahkeme kararlarında da arabuluculuk çeşitli yönleriyle incelenmeye başlamıştır. Arabuluculuk Türk hukukunda güncelliğini korumakla beraber, ülkemizin Singapur Sözleşmesi’ne taraf olmasıyla birlikte giderek daha da önemli bir konuma ulaşacaktır. Zira Singapur Sözleşmesi, milletlerarası ticari uyuşmazlıkların çözülmesine yönelik arabuluculuk anlaşma belgelerinin “sınır ötesi uygulanabilirliği” için yeknesak ve etkili bir çerçeve sunmaktadır¹²¹.

Çalışmamızın Sınırlandırılması

Singapur Sözleşmesi ticari uyuşmazlıklara ilişkin arabuluculuk uygulamalarına sınır ötesi bir mekanizma sunmaktadır. Sözleşme’nin küresel olarak arabuluculuk uygulamalarına nasıl bir etki yaratacağı ile gerek katılımcı devlet sayısı gerekse uygulama itibarıyla tahkim konusundaki BM New York Sözleşmesi’nin başarısını yakalayıp yakalayamayacağı da merak konusudur. Türkiye önümüzdeki yıllarda gerek mevzuat değişiklikleri gerekse uygulama ile Singapur Sözleşmesi’ni gündemine alabilecektir. Singapur Sözleşmesi kapsamlı bir alan olduğundan derinlemesine bir araştırma yapmak amacıyla dar bir alan tercih edilmiştir. Çalışma alanımız BM Singapur Sözleşmesi uygulama alanını düzenleyen 1. maddesi (*Article 1: Scope of Application*)’dir. Singapur Sözleşmesi’nin uygulama alanı incelenirken arabuluculuk, milletlerarası unsur içeren uyuşmazlık, işyeri kavramı, sulh anlaşmasının yazılı olması, uyuşmazlığın ticari bir uyuşmazlık olması gibi konular değerlendirilecek, Singapur Sözleşmesi’nin diğer maddelerine de uygulama alanı ile bağlantısı ölçüsünde değinilecektir.

¹²¹ Alexander Petsche, Brian Gabriel-Oiwoh and Abanoub Malak, “The Singapore Convention: Quo Vadis of the Sleeping Beauty?,” in *Austrian Yearbook on International Arbitration (Vienna)*, eds. Christian Klausegger et al. (Vienna: MANZ’sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2023), 85; Héctor Flores Senties, “Grounds to Refuse the Enforcement of Settlement Agreements under the Singapore Convention on Mediation: Purpose, Scope, and Their Importance for the Success of the Convention,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1257; Nadja Alexander, Shouyu Chong, and Vakhtang Giorgadze, *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*, 2nd ed. (Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2022), 22, p.0.01.

Araştırmamızın konusu, yakın tarihli bir geçmişi olmasına rağmen birçok devlet tarafından imzalanan Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanı olup, ayrıca karşılaştırma yapmak açısından Türk arabuluculuk mevzuatı da inceleme konusu yapılacaktır. Bu çalışmadaki esas amaç, konunun ayrıntısı ile ele alınıp, Türkiye'nin ulusal düzenlemelerinden de faydalanmak suretiyle, Singapur Sözleşmesi'nin uygulanacağı çerçevenin tespit edilmesidir. Singapur Sözleşmesi hakkında ülkemiz açısından bir farkındalık yaratmak da amaçlarımız arasındadır. Başka bir anlatımla, uyuşmazlık çözümünde küresel eğilimlerde önemi giderek artan arabuluculuk ile Singapur Sözleşmesi hakkında fikir ve bakış açısı sunmak da hedeflenmektedir.

Milletlerarası ticari arabuluculuk, “ad hoc arabuluculuk” şeklinde yani herhangi bir kuruma bağlı olmadan gerçekleşebileceği gibi, “kurumsal arabuluculuk” olarak da yapılabilmektedir. ICC¹²² (*International Chamber of Commerce*) ve ICSID¹²³ (*International Centre for Settlement of Investment Disputes*) kurumsal arabuluculuğa örnek verilebilecek uluslararası kuruluşlardır. Kurumsal ya da ad hoc arabuluculuk ile bir uyuşmazlığın arabuluculuk yoluyla çözümlenebilmesi için iki şartın gerçekleşmesi gerekmektedir. Birincisi uyuşmazlığın arabuluculuğa elverişli olması, ikincisi ise uyuşmazlık taraflarının arabuluculukla çözümlenmesi konusunda anlaşmış olmalarıdır. Çalışmamızda arabuluculuk faaliyeti sonunda hazırlanan sulh anlaşmasının yanı sıra Türk hukuku açısından arabuluculuğa elverişlilik de incelenecektir.

Çalışmamızda bazı sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır. İlk planda sorulacak soru; Singapur Sözleşmesi imza ve onay sürecini tamamlayan Türkiye için zamanlama doğru mudur? Benzer şekilde Singapur Sözleşmesi için ne derece hazır olduğumuz konusu da tartışmaya açıktır. Sözleşmenin, Türkiye'deki arabuluculuğa etkisi de merak konusudur. Milletlerarası ticaret yönünden etkileri ne zaman görülecektir? Devlet yargısının en önemli alternatifi hiç kuşkusuz tahkimdir¹²⁴. Son yıllarda üzerinde çok fazla çalışma ve uygulama yapılan arabuluculuk, tahkimin rakibi olabilecek midir? Diğer uyuşmazlık çözüm yolları nasıl etkilenecektir? Hiç

¹²² <https://iccwbo.org/>, E.T. 08.02.2023.

¹²³ <https://icsid.worldbank.org/>, E.T. 08.02.2023.

¹²⁴ Gülgün İldır, “Alternatif Uyuşmazlık Çözümü ve Hak Arama Özgürlüğü,” *TBB 75. Yaş Günü İçin Baki Kuru Armağanı* içinde (Ankara: TBB Yayınları, 2004), 385; Roma Hukukunda da tahkim devlet yargısının bir alternatifi olarak görülmüştür. Bkz. Cemile Demir Gökyayla, “Arabuluculuk ve Tahkimi Bir Arada İçeren Uyuşmazlık Çözüm Yolu,” *İstanbul Hukuk Mecmuası* 77, sy. 2 (2019): 588.

kuşkusuz bu soruları çoğaltmak mümkündür. Çalışmamızın belirli bölümlerinde bu sorgulamalar ve değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır.

Çalışmamızın kapsamı dışında olan konular

Çalışmamızın hacmini artırmamak ve esas inceleme konumuzdan uzaklaşmamak adına aşağıda belirtilen konular kapsam dışında tutulmuştur.

Devletlerarası arabuluculuk

Çalışmamızda milletlerarası ticari arabuluculuk inceleneceğinden kamu hukuku kapsamına giren devletlerarası arabuluculuk inceleme alanı dışında tutulmuştur¹²⁵. Zira BM Singapur Sözleşmesi, devletlerarası arabuluculukla ilgili bir düzenleme içermemektedir. Ancak devlet ile özel ya da tüzel kişiler arasındaki uyuşmazlıklar dahil olabileceğinden, devletlerle özel ya da tüzel kişiler arasındaki özellikle yatırım uyuşmazlıklarına ilişkin arabuluculuk inceleme konumuza dahildir.

Arabuluculuğun karşılaştırmalı hukuk yönünden incelenmesi

Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Singapur Sözleşmesi uygulama alanı konusunda doktrinde yeterince tartışmaya yer verilmediği gibi, henüz çok yeni bir sözleşme olduğundan ve çok az sayıda ülkede yürürlüğe girdiğinden uygulamada sonuç ve etkileri henüz değerlendirilememektedir. Çalışmamızda milletlerarası ticari arabuluculuk ve bu doğrultuda Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanı tüm tartışmalı yönleriyle ele alınmaya çalışılacak ancak karşılaştırmalı hukuk açısından inceleme yapılmayacaktır.

Tahkim ve hibrit alternatif uyuşmazlık çözüm yolları

Singapur Sözleşmesi tahkim konusunu kapsam dışında bıraktığından, tahkim¹²⁶ ve tahkim hakkındaki 1958 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) New York

¹²⁵ Devletlerarası arabuluculuk talep üzerine ya da kendi önerisiyle bir üçüncü devletin ya da uluslararası örgütün taraflar arasında görüşmelerde destek olması faaliyetidir. Bkz. Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 330.

¹²⁶ Uluslararası ticari tahkimle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gary B. Born, *International Commercial Arbitration*, 3rd ed. (Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2021); Luca G. Radicati di Brozolo, "Arbitration, International Commercial," in *Encyclopedia of Private International Law, Volume 1 Entries A-H*, eds. Jürgen Basedow et al. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 86-97; Tahkimin özel bir yargılama şekli ya da alternatif uyuşmazlık çözüm yolu olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Queen Mary Üniversitesi (Londra) Uluslararası Tahkim

Sözleşmesi konumuzla ilgili kısımlarda genel olarak ele alınmakla beraber prensip olarak detaylı incelenmeyecektir. Dünyanın bazı bölgelerinde örneğin Avrupa Birliği veya Latin Amerika gibi hala daha az¹²⁷ ilgi görmesine rağmen, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından en fazla uygulanan yöntem¹²⁸ arabuluculuktur. Diğer alternatif çözüm yollarından vakıaların saptanması (*fact finding*), tarafsız ön değerlendirme (*early neutral evaluation*), kısa duruşma (*mini trial*) gibi diğer ADR yolları kapsam dışında tutulmuştur. Dolayısıyla farklı alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını harmanlayan hibrit alternatif uyuşmazlık çözüm yolları (*Med-Arb*, *Med-Arb Same*, *Med-Arb Diff* ya da *Arb-Med-Arb* vb.) da inceleme alanımız dışında tutulmuştur.

Ticari uyuşmazlıkların dışındaki arabuluculuk anlaşmaları

Arbuluculuk üzerinde serbestçe tasarruf edilebilen iş hukuku, tüketici hukuku ve aile hukuku gibi birçok alanda uygulama alanı bulmaktadır. Çalışmamızda ticari uyuşmazlıkların dışındaki uyuşmazlıklara dair arabuluculuk anlaşmaları hariç tutularak milletlerarası unsur içeren ticari iş ve işlemlere dair arabuluculuk anlaşmaları incelenecektir.

Singapur Sözleşmesi'nin usuli tenfiz engelleri

Arbuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Singapur Sözleşmesi'nin hükümleriyle beraber usuli tenfiz engellerinin de genel bir değerlendirmesi yapılmakla beraber asıl konumuz olan Sözleşme'nin 1. maddesinde düzenlenen uygulama alanı detaylı bir şekilde inceleme konusu yapılacaktır. Singapur Sözleşmesi'nin usuli tenfiz engelleri ayrı bir monografik çalışmayı gerektirecek derecede kapsamlı bir araştırma konusu olduğundan çalışmamızın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Singapur Sözleşmesi'nin usuli tenfiz nedenlerinden birisi kamu düzenine aykırılıktır. Arabuluculuğa elverişlilik konusunda da “kamu düzeni” bir ölçüt

Okulu ve White&Case LLP ile ortaklaşa yapılan anket sonuçlarına göre katılımcıların yüzde 97'si için tahkim, uluslararası ticari uyuşmazlıkların çözümü için halen tercih edilen yöntemdir. Bkz. Elisabetta Silvestri, “The Singapore Convention on Mediated Settlement Agreements: A New String to the Bow of International Mediation?,” *Access to Justice in Eastern Europe* 2, no. 3 (September 2019): 11.

¹²⁷ Esplugues, “Mediation,” 1247.

¹²⁸ Elif Kısmet Kekeç, *Arbuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler*, 3. baskı (Ankara: Adalet Yayınevi, 2016), 1; Ildır, “Alternatif Uyuşmazlık Çözümü ve Hak Arama Özgürlüğü,” 392.

olduğundan kamu düzeni kavramına çalışmamızın ikinci bölüm, 2.4.3.1.2. kısmında yer verilecektir.

Metod (yöntem) ve inceleme planı

Çalışmamızın hedefi Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanının çeşitli açılardan incelenmesi ve ülkemizin mevzuatı açısından değerlendirilmesi olup, çalışmamız giriş bölümü hariç iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde arabuluculuk yöntemi genel olarak olarak ele alınacaktır. Bu kapsamda hem iç hukukta hem de milletlerarası ticari hukukta arabuluculuğun bir panoraması çizilmeye çalışılacaktır. Birinci bölümde öncelikle arabuluculuk tanımı ve modelleri üzerinde durulacaktır. Uygulanacak kanun hükümleri açısından arabuluculuk türleri olan geleneksel arabuluculuk ve nitelikli arabuluculuk ile arabuluculuk faaliyeti açısından arabuluculuk türleri ve yabancılık unsuru açısından arabuluculuk türleri inceleme konusu yapılacaktır. Arabuluculuk faaliyeti açısından kolaylaştırıcı arabuluculuk, dönüştürücü arabuluculuk, değerlendirici arabuluculuk, öyküsel arabuluculuk, terapötik arabuluculuk, hümanistik arabuluculuk ve problem çözücü arabuluculuk inceleme planımızda yer alacaktır.

Birinci bölümde Türk hukuku yönünden tarihsel süreç dahil mevzuat inceleme konusu olacaktır. Singapur Sözleşmesi temelinde arabuluculuk sonucunda yapılan uluslararası sulh anlaşmaları yer aldığından arabuluculuk sürecindeki arabuluculuk sözleşmesi, arabulucu sözleşmesi ve arabuluculuk sulh anlaşmaları dahil tüm sözleşmeler birinci bölümde incelenecektir.

Uluslararası alanda arabuluculukla ilgili düzenlemelerden 1980 Tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları, 2002 tarihli UNCITRAL Uluslararası Ticari Uzlaştırma Model Kanunu, 2018 tarihli Uluslararası Ticari Arabuluculuk Model Kanunu, 2021 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları, 2008/52 sayılı AB Arabuluculuk Yönergesi ikinci bölümün konuları arasındadır. Çalışmamızın ikinci bölümde Singapur Sözleşmesi oluşum tarihçesi, hazırlık süreci, sözleşmenin dibacesi (önsözü) ve sistematigi değerlendirilecektir. Sözleşmedeki terminoloji sorununa da değinilecek ve “uzlaştırma” kavramı yerine neden “arabuluculuk” kavramının tercih edildiğinin sebepleri üzerinde durulacaktır. Sözleşme’de özellikle yer alan ve üzerinde tartışılan kavramlar olan hukuki yardım (*relief*) ve icra edilebilirlik (*enforceability*) kavramlarıyla birlikte, yetkili makam kavramları da ele alınacaktır.

Bu bölümde dahil etme (*opt-in*) ve hariç tutma (*opt-out*) kavramları da incelenecektir.

İkinci bölümün ikinci kısmında Singapur Sözleşmesi genel bir bakış açısıyla değerlendirilecek ve uygulama alanının kavramsal detaylandırılması yapıldıktan sonra kapsam dışı alanlar inceleme konusu olacaktır. Bu bölümün konuları arasında Türk hukukunun arabuluculuğa dair özellikle Singapur Sözleşmesi açısından tartışmalı olabilecek hüküm ve uygulamaları incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmamız, uluslararası ve ulusal literatür araştırmaları sonucunda ulaştığımız öneri ve görüşlerimizin yer aldığı sonuç bölümüyle tamamlanacaktır.

BÖLÜM 1: ARABULUCULUK, ARABULUCULUK SÜRECİNDEKİ SÖZLEŞMELER, SINGAPUR SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKU YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRME

1.1 Genel Olarak Arabuluculuk

1.1.1 Alternatif uyuşmazlık çözüm aracı olarak arabuluculuk

Alternatif uyuşmazlık çözüm (*Alternative Dispute Resolution - ADR*) yolları, “*Taraflar arasındaki özel hukuk ihtilaflarının çözümü bakımından tarafların doğrudan aralarında müzakerede bulunmaları ve ihtilaflı çözmeleri usulünden başlamak üzere ve nihayet mahkemede dava yolu ile uyuşmazlığın çözümünde sınırını bulan usullerin tamamıdır*”¹²⁹. ADR, disiplinler arası bir alandır¹³⁰. Uyuşmazlık ve çatışma çözümü, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi ve hukuk bilimi dahil birçok disiplini ilgilendirir¹³¹. Örneğin alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından olan arabuluculuk çeşitli ülkelerde sosyolog ve psikologlar gibi farklı mesleki niteliğe sahip kişilerce de icra edilebilmektedir¹³². Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının akademik olarak giderek müstakil bir alt disiplin haline gelmeye başladığının tespiti de mümkündür¹³³. Literatürdeki bir kullanımında ADR yöntemi

¹²⁹ M. Kamil Yıldırım, “İhtilafların Mahkeme Dışı Usullerle Çözülmesi Hakkında,” *Prof. Dr. Yavuz Alangoya için Armağan* içinde (İstanbul: Alkım Kitabevi, 2007), 347.

¹³⁰ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 10; ADR’ye bir bilim olarak yaklaşan 1995 tarihinde hazırlanan bir doktora tez çalışması için bkz. John Andrew Faris, “An Analysis of the Theory and Principles of Alternative Dispute Resolution” (PhD diss., University of South Africa, 1995).

¹³¹ Günümüzde sadece hukukçular değil, sosyologlar, siyasetçiler ve idareciler de alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ile ilgilenmektedir. Bkz. Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 515; “Anlaşmazlığın, dışı vurulmuş ve ikili ilişki içersinde açıklanarak somut hale gelmiş biçimini oluşturan uyuşmazlık, insan doğasının bir parçası olarak, geçmişten günümüze, psikoloji, sosyoloji ve hukuk bilimlerinin ilgilendiği bir kavram olmuş ve uyuşmazlıkları çözmek üzere tarihten bu yana çeşitli çözüm sistemleri uygulanagelmıştır.” Bkz. Özge Aksu Grund, “Ticari ve Hukuki Uyuşmazlıkların Arabuluculuk Yolu ile Çözümünde İngiltere Örneği Merkezinde bir Değerlendirme,” *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Dergisi* 8, sy. 95-96 (2012): 199; Özellikle deneyimli arabulucular, tarafların duygu durumlarını ve bilişsel önyargılarını tahlil etmek ve uyuşmazlığın çözüm ihtimalini artırmak gayesiyle psikoloji biliminden yararlanmaktadır. Bkz. Seda Özümücü, “Çatışma Yönetimi, Çatışma Çözümü ve Karar Verme Süreci Ekseninde Arabuluculuğa Psikolojik Yaklaşımlar,” *İstanbul Hukuk Mecmuası* 82, sy. 1 (2024): 200.

¹³² Michal Malacka, “The Singapore Mediation Convention and International Business Mediation,” *International and Comparative Law Review* 22, no. 2 (December 2022): 181; Hukukçuların genel olarak refleksi uyuşmazlığın yargı önünde çözülmesini tavsiye etmektir. Bkz. M. Serhat Sarısözen, *Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları Işığında Avukatlık Hukukunda Uzlaştırma* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2011), 25.

¹³³ Emre Kıyak, *Dönüştürücü Arabuluculuk-Problem Çözücü Arabuluculuk ile Uyumlaştırılması* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 16.

için “C4” benzetmesi yapılmıştır¹³⁴. Bunlar *Consensus*, *Continuity*, *Control* ve *Confidentiality* kelimeleridir¹³⁵. *Consensus* fikir birliği, *continuity* süreklilik, *control* hakimiyet ve *confidentiality* gizlilik anlamındadır¹³⁶.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının karakteristik özellikleri tarafların yargıya başvurma haklarının saklı kalması, bağlayıcı olmayan önerilerde bulunma, gizlilik, eşitlik, güvenilirlik ve gönüllülüktür¹³⁷. ADR tekniklerinde taraflar arasındaki uyuşmazlık büyüyüp, derinleşmeden ve ciddi zaman ve masraf kayıpları yaşanmadan ihtilaflar tasfiye edilmektedir¹³⁸. Şanlı’ya göre ADR usulünde davaların galip ve mağlubu yoktur¹³⁹.

“Alternatif uyuşmazlık çözümü” kavramındaki uyuşmazlık taraflar arasında gerçekleşen ve hukuk düzenlerinde korunan menfaat çatışmalarını işaret etmektedir. Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları teriminde yer alan “alternatif” sözcüğünü de açıklığa kavuşturmakta fayda vardır. Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları yerine, “dostane uyuşmazlık çözüm yolları”¹⁴⁰ ya da “uygun uyuşmazlık çözüm yolları”¹⁴¹ şeklinde literatürde kullanımlarına da rastlanmaktadır¹⁴². Benzer şekilde karşılaştırmalı hukuk literatüründe uygun (*appropriate*) ve ek (*additional*) kelimeleri de önerilmektedir¹⁴³. HUAK gerekçesinde daha çok “alternatif” terimi kullanılmakla beraber, “dostane çözüm yolu” olduğu vurgusu yapılmış, “uygun çözüm yolu” terimi hiç kullanılmamıştır. ADR’nin genel olarak devlet yargılamasına alternatifleri ifade eden şemsiye bir kavram olduğu ileri sürülür¹⁴⁴. Alternatif uyuşmazlık çözüm metotları, yargısal yolların yanında yer alan ve tarafların talebi üzerine yürütülen yöntemlerdir¹⁴⁵. ADR yöntemlerinde bir yargılama yapılmamaktadır. Bu bağlamda

¹³⁴ M. Kamil Yıldırım, “İhtilafların Mahkeme Dışı Çözülmesi,” 349.

¹³⁵ M. Kamil Yıldırım, “İhtilafların Mahkeme Dışı Çözülmesi,” 349.

¹³⁶ <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/consensus?q=Consensus>, E.T. 15.02.2023.

¹³⁷ Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 32.

¹³⁸ Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 515.

¹³⁹ Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 515.

¹⁴⁰ Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 32; Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt I*, 244; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 11.

¹⁴¹ ADR (Appropriate Dispute Resolution) kullanımına bir örnek: Anil Changaroth, *Resolving Disputes: A Guide To the Options for Appropriate Dispute Resolution (ADR)* (Singapore: Marshall Cavendish Editions, 2019), 10.

¹⁴² Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 2.

¹⁴³ Faris, “Theory and Principles of ADR,” 27.

¹⁴⁴ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 1; Faris, “Theory and Principles of ADR,” 16.

¹⁴⁵ Alper Uyumaz ve Kemal Erdoğan, “Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17, sy. 1 (2015): 161; Ferhat Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi ve İcra Edilebilirlik Şerhi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 29.

aksayan devlet yargısının bir sürrogatı değildir¹⁴⁶. “Alternatif” kelimesi aslında mahkeme kararının yerine ikame olacak, mahkeme yargısının yerine alacak bir yöntem anlamına gelmez¹⁴⁷. Aksine, süreçlerin işleyişine ilişkin daha iyi bir anlayış kazanma ihtiyacına dayanır¹⁴⁸.

Artan küreselleşmeyle birlikte ADR'nin uluslararası ticaret üzerindeki etkisi de artmıştır¹⁴⁹. Arabuluculuk özellikle uluslararası arenada uyuşmazlık çözümünde esaslı rol oynayan tahkime bir rakip olarak görünmektedir. Bu rekabetin haklı gerekçeleri vardır. Arabuluculuğun gelecek odaklı olması nedeniyle ticari ilişkileri olumsuz etkilememesi, tarafların kendilerine özel ve yaratıcı çözümler elde edebilmeleri ile kontrolün taraflarda olması belki de ilk sıralarda yer alan gerekçelerdir¹⁵⁰. Arabuluculuğun zamandan ve masraftan tasarruf edilmesini sağlayan yönü de önemli tercih sebeplerindendir¹⁵¹.

ADR akımının en hızlı yayılan ve en çok tercih edilen yönteminin arabuluculuk olduğu literatürde ifade edilmektedir¹⁵². Arabuluculuğun avantaj ve özellikleri dikkate alındığında giderek artan ilgi şaşırtıcı değildir. Literatürde arabuluculuk için *en dostane çözüm yolu* olduğu vurgusu da yapılmıştır¹⁵³.

¹⁴⁶ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 209.

¹⁴⁷ Frank E. A. Sander, “Alternative Methods of Dispute Resolution: An Overview,” *University of Florida Law Review* 37, no. 1 (Winter 1985): 1; Süha Tanrıver, “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 19, sy. 64 (Mayıs/Haziran 2006): 152; Farklı bir görüş olan tüm ADR süreçlerinin dava sürecine alternatif olduğuna dair görüş için bkz. Faris, “Theory and Principles of ADR,” 9; Sarısözen'e göre alternatif uyuşmazlık çözüm yolları tamamlayıcı bir role sahip değildir. Aksine, mahkeme tarafından verilecek karara bir alternatiftir. Bkz. Sarısözen, *Avukatlık Hukukunda Uzlaştırma*, 27.

¹⁴⁸ Yargılama faaliyetinin yanında yardımcı ve tali bir yöntemdir. Çiğdem Yazıcı Tıktık, *Arabuluculukta Gizliliğin Korunması* (İstanbul: Onikilevha, 2013), 5-6; Sander, “Alternative Methods of Dispute Resolution,” 1.

¹⁴⁹ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 12.

¹⁵⁰ Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 40.

¹⁵¹ Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 34.

¹⁵² Süleyman Dost, “Arabuluculuk Ücret ve Masrafları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sy. 115 (Kasım/Aralık 2014): 450; Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 1; Strong, “Beyond International Commercial Arbitration?,” 11; Horst Eidenmüller and Helge Groberrichter, “Alternative Dispute Resolution,” in *Encyclopedia of Private International Law, Volume 1 Entries A-H*, eds. Jürgen Basedow et al. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 58.

¹⁵³ M. Özbek, “Dünya Çapındaki Adalet Ulaşma Hareketi,” 139.

1.1.2 Arabuluculuk kavramı ve tanımı

Konfüçyüs felsefesindeki inanişâ göre “Bir dava, beşeri ilişkilerde mevcut olduğu düşünülen doğal uyumun bozulmasının sembolüdür¹⁵⁴.” Davaları azaltmaya yönelik bir işlevi de olan arabuluculuk, uzlaşî kültürü ve toplumsal barış için önemli bir araçtır. Arabuluculuk (*mediation*) köken itibariyle Latince de ortayı bulmak ya da yarıya bölmek şeklinde ifade edilebilecek “*mediare*” kelimesinden gelmektedir¹⁵⁵. Uzakdoğu’da derin düşünme sanatı (*metitation*) ile arabuluculuk (*mediation*) kelimeleri arasında benzerlik olsa da her iki kavramın farklı olduğu, ancak arabuluculuk yönteminde meditasyon (*metitation*) yöntemlerinden yararlanıldığı kısaca birbirinden farklı iki alanın ortak bir paydada bulunduğu söylenebilir¹⁵⁶.

Arabuluculuğun genel kabul görmüş evrensel bir tanımı bulunmamaktadır¹⁵⁷. Başka bir ifade ile öğretilerde farklı yönlerine vurgu yapan birçok tanımı mevcuttur¹⁵⁸.

¹⁵⁴ Leonard L. Riskin, “Mediation and Lawyers,” *Ohio State Law Journal* 43, no.1 (1982): 29.

¹⁵⁵ Mayer and Boness, *Intercultural Mediation & Conflict Resolution*, 13; Seda Özmumcu, *Uzak Doğu’da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış*, 2. baskı (İstanbul: Onikilevha, 2012), 273.

¹⁵⁶ Seda Özmumcu, “Arabuluculuğun Doğuşu ve Gelişmelerine Genel Bir Bakış,” *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I* içinde, yayına hazırlayan Yasemin Işıktaç, der. İrem Burcu Özkan ve Osman Vahdet İşsevenler (İstanbul: Sümer Kitabevi, Ekim 2014), 35; Zena D. Zumeta, “Mediation and Spirituality,” chap. 7 in *The Mediation Handbook: Research, Theory, and Practice*, ed. Alexia Georgakopoulos (New York: Routledge, 2017), 68; Meditasyonun farklı olduğuna dair görüş için bkz. Stephen J. Ware, *Alternative Dispute Resolution* (St. Paul, Minn.: West Group, 2001), 201.

¹⁵⁷ Yumeng Tan, “An Analysis of Mediators’ Misconducts Relating to Articles 5(1)(e) and 5(1)(f) of the Singapore Convention on Mediation,” *Bristol Law Review* 8 (2022): 118.

¹⁵⁸ Ahmet M. Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 3. baskı (Ankara: Turhan Kitabevi, 2022), 13 vd.; Alper Bulur, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Arabuluculuk Yöntemi,” *Ankara Barosu Dergisi* 65, sy. 4 (Güz 2007): 42 vd.; Andrew Goodman, *Arabuluculukta Etkili Taraf Vekilliği - Uygulayıcı Rehberi*, der. Aşıyan Süleymanoğlu, çev. Adnan Bıçaksız ve Zeynep Alkın, 3. baskı (Ankara: Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Daire Başkanlığı, Temmuz 2017), 8 vd.; Betül Azaklı Arslan, *Medeni Usul Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2018), 26 vd.; Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 515 vd.; Tıktık, *Arabuluculukta Gizliliğin Korunması*, 10; Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 14 vd.; Güven Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı (İstanbul: Onikilevha, 2023), 7 vd.; Pekcanitez, Atalay ve Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 631; Faris, “Theory and Principles of ADR,” 59; Malike Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2010), 36 vd.; Muammer Erol, *Türk Hukukunda Arabuluculuk ve Teşkilatlanması* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 5 vd.; M. Yusuf Eren, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Arabuluculuk* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2016), 53 vd.; Nuray Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 4. baskı (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2020), 186; Öztürk, “Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk,” 606; Orhan Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri*, 2. baskı (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 11 vd.; Ömer Ekmekçi, Muhammet Özkes ve Murat Atalı, *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk* (İstanbul: Onikilevha, 2018), 15 vd.; R. Arslan vd., *Medeni Usul Hukuku*, 808 vd.; M. Serhat Sarısözen, “Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanun Tasarısının Getirdikleri, İcra Edilebilirlik Belgesi ve Arabuluculuğun Avukatın Tekel Hakkına Aykırılık Oluşturup Oluşturmadığı Sorunu,” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, sy. 1/2 (2011): 256; Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 255; Ceylan, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 298 vd.; Thomas Gaultier, “Cross-Border Mediation: A New Solution for International Commercial Dispute

Tüm bu tanımları değerlendirdiğimizde tanımlardaki ortak paydaların; arabuluculuğun bağlayıcı bir karar verme yetki ve gücüne sahip olmayan bağımsız ve tarafsız üçüncü kişinin katılımıyla gerçekleşen gönüllü bir süreç olduğunu, tarafların kendi çözümlerini kendilerinin ürettiğini yani süreç boyunca taraf egemenliğinin söz konusu olduğunu, tarafların anlaşamamaları halinde yargı ve tahkim yoluna gitme imkanının olduğunu görmekteyiz.

Bush / Folger'e göre arabuluculuk nitelikli insan ilişkilerini güçlendiren bir yöntemdir¹⁵⁹. Arabuluculuk, kalıcı barış tesisinin ve tarafların çözüm sürecine katılımının yüksek seviyede olmasının hedeflendiği bir çözüm sürecidir¹⁶⁰. *Riskin ve Ware*'ye göre arabuluculuk kolaylaştırılmış müzakeredir¹⁶¹. Arabuluculuk bir uyuşmazlığın çözümü hakkında menfaati ve uyuşmazlığın sonucuyla ilgili dikte etme yetkisi olmayan tarafsız üçüncü kişinin müzakereyi kolaylaştırdığı bir metottur¹⁶². Arabuluculuk, tarafsız bir üçüncü kişinin tarafların müzakere edilmiş anlaşmaya ulaşmaları konusunda yardımcı olduğu gönüllü ve özel bir uyuşmazlık çözüm yoludur¹⁶³. Süreçte üçüncü kişi konumundaki arabulucu muhtemel anlaşmanın önemli noktalarını vurgulamakta, tarafların içinde bulundukları hukuki ve maddi durumları değerlendirmekte ve bazı çözüm önerilerinde bulunabilmektedir¹⁶⁴. Arabulucu, uyuşmazlık taraflarına kör noktaları keşfetmeleri açısından destek olmakta ve uyuşmazlığa dair alternatif bakış açıları sunmaktadır. Arabulucu, karar vermek şeklinde uyuşmazlığı sonlandırmak yerine, ikna ve telkin ile tarafların müzakere yapmasını ve tarafların menfaatlerinin optimal bir şekilde dengelenmesini sağlar¹⁶⁵. Bir karar verme yetkisi olmayan tarafsız bir üçüncü kişinin, uyuşmazlık taraflarının ortak çözüme kavuşmalarına destek olduğu gayri resmi bir süreçtir¹⁶⁶. Arabulucu taraflar arasında diyalog kurulmuş ise müdahale etmez, ancak iletişim kanallarında kopukluk halinde tarafsızlığını bozmadan süreçte rol oynar. Tarafların

Settlement?," *NYSBA International Law Practicum* 26, no. 1 (2013): 38; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku* 2. Cilt, 28; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 6. baskı (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2021), 355.

¹⁵⁹ Robert A. Baruch Bush ve Joseph P. Folger, *Arabuluculuk ve Getirileri Dönüşümsel Çatışma Yaklaşımı*, çev. Gamze Sart (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013), 9.

¹⁶⁰ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 25.

¹⁶¹ Leonard L. Riskin, "Understanding Mediators' Orientations, Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed," *Harvard Negotiation Law Review* 1 (1996): 13; Ware, *Alternative Dispute Resolution*, 201.

¹⁶² Esplugues, "Mediation," 658.

¹⁶³ Goodman, *Arabuluculukta Etkili Taraf Vekilliği*, 8.

¹⁶⁴ M. Özbek, "Dünya Çapındaki Adalet Ulaşma Hareketi," 139.

¹⁶⁵ Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 256.

¹⁶⁶ Bush ve Folger, *Arabuluculuk ve Getirileri Dönüşümsel Çatışma Yaklaşımı*, 8.

egemen olduğu bir yöntem olduğundan taraflar kendi çözümlerini kendileri üretmekte ve bu sebeple süreçte aktif rol oynamaktadırlar¹⁶⁷. Arabuluculuk gibi ADR süreçlerinin en temel özelliğı rızaya dayanmasıdır¹⁶⁸. Yani süreç otoriter olmayan ilkeler tarafından yönetilir¹⁶⁹. Arabuluculuk sonuç odaklı değil, süreç odaklıdır. Zaten, süreç iyi bir şekilde yürütüldüğünde ve taraflar arasında iletişim kanalları açık olduğunda sulh anlaşması ile sonuçlanmasa dahi uyuşmazlık süreç başlangıcından daha olumlu bir noktaya taşınmış olacaktır. Kanaatimizce arabuluculuk sürecinin başarısı da bu noktadadır.

6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK) 2/1-b maddesinde arabuluculuk tanımlanmış olup, HUAK’a göre arabuluculuk; “*Sistematik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, tarafların çözüm üretmediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyarî olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemi*”ni ifade eder.

HUAK 2/1-b maddesindeki arabuluculuk tanımında geçen “sistematik teknikler” kavramını da açıklığa kavuşturmakta fayda vardır. Arabulucunun belli bir tekniğe ve beceriye aşına olması yani profesyonel olması beklenir¹⁷⁰. Arabuluculuk alet çantasında olması gereken sistematik teknikler; aktif dinleme, derin dinleme, yansıtıcı dinleme, sessiz iletişim, yeniden çerçeveleme, soğutma tekniğı, soru sorma teknikleri¹⁷¹, özetleme, beyin fırtınası tekniğı (*brainstorming*), zihin haritası (*mind-mapping*) ve müzakere stratejileri gibi tekniklerdir.

Arabuluculuk masasındaki algı engelleri ile mücadele etmek de arabulucunun çalışma kapsamına girmektedir. Arabulucunun görevi taraflar arasında gerilen ortamı

¹⁶⁷ Huriye Reyhan Demircioğlu, “Aile Hukuku Uyuşmazlıkları Bakımından 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu’nun Uygulanabilirliği,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 6, sy. 23 (Ekim 2015): 48.

¹⁶⁸ Faris, “Theory and Principles of ADR,” 10.

¹⁶⁹ Faris, “Theory and Principles of ADR,” 10.

¹⁷⁰ Öztürk, “Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu,” 209.

¹⁷¹ Arabuluculuk sürecinde soru sormak, İsveç çakısı gibi çok sayıda görev içeren bir araçtır. Bkz. Sypros Antonelos, “Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabuluculuk,” panel tartışması katkısı, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk ve Arabuluculukta Avukatın Rolü Sempozyumu: Sempozyum Notları* içinde, düzenleyen Mine Demirezen (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2017), 39.

yumuşatmak ve uzlaşmamaları halinde kendilerini bekleyen riskleri hatırlatmak ve tarafların göremedikleri çözüm yollarını sunmaktır¹⁷². Arabulucu tarafları eleştirel düşünme alışkanlıklarından, yaratıcı düşünmeye yönlendirecektir. Arabulucu baskı uygulamadan tarafların iyi düşünülmüş kararlar ve düzenlemelere ulaşmalarına yardımcı olur¹⁷³. Tarafsız bir üçüncü kişi rolü ile uyuşmazlık hakkında karar vermeyecek, belirli yöntem ve teknikler kullanacak ve yeteneğini sergileyerek tarafların anlaşmasını sağlayacaktır¹⁷⁴.

Sürecin planlamasında ilk yer alan aşama hazırlık sürecidir¹⁷⁵. Arabulucu, hazırlık ve başlangıçtan sonra uyuşmazlık taraflarının neden arabulucuya başvurduklarını sorar. Bu aşamaya Amerika Birleşik Devletleri'nde “*story-telling*” denilmektedir¹⁷⁶. Arabulucu, ortak oturumlarda belirli çözüm seçenekleri ortaya çıkmasıyla özel oturumları (*caucus*) başlatır¹⁷⁷. Bu şekilde süreç, ortak ve özel oturumlar şeklinde ilerler. Arabulucu, uyuşmazlığın bir tarafının diğerinin bakış açısını anladığından emin olmaya çalışacak, her bir tarafla özel olarak görüşecek, ortak çıkarları vurgulayacak ve anlaşmaya varmaları konusunda yardımcı olmaya çalışacaktır¹⁷⁸.

Arabuluculuk gizli bir süreç olarak yürütülür¹⁷⁹. Arabuluculuk sürecinde eşitlik, gizlilik, gönüllülük, tarafsızlık, sürecin kontrolünün taraflarda olması gibi

¹⁷² Berk Demirkol ve Ural Aküzüm, *Türkiye’de Med-Arb (Arabuluculuk-Tahkim) Yapısı, Mevzuatı & Uygulaması* (İstanbul: Onikilevha, 2020), 27.

¹⁷³ Lisa Parkinson, *Aile Arabuluculuğu: Yeni Adalet Sistemine Dair Uygun Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi*, der. Yonca Fatma Yücel (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, 2018), 25.

¹⁷⁴ Melis Taşpolat Tuğsavul, *Türk Hukukunda Arabuluculuk* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2012), 27.

¹⁷⁵ Klasik arabuluculuk sürecinin beş farklı aşamadan (1-Hazırlık, 2-Başlangıç, 3-İnceleme / Araştırma, 4-Müzakere, 5-Sonuç) oluştuğu kabul edilir. Bkz. Marla da Concelção Oliveira ve Rimantas Siamitis, “Modül 5 Arabuluculuğun Aşamalarının Gözden Geçirilmesi,” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, der. Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 3. baskı (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021), 83; Arabuluculuk aşamalarını 4 bölümde inceleyen yazarlar da vardır. 1-Giriş ve başlangıç aşaması, 2-Bilgi toplama aşaması 3- Menfaatlerin netleştirilmesi 4-Çözümlerin geliştirilmesi 5-Uzlaştırma ile sonuçlandırma aşamaları için bkz. Felix Steffek, “Mediation in the European Union: An Introduction,” prepared for the European Commission, June 2012, 3, E.T. 10.01.2023, <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=b3e6a432-440d-4105-b9d5-29a8be95408f>; Arabuluculuğun farklı aşamaları için bkz. Christopher W. Moore, *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*, 4th ed. (San Francisco: Jossey-Bass, 2014), 128.

¹⁷⁶ Mustafa Özbek, “Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 56, sy. 1, “Prof. Dr. Eralp Özgen’in Anısına Armağan” (2007): 191.

¹⁷⁷ M. Özbek, “Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi,” 191.

¹⁷⁸ Margaret L. Moses, *The Principles and Practice of International Commercial Arbitration*, 2nd ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 14.

¹⁷⁹ Moses, *International Commercial Arbitration*, 14.

temel ilkeler¹⁸⁰ rol oynar. Güvenilirlik kavramının doğru arabuluculuk için aranan en önemli prensip olduğu söylenebilir¹⁸¹.

Arabulucunun temel işlevi, taraflar arasında tıkanan iletişim sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesini sağlamaktır. Tarafların kendi kaderlerini belirlemeleri arabuluculuğun merkezinde yer alan önemli bir konudur¹⁸². Devlet yargısı ve tahkimden farklı olarak arabuluculukta taraflar nihai anlaşma yapılincaya kadar süreç üzerindeki hakimiyetlerini sürdürür¹⁸³.

Arabuluculuk süreci, planlanması, arabulucunun ve tarafların rolü hakkında yukarıda yaptığımız tüm açıklamalardan sonra, literatürdeki arabuluculuk tanımlarından esinlenerek ve HUAK'daki tanıma da sadık kalarak arabuluculuğu tanımlamaya çalışırsak; arabuluculuk milletlerarası nitelikteki uyuşmazlıklar da dahil olmak üzere tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri özel hukuk uyuşmazlıklarında geçerli olan, tarafsız, bağımsız, çözüm önerisi sunabilen ancak çözüm empoze etme yetkisi olmayan üçüncü şahıs ya da şahıslarca¹⁸⁴ yürütülen ve sistematik tekniklerle tarafların aralarındaki uyuşmazlığı kendi kararları ile çözmeleri amacına yönelik yapılanmış müzakere aşamalarından oluşan dostane ve gönüllü bir uyuşmazlık çözüm aracıdır.

BM Singapur Sözleşmesi'nin 2/(3) maddesinde arabuluculuk tanımı yapılmış olup, söz konusu tanıma göre "...kullanılan ibarelere veya yürütülen usule bakılmaksızın, tarafların aralarındaki uyuşmazlığı, uyuşmazlığın taraflarına bir çözüm dayatma yetkisine sahip olmayan üçüncü kişi veya kişilerin (arabulucu'nun)

¹⁸⁰ Arabuluculuk temel ilkeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tıktık, "Modül 3 Arabuluculuk Sürecinin Temel İlkeleri," 47 vd.

¹⁸¹ Özlem Alikılıç, *Arabuluculukta Etkili İletişim: Arabuluculukta Etkili Yöntemler ve İletişim Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017), 11.

¹⁸² Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 75; Yun Zhao, "The Singapore Mediation Convention: A Version of the New York Convention for Mediation?," *Journal of Private International Law* 17, no. 3 (2021): 551.

¹⁸³ M. Özbek, "Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi," 189.

¹⁸⁴ Eş arabulucu (Co-mediator); Eş arabuluculuk modeli yaş, cinsiyet, etnik köken ve kültürel açıdan farklı dinamikler içerdiğinden uyuşmazlık taraflarına etkili bir seçenek sunmaktadır. Bkz. Seda Özmumcu, "Hukuk Uyuşmazlıklarının Çözümünde Eş Arabuluculuk (Co-Mediation) Modelinin Değerlendirilmesi," *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, sy. 161-162 (Ocak/Şubat 2018): 32; HUAK'da arabulucu sayısı sınırlandırılmamıştır. Bkz. Hatice Selin Pürselim, "Yabancılık İçeren Arabuluculuk Usulü ve Bağlayıcılığı Hakkında Düşünceler," *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 20, sy. 2 (2014): 12, E.T. 28.03.2023, <https://avesis.marmara.edu.tr/yayin/658723d0-67e8-4b08-8f87-c92f26e3f046/yabancilik-iceren-arabuluculuk-usulu-ve-baglayiciligi-hakkinda-dusunceler>.

yardımla dostane bir çözüme kavuşturmaya çalıştıkları bir usuldür¹⁸⁵.” Görüldüğü üzere Singapur Sözleşmesi’nde arabuluculuğun tanımı son derece esnek ve kapsayıcı olarak düzenlenmiştir.

Singapur Sözleşmesi’ne göre kullanılan usulün ve sürecin ne şekilde adlandırıldığının bir önemi yoktur¹⁸⁶. Sözleşme’de aranan unsur bir üçüncü kişinin/kişilerin varlığı, bu üçüncü kişinin/kişilerin uyuşmazlık hakkında karar verme yetkisinin olmaması ve tarafların aralarındaki uyuşmazlık hakkında kendi hür iradeleriyle karar vermiş olmalarıdır. Singapur Sözleşmesi’nin dibacesinde (önsöz) arabuluculuğun ulusal ve uluslararası ticaret uygulamasında yargılamaya alternatif olarak giderek daha fazla kullanıldığı belirtilmiş ise de arabuluculuğun tanımında ve sözleşmenin diğer içeriğinde ADR terimi tercih edilmemiş, dostane bir çözüm aracı olduğu vurgusu yapılmıştır.

6325 sayılı HUAK 2/(b) maddesinde tanımlanan arabuluculuk kavramı ile Singapur Sözleşmesi’nde tanımlanan arabuluculuk kavramı karşılaştırıldığında tam örtüşmediği görülecektir¹⁸⁷. Sistematik teknikler uygulama, tarafların çözüm üretmediklerinin ortaya çıkması halinde çözüm önerisi getirebilme ve uzmanlık eğitimi almış olma açısından HUAK daha sınırlayıcı ve dar kalıplar içinde arabuluculuğu yorumlamıştır. HUAK 2/(a) maddesinde tanımlanan arabulucu kavramıyla da örtüşmemektedir. HUAK’da Adalet Bakanlığı’nca düzenlenen arabulucular siciline¹⁸⁸ kayıt zorunluluğu varken, Singapur Sözleşmesi’nde herhangi bir sicile kayıt ve akreditasyon zorunluluğu öngörülmemiştir. Benzer şekilde HUAK arabulucu için gerçek kişi olma şartı getirmiş ise de Singapur Sözleşmesinde böyle bir kısıtlama da olmadığından arabuluculuk kurumları kanalıyla yapılan arabulucu

¹⁸⁵ Nuray Ekşi, “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler (Singapur) Konvansiyonu’nun Türkçe Tercümesi,” *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi* 9, sy. 1 (2020): 208; T.C. Adalet Bakanlığı, Arabuluculuk Daire Başkanlığı’nın resmi internet sitesindeki Türkçe tanım da aynıdır; <https://adb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/612021141924Singapur%20Konvansiyonu%20T%C3%BCrk%C3%A7e.pdf>.

¹⁸⁶ Silvestri, “The Singapore Convention,” 7.

¹⁸⁷ Özlem Bora, “Türk Hukuku ve Birleşmiş Milletler (BM) Singapur Sözleşmesi Yönünden Değerlendirici Arabuluculuk,” *Ankara Barosu Dergisi* 82, sy. 2 (Nisan 2024): 75.

¹⁸⁸ ISTAC Arabuluculuk Kuralları’nın 6/(1) maddesine göre “Yabancılik unsuru taşıyan uyuşmazlıklar hariç olmak üzere Arabulucular, Adalet Bakanlığı siciline kayıtlı gerçek kişiler arasından, uyuşmazlığın çözümüne yönelik olarak görev almak üzere seçilmiş veya Divan tarafından tayin edilmiş kişilerdir.” Bkz. ISTAC, *İstanbul Tahkim Merkezi Arabuluculuk Kuralları*, E.T. 30.05.2024, <https://istac.org.tr/ISTAC-ARABULUCULUK-KURALLARI-20151026.pdf>; Yabancılik unsuru içeren ve ISTAC kurallarına göre yürütülen arabuluculuk süreciyle ilgili olarak Türk vatandaşı olmayan arabulucular da görev yapabilecektir. Bkz. Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 178.

sulh anlaşmalarına kanaatimizce cevaz vermektedir. HUAK kapsamında gerçekleşmemiş ve Türkiye’de arabuluculuk lisansı olmayan bir Türk vatandaşının Türkiye’de gerçekleştirdiği arabuluculuk sonucu oluşan sulh anlaşması diğer koşulları sağlamak kaydıyla Türkiye’de Singapur Sözleşmesi kapsamında icra edilebilecektir¹⁸⁹.

HUAK 20. maddesinde arabulucu siciline¹⁹⁰ kayıt şartları düzenlenmiş olup, Türk vatandaşı olmak, mesleğinde en az beş yıllık kıdeme sahip hukuk fakültesi mezunu olmak, terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı olmamak, kanunda tanımlanan suçlardan mahkûm olmamak, arabuluculuk eğitimini tamamlamak ve Adalet Bakanlığınca yapılan yazılı sınavda başarılı olmak şeklinde sayılan şartların hiçbirisi Singapur Sözleşmesi’nin esnek ve geniş arabuluculuk anlayışında yer almamaktadır.

1.1.3 Arabuluculuk (*mediation*) ve uzlaştırma (*conciliation*) ilişkisi

Uzlaştırma (*conciliation*) teriminin Latince kökü, “bir araya getirmek ve düşünceleri birleştirmek”tir¹⁹¹. Arabuluculuk (*mediation*) teriminin Latince kökü ise “anlaşmanın olabileceği orta bir yol bulmak”tır¹⁹². Uzlaştırmanın, arabuluculuğun daha az şekle bağlı varyasyonu olduğu söylenebilir¹⁹³. Amerika Birleşik Devletleri’nde uzlaştırma ve arabuluculuk terimleri genellikle aynı anlamda kullanılmaktadır¹⁹⁴.

Tarafsız üçüncü kişinin rolünün aktif ya da pasif olması konusu literatürde tartışmalıdır¹⁹⁵. Arabulucunun uyuşmazlığın çözümünde kolaylaştırıcı işlevinin olduğu, uzlaştırıcının ise uzlaşma sürecini yönetme rolü nedeniyle aralarında ince bir

¹⁸⁹ Sibel Özel, “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Singapur Konvansiyonu,” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25, sy. 2, “Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı” (Aralık 2019): 1197, <https://doi.org/10.33433/maruhad.667653>.

¹⁹⁰ Arabuluculuk sicili, arabulucuların denetimi ve faaliyetlerinin kontrolü açısından önemlidir. Bkz. Tanrıver, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, 98.

¹⁹¹ M. Özbek, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Türleri,” 199.

¹⁹² M. Özbek, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Türleri,” 199.

¹⁹³ M. Kamil Yıldırım, “İhtilafların Mahkeme Dışı Çözülmesi,” 342.

¹⁹⁴ Bulur, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları,” 34; William K. Slate II et al., “UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) Its Workings in International Arbitration and A New Model Conciliation Law,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 73.

¹⁹⁵ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 25.

ayrım olduğu iddia edilse de uygulamada terimler birbiri yerine kullanılmaktadır¹⁹⁶. Doktrinde arabuluculuk ve uzlaştırmanın farklı olduğunu savunan görüşe göre arabulucular taraflar arasında kopan diyalogu tekrar başlatarak tarafların çözüm bulmalarını hedefler¹⁹⁷. Başka bir ifade ile arabulucular kesintiye uğramış görüşmeleri yeniden başlatarak ve kademeli olarak kendi çözümlerini bulmalarına yardımcı olarak uzlaştırmacılardan daha farklı bir role sahiptir¹⁹⁸. Literatürdeki bir başka görüşe göre arabulucu taraflara çözüm önerisi sunmayıp, sadece iletişim ve görüşme imkanı sağlarken, uzlaştırıcı çözüm önerisi sunmakta ve süreçte daha etkin rol oynamaktadır¹⁹⁹.

Uzlaştırma ile arabuluculuk kavramları arasında günümüzde fark kalmamış olsa da her iki çözüm sürecini birbirinden farklı gören görüşlere göre arabuluculuk, uzlaştırmayı ve uyuşmazlık çözümünde kullanılan hüküm vermeye dayalı geleneksel usulleri (*adjucation*) de tamamlayan bir ADR yoludur²⁰⁰. *Erkan*'a göre iki kavram tamamen farklı olmamakla beraber, birbirine çok yakındır²⁰¹. Geleneksel olarak, arabulucular daha kolaylaştırıcı konumda iken, uzlaştırmacılar daha yönlendirici olmuştur, ancak bu farklılıkların bugün için geçerli olduğunu söylemek zordur²⁰².

Hukuk sistemlerinde özellikle uzlaştırmanın düzenlenmediği ülkelerde arabuluculuk ve uzlaştırma birbirinin yerine kullanılabilmektedir²⁰³. Oysaki her iki kavram ADR yöntemlerinden ise de birbirinden farklı yönleri vardır²⁰⁴. Arabuluculuk menfaat odaklı olduğundan geleceğe yönelik iken, uzlaştırma hak odaklıdır ve geçmişe yöneliktir²⁰⁵. Arabuluculukta delil ve delil değerlendirmesi uzlaştırmaya göre geri plandadır²⁰⁶. Arabuluculuk ılımlı ve esnek bir süreç iken, uzlaştırma inisiyatif kullanmaya pek fırsat tanımayan bir süreçtir²⁰⁷. Arabuluculuk sürecinde anlaşma sağlanması konusunda taraflar etkinken, uzlaştırmada uzlaştırıcı

¹⁹⁶ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 14; Moses, *International Commercial Arbitration*, 15; Dikran M. Zenginkuzucu, *Uluslararası Ticaret ve Yatırım Uyuşmazlıklarının Dostane Çözümüne İlişkin Temel Metinler*, 2. baskı (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2017), 2.

¹⁹⁷ Mustafa Özbek, "Avrupa Konseyince Adalet Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması için Öngörülen Tedbirler," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 55, sy. 1 (2005): 238.

¹⁹⁸ European Committee on Legal Co-operation (CDCJ) Report MJU-23 (2000) 2, 25.

¹⁹⁹ Demircioğlu, "Aile Hukuku Uyuşmazlıkları ve Arabuluculuk," 49.

²⁰⁰ M. Özbek, "Adalet Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması," 238.

²⁰¹ Mustafa Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi* (İstanbul: Onikilevha, Nisan 2020), 29.

²⁰² Moses, *International Commercial Arbitration*, 15.

²⁰³ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 28.

²⁰⁴ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 28.

²⁰⁵ Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 47.

²⁰⁶ Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 47.

²⁰⁷ Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 47.

daha aktiftir. Arabuluculuk daha dinamik bir süreç iken, uzlaştırma daha statik ve formeldir²⁰⁸. Uzlaştırmada genelde hak temelli bir değerlendirme yapılırken, arabuluculukta menfaat temelli olarak süreç yürütülür²⁰⁹. Uzlaştırma hak temelli ve daha fazla değerlendirci yönü nedeniyle literatürde “değerlendirci arabuluculuk” olarak da anılmaktadır²¹⁰.

Türk hukuku açısından kavramları değerlendirdiğimizde arabuluculuğun özel hukuk uyuşmazlıklarında uygulandığını, uzlaştırma teriminin ise kamu hukuku kaynaklı olduğunu ve sadece belirli suçlarda ve ceza hukuku uyuşmazlıklarında uygulandığını görürüz. Türk hukukunda uzlaştırma 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 253 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Tarafların gönüllü olarak sürece dahil oldukları ve gizliliğin esas olduğu bir süreçtir. Mağdur-fail arabuluculuğu en yaygın onarıcı adalet programlarından olup, fail ile mağdur denetimli ve güvenli bir ortamda tarafsız bir kişi huzurunda süreci yürütmektedir²¹¹. Uzlaştırma Kara Avrupası ile Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde de farklı olarak uygulanmaktadır. Bu farklılıklara bir örnek olarak Kara Avrupası’nda müdafii ve savcı arasında bir müzakere süreci yoktur²¹².

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu’nun 2002 tarihli Uluslararası Ticari Arabuluculuğa İlişkin Model Kanunu’nda “*conciliation*” terimi tercih edilmiş ve tanım olarak da tarafların sözleşmeden ya da başka bir hukuki ilişkiden doğan uyuşmazlıklarını dostane bir şekilde çözmek amacıyla çözüm yolu dayatma yetkisi olmayan üçüncü bir şahıs ya da şahısların yardımına başvurması olarak ifade edilmiştir²¹³.

2002 tarihli UNCITRAL Model Kanun’da “uzlaştırma” terimi tercih edilmişken, 2018 tarihli UNCITRAL Model Kanun’da ve BM Singapur Sözleşmesi’nde “arabuluculuk” terimi kullanılmıştır. Bu kavramın tercih edilmesinin

²⁰⁸ Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 47.

²⁰⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 27-28.

²¹⁰ Nadja Alexander, “Mediation in Practice: Common Law and Civil Law Perspectives Compared,” in *International Trade and Business Law Annual Volume 6*, eds. Jeffrey Kinsler, Roger Jones and Gabriél A. Moens (New South Wales: Cavendish Publishing, 2001), 2.

²¹¹ Mustafa Serdar Özbek, “Onarıcı Adalet,” *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı* içinde, der. Mustafa Serdar Özbek, Orhan Cuni ve Merve Özcan (Ankara: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı, 2018), 9.

²¹² Uğur Aşkın, Veysel Topuz ve Burak Bilge, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 42.

²¹³ Article 1/3 (Scope of Application and Definitions). *UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation with Guide to Enactment and Use (2002)* (New York: United Nations Publications, 2004), 1, <https://uncitral.un.org/en/library/publications>.

nedeni olarak da “uzlaştırma”nın bir şemsiye kavram mahiyetinde olduğu, bu nedenle arabuluculuğu da kapsadığı gerekçe olarak gösterilmiştir²¹⁴. Sonuç olarak günümüzde “arabuluculuk” ile “uzlaştırmanın” arasındaki keskin farkın kalmadığını ve uluslararası arenada “arabuluculuk” teriminin tercih edildiğini söyleyebiliriz.

1.1.4 Arabuluculuk modelleri

Literatürde ve uygulamada arabuluculuğu kategorize eden birçok model gelişmiştir²¹⁵. Arabuluculuk, akran arabuluculuğu (*peer mediation*²¹⁶), işyeri arabuluculuğu (*workplace mediation*²¹⁷) gibi birçok ayrıma tabi tutulabilirse de bu bölümde çalışma konumuz olan Singapur Sözleşmesi ile ilgili olabileceğini düşündüğümüz arabuluculuk modelleri incelenecektir.

Arabuluculukta izlenen prosedür ile arabulucuların benimsediği rollerde çok büyük farklılıklar vardır²¹⁸. Singapur Sözleşmesi’nde arabuluculuk kavramı geniş olarak ele alındığından arabuluculuk modellerinin önemli olacağı

²¹⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 30.

²¹⁵ Hak temelli arabuluculuk ve menfaat temelli arabuluculuk ayrımı, pasif arabuluculuk ve aktif arabuluculuk ayrımı, mahkeme dışı arabuluculuk, mahkemeye yakın arabuluculuk, mahkeme içi arabuluculuk ayrımı, iradi arabuluculuk ve zorunlu arabuluculuk ayrımı, ad hoc arabuluculuk ve kurumsal arabuluculuk ayrımı gibi birçok arabuluculuk modeli mevcuttur. Bkz. Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 114 vd.; *Dispute Mediation* (Uyuşmazlık Arabuluculuğu) ve *Transactional Mediation* (İşlem Arabuluculuğu) ayrımı ile *Mandatory Mediation* (Zorunlu Arabuluculuk) ve *Voluntary Mediation* (Gönüllü Arabuluculuk) ayrımı için bkz. Ware, *Alternative Dispute Resolution*, 203; Hak merkezli arabuluculuk ve menfaat temelli arabuluculuk ayrımı için bkz. Murat Aybars Tunca, *İş Uyuşmazlıklarında Türkiye’de ve Farklı Hukuk Düzenlerinde Arabuluculuk* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2023), 30-31.

²¹⁶ Uluslararası anket sonuçlarına göre ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin önemli bir yüzdesi okullarını güvensiz yerler olarak görmektedir. Öğrencilere barış yapıcı olmaları konusunda beş adım içeren çalışmalar yapılmaktadır. 1. Adım: Ne istediğini tanımlamak, 2. Adım: Nasıl hissettiğini tanımlamak, 3. Adım: İstek ve duyguların nedenlerini açıklamak, 4. Adım: Özetleme yapmak, 5. Adım: Ortak faydaları maksimize edecek şekilde opsiyonel 3 plan sunmak. Ayrıntılı bilgi için bkz. Roger T. Johnson and David W. Johnson, “Teaching Students to be Peacemakers: A Meta-Analysis,” *Journal of Research in Education* 12, no. 1 (Fall 2002): 25 vd.; Akran arabuluculuğu, okullarda öğrenciler arasındaki uyuşmazlıkların arabuluculuk konusunda eğitilmiş öğrenciler tarafından çatışma çözme stratejileriyle çözüme kavuşturulması sürecidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. William S. Haft and Elaine R. Weiss, “Peer Mediation in Schools: Expectations and Evaluations,” *Harvard Negotiation Law Review* 3 (1998): 213-270; David W. Johnson, Roger T. Johnson, and Bruce Dudley, “Effects of Peer Mediation Training on Elementary School Students,” *Mediation Quarterly* 10, no. 1 (Fall 1992): 89-100; Richard Bodine, “From Peer Mediation to Peaceable Schools,” *Update on Law-Related Education* 20, no. 2 (Spring 1996): 7-13; Tamar Khuchua, “Peer Mediation in Education,” *Alternative Dispute Resolution Yearbook* 2013 2, no. 1 (2013): 190, E.T. 25.03.2024, <https://adryearbook.tsu.ge/index.php/ADR/issue/view/617/124>.

²¹⁷ İşyerinde meydana gelen uyuşmazlıkların tarafsız ve bağımsız arabulucuların katılımıyla taraflarca çözüme kavuşturulması sürecidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cheryl Dolder, “The Contribution of Mediation to Workplace Justice,” *Industrial Law Journal* 33, no. 4 (December 2004): 320-342; Emily M. Calhoun, “Workplace Mediation: The First-Phase, Private Caucus in Individual Discrimination Disputes,” *Harvard Negotiation Law Review* 9 (Spring 2004): 187-222; Diana Bentley, “Workplace Mediation,” *In-House Perspective* 4, no. 4 (October 2008): 19-22.

²¹⁸ Riskin, “Mediation and Lawyers,” 35.

değerlendirilmektedir. Çalışmamız, arabuluculuk modellerinin tüm teorik yönlerini tartışmak veya ayrıntılı olarak değerlendirmek iddiasında olmadığından arabuluculuk modelleri konusunda genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1.1.4.1 Uygulanacak kanun hükümleri yönünden

1.1.4.1.1 Geleneksel (adi) arabuluculuk

Uyuşmazlık çözüm yolu olarak arabuluculuğun kullanılması aslında insanlık tarihi kadar eskiye gitmektedir²¹⁹. Geleneksel arabuluculuk (*customary mediation / traditional mediation*) ilk kez 4000 yıl öncesinde Mezopotamya’da görülmüştür²²⁰. Dünyanın en eski uygarlıklarından biri olarak görülen Sümerlerin savaşı önlemek amacıyla arabuluculuğu kullandığı bilinmektedir²²¹. Antik Yunan’da, iki şehir merkezi olan Atina ve Sparta arasında elçilerin diplomatik ve retorik kanallarla arabuluculuk yaptıkları rivayet edilir²²².

Bir yasal düzenlemeye tabi olmaksızın gerçekleştirilen arabuluculuk genel olarak geleneksel arabuluculuk olarak adlandırılır. Geleneksel arabuluculukta sürece hakim olan ilkeler ve kurallar konusunda yazılı kaynaklar yoktur. Sürece hakim olan ilkelerin başında sosyal barış ve toplumsal değerlerin korunması yer alır²²³. Başka bir ifade ile geleneksel arabuluculuk bir sosyal kontrol aracı olup, süreç boyunca toplumsal kurallar ve etik ilkeler önemlidir²²⁴.

Geleneksel arabuluculukta uzlaşma süreci arabulucunun hakimiyetinde olup, devletin yargı sistemiyle herhangi bir ilişkisi yoktur²²⁵. Yaşlılar, kabile şefleri, bilim adamları gibi toplumun saygın üyelerinin tarafsız olarak uyuşmazlıkları çözümlemelerine dayanır²²⁶. Geleneksel arabuluculuk etnik veya dini grupların gönüllü ve bireysel çalışmalarıyla da ilerlemiştir²²⁷.

²¹⁹ Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 41.

²²⁰ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 22; Öztürk ve Yazar, “AB 2008/52/EC Hükümlerinin Türk Hukukunda Yansımaları,” 1351.

²²¹ Samuel Noah Kramer, *The Sumerians: Their History Culture and Character* (Chicago: The University of Chicago Press, 1963), 3 vd.

²²² Mayer and Boness, *Intercultural Mediation & Conflict Resolution*, 13.

²²³ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 23.

²²⁴ Erol, *Türk Hukukunda Arabuluculuk*, 22.

²²⁵ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 23.

²²⁶ M. Yusuf Eren, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Arabuluculuk*, 57.

²²⁷ Mayer and Boness, *Intercultural Mediation & Conflict Resolution*, 14; Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 78.

Milletlerarası unsurlu uyuşmazlıklarda geleneksel arabuluculuğun ortak noktasında *lex mercatoria* yer alır²²⁸. *Lex mercatoria*'nın tarihi orta çağa kadar gitmektedir²²⁹. Onbirinci Yüzyılda, tüccarlar, yağmacılardan korunmak için loncalar kurmuşlardır²³⁰. Loncaların oluşturduğu hukuk sistemine göre, uyuşmazlıklar genellikle loncalar içinde çözümlenmiştir²³¹.

Lex mercatoria, uluslararası arenada spontane olarak gelişen ve temelinde teamül hukukunun yer aldığı kurallar bütünüdür²³². Bir başka ifadeyle milletlerarası sınai ve ticari sektörde hukuki ilişki içinde olan tarafların ilişkilerini düzenleyen ticari teamüller ile örf ve adetler bütünüdür²³³. *Lex mercatoria* “tacirler hukuku” olarak toplumda gelişmiş yazılı olmayan kurallardan oluşur²³⁴. Sınır aşırı ticaretle uğraşan tacirler tarihin her döneminde hukuki ilişkilerini düzenleyecek, esnek, hızlı, genel itibarıyla iyi niyete (*bono fides*) dayalı, rizikoları en aza indirgeyecek, ticari yaşamın pratikliğine uyum sağlayabilecek kurallara ihtiyaç duymuşlar ve bu kuralları sözleşmelerine alarak alışkanlık haline getirmişlerdir²³⁵.

Lex mercatoria'yı karakterize eden şey, herhangi bir egemen güce dayanmamasıdır²³⁶. *Lex mercatoria*'nın başlı başına bir hukuk sistemi olarak değerlendirilemeyeceğini de belirtmemiz gerekir²³⁷. Ancak *lex mercatoria*'nın bir bölümü ICC, IATA, UNIDROIT gibi kurumlarca kodifiye edilmiş ve standart

²²⁸ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 23.

²²⁹ Musa Aygül, “Milletlerarası Ticarî Sözleşmelerde *Lex Mercatoria*'nın Uygulanması,” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, sy. 3/4 (Aralık 2004): 47; Nagehan Kırkbeşoğlu, “Milletlerarası Ticarete Hakemlerin *Lex Mercatoria*'yı Uygulamasından Kaynaklı Sorunlar,” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 64, sy. 1 (2006): 265; Türkay Özdemir ve Ramazan Durgut, “Milletlerarası Tahkim Kanunu'na göre *Lex Mercatoria*'nın esas uygulanacak Hukuk Olması,” *Prof. Dr. Turgut Akıntürk'e Armağan* içinde, der. Derya Ateş ve Alper Bulur (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2008), 468; Sülün Güçer, “*Lex Mercatoria* in International Arbitration,” *Ankara Bar Review* 2, no. 1 (2009): 33; Yusuf Çalışkan, *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafı Meseleleri* (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2014), 17.

²³⁰ Güçer, “*Lex Mercatoria* in International Arbitration,” 32.

²³¹ Güçer, “*Lex Mercatoria* in International Arbitration,” 32.

²³² Aygül, “Milletlerarası Ticarî Sözleşmelerde *Lex Mercatoria*,” 47; *Lex mercatoria*'nın çekirdeğini ticari teamüllerin oluşturduğu söylenebilir. Bkz. Arzu Oğuz, *Lex Mercatoria* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2004), 107.

²³³ Kırkbeşoğlu, “Hakemlerin *Lex Mercatoria*'yı Uygulaması,” 260.

²³⁴ Özdemir ve Durgut, “*Lex Mercatoria* ve Tahkim Kanunu,” 469; Çalışkan, *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafı*, 19; *Lex mercatoria*'nın kaynakları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. A. Oğuz, *Lex Mercatoria*, 97 vd.

²³⁵ Kırkbeşoğlu, “Hakemlerin *Lex Mercatoria*'yı Uygulaması,” 265.

²³⁶ Ahmet Cemil Yıldırım, “Evolution of the New *Lex Mercatoria* into a Transnational Legal Order,” *Legal Hukuk Dergisi* 18, sy. 212 (2020): 3594.

²³⁷ Kırkbeşoğlu, “Hakemlerin *Lex Mercatoria*'yı Uygulaması,” 263; *Lex mercatoria*'nın içeriği her zaman açık olmayıp, bu durum uygulamaların isabetli görüş vermelerini de zorlaştırmaktadır. Bkz. William W. Park, “National Law and Commercial Justice: Safeguarding Procedural Integrity in International Arbitration,” *Tulane Law Review* 63, no. 3 (February 1989): 673.

sözleşmeler ile tek tip haline getirilmiştir²³⁸. Günümüzde çok sayıda milletlerarası ekonomik ve ticari sözleşme, maddi hukuk kaideleri olarak milletlerarası ticari teamül ile örf ve adet kurallarıyla yönetilmektedir²³⁹.

Uluslararası alanda benimsenmiş ticari örf ve adet ile teamüller geleneksel arabuluculuk faaliyetine yön verebilecektir²⁴⁰. *Tanrıver*'e göre geleneksel arabuluculukta sürecin işleyişinde yer alan arabulucunun konuyla ilgili yasal düzenlemelerde öngörülen ilke ve kurallara göre hareket etmesi zorunlu olmadığı gibi, süreç sonunda anlaşma sağlanırsa yasal düzenlemelerde yer alan sonuçları da doğurmayacaktır²⁴¹.

Ülkemizde geleneksel arabuluculuk yaygın olarak kullanılmıştır. Kökleri Anadolu Selçuklu dönemine uzanan Ahilik Teşkilatı'nın arabuluculuk fonksiyonunu örnek olarak verebiliriz²⁴². Genelde hatırı sayılır aile büyükleri ve toplumdaki kanaat önderleri tarafından gerçekleştirilen geleneksel arabuluculuk kabile ve aile gibi küçük toplulukları değil, toplumları da dizayn etmiştir. Sonuç olarak geleneksel arabuluculuğun bir iyilik hareketi olması yönü ile uzlaşma kültürüne olan katkısı yadsınamaz. Uzlaşma kültürünün geliştiği toplumlar her türlü provokasyona karşı mukavemet de kazanacaktır²⁴³.

1.1.4.1.2 Nitelikli (resmi) arabuluculuk

Nitelikli arabuluculuk, mevzuatın öngördüğü sonuçları doğuran ve yasal düzenlemeler doğrultusunda gerçekleştirilen bir arabuluculuk modelidir²⁴⁴. Geleneksel arabuluculuğun zaman içinde nitelikli arabuluculuğa doğru evrildiği söylenebilir. Nitekim ADR akımının son yıllardaki gelişiminde aile, kilise gibi

²³⁸ Özdemir ve Durgut, “*Lex Mercatoria* ve Tahkim Kanunu,” 485; *Lex mercatoria* ilkelerinin uygulanmasına rehber olacak yayımlanmış karar yeterli sayıda değildir. Bkz. Park, “National Law and Commercial Justice,” 673.

²³⁹ Cemal Şanlı, Emre Esen ve İnci Ataman Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 10. bası (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2023), 17; Örf ve adet hukuku, bir toplulukta sürekli tekrarlanma yoluyla yerleşmiş olan ve uyulması zorunlu kabul edilen davranış kurallarıdır. Bkz. Seyfullah Edis, *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükmeleri*, 2. bası (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1983), 89; Örf ve adet iç hukuka nazaran uluslararası hukukta daha büyük önem taşımaktadır. Bkz. Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 84 vd.

²⁴⁰ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 24.

²⁴¹ Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 48.

²⁴² Kadir Caner Doğan, “Ahilik Teşkilatı, Ombudsman ve Etik İlişkisi,” *Global Journal of Economics and Business Studies (Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi)* 4, sy. 7 (Bahar 2015): 33.

²⁴³ Kıyak, *Dönüştürücü- Problem Çözücü Arabuluculuk*, 34.

²⁴⁴ Ali Yeşilirmak, “Arabuluculuk Nedir?,” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Eğitici Kitabı* içinde, der. Ali Yeşilirmak ve Elif Kısmet Kekeç, 2. baskı (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2017), 87.

geleneksel arabuluculuk kurumlarının yetersiz kalması etken olmuştur²⁴⁵. Yüzyıllardır uygulanan geleneksel arabuluculuk ile kıyaslandığında nitelikli arabuluculuğun tarihçesi çok yenidir²⁴⁶. Literatürde “nitelikli” ya da “resmi arabuluculuk” kavramları yerine “modern arabuluculuk” kavramı da kullanılmaktadır²⁴⁷.

Çok eski dönemlerden beri uygulanan arabuluculuğun güncel hukuk düzenlerinde sistemli şekilde yer alması, Anglo-Sakson hukuk sisteminde söz konusu olmuştur²⁴⁸. Misal olarak, 1913 yılında ilk kez Amerika Birleşik Devletleri’nde işçi ile işveren uyuşmazlıkları alanında uygulanan arabuluculuk zamanla kurumsallaşmıştır²⁴⁹. Türk hukuk sistemine baktığımızda ilk kez 7 Haziran 2012 tarihinde kabul edilen HUAK ile arabuluculuk bir uyuşmazlık çözüm aracı olarak sistemde yerini almıştır.

1.1.4.2 Arabuluculuk faaliyeti yönünden

Arabuluculuk faaliyeti açısından arabuluculuk kolaylaştırıcı, dönüştürücü, değerlendirici, öyküsel, terapötik, problem çözücü ve hümanistik olarak sınıflanabilir²⁵⁰. 1996 yılında yayımlanan *Leonard L. Riskin*’in ünlü makalesinde arabuluculuk kolaylaştırıcıdan değerlendirici arabuluculuğa doğru dörtlü bir ayrıma tabi tutulmuştur²⁵¹. *Riskin*’in Şemasına göre kolaylaştırıcı-dar (*facilitative-narrow*), kolaylaştırıcı-geniş (*facilitative-broad*), değerlendirici-dar (*evaluative-narrow*) ve değerlendirici-geniş (*evaluative-broad*) şeklinde bir ayırım yapılmıştır²⁵².

Literatürde dönüştürücü modelin problem çözücü modelle uyumlaştırıldığı heterojen arabuluculuk süreci konusunda da yaklaşımlar mevcuttur²⁵³. Aslında tüm arabuluculuk modellerinde duygusal ve ilişkisel değişiklikler ile bilinçli farkındalık

²⁴⁵ Mustafa Özbek, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarına Genel Bir Bakış,” *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2004, sy. 1, “Prof. Dr. Erden Kuntalp’e Armağan’dan ayrı bası” (2006): 264.

²⁴⁶ Bora, “Değerlendirici Arabuluculuk,” 50.

²⁴⁷ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 24.

²⁴⁸ Ezgi Kara, “Milletlerarası Özel Hukuk Açısından Arabuluculuk” (Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 9, YÖK Tez Merkezi (732302).

²⁴⁹ Öztürk ve Yarar, “AB 2008/52/EC Hükümlerinin Türk Hukukunda Yansımaları,” 1352.

²⁵⁰ Öğretide kolaylaştırıcı, değerlendirici ve dönüştürücü arabuluculuk şeklinde üçlü ayırım tercih edilmektedir. Bkz. Tanrıver, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, 75.

²⁵¹ Riskin, “Understanding Mediators’ Orientations,” 25.

²⁵² Riskin, “Understanding Mediators’ Orientations,” 25; Riskin’in şemasına eleştirel bir yorum için bkz. Kimberlee K. Kovach and Leia P. Love, “Mapping Mediation: The Risks of Riskin’s Grid,” *Harvard Negotiation Law Review* 3 (1998): 71-110.

²⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kıyak, *Dönüştürücü- Problem Çözücü Arabuluculuk*, 161 vd.

yaratmak hedeflenmektedir²⁵⁴. Bir arabulucunun nasıl bir yol izleyeceği uyuşmazlığın doğası ile tarafların ihtiyaçlarına göre değişecektir²⁵⁵. Somut bir ifadeyle iki iş insanı arasındaki ticari arabuluculuk ile düşmanca tavır sergileyen ebeveynlerin müşterek çocukla ilgili anlaşmazlıklarındaki arabuluculuk doğal olarak farklı olacaktır²⁵⁶.

1.1.4.2.1 Kolaylaştırıcı arabuluculuk (*facilitative mediation*)

Kolaylaştırıcı arabuluculuk (*facilitative mediation*), 1960 ve 1970’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde hakim konumda olan bir arabuluculuk modelidir²⁵⁷. Uyuşmazlık çözümünde tarafların ortak menfaatlerinin bulunması üzerine yapılandırılmış bir model olup, tarafların sürece katılımı önemlidir²⁵⁸. Kolaylaştırıcı arabuluculuk modelinde en iyi kararın uyuşmazlık taraflarınca verilen karar olduğu düşünülür²⁵⁹. Tarafların ihtiyaç duyduğu şeyin esasa ilişkin tavsiye değil, usule ilişkin yardım olduğuna inanılır²⁶⁰. Kolaylaştırıcı arabuluculukta uygun görüldüğünde veya tarafların çözüm bulamamaları durumunda arabulucunun çözüm önerisi getirmesi söz konusu olmayacaktır²⁶¹. Arabulucu, kural olarak hukuki değerlendirmelerde bulunmaz ve tarafların tartışmalarına mümkün olduğunca az müdahale eder²⁶². Tarafların haklarını korumak adına istekli olduğu ve mutabakat için çaba gösterdiği durumlarda kolaylaştırıcı arabuluculuk tarafların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olabilir²⁶³. Zira kolaylaştırıcı arabuluculukta arabulucunun üstlendiği fonksiyon, pasiftir²⁶⁴. Kolaylaştırıcı arabuluculukta, arabulucu taraflar

²⁵⁴ Seda Özmumcu, “Aile Uyuşmazlıklarının Çözümünde Terapötik Arabuluculuk Modelinin Değerlendirilmesi,” *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, sy. 163-164 (Mart/Nisan 2018): 12.

²⁵⁵ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 97.

²⁵⁶ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 97.

²⁵⁷ Kuan-Ling Shen, “Multi-tier Dispute Resolution: Present Situation and Future Developments in Taiwan,” chap. 5 in *Multi-Tier Approaches to the Resolution of International Disputes*, eds. Anselmo Reyes and Weixia Gu (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), 133.

²⁵⁸ Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 36.

²⁵⁹ Moore, *The Mediation Process*, 47.

²⁶⁰ Moore, *The Mediation Process*, 47; Kolaylaştırıcı arabuluculukta, arabulucu yalnızca taraflar arasındaki oturumları kolaylaştırır ve hiçbir zaman uyuşmazlığın esasına ilişkin herhangi bir değerlendirme yapmaz.” Bkz. Malezya davası: Sabah Forest Industries Sdn Bhd v. Mazlan bin Ali, *Malayan Law Journal*, no. 5 (2012): 382-393, E.T. 25.05.2024, <https://www.studocu.com/my/document/multimedia-university/law-of-evidence-i/sabah-forest-industries-sdn-bhd-v-mazlan-bin-ali/31550306>.

²⁶¹ Tunca, *İş Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk*, 31.

²⁶² Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 36; Kolaylaştırıcı arabulucu çözüm önerisi sunmaz. Bkz. Bartuğ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk: ADR Serisi Cilt 1* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 76.

²⁶³ Shen, “Multi-tier Dispute Resolution,” 137.

²⁶⁴ Seda Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri* (İstanbul: Onikilevha, 2021), 10.

arasında iletişim engellerini kaldırır, birbirlerinin pozisyonlarını net olarak görebilmelerini sağlar ve onları empati yapabilmeye odaklayarak çözüm bulmalarına yardımcı olur²⁶⁵.

22 Haziran 2013 tarihinde yürürlüğe giren 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu, kolaylaştırıcı arabuluculuk esas alınarak hazırlanmıştır. HUAK 2. maddesinin gerekçesinde arabulucunun çözüm önerisinde bulunamayacağı belirtilmiştir. İlk HUAK Yönetmeliği²⁶⁶’nin 19/(5) maddesinde “Arabulucu, sürecin yürütülmesi sırasında, taraflara hukuki tavsiyelerde bulunamaz; bir çözüm önerisi ya da öneriler kataloğu geliştirip, bunu onlara empoze edemeyeceği gibi, müzakereler sırasında geliştirilen bir çözüm önerisi üzerinde anlaşmaya varmaları için de onları zorlayamaz. Ancak, taraflardan birisinin, uyuşmazlığın çözümü bağlamında, sunmuş olduğu bir önerinin, arabulucu tarafından, diğer tarafa iletilmesi ve onun bu konudaki beyanının alınması bu kapsamda mütalaa edilemez.” şeklinde düzenleme yer almakta idi. Daha sonra 2017 yılında mevzuatta değişiklik yapılarak, arabulucunun çözüm önerisi de getirebileceği düzenlenmiştir. Arabulucunun çözüm önerisi²⁶⁷ getirebilmesi şeklindeki mevzuattaki değişiklikten sonra değerlendirici arabuluculuğa geçilip geçilmediği konusu literatürde halen tartışmalıdır²⁶⁸. Eğer taraflar çözüm üretememişlerse son aşamada arabulucu çözüm önerisi getirebilecek ve kolaylaştırıcı arabuluculuk modelinden değerlendirici arabuluculuk modeline geçiş söz konusu olabilecektir²⁶⁹. HUAK Uygulama Yönetmeliği 17/(6) maddesi hak temelli değil, sadece menfaat temelli bir çözüm önerisi getirebilme imkanı sağlamıştır. Değerlendirici arabuluculuk modelinin tüm özellikleriyle kabul edildiğini söylemek zordur, bu nedenle sınırlı bir

²⁶⁵ Kolaylaştırıcı arabuluculukta arabulucunun görevi iletişimi teşvik etmekle sınırlıdır. Bkz. Steffek, “Mediation in the European Union,” 3; Erol, *Türk Hukukunda Arabuluculuk*, 23; Kolaylaştırıcı arabulucu, bilgi ve önerileri bir taraftan diğerine iletir ve yaratıcı sorun çözme tekniklerinden yararlanır. Bkz. Gaultier, “Cross-Border Mediation,” 39-40.

²⁶⁶ 26 Ocak 2013 tarihli ve 28550 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130126.pdf>, E.T. 19.02.2023.

²⁶⁷ “Tarafların çözüm üretemediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen...” 12.10.2017 tarihli ve 7036 sayılı Kanunun 17’nci maddesiyle yapılan değişiklik (RG 25.10.2017, sy. 30221).

²⁶⁸ Bektaş Kar, *İş Yargılaması Usulü: 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu, (Arabuluculuk) 6100 sayılı HMK Hükümlerine ve Emsal Yargıtay İçtihatlarına Göre*, 2. bası (Ankara: Yetkin Yayınları, 2019), 137; Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 28.

²⁶⁹ Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 41; Hakan Albayrak, “Eşitlik ve Tarafsızlık İlkelerinin Zorunlu Arabuluculuk Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi Zorunluluğu,” özel sayı, *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 17, “Ethics Special Issue” (2018): 15-16.

değerlendirici arabuluculuğun benimsendiği söylenebilir²⁷⁰. HUAK'daki düzenleme ile birlikte kolaylaştırıcı ve dönüştürücü arabuluculuğun uygulanmasının önünde bir engel bulunmadığını da ifade edelim²⁷¹.

1.1.4.2.2 Değerlendirici arabuluculuk (*evaluative mediation*)

Amerika Birleşik Devletleri'nde hakimlerin taraflarla yaptığı sulh konferansından esinlenen değerlendirici arabuluculuk, “çözüm bulucu arabuluculuk” ya da “formüle edici arabuluculuk” olarak da isimlendirilmektedir²⁷². ABD’de kolaylaştırıcı ve değerlendirici arabuluculuk terimleri *Prof. Leonard Riskin*’in ünlü şeması olan “*Riskin’s Grid*” ile ilk kez kullanılmıştır²⁷³. Değerlendirici arabuluculuk (*evaluative mediation*), taraflara muhtemel bir yargılamanın sonucu hakkında tavsiyelerde bulunmak ve tarafların uyuşmazlıktaki güçlü ve zayıf yanları üzerinde durarak hukuki ve teknik bilgi sağlamaya yönelik bir arabuluculuk modelidir²⁷⁴. Değerlendirici arabuluculuk modelinde arabulucu, taraflar arasında müzakere ile iletişim teknikleri uygulayabilmekte ve vaka değerlendirmesi yapabilmektedir.

Değerlendirici arabuluculuk, tarafların hızlı çözüm elde etmek istedikleri zamanlarda ve uyuşmazlık tarafları arasındaki ilişkinin arka planda kaldığı durumlarda etkili olur ve tercih edilir. Arabulucunun dikkatini çözüm için neyin gerekli olacağına ve uyuşmazlığın özüne odaklayan analitik bir süreç şeklindedir²⁷⁵. Tarafların menfaat ve ihtiyaçlarından çok, hakları ön plandadır²⁷⁶. Değerlendirici arabuluculukta arabulucunun rolü kolaylaştırıcı arabuluculuktan daha aktiftir. Öyle ki, arabulucu tarafların güçlü ve zayıf yönlerini ve uyuşmazlıktaki olası riskleri analiz edebilir ve hatta yargıya intikal etmesi halinde mahkeme kararını tahmin edebilir²⁷⁷. Değerlendirici arabuluculuk modelinde arabulucular genelde *shuttle*

²⁷⁰ Leyla Akyol Aslan, “6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 15'inci Maddesi ile Arabulucunun Çözüm Önerisi Getirebilmesine Olanak Sağlayan Yeni Düzenlemenin Değerlendirilmesi,” *Terazi Hukuk Dergisi* 13, sy. 145 (Eylül 2018): 38.

²⁷¹ Kıyak, *Dönüştürücü- Problem Çözücü Arabuluculuk*, 97.

²⁷² Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 37.

²⁷³ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 246.

²⁷⁴ Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 37; “Değerlendirici arabuluculukta, arabulucu davanın esasına ilişkin görüşlerini ilgili taraflara kapalı oturumda veya özel olarak ifade eder ve hatta taraflardan birine meselenin mahkemeye taşınması yerine anlaşmaya varılmasının kendi menfaatlerine olacağını önerebilir.” Bkz. *Sabah Forest Industries Sdn Bhd v. Mazlan bin Ali*, 382-393.

²⁷⁵ L. Randolph Lowry, “Evaluative Mediation,” chap. 4 in *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*, ed. J. Folberg et al. (New York: Guilford Press, 2004), 73.

²⁷⁶ Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 37.

²⁷⁷ Shen, “Multi-tier Dispute Resolution,” 133.

diplomacy - mekik diplomasiyi tercih eder ve tarafların davası ile olası masrafların değerlendirmesine yardımcı olan hukuk uzmanı gibi görev yapar²⁷⁸. Değerlendirici arabulucu, kolaylaştırmanın ötesinde, genelde profesyonel değerlendirme sunar²⁷⁹. Değerlendirici arabuluculuk genelde ticari uyuşmazlıklar ile sigorta hukuku uyuşmazlıklarında tercih edilir²⁸⁰. Değerlendirici arabuluculuk süreci bağlayıcı olmayan tahkime benzetilebilir²⁸¹.

Mecelle'nin 1851. maddesi “*Bir kimse tahkime yetki verilmemiş olduğu halde iki kişi arasındaki davayı çözümledikten sonra, taraflar onu kabul ve onun hükmüne onay (icazet) verseler, hüküm yerine getirilmesi gereken bir hüküm olur*” şeklindedir ki söz konusu düzenleme çağdaş hukuk sistemlerinde dahi öngörülmeleyen bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir ve *Dür*'e göre ilgili çözüm yolu aslında değerlendirici arabuluculuktur²⁸². *Tanrıver*'e göre Anglo-Sakson yaklaşımının bir ürünü olan değerlendirici arabuluculuk, Kıta Avrupası esas alındığında daha ziyade uzlaştırmaya tekabül etmektedir²⁸³.

1.1.4.2.3 Dönüştürücü arabuluculuk (*transformative mediation*)

Dönüştürücü arabuluculuk (*transformative mediation*) kökeni 1970'li yıllara kadar gitmesine rağmen, ilk kez 1994 yılında, *Robert A. Baruch Bush* ve *Joseph P. Folger*'ın hazırladığı “*The Promise of Mediation*” isimli çalışmayla gündeme gelmiştir²⁸⁴. Bazı yazarların ciddi eleştirisine rağmen, Amerikan Posta Teşkilatı'nda “*Telafi Edici Program*” adıyla uygulanan dönüştürücü arabuluculuk başarılı sonuçlar vermiştir²⁸⁵. “İlişki odaklı arabuluculuk” olarak da bilinen dönüştürücü arabuluculukta tarafların güçlendirilmesi ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır²⁸⁶. Bu tür arabuluculukta uyuşmazlığa bakış açısı farklı olup, uyuşmazlık çözülmesi gereken bir sorundan ziyade, insani gelişim için bir fırsat olarak görülmektedir²⁸⁷.

²⁷⁸ Shen, “Multi-tier Dispute Resolution,” 134.

²⁷⁹ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 97; Değerlendirici arabuluculukta arabulucu somut çözümler üretir, bazen hukuki tavsiyelerde bulunur. Bkz. Steffek, “Mediation in the European Union,” 3.

²⁸⁰ Lowry, “Evaluative Mediation,” 72.

²⁸¹ Kovach and Love, “Mapping Mediation,” 110.

²⁸² Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 67; Mecelle'nin 1851. maddesi orijinal metni için bkz. İlhan, *Günümüz Türkçe'siyle Mecelle*, 584.

²⁸³ Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 50.

²⁸⁴ Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, 91.

²⁸⁵ Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, 92.

²⁸⁶ Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 37.

²⁸⁷ Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 37.

Dönüştürücü arabuluculuk muhtemelen diğer uygulamalar arasında en az müdahaleci yöntemdir²⁸⁸.

Dönüştürücü arabuluculuk, arabulucunun, tarafların yıkıcı ve negatif çatışma etkileşimlerini yapıcı ve pozitif etkileşime çevrilmesi konusunda yardımcı olduğu bir süreçtir²⁸⁹. Arabuluculuk süreci, çatışmayı dönüştürmek ve tarafların zihniyetini değiştirmek için benzersiz bir potansiyele sahiptir²⁹⁰. Bu dönüştürücü potansiyel, arabuluculuğun iki önemli dinamik etki yaratma kapasitesi olan güçlendirme (*empowerment*) ve tanıma (*recognition*) özelliğinden kaynaklanmaktadır²⁹¹. Güçlendirme, uyuşmazlık taraflarının karar verme ve hayatın problemleriyle başa çıkma kapasitelerinin restorasyonudur²⁹². Tanıma ise karşı tarafın görüşleri için kabul, anlayış ve empati uyandırma anlamına gelir²⁹³. Güçlendirmede taraf güçsüzlük durumundan güçlenme durumuna geçiş yapmaktadır²⁹⁴. Tanımadaki ise kişi bencillik durumundan ötekini daha iyi anlama durumuna geçmektedir²⁹⁵. Bu anlamda tanıma ve güçlenme aslında bir değişimdir²⁹⁶. Bu kavramlar merkezde tutulduğunda, tarafların çatışma etkileşimlerinin yıkıcıdan yapıcı hale dönüşmesi mümkün hale gelir²⁹⁷. Tanıma ve güçlendirme ile taraflar kendilerini ve uyuşmazlığı adeta dönüştürecek, taraflar arasında hemen sulh olmasa bile ortaya çıkacak problemlerle daha iyi mücadele imkanına kavuşacaklardır²⁹⁸.

Dönüştürücü arabuluculuk karşı tarafın ihtiyaçlarını anlama ve tahlil etmeye yardımcı olmaya yöneliktir²⁹⁹. Dönüştürücü arabuluculukta, kişisel büyüme ve kişilerarası tanıma ön planda olduğundan anlaşma ikincil değerdedir³⁰⁰.

Dönüştürücü arabuluculuk başlangıçta aile içi anlaşmazlıklarda kullanılırken, zamanla işyerindeki çatışmalar dahil farklı alanlarda da uygulanmaya başlamıştır³⁰¹.

²⁸⁸ Moore, *The Mediation Process*, 48.

²⁸⁹ Kıyak, *Dönüştürücü- Problem Çözücü Arabuluculuk*, 18.

²⁹⁰ Robert A. Baruch Bush and Joseph P. Folger, *The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict* (San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2005), 22.

²⁹¹ Bush and Folger, *Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict*, 22.

²⁹² Bush and Folger, *Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict*, 22; Güçlendirme konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Sara Cobb, "Empowerment and Mediation: A Narrative Perspective," *Negotiation Journal* 9, no. 3 (July 1993): 245-260.

²⁹³ Bush and Folger, *Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict*, 22.

²⁹⁴ Bush ve Folger, *Arabuluculuk ve Getirileri Dönüşümsel Çatışma Yaklaşımı*, 75.

²⁹⁵ Bush ve Folger, *Arabuluculuk ve Getirileri Dönüşümsel Çatışma Yaklaşımı*, 75.

²⁹⁶ Bush ve Folger, *Arabuluculuk ve Getirileri Dönüşümsel Çatışma Yaklaşımı*, 75.

²⁹⁷ Bush and Folger, *Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict*, 22-23.

²⁹⁸ Yeşilirmak, "Modül 2 Arabuluculuk Nedir," 37.

²⁹⁹ Shen, "Multi-tier Dispute Resolution," 134.

³⁰⁰ Özmumcu, "Terapötik Arabuluculuk," 20.

Problem çözücü arabuluculuktan farklı olarak dönüştürücü arabuluculuğun gayesi salt bir anlaşma tesisi değildir³⁰². Dönüştürücü arabuluculukta anlaşmaya varmak esas amaç olmadığından ticari uyuşmazlıklara uygun olmayacağı düşünülse de aile şirketlerinde özellikle aile anayasaları hazırlanırken ve kuşaklar arası çatışma çözümlerinde dönüştürücü arabuluculuğun faydalı olabileceğini değerlendirmekteyiz. Bunun dışında yıllara sari çatışmalarını çözemeyen iş insanlarının ortaklık ve projelerdeki gelişim ve çözüm bulma süreçlerinde de verimli olabilecektir.

1.1.4.2.4 Terapötik arabuluculuk (*therapeutic mediation*)

Terapötik arabuluculukta (*therapeutic mediation*) tarafların duygusal ve psikolojik refahına odaklanma söz konusudur³⁰³. Başka bir anlatımla terapötik arabuluculuk, işlevsel olmayan ilişkilerin, davranışların veya duygusal zorlukların üzerinde durur ve onları değiştirmeyi amaçlar³⁰⁴. Başlangıçta uygulamalarını sosyal hizmete ve psikoterapiye dayandırmışlardır³⁰⁵. Terapötik arabuluculuk tarafların duygusal bariyerlerine dayalı ve saatlerce sürebilecek toplantıları da içerebilen bir arabuluculuk modelidir³⁰⁶. Terapötik arabulucular genelde ruh sağlığı konusunda eğitilidir³⁰⁷. Ancak önemle belirtelim ki, psikoterapi ile arabuluculuk farklı disiplinler olup, amaçları, terminolojisi ve eğitimi açısından da farklılıklar içerir³⁰⁸.

Günümüzde terapötik arabuluculuk üzerinde tartışmalar devam etmekle beraber, daha çok aile uyuşmazlıkları ve evlilik birliği ile ilgili uyuşmazlıklarda uygulama alanı bulmaktadır³⁰⁹. Özellikle aile şirketlerini ilgilendiren ve duygusal boyutu yoğun olan uyuşmazlıklarda (kuşak çatışmalarında, halefiyet sorunlarında, aile şirketlerinde gelin sendromu ve damat sendromu yaşanan durumlarda) terapötik arabuluculuk uygulanmasının faydalı olacağını değerlendirmekteyiz. İş hayatında finansal dayanıklılık, operasyonların yeniden yapılandırılması, teknolojik dönüşüm, yatırımlar, teşvikler gibi faktörler dikkate alınırken gözden kaçırılan kör bir nokta

³⁰¹ Moore, *The Mediation Process*, 48.

³⁰² Kıyak, *Dönüştürücü- Problem Çözücü Arabuluculuk*, 111; Dönüştürücü arabuluculukta süreç somut çözüm önerileri dayatılmadan ve taraflara doğrudan müdahale olmaksızın işlemektedir. Bkz. Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 75.

³⁰³ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 8.

³⁰⁴ Moore, *The Mediation Process*, 47.

³⁰⁵ Moore, *The Mediation Process*, 47.

³⁰⁶ Özmumcu, "Terapötik Arabuluculuk," 31.

³⁰⁷ Özmumcu, "Terapötik Arabuluculuk," 31.

³⁰⁸ Özmumcu, "Terapötik Arabuluculuk," 47-48.

³⁰⁹ Özmumcu, "Terapötik Arabuluculuk," 14.

vardır; sürdürülebilir başarının anahtarlarından biri de çatışma ve uyuşmazlık yönetimidir. Aile şirketleri üzerinde yapılan ve 2021 yılında yayımlanan bir istatistikte şirketlerin sadece % 12'si çatışma çözümü konusunda dışarıdan destek aldıklarını ifade etmişlerdir³¹⁰. Çatışma çözüm ve yönetiminde her kurumun kendi iç dinamik ve kültürüne uygun modelleri tercih etmesi iş hayatında son derece olumlu geri bildirimler sağlayacaktır.

1.1.4.2.5 Öyküsel arabuluculuk (*narrative mediation*)

Öykü (*narrative*) kelimesi “*gnarus*” ve Hint-Avrupa dil ailesini konuşan ülkelerde “bilmek - *to know*” anlamına gelen “*ghnu*” kökünden gelmektedir³¹¹. Öyküsel (*narrative*) arabuluculuk 1980'li yıllarda, Avustralyalı Aile Terapisti *Michael White* ve Yeni Zellandalı Aile Terapisti *David Epston*'un geliştirdiği postmodern bir terapi yaklaşımından kaynaklıdır³¹². Postmodernizm, kişinin görüşünün bütünüyle “nesnel” olamayacağını ve her olayın kişinin bakış açısıyla bağlantılı olduğunu kabul eder³¹³. Keşfedilecek tek bir “gerçek” yoktur, yaşananların bireysel yorumları vardır³¹⁴. Bu bağlamda bir tarafın bakış açısı diğerinden daha “doğru” kabul edilme ayrıcalığına sahip olmamalıdır³¹⁵. Naratif terapinin temelinde insanların deneyimledikleri ortak konularda birbirlerinin hayatlarıyla bağlantılar kurarak katkı sağlamak yer alır³¹⁶.

2000'li yıllarda *John Winslade* ve *Gerald Monk* tarafından öyküsel arabuluculuk modelinin özellikleri belirlenmiştir³¹⁷. Öyküsel arabuluculuk tarafların ilişkilerine odaklanan bir arabuluculuktur³¹⁸. Çatışmanın nasıl oluştuğu, insanların

³¹⁰ PwC, *From Trust to Impact, 10th Global Family Business Survey 2021*, E.T. 25.02.2023, <https://www.pwc.com.tr/tr/ailesirketleri/assets/aile-sirketleri-arastirmasi-2021.pdf>,

³¹¹ Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, 152.

³¹² Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, 179; Büşra Yazıcı, “Naratif Terapi Temelli Grupla Psikolojik Danışma Programının Ergenlerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerine Etkisi” (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 21, YÖK Tez Merkezi (533846).

³¹³ Toran Hansen, “The Narrative Approach to Mediation,” *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal* 4, no. 2 (2004): 2.

³¹⁴ Hansen, “Narrative Approach to Mediation,” 2.

³¹⁵ Hansen, “Narrative Approach to Mediation,” 2.

³¹⁶ Yazıcı, “Naratif Terapi ve Psikolojik Dayanıklılık,” 28-29.

³¹⁷ John Winslade and Gerald Monk, *Narrative Mediation: A New Approach to Conflict Resolution* (San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2000), 1 vd.; Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, 179.

³¹⁸ Moore, *The Mediation Process*, 49.

kendileri hakkında hangi hikayeleri anlattıkları ve kendilerini bu hikayeler içinde nasıl konumlandıkları ile ilgilidir³¹⁹.

Öyküsel arabuluculukta, arabulucu uyuşmazlık taraflarının görüş ve algısını ortaya çıkarmak için hikaye anlatımını teşvik eder³²⁰. Tarafların çatışmaya farklı bir açıdan bakmalarına yardımcı olur³²¹. Problem çözücü arabuluculuk gibi nihai olarak bir anlaşmaya varmaya değil, taraflar arasında ortak bir öyküyü oluşturma şartlarına odaklanılır³²². Tarafların ve menfaatlerini ortaya çıkarmak değil, ihtiyaçları oluşturan gizli bakış açılarını ortaya çıkarmak ve onları çürütmek esastır³²³. Aktarmaya çalıştığımız tüm veriler ışığında özetlenecek olursa “Öyküsel arabuluculuk modeli, saygı ve iş birliği ile anlatılan öyküler üzerine inşa edilen ve çatışma ile uyumlu olmayan yeni öykülerle yeni bir ilişki geliştirmeye çalışan bir modeldir³²⁴.”

1.1.4.2.6 Problem çözücü arabuluculuk (*problem-solving mediation*)

Problem çözücü arabuluculuk (*problem-solving mediation*) veya anlaşma odaklı (*settlement-focused*) arabuluculukta, taraflar arasında anlaşma sağlamak gayesiyle sorunun çözümüne odaklanma söz konusudur³²⁵. Mary Parker Follett'in çalışması ile Fisher ve Ury'nin çalışmalarıyla Harvard Hukuk Fakültesi'ndeki Müzakere Programı³²⁶ sayesinde, kısa sürede arabuluculuk yöntemlerinin geliştirilmesinde çok ilerleme sağlanmıştır³²⁷. Problem çözücü arabuluculuk, tüm tarafların ihtiyaçlarına duyarlı ve tartışma yerine öncelikle diyalog yoluyla sonuç arayan bir süreç olarak kurgulanmıştır³²⁸.

³¹⁹ John Winslande and Richard Cohen, “Narrative Mediation: Waikato Mediation Service’s Answer to Community Concerns, Theoretical Shifts and Practice Demands,” *Waikato Law Review* 3 (1995): 87.

³²⁰ Moore, *The Mediation Process*, 50.

³²¹ Moore, *The Mediation Process*, 50.

³²² Özmumcu, *Arbuluculuk Modelleri*, 180.

³²³ Özmumcu, *Arbuluculuk Modelleri*, 181.

³²⁴ Özmumcu, *Arbuluculuk Modelleri*, 212.

³²⁵ Özmumcu, *Arbuluculuk Modelleri*, 221.

³²⁶ Harvard Müzakere Projesinde geliştirilen ilkeli müzakere yöntemi için bkz. Roger Fisher and William Ury, *Getting to Yes, Negotiating Agreement Without Giving in* (Boston: Houghton Mifflin Company, 1981).

³²⁷ Winslande and Cohen, “Narrative Mediation,” 85.

³²⁸ Winslande and Cohen, “Narrative Mediation,” 85.

Problem çözücü arabuluculukta diğer başka konular tartışılrsa da odak noktası her zaman çözülmesi gereken bu sorundur³²⁹. Problem çözücü arabuluculukla, dönüştürücü arabuluculuk açısından başarının tanımı da farklıdır³³⁰; problem çözücü arabuluculuk, bir anlaşma halinde başarılı sayılır iken, dönüştürücü arabuluculuk, taraflar kendi durumlarını daha iyi anlar ve/veya diğer tarafın sorunlarını daha iyi algılamaya başlarsa başarılı kabul edilir.

Bu modelin birincil gayesi uyumsuzluk taraflarının menfaat ve ihtiyaçlarına yönelik bir anlaşma elde etmektir³³¹. Problem çözücü arabuluculukta müzakereler belirli özel koşullarda işlerlik kazanır³³²;

- 1- Müzakere edilen kaynak ya da menfaatler bir taraf için kazanç, diğer taraf için kayıp anlamına gelmeyecek şekilde bölünebilir ve müzakere edilebilir;
- 2- Taraflar arasında güven ve iş birliği ruhu olması gerekir;
- 3- Bir tarafın aşırı baskı gücü veya nüfuzu olmaması veya olsa bile bunları kullanmayı istememesi gerekir;
- 4- Herkesin adil ve eşit olarak algılayabilecekleri seçenekleri geliştirmek için gerekli yöntemlerden haberdar olması aranır.

Problem çözücü modelde bütünleyici ve menfaat temelli teorilerden sıklıkla yararlanılmakta, müzakere edilmiş sözleşmeye en iyi alternatif (*best alternative to negotiated agreement - BATNA*), sıfır toplamlı düşünce (*zero-sum thinking*) ve tutuklu ikilemi (*prisoner's dilemma*) gibi müzakere tekniklerinden yararlanılmaktadır³³³.

³²⁹ Winslande and Cohen, "Narrative Mediation," 85; Problem çözücü arabuluculuk genel olarak uzman arabulucuların tercih edildiği bir arabuluculuk modelidir. Bkz. Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 75.

³³⁰ Heidi Burgess, "Transformative Mediation," in "Transformative Approaches to Conflict" by Heidi Burgess and Guy Burgess with Tanya Glaser and Mariya Yevsyukova, Main Consortium Website of Conflict Research Consortium, University of Colorado, 1997, "Comparing Transformative to Problem Solving Mediation" içinde, E.T. 26.05.2024, https://www.academia.edu/88920580/Main_Consortium_Web_Site_Introduction_Transformative_Approaches_to_Conflict.

³³¹ Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, 221.

³³² Christopher W. Moore, *Arabuluculuk Süreci: Anlaşmazlık Çözümünde Pratik Stratejiler*, çev. Tarkan Kaçmaz ve Mustafa Tercan, der. Tarkan Kaçmaz ve Abbas Türnüklü, 4. bası (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016), 397.

³³³ Kıyak, *Dönüştürücü- Problem Çözücü Arabuluculuk*, 113.

Problem çözücü arabuluculukta çatışmanın analizi gibi, pozisyon, menfaat ve ihtiyaç analizi de önemli olduğundan arabulucu önemli bir bilişsel performans sergilemektedir. Problem çözücü arabuluculuk anlaşma odaklı olduğu için çoğu ticari uyuşmazlıkta rahatlıkla kullanılabilecek ve sonuç alınabilecek bir modeldir.

1.1.4.2.7 Hümeristik arabuluculuk (*humanistic mediation*)

Hümanizm tarihçesine baktığımızda insanı felsefi düşüncenin merkezine koyan Sokrates ile “*insan her şeyin ölçüsüdür*” diyen Protagoras’a kadar geçmişe gittiğini görürüz³³⁴. Hümanizm öğretisinin temelinde insan vardır. İnsanı anlama, insan sevgisi ve hoşgörü odaklıdır. Diyalog süreçleri insan unsuru etrafında döner. İnsanlık sevgisini, insanın yüceliğini amaç ve olgunluk olarak gören bir felsefedir³³⁵.

Hümeristik arabuluculuk (*humanistic mediation*), Mark S. Umbreit tarafından geliştirilen ve hümanist yaklaşımın esas alındığı bir modeldir³³⁶. Hümanist yaklaşım bir diyalog ortamında insan ruhunun gücünü ve dayanıklılığını vurgular ve böylece içsel ve ilişkisel dönüşüm sağlanır³³⁷.

Ted Lewis ve Mark Umbreit’e göre “*Arabuluculuğa hümanist yaklaşımın vaadi, arabuluculuktaki küçük başarıların toplumdaki büyük başarıların katalizörü olabilmesidir*”³³⁸. Bu yaklaşımın bir yönü, taraflara daha derin konuşma yapabilme ve anlayış seviyelerine ulaşmaları için daha fazla alan ve olanak vermektir³³⁹. Bu modelde derin dinleme, aktif dinlemenin yerini almaya başlamış ve ortak arabuluculuk toplantısından ve diyalogdan önce tarafları sürece hazırlamaya daha fazla önem verilmiştir³⁴⁰. “*The caucus*” olarak adlandırılan özel oturumlar kanalıyla uyuşmazlık tarafları ortak oturuma hazırlanmakta ve verimli bir hazırlık süreci yaşanmaktadır.

Hümanist arabuluculuk modeli, çözüm odaklı (*settlement-driven*) bir çatışma çözümü değil, diyalog odaklı (*dialogue-driven*) bir süreçtir³⁴¹. Literatürde

³³⁴ Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, 256.

³³⁵ İsmet Şahin, “Humanizm ve Eğitim,” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 3, sy. 11 (Kış 2005): 50, E.T. 25.05.2024, <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/49236/>.

³³⁶ Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, 261.

³³⁷ Ted Lewis and Mark Umbreit, “A Humanistic Approach to Mediation and Dialogue: An Evolving Transformative Practice,” *Conflict Resolution Quarterly* 33, no. 1 (2015): 6.

³³⁸ Lewis and Umbreit, “Humanistic Approach to Mediation,” 16.

³³⁹ Lewis and Umbreit, “Humanistic Approach to Mediation,” 6.

³⁴⁰ Lewis and Umbreit, “Humanistic Approach to Mediation,” 5.

³⁴¹ Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, 264.

dönüştürücü arabuluculuğun daha geniş uygulandığı özel bir yöntem olduğu da ileri sürülmektedir³⁴².

1.1.4.3 Yabancılık unsuru yönünden

1.1.4.3.1 Milli / yerli arabuluculuk (*national / domestic mediation*)

Milli sözcüğü ile jeopolitik, egemenlik, ulus devlet, vatandaşlık ve yasama ile ilgili kavramlar kastedilmektedir³⁴³. Doktrinde “milli arabuluculuk” yerine, “mahalli arabuluculuk”, “yerli arabuluculuk” veya “ulusal arabuluculuk” terimleri de tercih edilmektedir³⁴⁴. Milli arabuluculukta, taraflar arasındaki uyuşmazlıkta yabancılık unsuru bulunmamaktadır. Milli arabuluculuk, uyuşmazlığın bir millete özgü olduğu, yabancılık unsuru barındırmayan durumları ifade eder. Hangi millete özgü ise sadece o ülkenin yasal mevzuatı esas alınacaktır.

Bir uyuşmazlık tarafları aynı ülkenin vatandaşı ise, uyuşmazlık konusu aynı ülkede gerçekleşmişse, arabuluculuk sözleşmesi, arabulucu sözleşmesi ve arabuluculuk anlaşma belgesinde o ülkenin hukukundan farklı bir hukuk tercih edilmemişse, tüm arabuluculuk görüşmeleri aynı ülkede gerçekleşmişse, arabuluculuk sonucunda varılan sulh anlaşması aynı ülkede icra edilecekse ve başka bir yabancılık unsuru içermiyorsa arabuluculuğun milli arabuluculuk olduğunu söyleyebiliriz. Bir arabuluculuğun milli ya da milletlerarası olması birçok açıdan önemlidir. Örneğin tanıma, tenfiz kavramları ile kanunlar ihtilafı kuralları milli arabuluculukta söz konusu olmaz³⁴⁵. Aynı şekilde milletlerarası nitelikte arabuluculuk söz konusu değilse Singapur Sözleşmesi uygulama alanı bulmayacaktır.

1.1.4.3.2 Milletlerarası / sınır ötesi arabuluculuk (*international / cross border mediation*)

1.1.4.3.2.1 Milletlerarası tahkim perspektifinden değerlendirme

Milletlerarası / uluslararası arabuluculuk konusuna değinmeden önce bu konuda çok daha uzun yıllardır uygulaması olan ve literatürde de daha fazla tartışılmış bulunan tahkim açısından konunun incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

³⁴² Özmumcu, *Arbuluculuk Modelleri*, 264.

³⁴³ Öztürk, “Arbuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu,” 210.

³⁴⁴ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 77.

³⁴⁵ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 78.

Hem New York Sözleşmesi³⁴⁶ hem de Singapur Sözleşmesi'nin Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan milletlerarası sözleşme olması ve birinin tahkimin diğerinin arabuluculuğun milletlerarası kabulü ve uygulamasına yönelik oluşu ve paralellik³⁴⁷ arz etmesi nedeniyle tahkim açısından milletlerarası niteliği öncelikle değerlendirmeyi uygun buluyoruz.

Tahkim yargılamasının niteliğinin tespiti konusunda yabancı tahkim, milletlerarası tahkim ve milli tahkim şeklinde üçlü bir sistem genel olarak kabul görmüştür³⁴⁸. MTK hükümlerine uygun olarak gerçekleşen tahkim kararının Türkiye'de icra edilebilmesi için tanıma ya da tenfiz aşaması gerekli değildir³⁴⁹.

³⁴⁶ New York Sözleşmesi yabancı hakem kararlarının tanınması ve icrasına yönelik olup, New York Sözleşmesi'nin 1/(1) maddesi “*Bu sözleşme gerçek veya tüzel kişiler arasında doğan uyuşmazlıklarda, tanınması ve icrası istenen devletten başka bir devlet toprağında verilen hakem kararlarının tanınmasına ve icrasına uygulanır. Sözleşme aynı zamanda tanınması ve icrası istenen devlette millî sayılmayan hakem kararları hakkında da uygulanır.*” şeklinde düzenlenmiştir. Bkz.

<https://adb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/612021141817Newyork%20Konvansiyonu%20T%C3%BCrk%C3%A7e.pdf>, E.T. 31.05.2023; New York Sözleşmesi “yerli olmayan” ya da “yabancı” olarak nitelendirilebilecek tahkim kararlarını kapsamaktadır. Bkz. Park, “National Law and Commercial Justice,” 663.

³⁴⁷ Singapur Sözleşmesi, New York Sözleşmesi'ne genel olarak benzer bir uluslararası rejim getirmiştir. Bkz. Herbert Smith Freehills LLP, “New Convention on the Enforcement of Mediation Settlement Agreements Approved,” Herbert Smith Freehills LLP (website), June 27, 2018, 1, E.T. 14.04.2024, <https://www.herbertsmithfreehills.com/notes/adr/2018-06/new-convention-on-the-enforcement-of-mediation-settlement-agreements-approved/>.

³⁴⁸ “Yerli (domestic) tahkim, tümüyle yerel ilişkileri içeren ve her yönüyle milli hukuka tabi tahkim olarak tanımlanırken; yabancı (foreign) tahkim bütünüyle yabancı bir ülkeye bağlı olarak gelişen, söz konusu yabancı ülke hukukuna tabi tahkim olarak kabul edilmektedir. Bu iki tanımlama arasında milletlerarası tahkim ise birden fazla ülkeyle ilgili, onlarla bağlantılı bu anlamda yabancılık unsuru içeren ve fakat yine de belli bir devletin hukukuna tabi tahkim olarak tanımlanabilmektedir.” Bkz. Bilgehan Yeşilova, “Tahkime Uygulanacak Hukuk (Lex Arbitri), Teorik Temelleri ve Düşündürdükleri,” *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, sy. 1 (2007): 331; Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 82 vd.; Ergin Nomer, Nuray Ekşi ve Günseli Öztekin Gelgel, *Milletlerarası Tahkim Hukuku Cilt 1*, 6. bası (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2021), 3 vd.; Milletlerarası tahkim teriminin yanıltıcı olduğu literatürde ileri sürülmüştür. Bkz. Francis A. Mann, “The UNCITRAL Model Law - Lex Facit Arbitrum,” *Arbitration International* 2, no. 3 (July 1986): 232; İbrahim Doğan Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Usule İlişkin Konularda İrade Serbestisi* (İstanbul: Onikilevha, 2021), 16-17; “Yabancı unsur taşıyan uyuşmazlık için tahkime başvurulduğunda tahkim milletlerarası nitelik kazanmaktadır.” Bkz. Feriha Bilge Tanrıbilir ve Banu Şit, “Milletlerarası Tahkim Müessesesi ve Yeni Milletlerarası Tahkim Kanunu,” *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 22, sy. 2, “Prof. Dr. Ergin Nomer’e Armağan” (2002): 828; Yerli tahkim ve yabancı tahkim ayırımı için bkz. Tanrıbilir ve Şit, “Milletlerarası Tahkim Müessesesi,” 819; Uygulamada aynı hakem kararı farklı durum ve farklı mahkemelerce yabancı hakem kararı, milli hakem kararı ve milletlerarası hakem kararı olarak yorumlanabilir. Bkz. Hans Smit, “A National Arbitration,” *Tulane Law Review* 63, no. 3 (February 1989): 634; “Klasik milletlerarası özel hukuk öğretisinde, bir sözleşmenin milletlerarası nitelikli olup olmadığı yabancılık unsuru kavramı ile belirlenmektedir.” Bkz. Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 85.

³⁴⁹ Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde İrade Serbestisi*, 17-18.

Milletlerarası tahkim, yabancılık unsuru içeren tahkim olup, yabancılık unsuru konusuna her devlet kendi düzenlemeleri doğrultusunda karar vermektedir³⁵⁰.

Türk hukuku açısından konuyu değerlendirdiğimizde MTK 2. maddesi kapsamında yabancılık unsuru tanımlanmış olup, Türk kanun koyucu hem taraflara ilişkin hususları (yerleşim yeri, olağan oturma yerleri gibi) hem de taraflar arasındaki uyuşmazlığın yabancılık niteliği içerip içermediği konularını esas almıştır³⁵¹.

Yabancı tahkim kararı bütünüyle yabancı bir devlet veya hukukla ilgilidir³⁵². Yabancı tahkim kavramı başka bir ülkede, farklı bir hukuk düzeni içerisinde cereyan etmiş ve kesinleşmiş ya da bağlayıcı hale gelmiş tahkim kararı için kullanılmaktadır³⁵³. Yabancı hakem kararlarının ülkede hüküm ve sonuç doğurabilmesi ancak tanıma ve tenfiz kararlarıyla mümkündür³⁵⁴.

Yabancı hakem kararlarının tespitinde literatürde çeşitli ölçütler kullanılmıştır. Hakemlerin tabiiyeti, uyuşmazlık taraflarının tabiiyeti, hakem kararının verildiği ülke, kararın verilmesinde uygulanan maddi hukuk ve uygulanan usul hukuku tahkim kararının milliyet ve yabancılık unsurunun tespitinde kullanılan unsurlar olmuştur³⁵⁵. Tahkim yargılamasının milliyetinin tespiti konusunda *lex arbitri* yani tahkimin tabi olduğu hukuk esas alınmaktadır³⁵⁶. *Lex arbitri*'nin tespitinde iki temel teori bulunmaktadır³⁵⁷. Bu görüşler tahkimin tabi olduğu usul hukukunun esas alındığı otorite kanun teorisi ve tahkim yerinin esas alındığı mülkilik teorisidir³⁵⁸. Sonuç olarak bir tahkim yargılamasının tabi olduğu hukuk yani *lex arbitri* belirlendikten sonra, belirlenen hukukun içerisinde düzenlenen yabancılık

³⁵⁰ Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde İrade Serbestisi*, 18.

³⁵¹ Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde İrade Serbestisi*, 19; MTK'da bir tahkimin milletlerarası olup olmadığının belirlenmesinde tahkim usulüne uygulanacak hukuk gibi tahkim ile ilgili unsurlar değil, uyuşmazlığın esasına ilişkin unsurlardan hareket edilmiştir. Bkz. Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 76.

³⁵² Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde İrade Serbestisi*, 20.

³⁵³ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 83.

³⁵⁴ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 83; Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde İrade Serbestisi*, 20.

³⁵⁵ Aysel Çelikel ve Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 17. Bası (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2021), 821.

³⁵⁶ Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde İrade Serbestisi*, 22.

³⁵⁷ Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde İrade Serbestisi*, 22.

³⁵⁸ Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde İrade Serbestisi*, 22; Yabancılık unsurunun tayininde toprak esası, ülkesellik esası ya da mekan kriteri olarak adlandırılan kriter ile tahkim yargılaması sırasında usul kanununu esas alan kanun kriteri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nomer, Ekşi ve Gelgel, *Milletlerarası Tahkim Hukuku Cilt 1*, 4 vd.

unsuru dikkate alınarak tahkimin milli, milletlerarası ya da yabancı tahkim olduğuna karar verilecektir³⁵⁹.

1.1.4.3.2.2 Milletlerarası arabuluculuk konusunda terminoloji sorunu

Arabuluculuğun henüz çok yeni olmasından kaynaklı olarak teori ve pratikte gerek kullanım gerekse anlamlandırma açısından bir terim birliği bulunmamaktadır³⁶⁰. Pratikte ve teoride zaman zaman uluslararası çatışmaların yönetimi, uluslararası diplomasi ve devletler arasında çatışmaların çözümü konusunda da “uluslararası arabuluculuk” deyimini kullanılmaktadır³⁶¹. Çalışmamızda “milletlerarası arabuluculuk”, “uluslararası arabuluculuk” ve “yabancı unsurlu arabuluculuk” eş anlamlı olarak kullanılmış, ancak “yabancı arabuluculuk” ve “devletlerarası arabuluculuk” aynı anlamda kullanılmamıştır. Literatürde “milletlerarası unsur” ile “yabancılık unsuru” kavramlarını bir arada kullanan yazarlar³⁶² olduğu gibi, terimleri farklı anlamda kullanan yazarlar³⁶³ da vardır.

Terminoloji açısından “milletlerarası arabuluculuk” ile “yabancı arabuluculuğu” birbirinden ayırmak gerektiği kanaatindeyiz. Tahkim ve arabuluculuk farklı süreçler olduğu için “tahkim yeri” gibi, “arabuluculuk yeri”ne ihtiyaç bulunmamaktadır³⁶⁴. Belirtilen nedenle Singapur Sözleşmesi’nde “arabuluculuk faaliyeti sonucu ortaya çıkan milletlerarası arabuluculuk anlaşma belgeleri” ifadesi kullanılırken, New York Sözleşmesi’nde “yabancı hakem kararları” ifadesi kullanılmıştır³⁶⁵. Arabuluculuk anlaşma belgeleri için “arabuluculuk yeri” olmadığı için “yabancı arabuluculuk” diye bir terimin kullanılması doğru olmayacaktır³⁶⁶. Arabuluculuk yeri terimi olmadığından dolayı arabuluculuk anlaşma

³⁵⁹ Takavut, *Milletlerarası Ticari Tahkimde İrade Serbestisi*, 22.

³⁶⁰ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 75.

³⁶¹ Uluslararası çatışma yönetimi konusundaki kullanımı için bkz. Marieke Kleiboer, “Understanding Success and Failure of International Mediation,” *Journal of Conflict Resolution* 40, no. 2 (June 1996): 360-389; William L. Ury, “Strengthening International Mediation,” *Negotiation Journal* 3, no. 3 (July 1987): 225-230; Siniša Vuković, “International Multiparty Mediation,” chap. 34 in *The Mediation Handbook: Research, Theory, and Practice*, ed. Alexia Georgakopoulos (New York: Routledge, 2017), 305.

³⁶² Yazar, kitabının ilk baskısında yabancı arabuluculuk terimini de kullanmıştır. Bkz. Güven Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 1. baskı (İstanbul: Onikilevha, 2019), 77; Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 79; Erdoğan’a göre milletlerarası unsur ve yabancı unsur ayrımı yapay bir ayrımdır. Bkz. Ersin Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku Kurallarının Yer Bakımından Uygulanması*, 2. baskı (Ankara: Yetkin Yayınları, 2020), 32.

³⁶³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 101.

³⁶⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 100.

³⁶⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 100-101.

³⁶⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 101; New York Sözleşmesi’ne göre hakem kararlarının yabancılık unsuru içermesi ve dolayısıyla tahkim yeri önem arz etmekte iken,

belgeleri için belirli bir menşe ülkesi de bulunmamaktadır³⁶⁷. Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanı, New York Sözleşmesi'nden farklı olarak “yabancı arabuluculuk” anlaşmalarının arabuluculuk faaliyetinin yapıldığı yerden başka bir yerde icra edilip edilmediğine göre belirlenmeyecektir³⁶⁸. Arabuluculuk faaliyeti sonucunda hazırlanan sulh anlaşması Sözleşme m. 1/(I)'de yer alan şartlardan birisini taşıyorsa “milletlerarası arabuluculuk” olarak kabul edilecektir³⁶⁹.

1.1.4.3.2.3 Milletlerarası ve sınır ötesi arabuluculuk kavramları

Milletlerarası arabuluculuk en genel tanımıyla; uyuşmazlığın birden fazla hukuk düzeniyle bağlantılı olduğu, milli hukukun sınırlarını aşan arabuluculuk faaliyetidir³⁷⁰. Taraflardan birinin veya tamamının yabancı olması veya uyuşmazlığın birden fazla ülke hukuku ile ilgili olması halinde arabuluculuğun yabancılık unsuru içerdiği kabul edilmektedir³⁷¹. Uyuşmazlık konusunun ya da tarafların yabancılık unsuru taşıması, arabuluculuk yerinin yabancı bir ülkede bulunması, arabuluculuk usulü olarak yabancı bir devletin usulünün benimsenmesi gibi durumlarda milletlerarası arabuluculuktan söz edilir³⁷².

Milletlerarası özel hukuk veya dar anlamıyla kanunlar ihtilafı hukuku birden fazla hukuk düzeni ile ilişki halinde bulunan özel hukuk uyuşmazlıklarında hangi hukukun uygulanacağını belirlemede başvurulan kurallar bütünüdür³⁷³. MÖHUK'da ve gerekçesinde yabancılık unsuru tanımlanmamış ve yabancılık unsurunun tespitinde hangi kıstasların alınacağı konusunda da açıklama

arabuluculukta arabuluculuk yerinin önemi yoktur ve yabancı bir devlette yapılması şartı da aranmamaktadır. Bkz. E. Kara, “Milletlerarası Özel Hukuk Açısından Arabuluculuk,” 113; Arabuluculukta arabuluculuk yeri söz konusu olmayıp, arabuluculuk sürecinin yabancı bir ülkede gerçekleşmesi gerekmektedir. Bkz. Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1195.

³⁶⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 101.

³⁶⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 101.

³⁶⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 101; Uluslararası anlaşma kavramı kamu hukukuna atıfta bulunulduğu izlenimi verebileceğinden milletlerarası sulh anlaşması kavramı tercih edilmiştir. Bkz. Pablo Cortés, “Article 1 Scope of Application,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 73, p.1.24.

³⁷⁰ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 80; Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 288.

³⁷¹ Öztürk, “Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu,” 210.

³⁷² Öztürk, “Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu,” 210-211.

³⁷³ Sibel Özel, “Sözleşmesel İlişkide Yabancılık Unsuru ve Hukuk Seçimi,” *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyumu, Eskişehir, 21-22 Nisan 2016, Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi içinde*, der. Bilgin Tiryakioğlu vd. (Ankara: Yetkin Yayınları, 2016), 423.

yapılmamıştır. Pozitif hukuk esas alındığında milletlerarası unsur veya yabancı unsur terimlerinin açıklanması açısından yeterli açıklığın olmadığı görülecektir³⁷⁴.

Yabancı unsur ve milletlerarası unsur kavramlarının anlamlandırılması konusunda farklı yaklaşımlar vardır³⁷⁵. Bu konudaki klasik anlayışa göre hukuki ilişkinin coğrafi alan itibariyle birden fazla hukuk düzeniyle irtibatlı olması ilişkinin milletlerarası ya da yabancı unsurlu olması açısından yeterlidir³⁷⁶. Klasik anlayışta tarafların ikametgahı, vatandaşlığı, sözleşmenin ifa yeri, sözleşmenin konusunu oluşturan şeyin bulunduğu ülke gibi unsurlar esas alınmaktadır³⁷⁷. Son zamanlarda gelişen bir başka görüşe göre sözleşmesel borç ilişkisi milletlerarası ticaret yaşamını ve dolayısıyla milletlerarası ticaretin menfaatlerini ilgilendiriyor ise -coğrafi alan itibariyle bağlantı aranmaksızın- milletlerarası unsur taşıdığı kabul edilmelidir³⁷⁸.

Tarafların vatandaşlığı, mutad meskeni, yerleşim yeri, borcun ifa yeri ve işlemin yapıldığı yer yabancılık unsuru tespit edilirken ilk akla gelen ölçütlerdir³⁷⁹. Sözleşmesel ilişki açısından yabancılık unsurunu değerlendirdiğimizde tarafların vatandaşlığı, işyeri, borcun konusunun bulunduğu yer, sözleşmenin yapıldığı yer, borcun ifa edileceği yer gibi ölçütlerle yabancılık unsuru belirlenebileceği gibi, sınır ötesi mal ve hizmet akışının olduğu durumlarda yabancılık unsurunun varlığı söz konusu olacaktır³⁸⁰.

Sözleşme özgürlüğü³⁸¹ dikkate alınarak tarafların iradesiyle yabancılık unsurunun tesisinin mümkün olup olmayacağı sorusu akla gelmektedir. Yabancı

³⁷⁴ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 79.

³⁷⁵ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 79; Her somut olayın özelliğine göre yabancılık unsurunun belirlenmesi ve katı bir tanım yapılmaması yerinde olacaktır. Bkz. E. Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku Kuralları*, 26, dipnot 25.

³⁷⁶ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 79.

³⁷⁷ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 79-80; MÖHUK içeriğinde yabancılık unsuru tanımlanmamış ise de kanun koyucu bağlama noktalarını tespit ederken milli hukuk, haksız fiilin işlendiği ülke hukuku, mutad mesken ve malların bulunduğu ülkenin hukuku gibi açıklamalara yer vererek yabancılık unsurunun anlamlandırılması konusunda yol göstermiştir. Bkz. E. Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku Kuralları*, 26.

³⁷⁸ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 80.

³⁷⁹ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 65-66; Özel, “Yabancılık Unsuru ve Hukuk Seçimi,” 423; Klasik görüşe göre yabancılık unsuru yer bakımından ve şahıs bakımından olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Bkz. Mesut Aygün, “Yabancılık Unsurunun Mahiyeti ve Yargılamadaki Rolü,” özel sayı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, der. Sevilay Uzunallı, “Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan - II” (Temmuz 2014): 1030.

³⁸⁰ Özel, “Yabancılık Unsuru ve Hukuk Seçimi,” 423.

³⁸¹ Anayasa m.48/(1): “Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir.”, TBK m.26: “Taraflar, bir sözleşmenin içeriğini kanunda öngörülen sınırlar içinde özgürce belirleyebilirler.”; Sözleşme serbestisi şeklindeki terim de kullanılmaktadır. Bkz. İlyas Arslan, “5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Uyarınca Sözleşmeden

hukuk seçiminin sözleşmeyi yabancı unsurlu haline getirip getirmeyeceği literatürde tartışmalıdır³⁸². Şanlı'ya göre yabancı hukukun seçimi ile o hukuki ilişkinin yabancı unsurlu bir hukuki ilişki haline geleceğinin kabulü, borç akitlerinin mahiyetine ve irade serbestisi hükümlerinin ruhuna daha uygun olacaktır³⁸³. Nomer'e göre de yabancı bir hukukun seçiminde, sözleşmenin yabancı bir unsur taşıması gerekli değildir³⁸⁴. Çünkü yabancı hukuk seçimi, o hukuki ilişkiyi yabancı unsurlu kılar³⁸⁵. Literatürde bazı yazarlara göre MÖHUK m. 24 açısından hukuk seçimine olanak tanınması için seçilen hukuk dışında, objektif şekilde yabancılık unsuru içeren bir sözleşme olması aranmalıdır³⁸⁶. Bu görüşü savunanlara göre MÖHUK m. 24/(1) fıkrasında belirlenen taraflara uygulanacak hukuku seçme serbestisi tanıyan bağlama kuralı, yabancılık unsuru içeren sözleşmeler yönünden geçerlidir³⁸⁷. Objektif olarak yabancılık unsuru taşıması halinde taraf iradeleri bir hukuk seçimi olarak değil, "incorporation" olarak değerlendirilebilecektir³⁸⁸. Bu durumda bir hukuk seçimi söz konusu olmayacak, taraflarca seçilen hukuk sisteminde yer alan hükümlerin sözleşme hükmü haline getirildiği (*incorpore edildiği*) kabul edilebilecek ve sözleşmeye Türk hukuku uygulanacağından dolayı taraflarca sözleşme metni haline getirilen yabancı hukuk sisteminde yer alan kurallar, Türk hukukunun emredici hükümlerine aykırı olmamak şartıyla uygulanabilecektir³⁸⁹. Başka bir ifade ile

Doğan Borç İlişkilerinde Zımnî Hukuk Seçimi," *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 33, sy. 2 (Mart 2016): 1-4.

³⁸² Hatice Özdemir Kocasakal, "Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları," *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 30, sy. 1-2 (2010): 32 vd.; Özel, "Yabancılık Unsuru ve Hukuk Seçimi," 423; Bektaş'a göre yabancı hukukun uygulanmasının kararlaştırılması, yabancı unsur içermeyen sözleşmeyi yabancı unsurlu bir hukuki ilişki haline getirir. Bkz. Sezercan Bektaş, *Uluslararası Ticarete Sözleşmelerin Hazırlanması* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2010), 31; Benzer doğrultudaki bir görüş için bkz. Merve İldan, "5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 1. Maddesi Çerçevesinde Yabancılık Unsuru," (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 25, YÖK Tez Merkezi (620247); Tarafların hukuk seçimi ile yabancılık unsurunun sağlanması konusundaki tartışmalar için bkz. E. Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku Kuralları*, 33 vd.

³⁸³ Şanlı, Esen ve Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 336-337.

³⁸⁴ Ergin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 23. bası (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2021), 324.

³⁸⁵ Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 324.

³⁸⁶ Kocasakal, "Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun Tespiti," 33; "...MÖHUK m.24 veya diğer hükümler uyarınca yabancı bir hukukun seçilebilmesi için ilişkinin önsel olarak yabancılık unsuru taşıması zorunludur." Bkz. Özel, "Yabancılık Unsuru ve Hukuk Seçimi," 425; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 80-81.

³⁸⁷ Kocasakal, "Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun Tespiti," 33.

³⁸⁸ Kocasakal, "Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun Tespiti," 34; "Bu görüşe göre tarafların saf dahili sözleşmelerine uygulanmak üzere yabancı bir hukukun uygulanması yönündeki iradeleri tamamen yok sayılmamalı, bu iradeleri maddi norm atfı olarak kabul edilmelidir." Bkz. Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 81; Incorporation kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 60 vd.

³⁸⁹ Kocasakal, "Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun Tespiti," 33.

tümüyle Türk hukukuna tabi bir sözleşmede sözleşme tarafları yabancı bir hukuk seçmişlerse bu seçim Türk hukukunun emredici hükümlerine, kamu düzenine ve genel ahlaka aykırı olmamak koşuluyla geçerli olacaktır³⁹⁰. Buna karşın sözleşmesel ilişkide MÖHUK 1. maddesi uyarınca yabancılık unsuru mevcut ise, uygulanacak hukuk MÖHUK 24. madde uyarınca seçilen hukuktur³⁹¹. Böyle bir durumda sözleşmesel ilişki bir bütün olarak yabancı hukukun egemenlik alanına geçecek ve TBK 27. maddesindeki kısıtlamalar değil, MÖHUK 5 ve 6. maddelerindeki kısıtlamalar geçerli olacaktır³⁹².

Arabulucunun taraflardan farklı bir vatandaşlığının olması, birden fazla vatandaşlığının olması ya da vatansız olması halinde milletlerarası arabuluculuk söz konusu olacak mıdır? Ad hoc arabuluculukta, arabulucunun yabancı devlet vatandaşı olması dışında başka bir yabancı unsur içermeyen durumlarda, milletlerarası arabuluculuğun söz konusu olmayacağı şeklindeki literatürdeki görüşe biz de katılıyoruz³⁹³. HUAK 20/(2)(a) maddesine göre arabulucuların resmi sicile kayıt olabilmeleri için Türk vatandaşı olması zorunluluğu olduğundan Türkiye için böyle bir durum söz konusu olmayacaktır. Ancak kanaatimizce Türkiye sınırları içinde de olsa yabancı bir arabulucunun başka bir ülkede sonuç doğurmasına yönelik arabuluculuk yapmasına engel bir durum yoktur. Singapur Sözleşmesinde de “arabuluculuk yeri³⁹⁴” şeklinde bir düzenleme yer almadığından arabuluculuğun hangi ülke sınırları içinde yapıldığının aslında bir önemi yoktur³⁹⁵. Bu bağlamda Singapur Sözleşmesi'ne taraf olmayan bir ülkede yapılan arabuluculuk anlaşma belgesi Sözleşme'ye taraf olan ülkede uygulanabilecektir. Elbette kamu düzeni gibi sınırlandırıcı, yasaklayıcı düzenlemelerin göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmekte fayda vardır.

³⁹⁰ Özel, “Yabancılık Unsuru ve Hukuk Seçimi,” 434.

³⁹¹ Özel, “Yabancılık Unsuru ve Hukuk Seçimi,” 434; MÖHUK 24/1 mddesinde ilke olarak sözleşme özgürlüğü (taraf özerkliği) esas alınmıştır. Bkz. Gülin Güngör, “The Principle of Proximity in Contractual Obligations: The New Turkish Law on Private International Law and International Civil Procedure,” *Ankara Law Review* 5, no. 1 (Summer 2008): 6.

³⁹² Özel, “Yabancılık Unsuru ve Hukuk Seçimi,” 434.

³⁹³ Öztürk, “Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu,” 211.

³⁹⁴ Özellikle elektronik iletişim araçlarıyla yapılan arabuluculukta arabuluculuk yerinin tepiti mümkün olmayıp, sulh anlaşmasının yapıldığı yerin de önemi bulunmamaktadır. Bkz. Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1197.

³⁹⁵ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1195; Singapur Sözleşmesi'nin en önemli özelliklerinden biri de milletlerarası özel hukuktaki “yer” teriminin uygulama alanının sınırlandırılmış olmasıdır. Bkz. Merve Ergün, “Singapur Konvansiyonu Kapsamında Sulh Anlaşmalarının İcrası- Türk ve Avrupa Birliği Hukuku Açısından Karşılaştırmalı Bir İnceleme” (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023), 38, YÖK Tez Merkezi (840017).

Sınır ötesi ve milletlerarası arabuluculuk kavramlarına Avrupa Birliği düzenlemeleri açısından baktığımızda; Avrupa Birliği 2008/52 sayılı Arabuluculuk Yönergesi sınır ötesi uyuşmazlığı taraflardan birinin yerleşim yeri ya da mutad meskeninin farklı bir Avrupa Birliği üye devletinde olması olarak düzenlemiştir³⁹⁶. Bu düzenleme esas alındığında sınır ötesi kavramının, milletlerarası kavramından daha dar olduğunu söyleyebiliriz³⁹⁷. 2002 tarihli UNCITRAL Model Kanun ve 2018 tarihli UNCITRAL Model Kanun'da anlaşma belgesi için “sınır ötesi” kavramı yerine “milletlerarası terimi” tercih edilmiştir³⁹⁸.

Sınır ötesi arabuluculukta, arabuluculukla irtibatlı farklı hukuk düzenleri olduğundan karmaşıklık söz konusudur³⁹⁹. Belirtilen nedenle, Milletlerarası arabuluculukta arabulucunun uyuşmazlığa hakimiyeti ve eğitimi önemli bir faktördür. Başarılı bir süreç yönetimi için arabulucular kültürel çeşitlilik konusunda bilgi sahibi olmalı, esnek olmalı, iş birliği yapmaya istekli olmalı ve farklı dillerde iyi iletişim kurabilmelidir⁴⁰⁰.

1.1.4.3.2.4 Milletlerarası arabuluculuk konusundaki ölçütler

Singapur Sözleşmesi'nin 1/(1) maddesinde “milletlerarası unsur” detaylandırılmış olup, bu bölümde ele alacağımız ölçütler, Singapur Sözleşmesi'nden bağımsız olarak, literatürde ele alınmış olan milletlerarası arabuluculuk ölçütleridir. Milletlerarası arabuluculuk konusundaki kıstasları⁴⁰¹ genel bir değerlendirme ile

³⁹⁶ Öztürk, “Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu,” 213.

³⁹⁷ Öztürk, “Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu,” 213-214.

³⁹⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 75.

³⁹⁹ Zeno Daniel Şuştac, “Overview on the Mediation in Cross-Border Conflicts – Sources and Application Area,” chap. 1 in *Best Practice Guide on The Use of Mediation in Cross-Border Cases*, by Zeno Daniel Şuştac et al., (Bucharest: [Publisher unknown], 2013), 29.

⁴⁰⁰ Claudiu Ignat, “Specific Procedural Aspects Concerning Cross-Border Mediation,” chap. 3 in *Best Practice Guide on The Use of Mediation in Cross-Border Cases*, by Zeno Daniel Şuştac et al., (Bucharest: [Publisher unknown], 2013), 64; Uluslararası ticari sözleşmelerden kaynaklanan yorum ve lisan sorunları ile ilgili sorunların sözleşme aşamasında önlenmesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 58 vd.; “Türk Arabuluculuk düzenlemesinde, arabuluculuk süreci boyunca bir lisan seçimi yapıp yapılmayacağı; yapılacaksa yeminli tercümana yer verilmesi gerektiği; tarafların vakıya yabancı hukukun uygulanmasına karar verip veremeyecekleri ve görüşme yerinin Türkiye ile sınırlı olup olmadığı açıkça belirtilmelidir.” Bkz. Pürselim, “Yabancılik İçeren Arabuluculuk Usulü,” 17.

⁴⁰¹ Hakem kararlarının milliyetini tespit için uygulanabilecek kriterler (coğrafi kriter, uygulanacak usul hukuku kriteri) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Haluk Bilgiç, “Ticari Tahkimde Yabancılik Unsuru,” *Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsell'e Armağan* içinde (İzmir: D.E.Ü. Rektörlük Matbaası, 2001), 33 vd.

objektif kıstas, subjektif kıstas ve ekonomik kıstas olarak üçlü bir ayrıma tabi tutmamız mümkündür⁴⁰².

Objektif kıstas

Objektif kıstasta milletlerarası arabuluculuğun tespiti konusunda 3 ayrı kriterden yararlanılmakta olup, bu kriterler; kişi kriteri, yer kriteri ve esas sözleşme kriteridir⁴⁰³.

Kişi kriteri

Kişi kriterinde tarafların vatandaşlığı esas alınmaktadır⁴⁰⁴. Küreselleşmenin etkisiyle artık birden fazla devlet vatandaşlığı sıkça karşılaşılabileceğimiz bir sorundur. Literatürde uyuşmazlık taraflarının her ikisinin yabancı olması halinde ve tarafların birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olması halinde milletlerarası arabuluculuğun söz konusu olacağı, bu vatandaşlıklardan birinin Türk vatandaşlığı olması halinde ise MÖHUK m. 4/f.1(b) uyarınca milli arabuluculuğun kabulünün yerinde olacağı ileri sürülmüştür⁴⁰⁵.

Kişi kriterinde, arabuluculuk sürecinde yer alan arabulucunun vatandaşlığı açısından da konuyu ele almamız faydalı olacaktır. Arabulucunun yabancı olması arabuluculuğun milletlerarası unsur içermesi için yeterli olmamalıdır⁴⁰⁶.

⁴⁰² Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 81 vd.

⁴⁰³ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 81 vd.; Literatürde milletlerarası unsurun tespiti konusunda hukuki işlemin niteliği ve tarafların ikametgahlarının esas alınabileceği ifade edilmiştir. Bu görüşe göre vatandaşlık da milli ayrımcılığa gidilmeyecek ölçüde milletlerarası niteliğin tespitinde kullanılabilir. Bkz. William W. Park, "Why Courts Review Arbitral Awards," in *Recht der Internationalen Wirtschaft und Streiterledigung im 21. Jahrhundert: Liber Amicorum Karl-Heinz Boeckstiegel*, ed. Robert Briner et al. (Köln: Carl Heymanns, 2001), 605-606.

⁴⁰⁴ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 82.

⁴⁰⁵ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 82; MÖHUK m.4/f.1(b)'de yer alan düzenlemeye göre yetkili olan hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği durumlarda, aksi öngörülmemişse birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olanlar hakkında, bunların aynı zamanda Türk vatandaşı olmaları durumunda Türk hukuku uygulanacaktır. Herşeyden önce MÖHUK 4. maddesi "vatandaşlık esasına göre yetkili hukuku" düzenleyen bir milletlerarası özel hukuk hükmüdür. MÖHUK 4. maddesinde yer alan "...bu kanunda aksi öngörülmedikçe..." düzenlemesi dikkate alınmalıdır. Ayrıca, Singapur Sözleşmesi, arabuluculuğun esasına uygulanacak yetkili hukuk ile ilgili doğrudan bir düzenleme içermemektedir. Singapur Sözleşmesi'nin milletlerarası usul hukuku ilgi alanına girdiğini değerlendirmekteyiz.

⁴⁰⁶ Gülin Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 3. bası (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 339; Öztürk, "Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu," 211; Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 83; HUAK 20/(2)(a) maddesi uyarınca Türkiye'de arabuluculuk siciline kayıt için Türk vatandaşı olmak şarttır. Farklı ülkelerde akreditasyon konusunda farklı düzenlemeler mevcuttur. Örneğin Bulgaristan'da uzun süreli ikamet eden yabancı uyrukluların diğer yasal gereklilikleri karşılamaları durumunda arabulucu sıfatını kazanmalarına izin

Milletlerarası arabuluculuk konusunda kişi kriteri açısından değerlendirme yapılacaksa tarafların hangi devlet vatandaşı olduğu, vatandaşı olduğu iddia edilen ülkenin kanunları esas alınarak tespit edilecektir⁴⁰⁷.

Yer kriteri

Yer kriterinde uyumsuzluk taraflarının işyerlerinin bulunduğu ülke esas alınmaktadır. İşyeri kriterinin esas alınması durumunda arabuluculuk sözleşmesi, arabulucu sözleşmesi, esas sözleşme ve arabuluculuk yeri açısından yabancılık unsuru olmasa dahi tarafların uyumsuzluk konularıyla ilgili işyerleri farklı devletlerde olduğu için milletlerarası arabuluculuk söz konusu olacaktır⁴⁰⁸.

Çalışma konumuz olan BM Singapur Sözleşmesi'nin 1/(1) maddesi uyarınca milletlerarası unsur yönünden “işyeri kıstası” esas alınmıştır. Bu durumun daha az tartışmaya yol açacağı ve uygulamada tespitinin diğer kriterlere göre daha kolay olacağı kanaatindeyiz⁴⁰⁹.

İşyeri kavramının dışında ikametgah ve mutad mesken kavramları açısından da milletlerarası arabuluculuğun değerlendirilmesinde fayda vardır. Literatürde bir görüşe göre tarafların mutad mesken⁴¹⁰ ve ikametgahlarının farklı ülkelerde olması durumunda milletlerarası niteliğin varlığı kabul edilmelidir⁴¹¹. İşyeri, ikametgah ve mutad mesken kavramlarının yorumunda *lex fori* esas alınmalıdır⁴¹².

verilmiştir. Bkz. European Network of Mediators for Cross Border Dispute Resolution, “EU Handbook on Mediation: Mediation Law and Practice in Other EU Countries,” “BULGARIA, 7. Accreditation Requirements for Mediators” alt başlığı altında, 2011, E.T. 04.03.2023, https://mediation-net.eu/pdf/books/analysis_concise_text2.pdf; ISTAC Arabuluculuk Kuralları'nın 6/(1) maddesine göre yabancılık unsuru taşıyan uyumsuzluklarda arabulucuların, Adalet Bakanlığı siciline kayıtlı olma zorunluluğu yoktur. Bkz. ISTAC, *Arabuluculuk Kuralları*.

⁴⁰⁷ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 83.

⁴⁰⁸ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 84.

⁴⁰⁹ Benzer şekilde 11 Nisan 1980 tarihli Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde (RG 07.04.2010, sy. 27545) milletlerarası niteliğin tespitinde tarafların işyerlerinin farklı ülkelerde olması esas alınmıştır.

⁴¹⁰ Mutad mesken MÖHUK'da da tercih edilen (m. 3, m. 4, m. 10, m. 13, m. 14 vd) milletlerarası özel hukuk bağlama noktalarındandır. Bkz. Vahit Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 8. baskı (Ankara: Savaş Kitabevi, 2022), 218 vd.; Yargıtay'ın tüzel kişilerin mutad meskeninin olmayacağı şeklinde değerlendirmesi için bkz. Yargıtay 11. HD, E.2012/2110, K.2012/3915, T.15.03.2012, <https://legalbank-net.eu1.proxy.openathens.net/belge/y-11-hd-e-2012-2110-k-2012-3915-t-15-03-2012/1167855/>, E.T. 28.03.2023; Tüzel kişiliklerde mutad mesken, fiili (esas) idare merkezi olarak kabul edilir. Bkz. Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 121.

⁴¹¹ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 85.

⁴¹² Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 84-85; “*Her mahkeme için lex fori, kendi ülkesinin hukukudur.*” Bkz. Rona Aybay ve Esra Dardağan, *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması (Kanunlar İhtilafı)*, 2. baskı. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008), 39.

Esas sözleşme kriteri

Bu kriterde esas sözleşmenin önemli oranda yabancılık unsuru içermesi durumunda arabuluculuğun milletlerarası nitelikte olduğu kabul edilmektedir⁴¹³. Herhangi bir yabancı bağlantı, sınır ötesi bir uyuşmazlık için önemli bir yabancı unsur (*significant foreign element*) oluşturmaz ve konunun uluslararası özel hukuk perspektifinden değerlendirilmesi gerekir⁴¹⁴. Örneğin bir şirketin merkezinin kurulduğu devletten farklı olması ya da başka bir devletteki uzun süreli faaliyeti önemli oranda yabancılık unsuru içerebilir⁴¹⁵. Buna rağmen *locus acti* yani sözleşmenin yapıldığı yer tek başına önemli bir yabancı unsur teşkil etmez⁴¹⁶. Yabancı unsurlu uyuşmazlıklar hukuki olayın “yakın ilişki” içinde olduğu birden çok hukuk sistemini ilgilendirmektedir⁴¹⁷. Esas sözleşmenin yakın ilişki içinde olduğu hukuk sistemleri tespit edilerek yabancılık unsurunun belirlenmesi mümkündür. Yabancılık unsurunun belirlenmesi işlemi bir tespit ve tahlil gerektirir. Örneğin bir sözleşmenin yabancı dilde hazırlanmış olması tek başına yabancılık unsurunun tespiti için yeterli değildir⁴¹⁸. Benzer şekilde bir sözleşmede edim yabancı para birimiyle kararlaştırılmışsa sadece bu durum yabancı unsurun kabulü için yeterli değildir. Taraflar arasındaki esas sözleşmenin yabancılık unsuru içerip içermediği konusunda *lex fori* (hakimin hukuku) esas alınmalıdır⁴¹⁹. Sadece esas sözleşmenin yapıldığı yer esas alınarak milletlerarası niteliğin tespiti yanlış olacaktır⁴²⁰. Yani sadece coğrafi irtibat yeterli olmamalıdır. Modern görüşe göre sözleşmeden doğan borç ilişkisi milletlerarası ticaretin menfaatini ilgilendiriyorsa kişi ya da coğrafi alan itibarıyla irtibatına bakılmaksızın yabancı unsurun varlığı kabul edilmelidir⁴²¹. Milletlerarası dış karar ahengi ve milletlerarası ticari hayata katkısı açısından da konunun tahlil edilmesinin gerektiği kanaatindeyiz. Esas sözleşmenin bağtlandığı yere ek olarak

⁴¹³ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 85.

⁴¹⁴ Kristián Csach, “Cross-border Shareholders’ Agreements and Private International Law,” in *International Handbook on Shareholders’ Agreements: Regulation, Practice and Comparative Analysis*, ed. Sebastian Mock, Kristian Csach and Bohumil Havel (Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2018), 84.

⁴¹⁵ Csach, “Cross-border Shareholders’ Agreements,” 84.

⁴¹⁶ Csach, “Cross-border Shareholders’ Agreements,” 84.

⁴¹⁷ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 11.

⁴¹⁸ Literatürde bir kambiyo senedinin yabancı dilde hazırlanmış olması halinde başka açılardan yabancılık unsuru içermiyorsa yabancılık unsurunun bulunmadığına dair görüş için bkz. Mesut Aygün, “Güncel Gelişmelerin Işığında Çekten Doğan Yabancı Unsurlu Uyuşmazlıklara Uygulanacak Hukukun Tespiti,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 61, sy. 3 (Eylül 2012): 931.

⁴¹⁹ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 85-86.

⁴²⁰ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 86.

⁴²¹ Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 7.

uyuşmazlık taraflarının vatandaşlığı, arabulucunun vatandaşlığı gibi kıstasların bir arada değerlendirilmesi yerinde olacaktır⁴²². Sonuç olarak önemli oranda yabancılık unsuru her somut olayda ayrı değerlendirilmelidir⁴²³.

Subjektif kıstas

Milletlerarası nitelik konusunda subjektif kıstasta taraf iradeleri yani yabancı hukuk seçimi esas alınmaktadır⁴²⁴. Arabuluculukta, tahkim ve devlet yargılamasından farklı olarak arabulucu uyuşmazlık hakkında nihai karar vermeyeceğinden tarafların esasa yönelik hukuk seçimi söz konusu olamayacaktır⁴²⁵. Arabuluculuk sözleşmesi, arabulucu sözleşmesi gibi arabuluculuk sürecindeki sözleşmelere uygulanacak hukuk konusunda tarafların iradeleri varsa subjektif kriterlere göre milletlerarası niteliğin varlığı kabulü gerekir⁴²⁶. Benzer şekilde arabuluculuk usulüne uygulanacak hukuk da sıkı irtibatlı olduğundan subjektif kriterde esas alınabilecektir⁴²⁷.

Ekonomik kıstas

Ekonomik kıstasın⁴²⁸ esas alınması halinde uyuşmazlığın etkilerinin birden fazla ülkede oluşup oluşmadığının tespiti yapılmaktadır⁴²⁹. Bu kıstasta; uyuşmazlığın birden fazla hukuk düzeniyle bağlantılı olup olmadığı değerlendirilmeksizin, birden fazla devlette ekonomik etkilerinin olması halinde milletlerarası arabuluculuğun varlığından söz edilmektedir⁴³⁰. Literatürde bu konuda verilen bir örneği paylaşmak isteriz⁴³¹; yeryüzünde yalnızca bir ülkede bulunan bir madenin devrine dair ve sadece o ülkenin vatandaşlarının taraf olduğu uyuşmazlık konusunda yapılan arabuluculuğun milletlerarası ticarete etkileri nedeniyle milletlerarası arabuluculuk

⁴²² Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 86; Nomer'e göre borç ilişkisinin yabancı unsur içermesi için taraflardan birinin yabancı olması veya sözleşmenin yapıldığı yer veya icra edileceği yerin yabancı bir devlet olması veya sözleşme konusunun yabancı devlette olması veya borç ilişkisinin yabancı devlette doğması veya hukuki ilişkiye uygulanacak hukukun yabancı hukuk olması gibi unsurlar aranır. Bkz. Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 495.

⁴²³ Csach, "Cross-border Shareholders' Agreements," 84.

⁴²⁴ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 86.

⁴²⁵ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 86.

⁴²⁶ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 86-87.

⁴²⁷ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 87.

⁴²⁸ "Yeni eğilimler akdın ekonomik karakterine ağırlık vermektedir." Bkz. Bilgin Tiryakioğlu, *Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Akitlerine Uygulanacak Hukuk* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1996), 7.

⁴²⁹ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 87.

⁴³⁰ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 87.

⁴³¹ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 88.

olarak kabul edilmesi ekonomik kıstas olarak ifade edilmiştir. Hava ve toprak kirliliği, deniz ve okyanus kirliliği ile biyolojik çeşitlilik kayıplarından kaynaklanan çevresel uyumsuzluklar birden fazla devleti etkileyeceğinden ekonomik kıstasa göre bu alanlardaki arabuluculuk milletlerarası arabuluculuk kapsamına girebilecektir.

1.1.4.3.2.5 Türk hukukunda yabancılık unsuru

Türk Hukuk tarihinde milletlerarası özel hukuka dair ilk düzenleme 23 Şubat 1915 tarihli ve beş maddeden oluşan “Memâlik-i Osmaniye’de Bulunan Ecanibin Hukuk ve Vezaifi Hakkında Muvakkat Kanun”dur. Yabancılık unsuru Osmanlı döneminde Tanzimat Dönemi ile birlikte farklı anlamlandırılmıştır. Tanzimat Fermanının ilanından önce yabancı kavramı ile “harbi” ya da “müstemen” adı verilen gayrimüslimler anlaşıyordu⁴³². Tanzimat sonrasında müslüman olup olmadığına bakılmaksızın Osmanlı tebaasından olmayan herkes için “ecnebi” kelimesi kullanılmış, ancak “müstemen” sözcüğü de kullanılmaya devam etmiştir⁴³³.

2675 sayılı Milletlerarası Özel ve Usul Hukuku Hakkında Kanun⁴³⁴ ile 5718 sayılı Milletlerarası Özel ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’da⁴³⁵ yabancılık unsurunun tanımına yer verilmemiştir⁴³⁶. 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un (MÖHUK) kapsamını düzenleyen 1. maddesinde yabancı unsur taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerden söz edilmiş ise de “yabancı unsur” kavramı kanunda tanımlanmamıştır. Kanun’da düzenlenen özel hukuka ilişkin işlem veya ilişkiler konusunda yabancılık unsurunun ortaya çıkışı her somut olayda ayrıca değerlendirilip, tespit edilecektir⁴³⁷.

HUAK 1/(2) maddesinde yabancılık unsuru içeren uyumsuzlukların kanun kapsamında olduğu belirtilmiştir. HUAK’da yabancılık unsuru tanımlanmadığı gibi,

⁴³² Belkıs Konan, “1915 Tarihli “Memâlik-i Osmaniye’de Bulunan Ecanibin Hukuk ve Vezaifi Hakkında Kanun-ı Muvakkat’a Göre Yabancıların Osmanlı Devletinde Hukuki Durumunun Değerlendirilmesi,” *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, 21-22 Aralık 2012 içinde, der. Fethi Gedikli (İstanbul: Onikilevha, 2014), 226.

⁴³³ Konan, “Yabancıların Osmanlı Devletinde Hukuki Durumunun Değerlendirilmesi,” 226.

⁴³⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17701.pdf>, E.T. 09.02.2023.

⁴³⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5718.pdf>, E.T. 09.02.2023.

⁴³⁶ Yabancılık unsuru kanunlar ihtilafı hukuku ve milletlerarası usul hukukunun varlık sebebidir. Bkz. Aygün, “Yabancılık Unsurunun Mahiyeti,” 1025.

⁴³⁷ Feriha Bilge Tanrıbilir, “5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un Genel Hükümlerinde Yapılan Değişiklikler Üzerine,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 22, sy. 87 (Mart/Nisan 2010): 199; “*Akđın milletlerarası karakterini tayinde, akit ile ilgili kişisel ve yersel irtibatlardan hareket edilerek bir tanım getirilse bile, her somut olay bakımından ağırlık verilen irtibat değişik olacaktır.*” Bkz. Tiryakioğlu, *Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Satım Akitleri*, 6.

hangi uyuşmazlıkların yabancılık unsuru taşıdığı konusunda kanunda ve kanun gerekçesinde açıklık bulunmamaktadır. Yabancı unsur konusunda örnekler verilebilmekle beraber sınırlarının kesin olarak tespiti mümkün olmadığından HUAKE'da yabancı unsurun tahdidi olarak belirtilmemiş olması yerindedir.

Özbek'e göre ticari işler açısından milletlerarası özel hukuk ve milletlerarası tahkim alanında "yabancılık unsuru" kavramı geniş olarak ele alınmaktadır⁴³⁸. Kılıçoğlu ve Özsunay'a göre yabancılık unsuru konusunda 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK)⁴³⁹ 2. maddesinden yararlanmak mümkündür⁴⁴⁰;

Aşağıdaki hâllerden herhangi birinin varlığı, uyuşmazlığın yabancılık unsuru taşıdığını gösterir ve bu durumda tahkim, milletlerarası nitelik kazanır.

1. Tahkim anlaşmasının taraflarının yerleşim yeri veya olağan oturma yerinin ya da işyerlerinin ayrı devletlerde bulunması.
2. Tarafların yerleşim yeri veya olağan oturma yerinin ya da işyerlerinin;
 - a) Tahkim anlaşmasında belirtilen veya bu anlaşmaya dayanarak tespit edilen hâllerde tahkim yerinden,
 - b) Asıl sözleşmeden doğan yükümlülüklerin önemli bir bölümünün ifa edileceği yerden veya uyuşmazlık konusunun en çok bağlantılı olduğu yerden, başka bir devlette bulunması.
3. Tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşmeye taraf olan şirket ortaklarından en az birinin yabancı sermayeyi⁴⁴¹ teşvik

⁴³⁸ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 881.

⁴³⁹ Yabancılık unsurundan ne anlaşılması gerektiği konusunda ilk yasal düzenleme MTK'dır. Bkz. Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 76.

⁴⁴⁰ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 27; Türk Hukukunda "yabancılık" unsuru için bkz. Ergun Özsunay, *Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmalarının İcrası Hakkında Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 2. bası (İstanbul: Aristo Yayınları, 2021), 52.

⁴⁴¹ 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu 2. maddesinde "yabancı yatırımcı" tanımlanmış olup, "Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapan, 1) Yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarını, 2) Yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları" kapsamaktadır. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu 2. maddesinde "yabancı yatırım" da tanımlanmış olup,

"b) Doğrudan yabancı yatırım: Yabancı yatırımcı tarafından,

1) Yurt dışından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,
- Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),
- Makine ve teçhizat,
- Sınai ve fikri mülkiyet hakları,

2) Yurt içinden sağlanan;

- Yeniden yatırımda kullanılan kâr, hâsılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,
- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar, gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla;

mevzuatına göre yabancı sermaye getirmiş olması veya bu sözleşmenin uygulanabilmesi için yurt dışından sermaye sağlanması amacıyla kredi ve/veya güvence sözleşmeleri yapılmasının gerekli olması.

4. Tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşme veya hukukî ilişkinin, bir ülkeden diğerine sermaye veya mal geçişini gerçekleştirmesi.

Görüldüğü üzere MTK uyarınca bir tahkimin milletlerarası niteliğini tespit etmek için tahkim usulüne uygulanacak hukuk gibi tahkimle ilgili unsurlar değil, uyuşmazlığın esasına ilişkin unsurlardan hareket edilmektedir⁴⁴² Türk yargısı önündeki bir uyuşmazlıkta kanunlar ihtilafı kurallarının uygulanmasında yerleşim yeri, olağan oturma yeri gibi bağlama noktalarının vasıflandırılmasıyla ilgili bir problemin çıkması halinde *lex fori* yani hakim hukukunun dikkate alınması gerekir⁴⁴³. Hakem kararlarında prensip olarak *lex fori* kavramı yoktur. Ancak, kanun ile mahkeme kararı arasında çelişki olmaması adına, tahkim yerinin Türkiye olduğu bir uyuşmazlıkta, yerleşim yeri, olağan oturma yeri, yabancı sermaye gibi kavramların Türk hukukuna göre belirlenmesi yerinde olacaktır⁴⁴⁴.

4501 sayılı Kamu Hizmetleri İle İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkeler Dair Kanun'un 2/c maddesinde yabancılık unsuru tanımlanmış olup, söz konusu tanıma göre yabancılık “Sözleşmeye taraf kurulu veya kurulacak şirket ortaklarından en az birinin yabancı sermayeyi teşvik mevzuatı hükümlerine göre yabancı menşeli olması veya sözleşmenin uygulanabilmesi için yurt dışı kaynaklı sermaye veya kredi veya teminat sözleşmelerinin akdedilmesinin gerekli olması hallerinden birini” ifade etmektedir.

i) Yeni şirket kurmayı veya şube açmayı,

ii) Menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az % 10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı” ifade etmektedir.; Erdoğan'a göre Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yabancı yatırımcı tarafından getirilen her türlü ekonomik değeri kapsamaktadır. Bkz. E. Erdoğan, Medeni Usul Hukuku Kuralları, 27.

⁴⁴² Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 76.

⁴⁴³ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 77; Kanunlar ihtilafı kuralları esasa uygulanacak hukuku gösteren kurallardır. Milletlerarası usul hukuku kuralları ise milletlerarası yetki, uygulanacak usul ve tanıma ile tenfizi düzenleyen kurallardır. Kanunlar ihtilafı kurallarında bağlama noktasının vasıflandırmasıyla milletlerarası usul hukukunda vasıflandırma farklı süreçlerdir. Bu nedenle, Singapur Sözleşmesi'nin milletlerarası usul hukukuyla ilgili bir sözleşme olması dikkate alınarak değerlendirme yapılmalıdır.; Arabuluculuk sonucu meydana gelen sulh anlaşmalarının ülkede hüküm ve sonuç doğurması konusu milletlerarası usul hukukunun kapsamına girmektedir. Bkz. Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 24.

⁴⁴⁴ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 77.

Türk hukukunda “yabancılik unsuru⁴⁴⁵” birden fazla hukuk düzeniyle bağlantılı olma durumunu ifade etmektedir⁴⁴⁶. Sonuç olarak HUAK 1/(2) fıkrada düzenlenen “yabancılik unsuru” HUAK’da tanımlanmamış olduğundan Türk hukukunda yabancılik unsuru içeren durumları içerecek şekilde yorumlanması mümkündür⁴⁴⁷.

1.1.5 Singapur Sözleşmesi perspektifinden arabuluculuk modelleri

Singapur Sözleşmesi’ne göre arabulucunun rolünü değerlendirecek olursak; spektrumun bir ucunda arabulucunun sadece uyuşmazlık taraflarını bir araya getirerek müzakere sürecini tarafların gerçekleştirdiği durumlar yer alırken, diğer ucunda ise arabulucunun süreçte aktif olarak bulunduğu, tarafların çözüm üretememeleri hallerinde çözüm önerisi getirebildiği durumları kapsar⁴⁴⁸. Sözleşme’nin 1, 4 ve 5. maddelerinde de sıklıkla arabuluculuk kavramına yer verilmiş ve bu maddeler dahil Sözleşme’nin hiçbir maddesinde arabuluculuk tarzını belirleyici ve sınırlayıcı bir açıklama ya da ibare kullanılmamıştır. Aksine Singapur Sözleşmesi’nin arabuluculuk tanım maddesi olan 2/(3) maddesi ile metnin bütünü esas alındığında son derece geniş bir tanımın yapıldığı ve kullanılan ibareler ile yürütülen usule de bakılmayacağı görülmektedir.

6325 sayılı HUAK 2/(a) maddesi uyarınca kanun kapsamında arabuluculuk yapabilecekler Adalet Bakanlığınca düzenlenen arabulucular siciline kaydedilmiş bulunan gerçek kişilerdir. Halen Türkiye’de arabulucular için bir akreditasyon sistemi⁴⁴⁹ (temel eğitim almak, yazılı sınavda başarılı olmak gibi) vardır. Diğer

⁴⁴⁵ “Yabancılik unsurunun vakiadan ziyade hukuki niteliği daha çok öne çıkmaktadır.” Bkz. Aygün, “Yabancılik Unsurunun Mahiyeti,” 1047.

⁴⁴⁶ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 288; Her somut olayın özelliklerine göre yabancı unsurun yer alıp almadığı kişi, yer veya ekonomik bağlantı dikkate alınarak birden fazla hukuk sistemi ile bağlantı araştırılmalıdır. Bkz. E. Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku Kuralları*, 31.

⁴⁴⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 73.

⁴⁴⁸ Talat Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk Sonucunda Ortaya Çıkan Sulh Anlaşmalarının Tanınması ve İcrası Meselesi,” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25, sy. 2, “Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı” (Aralık 2019): 990, <https://doi.org/10.33433/maruhad.667693>.

⁴⁴⁹ HUAK m. 20/(2): “Arabulucular siciline kaydedilebilmek için;

a) Türk vatandaşı olmak,

b) Mesleğinde en az beş yıllık kıdeme sahip hukuk fakültesi mezunu olmak,

c) Tam ehliyetli olmak,

ç) (Değişik: 12/10/2017-7036/25 m.) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıldan fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin

tarafından, Singapur Sözleşmesi'nde arabuluculuk son derece esnek ve geniş olarak ele alındığı için 6325 sayılı HUAK kapsamında yapılmayan arabuluculuk da yani adi/geleneksel arabuluculuk da Singapur Sözleşmesi hükümlerine tabi olabilecektir. Zira Singapur Sözleşmesi bu doğrultuda sınırlayıcı bir düzenleme içermemektedir⁴⁵⁰. Yabancı ülkelerde yürütülen arabuluculuk sonucunda varılan anlaşmanın uygulama alanı kapsamında kalmak kaydıyla Türkiye'de icra edilebilir niteliği olacaktır⁴⁵¹. Arabulucu sulh anlaşmasının Singapur Sözleşmesi kapsamına girmesi için sicile kayıtlı bir arabulucu kanalıyla yapılması zorunluluğu bulunmamaktadır⁴⁵². Bu önemli detay Singapur Sözleşmesi'nin resmi web sayfasında da belirtilmiştir⁴⁵³.

Arabuluculuk modelleri açısından da Singapur Sözleşmesi'nin değerlendirilmesinde fayda vardır. Özellikle terapötik arabuluculukta olduğu gibi, tarafların duygu durumları ön planda ise ya da dönüştürücü arabuluculukta olduğu gibi bir anlaşmaya varmak değil, taraflar arasındaki ilişkinin dönüşmesi ana hedefse ortada bir yazılı anlaşma olmadığından Singapur Sözleşmesi'nin uygulanması mümkün olmayacaktır. Zira Singapur sözleşmesi sadece ticari uyuşmazlıkları ve süreç sonunda yapılan yazılı sulh anlaşmasını kapsam içine aldığından arabuluculuk süreci ticari⁴⁵⁴ konuları kapsamıyorsa ve süreç sonunda yazılı bir sulh anlaşması yapılmamışsa söz konusu arabuluculuk modellerinde Singapur Sözleşmesi'nin uygulanması mümkün olmayacaktır.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak; Singapur Sözleşmesi'nin uygulanabilmesi için arabuluculuk modelinin önemi yoktur. Singapur Sözleşmesi

ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık, gerçeğe aykırı bilirkişilik yapma, yalan tanıklık ve yalan yere yemin suçlarından mahkûm olmamak,

d) (Ek: 5/6/2017-KHK-691/9 m.; Aynen kabul: 31/1/2018-7069/9 m.) Terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı olmamak,

e) Arabuluculuk eğitimini tamamlamak ve Bakanlıkça yapılan yazılı sınavda başarılı olmak gerekir.”

⁴⁵⁰ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 64; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 23 vd.

⁴⁵¹ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 64-65.

⁴⁵² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 24.

⁴⁵³ “The execution in Turkey of a settlement agreement reached as a result of a mediation that is not made within the scope of the provisions of the Mediation Law may be subject to the provisions of the Singapore Convention.” Türkçe metni; Arabuluculuk Kanunu hükümleri kapsamında yapılmayan bir arabuluculuk sonucunda varılan bir sulh anlaşmasının Türkiye'de icrası Singapur Sözleşmesi hükümlerine tabi olabilir. Bkz. <https://www.singaporeconvention.org/jurisdictions/turkey>, E.T. 23.03.2023.

⁴⁵⁴ Singapur Sözleşmesi'nde “ticari” terimi tanımlanmamış olup, arabuluculuk sulh anlaşmasının icrasının talep edildiği devletin hukukuna (*lex fori*) göre değerlendirme yapılmalıdır. Bkz. Ergün, “Singapur Konvansiyonu ve Sulh Anlaşmaları,” 45.

hem tavsiye niteliğinde hem de kolaylaştırıcı uyuşmazlık çözüm süreçlerini kapsar⁴⁵⁵. Arabuluculuk süreci kolaylaştırıcı, değerlendirici, dönüştürücü, terapötik, öyküsel, problem çözücü ya da hümanistik olarak ilerleyebilir ya da bu arabuluculuk modellerinden birden fazlası ya da hepsi arabuluculuk sürecinde kullanılabilir. Ancak, tüm bu süreçlerin sonunda Singapur Sözleşmesi'nin uygulanması için taraflar arasındaki uyuşmazlığın milletlerarası unsur içermesi, sadece ticari konuları içermesi ve arabuluculuk süreci sonunda bir yazılı sulh anlaşmasının yapılmış olması aranacaktır. Taraflar arasındaki uyuşmazlık ticari konuları kapsamakla beraber ticaret hukuku kapsamı dışında da alanlar içeriyorsa (örneğin bir aile ya da iş uyuşmazlığı) eğer anlaşmada ticari konular tefrik edilebiliyorsa sadece ticari uyuşmazlıklara Singapur Sözleşmesi'nin uygulanması yine mümkün olabilecektir. Ancak bu durumun uygulamada birçok zorluklara yol açacağı aşikar olduğundan, ticari uyuşmazlıkların ayrı arabuluculuk süreçlerine konu edilmesinde ya da aynı arabuluculuk sürecinde ayrı sulh anlaşmalarına konu edilmesinde büyük fayda bulunmaktadır.

Özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde arabulucunun terapist gibi hareket etmesi beklenemez⁴⁵⁶. Ancak farklı disiplinleri ilgilendiren farklı yöntem ve tekniklerin kısmen de olsa uygulandığı öyküsel arabuluculuk gibi modellerde eğer süreç sonunda bir anlaşmaya varılmışsa, arabuluculuk sulh anlaşmasının Singapur Sözleşmesi'nde düzenlenen şartları ne derece taşıyıp taşımadığı araştırılmalıdır. Sözleşme'nin 5/(2)(b) maddesinde düzenlenen arabuluculuğa elverişlilik unsurları ile 5/(2)(a) maddesinde belirtilen kamu düzenine aykırı olmaması başta olmak üzere Sözleşme koşullarına uygun hazırlanmış olan sulh anlaşmasının milletlerarası alanda uygulanabilirliği mümkündür.

Uluslararası ticari uyuşmazlıklar komplike konuları içerdiğinden ve duygular çoğu zaman arka planda kaldığından, tarafların anlaşmaya odaklanmaları gibi faktörlerin de dikkate alınmasıyla bu süreçlere en uygun arabuluculuğun değerlendirici arabuluculuk ve problem çözücü arabuluculuk olacağı kanaatindeyiz⁴⁵⁷. Kolaylaştırıcı arabuluculuk, karmaşık özelliğe sahip uluslararası uyuşmazlıklarda yeterli gelemeyebilir. Bu varsayımla değerlendirici arabuluculuk ve

⁴⁵⁵ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 132, p.2.26.

⁴⁵⁶ Özmumcu, *Arabuluculuk Modelleri*, 212.

⁴⁵⁷ Bora, "Değerlendirici Arabuluculuk," 75; Değerlendirici arabuluculuğun Singapur Sözleşmesi ve Türk Hukuku özelinde incelendiği bir çalışma için bkz. Bora, "Değerlendirici Arabuluculuk," 43-84.

problem çözücü arabuluculuk modelleriyle Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanında sıklıkla karşılaşılabileceğini öngörmekteyiz.

1.2 Türk Hukukunda Arabuluculuğun Tarihsel Gelişimi ve Yasal Düzenlemeler

1.2.1 Türk hukukunda arabuluculuk

Devlet yargısı ya da tahkim gibi uyuşmazlık çözüm süreçlerinde uyuşmazlık taraflarından en az biri davasını kaybetmektedir. Davasını kazanan taraf da çoğu zaman uzun ve masraflı bir yargılama süreci nedeniyle hukuken tatmin olsa dahi, sonuç onu mutlu etmemektedir. Arabuluculuğun temelinde kazan & kazan yani tarafların asgari müştereklerde birleşmesi ve tüm tarafların kazanması vardır.

Milletlerarası ticari ilişkilerde ortaya çıkan uyuşmazlıklarda tarafların, devlet yargısı ya da tahkim yerine arabuluculuğu tercih etmesinin temel nedenleri; anlaşmaya daha kolay, daha az masrafla, daha kısa sürede ulaşılabilmesi, sürecin ve usulün tarafların serbest iradeleri ile şekillendirebilmesi, tarafların ticari sırlarının ifşa olmamasıdır. Bu bölümde ticari uyuşmazlıklarda uygulamaya konulan dava şartı arabuluculuk dahil, Türkiye'de arabuluculuğun geçirdiği tarihsel gelişim değerlendirilecektir.

1.2.1.1 Arabuluculuğun tarihsel gelişimi

Arabuluculuk köklü bir geçmişe sahip olup, Eski Mısır'da, Antik Yunan'da ve Orta Çağ Avrupası'nda geleneksel arabuluculuk şeklinde uygulanmıştır. Zaman içerisinde sanayi ve ticaretin gelişmesine paralel olarak alternatif uyuşmazlık çözüm yolları gelişme göstermiştir.

Ülkemizin perspektifinden bakıldığında geleneksel arabuluculuk çok eski yıllara dayanmaktadır. Selçuklu İmparatorluğu Dönemi'nde lonca teşkilatı, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde ahilik teşkilatı, esnafar arasındaki uyuşmazlıkların dostane yöntemlerle çözümlenmesine hizmet etmiştir⁴⁵⁸. Osmanlı Devleti'nde yer alan kadılık sistemi içinde kadınlar bir arabulucu gibi tarafların uzlaşmasını sağlayan

⁴⁵⁸ Metin Doğan, *Yargıtay'ın 150. Kuruluş Yılı Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, 6-7 Aralık 2018 içinde açılış konuşması, der. Ersin Erdoğan (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019), 6.

şahıs konumundaydı⁴⁵⁹. Osmanlı Devleti'nde ahilik teşkilatı aracılığıyla toplumsal yaşamdaki özellikle sınıf uyuşmazlıkları uzlaşma kültürüyle çözümlenmiştir⁴⁶⁰. Mecelle'nin 1851. maddesinde modern anlamda arabuluculuğa benzeyen alternatif uyuşmazlık çözüm yolları hakkında bir düzenleme yer almıştır.

Türk Hukuk Sisteminde sulh konusunda ilk yasal düzenleme 1927 tarihinde yürürlüğe girmiş olan mülga 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 494-499 maddelerindeki düzenlemeler ile olmuştur⁴⁶¹. Boşanma davalarında sulh teşebbüsünü düzenleyen hükümler uygulamada gerekli faydayı sağlamadığı gerekçesi ile yürürlükten kaldırılmıştır⁴⁶².

Türk hukukunda alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına geçiş konusuyla ilgili değerlendirilebilecek farklı dönemlerde yapılmış çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır; 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nda (22, 23 ve 34/1 m.), avukatlık hukuku alanında (Av. K. 35/A m.), ceza hukuku alanında (CMK 253, 256 m.), 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunu'nda (22 m.), aile hukuku alanında (4787 sayılı Kanun 7 m.), 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'nda (7/1 m.) ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda (213 m.) yapılan düzenlemeler sayılabilir.

Arabuluculuk konusunda ilk bilimsel çalışma Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ve T.C. Adalet Bakanlığı'nın iş birliği ile Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü (TÜSSİDE)'nin moderatörlüğünde planlanan "Türkiye Hukuk Kamu Araştırma Programı Ortak Akıl Platformu"nun 04-06 Ocak 2006 tarihlerinde TÜSSİDE'nin Gebze-Kocaeli Tesislerinden yapılan çalıştay olup, arabuluculuk mevzuatı ile ilgili ilk fikri temeller söz konusu çalışmada oluşmuştur⁴⁶³. Başta Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez ve Prof. Dr. Muhammet Özekes olmak üzere akademisyenlerden, TOBB, TBB, TESK, Barolar ve Türkiye Noterler Birliği gibi

⁴⁵⁹ Mehmet Doğan, "Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Sözleşmesi" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 18, YÖK Tez Merkezi (234709).

⁴⁶⁰ Nihat Taşdelen, *Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Alternatif Bir Çözüm Yolu Olarak Arabuluculuk* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 50.

⁴⁶¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 42; 1086 sayılı HUMK 494-499 m., RG 02.07.1927, sy. 622.

⁴⁶² Yürürlükten kaldırılmasına dair kanun teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu için bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_d01/c018/mm_01018103ss0146.pdf, E.T. 06.03.2023.

⁴⁶³ Hakan Öztatar, "Genel Olarak Arabuluculuk," *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I* içinde, yayına hazırlayan Yasemin Işıқтаç, der. İrem Burcu Özkan ve Osman Vahdet İşsevenler (İstanbul: Sümer Kitabevi, Ekim 2014), 10-11.

çeşitli mesleki ve ticari örgütlerin temsilcilerinden “Bilim Komisyonu” oluşturularak arabuluculuk konusunda çalışmalara 2006 yılında başlanmıştır⁴⁶⁴. Komisyonun çalışmaları sonucu oluşan “Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanun Tasarısı” 3 Haziran 2008 tarihinde TBMM’ne sevk edilmiş ve tasarının 7 Haziran 2012 tarihinde kabul edilmesi sonucu yasalaşmıştır⁴⁶⁵.

HUAK’ın yürürlüğe girdiği tarih olan 2013 yılının öncesinde arabuluculuk literatürde⁴⁶⁶ ve basında⁴⁶⁷ tartışma konusu olmuştur. 2008 yılında yapılan bir sempozyumda arabuluculuk kurumuna işlerlik kazandırılması ve hakimlere uyuşmazlık taraflarını arabulucuya müracaatı konusunda tavsiye verme olanağının getirilmesi ifade edilmiştir⁴⁶⁸. Aynı şekilde 27-28 Nisan 2012 tarihinde Ankara Üniversitesi’nde yapılan Arabuluculuk Sempozyumunda da arabuluculuk kapsamlı olarak çeşitli yönleriyle tartışılmıştır⁴⁶⁹.

1.2.1.1.1 İhtiyari arabuluculuk dönemi

Türk Hukuk Sisteminde ilk kez ihtiyari başvuru şeklinde 6325 sayılı HUAK’da düzenlenen arabuluculuk zamanla belirli özel hukuk alanlarında (tarihsel sırasıyla iş hukuku uyuşmazlıkları, ticaret hukuku uyuşmazlıkları, tüketici hukuku uyuşmazlıkları, kira ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlıklar, taşınır ve taşınmazların paylaştırılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin uyuşmazlıklar, 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanun’undan kaynaklanan uyuşmazlıklar, komşu hakkından kaynaklanan uyuşmazlıklar ve tarımsal üretim sözleşmesinden doğan uyuşmazlıklar hakkında) dava şartı arabuluculuk haline gelmiştir.

⁴⁶⁴ Öztatar, “Genel Olarak Arabuluculuk,” 11.

⁴⁶⁵ Öztatar, “Genel Olarak Arabuluculuk,” 11; Arabuluculuk kanun tasarısı Adalet Bakanlığı tarafından Başbakanlığa gönderilmiş ve meslek kuruluşları ile üniversiteler tasarı hakkında görüşlerini kamuoyu ile paylaşmışlardır. Bkz. Yazıcı, “Türkiye’de Arabuluculuğun Gelişimi,” 317.

⁴⁶⁶ Muhammet Özkes, “Uyuşmazlık Çözüm Yolları İçinde Arabuluculuk ve Bir Düzenleme Önerisi,” *Hukuki Perspektifler Dergisi*, sy. 7 (Temmuz 2006): 40-45.

⁴⁶⁷ Modern kadılık sisteminin geldiğine dair bir kısım haber için bkz. “Modern kadınlar geliyor,” *Hürriyet*, 28 Ocak 2009, 17:50, E.T. 04.04.2024, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/modern-kadilar-geliyor-10876949>; “Bu arabuluculuk değil alternatif kadılık sistemi,” *Milliyet*, 05 Ocak 2012, 02:30, E.T. 04.04.2024, <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/bu-arbuluculuk-degil-alternatif-kadilik-sistemi-1484608>; İstanbul Barosu’nun protestosu için bkz. “Cübbemize, Vatandaşın Hakkına ve Hukukuna Sahip Çıkıyoruz! Arabuluculuğa Geçit Yok,” 16.12.2011 19:19, E.T. 04.04.2024, <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=6415>.

⁴⁶⁸ Süha Tanrıver, “Hukuk Yargısının Temel Sorunları ve bu Bağlamda Alınması Gereken Temel Önlemler,” *“Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi” Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu*, Ankara, 18-20 Haziran 2008 içinde (Ankara: TBB Yayınları, 2008), 219.

⁴⁶⁹ Sempozyum hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Arabuluculuk Sempozyumu*, Ankara, 27-28 Nisan 2012 (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri Derneği, 2013).

Arabuluculuk kurumunun gelişimi ve mevzuat düzenlemeleri esas alınarak Türkiye'de 2013-2018 tarihleri arası ihtiyari arabuluculuk dönemi olarak kabul edilmektedir. 2018 Ocak ayından itibaren dava şartı arabuluculuk uygulamasının geldiğini dikkate alarak, ihtiyari arabuluculuk dönemi (2013-2018) ve dava şartı arabuluculuk dönemi (01.01.2018 tarihi sonrası) şeklinde ikili bir ayırım yapmamız mümkündür⁴⁷⁰.

1.2.1.1.2 Dava şartı arabuluculuk dönemi

Mahkemeler ya da diğer devlet kurumları bazı durumlarda uyuşmazlık taraflarının arabuluculuk yoluna gitmesi için teşvik eder, bazı durumlarda da şart koşar⁴⁷¹. Arabuluculuğun zorunlu olduğu bu gibi durumlara zorunlu arabuluculuk (*Mandatory Mediation*⁴⁷²) denilmektedir. Türkiye, “zorunlu” terimi yerine “dava şartı” terimini tercih etmiştir. Arabuluculuk Türkiye’de ilk kez 2013 yılında ihtiyari olarak başlamış ise de artan anlaşma oranları ve arabuluculuğun özellikle iş hayatında benimsenmesiyle o dönemde ağır dava yükü olan iş hukuku alanı⁴⁷³ ilk adım olmak üzere dava şartı arabuluculuk konusunda ardı ardına yasal düzenlemeler yapılmıştır. Literatürde dava şartı arabuluculuğun zorunlu bir arabuluculuk olmadığı, sadece ilk oturuma katılım zorunluluğu getirdiği ifade edilmiştir⁴⁷⁴.

Çalışma konumuz olan Singapur Sözleşmesi açısından arabuluculuğun ihtiyari ya da dava şartı kapsamında gerçekleştirilmiş olmasının bir önemi olmayıp, Sözleşme böyle bir ayırım içermemektedir⁴⁷⁵.

⁴⁷⁰ Yazıcı, “Türkiye’de Arabuluculuğun Gelişimi,” 322.

⁴⁷¹ Ware, *Alternative Dispute Resolution*, 259.

⁴⁷² “*Mandatory Mediation*” hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ware, *Alternative Dispute Resolution*, 259 vd.

⁴⁷³ Dünya genelinde de iş hukuku uyuşmazlıklarının arabuluculukla çözümü konusunda bir eğilim vardır. Örneğin, Çin’de 2012 yılında yapılan resmi istatistiklerde 1.332.000 adet iş uyuşmazlığının % 63’ünün arabuluculukla sonuçlandığı tespit edilmiştir. Bkz. Statistics on Labor Dispute Resolution, www.labournet.com.cn, 2012, E.T. 16.07.2024, <https://web.archive.org/web/20140508222102/http://www.labournet.com.cn/ldzy/ckzl/ckzl2a.asp>; Xin He and Yang Su, “Flexibility and Authority: Keys for Informal Justice to Succeed,” chap. 10 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution*, Routledge Research in International Law, ed. Shahla Ali (Abingdon, Oxon: Routledge, 2023), 191, <https://doi.org/10.4324/9780429354625-15>.

⁴⁷⁴ Talat Canbolat, “İş Uyuşmazlıklarının Çözümünde Arabuluculuk,” panel tartışması katkısı, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk ve Arabuluculukta Avukatın Rolü Sempozyumu: Sempozyum Notları* içinde, düzenleyen Mine Demirezen (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2017), 94.

⁴⁷⁵ Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 339.

1.2.1.2 Mevzuat

1.2.1.2.1 Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu

Avrupa Birliği müktesebatına uyum sürecinin gereği olarak mevzuat çalışmaları arasında yer alan 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK) 22 Haziran 2013 tarihinde yürürlüğe girmiş ve dostane çözüm yöntemi olan arabuluculuğu getirmiştir. Başka bir anlatımla HUAK arabuluculuğu sistemli olarak düzenleyen ilk yasadır. HUAK'ın “amaç ve kapsam” başlıklı 1/(2) maddesinde yabancı unsurlu uyuşmazlıklar da dahil olmak üzere, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş ve işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarında uygulanacağı kararlaştırılmıştır.

1.2.1.2.2 Hukuk Muhakemeleri Kanunu

Literatürde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda gerekli değişikliklerin yapılarak alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına etkinlik kazandırılması önerilmiş ise de kanun koyucu arabuluculuğu ayrı bir kanun ile düzenlemeyi tercih etmiştir⁴⁷⁶.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) kapsamında dört ayrı maddede arabuluculukla ilgili düzenleme yapılmıştır; HMK 36. maddesinde hakimin reddi sebeplerinden biri olarak düzenlenmiş olup, bir uyuşmazlıkta arabuluculuk yapmış olan üçüncü kişi sonradan o uyuşmazlıkta hakim olarak görev yapamayacaktır. “Ön incelemenin kapsamı”nı düzenleyen HMK 137. maddesinde, “ön inceleme duruşması”nı düzenleyen HMK 140. maddesinde, “ön inceleme ve tahkikat” aşamasını düzenleyen HMK 320. maddesinde hakimin, tarafları arabuluculuğun esasları, süreci ve hukuki sonuçları hakkında aydınlatarak arabuluculuğa teşvik etmesi düzenlenmiştir⁴⁷⁷.

1.2.1.2.3 HUAK Yönetmeliği

2013 tarihinde yürürlüğe giren HUAK'ın ilk yönetmeliği 26 Ocak 2013 tarihli ve 28540 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren uygulama

⁴⁷⁶ M. Özbek, “Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi,” 222.

⁴⁷⁷ Yargının ağır yükünün hafifletilmesi ve daha rafine bir yargılama için arabuluculuğun yargılama aşamasında teşvik edilmesi büyük önem taşıyor ise de uygulamada ilgili düzenlemelerin etkin olarak kullanıldığını söylemek güçtür. Özellikle taraf asillerine yapılacak bilgilendirmenin önemli olacağını ve ihtiyari arabuluculuğun gelişimine hizmet edeceğini değerlendirmekteyiz.

yönetmeliği⁴⁷⁸. 2018 yılında dava şartı arabuluculuk dahil bir kısım yeni düzenlemeler nedeniyle yönetmelik revize edilmiş ve 2 Haziran 2018 tarih ve 30439 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. HUAK son yönetmeliği ilk yönetmelikle genel olarak uyumlu olmakla beraber arabulucunun taraflara çözüm önerisi sunabilmesi ve dava şartı arabuluculuk süreci gibi önemli değişiklikleri getirmiştir.

HUAKY, kanuna paralel olarak daha ayrıntılı hükümler içermektedir. Arabuluculuk konusunda kapsamlı düzenlemeler HUAKY ve HUAK da yer almakla birlikte Türk Ticaret Kanunu, İş Mahkemeleri Kanunu ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile arabuluculuğa ilişkin düzenlemeler ihdas edilmiş olup, çalışmamızın dava şartı arabuluculuk bölümünde ilgili düzenlemeler ayrıntılı şekilde incelenecektir.

1.2.1.2.4 Türkiye Arabulucular Etik Kuralları

Etik kavramı Yunanca töre ve alışkanlık anlamına gelen “*ethos*” kelimesinden gelmektedir⁴⁷⁹. *Ethos*’tan türetilen “*ethics*” kavramı ise ideali tasvir etmekte, değerler ve ahlak ilkelerinin incelenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır⁴⁸⁰. Kısaca etik; “*ahlak ilkelerinin ısığında, doğru davranışı inceler*⁴⁸¹.”

Arabuluculuğun belli standartlar dahilinde yapılması için çok sayıda çalışma yapılmaktadır⁴⁸². AB Yönergesi esneklik, etkinlik, tarafsızlık, gizlilik ve yetkinlik ilkeleri konusunda tavsiyelerde bulunmuştur⁴⁸³. Arabuluculuk sürecinin yapı taşlarından olan etik kurallar her ülkenin kendine özgü kodları ile oluşturulmuş olmakla birlikte etik kuralların birbirlerine çok paralel hükümler içerdiği bağımsızlık,

⁴⁷⁸ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130126-20.htm>, E.T. 04.03.2023.

⁴⁷⁹ Yasin Çakırel, “Mesleki Etik Kapsamında Etik ve Etik Kodların Büro Çalışanlarının İş Doyumuna Etkisi” (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009), 10, YÖK Tez Merkezi (278385).

⁴⁸⁰ Çakırel, “Mesleki Etik,” 10.

⁴⁸¹ Çakırel, “Mesleki Etik,” 10.

⁴⁸² Örnek olarak bkz. Hukuki ve Ticari Konularda Arabuluculuğun Belirli Yönlerine İlişkin 2008/52/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi (European Parliament and Council, Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters, E.T. 10.01.2023, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj>).

⁴⁸³ Lola Akin Ojelabi, “The Challenges of Developing Global Ethical Standards for Mediation Practice,” chap. 6 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, ed. Shahla Ali (Abingdon, Oxon: Routledge, 2023), 114, <https://doi.org/10.4324/9780429354625-9>.

tarafsızlık, gizlilik ve menfaat çatışması gibi ilkelerin karşılaştırmalı hukukta neredeyse tüm kurallarda yer aldığı tespit yapılabilir⁴⁸⁴.

Kazanç amacı gütmeyen bir kuruluş olan Uluslararası Arabuluculuk Enstitüsü (*International Mediation Institute - IMI*) arabuluculukta global düzeyde uygulanabilir standartların gelişmesi için çalışmaktadır⁴⁸⁵. Bu çalışmalara IMI'nın 2017 yılında revize edilen arabuluculuk mesleki davranış kuralları örnek verilebilir⁴⁸⁶. IMI ayrıca Singapur Sözleşmesi ışığında etik standartları gözden geçirme çalışması da başlatmıştır⁴⁸⁷.

Arabuluculuk süreçlerinin uluslararası düzeyde profesyonelleşmesini sağlamak adına sertifikasyon ya da akreditasyona yönelik bir eğilim vardır⁴⁸⁸. Önde gelen arabulucu yetkilendirme kurumları olarak *Singapore International Mediation Institute-SIMI* ve *Hong Kong Mediation Accreditation Association Limited-HKMAAL* örnek verilebilir⁴⁸⁹.

Türkiye Arabulucular Etik Kuralları karşılaştırmalı hukukta yer alan uygulamalar ve etik kurallar esas alınarak hazırlanmış olup, eşitliği gözetme yükümlülüğü (1. m.), kendi kararını verme hakkı (2. m.), tarafsızlık (3. m.), menfaat ilişkisi ve çatışması (4. m.), sürecin niteliği ve görevin özenle yerine getirilmesi

⁴⁸⁴ 2004 yılında Avrupa Komisyonu ve diğer kurumlar tarafından hazırlanan Arabuluculara İlişkin Avrupa Etik Prensipleri (*European Code of Conduct for Mediators*) arasında tarafsızlık, bağımsızlık, arabulucunun ücreti ve gizlilikle ilgili prensipler yer almaktadır. Bkz. Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 41 vd.; Birleşik Krallığın küçük meblağlı alacak davaları için hazırlanan arabulucu etik kuralları arasında tarafsızlık, menfaat çatışması, gizlilik gibi zorunlu etik kurallara yer verilmiştir. Bkz. Andrew Goodman, *Arabuluculuğa Hazırlanmak: Arabuluculuktan Yararlanacaklar için Rehber*, der. Aşiyen Süleymanoğlu, çev. Adnan Bıçaksız ve Zeynep Alkın (Ankara: Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Daire Başkanlığı, Temmuz 2017), 171 vd.; Amerikan Tahkim Derneği (AAA), Amerikan Barolar Birliği ve Uyuşmazlık Çözümünde Çalışanlar Derneği (SPIDR)'nin 1994 tarihinde oluşturdukları "Arabulucular için Model Etik Kurallar - *Model Standards of Conduct for Mediators*" tarafsızlık, bağımsızlık, gizlilik, menfaat çatışmaları, mesleki yetkinlik ve sürecin kalitesi şeklinde etik kuralları düzenlemiş olup, ayrıntılı bilgi için bkz. Seda Özmumcu, "Arabuluculukta Tarafsızlık İlkesinin Görünümü ve Etik Kurallar Çerçevesinde Değerlendirilmesi," *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10, sy. 1 (2019): 268; Susan Nauss Exon, "How Can a Mediator be Both Impartial and Fair?: Why Ethical Standards of Conduct Create Chaos for Mediators," *Journal of Dispute Resolution* 2006, no. 2 (July 2006): 391; Lela P. Love and Ellen A. Waldman, "The Hopes and Fears of All the Years: 30 Years Behind and the Road Ahead for the Widespread Use of Mediation," *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 31, no. 1 (Fall 2015): 128.

⁴⁸⁵ Ojelabi, "Developing Global Ethical Standards for Mediation Practice," 115.

⁴⁸⁶ Ojelabi, "Developing Global Ethical Standards for Mediation Practice," 115.

⁴⁸⁷ Ojelabi, "Developing Global Ethical Standards for Mediation Practice," 116.

⁴⁸⁸ Nadja Alexander, "International Comparative Mediation Law: Hong Kong and Singapore in Perspective," chap.7 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, ed. Shahla Ali (Abingdon, Oxon: Routledge, 2023), 138, <https://doi.org/10.4324/9780429354625-11>.

⁴⁸⁹ Alexander, "International Comparative Mediation Law," 138.

(5. m.), gizlilik (6. m.), mesleki yeterlilik (7. m.), unvan kullanımı, reklam ve tanıtım (8. m.), ücret ve diğer masraflar (9. m.) ve arabuluculuk uygulamasının geliştirilmesi (10. m.) şeklinde toplam 10 maddeden oluşan net, seri ve çerçeve etik kurallardan oluşmaktadır⁴⁹⁰.

“Unvan kullanımı, reklam ve tanıtım” başlıklı etik kurala ilişkin 8. maddesinin 3, 4 ve 5. fıkraları hakkında Danıştay 10. Dairesi’nin oy birliği ile yürütmenin durdurulması yönünde verdiği kararda arabulucuların iş elde etmek için reklam sayılabilecek her türlü teşebbüs ve eylemde bulunmalarının yasak olduğuna işaret edilmiştir⁴⁹¹.

Etik ilkeler arasında hiyerarşik bir sıra bulunmamaktadır⁴⁹². Etik ilkeler ile mevzuat arasında bir çatışma olduğunda mevzuat öncelikle uygulanacaktır⁴⁹³. Etik kurallara aykırılık halinde sonuçlarının ne olacağı konusunda etik kurallar içinde herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. HUAK yönünden konu değerlendirildiğinde tek bir ceza hükmü yer almakta olup, HUAK 33. maddede gizlilik yükümlülüğüne aykırılık halinde, hukuken korunan menfaatin zarar görmesine neden olan kişinin altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı düzenlenmiş olup, söz konusu suçun soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlıdır.

Arabulucunun reddi ve arabulucunun çekilmesi konusunda HUAK, HUAKY ve Arabuluculuk Etik Kuralları’nda düzenleme yapılmamış olup, bu konuda pozitif bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır⁴⁹⁴. HMK’nın hakimın davaya bakmaktan yasaklılık hallerini düzenleyen 34. maddesi ile ret sebeplerini düzenleyen 36. maddesinin kıyasen uygulanabileceği düşünülebilir. Hakemin reddi ile çekilmesi⁴⁹⁵ konusunu düzenleyen MTK’nın 7. maddesinin de kıyasen uygulanabileceği değerlendirilebilir. Ancak kanaatimizce en doğru yaklaşım arabulucunun reddi ve çekilmesi konusunda özel bir düzenleme yapılmasıdır.

⁴⁹⁰ E.T. 05.03.2023, <https://adb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1512021075717T%C3%BCrkiye%20%20Arabulucular%20%20Etik%20Kurallar%C4%B1.pdf>.

⁴⁹¹ Danıştay 10. Daire, 16.07.2018 tarihli ve 2018/62 sayılı kararı, <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/D10-2018-62.pdf>, E.T. 05.03.2023.

⁴⁹² Yasemin Işıқтаç, “Türk Arabuluculuğunda Etik Modeli ve Etik İkilemler,” *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I* içinde, yayına hazırlayan Yasemin Işıқтаç, der. İrem Burcu Özkan ve Osman Vahdet İşsevenler (İstanbul: Sümer Kitabevi, Ekim 2014), 54.

⁴⁹³ Işıқтаç, “Türk Arabuluculuğunda Etik Modeli,” 54.

⁴⁹⁴ Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 117.

⁴⁹⁵ HMK’da “çekilmek” terimi tercih edilmişken, MTK’da “çekinmek” terimine yer verilmiştir.

Çalışma konumuz olan Singapur Sözleşmesi açısından etik kuralları değerlendirmemizde de fayda vardır. Sözleşme, kalite konusunda sessiz kalmakla beraber, bir taraf devletin arabuluculuk için geçerli standartların ciddi şekilde ihlal edildiği gerekçesiyle talep edilen başvuruyu reddedebileceğini öngörerek arabuluculuk standartlarını gündeme getirmiştir⁴⁹⁶. Singapur Sözleşmesi dolaylı olarak yerel yargı sistemlerindeki arabuluculuk standartlarını uygulamaktadır. Bu durum, Sözleşme'nin uygulanmasının sonuçlarında tutarsızlığa yol açabilecektir⁴⁹⁷. Diğer taraftan arabuluculukta küresel etik kuralları oluşturmak oldukça zordur⁴⁹⁸. Bu konuda karşılaştırmalı hukuk araştırmalarının faydalı olacağının tespiti yapılabilir⁴⁹⁹.

1.2.1.2.5 Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi⁵⁰⁰

Uyuşmazlığın arabuluculuk yoluyla çözülmesinde, arabulucu ile uyuşmazlık tarafları arasında geçerli bir ücret sözleşmesi yapılmamışsa veya ücret konusunda arabulucu ile taraflar arasında çekişme bulunan durumlarda, Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi hükümleri uygulanacaktır. Tarife her yıl güncellenerek yayımlanmakta olup, belirlenen ücretlerin altında arabuluculuk ücreti kararlaştırılamayacaktır. Dava şartı arabuluculuk prosedüründe ise asgari ücret tarifesi üzerinde arabulucu ücreti belirlenmesi mümkün değildir⁵⁰¹. Benzer şekilde dava şartı arabuluculuk sürecinde arabulucu taraflardan masraf talep edememektedir. Tarifede yabancı unsur içeren uyuşmazlıklar için bir ayırım yapılmadığından yabancı

⁴⁹⁶ Ojelabi, “Developing Global Ethical Standards for Mediation Practice,” 115.

⁴⁹⁷ Ojelabi, “Developing Global Ethical Standards for Mediation Practice,” 115.

⁴⁹⁸ Ojelabi, “Developing Global Ethical Standards for Mediation Practice,” 125.

⁴⁹⁹ Ojelabi, “Developing Global Ethical Standards for Mediation Practice,” 127.

⁵⁰⁰ Arabuluculuk asgari ücret tarifesi konusunda yapılan açıklamalarımızda 29.12.2023 ve 32414 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2024 yılına ait Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi esas alınmıştır.; 2024 yılı tarifesi hakkında ayrıntılı değerlendirme ve eleştiri için bkz. Abdülhamit Yılmaz, “2024 Yılı Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesinin Beraberinde Getirdiği Yeniliklerin Değerlendirilmesi,” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, sy. 1 (2024): 101-115.

⁵⁰¹ HUAKE 18/A/11 “Taraflardan birinin geçerli bir mazeret göstermeksizin ilk toplantıya katılmaması sebebiyle arabuluculuk faaliyetinin sona ermesi durumunda toplantıya katılmayan taraf, son tutanakta belirtilir ve bu taraf davada kısmen veya tamamen haklı çıksa bile yargılama giderinin tamamından sorumlu tutulur. Ayrıca bu taraf lehine vekâlet ücretine hükmedilmez. Her iki tarafın da ilk toplantıya katılmaması sebebiyle sona eren arabuluculuk faaliyeti üzerine açılacak davalarda tarafların yaptıkları yargılama giderleri kendi üzerlerinde bırakılır.” Anayasa Mahkemesi’nin E.2023/160, K.2024/77, T.14.03.2024 tarihli kararıyla m. HUAKE 18/A/11’ yer alan “...bu taraf davada kısmen veya tamamen haklı çıksa bile yargılama giderinin tamamından sorumlu tutulur.” bölümü ve ikinci cümlesi iptal edilmiş olup, iptal kararının yürürlüğe girme tarihi 18.01.2025’dir. İptal kararının genel olarak gerekçesi düzenlemenin kişilere aşırı külfet yüklediği, kamu yararı ile mülkiyet hakkı ve mahkemeye erişim hakkı arasında adil dengenin bozulduğu hususlarıdır. Benzer konuyu düzenleyen 7036 sayılı İş Mahkemesi Kanunu 3/(12) maddesi hakkında herhangi bir iptal kararı olmadığından iş uyuşmazlıkları açısından uygulamanın devam edeceğini söyleyebiliriz.

unsur içeren uyuşmazlıklar hakkındaki arabuluculuk süreçlerinde de aksi kararlaştırılmadıkça ilgili tarife geçerli olacaktır.

Tarifenin 3/(1) maddesine göre arabuluculuk ücreti taraflarca eşit olarak ödenecek olup, taraflar aksini kararlaştırabileceklerdir. Tarifede uyuşmazlığın arabuluculuk-tahkim (*med-arb*) yoluyla çözülmesini teşvik için arabulucuya bir bilgilendirme ücreti ödeneceği de kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda tarifenin alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının gelişmesi amacına yönelik olduğunu, ayrıca uluslararası düzenlemelerle uyumlu olduğunu belirtebiliriz.

1.2.1.3 Dava şartı arabuluculuk yasal düzenlemeleri

1.2.1.3.1 İş hukuku alanında dava şartı arabuluculuk

12 Ekim 2017 tarihinde kabul edilen 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu⁵⁰² bireysel iş uyuşmazlıklarına dava şartı arabuluculuk uygulaması getirmiştir⁵⁰³. İş Mahkemeleri Kanunu’nun 3/(1) maddesine göre aynen; “*Kanun’a, bireysel veya toplu iş sözleşmesine dayanan işçi veya işveren alacağı ve tazminatı ile işe iade talebiyle açılan davalarda, arabulucuya başvurulmuş olması dava şartıdır*”⁵⁰⁴.

Dava şartı arabuluculuk özellikle literatürde eleştiri almış bir düzenlemedir⁵⁰⁵. Literatürde bir görüşe göre İş Mahkemeleri Kanunu ile getirilen dava şartı

⁵⁰² RG 25.10.2017, sy. 30221; Tunca’ya göre iş uyuşmazlıklarındaki ihtiyari arabuluculuk uygulamalarının başarısı ve iş uyuşmazlıklarının yargının iş yükü üzerindeki payı esas alındığında dava şartı arabuluculuğun ilk kez iş hukuku uyuşmazlıklarında uygulanması anlamlı bir tercihtir. Bkz. Tunca, *İş Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk*, 45.

⁵⁰³ Canbolat’a göre Türkiye’de iş hukuku alanında dava şartı arabuluculukla ilgili ilk düzenleme 1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı ilk İş Kanunu’nun 78. ve 79. maddelerindeki düzenlemelerdir. Bkz. Talat Canbolat, “İş Hukuku Bakımından Arabuluculuk,” *Yargıtay’ın 150. Kuruluş Yıl Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, 6-7 Aralık 2018 içinde, der. Ersin Erdoğan (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019), 95; İtalya’daki zorunlu arabuluculuk modeli Türk arabuluculuk mevzuatının şekillendirilmesinde etkili olmuştur. Bkz. Giuseppe De Palo, “Mediating Mediation Itself: The Easy Opt-out Model Settles the Perennial Dispute Between Voluntary and Mandatory Mediation,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 563.

⁵⁰⁴ 12.10.2017 tarihli ve 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu’nun 3. maddesinin birinci fıkrasına 01.09.2023 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere aşağıdaki cümle eklenmiştir. “*Bu alacak ve tazminatla ilgili itirazın iptali, menfi tespit ve istirdat davaları hakkında birinci cümle hükmü uygulanır.*” (05.04.2023 tarih ve 32154 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 7445 Sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun).

⁵⁰⁵ Dava şartı arabuluculuğun hak arama özgürlüğüne aykırı olduğu ve ölçülülük sınırlarını aştığından Anayasaya aykırı olduğu şeklindeki eleştiri için bkz. Muhammet Özkes, “Zorunlu Arabuluculuğun Hak Arama Özgürlüğü ve Arabuluculuk İlkeleri Bakımından Değerlendirilmesi, Zorunlu Arabuluculuğa Eleştirel Bir Yaklaşım,” *Yargıtay’ın 150. Kuruluş Yıl Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinin*

arabuluculuğun uluslararası hukukta ve AB Hukukunda dayanağı mevcut olmadığı gibi, AB mevzuatına ve uluslararası sözleşmelere de aykırılıklar teşkil etmektedir⁵⁰⁶.

İş Mahkemeleri Kanunu'nun 3. maddesinin (1) fıkrasında yer alan "...arabulucuya başvurulmuş olması dava şartıdır..." ibaresinin Anayasa'ya aykırılığı iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuş ise de Yüksek Mahkeme yasal düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olmadığına oy birliği ile karar vermiştir⁵⁰⁷. Mahkeme kararında arabuluculuk sürecinin esnek ve mücadeleci olmayan bir yapıda kurgulandığını, yargının ağır iş yükünün azaltılması, adalete erişimin etkinleştirilmesi ve usul ekonomisi gibi nedenlerle yargıya ilişkin anayasal kuralların işlevselliğinin sağlanması gözetilerek uyuşmazlıkların çözülmesi için arabuluculuk gibi yollara başvurulabileceğini belirtmiştir. Kararda "...Dava şartı olmanın bir sonucu olarak arabuluculuğa başvuru bir zorunluluk arz etmekte ise de bu zorunluluk yalnızca arabuluculuğa başvuru ile sınırlı olup, arabuluculuk sürecinin işleyişi ve sonucu üzerinde taraf iradelerinin egemen olduğu açıktır..." tespiti de yer verilmiştir. Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi dava konusu kuralın kamu yararının sağlanması amacına yönelik olduğunu, adalet ve hakkaniyet ölçütlerine aykırı bir durumun bulunmadığına kanaat getirmiştir.

Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 6-7 Aralık 2018 içinde, der. Ersin Erdoğan (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019), 126 vd.; Dava şartı arabuluculuk bağlamında mahkeme aşamasında ortaya çıkabilecek usul sorunları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Atalı, "Zorunlu Arabuluculuğun Yargılama Hukuku Bakımından Ortaya Çıkardığı Sorunlar," *Yargıtay'ın 150. Kuruluş Yıl Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 6-7 Aralık 2018* içinde, der. Ersin Erdoğan (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019), 140 vd.; Ekmekçi, Özkes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 109 vd.; Zorunlu arabuluculuğun hukuk devleti, hak arama özgürlüğü ve arabuluculuk ilkelerine uygun olmadığı hakkındaki görüş için bkz. Ömer Ekmekçi vd., *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk: Arabuluculuğun Temel Kavramları, İhtiyari Arabuluculuk, Zorunlu Arabuluculuk, İş Hukukunda Arabuluculuk, Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 2. baskı (İstanbul: Onikilevha, 2019), 137 vd.; Dava şartı arabuluculuğun gönüllülük esasını tehlikeye attığı ve arabuluculuğun doğasına uygun olmadığı şeklindeki görüş için bkz. Seda Özmemcu, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bakış," *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 74, sy. 2 (2016): 839; Dava şartı arabuluculuğun dar bir alan ile sınırlandırılması, ayrıca süre ve miktarla ilgili sınırlama getirilmesi şeklindeki görüş için bkz. Yurdağül Gündoğan, "Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk ile İş Uyuşmazlıklarında Zorunlu Arabuluculuğun Karşılaştırılması," *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, der. Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 53-54.

⁵⁰⁶ Kadriye Bakırcı, "Alternatif Bir Uyuşmazlık Çözüm Yolu (Arabuluculuk) Aracılığıyla Alternatif İş Hukukuna Doğru," *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sy. 140 (Ocak-Şubat 2019): 370; Literatürdeki bir başka eleştiri için bkz. Ekmekçi, Özkes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 186 vd.

⁵⁰⁷ Anayasa Mahkemesi, E.2017/178, K.2018/82, T.11.07.2018, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2018/82>, E.T. 02.03.2023.

1.2.1.3.2 Ticaret hukuku alanında dava şartı arabuluculuk

Ticari uyuşmazlıklarda, ticari işletmelerin kazanmak amacını değil, fakat uyuşmazlığı çözmek amacını taşıdığı arabuluculuk süreçlerinde başarı oranı dikkate değer bir şekilde yüksektir⁵⁰⁸. İş yaşamı sürat ister ve en az maliyetle sorunun çözümüne odaklıdır. Geleceğe yönelik ilişkilerin de yıpranmaması ticari arabuluculuğu cazip kılan etkenlerden olmuştur⁵⁰⁹.

6 Aralık 2018 tarihinde kabul edilen 7155 sayılı Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle ticari davaların bir kısmı dava şartı kapsamına alınmıştır. 7155 sayılı Kanun uygulamada "torba kanun" olarak adlandırılan birden fazla konuya ilişkin düzenlemeler içeren bir kanundur. 7155 sayılı Kanun'un 22 ve 23. maddeleri ile HUAK⁵¹⁰ kapsamına ticari dava şartı arabuluculuk getirilmiş ve kanunun diğer bölümleri⁵¹¹ buna göre teselsül ettirilmiştir. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu 5/A maddesinde düzenlenen ticari uyuşmazlıklardaki dava şartı kapsamı 2023 yılında 7445 sayılı Kanun ile genişletilmiştir. Türk Ticaret Kanunu 5/A maddesine göre "*Bu Kanunun 4 üncü maddesinde ve diğer kanunlarda belirtilen ticari davalardan, konusu bir miktar para olan alacak, tazminat, itirazın iptali, menfi tespit ve istirdat davalarında, dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması dava şartıdır.*" Görüldüğü üzere uyuşmazlığın yabancı unsur içerip içermediği şeklinde bir ayırım yapılmamıştır⁵¹². Milletlerarası nitelikli uyuşmazlığın konusu bir miktar paranın ödenmesi ise Türk Mahkemelerinde yargılamadan önce arabuluculuk sürecinin başlatılması dava şartı kapsamında olacaktır⁵¹³.

Ticari uyuşmazlıklarda dava şartı arabuluculuk hak arama hürriyeti ve usul ekonomisi ile bağdaşmayan yönleri olduğu gerekçesiyle literatürde eleştirilen bir düzenleme olmuştur⁵¹⁴. Türk Ticaret Kanunu'ndaki dava şartı arabuluculuğun kapsamının tespitinde uygulama ve teorik açılarından önemli tereddütler

⁵⁰⁸ Grund, "Ticari ve Hukuki Uyuşmazlıkların Arabuluculuğunda İngiltere Örneği," 183.

⁵⁰⁹ Ticari uyuşmazlıkların arabuluculuk ile çözümündeki avantajları konusunda bkz. Zeynep Tuncer, "Arabuluculuğun Ticari Uyuşmazlıkların Çözümüne Sunduğu Avantajlar ve Bu Avantajların Etkin Kullanımına İlişkin Öneriler," *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, sy. 2 (Aralık 2016): 69-101.

⁵¹⁰ HUAK 18/A m.

⁵¹¹ HUAK 3 m.

⁵¹² Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 29.

⁵¹³ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 29.

⁵¹⁴ Ayrıntılı bilgi için, Ali Cem Budak, "Ticari Davalarda Dava Şartı Arabuluculuk," *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi* 15, sy. 42 (2019/1): 25-40.

yaşanmıştır⁵¹⁵. Misal olarak menfi tespit davası (İİK 72 m.), itirazın iptali davası (İİK 67 m.), istirdat davası, terditli ticari davalar ve objektif dava birleşmesi (davaların yığılması) konusu başta olmak üzere farklı görüş ve yorumlar yapılmıştır⁵¹⁶. Mahkemelerin bakış açısı farklılıklarının ve teorik tartışmaların mevzuattaki boşluktan kaynaklandığına dair literatürde haklı olarak eleştiriler yer almıştır⁵¹⁷. Literatür ve uygulamadaki eleştiriler sonucunda 6102 sayılı Kanun'un 5/A maddesinin birinci fıkrasında yer alan cümledeki "*paranın ödenmesi olan alacak ve tazminat talepleri hakkında*" ibaresi "*para olan alacak, tazminat, itirazın iptali, menfi tespit ve istirdat davalarında*" şeklinde değiştirilmiştir⁵¹⁸. Yasal değişiklik son derece yerinde olup, terditli ticari davalar ve objektif dava birleşmesi (davaların yığılması) dışındaki sorunları giderecek mahiyettedir. Ancak, ticaret hukuku gibi komplike ve uzmanlık gerektiren bir alanda arabuluculuğun dava şartı olarak düzenlenmesi yeterli olmayıp, eğitim sürecinin, sosyal anlayışın ve kültürel alt yapının da uyumlu hale getirilmesi gereklidir⁵¹⁹.

Çalışmamızın ikinci bölüm, 2.4.5. kısmında ticari uyuşmazlıklar konusunda mevzuat, içtihat ve doktrinel tartışmalara yer verileceğinden bu bölümde tekrara düşmemek adına genel bir açıklama yapmak tercih edilmiştir.

1.2.1.3.3 Tüketici hukuku alanında dava şartı arabuluculuk

6502 sayılı sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 3/k maddesinde tüketici tanımlanmış olup, ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişiyi ifade etmektedir. Görüldüğü üzere kanun koyucu "tüketici" tanımını yaparken amaç kriterinden hareket etmiştir. TKHK 3/l maddesinde de tüketici işlemi tanımlanmış olup, mal veya hizmet piyasalarında

⁵¹⁵ Sevda Yaşar Coşkun ve Munise Seray Göncü Döner, "Davaların Yığılması ve Terditli Davalar Açısından Ticari Dava Şartı Arabuluculuk: Mahkeme Kararları Üzerinden Bir Analiz," *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24, sy. 1-4 (Aralık 2020): 91.

⁵¹⁶ Budak, "Ticari Davalarda Dava Şartı Arabuluculuk," 31 vd.; Ali Paslı, "Ticari İşletme ve Ticaret Şirketleri Bakımından Zorunlu Arabuluculuğun Değerlendirilmesi: Türk Ticaret Kanunu 5/A Maddesinin Yorumlanması," *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, der. Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 18 vd.; İbrahim Özbay ve Murat Erdem, "Ticari Uyuşmazlıklarda ve Tüketici Uyuşmazlıklarında İtirazın İptali Davasının Dava Şartı Arabuluculuk Kapsamında Bulunup Bulunmadığı Meselesi," *Yargıtay Dergisi* 47, sy. 3 (Temmuz 2021): 849-900.

⁵¹⁷ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 293; Coşkun ve Döner, "Ticari Dava Şartı Arabuluculuk," 90.

⁵¹⁸ 7445 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 31. maddesi ile değişiklik yapılmıştır. (RG 05.04.2023, sy. 32154).

⁵¹⁹ Özgür Oğuz ve Ayşegül Merve Koçak, "Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk," *Regesta Ticaret Hukuku Dergisi* 5, sy. 3 (2020): 501.

kamu tüzel kişileri de dahil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekalet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dahil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlemi ifade etmektedir.

22.07.2020 tarihinde kabul edilen 7251 sayılı Kanun⁵²⁰ ile tüketici hukuku alanında dava şartı arabuluculuk düzenlemesi getirilmiş olup, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’a 73/A maddesi eklenmiştir. TKHK 73/A maddesinin (1) fıkrasına göre;

Tüketici mahkemelerinde görülen uyuşmazlıklarda dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması dava şartıdır. Şu kadar ki, aşağıda belirtilen hususlarda dava şartı olarak arabuluculuğa ilişkin hükümler uygulanmaz:

- a) Tüketici hakem heyetinin görevi kapsamında olan uyuşmazlıklar
- b) Tüketici hakem heyeti kararlarına yapılan itirazlar
- c) 73 üncü maddenin altıncı fıkrasında belirtilen davalar
- ç) 74 üncü maddede belirtilen davalar
- d) Tüketici işlemi mahiyetinde olan ve taşınmazın aynından doğan uyuşmazlıklar.

Tüketici, sözleşmenin zayıf tarafı olarak dava şartı arabuluculuk prosedüründe farklı bir düzenlemeyle korunmuş olup, tüketicinin arabuluculuk ilk toplantısına katılması konusunda yasal zorunluluk bulunmamaktadır. Benzer amaçla, arabuluculuk sürecinde uyuşmazlık taraflarına ulaşılamamış ya da taraflar katılmadığı için arabuluculuk oturumu yapılamamış veya tarafların anlaşmaları ya da anlaşamamaları durumunda tüketicinin ödemesi gereken arabuluculuk ücreti, Adalet Bakanlığı bütçesinden karşılanacaktır⁵²¹.

⁵²⁰ Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG 28.07.2020, sy. 31199.

⁵²¹ Çin’de tüketici uyuşmazlıklarının çözümünde ana yöntem olarak arabuluculuk etkin olarak kullanılmakta olup, tüm tüketici uyuşmazlıklarının çözümü sistemi idari organlar kanalıyla yürütülmektedir. Bkz. Ling Zhou, “Thinking About Consumer Mediation in China,” chap. 12 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, ed. Shahla Ali (Abingdon, Oxon: Routledge, 2023), 248, <https://doi.org/10.4324/9780429354625-17>.

1.2.1.3.4 7445 sayılı kanun ile getirilen dava şartı arabuluculuk

7445 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un⁵²² 37. maddesi ile 1 Eylül 2023 tarihinde yürürlüğe girmek üzere HUAK'a 18/B maddesi eklenmiştir. "Bazı uyuşmazlıklarda dava şartı olarak arabuluculuk" başlığını içeren HUAK 18/B maddesine göre;

- a) Kiralanan taşınmazların 2004 sayılı Kanuna göre ilamsız icra yoluyla tahliyesine ilişkin hükümler hariç olmak üzere, kira ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlıklar.
- b) Taşınır ve taşınmazların paylaşılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin uyuşmazlıklar.
- c) 23/6/1965 tarihli ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunundan kaynaklanan uyuşmazlıklar.
- ç) Komşu hakkından kaynaklanan uyuşmazlıklar.

hakkında dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması dava şartıdır. Söz konusu yasal düzenlemede özellikle "komşu hakkından⁵²³ kaynaklı uyuşmazlıklar" tanımlanmadığından, belirsizliğe yol açabileceğini ve uygulamada karışıklıklara yol açabileceğini öngörmekteyiz. Örneğin, kısa bir süre komşuluk yapmış olan taraflar arasında uzun bir süre sonra bir uyuşmazlık çıkarsa dava şartı arabuluculuk kapsamına girecek midir? Mesken dışında işyeri komşuluğu da bu kapsamda değerlendirilecek midir? şeklindeki sorular yasal düzenleme karşısında cevapsızdır.

6325 sayılı HUAK 18/B(3) fıkrası uyarınca;

Bu madde kapsamında düzenlenen anlaşma belgesinin icra edilebilirliğine ilişkin şerhin alınması zorunlu olup bu şerh taşınmazla ilgili anlaşma belgeleri bakımından taşınmazın bulunduğu yer, diğer anlaşma belgeleri bakımından ise arabulucunun görev yaptığı yer sulh hukuk mahkemesinden alınır. Mahkeme taşınmazla ilgili anlaşma belgeleri bakımından yapacağı incelemede anlaşma içeriğini, arabuluculuğa ve cebri icraya⁵²⁴ elverişli olup olmadığı ve taşınmazla ilgili olarak kanunlarda yer alan sınırlamalar ile usul ve esaslara uyulup uyulmadığı yönünden denetler; bu kapsamda kurum veya

⁵²² RG 05.04.2023, sy. 32154.

⁵²³ Komşu hakkı, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 737 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Bkz. TMK 737. madde "Herkes, taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkileri kullanırken ve özellikle işletme faaliyetini sürdürürken, komşularını olumsuz şekilde etkileyecek taşkınlıktan kaçınmakla yükümlüdür. Özellikle, taşınmazın durumuna, niteliğine ve yerel âdete göre komşular arasında hoş görülebilecek dereceyi aşan duman, buğu, kurum, toz, koku çıkartarak, gürültü veya sarsıntı yaparak rahatsızlık vermek yasaktır. Yerel âdete uygun ve kaçınılmaz taşkınlıklardan doğan denkleştirmeye ilişkin haklar saklıdır."

⁵²⁴ "Cebri icra, borçların Devlet kuvveti yardımıyla zorla yerine getirilmesidir." Bkz. Cengiz Kulaksız, "İlamlı İcrada İcranın Geri Bırakılması" (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997), 6, YÖK Tez Merkezi (62502).

kuruluşlardan bilgi veya belge talep edebilir ve gerektiğinde duruşma açabilir.

1.2.1.3.5 7442 sayılı kanun ile getirilen dava şartı arabuluculuk

7442 sayılı Orman Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un⁵²⁵ 3. maddesiyle 5488 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesi değiştirilmiş olup, tarımsal üretim sözleşmesinden doğan davalarda arabulucuya başvurulmuş olması dava şartı kapsamına alınmıştır.

Tarımsal üretim sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda ilgili alanda uzmanlık eğitimi almış olan arabulucular öncelikle görevlendirilecek olup, bu eğitimi alanların bulunmaması durumunda diğer arabulucular görevlendirilecektir. Arabulucu, yapılan başvuruyu görevlendirildiği tarihten itibaren iki hafta içinde sonuçlandıracaktır. Bu süre zorunlu durumlarda en fazla bir hafta uzatılabilecektir. İlgili düzenleme ile dava şartı arabuluculuk süreci konusundaki en kısa süre belirlenmiş olup, bu süreler dava şartı uyuşmazlıkla ilgili ticaret hukuku uyuşmazlıklarında altı hafta (zorunlu durumlarda ek iki hafta) ve iş, tüketici hukuku hukuku dahil diğer uyuşmazlıklarda üç hafta (zorunlu durumlarda ek bir hafta) şeklindedir.

1.2.1.3.6 Yabancı ülkelerde yapılan arabuluculuk faaliyetinin dava şartına etkisi

Yabancı bir ülkede yapılan arabuluculuk faaliyetinin dava şartı kapsamında nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusu da önemli bir konudur. Şanlı ve Doğan'a göre uyuşmazlık taraflarının yabancı bir ülkede arabuluculuk kurumuna başvurması halinde dava şartı arabuluculuk yerine getirilmiş olacaktır⁵²⁶. Bu görüşe göre yabancı bir ülkede arabuluculuk süreci başlatılmış ancak taraflar arasında anlaşma olmamış ise Türkiye'de tarafları tekrar arabuluculuk yoluna sevk etmek yargıya erişim ve hak arama hürriyeti açısından sakıncalıdır⁵²⁷. Ticari dava şartı arabuluculuğu düzenleyen TTK 5/A maddesi incelendiğinde tarafların mutlaka Türkiye'de arabulucuya başvuracakları konusunda da bir ibare bulunmamaktadır⁵²⁸. Dava şartını düzenleyen HUAK kapsamında da arabuluculuk görüşmelerinin Türkiye'de yapılması

⁵²⁵ RG 05.04.2023, sy. 32154.

⁵²⁶ Şanlı, Esen ve Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 415; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku* 2. Cilt, 51; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 166.

⁵²⁷ Şanlı, Esen ve Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 415-416.

⁵²⁸ Şanlı, Esen ve Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 415; Yabancı bir ülkede gerçekleşen arabuluculuk sürecinin Türkiye'deki sonuçları hakkında bir düzenleme yer almamaktadır. Bkz. Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 189.

gerektiğine dair bir düzenleme yoktur. Kanaatimizce HUAK kapsamında atanan arabulucunun dava şartı arabuluculuk toplantılarını yurtdışında yapması imkanı vardır, ancak bunun için HUAK 18/A/(17) uyarınca tüm tarafların onayı gerekecektir.

HUAK kapsamında dava şartı 18/A maddesinde düzenlenmiş olup, 18/A(3) maddesine göre “*Daire Başkanlığı, sicile kayıtlı arabuluculardan bu madde uyarınca arabuluculuk yapmak isteyenleri, varsa uzmanlık alanlarını da belirterek, görev yapmak istedikleri adli yargı ilk derece mahkemesi adalet komisyonlarına göre listeler ve listeleri ilgili komisyon başkanlıklarına bildirir...*” şeklindedir. 18/A(5) fıkrasına göre de “*Arabulucu, komisyon başkanlıklarına bildirilen listeden büro tarafından belirlenir. Ancak tarafların listede yer alan herhangi bir arabulucu üzerinde anlaşmaları hâlinde bu arabulucu görevlendirilir.*” Görüldüğü üzere sicile kayıtlı arabuluculardan belirlenen arabulucular dava şartı arabuluculuk kapsamında görevlendirilmektedir ve aksi duruma HUAK cevaz vermemektedir. Benzer şekilde dava şartı kapsamında taraflar arasında anlaşma sağlanmazsa ödenecek arabulucu ücreti yargılama gideri kapsamında değerlendirileceğinden yurtdışında yapılan arabuluculuk faaliyetinde yargılama gideri konusu da yasada düzenlenmemiştir⁵²⁹.

HUAK 18A/(15) maddesine göre “*Arabuluculuk bürosuna başvurulmasından son tutanağın düzenlendiği tarihe kadar geçen sürede zamanaşımı durur ve hak düşürücü süre işlemez.*” Uyuşmazlık taraflarının hak düşürücü ve zamanaşımı konusunda bir mağduriyetinin olmaması adına yurtdışında yapılan arabuluculuk faaliyetlerinin dava şartı kapsamında değerlendirilebilmesi için HUAK 18/A maddesinin yeniden düzenlenmesi kaçınılmazdır⁵³⁰. Singapur Sözleşmesi yönünden ihtiyari ya da dava şartı arabuluculuk ayrımı olmadığından milletlerarası unsur içeren

⁵²⁹ HUAK 18A/(14): “Bu madde uyarınca arabuluculuk bürosu tarafından yapılması gereken zaruri giderler; arabuluculuk faaliyeti sonunda anlaşmaya varılması hâlinde anlaşma uyarınca taraflarca ödenmek, anlaşmaya varılamaması hâlinde ise ileride haksız çıkacak taraftan tahsil olunmak üzere Adalet Bakanlığı bütçesinden karşılanır.”

⁵³⁰ *Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA* davasında Avrupa Adalet Divanı, 4. Dairesi tarafından 18.03.2010 tarihinde verilen kararda mahkeme dışı çözüm yollarına ait düzenlemelerin zamanaşımı sürelerini askıya alması gerektiği şeklinde görüş bildirmiştir. Söz konusu kararda ayrıca alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının uyuşmazlık tarafları için maliyete yol açmaması veya çok düşük maliyete yol açması ve yalnızca elektronik araçların uzlaşma prosedürüne erişilebilecek tek araç olmaması ve durumun aciliyetinin gerektirdiği durumlarda geçici tedbirlerin alınmasının mümkün olmasının önemi vurgulanmıştır. Bkz. *Rosalba Alassini and Others v. Telecom Italia SpA and Others*, Joined Cases C-317/08 to C-320/08, Court of Justice of the European Union, Judgment of March 18, 2010, E.T. 07.04.2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62008CJ0317>.

uyuşmazlıklarda dava şartı arabuluculuk uygulamasının revize edilmesi Sözleşme'nin işlerliği açısından da yararlı olacaktır.

1.3 Arabuluculuk Sürecindeki Sözleşmeler ile Singapur Sözleşmesi ve Türk Hukuku Yönünden Değerlendirme

1.3.1 Genel olarak arabuluculuk sürecindeki sözleşmeler

Arabuluculuk sürecindeki sözleşmeler; arabuluculuk sözleşmesi⁵³¹, arabulucu sözleşmesi⁵³² ve anlaşma belgesi⁵³³ olarak sınıflanabilir⁵³⁴. Öncelikle, arabuluculuk sürecindeki sözleşmeler konusunda terminoloji yönünden bir birlik olmadığının ifade edilmesinde fayda vardır. Misal olarak HUAK'da “arabulucu anlaşma belgesi” ve “sulh anlaşma belgesi” deyimleri tercih edilmişken, Singapur Sözleşmesi içeriğinde “arabuluculuk faaliyeti sonunda hazırlanan sulh anlaşması” terimi tercih edilmiştir.

Arabuluculuk sürecine dair belgeler sayılanlarla da sınırlı değildir. Örneğin arabuluculuk sürecinde gizlilik sözleşmesi⁵³⁵, ilk tutanak⁵³⁶, son tutanak⁵³⁷, bilgilendirme ve davete ilişkin belgeler⁵³⁸, ara tutanaklar⁵³⁹ ya da özel oturum

⁵³¹ Kılıçoğlu, “Arabulucuya başvurma sözleşmesi” şeklinde adlandırmıştır. Bkz. Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 57.

⁵³² Kılıçoğlu, “Arabulucuyla yapılan sözleşme” şeklinde adlandırmıştır. Bkz. Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 57; “Arabulucu işgörme sözleşmesi” terimi önerisi için bkz. Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 44.

⁵³³ HUAK 17/A maddesinde “sulh anlaşma belgesi” terimi kullanılmış, diğer maddelerinde ise “anlaşma belgesi” terimi tercih edilmiştir. Singapur Sözleşmesi'nde ise “arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmaları” terimi tercih edildiğinden işbu çalışmamızda her iki terim de kullanılacaktır.; Türk Literatüründe genelde “arabuluculuk anlaşma belgesi” terimi tercih edilmektedir. Bkz. Emel Badur, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Borçlar Hukuku Açısından Değerlendirilmesi,” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 9, sy. 18 (Aralık 2021): 52-53; Kılıçoğlu, “Arabuluculukta çözüm anlaşması” şeklinde adlandırmıştır. Bkz. Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 3. bası (Ankara: Turhan Kitabevi, 2022), 17; Dür, “çözüm anlaşması” terimini tercih etmiştir. Bkz. Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 365; “Arabuluculuk ortak çözüm kararı” terimi önerisi için bkz. Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 44; Mutabakat zaptı şeklindeki kullanım için bkz. Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 159.

⁵³⁴ Arabuluculuk faaliyetindeki sözleşmeler ve tutanaklar konusunda terminoloji yönünden mevzuatta ve literatürde bir birlik bulunmamaktadır. Bkz. Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 43; “Alman doktrini, karışıklığın önlenmesi amacıyla “akit-sözleşme-anlaşma” kavramlarına ayrı ayrı yer vermiştir.” Bkz. Pürselim, “Yabancılık İçeren Arabuluculuk Usulü,” 8.

⁵³⁵ Ware, *Alternative Dispute Resolution*, 253 vd.; Standart arabuluculuk sözleşmeleri bir gizlilik maddesi içerir. Bkz. Faris, “Theory and Principles of ADR,” 185.

⁵³⁶ HUAK 16/(1) m. / HUAKY 19/(1) m.

⁵³⁷ HUAK 17/(2) m. / HUAKY 20/(2) m.

⁵³⁸ HUAK 18A/(7) m. / HUAK 24/(3) m. / HUAK 25/(9) m.

⁵³⁹ HUAKY 10/(2) m.; HUAK 17/B maddesi kapsamında tapu siciline tasarrufu kısıtlayıcı şerh konulmasına dair ara tutanaklar gizlilik ilkesinin istisnaları arasındadır. Bkz. Emel Badur ve Nesibe Kurt Konca, “Arabuluculuk Sürecinde Tapu Siciline Tasarrufu Kısıtlayıcı Şerh Konulması,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 72, sy. 2 (2023): 847.

tutanaklarının⁵⁴⁰ hazırlanması mümkündür. Çalışmamızda arabuluculuk sürecindeki sözleşmeler incelenmekle beraber, arabuluculuk süreci sonunda hazırlanan sulh sözleşmesi Singapur Sözleşmesi uygulama alanına girdiğinden arabuluculuk anlaşma belgesine daha kapsamlı yer verilecektir.

1.3.2 Arabuluculuk sözleşmesi

1.3.2.1 Kavram ve tanımı

Bir uyuşmazlık durumunda karşı tarafı ADR'nin kullanılması konusunda ikna etmek kolay değildir⁵⁴¹. Bir yorumcunun veciz bir şekilde ifade ettiği üzere “eşsiz dans edemezseniz⁵⁴²”. Arabuluculuk sürecinin iradi bir uyuşmazlık çözüm yolu olması nedeniyle, her iki taraf mutabık kalmadıkça arabuluculuk çözümü mümkün değildir⁵⁴³. Uyuşmazlık ve çatışma yönetimi mümkün olan en iyi prosedürün tasarımı hakkında yapılan sistematik bir çalışmadır⁵⁴⁴. Uluslararası nitelik taşıyan arabuluculuk faaliyetlerinde arabuluculuk süreç tasarımı zorlukları tartışmasızdır⁵⁴⁵.

Arabuluculuk sözleşmesini iki veya daha fazla taraf arasında belirli bir uyuşmazlıkta arabuluculuk yapmak üzere hazırlanan sözleşme olarak tanımlamak mümkündür⁵⁴⁶. Uyuşmazlığın arabuluculuk yöntemiyle çözülmesine ilişkin tarafların irade açıklaması arabuluculuk sözleşmesinin temel kurucu unsurudur⁵⁴⁷. Arabuluculuk sözleşmesinin özünde iş birliği ve takım çalışması ruhu vardır⁵⁴⁸. Mecazi yönden arabuluculuk sözleşmesi arabuluculuk sürecini başlatan yol ve taraflar arasındaki “anayasa”dır⁵⁴⁹.

⁵⁴⁰ HUAKY 10/(2) m.

⁵⁴¹ Robert M. Rodman, “ADR Contract Clauses,” chap. 15 in *Donovan Leisure Newton & Irvine ADR Practice Book*, ed. John H. Wilkinson (New York: Wiley Law Publications, 1990), 267.

⁵⁴² Rodman, “ADR Contract Clauses,” 267.

⁵⁴³ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 48.

⁵⁴⁴ Horst Eidenmüller, *Vertrags- und Verfahrensrecht der Wirtschaftsmediation: Mediationsvereinbarungen, Mediatorverträge, Mediationsvergleiche, Internationale Mediationsfälle* (Köln: Otto Schmidt, 2001), 3.

⁵⁴⁵ Eidenmüller, *Vertrags- und Verfahrensrecht der Wirtschaftsmediation*, 63-64.

⁵⁴⁶ Eidenmüller, *Vertrags- und Verfahrensrecht der Wirtschaftsmediation*, 8.

⁵⁴⁷ Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 57.

⁵⁴⁸ Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 58.

⁵⁴⁹ Eidenmüller, *Vertrags- und Verfahrensrecht der Wirtschaftsmediation*, 8.

Tarafların aralarındaki uyuşmazlığı arabuluculukla çözümüne dair yaptıkları sözleşme “tahkim” sözleşmesine benzetilmektedir⁵⁵⁰. Ancak, tahkimden farklı olarak uyuşmazlık tarafları önceden arabulucuya başvurmak konusunda bir sözleşme yapmak zorunda değildir⁵⁵¹. Başka bir anlatımla taraflardan biri ya da tarafların tamamı arabuluculuk sözleşmesi yapmadan arabulucu sözleşmesi de yapabilirler⁵⁵².

Taraflar uyuşmazlık çıktıktan sonra da arabulucuya gitme konusundaki iradelerini ortaya koyabilirler⁵⁵³. Tahkimde, tahkim sözleşmesi ilk itiraz olarak düzenlenmiş olmakla beraber, arabuluculuk konusunda böyle bir düzenleme yer almamaktadır⁵⁵⁴.

Taraflar arasında bağitlanan arabuluculuk sözleşmesinde uyuşmazlık hakkında dava açmadan önce arabulucuya gidileceği düzenlenmiş ise karşı tarafı arabulucuya gitmesi konusunda zorlamak söz konusu olamayacaktır. Ancak arabuluculuk sürecinin başlatılması konusunda bir ceza koşulu tespit edilmiş ise ve ilgili alanda yasal bir engel bulunmuyorsa genel olarak geçerli olacağı değerlendirilebilir⁵⁵⁵. Benzer şekilde uğranılan zararlar da tazmin edilebilecektir⁵⁵⁶. Örneğin arabuluculuk görüşmeleri yapmak için seyahat, konaklama vb. masraflar yapılmışsa söz konusu masrafların arabuluculuk süreci başlatmak konusunda direnen taraftan tahsili mümkündür. Bu masrafların “*culpa in contrahendo sorumluluğu*” ile mi, yoksa sözleşmeden kaynaklı sorumluluk hükümlerine istinaden mi talep edileceği sorusu akla gelebilir. Kanaatimizce taraflar arasında bir arabuluculuk sözleşmesi ya da arabuluculuk klozu olduğundan burada TBK 1-48 maddeleri arasında düzenlenen sözleşmeden doğan borç ilişkisi hükümlerinin uygulanması yerinde olacaktır.

HUAK 13/(1) maddesi uyarınca “*Taraflar dava açılmadan önce veya davanın görülmesi sırasında arabulucuya başvurma konusunda anlaşabilirler. Mahkeme de tarafları arabulucuya başvurmak konusunda aydınlatıp, teşvik edebilir.*” HMK 137. maddesinde ise ön incelemenin kapsamı düzenlenmiş olup, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği davalarda mahkemenin tarafları

⁵⁵⁰ Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 17; Yeşilırmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 40; Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 49.

⁵⁵¹ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 58.

⁵⁵² Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 58.

⁵⁵³ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 49.

⁵⁵⁴ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 50.

⁵⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 71 vd.

⁵⁵⁶ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 63.

sulhe veya arabuluculuğa teşvik edeceği ve bu hususları tutanağa geçireceği düzenlenmiştir. Kanaatimizce taraflar mahkemenin arabuluculuğa teşviki sonucunda arabuluculuğa gitmek konusunda anlaşmışlar ve bu durum tutanağa geçmiş ise söz konusu tutanak aynı zamanda “arabuluculuk sözleşmesi” niteliği taşıyacaktır.

HUAK 13/(2) fıkrası “*Aksi kararlaştırılmadıkça taraflardan birinin arabulucuya başvuru teklifine otuz gün içinde olumlu cevap verilmez ise bu teklif reddedilmiş sayılır.*” şeklindeki düzenlemeyi içermektedir. İlgili madde ihtiyari arabuluculuk süreci ile ilgili bir düzenleme olup, emredici olmadığından taraflar süre konusunda aksini kararlaştırabileceklerdir. Tarafların belirlediği süre içinde olumlu cevap gelmediği halde, süre bitiminden sonra olumlu cevap gelmesi halinde bu durum “kabul” değil, “yeni bir öneri” olarak yorumlanacaktır⁵⁵⁷.

1.3.2.2 Tarafları ve yapılma anı

Arabuluculuk sözleşmesinin tarafları; mevcut ya da olası uyuşmazlığın taraflarıdır⁵⁵⁸. Dava başlamadan önce yapılabileceği gibi, davadan sonra da arabuluculuk sözleşmesi yapılabilir⁵⁵⁹. Mecburi dava arkadaşlığı söz konusu ise dava arkadaşlarının tamamı arabuluculuk sözleşmesinde yer almalıdır⁵⁶⁰. Arabuluculuk sözleşmesinin taraflarca bizzat yapılması zorunluluğu yoktur⁵⁶¹. Çünkü şahsa sıkı sıkıya bağlı bir hakkın kullanılması niteliği taşımamaktadır⁵⁶². Velinin arabuluculuk sözleşmesi yapabilmesi için mahkemeden izin prosedürüne ihtiyaç yoktur.

Vasilerin durumu açısından konuyu değerlendirecek olursak TMK 462. maddesinde vasinin vesayet makamından izin alması gereken durumlar arasında tahkim ve sulh sayılmış ancak arabuluculuk sayılmamıştır. Türk Medeni Kanunu’nun yürürlük tarihi olan 1 Ocak 2002 tarihinde arabuluculuk kurumu henüz kabul edilmediğinden böyle bir düzenleme olağan karşılanmalıdır⁵⁶³. Sulh ve tahkim konusunda vesayet makamının izni arandığından arabuluculuk sözleşmesi için böyle bir şartın gerekli olmadığı düşünülmemelidir⁵⁶⁴.

⁵⁵⁷ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 61.

⁵⁵⁸ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 57.

⁵⁵⁹ Ware, *Alternative Dispute Resolution*, 257.

⁵⁶⁰ Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 65.

⁵⁶¹ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 58.

⁵⁶² Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 58.

⁵⁶³ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 59.

⁵⁶⁴ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 59.

Benzer şekilde yasal danışmanlıkla ilgili düzenleme içeren TMK 429. maddesinde dava açma ve sulh konusu düzenlenmiş olup, arabuluculuk konusunda düzenleme yer almamaktadır⁵⁶⁵. Arabuluculuk süreci sonucunda tarafların sulh olması durumunda uyuşmazlık sona ereceğinden yasal danışmanın görüşünün alınması yerinde olacaktır⁵⁶⁶. Avukatların müvekkilleri adına arabuluculuk sözleşmesi yapabilmeleri için HMK 74. maddesi gereğince vekaletnamelerinde özel yetkinin olması gereklidir⁵⁶⁷.

Arabuluculuk sözleşmesi uyuşmazlıktan önce⁵⁶⁸ ya da sonra⁵⁶⁹ yapılabileceği gibi, davadan önce, dava açılmasından sonra ve yargılama sırasında da yapılabilecektir. Görüldüğü üzere arabuluculuk sözleşmesi için bir zaman kısıtlaması bulunmamaktadır⁵⁷⁰. Ancak literatürde uyuşmazlıklar tepeden aşağıya yuvarlanan bir kartopuna benzetilerek, ne kadar erken arabuluculuk sözleşmesi yapılırsa sorunun ve zararın büyümesinin o oranda engelleneceği ifade edilmektedir⁵⁷¹. Bunun dışında zamanlama konusunda tarafların düşmanca tavır aldığı durumlarda öfkelerinin geçmesinin beklenmesi yani soğuma süreci de faydalı olacaktır⁵⁷².

Arabuluculuk sözleşmesinin maddi hukuk sözleşmesi veya usul hukuku sözleşmesi olup olmadığı konusu tartışmalıdır⁵⁷³. Arabuluculuk sözleşmesi etkilerini hem usul hukuku hem maddi hukuk alanında gösterebilmektedir⁵⁷⁴. Örneğin tarafların aralarındaki uyuşmazlıkla ilgili olarak dava açılmadan önce arabulucuya gidilmesine ilişkin düzenleme yapmaları halinde bu hüküm yargılama aşamasında etki doğurmaya yönelik bulunduğundan usul hukukuna ilişkin olacaktır⁵⁷⁵.

⁵⁶⁵ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 59.

⁵⁶⁶ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 59.

⁵⁶⁷ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 60.

⁵⁶⁸ Bu süreci *Kekeç* uyuşmazlık öncesi arabuluculuk sözleşmesi (*pre-dispute mediation agreement*) olarak adlandırmaktadır. Bkz. Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 139 vd.

⁵⁶⁹ Bu süreci *Kekeç* uyuşmazlık sonrası arabuluculuk sözleşmesi (*post-dispute mediation agreement*) olarak adlandırmaktadır. Bkz. Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 131 vd.

⁵⁷⁰ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 130.

⁵⁷¹ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 130.

⁵⁷² Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 131.

⁵⁷³ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 330; Tıktık'a göre arabuluculuk anlaşma belgesi bir maddi hukuk sözleşmesidir. Bkz. Tıktık, *Arabuluculukta Gizliliğin Korunması*, 60.

⁵⁷⁴ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 61; Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 129; Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 330.

⁵⁷⁵ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 330.

Arabuluculuk sözleşmesi atipik (isimsiz)⁵⁷⁶ sözleşmelerdendir⁵⁷⁷. Kendine özgü nitelikleri ile tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme niteliğindedir⁵⁷⁸.

1.3.2.3 Sözleşmenin geçerlilik koşulları

HUAK, arabuluculuk sözleşmesinin geçerliliği konusunda bir düzenleme içermemektedir. Türk Borçlar Kanunu uyarınca sözleşmelerin genel olarak geçerliliğine ilişkin tüm hükümler burada uygulama alanı bulacaktır. Arabuluculuk sözleşmesinin TBK 20-25 maddeleri arasında düzenlenen “genel işlem koşulları” niteliğinde yapılması halinde “yazılmamış sayılma”, “tek taraflı değiştirme yasağı” ve “düzenleyenin aleyhine yorum” ilkeleri uygulanacaktır⁵⁷⁹.

Singapur Sözleşmesi arabuluculuk sözleşmesinin geçerliliği ile ilgili bir düzenleme içermemekte olup, sadece arabuluculuk sulh anlaşmalarının geçerliliği ile ilgili hükümler getirmiştir⁵⁸⁰. Bu bağlamda New York Sözleşmesi’nden farklıdır⁵⁸¹. Arabuluculuk sözleşmesinin atipik sözleşmelerden *suigeneris* bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir⁵⁸².

1.3.2.4 Şekli ve içeriği

Arabuluculuk sözleşmesi literatürde “tahkim sözleşmesi”ne benzetilmektedir⁵⁸³. HMK 412/(1) fıkrasına göre “*Tahkim sözleşmesi, tarafların, sözleşme veya sözleşme dışı bir hukuki ilişkiden doğmuş veya doğabilecek*

⁵⁷⁶ Sözleşmeler kanunda düzenlenip düzenlenmediği kıstasına göre isimli ve isimsiz sözleşme olarak ayrılmaktadır. İsimli sözleşmelerin de “karma sözleşmeler- *contrats mixtes*” ve “kendine özgü sözleşmeler- *sui generis*” olarak türleri bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İpek Yücer Aktürk, *İsimli Sözleşme Genel Teorisi ve Uzaktan Öğretim Sözleşmesi* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2016), 29 vd.; Haluk Tandoğan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri Cilt I*, 6. baskı (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2008), 12 vd.; Eren’e göre doktrinde “bileşik sözleşmelere” de isimsiz sözleşme kategorisinde yer verilmekte ise de bileşik sözleşmeler isimsiz sözleşme sayılmamalıdır. Bkz. Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 9. Baskı (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 952-953.

⁵⁷⁷ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 62.

⁵⁷⁸ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 62.

⁵⁷⁹ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 68.

⁵⁸⁰ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1195; Çalışma Grubu II, arabuluculuk sözleşmesinin uygulanmasını Singapur Sözleşmesi’nde düzenlemeyi değerlendirmiş, ancak sonuçta yapmamaya karar vermiştir. Bkz. Nadja Alexander and Shouyu Chong, “An Introduction to the Singapore Convention on Mediation - Perspectives from Singapore,” *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement* 22, no. 4 (2018): 52.

⁵⁸¹ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1195.

⁵⁸² Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 331.

⁵⁸³ Yeşilirmak, “Modül 2 Arabuluculuk Nedir,” 40; Tahkim iradesi; taraflar arasındaki esas sözleşmede tahkim şartı şeklinde ya da müstakil bir sözleşmede tahkim sözleşmesi şeklinde karşımıza çıkabilir. Bkz. Candan Yasan Tepetaş, “Tahkimde Davanın Açılması ve Tahkim Talebi,” *Tahkim Yargılaması: Birinci Bölüm* içinde, der. Mustafa Erkan ve Candan Yasan Tepetaş (İstanbul: Onikilevha, 2021), 144.

uyuşmazlıkların tamamı veya bir kısmının çözümünün hakem veya hakem kuruluna bırakılması hususunda yaptıkları anlaşmadır.” HMK 412/(3) fıkrası tahkim sözleşmesinin yazılı olmasını geçerlilik şartı olarak düzenlemiştir. Benzer şekilde MTK 4/(2) fıkrasında da yabancılık unsuru içeren tahkim anlaşmalarının yazılı olarak yapılması gerektiği düzenlenmiştir. MTK 4/(1) fıkrasına göre “*Tahkim anlaşması, tarafların, sözleşmeden kaynaklansın veya kaynaklanmasın aralarında mevcut bir hukukî ilişkiden doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıkların tümünün veya bazılarının tahkim yoluyla çözülmesi konusunda yaptıkları anlaşmadır.*” Özellikle uluslararası tahkim sözleşmeleri açısından baktığımızda yazılı şekil şartının birçok gerekçesi olabilir. Uyuşmazlık taraflarının “derinlemesine düşünmesini sağlamak⁵⁸⁴”, “ispat edici işlevi⁵⁸⁵”, “tarafların tahkim yeri, kurumsal kurallar, dil, hakem sayısı gibi kritik konuları dikkate almasını sağlamak⁵⁸⁶” gibi gerekçeler sayılabilir.

Arabuluculuk sözleşmesinin şekli konusuna baktığımızda tahkim sözleşmesinden farklı olarak mevzuatımızda herhangi bir düzenlemenin yer almadığını görmekteyiz. Bu bağlamda yazılı yapılabileceği gibi, sözlü de yapılması mümkündür⁵⁸⁷. Arabuluculuk sözleşmesi maddi hukuk alanında doğan ve doğması muhtemel olan uyuşmazlıkların öncelikle arabuluculuk süreci ile çözümü konusunda tarafların taahhütlerini içermektedir⁵⁸⁸. Uyuşmazlık tarafları, asıl hukuki ilişkiyi düzenleyen maddi hukuk sözleşmesine bir kloz ekleyerek ya da ayrı bir arabuluculuk sözleşmesi yaparak bu konuda düzenleme yapabilirler⁵⁸⁹.

Arabuluculuk sözleşmesinde tarafların arabuluculuk sürecine dair yükümlülükleri müzakereye katılım yükümlülüğüdür⁵⁹⁰. Gizlilik yükümlülüğü, arabuluculuk usulünün belirlenmesi yükümlülüğü, bilgi ve belgelerin sunulması yükümlülüğü gibi çeşitli yükümlülükleri de içerebilir⁵⁹¹. Bir ADR şartı düzenlenirken genel ve kısa mı yoksa spesifik ve ayrıntılı mı düzenlenmelidir⁵⁹²?

⁵⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Born, *International Commercial Arbitration*, §5.02, [A], [1], [a].

⁵⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Born, *International Commercial Arbitration*, §5.02, [A], [1], [b].

⁵⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Born, *International Commercial Arbitration*, §5.02, [A], [1], [c].

⁵⁸⁷ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 129.

⁵⁸⁸ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 329.

⁵⁸⁹ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 167; Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 329.

⁵⁹⁰ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 329.

⁵⁹¹ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 330.

⁵⁹² Rodman, “ADR Contract Clauses,” 271.

Aslında her iki yaklaşım da kendi içinde sorunlar içerir⁵⁹³. Bu nedenle temel hedef sürecin nasıl uygulanacağı konusunda yeterli rehberlik sağlamış olmasıdır⁵⁹⁴.

Singapur Sözleşmesi arabuluculuk süreci sonunda hazırlanan sulh anlaşmasına odaklanmış olup, New York Sözleşmesi'nin aksine tarafların arabuluculuğa başvurma konusunda yaptıkları sözleşmeyle ilgilenmemektedir⁵⁹⁵. Bu bağlamda Singapur Sözleşmesi içeriğinde arabuluculuk sözleşmesi ile ilgili bir düzenleme yer almamaktadır⁵⁹⁶. Singapur Sözleşmesi'ne göre taraflar arasında arabuluculuğa başvurma konusunda bir sözleşme olmasa ya da sözleşme geçersiz olsa dahi tarafların sonradan arabuluculuğa başvurmaları ve süreç sonunda bir anlaşmaya varmaları durumunda bu anlaşma geçerli sayılacak ve icra edilebilirlik talebine konu edilebilecektir⁵⁹⁷.

1.3.3 Arabulucu sözleşmesi

1.3.3.1 Kavram ve tanımı

Arabuluculuk süreci ister yetkili makam tarafından atanmak suretiyle ya da tarafların başvurusuyla başlamış olsun uyuşmazlık tarafları ile arabulucu arasında bir arabulucu sözleşmesi bağitlanmaktadır⁵⁹⁸. Zira arabuluculuk sürecinin en önemli s jelerinden arabulucu uyuşmazlığın     lmesi için emek ve zaman harcamaktadır⁵⁹⁹. Arabulucunun sunduğu emek ve harcadığı zaman karşılığında belirli bir ücret alması ve bunun arabulucunun hakları arasında sayılması yerindedir⁶⁰⁰. Arabulucu sözleşmesi öncelikle arabulucunun ücret ve masraf talebi konusunda detay i erebilece i gibi, tarafların ve arabulucunun kabulüyle toplantıların nerede ve nasıl yapılacağı, kaç oturumun planlanacağı gibi arabuluculuk usulüne dair detayları da içerebilir.

Türkiye Arabuluculuk Etik Kuralları 9/(3) maddesi uyarınca arabulucu, arabuluculuk süreci başlamadan önce, masraflar ve arabuluculuk  creti ile ilgili

⁵⁹³ Rodman, "ADR Contract Clauses," 271.

⁵⁹⁴ Rodman, "ADR Contract Clauses," 271.

⁵⁹⁵  zel, "Singapur Konvansiyonu," 1195; Kaya, "Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk," 984.

⁵⁹⁶ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 39, p.0.54.

⁵⁹⁷ Kaya, "Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk," 984.

⁵⁹⁸ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 230; Tıktık, *Arabuluculukta Gizlili in Korunması*, 155.

⁵⁹⁹ Dost, "Arabuluculuk  cret ve Masrafları," 454.

⁶⁰⁰ Dost, "Arabuluculuk  cret ve Masrafları," 454.

olarak tarafların bir anlaşma yapmalarını sağlamak durumundadır. Etik Kurallar 9/(4) maddesi uyarınca “*Arabulucu, ücretini belirlerken; kendi niteliklerini, uyuşmazlığın niteliğini ve karmaşıklığını, arabuluculuk sürecinde gereken süreyi ve tüm diğer etkenleri dikkate almak, asgari ücret tarifesinin altında olmamak ve hak arama hürriyetini engellemek koşuluyla, hakkaniyete ve dürüstlüğe uygun bir şekilde hareket etmelidir.*” Etik Kurallar 2/(5) maddesi gereğince de arabulucu, daha yüksek arabuluculuk ücreti ya da anlaşma bedeli sağlamak gayesiyle taraflardan herhangi birinin kendi kararını verme hakkına etki edecek hal ve davranışlardan kaçınmak zorundadır.

Arabulucu sözleşmesinin hukuki niteliği konusunda isimsiz bir sözleşme olduğu söylenebilir⁶⁰¹. Arabulucu sözleşmesinin maddi hukuk niteliğinde olduğu ve vekalet sözleşmesi⁶⁰² hükümlerine tabi bir iş görme sözleşmesi niteliğinde olduğu şeklinde literatürde genel kabul görmüş görüşe biz de katılmaktayız⁶⁰³. Nitekim Bölge Adliye Mahkemesi bir kararında, taraflar ve arabulucu arasındaki sözleşme ilişkisinin bir vekalet sözleşmesi niteliğinde olduğuna, arabulucunun ücretinin ödenmemesi durumunda arabulucunun TKHK’da tanımı yapılan “satıcı” ya da “sağlayıcı” konumunda olmadığına dair hüküm tesis etmiştir⁶⁰⁴. TBK 502/2. fıkrası “*Vekâlete ilişkin hükümler, niteliklerine uygun düştükleri ölçüde, bu Kanunda düzenlenmemiş olan işgörme sözleşmelerine de uygulanır.*” hükmünü içermekte olup, bu düzenleme sebebiyle de arabulucu sözleşmesine vekalet sözleşmesi hükümleri niteliğine uygun düştüğü oranda uygulanacaktır. Arabulucunun faaliyeti ile vekilin faaliyeti birebir örtüşmemekte olup, örneğin arabulucu faaliyetinin ivazlı olması gibi birçok yönden nitelik farklılıkları bulunmaktadır.

⁶⁰¹ Emel Badur, “Arabulucu Sözleşmesi,” *Terazi Hukuk Dergisi* 15, sy. 162 (Şubat 2020): 254.

⁶⁰² Vekalet sözleşmesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Erzan Erzurumluoğlu, *Sözleşmeler Hukuku (Özel Borç İlişkileri)*, 8. baskı (Ankara: Yetkin Yayınları, 2018), 192 vd.; F. Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 717 vd.

⁶⁰³ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 88; Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 152; Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 50; Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 345; Vekalet sözleşmesinin bir özel türü olan avukatlık sözleşmesinin hukuki niteliği için bkz. Ömer Faruk İlgün, *Avukatlık Sözleşmesinde Genel İşlem Koşulları ve Haksız Şartlar* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2020), 36 vd.

⁶⁰⁴ Ankara BAM, 4. HD, E.2018/847, K.2018/1049, T.18.05.2018, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/bolge-adliye-mahkemesi/ankara-bam4-hd-e-2018-847-k-2018-1049-t-18-5-2018>, E.T. 05.03.2023; Ankara BAM, 4. HD, E.2018/1242, K.2018/1884, T.11.10.2018, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/bolge-adliye-mahkemesi/ankara-bam4-hd-e-2018-1242-k-2018-1884-t-11-10-2018>, E.T. 05.03.2023.

Arabuluculuğa elverişli olmayan bir konuda taraflar arasında arabulucu sözleşmesi yapılmış ise sözleşme geçerli olmayacaktır⁶⁰⁵. Arabulucunun ücreti sözleşmede belirlenmemişse veya taraflar arasında sözleşme mevcut değilse arabulucunun ücreti Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi esas alınarak belirlenecektir⁶⁰⁶. Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesine göre konusu para olmayan veya para ile değerlendirilemeyen uyuşmazlıklar bakımından ücretin hesaplanmasında, arabuluculuk faaliyeti için sarfedilen zamana göre hesaplanan saatlik ücret öngörülmüştür⁶⁰⁷. Uyuşmazlık tarafları sözleşme hukuku ilkeleri çerçevesinde arabulucu ücreti konusunu serbestçe kararlaştırabileceklerdir⁶⁰⁸. Literatürde para veya para ile değerlendirilebilen uyuşmazlıklarda ücretin yüzde olarak belirlenmesinin etik kurallarla bağdaşmayacağı haklı olarak ifade edilmiştir⁶⁰⁹.

HUAK 7/(1) fıkrası uyarınca arabulucu yapmış olduğu faaliyet karşılığında ücret, masraf ve avans isteme hakkına sahiptir. HUAK 17/(2) fıkrasına göre “*Aksi kararlaştırılmadıkça arabulucunun ücreti, faaliyetin sona erdiği tarihte yürürlükte bulunan Arabulucu Asgari Ücret Tarifesine göre belirlenir ve ücret ile masraf taraflarca eşit olarak karşılanır.*” Uyuşmazlık tarafları ile arabulucu sözleşmesi yapılmamış ise gerek dava şartı gerekse ihtiyari arabuluculuk faaliyetinde arabuluculuk faaliyetinin sona erdiği tarihteki asgari ücret tarifesi esas alınarak arabulucu ücreti talep edilebilecektir.

1.3.3.2 Tarafları ve yapılma anı

Arabulucu sözleşmesinin tarafları; uyuşmazlık tarafları ve arabulucudur⁶¹⁰. Eğer birden fazla arabulucu⁶¹¹ görev yapacaksa, bu durumun sözleşmede belirtilmesi ile arabulucu sözleşmesinde tüm arabulucuların imzalarının olmasında fayda vardır.

⁶⁰⁵ Ekmekçi, Özkes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 51.

⁶⁰⁶ Ekmekçi, Özkes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 51; Arabuluculuk ücreti ile arabuluculuk masrafı konusunda karşılaştırmalı hukuk yönünden bir çalışma için bkz. Dost, “Arabuluculuk Ücret ve Masrafları,” 449-476.

⁶⁰⁷ Dost, “Arabuluculuk Ücret ve Masrafları,” 455.

⁶⁰⁸ Dost, “Arabuluculuk Ücret ve Masrafları,” 455.

⁶⁰⁹ Dost, “Arabuluculuk Ücret ve Masrafları,” 456.

⁶¹⁰ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 344.

⁶¹¹ 2024 yılı Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi 3. maddesi: “(1) *Aksi kararlaştırılmadıkça arabuluculuk ücreti taraflarca eşit ödenir. (2) Aynı uyuşmazlığın çözümüne ilişkin bu Tarifenin eki Arabuluculuk Ücret Tarifesinin birinci kısmında belirtilen hallerde arabuluculuk faaliyetinin birden çok arabulucu tarafından yürütülmesi durumunda, her bir arabulucuya bu Tarifede belirtilen ücret ayrı ayrı ödenir. (3) Aynı uyuşmazlığın çözümüne ilişkin bu Tarifenin eki Arabuluculuk Ücret Tarifesinin ikinci kısmında belirtilen hallerde arabuluculuk faaliyetinin birden çok arabulucu tarafından yürütülmesi durumunda, bu Tarifede birden fazla arabulucu için belirtilen orandaki ücret her bir arabulucuya eşit bölünerek ödenir.*”

Eş arabulucu, arabuluculuk süreci başladıktan sonra da sürece dahil olabilir. Bu durumda sözleşme revize edilebilir ya da ek sözleşme yapılabilir. Her iki yol da tercih edilmemiş ise eş arabulucunun ücreti arabuluculuk asgari ücret tarifesi esas alınarak hesap edilecektir. Henüz Türkiye’de yasal bir altyapıya kavuşmamış olan arabuluculuk organizasyonlarının yasal bir statüye kavuşması halinde bu tür organizasyonların da arabulucu sözleşmesine taraf olabileceğini değerlendirmekteyiz.

Arabulucu sözleşmesinin yapılma anı konusunda da bir yasal düzenleme yoktur. Uyuşmazlıktan önce ya da sonra yapılabileceği gibi, eğer uyuşmazlık devlet yargısına ya da tahkime taşınmışsa dava ya da tahkim yargılaması sırasında da arabulucu sözleşmesi yapılmasının önünde bir engel bulunmamaktadır. Arabuluculuk süreci başlamadan ya da arabulucu sürecinin başladığına dair ilk tutanak tanzimi sırasında arabulucu sözleşmesinin yapılması tercih edilmelidir. Uygulamada uyuşmazlık taraflarından birisi ihtiyari arabuluculuk sürecinin başlatılması konusunda arabulucuya başvurabilmektedir. Bu durumda diğer tarafın arabuluculuk sürecini başlatmaması halinde arabulucu ücreti dahil yükümlülükleri yerine getirme sorumluluğu olmayacaktır.

1.3.3.3 Sözleşmenin geçerlilik koşulları

Arabulucu sözleşmesinin herhangi bir geçerlilik koşulu bulunmamaktadır. Ancak ispat açısından yazılı yapılmasında fayda vardır. Singapur Sözleşmesi’nin “Sulh Anlaşmasına Dayanılması İçin Gerekli Şartlar” başlığını taşıyan 4. maddesinde Akit Devletin yetkili makamına ibraz edilmesi gereken belgeler sayılmıştır. İlgili maddeye göre taraflarca imzalanmış sulh anlaşması veya sulh anlaşmasının arabuluculuk sonucu yapıldığını gösteren delillerin ibrazı mümkündür. Sulh anlaşmasının arabuluculuk sonucunda yapıldığını gösteren deliller için Sözleşme örnek mahiyetinde sunulabilecek delilleri de belirtmiştir; (i) Sulh anlaşması üzerindeki arabulucunun imzası; (ii) Arabuluculuğun yapıldığına ilişkin arabulucu tarafından imzalanan belge; (iii) Arabuluculuğun bünyesinde yapıldığı kurum tarafından düzenlenen belge söz konusu deliller arasındadır. Singapur Sözleşmesine göre sayılan delillerin yokluğu halinde yetkili makamca kabul edilebilir⁶¹² herhangi

⁶¹² “Kabul edilebilir” teriminin yorumlanmasında yargı mercileri arasında farklılıklar olması kaçınılmazdır. Bkz. Mark T. Kawakami, “Article 4 Requirements for Reliance on Settlement Agreements,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations*

bir delilin ibrazı da mümkün olabilecektir. Kanaatimizce süreç sonunda sulh yapıldığının ispatı açısından arabuluculuk sözleşmesi ile arabulucu sözleşmesi Singapur Sözleşmesi 4. madde kapsamında değerlendirilebilecek deliller arasındadır. Belirtilen nedenle özellikle milletlerarası unsurlu arabuluculuk süreçlerinde arabulucu sözleşmesi ile arabuluculuk sözleşmesinin yazılı yapılması önem taşımaktadır.

1.3.3.4 Şekli ve içeriği

Arabulucu sözleşmesi sözleşme özgürlüğü çerçevesinde yapılan ve şekle bağlı olmayan bir sözleşmedir⁶¹³. İspat açısından yazılı olmasında fayda bulunmaktadır⁶¹⁴. Senetle ispat zorunluluğunu düzenleyen HMK 200. maddesi gereğince de arabulucu sözleşmesinin yazılı yapılması yerinde olacaktır. HUAK’da birçok hükmün aksinin kararlaştırılabildiği, arabuluculuk sürecinin esnek olması ve formellikten uzak oluşu dikkate alınır, arabulucu sözleşmesinin arabuluculuk sürecine kılavuzluk etme açısından kanunun önünde olduğu söylenebilir⁶¹⁵.

Arabulucu sözleşmesinde tarafların beklentileri, aydınlatma yükümlülüğü, arabuluculuk usulü, arabulucunun süreçteki rolü, gizlilik ve ücret dahil tarafların hak ve yükümlülükleri düzenlenebilir⁶¹⁶. Arabuluculuk sürecindeki yükümlülükler ana yükümlülükler ve yan yükümlülükler olarak ayrılabilir. Taraflar arasında müzakerelere eşlik etmek, kanun ve sözleşmede belirlenen kural ve ilkelerle süreci yönetmek arabulucunun ana yükümlülüğüdür⁶¹⁷. Tarafların ana yükümlülüğü ise ücret ve masraf ödeme yükümlülüğüdür⁶¹⁸. Birleşik Devletlerde ücret genelde günlük ya da saatlik olarak kararlaştırılmaktadır⁶¹⁹. Arabulucu bir organizasyona kayıtlı ise genelde bir ücret tarifesı söz konusu olmaktadır⁶²⁰. Bağımsız çalışan arabulucuların ücretlendirme konusunda daha özgür olduğu söylenebilir⁶²¹.

Türkiye uygulamasında her yıl yayımlanan arabuluculuk ücret tarifesine aykırı olmamak üzere taraflar serbestçe ücret konusunda düzenleme yapabilirler.

Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 137, p.4.10.

⁶¹³ Badur, “Arabulucu Sözleşmesi,” 249; Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 343.

⁶¹⁴ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 343-344.

⁶¹⁵ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 344.

⁶¹⁶ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 345.

⁶¹⁷ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 345.

⁶¹⁸ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 345.

⁶¹⁹ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 152.

⁶²⁰ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 152.

⁶²¹ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 152.

2024 yılına ait Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesinin 10/(1) maddesine göre arabuluculuk ücretinin takdirinde, arabuluculuk faaliyetinin sona erdiği tarihte yürürlükte olan tarife esas alınacaktır.

Arabulucunun arabuluculuk süreci ve işleyişi hakkında taraflara bilgi verme yükümlülüğü bulunmaktadır⁶²². Söz konusu bilgilendirmeyi ilk tutanak içeriğinde yapabileceği gibi, ayrı bir bilgilendirme tutanağıyla da yapabilir. Arabulucunun arabulucu sözleşmesi içinde de tarafları bilgilendirmesi mümkündür⁶²³.

1.3.4 Arabuluculuk anlaşma belgesi

1.3.4.1 Kavram ve tanımı

Arabulucu anlaşma belgesi arabuluculuk sürecinin uzlaşma ile sonuçlanması halinde taraflar ve arabulucunun imzasıyla⁶²⁴ düzenlenebilen bir sözleşme olup, hukuki niteliği sulh sözleşmesine benzemektedir⁶²⁵. HUAK'da arabuluculuk sözleşmesinde arabulucu ile tarafların imzasının bulunması, arabuluculuk sürecinin Adalet Bakanlığı siciline kayıtlı olan tarafsız bir arabulucu nezdinde yapılması sözleşmenin esaslı unsurları olarak belirlenmiştir⁶²⁶.

Türk hukukunda arabuluculuk sonucunda anlaşmaya varılmışsa anlaşmanın yazıya dökülüp dökülmemesi noktasında bir esneklik mevcuttur⁶²⁷. Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Hakkındaki Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Rec (2002) 10 sayılı tavsiye kararının 6. ilkesinin 16. maddesinde arabuluculuk süreci sonunda anlaşma sağlanmış ise anlaşmanın konu, kapsam ve sonuçları için bir yazılı belge düzenlenmesi ve bu belge imzalanmadan önce,

⁶²² Türkiye Arabulucular Etik Kuralları, Giriş, 2, 3, 4 ve 9 maddeleri gereğince bilgilendirme yükümlülüğü.

⁶²³ Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 47.

⁶²⁴ Kazmaz'a göre anlaşma belgesinde arabulucunun imzasının bulunması anlaşmanın arabuluculuk faaliyeti sonunda imzalandığına karine teşkil etmektedir. Bkz. Büşra Kazmaz Tepe, "Arabuluculuk Anlaşma Belgesine İlişkin İcra Edilebilirlik Şerhi Taleplerinde Yargılama Usûlü," *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi* 5, sy. 1 (Ocak 2018): 140.

⁶²⁵ Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 52; Kılıçoğlu, ilam niteliğinde belge vasfını kazanmamış anlaşma belgesinin hukuki niteliği ile ilam niteliğinde belge vasfını kazandıktan sonra anlaşma belgesinin hukuki niteliği şeklinde ikili bir ayrım yaparak konuyu değerlendirmiştir. Bkz. Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 100 vd.

⁶²⁶ Serkan Odaman, "Arabuluculuk Tutanağına İcra Edilebilirlik Şerhi Verilmesine İlişkin Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi," özel sayı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19, "Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan" (2017): 1765.

⁶²⁷ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 197; Pekcanitez, Atalay ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 640.

tarafllara, dūřūnmeleri için sūre tanınması dūzenlenmiřtir⁶²⁸. Tūrk hukukunda arabuluculuk anlařma belgesi için taraflara ūzerinde dūřūnmeleri için sūre verilmesi konusunda yasal bir dūzenleme bulunmamaktadır. “Gerçeklik testi (*reality testing*)⁶²⁹” adı verilen ve tarafların anlařma kořulları konusunda farkındalıklarını artırmaya yōnelik bir uygulama vardır. Arabulucu anlařma belgesi dūzenlenmeden evvel gerçeklik testi yapılmasına ehemmiyet verilmelidir⁶³⁰. HUAK 17/(6) fıkrası uyarınca arabulucu, tarafların temel çıkar ve ihtiyaçlarını ortaya koymaları ve menfaat odaklı bir anlařma saėlamaları için çaba gōstermelidir.

Arabuluculuk sūrecinin sona erip ermediėi ve sona ermiř ise ne zaman sona erdiėi konusunda bir tereddūt yařanmaması için sūre sonunda “son tutanak” tanzim edilmektedir⁶³¹. Karřılařtırmalı hukukta da arabuluculuėu sona erdirme kararının yazılı olması gerektiėi deėerlendirilmektedir⁶³². Faaliyetin sona ermesinin dıřında son tutanaėa ne yazılacaėına taraflar karar verecektir. Son tutanak taraflarca imzalanmaz ise HUAK 17/(2) ve HUAKY 21/(2) maddelerine gōre sebebi belirtilmek kaydıyla arabulucu tarafından son tutanak dūzenlenebilecektir. Tūrk hukuk sisteminde arabulucu anlařma belgesi ile arabuluculuk sūreci sonunda hazırlanan son tutanak zaman zaman birbiri yerine kullanılmakta ise de birbirinden tamamen farklı nitelik ve iřleve sahiptirler⁶³³.

HUAK 17/(4) maddesi gereėince “*Arabuluculuk faaliyetinin sona ermesi hālinde, arabulucu, bu faaliyete iliřkin kendisine yapılan bildirimi, tevdi edilen ve elinde bulunan belgeleri, ikinci fıkraya gōre dūzenlenen tutanaėı beř yıl sūre ile saklamak zorundadır.*” Kanun kapsamında arabulucunun anlařma belgesini saklayıp

⁶²⁸ Tūrke metin: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, *Hukuk Uyuřmazlıklarında Arabuluculuk Konusunda Rec (2002)10 Sayılı Tavsiye Kararı* (18 Eylūl 2002), E.T. 23.03.2023, <https://rm.coe.int/bakanlar-komitesi-tavsiye-karari-2002-10-hukuk-uyusmazliklarinda-arabu/1680a72d71>; Orijinal metin: Council of Europe Committee of Ministers, *Recommendation Rec (2002)10 of the Committee of Ministers to Member States on Mediation in Civil Matters* (18 September 2002), E.T. 23.03.2023, <https://search.coe.int/cm?i=09000016805e1f76>.

⁶²⁹ “Arabuluculukta, taraflara anlařma olması veya olmaması durumunda neler kaybedileceėinin açık uçlu sorularla vurgulanarak anlatılması gerekir, bu mūdahale yōntemine “gerçeklik testi” denmektedir.” Bkz. Ūnsal Sıėrı, “Modūl 9 Arabuluculuėun Ařamaları: Mūzakere Ařaması (4),” *Temel Arabuluculuk Eėitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, der. Ali Yeřilırmak, Elif Kısımet Kekeç ve Alper Bulur, 3. baskı (Ankara: T.C. Adalet Bakanlıėı, Hukuk İřleri Genel Mūdūrlūėū, Arabuluculuk Daire Bařkanlıėı, 2021), 165.

⁶³⁰ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sōzleřmesi*, 58.

⁶³¹ Mustafa Serdar Ūzbek, “Arabuluculuk Sonunda Dūzenlenen Anlařma Belgesine İcra Edilebilirlik řerhi Verilmesinde Gōrevli ve Yetkili Mahkeme,” *Bařkent Ūniversitesi Hukuk Fakūltesi Dergisi* 3, sy. 2 (Temmuz 2017): 70.

⁶³² Ware, *Alternative Dispute Resolution*, 215.

⁶³³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sōzleřmesi*, 58.

saklamayacağı konusunda bir açıklık bulunmamaktadır⁶³⁴. Literatürdeki arabulucu anlaşma belgesinin saklanması gereken belgeler arasında olması şeklindeki görüşe katılmaktayız⁶³⁵. Ayrıca, özellikle milletlerarası unsur içeren arabuluculuk belgelerinde bu durum daha da önemli bir hal almaktadır. Zira Singapur Sözleşmesi açısından anlaşma belgesinin yazılı düzenlenmesi, taraf sayısından bir fazla olacak şekilde tanzimi Sözleşme kapsamında ihtiyaç olması durumunda faydalı olacaktır⁶³⁶. Singapur Sözleşmesi kapsamında arabulucudan anlaşma belgesi ya da sürecin anlaşma ile sonuçlandığına dair belge teminleri gündeme gelebileceğinden gizlilik ve güvenlik gibi konulara dikkat edilerek arabulucuların ya da arabuluculuk kurumlarının fiziki ve dijital arşivlerinin olması da önemlidir.

1.3.4.2 Tarafları ve yapılma anı

HUAK 15/(6) fıkrasına göre “*Arabuluculuk müzakerelerine taraflar bizzat, kanuni temsilcileri veya avukatları aracılığıyla katılabilirler.*” Dolayısıyla arabulucu anlaşma belgesinin tarafları da uyuşmazlık taraflarının kendisi, kanuni temsilcisi veya avukatları ile arabulucu olacaktır. Burada özellikle inceleme konumuz olan ticari arabuluculuklar açısından ticari temsilcilerin ticari uyuşmazlıklara ilişkin arabuluculuk görüşmelerine katılma ve süreç sonundaki anlaşmayı imzalama yetkisinin olup olmadığı konusunu değerlendirmemizde fayda vardır. Literatürde bazı yazarlar HUAK 15/(6) maddesinde sınırlı sayma yoluyla katılabileceklerin belirlenmesi karşısında ticari temsilcinin bu yetkisinin olmadığı görüşündedir⁶³⁷. Tacir yardımcılarında en geniş yetkili yardımcı ticari temsilcidir. TBK 548/(1) fıkrasına göre “*Ticari temsilci, iyiniyetli üçüncü kişilere karşı, işletme sahibi adına kambiyo taahhüdünde bulunmaya ve onun adına işletmenin amacına giren her türlü*

⁶³⁴ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 98-99.

⁶³⁵ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 99.

⁶³⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 61; Singapur Sözleşmesi 4/(1) maddesine göre Akit Devletin yetkili makamına sunulması gereken belgeler arasındadır. Madde 4/(1): “*Bu Konvansiyon uyarınca sulh anlaşmasına dayanmak isteyen taraf, hukuki yollara başvurduğu diğer Akit Devletin yetkili makamına aşağıdaki belgeleri ibraz edecektir:*

(a) *Taraflarca imzalanmış sulh anlaşmasını;*

(b) *Sulh anlaşmasının arabuluculuk sonucu yapıldığını gösteren delilleri, örneğin;*

(i) *Sulh anlaşması üzerindeki arabulucunun imzasını;*

(ii) *Arabuluculuğun yapıldığına ilişkin arabulucu tarafından imzalanan belgeyi;*

(iii) *Arabuluculuğun bünyesinde yapıldığı kurum tarafından düzenlenen belgeyi; veya*

(iv) (i), (ii) veya (iii) bentlerindeki belgelerin yokluğu halinde, yetkili makamca kabul edilebilir herhangi bir delili.”

⁶³⁷ Ozan Can ve Emre Kalender, “Ticari Temsilcilerin Ticari Davalara İlişkin Arabuluculuk Görüşmelerine Katılma Yetkisi Olup Olmadığına İlişkin Değerlendirmeler,” *Terazi Hukuk Dergisi*, sy. 192 (Ağustos 2022): 16.

işlemleri yapmaya yetkili sayılır.” Ticari temsilcinin temsil yetkisinin sınırları konusunda kanunun getirdiği “amaç” unsuru işletmenin amacına ulaşmasına yönelik tüm olağan ve olağanüstü işlemleri kapsadığı şeklinde yorumlanmalıdır⁶³⁸. Tacir adına dava açma yetkisine sahip olan ticari temsilcinin evleviyetle arabuluculuk görüşmesine katılımının mümkün olması gerektiği görüşündeyiz. TBK 548/(2) fıkrasına göre “*Ticari temsilci, açıkça yetkili kılınmadıkça, taşınmazları devredemez veya bir hak ile sınırlandıramaz.*” Bu nedenle taşınmazın devri ya da sınırlandırılması ile ilgili arabuluculuk anlaşma belgelerinde ticari temsilcinin özel yetki alması gerekecektir. Ancak, ilerleyen süreçte Singapur Sözleşmesi uygulamalarında sıkıntılar yaşanmaması adına bu konuda açık bir kanun hükmünün tereddütleri gidereceği kanısındayız⁶³⁹.

Arabulucu anlaşma belgesinin uyumsuzluk taraflarınca mı yoksa arabulucu tarafından mı düzenleneceği konusunda kanunda açıklık bulunmamaktadır⁶⁴⁰. Literatürde gerekli durumlarda arabulucunun taraflara arabulucu anlaşma belgesi hazırlanması sırasında destek olabileceği vurgulanmıştır⁶⁴¹. Literatürde arabulucu tarafından düzenlenmesinin yerinde olacağına dair görüşler de vardır⁶⁴². Anlaşma belgelerinin hazırlanmasına dahil olan arabulucular açısından önemli riskler de barındırmaktadır⁶⁴³. Türk mevzuatına göre hukukçu olması gereken arabulucunun anlaşma belgesini hazırlaması yararlı olabilecektir⁶⁴⁴.

Mevzuatımıza göre arabulucu anlaşma belgesi hazırlanması zorunluluğu bulunmamaktadır. Taraflar anlaşmalarını yazıya dökceklerse anlaşmanın zamanlaması konusunda en geç son tutanak düzenleme tarihinde düzenlenmesi gerektiği söylenebilir. Son tutanak tanzim tarihinden sonra taraflar arasında yapılan anlaşma Türk Borçlar Kanunu açısından bir sözleşme değerinde olacaktır.

⁶³⁸ Sabih Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 29. bası (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2023), 192.

⁶³⁹ Ticari temsilcilerin ticari davalara ilişkin arabuluculuk görüşmelerine katılma yetkisi konusunda yasal düzenleme yapılması görüşü için bkz. Can ve Kalender, “Ticari Temsilcilerin Arabuluculuk Görüşmelerine Katılma Yetkisi,” 17.

⁶⁴⁰ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 99.

⁶⁴¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 59.

⁶⁴² Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 101.

⁶⁴³ Ware, *Alternative Dispute Resolution*, 233.

⁶⁴⁴ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 101; Arabulucu olmak için hukukçu olmak gerekli olmamakla beraber, ilam niteliğinde belge oluşturmak için mutlak hukukçu olmak gerektiğine dair görüş için bkz. Sarısözen, *Avukatlık Hukukunda Uzlaştırma*, 85; Avukatların kazanmak ve kaybetmek üzerine çalıştıkları ve müzakere beceri ile bilgisinden yoksun oldukları hakkındaki görüş için bkz. Şamil Demir, *Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi*, 2. baskı (Ankara: Adalet Yayınevi, Ocak 2014), 339 vd.

Taraflar anlaşma için el sıkıştıklarında, kısa süreli bir rahatlama, affetme ve başarı havası vardır⁶⁴⁵. Sorunları çözmek için daha iyi bir zamanlama yoktur ve gecikme halinde, başarılı bir uzlaşma gibi görünen konular tekrar gündeme gelebilir ve hatta anlaşmayı sekteye uğratabilir⁶⁴⁶. Belirtilen nedenlerle gerçeklik testi yapıldıktan sonra çok gecikme yaşanmadan yazılı anlaşma yapılması yerinde olacaktır.

1.3.4.3 Sözleşmenin geçerlilik koşulları

HUAK 18. maddesinde tarafların arabuluculuk sürecinde anlaşması düzenlenmiş olup arabulucu anlaşma belgesinin nasıl düzenlenmesi gerektiği konusunda açıklık bulunmamaktadır. Ancak HUAK 18/B(3) maddesi ile İş Kanunu 21. maddeyi incelememizde fayda vardır. 6325 sayılı HUAK 18/B(3) fıkrası uyarınca “...Mahkeme taşınmazla ilgili anlaşma belgeleri bakımından yapacağı incelemede anlaşma içeriğini, arabuluculuğa ve cebri icraya elverişli olup olmadığı ve taşınmazla ilgili olarak kanunlarda yer alan sınırlamalar ile usul ve esaslara uyulup uyulmadığı yönünden denetler...” hükmünü içermektedir. Bu düzenleme arabulucu anlaşma belgesinin taşınmazlarla ilgili kanunlarda yer alan sınırlamalar ile usul ve esaslara uygunluğu konusunda arabulucuya ve taraf vekillerine bir görev yüklemektedir. Zira eğer arabulucu anlaşma belgesi HUAK 18/B(3) fıkrasına uygun olarak hazırlanmamışsa mahkemeden icra edilebilirlik şerhi alınamaması konusu gündeme gelecektir⁶⁴⁷. Başka bir anlatımla, taşınmaza dair bir sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlığın arabuluculuk sulh anlaşmasıyla çözülmesi halinde, sulh anlaşması taşınmazın bulunduğu yer hukuku uyarınca hükümsüz ya da uygulanması imkansız ise icra talebi reddedilebilecektir⁶⁴⁸. Örneğin Türk mahkemelerinde yabancıların taşınmaz iktisabındaki kurallara aykırılık söz konusu ise sulh anlaşmasının icrası mümkün olamayacaktır⁶⁴⁹.

⁶⁴⁵ Randall W. Wulft, “A Mediation Primer,” chap. 7 in *Donovan Leisure Newton & Irvine ADR Practice Book*, ed. John H. Wilkinson (New York: Wiley Law Publications, 1990), 125.

⁶⁴⁶ Wulft, “A Mediation Primer,” 125.

⁶⁴⁷ T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün E-75467089-641.04-10825966 sayılı ve 01/12/2023 tarihli özelgesine göre “...icra edilebilirlik şerhi olsun ya da olmasın taşınmazın devri veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulması sonucunu doğuran her türlü anlaşma belgesi için tarafların tapu müdürlüğüne bizzat/vekil vasıtasıyla gelerek edimlerini yerine getirmesi gerekmektedir.” Kanaatimizce söz konusu özelge başta Singapur Sözleşmesi olmak üzere Türk Mevzuatına uygun değildir.

⁶⁴⁸ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1201.

⁶⁴⁹ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1202.

HUAK 18/B(3) dışında, 4857 sayılı İş Kanunu 21. maddesinde de arabulucu anlaşma belgesinin hangi konuları ihtiva edeceği konusunda bir düzenleme vardır. İş Kanunu 21. maddesinde yer alan

Arabuluculuk faaliyeti sonunda tarafların, işçinin işe başlatılması konusunda anlaşmaları hâlinde;

a) İşe başlatma tarihini,

b) Üçüncü fıkrada düzenlenen ücret ve diğer hakların parasal miktarını,

c) İşçinin işe başlatılmaması durumunda ikinci fıkrada düzenlenen tazminatın parasal miktarını, belirlemeleri zorunludur....

şeklindeki düzenleme ile arabulucu anlaşma belgesinin hangi hususları ihtiva edeceği konusu emredici şekilde düzenlenmiştir.

1.3.4.4 Şekli ve içeriği

HUAK 18. maddesi taraflara anlaşma belgesine kazandıracakları nitelik yönünden seçimlik bir hak vermiştir⁶⁵⁰. Taraflar dilerse özel hukuk sözleşmesi olarak genel hükümlere tabi olur⁶⁵¹ ya da belgeyi ilam niteliğine kavuşturur⁶⁵². HUAK 18/(1) maddesi⁶⁵³ dışında arabulucu anlaşma belgesinin şekli konusunda mevzuatta bir düzenleme bulunmamaktadır. Senetle ispat zorunluluğunu düzenleyen HMK 200. maddesi gereğince arabulucu anlaşma belgesinin yazılı şekilde yapılması yerinde olacaktır. Arabulucu anlaşma belgesi, geçerliliği için yazılı ya da nitelikli şekil şartını içeren bir sözleşmeyi içermesi halinde kanunun bu tür sözleşmeler için aradığı şekil şartlarına uygun yapılmalıdır⁶⁵⁴. Anlaşmanın içeriği ve şekli taraflarca belirlenecektir⁶⁵⁵. Arabulucu anlaşma belgesi adi yazılı şekilde ya da noterde onaylama ya da düzenleme şeklinde yapılabilir⁶⁵⁶. Kanunda arabulucunun belgeye resmiyet kazandıracığı düzenlenmediğinden noterde düzenlenmemiş ise arabulucu

⁶⁵⁰ Erhan Fırat, *Özel Kanunlarda Düzenlenen İlâm Niteliğinde Belgeler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2016), 49.

⁶⁵¹ Fırat, *Özel Kanunlarda İlâm Niteliğinde Belgeler*, 49.

⁶⁵² Fırat, *Özel Kanunlarda İlâm Niteliğinde Belgeler*, 49.

⁶⁵³ HUAK m.18/(1) “Arabuluculuk faaliyeti sonunda varılan anlaşmanın kapsamı taraflarca belirlenir; anlaşma belgesi düzenlenmesi hâlinde bu belge taraflar ve arabulucu tarafından imzalanır.”; HUAK 18/(2) maddesi de yönlendirici ve emredici bir düzenlemedir. HUAK m.18/(2) “Arabuluculuk süreci sonunda tarafların anlaşması halinde anlaşma belgesi, taşınmazla ilgili olarak kanunlarda yer alan sınırlamalar ile usul ve esaslar gözetilmek suretiyle düzenlenir.”

⁶⁵⁴ Emre Kıyak, “Arabuluculuk Sonucunda Ulaşılan Anlaşma Belgesinin Hukuki Niteliği,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 6, sy. 21 (Nisan 2015): 532.

⁶⁵⁵ Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 305.

⁶⁵⁶ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 205; Fırat, *Özel Kanunlarda İlâm Niteliğinde Belgeler*, 50; Ekmekçi, Özkes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 95.

ile tarafların imzasını içeren anlaşma belgesi adi senet niteliğindedir⁶⁵⁷. Bununla birlikte özellikle konusu taşınmaz olan arabulucu anlaşma belgelerinin şekli konusunda mevzuatta ve uygulamada belirsizlik bulunmaktadır⁶⁵⁸. *Dür*'e göre taşınmazın aynına ilişkin sulh anlaşmalarının icra işlemi noter huzurunda düzenleme olarak taşınmaz satış vaadi sözleşmesi şeklinde veya tapu sicil memuru önünde resmi senet şeklinde ya da mahkeme içi sulh şeklinde yerine getirilebilecektir⁶⁵⁹.

Türk Hukuk Sisteminde arabuluculuk süreci sonucunda yazılı bir anlaşma yapılması zorunluluğu yoktur⁶⁶⁰. Taraflar arasında güven köprüsü kurulmuş ise veya edim peşinen yerine getirilmiş ise arabuluculuk anlaşma belgesinin düzenlenmesi şart değildir. Ancak yasal olarak her arabuluculuk süreci (dava şartı ya da ihtiyari) sonunda anlaşma olsun ya da olmasın son tutanak düzenlenmesi gerekmektedir⁶⁶¹. Türk Hukuk sisteminde arabuluculuk anlaşma belgesi geçerlilik koşulu değil, ispat koşulu olarak düzenlenmiştir⁶⁶². Anlaşma belgesinin yazılı yapılmasının son derece faydası vardır⁶⁶³.

Sadece tarafların imzası belgeye “sözleşme” niteliği kazandıracaktır⁶⁶⁴. Tarafların imzası ile birlikte arabulucunun imzası ile “arabulucu anlaşma belgesi” vasfını kazanacaktır⁶⁶⁵. Arabulucu anlaşma belgesinin içeriğinde her şeyden önce arabuluculuğa elverişli olmayan uyuşmazlıkların yer almaması gerekmektedir. Böyle bir durumda arabulucunun taraflara uyarıda bulunması ve gerekli durumda da sürece son vermesi gerekecektir⁶⁶⁶. Taraflar arasında öncesinde bir arabuluculuk sözleşmesi

⁶⁵⁷ Büyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 111.

⁶⁵⁸ Büyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 106.

⁶⁵⁹ *Dür*, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 312.

⁶⁶⁰ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 94; Taşınmazın devrine veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin uyuşmazlıklarda arabuluculuğu düzenleyen HUAK 17B/(3)(4) fıkraları ile bazı uyuşmazlıklarda dava şartı olan arabuluculuğu düzenleyen HUAK 18B/(2)(3) fıkraları arabuluculuk anlaşma belgesi düzenlenmesi konusunda istisnai hükümlerdir.

⁶⁶¹ HUAK 17/(4), HUAKY 20/(2).

⁶⁶² Türk hukukunda arabulucu anlaşma belgesinin yazılı yapılması zorunluluğu olmamakla beraber ispat açısından önemlidir. Bkz. Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 58-59.

⁶⁶³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 59; Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 94.

⁶⁶⁴ Büyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 103.

⁶⁶⁵ Büyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 105-106; Bu durum HUAK kapsamında düzenlenen arabulucu anlaşma belgeleri için geçerlidir. Singapur Sözleşmesi yönünden arabulucu anlaşma belgesinde arabulucunun imzasının bulunması zorunluluğu bulunmamaktadır.

⁶⁶⁶ Büyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 103.

yapılmışsa, arabuluculuk sözleşmesinde yer almayan konularda tarafların arabulucu anlaşma belgesi hazırlamasının önünde hukuken engel bir durum yoktur⁶⁶⁷.

Singapur Sözleşmesi 2/(2) ve 4. maddesi uyarınca anlaşma belgesinin taraf devletlerde icra edilebilmesi için yazılı yapılmış olması koşulu vardır. Singapur Sözleşmesi'nde arabuluculuk sulh anlaşması içeriği konusunda herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır⁶⁶⁸. Bu bağlamda parasal ya da parasal değeri olmayan unsurlar da içerebilir⁶⁶⁹. Eğer üçüncü kişi yararına bir arabuluculuk anlaşma belgesi yapılmışsa, üçüncü kişinin anlaşmayı Singapur Sözleşmesi kapsamında uygulama imkanı olacak mıdır⁶⁷⁰? Yürürlükteki maddi hukuk cevaz veriyorsa üçüncü şahıs uygulamayı talep edebilecektir⁶⁷¹. Örneğin Türk hukuku açısından konuyu değerlendirirsek; Türk Borçlar Kanunu 129/(1) maddesine göre “*Kendi adına sözleşme yapan kişi, sözleşmeye üçüncü kişi yararına bir edim yükümlülüğü koydurmuşsa, edimin üçüncü kişiye ifa edilmesini isteyebilir.*” Arabulucu anlaşma belgesi tarafların temel menfaatlerini karşılamalı ve anlaşmadan etkilenecek üçüncü kişiler varsa onların durumları da dikkate alınarak hazırlanmalıdır⁶⁷².

Arabuluculuk anlaşma belgesi spesifik ve kesin düzenlemeler içermeli, tarafların ne gibi edimlerinin olduğu ve edimlerin ne zaman ifa edileceği belli olmalıdır⁶⁷³. Taraflardan birinin anlaşmaya uymaması halinde ya da anlaşmanın uygulanamaz duruma gelmesi halinde nasıl bir yol izleneceği de belirlenmelidir⁶⁷⁴. Arabuluculuk anlaşma belgesi düzenlenirken genel ifadelerden kaçınılmalı, temenni ifadelerine yer verilmemeli, edimlerin tam ve doğru şekilde anlaşmaya yansıtılmasına önem verilmelidir⁶⁷⁵. Tarafların kimlikleri, uyuşmazlık konusu, anlaşmanın şart ve detayları, anlaşma yeri ve tarihi gibi önemli konular anlaşma

⁶⁶⁷ Kıyak, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Hukuki Niteliği,” 528.

⁶⁶⁸ Natalie Y. Morris-Sharma, “The Singapore Convention is Live, and Multilateralism, Alive!,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1017.

⁶⁶⁹ Morris-Sharma, “The Singapore Convention is Live,” 1017.

⁶⁷⁰ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 72, p.1.26.

⁶⁷¹ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 72, p.1.26.

⁶⁷² Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 103; Üçüncü kişi lehine arabuluculuk sulh anlaşması yapılabileceği gibi, geciktirici ya da bozucu şarta bağlı olarak da yapılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökçe Arıkan, “Üçüncü Kişi Lehine Arabuluculuk Sözleşmesi ile Şarta Bağlı Arabuluculuk Sözleşmesinin İcra Edilebilirliği,” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25, sy. 2 (Mayıs 2021): 137.

⁶⁷³ Goodman, *Arabuluculuğa Hazırlanmak*, 135.

⁶⁷⁴ Goodman, *Arabuluculuğa Hazırlanmak*, 135.

⁶⁷⁵ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 95.

metninde yer almalıdır⁶⁷⁶. Taraflar bazı standart hükümlerin anlaşma belgesinde yer almasını isteyebilir. İlgili standart hükümler gizlilik, varsa kamuya açık beyanlar, ödeme şekli, faiz, arabuluculuk ücreti vb. hükümlerdir⁶⁷⁷. Anlaşma metni tarafların hukuki durumlarının tespitinden çok uyuşmazlığı çözmeye yönelik eda emri içermelidir⁶⁷⁸. Arabuluculuk anlaşma belgesinin gelecekte atılacak adımları içerecek bir yol haritası şeklinde hazırlanması da önemlidir⁶⁷⁹.

Arabuluculuk anlaşma belgesinin, uyuşmazlığı nihai olarak çözüme kavuşturacak şekilde düzenlenmesi ve belirsiz bir nokta içermemesi önemlidir⁶⁸⁰. Benzer şekilde anlaşma metni tarafların iradelerine yönelik ve açık olarak anlaşılır şekilde düzenlenmelidir⁶⁸¹. Zamir kullanımına dikkat edilmeli, mümkünse yanlış anlaşılmalara neden olunmaması hedeflenmelidir⁶⁸². “Adil”, “kabul edilebilir”, “uygun olarak” şeklinde belirsiz ve kesinlik taşımayan ifadeler yer verilmemelidir⁶⁸³. Aynı şekilde tereddüt, çelişki içermemesi, kolay anlaşılır olması ve adeta bir hakem kararı ya da hakim kararı gibi uyuşmazlığı çözüme kavuşturması gereklidir. Arabulucu anlaşma belgesinde grafik ve şema kullanılacaksa, bunlar metinde özetlenmeli ve metne ilave edilmelidir⁶⁸⁴. Anlaşma belgesinin eda hükmü içermesi ve cebri icraya elverişli olmasına dikkat edilmelidir⁶⁸⁵.

Literatürde “*Hükmün kapsamı*” başlığını taşıyan ve “*Hükmün sonuç kısmında, gerekçeye ait herhangi bir söz tekrar edilmeksizin, taleplerden her biri hakkında verilen hükümle, taraflara yüklenen borç ve tanınan hakların, sıra numarası altında; açık, şüphe ve tereddüt uyandırmayacak şekilde gösterilmesi*

⁶⁷⁶ Ekmekçi, Özkes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 95.

⁶⁷⁷ Goodman, *Arabuluculuğa Hazırlanmak*, 136.

⁶⁷⁸ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 200.

⁶⁷⁹ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 201.

⁶⁸⁰ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 58; Literatürde belirsizlik konusunda bir örnek verilmiştir; “Timothy Pte Ltd, Bergeling AB'den özür dileyecektir.” şeklindeki düzenleme belirsiz olması nedeniyle risk taşımaktadır. Bkz. Shouyu Chong and Felix Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements Resulting from Mediation under the Singapore Convention: Private International Law Issues in Perspective,” special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, “International Commercial Mediation” (2019): 473, p.51.

⁶⁸¹ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 199.

⁶⁸² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 59.

⁶⁸³ Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümü*, 199; Büyükcay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 101.

⁶⁸⁴ Ali Yeşilirmak, “Modül 10 Arabuluculuğun Aşamaları: Sonuç/Anlaşma Aşaması,” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, der. Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 3. baskı (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021), 180.

⁶⁸⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 60.

gereklidir.” şeklinde düzenlemeyi içeren HMK 297/(2) fıkrasının arabulucu anlaşma belgesi hakkında da kıyasen uygulanabileceği savunulmaktadır⁶⁸⁶.

1.3.4.5 Uygulanacak hukukun tespiti

HUAK 1/(2) fıkrası uyarınca üzerinde serbestçe tasarruf edebilen iş ve işlemlerden olmak kaydıyla yabancılik unsuru içeren özel hukuk uyuşmazlıklarında da arabuluculuk faaliyeti gerçekleştirilebilecektir. Burada hangi hukukun uygulanacağı konusunun aydınlatılmasında fayda vardır. HUAK ve MÖHUK kapsamında bu konuda herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Yabancılik unsuru içermesi halinde arabuluculuk sürecindeki sözleşmelere uygulanacak hukuk konusunda 5718 sayılı MÖHUK’un esas alınması yerinde olacaktır⁶⁸⁷. Zira kanunlar ihtilafı kuralları, milletlerarası unsur içeren hayat ilişkilerinin hangi hukuk sistemine tabi olacağı sorusunu aydınlatmaktadır⁶⁸⁸. MÖHUK, büyük ölçüde İsviçre Hukuku ve AB Tüzükleri ile uyum içindedir⁶⁸⁹. Arabuluculuk sözleşmesi MÖHUK kapsamında özel olarak düzenlenmediği için, sözleşmeden doğan borç ilişkilerinde uygulanacak hukuku düzenleyen MÖHUK 24. maddesinin uygulanması yerinde olacaktır⁶⁹⁰. MÖHUK 24/(4) maddesi uyarınca taraflar hukuk seçimi yapmamışlarsa sözleşmesel ilişkiye sözleşmeyle en yakın irtibatı bulunan hukuk uygulanacaktır⁶⁹¹.

⁶⁸⁶ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 102.

⁶⁸⁷ Pürselim, “Yabancılik İçeren Arabuluculuk Usulü,” 8; Araştırmamızla sınırlı olarak uygulanacak hukuk konusunda henüz yargı kararlarına yansımış bir vakıa tespit edilememiştir. Arabuluculuk sürecinde milletlerarası yetki konusunda Yargıtay’ın vermiş olduğu bir kararında “*Türk Mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tayin eden kurallar MÖHUK m.40 ve devamında düzenlenmiş olup, bu konuda MÖHUK’ta bir genel kural ve birden çok özel kural kabul edilmiştir. Milletlerarası yetki konusuna ilişkin genel kural olan MÖHUK m.40 uyarınca yabancılik unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralı tayin eder.*” şeklinde açıklaması ile iç hukuka referans olarak yer vermiştir. Bkz. Yargıtay 11. HD, E.2020/2160, K.2022/202, T.13.01.2022, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/e-2020-2160-k-2022-202-t-13-1-2022>, E.T. 15.04.2023.

⁶⁸⁸ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 19 vd.; Can Yöney, *Yabancı Hukukun Uygulanması* (İstanbul: Onikilevha, 2018), 10; Şanlı, Esen ve Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 23 vd.; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 4 vd.; Salim Serdar Yağcı, “Milletlerarası Özel Hukukta Vasıflandırma,” özel sayı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19, “Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan” (2017): 2635; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2020), 5 vd.

⁶⁸⁹ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 78.

⁶⁹⁰ Pürselim, “Yabancılik İçeren Arabuluculuk Usulü,” 11; Yabancılik unsuru taşıyan sözleşmelere uygulanacak hukuk konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 380 vd.; Şanlı, Esen ve Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 316 vd.; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 317 vd.; Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 32 vd.; Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 172 vd.; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 397 vd.; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 77 vd.; Vahit Doğan, Alper Çağrı Yılmaz ve H. Lale Ayhan İzmirli, *Milletlerarası Özel Hukuk Pratik Çalışmaları*, 6. baskı. (Ankara: Savaş Kitabevi, 2022), 350, 358, 410, 424 vd.;

Literatürde karakteristik edim⁶⁹² olarak arabulucunun ediminin kabul edilebileceği şeklinde görüşler vardır⁶⁹³. Bu açıdan, taraflar arasında hukuk seçimi yapılmamış ise, arabulucunun işyeri, işyerinin bulunmaması halinde yerleşim yeri hukuku, arabulucunun birden çok işyeri varsa, sözleşmeyle en sıkı ilişki içinde bulunan işyeri hukukunun uygulanması önerilmektedir⁶⁹⁴. Arabulucu sözleşmesinde arabulucu ve uyuşmazlık tarafları sözleşmeye taraf olduğu için karakteristik edim borçlusu olarak arabulucunun ediminin esas alınması yerinde olacaktır. Ancak, arabuluculuk sözleşmesinde arabulucu taraf olmadığından arabulucunun ediminin esas alınması doğru olmayacaktır.

Arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmaları genellikle karşılıklı tavizler içerdiğinden hangi edimin karakteristik olduğu belirsiz olabilecektir⁶⁹⁵. Arabulucu anlaşma belgesine hangi hukukun uygulanacağı konusunda arabulucu anlaşma belgesinin konusuna göre ve yine MÖHUK esas alınarak belirlenmesinin yerinde olacağı kanaatindeyiz. Misal olarak arabulucu anlaşma belgesinin konusu fikri mülkiyet hukukuyla ilgili ise MÖHUK 28. maddesi esas alınarak tabi olacağı hukuk belirlenmelidir.

Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 49 vd.; Uluslararası ticari akitlerde hukuk seçimi için bkz. Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 42 vd.

⁶⁹¹ Güngör, “Principle of Proximity in Contractual Obligations,” 7; Literatürde yakınlık ilkesi (yaklaşımı) olarak adlandırılmaktadır. Bkz. Güngör, “Principle of Proximity in Contractual Obligations,” 7; Gülin Güngör, *Temel Milletlerarası Özel Hukuk Metinlerinin Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Konusunda Yakınlık Yaklaşımı* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2007), 100, 189 vd.

⁶⁹² Karakteristik edim kavramının suni bir kavram olduğu konusu ve teorinin eleştirisi için bkz. Fügen Sargın, “Karakteristik Edim Teorisine Eleştirel Bir Yaklaşım,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 50, sy. 2 (2001): 95; Sibel Özel, “Sözleşmesel İlişkide MÖHUK m. 24/II’de Öngörülen Objektif Bağlama Kuralının Mukayeseli Hukuk Açısından Değerlendirilmesi,” *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 22, sy. 2, “Prof. Dr. Ergin Nomer’e Armağan” (2002): 583 vd.; Karakteristik edim borçlusu çoğunlukla bir profesyonel olduğundan işinin icrası sırasında karşılaştığı hukuki işlemler için kendi hukukunun uygulanması bir avantajdır. Bkz. Güngör, *Temel Milletlerarası Özel Hukuk Metinleri ve Yakınlık Yaklaşımı*, 104.

⁶⁹³ Pürselim, “Yabancılık İçeren Arabuluculuk Usulü,” 11; Modern ekonomilerde taraflardan birinin ediminin genelde para olması nedeniyle, para edimi karakteristik edim olarak görülmemiş, paranın karşılığını teşkil eden edimin sözleşmeden doğan borç ilişkisinin merkezini oluşturduğu düşüncesiyle bu edim karakteristik olarak nitelendirilmiştir. Bkz. Güngör, *Temel Milletlerarası Özel Hukuk Metinleri ve Yakınlık Yaklaşımı*, 104; Daha büyük risk alan ve sorumluluğu daha fazla olan tarafın edimi karakteristik edim olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Güngör, “Principle of Proximity in Contractual Obligations,” 10.

⁶⁹⁴ Pürselim, “Yabancılık İçeren Arabuluculuk Usulü,” 11.

⁶⁹⁵ Koji Takahashi, “Enforcement of Mediated Settlement Agreements under the Singapore Convention and the UNCITRAL Model Law: An Argument for the Opt-In Model,” in *International Mediation: The Comparative Law Yearbook of International Business, special issue*, 2020, ed. Christian Campbell (Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2020), 69; Arabuluculuk sonunda varılan sulh anlaşmalarında sözleşmeyi karakterize eden ve ona damgasını vuran bir edim bulunmamaktadır. Bkz. Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1201.

Arabuluculuk sözleşmesinde hak ve fiil ehliyeti konusunda sorun oluşması halinde MÖHUK 9. maddesi kapsamında milli hukuk tatbik edilecektir⁶⁹⁶. Tarafların birden fazla vatandaşlığı olması halinde ya da vatansız veya mülteci olmaları halinde MÖHUK 4. maddesinin tatbiki ile uygulanacak hukukun tespiti yerinde olacaktır⁶⁹⁷.

1.3.4.6 Hukuki niteliği

Arabuluculuk sonucu yapılan sulh anlaşmaları genel olarak olağan sözleşmelerden üç şekilde farklılık arz etmektedir⁶⁹⁸. İlk olarak taraflar öncesinde bir uyuşmazlık yaşamışlardır⁶⁹⁹. Sonrasında konuyu karşılıklı müzakere etmişler ve gönüllü olarak uzlaşmaya varmışlardır⁷⁰⁰. Taraflar uyuşmazlığın nihai çözümü konusunda anlaşmaya varmışlardır⁷⁰¹. İkinci farklılık usul kuralları tarafından yönetilen yapılandırılmış bir süreçtir⁷⁰². Üçüncü farklılık ise arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmasına uyulmaması durumunda sözleşmenin ihlali söz konusu olacaktır. Taraflar bu durumda sulh anlaşmasının icra edilmesi süreci başlatabilirler⁷⁰³.

Türk hukukunda arabuluculuk faaliyeti sona erdiğinde biri isteğe bağlı, diğeri zorunlu iki farklı belge düzenlenmektedir⁷⁰⁴. Bu belgelerden birisi son tutanak⁷⁰⁵, diğeri ise arabuluculuk anlaşma belgesidir⁷⁰⁶. Arabulucu anlaşma belgesinin usul hukuku açısından sonucu icra edilebilirlik, maddi hukuk açısından sonucu ise borcun sona ermesidir⁷⁰⁷. Aşağıda arabulucu anlaşma belgesinin hukuki niteliği hakkındaki farklı durumlar inceleme konusu yapılacaktır.

⁶⁹⁶ Pürselim, “Yabancılık İçeren Arabuluculuk Usulü,” 13.

⁶⁹⁷ Pürselim, “Yabancılık İçeren Arabuluculuk Usulü,” 13.

⁶⁹⁸ Anna KC Koo, “Enforcing International Mediated Settlement Agreements,” *Comparative Law Journal of the Pacific Hors Serie* 20, eds. Muruga Perumal Ramaswamy and João Ribeiro, “Harmonising Trade Law to Enable Private Sector Regional Development” (2016): 83, E.T. 04.03.2023, <https://www.wgtn.ac.nz/law/research/publications/about-nzaci/publications/special-issues/hors-serie-volume-xx,-2017>.

⁶⁹⁹ Koo, “Enforcing International Mediated Settlement Agreements,” 83.

⁷⁰⁰ Koo, “Enforcing International Mediated Settlement Agreements,” 83.

⁷⁰¹ Koo, “Enforcing International Mediated Settlement Agreements,” 83.

⁷⁰² Koo, “Enforcing International Mediated Settlement Agreements,” 84.

⁷⁰³ Koo, “Enforcing International Mediated Settlement Agreements,” 84.

⁷⁰⁴ Büyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 97.

⁷⁰⁵ HUAK m. 17 vd.

⁷⁰⁶ HUAK m.17/A vd.

⁷⁰⁷ Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 100.

1.3.4.6.1 Borçlar hukuku anlamında sözleşme niteliği

Arabuluculuk sulh anlaşması her şeyden önce özel hukuk sözleşmesi niteliğindedir⁷⁰⁸. Başka bir anlatımla, arabulucu anlaşma belgesi birbirine uygun irade açıklamalarından oluşan ve iki taraflı hukuki işlem olan sözleşme niteliğini haizdir⁷⁰⁹. Arabulucu anlaşma belgesi Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiş bir sözleşme değildir. Bir sözleşme kanunda düzenlenmiş bir sözleşme değilse bir uyuşmazlık halinde kanunda düzenlenen sözleşmelere benzerliği konusunda yorum yapılabilecektir⁷¹⁰. Yorum sonucu tayin ettikten sonra kanunda düzenlenmiş sözleşme hükümleri kıyas yoluyla uygulanabilecektir⁷¹¹. Eğer kanunda düzenlenmiş bir sözleşmeye benzemiyorsa Türk Borçlar Hukukunun genel ilkelerinden hareket edilerek ve TMK 1. maddesinde düzenlenen yargıcın hukuk yaratması yoluyla uyuşmazlık çözümlenebilecektir⁷¹². Anlaşmanın içeriğine dikkat edilerek, kanunda yer alan bir sözleşme tipine girip girmediği, edim yönünden karşılıklı borç doğurup doğurmadığı, reel veya rızai bir sözleşme olup olmadığı değerlendirilebilecektir⁷¹³.

Arabuluculuk anlaşma belgesinin borç ikrarı mı yoksa borç yenilemesi mi olduğu konusu tartışmalı bir konu olup, *Erkan*'a göre eski borç ile yeni borca yol açan nedenlerin farklı olmaması halinde borç yenilenmesinden değil, borç ikrarından söz edilecektir⁷¹⁴. Borç yenilenmesinde eski borcun def'i ve fer'i hakları borçla beraber sona ereceğinden sonuçları birbirinden tamamen farklı olacaktır⁷¹⁵.

1.3.4.6.2 İcra kabiliyeti

Arabulucu anlaşma belgesinde yer alan borç kayıtsız ve şartsız para borcunu ihtiva ediyorsa ve borçlu tarafından itiraz edilmemişse İİK 68. madde kapsamına girebilecektir⁷¹⁶. Başka bir ifadeyle arabulucu anlaşma belgesinin İİK 68. maddesinde sayılan belgelerden olduğuna dair özel bir düzenleme yer

⁷⁰⁸ Özel, "Singapur Konvansiyonu," 1191; *Tanrıver*'e göre ilam niteliğinde belge kimliği kazanmamış arabulucu anlaşma belgesi alelade mahkeme dışı sulh sözleşmesi olarak kabul edilebilir. Bkz. Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 137; Anlaşmanın dava açılmadan önce arabuluculuk süreciyle oluşturulması mahkeme dışı sulhe benzetilebilir. Bkz. Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 50.

⁷⁰⁹ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 108.

⁷¹⁰ Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 18.

⁷¹¹ Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 18.

⁷¹² Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 18.

⁷¹³ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 109.

⁷¹⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 67-68.

⁷¹⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 68.

⁷¹⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 71.

almadığından kayıtsız ve şartsız para borcuna ilişkin ise ve imza ikrar edilmişse itirazın kesin kaldırılması amacıyla kullanılabilecektir⁷¹⁷. Arabulucu sulh anlaşmasının noter kanalıyla resmi senet şeklinde düzenlenmesi durumunda kayıtsız ve şartsız para borcunu ihtiva ediyorsa yine İİK 68. maddesinin kapsamına girecektir⁷¹⁸. Para borcu ikrarını içeren ve arabuluculuk sonucunda yapılan anlaşma belgesi noter kanalıyla resmi senet şeklinde yapılırsa İİK 68. maddesi kapsamına girecek ancak noterde düzenleme şeklinde yapılırsa İİK 38. maddesi kapsamında ilam niteliğinde belge olacaktır.

1.3.4.6.3 Kesin delil kabiliyeti

Uyuşmazlık tarafları arasında arabuluculuk görüşmeleri sonucunda anlaşma konusunda adi bir belge düzenlenmişse duruma göre kesin delil ve icra aşamasında kullanılabilecek belge (şartları taşıyorsa İİK 68. m kapsamında), noter senedi şeklinde düzenlenmiş ise resmi belge veya duruma göre ilam hükmünde (şartları taşıyorsa İİK 68. m kapsamında) belge kabul edilebilir⁷¹⁹.

1.3.4.6.4 İlam niteliğinde belgeye dönüştürülmesi

İlam niteliğinde belge haline dönüştürmek, arabulucu anlaşma belgesinin arabuluculuğa ve cebri icraya elverişli olup olmadığını araştıran mahkeme tarafından anlaşmanın şekle, usule ve kamu düzenine uygunluğunu belirleyen yargısal (adli) bir işlem olarak tanımlanabilir⁷²⁰. Anlaşma belgesine mahkeme tarafından icra edilebilirlik şerhi verilmesi inşai bir işlemdir⁷²¹. İlamlar maddi bakımdan kesin hüküm teşkil ederken, ilam niteliğinde belgeler maddi bakımdan kesin hüküm teşkil etmediğinden ilam ve ilam niteliğinde belgeler birbirinden farklıdır⁷²².

⁷¹⁷ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 117.

⁷¹⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 71.

⁷¹⁹ Pekcanitez, Atalay ve Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 641.

⁷²⁰ M. Serdar Özbek, “Anlaşma Belgesine İcra Edilebilirlik Şerhi,” 75; Mahkemenin arabuluculuk sulh anlaşmasını incelemesi arabuluculuğa ve cebri icraya elverişlilik ile sınırlandırılmamalı, arabuluculuğun diğer şartları da incelenmelidir. Bkz. Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 61.

⁷²¹ M. Serdar Özbek, “Anlaşma Belgesine İcra Edilebilirlik Şerhi,” 75.

⁷²² Yazıcı, “Türkiye’de Arabuluculuğun Gelişimi,” 320; M. Serdar Özbek, “Anlaşma Belgesine İcra Edilebilirlik Şerhi,” 75.

Türk hukuku açısından kesin hüküm, kesin delil niteliğinde olup, tarafları ve hakimi bağlayıcı bir etkiye sahiptir⁷²³. Arabuluculuk süreci sonunda hazırlanan sulh anlaşması, maddi anlamda kesin hüküm gücünde bir mahkeme kararı değildir⁷²⁴. Anayasa Mahkemesi'nin 2013 yılında vermiş olduğu bir kararında isabetli olarak ifade edildiği üzere; “*Arabuluculuk faaliyeti sonunda tarafların uzlaşması sonucunda düzenlenen anlaşma metni maddi anlamda kesin hüküm değildir. Anlaşmaya mahkeme tarafından icra edilebilirlik şerhinin verilmesi söz konusu anlaşmayı hüküm-kesin hüküm/mahkeme ilâmı hâline getirmemekte, sadece ilam niteliğinde belge hâline getirmektedir. İlamlar ile ilam niteliğindeki belgeler birbirinden tamamen farklıdır. İlamlar maddi anlamda kesin hüküm teşkil ederken, ilam niteliğindeki belgelerin maddi anlamda kesin hüküm olma nitelikleri yoktur. Kanun koyucu ilam niteliğindeki belgeleri, sadece icra edilebilirlik açısından ilamlarla aynı hukuki rejime tabi tutmuştur*”⁷²⁵.

Milletlerarası sulh anlaşma belgeleri hakkında Singapur Sözleşmesi kapsamında icra edilebilirlik şerhi talep edilecekse HUAK 17/A maddesi gereğince icra edilebilirlik şerhinin asliye ticaret mahkemesinden alınması zorunludur. Yetkili asliye ticaret mahkemesinin neresi olduğu konusunda da HUAK 17/A (2) fıkrasında düzenleme yapılmış olup, ilgili düzenlemeye göre; “*İcra edilebilirlik şerhi, tarafların kararlaştırdıkları yer mahkemesinden, kararlaştırdıkları yer yoksa sırasıyla karşı tarafın Türkiye’deki yerleşim yeri mahkemesinden, sakın olduğu yer mahkemesinden, Türkiye’de yerleşim yeri veya sakın olduğu bir yer mevcut değilse Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden birinden istenebilir.*”

Singapur Sözleşmesi'nin kapsamına giren ticari arabuluculuk anlaşma belgelerinde uyuşmazlığın ticari bir uyuşmazlık olup olmadığı konusu mahkeme tarafından incelenip değerlendirme yapılacak ve sonucuna göre karar verilecektir. Bu açıdan ticaret mahkemelerinin görevli olduğuna ilişkin HUAK 17/(A) maddesi yerinde bir düzenleme getirmiştir.

Yabancılik unsuru içermeyen arabuluculuk anlaşma belgesi hakkında dava açıldıktan sonra icra edilebilirlik şerhi HUAK 18/(2) maddesine göre davanın

⁷²³ İlamlar kesin delil sayılmaktadır. Bkz. HMK m.204/(1); Mine Akkan, “Medeni Usul Hukukunda Tarafların Farklı Olması Durumunda Kesin Hükmün Delil Niteliği,” özel sayı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, “Prof. Dr. Bilge UMAR’a Armağan” (2009): 7-8.

⁷²⁴ M. Serdar Özbek, “Anlaşma Belgesine İcra Edilebilirlik Şerhi,” 75.

⁷²⁵ Anayasa Mahkemesi, E.2012/94 K.2013/89, T.10.07.2013, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2013/89>, E.T. 19.03.2023.

görüldüğü mahkemeden istenebilecektir. Dava açılmadan önce ise icra edilebilirlik şerhi arabulucunun görev yaptığı yer sulh hukuk mahkemesinden talep edilecektir⁷²⁶. HUAK 17B/(4) fıkrasına göre dava açılmış olsun ya da olmasın anlaşma belgesinin icra edilebilirliğine ilişkin şerhin alınması zorunlu olup, bu şerh taşınmazın bulunduğu yer sulh hukuk mahkemesinden alınacaktır.

İcra edilebilirlik şerhinin sulh hukuk mahkemesi kanalıyla verilmesi her konunun uzmanı olan mahkemenin görevli olması gerektiği gerekçesiyle literatürde eleştirilmiştir⁷²⁷. Dava açılmadan arabulucuya gidilmiş ve anlaşma sağlanmışsa icra edilebilirlik şerhi verilmesinde olması gereken hukuk bakımından icra hukuk mahkemelerinin görevli olması gerektiği şeklinde literatürde görüşler ileri sürülmüştür⁷²⁸. Bu görüş icra edilebilirlik şerhi için inceleme yapan mahkemenin inceleme konusunun sınırlı olması düşünüldüğünde mantıklı gelebilir. Nitekim mahkeme uyuşmazlığın üzerinde serbestçe tasarruf edilebilen bir uyuşmazlık olup olmadığını yani arabuluculuğa elverişli olup olmadığını ve cebri icraya elverişli olup olmadığı yönünden sınırlı bir inceleme yapacaktır.

HUAK kapsamında yürütülen arabuluculuk sonucunda sulh anlaşması yapılmış ise bu anlaşma için icra takibi yapılabilecek, ancak ilam olmadığı için özel bir düzenleme olmadıkça yabancı mahkeme kararı şeklinde tanıma ve tenfize tabi olamayacaktır⁷²⁹. Yabancı bir ülkede o ülkenin arabuluculuk kanununa göre yapılmış bir arabuluculuk faaliyeti sonucu gerçekleşen sulh anlaşması o ülke düzenlemesine göre ilam niteliğinde belge olsa dahi ilam olmadığından dolayı MÖHUK 50 vd. maddeleri uyarınca tenfizi mümkün olamayacaktır⁷³⁰.

İcra edilebilirlik şerhi konusunda mahkeme ilgilinin taraf ehliyeti ve dava ehliyeti ile hukukî yararının varlığını tespit etmelidir⁷³¹. Ayrıca mahkemenin çekişmesiz yargı için yargı hakkının bulunması ve mahkemenin görevli olması gerekmektedir⁷³². İcra edilebilirlik şerhi konusunda mahkeme şekli durumların yanı sıra, anlaşmanın arabuluculuğa ve cebri icraya elverişli olup olmadığı konusunu da

⁷²⁶ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 97.

⁷²⁷ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 97.

⁷²⁸ M. Serdar Özbek, “Anlaşma Belgesine İcra Edilebilirlik Şerhi,” 78.

⁷²⁹ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1193.

⁷³⁰ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1193.

⁷³¹ Tepe, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesi İcra Edilebilirlik Şerhinde Yargılama Usûlü,” 132.

⁷³² Tepe, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesi İcra Edilebilirlik Şerhinde Yargılama Usûlü,” 132.

inceleyecektir⁷³³. Uyuşmazlık emredici hükümlere aykırı ise veya kamu düzenine aykırılık söz konusu ise icra edilebilirlik şerhi verilmeyecektir⁷³⁴. İcra edilebilirlik şerhine dair yargılama çekişmesiz yargı işidir⁷³⁵. Aile hukukunu ilgilendiren uyuşmazlıklarda icra edilebilirlik şerhi için dosya üzerinde inceleme yapılamayacaktır⁷³⁶. İcra edilebilirlik şerhi anlaşmanın tamamı için istenebileceği gibi, bir kısmı için de istenebilecektir⁷³⁷.

Türk hukukunda ticari uyuşmazlıklar bakımından ilam niteliğinde belge vasfı kazanması konusu süreçte avukatların ve/veya taraf asillerin bulunmalarına göre farklı düzenlenmiştir. HUAK 18/(4) maddesi uyarınca “*Kanunlarda icra edilebilirlik şerhi alınmasının zorunlu kılındığı haller hariç, taraflar ve avukatları ile arabulucunun, ticari uyuşmazlıklar bakımından ise avukatlar ile arabulucunun birlikte imzaladıkları anlaşma belgesi, icra edilebilirlik şerhi aranmaksızın ilam niteliğinde belge sayılır*”⁷³⁸.

1.3.4.6.5 Mahkeme kararına dönüştürülmesi

Derdest bir davada tarafların gerek mahkemenin teşvikiyle gerekse tarafların önerisiyle arabuluculuk sürecini başlatmaları halinde anlaşmaya varılmış ise taraflar için iki seçenek vardır; mahkemeden karar verilmesine yer olmadığına dair karar vermesini talep etmek ya da varılan arabulucu anlaşma belgesinin mahkeme kararı haline dönüştürülmesini talep etmek. Literatürde bu şekilde anlaşma belgesinin mahkeme kararı haline getirilmesinin özellikle milletlerarası unsur içeren arabuluculuk uygulamaları için tercih edileceği görüşü ileri sürülmüştür⁷³⁹.

Arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşması mahkeme kararı haline getirilirse icra aşaması da mahkeme kararı icrası şeklinde olacaktır⁷⁴⁰. Söz konusu mahkeme kararı yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi hükümlerine göre sonuç doğuracaktır⁷⁴¹. Başka bir anlatımla mahkeme kararı haline getirilen

⁷³³ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 98.

⁷³⁴ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 98.

⁷³⁵ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 97.

⁷³⁶ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 97.

⁷³⁷ M. Serdar Özbek, “Anlaşma Belgesine İcra Edilebilirlik Şerhi,” 73.

⁷³⁸ Söz konusu düzenleme; 7445 sayılı İcra ve İflas Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 35. maddesi ile getirilmiştir. (RG 05.04.2023, sy. 32154); HUAK 18/(4) maddesi hakkındaki görüşümüz için bkz. İkinci bölüm, 2.5.5. kısım.

⁷³⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 69.

⁷⁴⁰ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1192.

⁷⁴¹ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1192.

arabuluculuk sulh anlaşmasının Singapur Sözleşmesi 1/(3)(a)(i) maddesi uyarınca Singapur Sözleşmesi kapsamında icra edilmesi mümkün olamayacaktır. Literatürde arabuluculuk anlaşma belgesi hakkında HMK 106. maddesi uyarınca tespit davası açılması halinde milletlerarası anlaşmalar ve ilgili ülkenin iç hukuku uyarınca icra edilebileceği ifade edilmiştir⁷⁴². Kanunda özel olarak düzenlenmiş durumlar dışında HMK 106/(2) fıkrası uyarınca tespit davası açanın davayı açmakta hukuken korunmaya değer bir yararının olması aranacağından uygulamada tespit davasının tercih edilmeyeceği ve uygulanabilir olmayacağı kanaatindeyiz⁷⁴³.

1.3.4.6.6 Hakem kararına dönüştürülmesi

Tahkim yargılaması sırasında gerçekleştirilen arabuluculuk süreci sonucunda varılan sulh anlaşmalarını taraflar hakem kararına dönüştürmek isteyebilirler⁷⁴⁴. Arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmasının hakem kararı haline dönüştürülmesi durumunda icrası ülkelerin kendi milletlerarası tahkim kanunları, 1958 tarihli New York Sözleşmesi veya yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi kurallarına göre mümkün olabilecektir⁷⁴⁵. MTK 12/D maddesi uyarınca tahkim yargılaması sırasında taraflar sulh olursa tahkim yargılaması sona erecektir. Tarafların istemini uygun bulan hakem ya da hakem heyetince sulh anlaşması hakem kararı olarak tespit edilebilecektir⁷⁴⁶. Bu durumda yabancı hakem kararı olarak icrası istenebilecektir.

Arabuluculuk sonucunda varılan sulh anlaşmasının, hakem kararına dönüştürülmesi için yeterli kesinliğe sahip olması aranır⁷⁴⁷. Yani sulh anlaşmasının yeniden formüle edilmesine ihtiyaç olmamalıdır⁷⁴⁸. Ayrıca tahkim sözleşmesi veya dava konusu dışında kalan durumlar sulh kapsamına alınmışsa, bu hususların hakem kararına dönüştürülebilmesi için tahkim sözleşmesinin kapsamının genişletilmesi ve

⁷⁴² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 68.

⁷⁴³ Tespit davalarının eda davalarının öncüsü olduğu ve eda davası açılmasının mümkün olduğu durumlarda tespit davası açılmasında hukuki yararın bulunmayacağına ilişkin bkz. Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt I*, 624; Yargıtay 7.HD, E.2021/7357, K.2023/106, T.11.01.2023, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/7-hukuk-dairesi-e-2021-7357-k-2023-106-t-11-1-2023>; Yargıtay 8.HD, E.2015/18277, K.2017/4968, T.4.4.2017, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/8-hukuk-dairesi-e-2015-18277-k-2017-4968-t-4-4-2017>, E.T. 14.4.2024.

⁷⁴⁴ Mustafa Serdar Özbek, *Tahkim Hukuku Cilt II* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 1343.

⁷⁴⁵ Özel, "Singapur Konvansiyonu," 1193.

⁷⁴⁶ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 91 vd.; Özel, "Singapur Konvansiyonu," 1193.

⁷⁴⁷ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 21.

⁷⁴⁸ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 21.

bu duruma ilişkin yapılacak hakem sözleşmesinin de ilgili hakemlerce kabul edilmesi gerekir⁷⁴⁹.

MTK 12/D maddesi “tahkim yargılaması sırasında” yapılan sulh konusunu düzenlemiştir. Bu bağlamda MTK kapsamında cereyan eden tahkim yargılamasında, tarafların önce arabuluculuk yoluyla anlaşıp, sonra bu anlaşmanın tahkim kararı olarak tespitine ilişkin tahkim yargılaması başlatmalarına olanak yoktur⁷⁵⁰.

Arabulucu anlaşma belgesinin hakem kararına dönüştürülmesi med-arb, med-arb-same, med-arb-diff ve arb-med-arb gibi çeşitli hibrit uyuşmazlık çözüm yollarında söz konusu olabilir. Bu yolların avantajı New York Sözleşmesi kapsamında hakem kararının icra edilmesinin sağlanmasıdır⁷⁵¹. Ancak bu durumda Singapur Sözleşmesi 1/(3)(b) maddesi uyarınca Singapur Sözleşmesi kapsamında icra edilmesi mümkün olmayacaktır. Ancak, med-arb sürecinde uyuşmazlık arabulucu aşamasında çözümlenmişse ve arabulucu bir çözüm empoze etmemişse Singapur Sözleşmesi'nin uygulanması mümkün olabilecektir⁷⁵².

1.3.5 Arabulucu anlaşma belgesinin hüküm ve sonuçları

Arabulucu anlaşma belgesinin içeriğini HUAK 18/1 ve HUAKY 21 maddeleri gereğince taraflar belirleyecektir. Arabulucu anlaşma belgesinin uyuşmazlığın iç ve dış dinamiklerini dikkate alacak şekilde düzenlenmiş olması ve yeni sorunlara yol açmaması önemlidir⁷⁵³. Arabulucu anlaşma belgesinde “feragat” ya da “ibra” gibi kelimelerin kullanımına büyük özen gösterilmelidir. Tarafların arabulucudan -hukuki destek almamak kaydıyla- bu konuda yardım almalarına engel bir durum yoktur.

HUAK 18. maddesinin gerekçesinde arabuluculuğun anlaşma ile sonuçlanması halinde, faaliyetin sonunda tutulan tutanağın bir anlaşma belgesi niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Bu gerekçe ve tespiti katılmak mümkün değildir. HUAK düzenlemesine göre son tutanak ve arabulucu anlaşma belgesi birbirinden tamamen farklı hukuki nitelik ve işleve sahip bulunmaktadır. Her arabuluculuk süreci

⁷⁴⁹ M. Serdar Özbek, *Tahkim Hukuku Cilt II*, 1343.

⁷⁵⁰ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 22.

⁷⁵¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 70.

⁷⁵² Cortés, “Article 1 Scope of Application,” 70, p.1.15.

⁷⁵³ Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 94.

sonunda anlaşma olsun ya da olmasın son tutanak düzenlenmesi gerekiyorsa da arabulucu anlaşma belgesi düzenlenmesi tarafların iradelerine bırakılmıştır.

Singapur Sözleşmesi, New York Sözleşmesi'nden farklı olarak arabuluculuk faaliyeti sonunda düzenlenen sulh anlaşmasının geçerliliği ile ilgili düzenlemeler içermemektedir⁷⁵⁴. Singapur Sözleşmesi'ne konusu son tutanak değil, anlaşma belgesidir. Kanaatimizce Singapur Sözleşmesi 4. madde kapsamında son tutanağın diğer delillerle beraber yetkili makama delil mahiyetinde sunulmasının önünde bir engel yoktur. Arabuluculuğun en önemli temel ilkelerinden olan “gizlilik”, HUAK 4. maddesinde düzenlenmiştir. HUAK 4/(1) maddesine göre “*Taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça arabulucu, arabuluculuk faaliyeti çerçevesinde kendisine sunulan veya diğer bir şekilde elde ettiği bilgi ve belgeler ile diğer kayıtları gizli tutmakla yükümlüdür.*” Benzer şekilde HUAK 5/(1) maddesinde uyuşmazlıkla ilgili olarak hukuk davası açıldığında yahut tahkim yoluna başvurulduğunda, hangi beyan veya belgelerin delil olarak ileri sürülemeyeceği düzenlenmiş olup, bu belgeler arasında sadece arabuluculuk faaliyeti dolayısıyla hazırlanan belgeler de sayılmıştır. Bu durumda eğer taraflar aksini kararlaştırmamışsa yani arabuluculuk sürecinde düzenlenen tüm belgelerin gizli kalacağına dair müşterek iradeleri varsa son tutanak ve hatta arabuluculuk anlaşma belgesi Singapur Sözleşmesi kapsamında yetkili makama delil olarak sunulabilecek midir? 1982 Anayasası 90. maddesi uyarınca antlaşmalar milletlerarası özel hukukun en önemli kaynakları arasındadır. MÖHUK 1. maddesinde yabancı unsur taşıyan uyuşmazlıklarda MÖHUK hükümlerinin uygulanacağı ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin tarafı bulunduğu milletlerarası sözleşme hükümlerinin saklı tutulduğu düzenlenmiştir⁷⁵⁵. Tarafların delil olarak kullanılmaması şeklinde iradeleri olsa dahi Singapur Sözleşmesi hükümleri uyarınca son tutanak ve arabuluculuk anlaşma belgesinin delil olarak yetkili makama sunulmasının önünde bir engel olmadığı görüşündeyiz.

1.3.6 Anlaşma belgesi kapsamındaki uyuşmazlıklar için yeni dava açılmaması

HUAK 18/(5) maddesi gereğince arabuluculuk faaliyeti sonucunda anlaşmaya varılmış ise artık dava açılmayacağı düzenlenmiştir⁷⁵⁶. Düzenleme, anlaşma

⁷⁵⁴ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1195.

⁷⁵⁵ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 45; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 17 vd.; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 71 vd.; Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 6 vd.; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 14; Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 16.

⁷⁵⁶ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 107.

belgesinin ilam niteliğinde belge halini alıp almaması gözetilmeksizin dava açılmayacağı şeklindedir⁷⁵⁷. Anlaşma belgesi ilam niteliğine kavuşmuşsa dava açılması halinde “hukuki yararın bulunması” genel dava şartları arasında olduğundan HMK 114/ I, h maddesi uyarınca usulden reddedilmesi gerekecektir⁷⁵⁸.

Arbuluculuk faaliyeti sonucunda anlaşma sağlanmışsa dava açılmayacağına dair düzenleme haklı olarak literatürde ciddi eleştirilere yol açmıştır. Düzenlemenin usul kuralları ve ilkeleri dikkate alındığında anlamsız olduğu ve hak arama özgürlüğü açısından kabul edilemez olduğu ileri sürülmüştür⁷⁵⁹. Açılmış olan bir davayı doğrudan sona erdirme durumu HMK 315/(1) maddesi gereğince sadece mahkeme içi sulhlerde söz konusudur⁷⁶⁰. Mahkeme dışı sulh sözleşmelerinde dava açma hakkının olmaması hak arama özgürlüğünün özüne yönelik olduğundan Anayasa'nın 13. maddesine de aykırılık teşkil edecektir⁷⁶¹. Düzenleme Anayasa 36. maddesinde yer alan adalete erişim hakkı ve Anayasa 2. maddesinde düzenlenen hukuk devleti ilkelerini de ihlal etmektedir⁷⁶². İlgili yasal düzenleme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. maddesi kapsamında adil yargılanma hakkının ihlali sonucunu da doğurmaktadır⁷⁶³. Düzenlemenin birçok usuli sorun çıkaracağı da ifade edilmiştir⁷⁶⁴.

Literatürde üzerinde anlaşılan konularda dava açılmayacağı şeklindeki düzenlemenin özel bir dava şartı olduğu yönünde görüşler de vardır⁷⁶⁵. Bir başka görüş tıpkı mahkeme içi sulhlerde olduğu gibi mahkeme tarafından davanın esas

⁷⁵⁷ Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 308.

⁷⁵⁸ Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 308.

⁷⁵⁹ Pekcanitez, Atalay ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 641.

⁷⁶⁰ Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 309.

⁷⁶¹ Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 309.

⁷⁶² Özümucu, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Zorunlu Arbuluculuk,” 837; Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 309.

⁷⁶³ Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 309.

⁷⁶⁴ Pekcanitez, Atalay ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 641.

⁷⁶⁵ HMK 114/(1)(h) maddesinde yer alan davacının dava açmakta hukuki yararının bulunması şeklindeki dava şartının özel bir görünümü olduğuna dair görüş için bkz. Mine Akkan, “Arbuluculuk Faaliyeti Sonucunda Anlaşılan Hususlarda Dava Açma Yasağı ve Sonuçları,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, sy. 2 (2018): 27-28; Yargıtay'ın isabetli olarak belirttiği üzere söz konusu düzenleme bir dava şartı niteliğinde değildir. “Bu kural bir dava şartı düzenlemesi niteliğinde değildir. Zira mahkeme kararı olmadığından maddi ve şekli anlamda kesin hüküm kabul edilemez. Bu hükmün, arbuluculuk tutanağının hukuki niteliği ile birlikte Anayasa ve İş Hukukunun emredici kuralları kapsamında değerlendirilmesi gerekir. “Dava açılmaz” düzenlemesinin, Anayasa'nın ilgili hükümleri değerlendirildiğinde pek de isabetli olmadığı, aslında alacaklarla ilgili tarafların hak ve yükümlülüklerinin sona erdiği, dava açılabilirliği, ancak anlaşmanın geçerli olması halinde anılan alacak hakkının doğmadığı kabul edilmelidir.” Yargıtay 10. HD, E.2021/2800, K.2023/4645, T.02.05.2023, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/10-hukuk-dairesi-e-2021-2800-k-2023-4645-t-2-5-2023>, E.T. 24.05.2024.

hakkında karar verilmesine yer olmadığına dair hüküm kurması gerektiği doğrudur⁷⁶⁶.

Öneminden dolayı belirtelim ki, arabulucu anlaşma belgesi ilam niteliğinde belge vasfını kazanmış olsa dahi irade bozukluğu ve aşırı yararlanma iddialarına dayanılarak dava açılması önünde bir engel bulunmamaktadır⁷⁶⁷.

1.3.7 Milletlerarası veya yabancı unsur taşıması

Arabulucu anlaşma belgelerinde yabancılık unsurunun belirlenmesinin mahkeme kararı ve hakem kararları ile kıyaslandığında daha zor olduğunu söylemek mümkündür⁷⁶⁸. Örneğin tahkimi esas aldığımızda MTK ve HMK bu konuda yol göstericidir. Milli ve milletlerarası tahkim belirlenirken yabancılık unsuruna dikkat edilmektedir⁷⁶⁹. HMK 407. maddesinde milli tahkimin uygulama alanı belirlenmiş olup, MTK'nın tanımladığı anlamda yabancılık unsuru içermeyen ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği uyuşmazlıklarda HMK uygulanacaktır. Burada görüldüğü üzere her iki şartın (yabancılık unsurunun olmaması ve tahkim yerinin Türkiye olması) bir arada olması aranmaktadır. Yabancılık unsuru içeren ve tahkim yerinin Türkiye olduğu tahkimde ise MTK uygulanacaktır⁷⁷⁰.

Arabuluculuk faaliyeti sonunda hazırlanan sulh anlaşmasının yabancılık unsuru konusunda HUAK'da herhangi bir ölçüt bulunmamaktadır. Bu durumda mutad mesken, vatandaşlık, yerleşim yeri, sözleşmenin bağtlandığı yer, ifa yeri, haksız fiilin işlendiği yer gibi kavramlar gündeme gelebilecektir⁷⁷¹. Literatürde MTK 2. maddesinden yararlanmanın mümkün olabileceği değerlendirilmiştir⁷⁷².

⁷⁶⁶ Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 310.

⁷⁶⁷ Ayşe Karaca Öz, "Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Aşırı Yararlanma Sebebiyle İptali," *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, sy. 2 (Aralık 2023): 1409; Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 310.

⁷⁶⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 73.

⁷⁶⁹ Doğan Ağırman, *Milli & Milletlerarası Tahkim* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 87; Ulusal yasaların uyuşmazlığın yabancı unsur taşıyıp taşımadığına ilişkin olarak yerli tahkim ve milletlerarası tahkim ayırımına benzer şekilde yerli arabuluculuk-milletlerarası arabuluculuk ayırımının bugün için varlığından söz edilemez. Bkz. Banu Şit Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Sonunda Varılan Anlaşmaların Singapur Konvansiyonu Çerçevesinde Taraf Devletlerde İcra Edilebilirliği* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 19.

⁷⁷⁰ Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 418.

⁷⁷¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 73; HUAK'ın yabancılık unsuru konusunda hangi ölçütlerin esas alınacağını düzenlememiş olmasını "uçsuz bucaksız bir vadi" benzetmesi ile ifade eden görüş için bkz. Selin Pürselim Arning, "Zorunlu Arabuluculuk Faaliyetinin Yabancılık Unsuru İçeren Uyuşmazlıklara Etkisi," *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, der. Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 81.

⁷⁷² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 73, 74; Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 27.

1.3.8 Singapur Sözleşmesi ve Türk hukuku yönünden değerlendirme

BM Singapur Sözleşmesi’nde “milletlerarası” teriminin değerlendirilmesinden önce UNCITRAL Model Kanunları ve AB Arabuluculuk Yönergesi açısından konuyu değerlendirmemizde fayda vardır. AB Arabuluculuk Yönergesi 2. maddesinin 1. fıkrasında “sınır ötesi - *cross-border*” terimi tercih edilmiştir⁷⁷³. 2002 tarihli UNCITRAL Model Kanun ve 2018 tarihli UNCITRAL Model Kanun’da “milletlerarası terimi” tercih edilmiştir⁷⁷⁴.

“Milletlerarası” kavramından ne anlaşılması gerektiği 2002 tarihli UNCITRAL Model Kanun’un 1/(4) maddesinde düzenlenmiştir. İlgili düzenlemeye göre; a) Tarafların işyerlerinin, sözleşmenin yapıldığı tarihte farklı ülkelerde olması veya b) Tarafların iş merkezlerinin bulunduğu devletlerden farklı olması durumlarında milletlerarası unsurun varlığı kabul edilecektir⁷⁷⁵. AB Arabuluculuk Yönergesi’nin 2. maddesinde sınır ötesi uyuşmazlıklar tanımlanmış olup, uyuşmazlık taraflarından en az bir tarafın yerleşim yeri veya mutad meskeninin diğer taraftan farklı bir ülkede olması halinde sınır ötesi uyuşmazlık söz konusu olacaktır⁷⁷⁶. Yönergeye göre hangi tarihte bu şartın aranacağı da açıktır; taraflar arabulucuya başvurmaya karar verdiğinde veya mahkemece arabuluculuk sürecine karar verildiğinde veya milli hukuka göre arabuluculuğa başvuru zorunlu olduğunda veya taraflara arabuluculuğa başvuru konusunda bir davette bulunulduğunda bu şart mevcut olmalıdır⁷⁷⁷.

BM Singapur Sözleşmesi’ne baktığımızda model kanunlarla paralel olarak “milletlerarası” teriminin tercih edildiğini görmekteyiz⁷⁷⁸. HUAK 1/(2) fıkrasında “yabancı unsur” teriminin kullanıldığı dikkate alınırsa Singapur Sözleşmesi ile uyumlu olmak adına milletlerarası kavramının kullanılmasının yerinde olacağına dair literatürdeki görüşe katılıyoruz⁷⁷⁹. MÖHUK’da tercih edilen terimin de “yabancılık unsuru” olduğu dikkate alınırsa terminoloji açısından yine de bir birlik olamayacağı söylenebilir.

⁷⁷³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 75.

⁷⁷⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 75.

⁷⁷⁵ Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 99.

⁷⁷⁶ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 288.

⁷⁷⁷ Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 288.

⁷⁷⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 75.

⁷⁷⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 75; HUAK 17/A maddesinde milletlerarası kavramı kullanılmıştır.

Türkiye'nin 7. Yargı Reformu kapsamında hazırlanan 7445 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un⁷⁸⁰ 33. maddesi ile 6325 sayılı Kanun'a 17/A eklenmiş ve böylelikle "milletlerarası" kavramı HUAK kapsamına alınmıştır. HUAK 17/A maddesinin başlığı "Milletlerarası sulh anlaşma belgelerinin icrası" şeklinde olup, Singapur Sözleşmesi ile genel olarak uyumlu olduğunu belirtebiliriz. Singapur Sözleşmesi'nde "arabuluculuk sonucunda yapılan milletlerarası sulh anlaşmaları" terimi kullanılmış iken, HUAK 17/A maddesinde "arabuluculuk sonucu düzenlenen sulh anlaşma belgeleri" şeklindeki kullanım tercih edilmiştir. Yabancılik unsuru yerine, "milletlerarası" teriminin kullanılmaya başlaması isabetli olmakla birlikte terminoloji açısından halen tam bir birliğin sağlanmadığı söylenebilir. HUAK 17/A/(1) maddesi uyarınca Singapur Sözleşmesi kapsamında arabuluculuk sonucu düzenlenen sulh anlaşma belgelerinin yerine getirilmesi için icra edilebilirlik şerhinin asliye ticaret mahkemesinden alınacağı düzenlenmiştir. Kanun yapma tekniği açısından iki konuda eleştirimiz olacaktır; Birinci eleştirimiz, Singapur Sözleşmesi gibi önemli bir milletlerarası antlaşmanın icrasına ilişkin düzenlemenin içerik hakimiyeti konusunda sorunlar barındıran torba kanun⁷⁸¹ kapsamında çıkarılmış olmasıdır. İkinci eleştiri olarak da 17/A maddesi düzenlemesinde hem konvansiyon hem de sözleşme kavramlarının bir arada kullanılmış olmasıdır.

HUAK 17/A/(2) fıkrası'na göre icra edilebilirlik şerhi öncelikle tarafların kararlaştırdıkları yer mahkemesinden⁷⁸² talep edilecek, eğer taraflar kararlaştırmamışlarsa; ikinci seçenek olarak karşı tarafın Türkiye'de yerleşim yeri ya da sakin olduğu yer esas alınacaktır. Karşı tarafın Türkiye'de yerleşim yeri ya da sakin olduğu yer de yoksa Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden icra edilebilirlik şerhi talep edilebilecektir. Söz konusu düzenleme MÖHUK 41 ve 51. maddeleri ile genel olarak uyumludur.

HUAK 17 A/(3) fıkrası uyarınca *"İcra edilebilirlik şerhinin verilmesine ilişkin inceleme dosya üzerinden, Sözleşme hükümleri ile 18 inci madde hükmüne göre yapılır. Mahkeme, gerektiğinde gerekçesini de göstererek duruşma açabilir."*

⁷⁸⁰ RG 05.04.2023, sy. 32154.

⁷⁸¹ Torba Kanun konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Şeref İba, "Ülkemizde 'Torba Kanun' ve 'Temel Kanun' Uygulamaları," *Ankara Barosu Dergisi* 69, sy. 1 (Ocak 2011): 199 vd.

⁷⁸² Yabancılik unsuru içeren arabuluculuk süreçlerinde tarafların icra edilebilirlik şerhi konusunda yetkili mahkemeyi sulh anlaşmasında belirtmiş olmalarının önemli olduğunu değerlendirmekteyiz. Bu minvalde sulh anlaşması hazırlık aşamasında arabulucunun tarafsızlık ilkesini dikkate alarak bu konuyu taraflara hatırlatmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

İncelemenin dosya üzerinden yapılması isabetlidir. Düzenlemede gerektiğinde gerekçelendirmek şartıyla duruşma açılacağı belirtilmiş ise de uygulamada duruşma açılmasının çok nadir uygulanması temennimizdir. Zira duruşma icrası arabuluculuk faaliyeti sonucunda düzenlenen milletlerarası sulh anlaşmalarının icrasını geciktirebilecek ve Singapur Sözleşmesi'nden beklenen ve amaçlanan verimi düşürebilecektir.

Başka bir eleştirimiz de ticaret mahkemesinin nasıl bir inceleme yapacağı konusunun düzenlenmemiş olmasıdır Mahkeme sadece Singapur Sözleşmesi açısından mı inceleme yapacaktır, yoksa HUAK kapsamında da inceleme yapacak mıdır? Uyuşmazlığın esası yönünden bir inceleme yapacak mıdır? Tüm bu sorular şu aşamada net değildir. İlerleyen dönemde yargı kararları ve doktrin görüşleriyle mi şekilleneceği yoksa yasal düzenleme mi yapılacağı merak konusudur. Ayrıca, asliye ticaret mahkemesi kararlarına karşı kanun yolunun açık olup olmadığı konusunda da bir düzenleme yer almamaktadır. Kanaatimizce ilk derece mahkemesinin kararlarına karşı kanun yolu açık olarak değerlendirme yapmak yerinde olacaktır⁷⁸³.

⁷⁸³ Milletlerarası arabuluculuk anlaşma belgelerinin icra edilebilirliğine dair yerel mahkeme kararlarına karşı kanun yolunun açık olması gerektiğine dair görüş için bkz. Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 230.

BÖLÜM 2: ARABULUCULUKLA İLGİLİ ULUSLARARASI / BÖLGESEL DÜZENLEMELER, SİNGAPUR SÖZLEŞMESİ, UYGULAMA ALANI VE TÜRK HUKUKU YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRME

2.1 Arabuluculukla İlgili Uluslararası / Bölgesel Düzenlemeler

Küreselleşme yani uluslararası bütünleşme hareketiyle birlikte artık duvarların yıkıldığı, sınırların ortadan kalktığı günümüzde farklı kültürlerle sahip, farklı hukuk sistemleri ve farklı mevzuatları olan devletleri ortak bir noktada buluşturmak adına yeknesaklaştırma çalışmaları yapılmakta ve bu çalışmalarla hem devletler arasında dostane ilişkileri hem de ekonomik bağları kuvvetlendirmek hedeflenmektedir.

Devletlerarası iş birliği ve yeknesaklaştırma çalışmalarında belki de en önemli aktörlerinden biri II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler'dir⁷⁸⁴. Birleşmiş Milletler barış ve güvenliğin yanı sıra temel hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesi, sosyal ve ekonomik refahın geliştirilmesi gibi önemli bir misyonla ortaya çıkmıştır⁷⁸⁵. Kuruluş tarihi 1945 olan ve halen üye devlet sayısı 193 olan BM'nin organları Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve BM Sekreteryası'dır.

Araştırmamızın bu bölümünde Birleşmiş Milletler'in bir komisyonu olan UNCITRAL'in çalışmaları, hazırlamış olduğu uzlaştırma ve arabuluculuk kuralları ile model kanunları incelenecek, ayrıca Avrupa Birliği'nin 2008/52/EC sayılı Arabuluculuk Yönergesi değerlendirilecektir.

⁷⁸⁴ Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın tarihsel gelişimi için bkz. <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un>, E.T. 26.02.2023; Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 193 vd.

⁷⁸⁵ Fikret Birdişli, "Birleşmiş Milletler (BM)'in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3, sy. 11 (Bahar 2010): 173.

2.1.1 UNCITRAL ve çalışma yöntemi, model kanunlar, uzlaştırma kuralları, 2008/52/EC sayılı AB Arabuluculuk Yönergesi, Singapur Sözleşmesi

2.1.1.1 UNCITRAL ve çalışma yöntemi

Milletlerarası ticari işlemlerdeki zorluklardan biri birden fazla ülkeyle bağlantısı nedeniyle, mahkemelerin milletlerarası yetkisi ve uygulanacak hukuk konularında kesinlikten ve belirlilikten yoksun olmasıdır. Milletlerarası ticari ilişkilerden kaynaklanan uyuşmazlıklar, milletlerarası ticaretin kendine özgü yapısı ve ihtiyaçları nedeniyle zamanla tahkim gibi uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının oluşmasına neden olmuştur. Milletlerarası ticari tahkim alanındaki gelişmeler sonucu milletlerarası ticaret konusunda çalışmalar yapmak ve farklı hukuk sistemleri arasında uyum sağlamak amacıyla 1966 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde, Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu (*United Nations Commission on International Trade Law - UNCITRAL*) kurulmuştur.⁷⁸⁶

UNCITRAL, uluslararası ticaret hukukunun aşamalı olarak uyumlaştırılması ve birleştirilmesi amacıyla uluslararası sözleşmeler, model kanunlar hazırlamak, teşvik etmek ve çeşitli kuruluşlarla iş birliği yaparak uluslararası ticari terimlerin, hükümlerin, geleneklerin ve uygulamaların kodifikasyonunu ve daha geniş kabul görmesini teşvik etmek gibi hedeflerle kurulmuştur.⁷⁸⁷

UNCITRAL'in çalışmaları genel olarak dört amaca yöneliktir; açıklık, modernizasyon, esneklik ve yeknesaklıktır.⁷⁸⁸ Milletlerarası Ticaret Odası (*International Chamber of Commerce - ICC*), milletlerarası ticari terimleri INCOTERMS (*International Rules for the Interpretation of Trade Terms*) oluşturmuştur. UNCITRAL'in, söz konusu ticari terimleri geliştirmesi yeknesaklık

⁷⁸⁶ UNCITRAL, Birleşmiş Milletler'in 17 Aralık 1966 tarihli ve 2205(XXI) sayılı kararıyla kurulmuştur. Bkz. Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, "UNCITRAL ve UNCITRAL Model Kanunu'na Genel Bir Bakış," *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 2, sy. 4 (2011): 138-139; Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 148; Yüksel, "UNCITRAL ve Model Kanunu," 135; Slate II et al., "UNCITRAL," 74.

⁷⁸⁷ UN Doc. A/RES/2205(XXI), *Establishment of the United Nations Commission on International Trade Law*, United Nations General Assembly, adopted at the 1497th plenary meeting, 17 December 1966, <https://digitallibrary.un.org/record/203421?ln=en&v=pdf>; Kemal Dayınlarlı, *UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) Kurallarına Göre Uzlaşma ve Tahkim*, 3. baskı (Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 2012), 9.

⁷⁸⁸ Yüksel, "UNCITRAL ve Model Kanunu," 139; Armağan Ebru Bozkurt, "Milletlerarası Tahkim Kanunu ile UNCITRAL Model Kanunu'nun Karşılaştırılması" (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 28, YÖK Tez Merkezi (112838); John O. Honnold, "Goals of Unification," in *Uniform Commercial Law In The Twenty-First Century, Proceedings of the Congress of the United Nations Commission on International Trade Law, New York, 18-22 May 1992* (New York: United Nations, 1995), 11.

amacına bir örnek olarak verilebilir⁷⁸⁹. Başta model kanunlar olmak üzere standart kurallar getirmesi esneklik amacına yöneliktir⁷⁹⁰. Delegelerin tecrübelerinden yararlanılması milletlerarası ticari hayatta modern bir hukuk oluşturma çabası ise esneklik, açıklık ve modernizasyon hedefine örnek gösterilebilir⁷⁹¹.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun bir komisyonu olarak UNCITRAL dünyanın farklı coğrafi alanlarında, farklı ekonomik gelişmişlik ile farklı yasal sisteme sahip çeşitli devletlerin temsilini sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır. Komisyonun yerel hukuk sistemlerinin tarihsel ve doktrinsel özelliklerinden ayrı olarak evrensel olarak kabul edilen özerk uluslararası düzenlemeleri formüle etme çalışmaları son derece değerlidir. Neredeyse 60 yıldır çalışmalarını sürdüren UNCITRAL'ın temel işlevi uluslararası ticaret hukukuna ilişkin kuralların harmonizasyonu ve modernizasyonudur.

UNCITRAL, Birleşmiş Milletlerin uluslararası ticaret alanındaki hukuki omurgasıdır⁷⁹². UNCITRAL çalışmalarını alanında ihtisalaşmış altı adet “çalışma grubu - *working group*” şeklinde yapılandırmıştır⁷⁹³. Her çalışma grubunda komisyona üye tüm devletlerden temsilciler yer almaktadır⁷⁹⁴. Karar alma yetkisi sadece üye devletlere ait olsa da üye olmayan devletlerin ve akredite örgütlerin katkıları da çalışma grubunun faaliyetlerine yansımaktadır⁷⁹⁵. Özel Hukukun Yeknesaklaştırılması Enstitüsü (*International Institute for the Unification of Private Law - UNIDROIT*), Uluslararası Ticaret Odası, Uluslararası Denizcilik Komitesi ve Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı gibi çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlar Çalışma Gruplarına gözlemcileri aracılığıyla katılmaktadır.

UNCITRAL, belirli model kanun veya kuralların kabul edilmesinin ardından, Genel Kurul'un çalışmaya onay vermesini talep etmektedir⁷⁹⁶. Genel kurul kararı tipik olarak üye Devletlere bir yasa veya kurallar dizisini değerlendirmelerini ve

⁷⁸⁹ Yüksel, “UNCITRAL ve Model Kanunu,” 140.

⁷⁹⁰ Yüksel, “UNCITRAL ve Model Kanunu,” 140.

⁷⁹¹ Yüksel, “UNCITRAL ve Model Kanunu,” 140; UNCITRAL'in en önemli gücü evrensel bir katılımı gerçekleştirmesidir. Bkz. Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 561.

⁷⁹² Corinne Montineri, “The United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) and the Significance of the Singapore Convention,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1023-1024.

⁷⁹³ Slate II et al., “UNCITRAL,” 76.

⁷⁹⁴ Slate II et al., “UNCITRAL,” 76.

⁷⁹⁵ Franco Ferrari, “UNCITRAL,” in *Encyclopedia of Private International Law, Volume 2 Entries I-Z*, eds. Jürgen Basedow et al. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 1759.

⁷⁹⁶ Slate II et al., “UNCITRAL,” 78.

uygun olduğu durumlarda uygulamalarını tavsiye eder⁷⁹⁷. Genel Kurul UNCITRAL'in tavsiyelerini benimseme konusunda genellikle çok az direnç göstermiştir⁷⁹⁸.

UNCITRAL'in iş programındaki konularla ilgili ön hazırlıklar için oluşturulan çalışma grupları yılda bir ya da iki kez oturum yapıp, gelişmeleri rapor haline getirmektedir⁷⁹⁹. UNCITRAL çalışma grupları oturumlarının sonunda hazırlanan raporlar genel kurula sunulmaktadır. Hazırlanan tüm raporlar komisyonun kurumsal hafızasının bir parçası olarak kabul edilmekte, UNCIRAL'in "*travaux préparatoires*"⁸⁰⁰ini oluşturarak, kamunun bilgisine sunulmaktadır⁸⁰¹. Dokümantasyon altı resmi dilde yapılmaktadır. Komisyon, çalışmalarını dönüşümlü olarak Viyana ve New York'ta yapılan yıllık oturumlarda yürütmektedir. BM Sekreteryası Hukuk İşleri Ofisinin Uluslararası Ticaret Hukuku Bölümü UNCITRAL'in sekreteryasını yürütmektedir⁸⁰². Viyana'da bulunan UNCITRAL Sekreteryası çalışma programı dahilindeki konularda araştırmalar yapmakta ve hukuki metinlere ilişkin raporlar hazırlamaktadır⁸⁰³.

Aşamalı uyumlaştırma UNCITRAL'in temel işlevlerindendir⁸⁰⁴. Komisyon tarafından geliştirilen standartlar geniş çapta kabul edilebilir çözümleri hedeflemektedir⁸⁰⁵. UNCITRAL ilk oturumunda çalışmalarının uzlaşmaya dayalı

⁷⁹⁷ Slate II et al., "UNCITRAL," 78.

⁷⁹⁸ Slate II et al., "UNCITRAL," 78.

⁷⁹⁹ Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1026.

⁸⁰⁰ Hazırlık belgeleri, müzakerenin resmi kayıtları; 22 Mayıs 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 32. maddesine göre andlaşmaların yorumunda kullanılacak tamamlayıcı yorum aracıdır. Bkz. Mukaddes Korkmaz Sürer, "Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne göre Andlaşmaların Yorumu" (Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023), 33, YÖK Tez Merkezi (783222); Hazırlık çalışmalarının kapsamına bir andlaşma yapma düşüncesinin ortaya çıkışından kabulüne kadar geçen süreç içindeki taslak çalışmalar ile andlaşmanın kabul edildiği konferansdaki belgeler gibi kayıtlar da girmektedir. Bkz. Sürer, "Viyana Andlaşmalar Hukuku," 156; *Travaux préparatoires*, Singapur Sözleşmesi hazırlık sürecinde müzakerelerin ilerlemesine yardımcı olmuştur. Bkz. Hal Abramson, "The New Singapore Mediation Convention: The Process and Key Choices," special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, "Singapore Mediation Convention Reference Book" (Summer 2019): 1047 vd.

⁸⁰¹ Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1027; *Travaux préparatoires*, her oturum öncesinde ve her toplantı sonunda hazırlanmıştır. Bkz. Hal Abramson, "New Singapore Convention on Cross-Border Mediated Settlements: Key Choices," chap. 19 in *Mediation in International Commercial and Investment Disputes*, eds. Catharine Titi and Katia Fach Gómez, (Oxford: Oxford University Press, 2019), 368.

⁸⁰² Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1027.

⁸⁰³ Slate II et al., "UNCITRAL," 76.

⁸⁰⁴ Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1025.

⁸⁰⁵ Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1025.

olması konusuna büyük önem vermiştir.⁸⁰⁶. Komisyonun çalışma yönteminde fikir birliği ve kapsayıcılık hakimdir⁸⁰⁷. Bu nedenle de ideolojik yaklaşımlardan uzak, teknik anlamda güçlü, geniş ölçüde kapsayıcı ve yapıcı bir tartışma geleneği oluşturmak mümkün olabilmıştır⁸⁰⁸.

Çalışmaların seyri konusunda öncelikle bir ya da bir grup devlet ya da uluslararası örgüt tarafından çalışma konusu önerilir⁸⁰⁹. Delegasyon üyeleri önceden yapılan istişarelere dayanarak öneri hakkında yorumlarda bulunur⁸¹⁰. Bazen sekreteryaya öneriler hakkında bilgi toplamakla görevlendirilir⁸¹¹. Aslında kendi iç hukuk sistemlerinden beslenen delegeler yerel hukuk kültürlerinden mümkün olduğunca fazlasını uluslararası metne aktarma misyonuyla hareket etmektedir⁸¹². Bu duruma rağmen çalışmalar paylaşımlı ve çoklu bir müzakere ortamında yürütülür. Başka bir ifadeyle UNCITRAL dokümanları evrensel katılımı müzakere edilmekte ve farklı hukuki gelenek ve sistemlerle uyumluluk amaçlanmaktadır⁸¹³. Kararlar genelde oylamayla değil, müzakere sonucu oy birliği ile alınmaktadır⁸¹⁴. Komisyon 2010 yılında kararların mümkün olduğunca oy birliği ile alınması, bunun mümkün olmaması halinde usul kurallarına uygun olarak oylama yapılmasına karar vererek, uzun süredir uygulanan bu kuralı resmileştirmiştir⁸¹⁵. Honnold ‘a göre UNCITRAL resmi bir oylama olmaksızın karar alma rekorunu elinde tutmaktadır⁸¹⁶.

UNCITRAL, milletlerarası ticari ilişkilerden kaynaklı uyuşmazlıkların çözümüne hız, kolaylık ve yeknesaklık kazandırmak amacıyla arabuluculuk alanında

⁸⁰⁶ Aron Broches, “Birth of UNCITRAL,” in *Uniform Commercial Law In The Twenty-First Century, Proceedings of the Congress of the United Nations Commission on International Trade Law, New York, 18-22 May 1992* (New York: United Nations, 1995), 9.

⁸⁰⁷ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1027; Abramson, “Singapore Convention: Key Choices,” 368.

⁸⁰⁸ Broches, “Birth of UNCITRAL,” 9.

⁸⁰⁹ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1027.

⁸¹⁰ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1027; UNCITRAL, sivil toplum kuruluşlarını da çalışma grubu toplantılara katılıp görüş vermeleri konusunda teşvik etmektedir. Bkz. Abramson, “Singapore Convention: Key Choices,” 366.

⁸¹¹ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1027.

⁸¹² Honnold, “Goals of Unification,” 11; UNCITRAL, herhangi bir devlete bağlı olmayan grupların görüşlerine sivil toplum örgütleri kanalıyla ulaşmaktadır. Bkz. S. I. Strong, “The Role of Empirical Research and Dispute System Design in Proposing and Developing International Treaties: A Case Study of the Singapore Convention on Mediation,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1117.

⁸¹³ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1035.

⁸¹⁴ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1028; Ferrari, “UNCITRAL,” 1759.

⁸¹⁵ Ferrari, “UNCITRAL,” 1759.

⁸¹⁶ Honnold, “Goals of Unification,” 12.

kurallar ve model kanunlar üzerine çalışmaktadır. Model kanun ile arabuluculuk kuralları benzer düzenlemeler içerse dahi işlev ve fonksiyonlarının birbirinden farklı olduğunu belirtmemizde fayda bulunmaktadır. Model kanun sonradan yapılacak düzenlemelere örnek teşkil etmek üzere hazırlanmıştır⁸¹⁷. Burada amaçlanan uluslararası ticari işlere ilişkin uyuşmazlıkların çözümü doğrultusunda kurallar bütünü ihdas etmektir. Model kanuna atıf yoluyla bu kuralların uygulanması sağlanamaz⁸¹⁸. Model kanun eğer bir devlet tarafından yasal düzenlemesine entegre edilmemişse bağlayıcı etkisi (*binding effect*) de bulunmamaktadır. Arabuluculuk kurallarında ise taraflar sözleşmelerine hüküm koyarak kuralların mevcut ya da olası uyuşmazlıklarda geçerli olacağını belirleyebilirler.

Sonuç olarak UNCITRAL'in çalışmalarını ana başlıklar halinde özetleyecek olursak; sözleşmeler, örnek kanunlar (*model laws*), yönetmelikler (*rules*), hukuk rehberleri (*legal guides*), yasa hazırlama klavuzları (*legislative guides*) ve uygulama notları (*practice notes*) şeklinde sıralayabiliriz⁸¹⁹.

2.1.1.2 1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları⁸²⁰

Birçok alanda çalışması olan UNCITRAL, en çok uluslararası ticari uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin düzenlemeleriyle anılmaktadır⁸²¹. Uluslararası ticari tahkimin gelişmesindeki katkısına benzer şekilde, UNCITRAL arabuluculuk alanında da araçlar geliştirme konusunda aktif rol oynamaktadır⁸²². Uzlaştırma alanında ilk uluslararası metin olarak kabul edilecek UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları 1980 tarihli⁸²³. Birleşmiş Milletler 4 Aralık 1980 tarihli Genel

⁸¹⁷ Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 84-85; Model kanunlar milli mevzuata dahil edilmesi için önerilen metinlerdir. Bkz. Tıktık, *Arabuluculukta Gizliliğin Korunması*, 127.

⁸¹⁸ Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 85.

⁸¹⁹ Nehir Ünel, "Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu," *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, sy. 32 (2009): 52, E.T. 21.03.2023, <https://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/nehirunel.pdf>; Ferrari, "UNCITRAL," 1761.

⁸²⁰ Çalışmamızın ikinci bölüm, 2.1.1.2. kısmında 1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları, kısaca "uzlaştırma kuralları" şeklinde de ifade edilecektir.; 1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları ve 2002 tarihli UNCITRAL Model Kanun'da kullanılan "conciliation" terimine sadık kalınarak, "uzlaştırma" teriminin kullanılması tercih edilmiştir.; UNCITRAL'in izniyle çevirisi yapılan ve yayımlanan 1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları'nın Türkçe metni için bkz. Zenginkuzucu, *Uluslararası Ticaret ve Yatırım Uyuşmazlıkları*, 25-31; İngilizce ve Fransızca asıllarından Türkçe'ye çeviri için bkz. Dayınlarlı, *UNCITRAL Kurallarına Göre Uzlaşma ve Tahkim*, 23 vd.

⁸²¹ Slate II et al., "UNCITRAL," 106.

⁸²² Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1024.

⁸²³ Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1025; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 47-48; 1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları,

Kurulu'nda 35/52 sayılı kararla uzlaştırma kurallarını kabul ederek, uluslararası ticaret camiasına tavsiye niteliğinde sunmuştur⁸²⁴. BM'nin 81. Genel Kurulu'nda farklı ekonomik, hukuki ve sosyal sistemleri olan devletlerde kabul edilebilir uzlaştırma kurallarının oluşturulmasının, uyumlu uluslararası ilişkilerin geliştirilmesine katkı sunacağı vurgulanmıştır⁸²⁵.

UNCITRAL belgelerinde “uzlaştırma - *conciliation*” ve “arabuluculuk - *mediation*” terimleri arasında bir ayrım yapmamaktadır⁸²⁶. Zira her iki terim bağlayıcı karar verme yetkisi olmaksızın süreçte uyuşmazlığın çözümüne yardımcı olan tarafsız bir üçüncü kişiyi işaret etmektedir. UNCITRAL çalışmalarında “*conciliation*” olarak geçen uzlaştırmının Türk hukukundaki karşılığı da arabuluculuktur⁸²⁷. Çalışmamızda da UNCITRAL metinlerine bağlı kalarak, uzlaştırma ve arabuluculuk terimleri bir arada kullanılacaktır.

1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları, yirmi madde ve model uzlaştırma klotundan oluşmaktadır⁸²⁸. Uzlaştırma kuralları bir sözleşmeden ya da bir hukuki ilişkiden kaynaklanan veya bunlarla ilgili uyuşmazlıklar hakkında geçerlidir(m. 1). Uzlaştırma kurallarında özgürlük ve gönüllülük sürecin tamamında korunmuştur⁸²⁹. Uzlaştırma süreci, diğer tarafın uzlaştırma davetini kabulüyle başlar (m. 2/2). Kabulün sözlü olarak yapılması durumunda, bu durumun yazılı şekilde teyit edilmesi önerilir (m. 2/2). Başvurucu taraf, daveti gönderdiği tarihten itibaren otuz gün içinde veya davette belirlediği başka bir süre içinde olumlu cevap almazsa, bu durumu uzlaşma davetinin reddi olarak değerlendirmeyi seçebilir (m. 2/4).

yargılama süreci olmaksızın uluslararası uyuşmazlık çözümünün uyumlaştırılması için atılan ilk adımdır. Bkz. Gaultier, “Cross-Border Mediation,” 42.

⁸²⁴ UN Doc. A/RES/35/52, *Conciliation Rules of the United Nations Commission on International Trade Law: Resolution Adopted at the Thirty-Fifth Session of the 81st Plenary Meeting, 4 December 1980*, United Nations General Assembly, https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/35/52&i=A/RES/35/52_7672880; Slate II et al., “UNCITRAL,” 93; Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 494; Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 148-149; Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 86.

⁸²⁵ UN Doc. A/RES/35/52.

⁸²⁶ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1030.

⁸²⁷ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 148, dipnot 390; Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 97, dipnot 56.

⁸²⁸ United Nations Commission on International Trade Law, *UNCITRAL Conciliation Rules (1980)*, <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/conc-rules-e.pdf>, E.T. 11.03.2023.

⁸²⁹ Gavan Griffith and Andrew D. Mitchell, “Contractual Dispute Resolution in International Trade: The UNCITRAL Arbitration Rules (1976) and the UNCITRAL Conciliation Rules (1980),” *Melbourne Journal of International Law* 3, no. 1 (May 2002): 197.

Uzlaştırma Kurallarının 4/(2) maddesine göre taraflar, uzlaştırıcıların atanması konusunda bir kurum veya kişiden yardım alabilirler. Tahkim kurallarından farklı olarak atama konusunda anlaşma sağlanamadığında, zorunlu atama makamı öngörülmemiştir⁸³⁰.

Uzlaştırıcı sayısı (m. 3), uzlaştırıcıların atanması (m. 4), beyanların uzlaştırıcıya sunulması (m. 5), süreçte tarafların temsili ve yardım (m. 6), uzlaştırıcının rolü (m. 7), idari yardım (m. 8), uzlaştırıcı ve taraflar arasındaki iletişim (m. 9), bilgilerin açıklanması (m. 10), tarafların uzlaştırıcı ile işbirliği (m. 11), uyuşmazlığın çözümü için tarafların önerileri (m. 12), uzlaşma anlaşması (m. 13), gizlilik (m. 14), uzlaştırma işlemlerinin sona ermesi (m. 15), tahkim ve adli işlemlere başvurma (m. 16), maliyetler (m. 17), uzlaştırıcının avans alması (m. 18), uzlaştırıcının diğer işlemlerdeki rolü (m. 19) ve yargılamalarda delillerin kabul edilebilirliği (m. 20) konuları detaylı olarak 1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kurallarında düzenlenmiştir.

1980 tarihli Uzlaştırma Kurallarının yanı sıra örnek olarak uzlaştırma şartı da yayımlanmıştır. UNCITRAL sözleşmelere dercedilecek klostarı tavsiye niteliğinde hazırlamıştır⁸³¹. UNCITRAL kurallarına göre uzlaştırma prosedürünün başlatılabilmesi için tarafların sözleşmelerinde bu durumu kabul etmiş olmaları gerekir⁸³². Söz konusu kurallar ticari sözleşmelerin içeriğinde kloz şeklinde yer alabileceği gibi, sonradan ayrı bir sözleşme ile tarafların uzlaştırma kurallarını kabul etmeleri de olasıdır.

UNCITRAL kurallarının önemli bir unsuru “esneklik”tir⁸³³. Uzlaştırma kuralları esnek olarak kurgulanmış olup, taraflar sözleşmelerine bu kuralların uygulanacağını yazabilecekleri gibi, taraflar bu kuralların bir kısmını kullanabilirler ya da değiştirerek sözleşmelerinde yer verebilirler. Tarafların sözleşmelerine dercettiği uzlaştırma kurallarını sonradan karşılıklı onay ile değiştirmelerinin önünde de bir engel yoktur.

Tarafların uzlaştırma süreci sonunda anlaşamamaları halinde nasıl bir yol izleneceği, UNCITRAL Uzlaştırma Kurallarında yer almamaktadır. Taraflar eğer tahkimi tercih etmişlerse, tahkim yoluna gidilecek, aksi halde devlet yargı süreci

⁸³⁰ Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 495.

⁸³¹ Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 494.

⁸³² Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 495.

⁸³³ Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 87.

işletilebilecektir. Uzlaştırma, devlet yargısı ya da tahkimden önce ilk adım olarak da düzenlenebilir.

1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kurallarında tarafların sürecin devamına ne ölçüde bağlı olacakları, tahkime ve devlet yargısına gitmelerinin sınırları ve gizliliğin sağlanması gibi farklı alanlarda kapsayıcı düzenlemeler yer almasına rağmen sade ve öz bir anlatım tercih edilmiştir⁸³⁴. İhtiyarılık ya da rızailik unsurları önemli bir yer teşkil etmekte olup, uzlaştırıcının kararı taraflara dikte etmesi de mümkün olmayacaktır⁸³⁵. Bir başka anlatımla, uzlaştırıcının getirdiği çözüm önerisi, taraflar için bağlayıcı ve icra kabiliyetini haiz değildir⁸³⁶.

UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları, modern uluslararası uzlaştırma ve arabuluculuk usullerine esin kaynağı olmuştur. Arabuluculuk ve uzlaştırma alanında birçok kurumsal yapı için UNCITRAL Uzlaşma Kuralları model teşkil etmektedir⁸³⁷.

2.1.1.3 2002 tarihli UNCITRAL Uluslararası Ticari Uzlaştırma Model Kanunu⁸³⁸

Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin 1958 tarihli New York Sözleşmesi⁸³⁹,nin uygulanması amacıyla farklı hukuk sistemleri arasında uyum sağlama ihtiyacı UNCITRAL’i bu doğrultuda çalışmaya yöneltmiştir. Tahkim düzenlemelerinin uyumlaştırılması ve milletlerarası tahkimin kendine has özellikleri dolayısıyla UNCITRAL’in çalışma grubu tarafından hazırlanan kurallar, 21 Haziran 1985 tarihinde milletlerarası ticari tahkimde Model Kanun Kuralları olarak kabul edilmiştir⁸⁴⁰. UNCITRAL’in ilk model kanunu 1985 tarihli olup, milletlerarası ticari tahkimi kapsamaktadır.

Birbirinden farklı sosyal, kültürel ve hukuki sisteme sahip devletlerin harmonizasyonu amacıyla UNCITRAL model kanun hazırlama işlevine devam etmiştir. Model kanunlar milletlerarası standart sağlama hedefine yöneliktir. UNCITRAL, 2002 tarihli Uluslararası Ticari Uzlaşmaya İlişkin Model Kanunu,

⁸³⁴ Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 86.

⁸³⁵ Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 86.

⁸³⁶ A. Ebru Bozkurt, “Milletlerarası Tahkim Kanunu - UNCITRAL Model Kanunu,” 35.

⁸³⁷ Slate II et al., “UNCITRAL,” 94.

⁸³⁸ Çalışmamızın ikinci bölüm, 2.1.1.3. kısmında 2002 tarihli UNCITRAL Uluslararası Ticari Uzlaştırma Model Kanunu, kısaca “uzlaştırma model kanunu” şeklinde de ifade edilecektir.; İngilizce ve Fransızca asıllarından Türkçe’ye çeviri için bkz. Dayınlarlı, *UNCITRAL Kurallarına Göre Uzlaşma ve Tahkim*, 193 vd.

⁸³⁹ BM New York Sözleşmesi’ne Türkiye’nin de içinde bulunduğu 172 ülke taraftır.

⁸⁴⁰ Yüksel, “UNCITRAL ve Model Kanunu,” 144.

dünyanın farklı yerlerinde uzlaşma yönteminin kullanımının artması nedeniyle çıkarmıştır⁸⁴¹. UNCITRAL, uyuşmazlık çözüm maliyetlerini azaltmayı ve ticari iş birliği ortamını teşvik etmeyi hedeflemektedir⁸⁴². UNCITRAL Model Kanunu, milletlerarası bir sözleşme ya da konvansiyon değildir. Model Kanunlar, işlerlikte konvansiyonlardan daha hızlıdır⁸⁴³. Model Kanun'un amacı, Birleşmiş Milletler üyesi olan ülkelere, ulusal mevzuatlarının bir parçası olarak kanunlaştırabilecekleri bir model sunmaktır⁸⁴⁴. UNCITRAL Model Kanunu, dünyada birçok ülke tarafından kanun çalışmalarında mehzaz olarak alınmıştır.

UNCITRAL Model Kanunu, bir üye ülke tarafından aynen örnek alınabileceği gibi, üzerinde değişiklik yapılabilir ya da kısmen kabul edilebilir. Bu anlamda hem esneklik hem de yeknesaklık amacına hizmet etmektedir. Aynı zamanda ülkelere modern bir sistem sunduğundan modernizasyon amacına da uygundur.

Taraf hakimiyeti ve gizlilik gibi konuları ele alan Model Kanun maksimum esnekliğin sağlanması ve arabuluculuk sürecinin bütünlüğünün sağlanması arasında bir denge kurmayı amaçlamıştır⁸⁴⁵. Model Kanun'da sulh anlaşmasının niteliği konusunda herhangi bir yönlendirme yapılmamış ve bir şekil şartı da getirilmemiştir⁸⁴⁶.

Uluslararası uzlaştırmadan ne anlaşılması gerektiği de Model Kanun'un 1/(4) maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre; a) Tarafların işyerlerinin, sözleşmenin yapıldığı tarihte farklı devletlerde olması veya b) Tarafların iş merkezlerinin bulunduğu devletlerden farklı olması durumlarında yabancılık unsurunun olduğu kabul edilecektir⁸⁴⁷.

⁸⁴¹ Slate II et al., "UNCITRAL," 95-96; Haziran 2002'de New York'ta düzenlenen otuz beşinci oturumda, Uluslararası Ticari Uzlaşma Model Kanunu kabul edilmiştir; Slate II et al., "UNCITRAL," 97.

⁸⁴² Slate II et al., "UNCITRAL," 96.

⁸⁴³ Yüksel, "UNCITRAL ve Model Kanunu," 146.

⁸⁴⁴ Yüksel, "UNCITRAL ve Model Kanunu," 146; 2002 tarihli Uluslararası Ticari Uzlaştırma Model Kanunu, mevzuatlarını küresel bir çerçeveye uyarlamak isteyen devletler için referans teşkil edebilecek uluslararası bir hukuki temel sunmaktadır. Bkz. Gaultier, "Cross-Border Mediation," 42.

⁸⁴⁵ Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1031.

⁸⁴⁶ Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1033.

⁸⁴⁷ Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 99.

2002 tarihli Model Kanun tenfiz yönünden ilk sayılabilecek yeknesak kurallar getirmiştir⁸⁴⁸. Ancak, tenfiz şartlarının içeriği konusunda iç hukuka yetki veren düzenlemesi nedeniyle literatürde eleştirilmiş ve başarısının gölgelendiği ifade edilmiştir⁸⁴⁹. Eleştirilere rağmen 2002 tarihli Model Kanun'un uzlaştırma ve arabuluculuğun uluslararası alanda resmiyet kazanmasını sağlayan önemli bir model kanun olduğunu belirtmek isteriz⁸⁵⁰.

2.1.1.4 2018 tarihli Uluslararası Ticari Arabuluculuk Model Kanunu⁸⁵¹

2002 tarihli Model Kanun UNCITRAL Çalışma Grubu II tarafından revize edilerek UNCITRAL'in 26 Haziran 2018 tarihindeki 51. toplantısında onaylanmış ve "Uluslararası Ticari Arabuluculuk ve Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Sulh Anlaşmaları Hakkında UNCITRAL Model Kanun, 2018 (*Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation, 2018*)" olarak uygulamaya girmiştir⁸⁵². Model Kanun farklı devletler tarafından farklı şekillerde uygulanan arabuluculuk süreci konusunda yeknesak kurallar getirmektedir. Model Kanun, sürece ve sonucuna ilişkin daha fazla öngörülebilirlik ve kesinlik sağlayarak arabuluculuğun yaygınlaşmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır⁸⁵³. Model Kanun'un ayrı bir kanun olarak ya da kanunun bölümü olarak yasalaştırılması mümkündür⁸⁵⁴.

2018 tarihli Model Kanun'da uzlaştırıcı (*conciliator*) yerine, arabulucu (*mediator*) terimi tercih edilerek yeni gelişmelere uyumlu olarak modernize edilmiştir⁸⁵⁵. Model Kanun'da ADR kavramının kullanımı tercih edilmemiştir.

⁸⁴⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 55; Model Kanun'un 14. maddesinde icra edilebilirlik düzenlenmiş olup, söz konusu maddede parantez içinde bir açıklama yapılarak arabuluculuk sulh anlaşmasının icra edilebilirliğinin nasıl yapılacağı yasayı çıkaracak devletlere bırakılmıştır. Bkz. UN Doc. A/RES/57/18, 7.

⁸⁴⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 55.

⁸⁵⁰ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 54.

⁸⁵¹ Çalışmamızın ikinci bölüm, 2.1.1.4. kısmında 2018 tarihli UNCITRAL Uluslararası Ticari Arabuluculuk Model Kanunu, kısaca "Model Kanun" şeklinde de ifade edilecektir.; Türkçe metni için bkz. Özsunay, *Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 45 vd.

⁸⁵² Özsunay, *Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 45-46; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 56.

⁸⁵³ UNCITRAL *Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation with Guide to Enactment and Use (2018)*, (Vienna: United Nations Publications, 2022), 14, <https://uncitral.un.org/en/library/publications>.

⁸⁵⁴ UNCITRAL *Model Law (2018)*, 19.

⁸⁵⁵ Özsunay, *Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 46; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 56; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 40.

Bunun nedeni ADR kavramının net olmaması ve tahkimi içeren geniş bir uyuşmazlık çözüm süreci olarak yorumlanabileceği düşüncesidir⁸⁵⁶.

2002 tarihli Model Kanun 14 maddeden oluşmakta iken, 2018 tarihli Model Kanun'da 20 madde yer almaktadır. 2018 tarihli Model Kanun 3 bölüm ve 20 maddeden oluşan bir çerçeve kanun olup, uluslararası ticari arabuluculuk ile arabuluculuk süreci sonunda hazırlanan uluslararası sulh anlaşmalarına uygulanmak üzere hazırlanmıştır. Birinci bölümde genel hükümler, ikinci bölümde uluslararası ticari arabuluculuk ve son bölümde arabuluculuk sonucunda yapılan uluslararası sulh anlaşmaları ile icra edilebilirlik düzenlenmiştir.

UNCITRAL kapsamında bir arabuluculuk sürecinin milletlerarası arabuluculuk olarak kabul edilebilmesi için arabuluculuk sözleşmesinin imza tarihinde tarafların farklı ülkelerde işyerlerine sahip olmaları yeterlidir⁸⁵⁷. Birden fazla işyerinin olması halinde arabuluculuk sözleşmesine konu ilişkiyle yakın irtibat halindeki işyeri esas alınacaktır⁸⁵⁸.

Model Kanun'da 7 ayrı dipnot mevcut olup, söz konusu dipnotlarda devletlere öneriler sunulmuştur. 1 numaralı dipnotta “ticari” terimi, geniş olarak yorumlanmış ve sözleşmeye dayalı olsun ya da olmasın, ticari nitelikteki bütün ilişkilerden kaynaklanan konuları kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Ticari nitelikteki işler için “tadadi” olmayacak şekilde örnekler verilmiştir. 2 numaralı dipnotta “uzlaştırma” yerine “arabuluculuk” teriminin tercih edildiği açıklanmış ve terminolojideki bu değişikliğin maddi veya kavramsal bir sonucunun bulunmadığı vurgulanmıştır. 4 numaralı dipnotta arabuluculuk sürecinde zamanaşımı konusunda düzenleme yapmak isteyen ülkeler için tavsiye metin yer almıştır.

Uygulamada uyuşmazlığın çözümünde üçüncü bir kişinin rol aldığı arabuluculuk, uzlaştırma, mini yargılama, tarafsız değerlendirme veya benzer uygulamalar için 2018 tarihli Model Kanun, bu tarz tüm prosedürleri kapsayacak şekilde “arabuluculuk” terimini kullanmıştır⁸⁵⁹. Tüm bu alternatif uyuşmazlık çözüm yollarındaki ortak payda, üçüncü kişinin çözüm empoze etme yetkisi olmadan taraflara uyuşmazlığı çözme konusunda yardımcı olmasıdır. Başka bir anlatımla

⁸⁵⁶ UNCITRAL Model Law (2018), 17.

⁸⁵⁷ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 40.

⁸⁵⁸ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 40.

⁸⁵⁹ UNCITRAL Model Law (2018), 16.

ADR bu özelliklerle karakterize edildiği ölçüde 2018 tarihli Model Kanun kapsamına dahil olabilecektir⁸⁶⁰.

2018 tarihli Model Kanun ile Singapur Sözleşmesi arasında bir uyum ve benzerlik mevcuttur. Şöyle ki 2018 tarihli Model Kanun'un 16. maddesi, Singapur Sözleşmesi'nin 1. maddesini karşılamaktadır⁸⁶¹. 2018 tarihli Model Kanun'un 17. maddesi, Singapur Sözleşmesi'nin 3. maddesinin metnini içermektedir⁸⁶². 2018 tarihli Model Kanun'un 18. maddesi esasen Singapur Sözleşmesi'nin 4. maddesine karşılık gelmektedir⁸⁶³. 2018 tarihli Model Kanun'un 19. maddesi Singapur Sözleşmesi'nin 5. maddesine karşılık gelmektedir⁸⁶⁴. Nihayet 2018 tarihli Model Kanun'un 20. maddesinin, Singapur Sözleşmesi'ndeki karşılığı 6. maddesidir⁸⁶⁵.

Model Kanun'un 4. maddesi, 7. maddenin 3. paragrafı hariç olmak üzere, tüm maddelerin taraf mutabakatı ile değiştirilebileceğini düzenlemiştir. Model Kanun'un 7. maddesinin 3. paragrafı arabulucunun taraflara adil bir şekilde davranma (*fair treatment*) yükümlülüğünü düzenlemiştir. Söz konusu düzenleme 6325 sayılı HUAK 9/(3) fıkrasında taraflar arasında eşitliği gözetme yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir⁸⁶⁶.

2018 tarihli Model Kanun, Singapur Sözleşmesi'nden daha geniş ve daha esnek olacak şekilde hazırlanmıştır⁸⁶⁷. 2018 tarihli Model Kanun, ülkelerin arabuluculuk mevzuatı çıkarması ve modernize çalışmaları için temel bir metin olarak kullanılabilir⁸⁶⁸. Devletlerin, Singapur Sözleşmesi içeriğini iç hukuklarının bir

⁸⁶⁰ UNCITRAL Model Law (2018), 17.

⁸⁶¹ Herman Verbist, "UNCITRAL Instruments on Enforcement of International Commercial Settlement Agreements Resulting from Mediation," *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement* 22, no. 4 (2018): 15.

⁸⁶² Verbist, "UNCITRAL Instruments," 15.

⁸⁶³ Verbist, "UNCITRAL Instruments," 15.

⁸⁶⁴ Verbist, "UNCITRAL Instruments," 15.

⁸⁶⁵ Verbist, "UNCITRAL Instruments," 15.

⁸⁶⁶ Özsunay, *Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 57, dipnot 41.

⁸⁶⁷ Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1035.

⁸⁶⁸ Model Kanun, arabuluculuk usulüne dair kanunların reform ve modernizasyonunu kolaylaştırmaya yöneliktir. Bkz. Athita Komindr and Alyssa Lau, "The Singapore Convention on Mediation: Updates and Developments," special issue, *Comparative Law Journal of the Pacific Hors Serie* 26, "Dispute Resolution, Digital Economy and Contemporary Issues in Harmonisation of International Commercial Law" (2022): 191, E.T. 13.04.2024, <https://www.wgtn.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/special-issues/hors-serie-volume-xxvi-2021>; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 56-57; Model kanunlar, *lex mercatoria'nın kaynakları* arasındadır. Bkz. Çalışkan, *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafı*, 32.

parçası haline getirmeleri de mümkündür⁸⁶⁹. 2018 tarihli Model Kanun'un, önemli ölçüde Türk Hukuk Sistemi ile uyum içinde olduğunu da son olarak ifade edelim⁸⁷⁰.

2.1.1.5 2021 tarihli UNCITRAL Arabuluculuk Kuralları⁸⁷¹

2021 tarihli UNCITRAL Arabuluculuk Kuralları, 1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kurallarının, Singapur Sözleşmesi ve 2018 tarihli Model Kanun hükümleriyle tutarlılığını sağlamak gayesiyle revize edilmesiyle oluşturulmuştur⁸⁷². Başka bir anlatımla 1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları, 2021 yılında arabuluculuk kuralları şeklinde güncellenerek yine tavsiye niteliğinde hazırlanmıştır.

Terminoloji yönünden Singapur Sözleşmesi ve 2018 tarihli Model Kanun'a uyumlu olarak "uzlaştırma" yerine "arabuluculuk" terimi tercih edilmiştir. Kurallar, arabuluculuk prosedürü için kapsamlı usul kuralları seti şeklindedir⁸⁷³. 2021 tarihli UNCITRAL Arabuluculuk Kuralları 13 maddeden oluşan arabuluculuk kuralları, model arabuluculuk hükümleri, bilgilendirme beyanı ve zamansal olarak uygunluk beyanını içermektedir. Kurallar sürecin tüm yönlerini içermekte olup, arabuluculuğun ne zaman başlamış ve sona ermiş sayılacağını açıklamakta, arabulucunun atanması ve fonksiyonu konusunda düzenleme getirmekte, ayrıca arabuluculuk süreci hakkında düzenlemeler içermektedir. Arabuluculuk kuralları kurumsal arabuluculukta kullanılabileceği gibi, bir kuruma bağlı olmadan yapılan ad-hoc arabuluculukta da kullanılabilecek bir dizi usul kurallarıdır. Taraflar bu kuralların tamamını ya da bir kısmını kabul edebilecekleri gibi, kuralları değiştirerek de süreci yönetebilirler.

Arabuluculuk kurallarının uygulanması (m.1), arabuluculuğun başlaması (m.2), arabulucuların sayısı ve atanması (m.3), arabuluculuğun yürütülmesi (m.4), taraflar ve arabulucu arasındaki iletişim (m.5), gizlilik (m.6), yargılamada delillerin sunulması (m.7), anlaşma (m.8), arabuluculuğun sona ermesi (m.9), tahkim, yargı

⁸⁶⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 57.

⁸⁷⁰ Özsunay, *Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 73.

⁸⁷¹ Çalışmamızın ikinci bölüm, 2.1.1.5. kısmında 2021 tarihli UNCITRAL Arabuluculuk Kuralları, kısaca "Arabuluculuk Kuralları" şeklinde de ifade edilecektir.; Orijinal metin için bkz. UN Doc. A/CN.9/1118, *Dispute Settlement: Recommendations to Assist Mediation Centres and Other Interested Bodies with Regard to Mediation Under the UNCITRAL Mediation Rules (2021): Note by the Secretariat*, United Nations Commission on International Trade Law, 24 February 2022, https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/1118&i=A/CN.9/1118_3060008.

⁸⁷² UN Doc. A/CN.9/1118, 2.

⁸⁷³ UN Doc. A/CN.9/1118, 2.

veya diğer uyuşmazlık çözüm süreçleri (m.10), masraflar (m.11), arabulucunun rolü (m.12) ve sorumluluktan muafiyet (m.13) konuları 2021 tarihli UNCITRAL Arabuluculuk kurallarında ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

2.1.2 2008/52/EC sayılı Avrupa Birliği Arabuluculuk Yönergesi⁸⁷⁴

Avrupa Birliği düzeyinde, alternatif uyuşmazlık çözümüne dair ilk adım 1993 tarihli olup, Brüksel Zirvesi'nde Avrupa Birliği kurucu antlaşması (*Maastricht Treaty*) gözden geçirilmiştir⁸⁷⁵. Arabuluculuk konusunda yönerge önerisi ise Avrupa Komisyonu tarafından ilk kez 2004 yılı politika stratejisinde değerlendirilmiştir⁸⁷⁶. Arabuluculuk ile ilgili gelişmeler, Konsey nezdinde başlayan görüşmeler ve Avrupa Komisyonu tarafından sunulan Medeni ve Ticari Uyuşmazlıklarda Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (*The Green Paper*) belgesiyle zemin bulmuş, 2004 yılında Arabulucu Kuralları (*European Code of Conduct for Mediators*) ile gelişmiş ve nihayet 2008 yılı Arabuluculuk Yönergesi ile ivme kazanmıştır⁸⁷⁷.

AB'nin temel ihtiyaçlarından biri de milletlerarası uyuşmazlıkların arabuluculukla çözümünde öngörülebilirliğin ve belirliliğin sağlanmasıdır⁸⁷⁸. 21 Mayıs 2008 tarihinde 26 üye devletin katılımıyla 2008/52 sayılı AB Arabuluculuk Yönergesi (*European Council for a Mediation Directive*) kabul edilmiş, Yönerge 24 Mayıs tarihinde yayımlanmış ve 13 Haziran tarihinde de yürürlüğe girmiştir⁸⁷⁹. Danimarka hariç üye devletlerin tamamını kapsamına alan Yönerge arabuluculuk alanında uyumlaştırma amacına yöneliktir⁸⁸⁰.

⁸⁷⁴ Çalışmamızın ikinci bölüm, 2.1.2. kısmında 2008/52/EC sayılı AB Arabuluculuk Yönergesi, kısaca “Arabuluculuk Yönergesi” şeklinde de ifade edilecektir.; Akademik çalışmalarda terminoloji yönünden “direktif” ya da “yönerge” terimleri kullanılmaktadır. İngilizce metninde “directive” terimi kullanılmış olup, çalışmamızda Türkçe karşılığı olan “yönerge” terimi tercih edilmiştir. 2008/52/EC sayılı AB Arabuluculuk Yönergesi Türkçe metni için bkz. European Parliament and Council, *Hukuki ve Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuğun Belirli Yönlerine İlişkin 21 Mayıs 2008 Tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi 2008/52/EC*, çev. Mustafa Serdar Özbek, E.T. 21.07.2024, <http://ankaratahkim.com/AVRUPA%20PARLAMENTOSU%20VE%20KONSEY%20Y%20C3%96NERGES%20C4%B0.pdf>.

⁸⁷⁵ Grund, “Ticari ve Hukuki Uyuşmazlıkların Arabuluculuğunda İngiltere Örneği,” 170.

⁸⁷⁶ M. Özbek, “Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi,” 201.

⁸⁷⁷ Serhat Eskiyyörük, “Avrupa Birliği'nin 2008/52 Sayılı Arabuluculuk Direktifi ve Muhtemel Etkileri Üzerine Değerlendirme,” arabulucu.com (web sitesi), 29 Ekim 2008, ‘Giriş’ altında, E.T. 11.04.2023, <https://www.arbulucu.com/arabuluculuk-hakkinda/avrupa-birligi-nin-2008-52-sayili-arabuluculuk-direktifi-ve-muhtemel-etkileri-uzerine-degerlendirme>.

⁸⁷⁸ Yayar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 43; M. Özbek, “Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi,” 202.

⁸⁷⁹ Öztürk ve Yayar, “AB 2008/52/EC Hükümlerinin Türk Hukukunda Yansımaları,” 1357.

⁸⁸⁰ Koo, “Enforcing International Mediated Settlement Agreements,” 82; Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Anlaşmaların İcra Edilebilirliği*, 21; Yayar, *Milletlerarası*

Yönerge 14 maddeden oluşmakta ve Yönergenin gerekçesinde 30 madde yer almaktadır. Gerekçenin 1. maddesinde kişilerin güvenlik, adalet ve özgürlük alanının genişletilmesi, topluluğa üye devletlerin iç pazarlarının düzgün işleyişi için gerekli hukuki ve adli iş birliği alanında tedbirler alınmasının gerekli olduğu belirtilmiştir⁸⁸¹. Yönergenin temel amacı arabuluculuğa ilişkin güven ortamı yaratmanın yanı sıra, sınır ötesi uyuşmazlıklarda arabuluculuk sulh anlaşmasının topluluk üyesi devletlerde kolaylıkla icra edilebilmesidir⁸⁸².

Yönerge'nin 1/(2) maddesine göre medeni ve ticari hukuka dair uyuşmazlıklar yönergenin kapsamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda vergi, gümrük gibi devletlerin egemenliğine dayalı uyuşmazlıklar yönergenin kapsamına dahil değildir⁸⁸³. Yönerge arabuluculukla ilgili asgari düzenlemenin çerçevesini çizmiş olduğu için üye ülkelerin iç hukuklarında arabuluculuğu zorunlu duruma getirecek düzenlemeler yapmalarının önünde engel bulunmamaktadır⁸⁸⁴. Diğer taraftan Birlik üyesi ülkelerin, arabuluculuğun esneklik özelliğine zarar verecek düzenlemeler yapmaktan kaçınmaları gereklidir⁸⁸⁵.

Milletlerarası unsur Arabuluculuk Yönergesi'nin 2. maddesinde düzenlenmiş olup, tarafların farklı AB üye ülkelerinde yerleşik olmaları, başka bir anlatımla taraflardan en az birinin mutad mesken veya yerleşim yerinin farklı bir üye devlette olması durumunda milletlerarası unsur söz konusu olacaktır⁸⁸⁶. Milletlerarası unsorda tarafların arabuluculuk yöntemini seçtikleri, mahkeme tarafından tarafların davet edildiği veya arabuluculuğun iç hukuka göre yönlendirildiği tarih esas alınacaktır⁸⁸⁷.

Özel Hukukta Arabuluculuk, 2. baskı, 45; Mehmet Kara, "Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Konvansiyonu (Singapur Konvansiyonu)" (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 22, YÖK Tez Merkezi (738703); Öztürk ve Yazar, "AB 2008/52/EC Hükümlerinin Türk Hukukunda Yansımaları," 1365; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 36.

⁸⁸¹ Öztürk ve Yazar, "AB 2008/52/EC Hükümlerinin Türk Hukukunda Yansımaları," 1361.

⁸⁸² Ergün, "Singapur Konvansiyonu ve Sulh Anlaşmaları," 47; Öztürk ve Yazar, "AB 2008/52/EC Hükümlerinin Türk Hukukunda Yansımaları," 1361-1362.

⁸⁸³ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 44; Eskiörük, "AB 2008/52 Sayılı Arabuluculuk Direktifi," 'Uygulama Alanı' altında; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 36.

⁸⁸⁴ Hikmet Bilgin, "Kıta Avrupası Hukuk Sistemlerinde Arabuluculuk," *Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi*, sy. 2 (2009): 11.

⁸⁸⁵ Bilgin, "Kıta Avrupası Hukuk Sistemlerinde Arabuluculuk," 11.

⁸⁸⁶ Eskiörük, "AB 2008/52 Sayılı Arabuluculuk Direktifi," 'Uygulama Alanı' altında; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 36-37.

⁸⁸⁷ Eskiörük, "AB 2008/52 Sayılı Arabuluculuk Direktifi," 'Uygulama Alanı' altında; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 37.

Milletlerarası unsur içermeyen arabuluculuk sulh anlaşmaları da Yönerge'nin kapsamına girmektedir⁸⁸⁸.

Arbuluculuk Yönergesi'nde arabuluculuk, başvuru şekli ve ifade edilişi önemli olmaksızın uyuşmazlık çözümünün gönüllü olarak ve arabulucunun yardımıyla planlandığı süreç olarak tanımlanmıştır⁸⁸⁹. Yönerge'nin 3-b maddesinde arabulucu, tarafsız, ehil ve etkin bir şekilde arabuluculuk sürecini yöneten üçüncü kişi olarak tanımlanmıştır. Yönergede, arabuluculuk sürecine katılan kişiler ve arabulucunun sır saklama yükümlülüğü de düzenlenmiştir⁸⁹⁰. Sır saklama konusunda bazı istisnalara yer verilmiş olup, kamu düzeni veya çocuğun üstün yararı ile arabulucu sulh anlaşmasının icra edilmesi ve yerine getirilmesi konusunda sır saklama mecburiyeti olmayacaktır⁸⁹¹. İcra edilebilirlik unsuru Yönerge'nin 6. maddesinde düzenlenmiş olup, ilgili düzenlemeye göre tarafların açık onayıyla yazılı arabuluculuk sulh anlaşması hükümleri üye devletlerde “icra edilebilir” hale gelecektir⁸⁹². Görüldüğü üzere Yönerge'de “tanıma-tenfiz” değil, “icra edilebilirlik” terimi tercih edilmiştir⁸⁹³. Literatürde, Yönerge'de yer alan “icra edilebilirlik” düzenlemesinin teknik anlamda tenfizi karşılamayacağı ifade edilmiştir⁸⁹⁴.

Yönerge'nin 6. maddesindeki düzenlemeye göre tek taraflı bir icra edilebilirlik mümkün olamayacak, uyuşmazlık taraflarının mutabakatı ile icra edilebilirlik söz konusu olabilecektir⁸⁹⁵. Başka bir anlatımla, arabuluculuk sulh anlaşmasının icrası konusunda taraflar rıza göstermezlerse Yönerge kapsamında icra

⁸⁸⁸ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 44; Yönerge içeriğinin, AB üye ülkeleri tarafından yerel arabuluculuk hallerinde de uygulanmasının önünde bir engel bulunmamaktadır. Bkz. Eskiörük, “AB 2008/52 Sayılı Arabuluculuk Direktifi,” ‘Sonuç’ altında.

⁸⁸⁹ Steffek, “Mediation in the European Union,” 9; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 36.

⁸⁹⁰ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 37.

⁸⁹¹ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 37.

⁸⁹² Öztürk ve Yarar, “AB 2008/52/EC Hükümlerinin Türk Hukukunda Yansımaları,” 1373; Eunice Chua, “The Future of International Mediated Settlement Agreements: Of Conventions, Challenges and Choices,” *Tan Pan Online: A Chinese-English Journal on Negotiation* (2015): 3, E.T. 10.01.2023, https://ink.library.smu.edu.sg/sol_research/2502.

⁸⁹³ Öztürk, “Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk,” 615.

⁸⁹⁴ Öztürk, “Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk,” 615-616.

⁸⁹⁵ Norel Rosner, “On the EU Position on the Singapore Convention on Mediation,” panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation'*, ed. Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA) (6 March 2022), 6, E.T. 27.05.2024, <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>; Erkan, *Arbuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 50; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 37.

edilebilirlik şerhi alınması mümkün olamayacaktır⁸⁹⁶. Yönerge'ye göre icra edilebilirlik şerhinin şekli ve şerhi verecek makam üye devletlerin düzenlemelerine bırakılmıştır⁸⁹⁷. Anlaşmanın içeriğinin üye devletin hukukuna aykırı olması veya icrai kabiliyetinin olmaması durumu icraya engeldir⁸⁹⁸. AB Arabuluculuk Yönergesi doğrudan bir icra mekanizması sunmadığı gibi, sulh anlaşmasının icrasını da uyumlaştırmamaktadır⁸⁹⁹. Bu konuda Singapur Sözleşmesi'nden farklı bir yaklaşım izlemiştir. Yönerge tek tip bir sistem getirmemiş, ancak bir üye devlette icra edilebilir hale gelmişse, diğer üye ülkelerde de topluluk hukukuna veya iç hukukuna uygun olarak icra edilebilir kabul edilecektir⁹⁰⁰.

Yönerge'de isabetli olarak ayrıntılı hükümlerden kaçınılmış, üye ülkelerin takdir hakkına yer verilmiştir⁹⁰¹. Yönerge'de arabulucunun niteliklerine yer verilmemesi her üye ülkede farklı uygulamaların olabileceği endişesi ile haklı olarak literatürde eleştirilmiştir⁹⁰². Arabulucunun sorumluluğu ve profesyonel arabuluculuk birlikleri de Yönerge'de düzenlenmemiştir⁹⁰³.

Yönerge'de arabulucuya başvuru (5. m.), arabulucunun eğitimi (4. m.), sulh anlaşmasının icra edilebilirliği (6. m.), ilam niteliği (6/2 m.), zamanaşımı ve hak düşürücü sürelerle etkisi (8. m.) ve gizlilik (7. m.) gibi konularda AB üyesi ülkelere iç hukuklarında yapacakları düzenlemelerde yol haritası sunmak amaçlanmıştır⁹⁰⁴.

⁸⁹⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 50; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 38.

⁸⁹⁷ Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Anlaşmaların İcra Edilebilirliği*, 21; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*, 38.

⁸⁹⁸ Zeller ve Trakman, söz konusu düzenlemeyi “ilginç bir düzenleme” şeklinde yorumlamıştır. Bkz. Bruno Zeller and Leon Trakman, “Mediation and Arbitration: The Process of Enforcement,” *Uniform Law Review* 24, no. 2 (June 2019): 2, <https://doi.org/10.1093/ulr/unz020>; Öztürk, “Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk,” 615.

⁸⁹⁹ Nadja Alexander, “On the use of mediation in international dispute resolution and the differences between the Singapore Convention on Mediation and the New York Convention on Arbitration,” panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation'*, ed. Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA) (6 March 2022), 15, E.T. 27.05.2024, <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.

⁹⁰⁰ Miglė Žukauskaitė, “Enforcement of Mediated Settlement Agreements,” *Teisė* 111 (2019): 210; M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 22.

⁹⁰¹ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 45.

⁹⁰² Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 45; Öztürk ve Yazar, “AB 2008/52/EC Hükümlerinin Türk Hukukunda Yansımaları,” 1379.

⁹⁰³ Steffek, “Mediation in the European Union,” 8.

⁹⁰⁴ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 45; Öztürk ve Yazar, “AB 2008/52/EC Hükümlerinin Türk Hukukunda Yansımaları,” 1379; Eskiörük, “AB 2008/52 Sayılı Arabuluculuk Direktifi,” ‘Yapılan Düzenlemeler’ altında.

Avrupa Parlamentosu tarafından Yönerge'nin yürürlüğe girmesinden itibaren üç yıl sonra yapılan bir anket çalışmasında arabuluculuğun çok az uygulandığı tespit edildiğinden bir hayal kırıklığı yaratmıştır⁹⁰⁵. En fazla arabuluculuğu kullanan ülkelerde bile yılda 2000 veya daha az sayıda arabuluculuk uygulaması yapıldığı görülmüştür⁹⁰⁶. Literatürde bazı yazarlar bu durumu “AB Arabuluculuk Paradoksu - *The EU Mediation Paradox*” şeklinde yorumlamıştır⁹⁰⁷. Yönerge'nin benimsenmesi ve arabuluculuğun gelişmesinde zaman faktörü de önemlidir. Aslında AB Arabuluculuk Yönergesi üye ülkeler arasında usul farklılıklarını koruyarak arabuluculuk alanında uyumluluğu sağlamayı başarmıştır⁹⁰⁸. Avrupa Birliği dışındaki milletlerarası arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmalarının icra edilebilirliği konusu devletlerin iç hukuk meselesi olarak kabul edilmiştir⁹⁰⁹. Literatürde yapılan bir değerlendirmede Yönerge'nin bölgesel bir çözüm olduğu, Avrupa Birliği sınırları dışında bu modelin değişmeden işleminin olası olmadığı belirtilmiştir⁹¹⁰. Tüm bu eleştirilere rağmen Yönerge, hükümetler, uygulayıcılar ve ekonomi aktörleri için katalizör görevi görmüştür⁹¹¹. Ayrıca, Yönerge'nin İspanya, İtalya ve Yunanistan'da arabuluculuk gelişimine katkısı da büyük olmuştur⁹¹². Diğer taraftan HUAK gerekçesinde de ifade edildiği üzere HUAK hazırlanırken AB 2008/52 EC Yönergesi esas alınmış olup, bu anlamda Yönerge'nin yol gösterici yönünün de olduğu söylenebilir.

Hukuk sistemleri, dil ve kültür açısından birbirinden farklı bir mozaiğe sahip Avrupa Birliği ülkeleri arasında alternatif uyuşmazlık çözümleri konusunda ortak bir sistemi geliştirmek zor görünmekle beraber her ulusun kendi iç dinamiklerine uygun bir mekanizmanın geliştirmesi olasıdır⁹¹³. Ancak Avrupa Birliği düzeyinde uyumluluk gösteren bir sistemin geliştirilmesi de hayal değildir⁹¹⁴. Literatürde AB

⁹⁰⁵ Giuseppe De Palo and Romina Canessa, “New Trends for ADR in the European Union,” chap. 19 in *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution*, ed. Pablo Cortés (Oxford: Oxford University Press, 2016), 409.

⁹⁰⁶ De Palo and Canessa, “New Trends for ADR,” 409.

⁹⁰⁷ De Palo and Canessa, “New Trends for ADR,” 409.

⁹⁰⁸ Haris P. Meidanis, “Enforcement of Mediation Settlement Agreements in the EU and the Need for Reform,” *Journal of Private International Law* 16, no. 2 (2020): 282; Koo, “Enforcing International Mediated Settlement Agreements,” 81.

⁹⁰⁹ Koo, “Enforcing International Mediated Settlement Agreements,” 82.

⁹¹⁰ Žukauskaitė, “Enforcement,” 214.

⁹¹¹ M. Francesca Francese, “The Singapore Convention, The EU and Italy: The Long Run Towards the Signing of the Convention,” *Asian Pacific Mediation Journal* 2, no. 1 (2020): 146.

⁹¹² Francese, “Singapore Convention, EU and Italy,” 146.

⁹¹³ Grund, “Ticari ve Hukuki Uyuşmazlıkların Arabuluculuğunda İngiltere Örneği,” 174.

⁹¹⁴ Grund, “Ticari ve Hukuki Uyuşmazlıkların Arabuluculuğunda İngiltere Örneği,” 174.

Arabuluculuk Yönergesi'nin başka bir mekanizma kapsamında arabuluculuk sulh anlaşmalarının tanınmasını engellemediği ifade edilmiştir⁹¹⁵. Pfeiffer'e göre Yönerge'nin değiştirilmesi iyi bir fikir olabileceği gibi, teknik olarak bu konuda bir zorunluluk bulunmamaktadır⁹¹⁶.

Singapur Sözleşmesi'nin hazırlanması aşamasında AB Delegasyonu -zaman zaman zorlayıcı muhalefete⁹¹⁷ rağmen- aktif bir rol oynamış ve Sözleşmede AB ve Birlik üyesi devletlerin katkısı sonucu oluşan düzenlemeler de yer almıştır⁹¹⁸. CEPEJ (*Council of Europe European Commission for the Efficiency of Justice* - Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu) tarafından 14 Haziran 2019 tarihli Arabuluculuk Kanun Yapımına ilişkin El Kitabında Singapur Sözleşmesi'ne de yer verilmiştir⁹¹⁹. Çalışmada Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanun hakkında oldukça iyimser ve olumlu görüş belirtilmiştir⁹²⁰. Söz konusu gelişmelere rağmen Avrupa Birliği'nin ve Birliğe mensup hiçbir ulusun henüz BM Singapur Sözleşmesi'ni imzalamamış olması nedeniyle, Singapur Sözleşmesi'ne yönelik gelecekteki yaklaşımları merak konusudur⁹²¹. Singapur Sözleşmesi'nin “Bölgesel Ekonomik

⁹¹⁵ Thomas Pfeiffer, “On the Competence of the EU in the Field of Mediation and on the Relationship Between the EU Mediation Directive and the Singapore Convention,” panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* ed. Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA) (6 March 2022), 17, E.T. 27.05.2024, <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.

⁹¹⁶ Pfeiffer, “On the Competence of the EU in the Field of Mediation,” 17.

⁹¹⁷ Silvestri, “The Singapore Convention,” 4; “Avrupa Birliği milletlerarası anlaşma yapılmasını gerekli görmediğini, sulh anlaşmalarının icrasını iç hukuka bırakan Model Kanun'un ötesinde uyumlaştırma çabalarının gerçekçi olmadığını açıklamıştır.” Bkz. Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1194.

⁹¹⁸ Corinne Montineri, “On the motivation of States having signed the Singapore Convention on Mediation,” panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* ed. Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA) (6 March 2022), 8, E.T. 27.05.2024, <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.

⁹¹⁹ Rimantas Simaitis, “On the perspective of the Council of Europe on the Singapore Convention on Mediation,” panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* ed. Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA) (6 March 2022), 11, E.T. 27.05.2024, <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.

⁹²⁰ Simaitis, “On the perspective of the Council of Europe,” 12.

⁹²¹ AB'nin Singapur Sözleşmesi'ne karşı tutumunun farklı açılardan değerlendirildiği uluslararası bir rapor için bkz. Herman Verbist, ed., *Report on 'Roundtable on the Position of the European*

Entegrasyon Kuruluşlarının Katılımı” konusunu düzenleyen 12. maddesi Avrupa Birliği’nin ve Birlik üyesi devletlerin Singapur Sözleşmesi’ne taraf olmasını kolaylaştırmıştır⁹²². AB’nin katılımı konusunda literatürde Birliğin müstakil yetkili olup olmadığı tartışılmakla beraber, Avrupa Birliği’nin işleyişine Dair Antlaşmanın (*Treaty of the Functioning of the European Union*) 3. maddesinin 2. paragrafı⁹²³ uyarınca uluslararası antlaşmanın akdedilmesi konusunda münhasır yetkili olduğuna dair görüşe katılmaktayız⁹²⁴. Sözleşme’nin, 12/(4) maddesi, özellikle “bölgesel bir ekonomik bütünleşme örgütünün çelişen kurallarına üstün gelmeyeceğini” belirtmektedir. Ayrıca, Sözleşme’nin 8. maddesi ile 12/(3) maddesinin birlikte yorumu yapıldığında ülkelere ya da ekonomik entegrasyon kuruluşlarına çekince koyma hakkı da tanınmaktadır. Bu özellikler Singapur Sözleşmesi’ni daha da kabul edilebilir kılmaktadır.

AB’nin Singapur Sözleşmesi’ni imzalaması cesur bir adım olabilir⁹²⁵. Singapur Sözleşmesi’nin imzalanması halinde AB’de arabuluculuk alanında ortak bir oyun alanı yaratacağı açıktır⁹²⁶. Hiç şüphe yok ki, Avrupa Birliği’nin veya Birlik mensubu ulusların Sözleşmeyi imzalamaları, Sözleşmenin uluslararası

Union on the Singapore Convention on Mediation,’ organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA) (6 March 2022), E.T. 27.05.2024, <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>; Singapur Sözleşmesi’nin AB tarafından imzalanması konusunda yapılan bir çalışma için bkz. Haris P. Meidanis, “A Plea for the Adoption of the Singapore Mediation Convention by the EU,” *Kluwer Arbitration Blog*, March 20, 2019, E.T. 05.03.2024, <https://mediationblog.kluwerarbitration.com/2019/03/20/singapore-convention-series-a-plea-for-the-adoption-of-the-singapore-mediation-convention-by-the-eu/>; Singapur Sözleşmesi’nin başarılı bir şekilde uygulanmasının önündeki en önemli engellerden biri AB’nin Sözleşmeyi imzalamamış olmasıdır. Bkz. Zeller and Trakman, “Mediation and Arbitration,” 7.

⁹²² Natalie Y. Morris-Sharma, “On the challenges encountered during the discussion on the Singapore Convention in UNCITRAL Working Group II,” panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* ed. Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA) (6 March 2022), 9, E.T. 27.05.2024, <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.

⁹²³ Article 3, paragraph 2, of the Treaty of the Functioning of the European Union: “The Union shall also have exclusive competence for the conclusion of an international agreement when its conclusion is provided for in a legislative act of the Union or is necessary to enable the Union to exercise its internal competence, or in so far as its conclusion may affect common rules or alter their scope.”

⁹²⁴ Francese, “Singapore Convention, EU and Italy,” 147.

⁹²⁵ Meidanis, “Enforcement of Mediation Settlement Agreements,” 297.

⁹²⁶ Meidanis, “A Plea for the Adoption,” ‘Changes that the Singapore Mediation Convention would bring in the EU’ alt başlığı altında.

tanınabilirliğine ve uygulanabilirliğine ciddi bir ivme kazandıracak ve AB oyun kurucular arasında yerini alacaktır.

2.1.3 Milletlerarası sözleşmeler ile Singapur Sözleşmesi ve yorumu

2.1.3.1 Milletlerarası sözleşmeler

Türk milletlerarası özel hukukun kaynakları konusunda milli hukuk kaynakları ve milletlerarası hukuk kaynakları olarak geleneksel bir ayırım yapmak mümkündür⁹²⁷. Milli hukuk kaynakları mevzuat, Türk mahkemeleri kararları ve Türk literatüründen oluşmaktadır⁹²⁸. Milletlerarası kaynaklar ise milletlerarası sözleşmeler, yabancı mahkeme kararları ile literatürü, hukukun genel ilkeleri ve milletlerarası teamül kurallarından oluşmaktadır⁹²⁹.

Milletlerarası hukuk kaynakları denilince ilk akla gelen Anayasa 90. maddesi uyarınca Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmelerdir⁹³⁰. Milletlerarası sözleşmeler devletlerin anayasal sistemleri uyarınca yasama organı tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmekte ve kaynak oluşturmaktadır⁹³¹. Anayasa 90. maddesi uyarınca antlaşmalar milletlerarası özel hukukun önemli kaynaklarından⁹³². Literatürde milletlerarası sözleşmeleri yasalara eşit değerde gören ya da üstün konumda gören görüşler vardır⁹³³. Temel haklara ilişkin

⁹²⁷ Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 2 vd.; Literatürde bazı yazarlar milli kaynaklar, milletlerarası kaynaklar ve doktrin olarak üçlü bir ayrımı tercih etmektedir. Bkz. Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 11.

⁹²⁸ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 40; Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 2 vd.

⁹²⁹ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 40; Dardağan, *Aşkın Yetki Kavramı*, 45; Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 5 vd.; Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38. maddesinde milletlerarası hukukun kaynakları sayılmış olup, asıl kaynaklar milletlerarası sözleşmeler, uluslararası örf ve adet, hukukun genel ilkeleri olup, yardımcı kaynaklar ise yargı kararları ve öğretilerdir. Bkz. Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 19; Uluslararası Adalet Divanı Statüsü metni için bkz. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093041bm_02.pdf, E.T. 20.03.2024.

⁹³⁰ Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 5; Çok taraflı ve iki taraflı milletlerarası sözleşmeler taraf ülkelerin mahkemelerinin yabancı insurlu uyumsuzluklara bakma yetkisini düzenleyen hükümler içerebilir. Bkz. Dardağan, *Aşkın Yetki Kavramı*, 45.

⁹³¹ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 42; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 17; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 72; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 14; Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 16.

⁹³² MÖHUK 1. maddesine göre sadece insan hakları ile ilgili sözleşmeler değil, uluslararası hukukla ilgili tüm sözleşmeler kanunlar karşısında öncelik taşımaktadır. Bkz. Işıl Özkan, "Uluslararası Hukuk – Ulusal Hukuk İlişkileri," özel sayı, *Journal of Yaşar University* 8 (2013): 2170, E.T. 28.01.2023, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasari/issue/19146/203212>; Çalışkan, *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafları*, 82.

⁹³³ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 63; Türkiye Cumhuriyeti adına onaylanmış milletlerarası sözleşmelerin kanunlar ile özdeş değerde sayılması gerektiği ve Anayasaya aykırılık iddiasında bulunamamanın milletlerarası sözleşmeleri kanun üstü konuma getirmeyeceği şeklindeki görüş

sözleşmeler dışında milletlerarası sözleşmelerin kanunlardan üstün konumda olduğunu ileri sürmek güçtür⁹³⁴.

Milletlerarası özel hukuk perspektifinden bakıldığında milletlerarası sözleşmeler milli kanunlardan önce uygulanma kabiliyetini haizdir⁹³⁵. Milletlerarası sözleşmeleri iki taraflı ve çok taraflı olarak ayırma tabi tutmak mümkündür⁹³⁶. İki taraflı ya da çok taraflı milletlerarası sözleşmeler ve milletlerarası örgütler tarafından oluşturulan kurallar milletlerarası ticaretin genel çerçevesini oluşturur⁹³⁷. Bu bağlamda inceleme konumuz olan BM Singapur Sözleşmesi çok taraflı milletlerarası sözleşme niteliği ile uluslararası ticari uyuşmazlıklarda yol gösterici önemli bir kaynaktır.

2.1.3.2 Singapur Sözleşmesi ve yorumu

2.1.3.2.1 Genel olarak Singapur Sözleşmesi

Dünyanın nüfusunun kontrolsüz artışı, kaynakların tükenmesi ve çevresel sorunlar dikkate alındığında yarınlarda dünden daha fazla uyuşmazlıkla baş etmek zorunda kalacağız. Bu bağlamda süratle ve iş birliği içinde milletlerarası uyuşmazlıkları çözecek araçlara her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır. Küreselleşmenin etkisiyle şirketler farklı ülke ve farklı kıtalarda iş yapan çok uluslu operasyonlara / işletmelere (*multinational operations*) dönüşmüştür⁹³⁸. Günümüzde uluslararası ticari ilişkilerin temelini oluşturan “akit”lerle ilgili “Uluslararası Ticaret Kanunu” ya da “Uluslararası Borçlar Kanunu” gibi düzenlemeler mevcut değildir⁹³⁹. Benzer şekilde sorunları çözüme kavuşturacak bir “Uluslararası Ticaret Mahkemesi” de bulunmamaktadır⁹⁴⁰.

için bkz. Aydın Aybay, Rona Aybay ve Ali Pehlivan, *Hukuka Giriş*, 25. bası (İstanbul: DER Kitabevi Yayınevi, 2023), 100.

⁹³⁴ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 64.

⁹³⁵ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 45; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 17 vd.; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 71 vd.; Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 6; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 14; Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 16; Özkan, “Uluslararası – Ulusal Hukuk İlişkileri,” 2170.

⁹³⁶ Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 73.

⁹³⁷ Vahit Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku 1. Cilt*, 2. baskı (Ankara: Savaş Kitabevi, 2023), 7.

⁹³⁸ May Olivia Silverstein, “Introduction to International Mediation and Arbitration: Resolving Labor Disputes in the United States & the European Union,” *American University Labor & Employment Law Forum* 1, no. 1 (2011): 102, E.T. 04.04.2023, <https://digitalcommons.wcl.american.edu/lelb/vol1/iss1/5/>.

⁹³⁹ Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 7.

⁹⁴⁰ Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 7; Çalışkan, *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafı*, 8.

Uluslararası ticaret konusunda objektif bir hukuk düzeninin olmaması giderek taraf iradelerini daha önemli hale getirmektedir⁹⁴¹. Son zamanlarda rağbet gören arabuluculuk, milletlerarası niteliğe sahip uyuşmazlıklarda tercih edilen dostane bir çözüm yoludur⁹⁴². Arabuluculuk salt sorunları çözme fonksiyonuna sahip olmayıp, milletlerarası ticaretin sürdürülebilirliği ve gelişimi konusunda da önemli bir enstrümandır.

Türk hukukunda ve karşılaştırmalı hukukta arabuluculuk sonucunda yapılan milletlerarası sulh anlaşmalarının icra edilebilirliğine dair bir düzenleme yer almamaktaydı⁹⁴³. Uluslararası ticari ilişkilerden kaynaklanan uyuşmazlıkların arabuluculuk yoluyla çözümü halinde bağitlanan anlaşmanın diğer devletlerde hüküm ve sonuç doğurmasına ilişkin bir mekanizmanın olmaması uluslararası arabuluculuğun gelişiminde en önemli engeldir. Uluslararası toplum, arabuluculuk sürecinin sonucunda yapılan anlaşmaların tanınması ve tenfizini yönetmek için ortak bir araç geliştirmeye ihtiyaç duymuştur.

Uygulamada hissedilen ihtiyaç ve bu doğrultudaki literatür çalışmaları sonucu Birleşmiş Milletler bünyesinde yer alan UNCITRAL tarafından yapılan çalışmalar nihayet sonuç vermiş ve 20 Aralık 2018 tarihinde BM Genel Kurulu'nda alınan 73/198 sayılı kararla "Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Singapur Sözleşmesi (*United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*)" kabul edilmiştir. Singapur Sözleşmesi, UNCITRAL tarafından model kanunda yapılan revizyonlarla birlikte Çalışma Grubu II'nin altı oturumu sonucu hazırlanmıştır⁹⁴⁴. Doksandan fazla devlet ve kırk adet uluslararası örgütün bir araya gelerek uzlaşmaya dayalı bir süreçle Singapur Sözleşmesi'nin hazırlanmasına katkı sunması dikkat çekicidir⁹⁴⁵.

Sistematik yaklaşımlarıyla bilinen Birleşik Krallığın sözleşmeye taraf olup olmayacağı ve taraf olacaksa sözleşmenin iç hukuklarına nasıl uygulanacağı

⁹⁴¹ Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 8.

⁹⁴² Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 338.

⁹⁴³ Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 161; Sulh anlaşmalarının bağitlandığı ülke dışında icra edilebilirliği konusu milletlerarası özel hukukun konularından biridir. Bkz. Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 338; Bu doğrultuda milletlerarası metinlere ihtiyaç duyulduğu ve Türkiye'nin de bu tür sözleşmelere taraf olmasının faydalı olacağına dair görüş için bkz. Öztürk, "Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk," 621.

⁹⁴⁴ Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1034.

⁹⁴⁵ Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1029.

konusunda Adalet Bakanlığı'nın mesleki birlikler, akademisyenler ve arabuluculuk kuruluşları dahil çeşitli kesimlerle yaptığı istişarede Birleşik Krallığın Singapur Sözleşmesini imzalaması için doğru zamanlama olduğu, sözleşmeye taraf olmanın Birleşik Krallığın uyuşmazlık çözüm merkezi olarak konumunu güçlendireceği ve uluslararası uyuşmazlıklarda arabuluculuğun kullanım potansiyelini artıracığı sonucuna varılmıştır⁹⁴⁶. Birleşik Krallığın Adaletten Sorumlu Devlet Bakanı *Lord Bellamy KC*, Birleşik Krallığın sözleşmeyi imzalamaya karar verdiğini duyurmuştur⁹⁴⁷. *Lord Bellamy* açıklamasında Singapur Sözleşmesi'nin Birleşik Krallığın uluslararası platformda ilişkilerini güçlendirmek ve yeni ilişkiler kurmak adına fırsatlar sunduğunu ifade etmiştir.

Singapur Sözleşmesi, milletlerarası ticari uyuşmazlıkların çözülmesine yönelik arabuluculuk anlaşma belgelerinin “sınır ötesi uygulanabilirliği” için yeknesak ve efektif bir çerçeve sunmaktadır⁹⁴⁸. Singapur Sözleşmesi “tanıma” ve “tenfiz” konusunda fonksiyonel bir yaklaşım getirmiştir⁹⁴⁹. “Tanıma” ve “tenfiz” gibi spesifik kavramlar kullanılmasa dahi tanıma ve tenfizin hukuki etkileri sözleşmede yer almaktadır⁹⁵⁰. Sözleşmeye üye tüm devletlerde yetkili devlet kurumlarında oluşacak mekanizmalar tarafından arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmasının yerine getirilmesi garanti edilmektedir. Singapur Sözleşmesi çifte tenfiz (*double exequatur*)’a izin vermemiştir⁹⁵¹. Arabuluculuk faaliyeti sonunda hazırlanan

⁹⁴⁶ Bkz. UK Ministry of Justice, *The Singapore Convention on Mediation: The United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) Consultation Response, March 2023*, published March 2, 2023, E.T. 11.03.2023, <https://www.gov.uk/government/consultations/the-singapore-convention-on-mediation>.

⁹⁴⁷ <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9ba48660-9a48-4af9-80db-a61edbcd37cf>, E.T. 11.03.2023.

⁹⁴⁸ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 22, p.0.01; James R. Coben, “Evaluating the Singapore Convention through a U.S.-Centric Litigation Lens: Lessons Learned from Nearly Two Decades of Mediation Disputes in American Federal and State Courts,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1088.

⁹⁴⁹ Natalie Y. Morris-Sharma, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış: Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği,” panel tartışması katkısı, *Singapur Sözleşmesi’nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020), 36.

⁹⁵⁰ Chong and Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements,” 465-466, p.34; Morris-Sharma, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış,” 36.

⁹⁵¹ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 883; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 36, p.0.46; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1195; Uzlaşmaya varılmış bir anlaşmanın icra edilebilirliği için ön koşul olarak bir “inceleme mekanizması” gerekli olmamalıdır. Bkz. UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.192, p.12.

sulh anlaşmaları noter ya da ulusal mahkeme kararı olmadan icraya konulabilecektir⁹⁵².

Singapur Sözleşmesi, arabuluculuğun küresel olarak gelişmesinin bir sonucudur. Tıpkı tahkim ile New York Sözleşmesi arasındaki karşılıklı etkileşim gibi, arabuluculuğun uluslararası alanda kullanımı Singapur Sözleşmesi'nin işlevselliğini artıracak, Sözleşme'nin ülkeler arasında kabulü ve uygulanması da arabuluculuğu geliştirecektir. Sözleşme'nin henüz yeni bir sözleşme olduğu dikkate alındığında, mevcut bir kurumun ayak izlerini takip etmek yerinde olup, uyuşmazlık çözüm mekanizmalarında tutarlılık sağlayacaktır⁹⁵³. Singapur Sözleşmesi, New York Sözleşmesi ile benzerliği ve gelişimindeki paralellikten dolayı “Mini New York Sözleşmesi” olarak da anılmaktadır⁹⁵⁴. Ayrıca “kayıp parça - *missing piece*” olarak nitelendirilmektedir⁹⁵⁵. Hiç şüphe yok ki, New York Sözleşmesi'nin başarısını yakalayıp yakalamayacağını zaman gösterecektir.

2.1.3.2.2 Singapur Sözleşmesi yorumu

Milletlerarası Sözleşmelerin çoğu yeterince açık olmayan metinlerdir⁹⁵⁶. Sözleşmeler, dünya görüşleri farklı devletlerin menfaatlerini uzlaştırmaya çalıştıklarından, taraflar kendi açılarından bakarak farklı yorumlar yapabilmektedir⁹⁵⁷.

Milletlerarası Sözleşmelerde yorum, milletlerarası hukuk perspektifinden sözleşme hükümlerinin “gerçek” anlamının ortaya çıkarılmasıdır⁹⁵⁸. Yorumlama sadece bir kuralı anlamlandırmak için değil, o kuralın uygulanması süreci için de

⁹⁵² Chong and Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements,” 468, p.41; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1195.

⁹⁵³ Chong and Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements,” 484, p.76.

⁹⁵⁴ Ergun Özsunay, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış: Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği,” panel tartışması katkısı, *Singapur Sözleşmesi’nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020), 31-32.

⁹⁵⁵ Özsunay, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış,” 31-32.

⁹⁵⁶ Sürer, “Viyana Andlaşmalar Hukuku,” 151.

⁹⁵⁷ Sürer, “Viyana Andlaşmalar Hukuku,” 151; Milletlerarası hukukun kendine özgü özellikleri nedeniyle yorum çok daha karmaşık bir hal alır. Bkz. Selcen Nur Kışla, *Uluslararası Yatırım Andlaşmalarının Yorumlanması* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 102.

⁹⁵⁸ Ümit Barış Bayındır, *Milletlerarası Andlaşmaların Evrimsel Yorumlanması* (İstanbul: Onikilevha, 2021), 8; Kışla’ya hukuk disiplinine göre yorum içerik, anlam ve kapsam belirlemeye yönelik bir faaliyettir. Bkz. Kışla, *Uluslararası Yatırım Andlaşmalarının Yorumlanması*, 101 vd.

vazgeçilmezdir⁹⁵⁹. Yorum tekniklerinden biri tercih edilirken dikkat edilmesi gereken nokta, yorumun antlaşma taraflarının iradesini aşmamasıdır⁹⁶⁰.

Anayasa'mızın 90. maddesine göre usulüne göre yürürlüğe konulmuş andlaşmalar kanun hükmündedir. Belirtilen sebeple ulusal mahkemelerimizin, taraf olduğumuz andlaşmaları yorumlama yetkisine sahip olduğunu kabul etmek gerekmektedir⁹⁶¹.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, andlaşmaların yorum kurallarının bulunduğu tek andlaşmadır⁹⁶². Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969 tarihinde Viyana'da imzaya açılmış ve 27 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹⁶³. Türkiye Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmadığından Türkiye için bağlayıcı değildir. Ancak Sözleşme hükümleri, örf ve âdet hukuku (teamül hukuku) olma özelliklerini kaybetmediklerinden bağlayıcılıkları söz konusudur⁹⁶⁴. Türkiye, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne taraf değil ise de örf ve adet kuralı olarak uygulama alanı bulduğundan Singapur Sözleşmesi'nin yorumu konusunda esas alınabilecek bir kaynaktır.

⁹⁵⁹ Sürer, "Viyana Andlaşmalar Hukuku," 16.

⁹⁶⁰ Sürer, "Viyana Andlaşmalar Hukuku," 37.

⁹⁶¹ İlhan F. Akın, "Milletlerarası Antlaşmaların Milli Mahkemeler Tarafından Yorumlanması," *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 25, sy. 1-4 (1960): 103; Sürer, "Viyana Andlaşmalar Hukuku," 28; Viyana Andlaşmalar Sözleşmesi'nde andlaşmayı yorumlama yetkisinin kimde olduğu konusunda bir düzenleme yer almamaktadır. Bkz. Kışla, *Uluslararası Yatırım Andlaşmalarının Yorumlanması*, 111.

⁹⁶² Sürer, "Viyana Andlaşmalar Hukuku," 44; Bayındır'a göre Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, andlaşmalar hukukunun dönüm noktasıdır. Bkz. Bayındır, *Milletlerarası Andlaşmaların Evrimsel Yorumlanması*, 11.

⁹⁶³ Sürer, "Viyana Andlaşmalar Hukuku," 48; Türkçe metni için bkz. <https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?file=Viyana%20Andla%C5%9Fmalar%20Hukuku%20S%C3%B6zle%C5%9Fmesi.pdf&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=438>, E.T. 21.07.2024.

⁹⁶⁴ Sürer, "Viyana Andlaşmalar Hukuku," 48; Bayındır, *Milletlerarası Andlaşmaların Evrimsel Yorumlanması*, 9-10; Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, örf ve âdet hukuku kurallarını kodifiye etmiş bulunmaktadır. Bkz. Sürer, "Viyana Andlaşmalar Hukuku," 150; Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31. maddesi (genel yorum kuralı) ile 32. maddesi (tamamlayıcı yorum araçları) konusundaki doktrinde genel kabul gören görüşe göre yorum konusunda teamül hukuku kurallarının tedvin edilmiş hali olduğudur. Bkz. Kışla, *Uluslararası Yatırım Andlaşmalarının Yorumlanması*, 127-128; Uluslararası Adalet Divanı, Guinea-Bissau v. Senegal kararında Viyana Andlaşmalar Sözleşmesi'nin 31 ve 32. maddelerinin örf ve âdet hukuku kurallarının kodlaştırılması olarak görülebileceğini değerlendirmiştir. Bkz. Uluslararası Adalet Divanı, 31 Temmuz 1989 tahkim kararı. Guinea-Bissau v. Senegal, International Court of Justice Reports (1991), Case Concerning the Arbitral Award of 31 July 1989 (Guinea-Bissau v. Senegal), Judgment of 12 November 1991, p.48, E.T. 18.07.2023, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/82/082-19911112-JUD-01-00-EN.pdf>.

Milletlerarası hukuk açısından andlaşmalar yorumlanırken çeşitli yaklaşımlar benimsenmiştir ki genel olarak dört kategori öne çıkmaktadır⁹⁶⁵; Objektif (sözel) yorum, subjektif (tarihsel) yorum, teleolojik (amaçsal) yorum ve sistematik yorum. 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31 ve 33. maddelerinde söz konusu dört yorum yaklaşımı da benimsenmiştir⁹⁶⁶. Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin bakış açısına göre hiçbir yaklaşım tek başına yeterli değildir⁹⁶⁷. Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin genel yorum kuralı başlığını taşıyan 31. maddesinin 1 numaralı paragrafına göre “*Bir andlaşma, hükümlerine andlaşmanın bütünü içinde ve konu ve amacının ışığında verilecek alelade manaya uygun şekilde iyi niyetle yorumlanır.*”

2.2 Singapur Sözleşmesi, Hazırlık Süreci, Sistematiği ve Bazı Kavramların Değerlendirilmesi

2.2.1 Singapur Sözleşmesi hazırlık süreci

Uluslararası ticaret küçük ve orta ölçekli kuruluşlar da dahil olmak üzere artan sayıda kuruluş tarafından gerçekleştirilen sınır ötesi işlemlerle hızla büyümüştür. Uluslararası ticaret ticari, hukuki ve hatta siyasi riskler içerir⁹⁶⁸. Öte yandan ekonomik küreselleşmenin etkisiyle usul kurallarından esasa kadar pek çok ülkenin medeni ve ticari kanunları giderek birbirine benzemektedir⁹⁶⁹. Başta Birleşmiş Milletler ve onun bir komisyonu olan UNCITRAL gibi uluslararası kuruluşların yeknesaklaştırma çalışmaları da bu uyum sürecini desteklemiştir.

Uzlaştırma alanında ilk uluslararası metin olarak kabul edilecek UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları 1980 tarihlidir⁹⁷⁰. Birleşmiş Milletler 4 Aralık 1980 tarihli Genel Kurulu'nda uzlaştırma kurallarını kabul ederek, uluslararası ticaret camiasına tavsiye niteliğinde sunmuştur⁹⁷¹.

UNCITRAL, 1999 yılında gerçekleştirdiği, “Uluslararası ticari tahkim alanında gelecekteki olası çalışmalar” başlıklı otuz ikinci oturumunda UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları'nın kullanımına ilişkin olumlu deneyimleri değerlendirmiş ve uzlaşma sırasında varılan bir anlaşmanın icra gücüne sahip olması ile tarafların

⁹⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sürer, “Viyana Andlaşmalar Hukuku,” 29 vd.; Kışla, *Uluslararası Yatırım Andlaşmalarının Yorumlanması*, 115 vd.

⁹⁶⁶ Sürer, “Viyana Andlaşmalar Hukuku,” 30.

⁹⁶⁷ Sürer, “Viyana Andlaşmalar Hukuku,” 152.

anlaşma konusunda dava açmaya zorlanmaması durumunda, uzlaşmanın çekiciliğinin büyük ölçüde artacağı belirtilmiştir⁹⁷².

UNCITRAL, uyuşmazlık çözüm maliyetlerini azaltmayı, iş birliği ortamının sürdürülebilirliğini teşvik etmeyi, daha fazla uyuşmazlığı önlemeyi ve uluslararası ticarete öngörülebilirlik katmayı amaçlayan uyuşmazlık çözüm süreçlerinin tasarlanmasında Devletlere yardımcı olmak için Model Kanunu hazırlamıştır⁹⁷³. Kısaca, UNCITRAL'in sınır ötesi ticari arabuluculuğu geliştirmeye yönelik iki önemli temel çalışma gerçekleştirdiğini ifade edebiliriz⁹⁷⁴. Söz konusu çalışmalar 1980 tarihli uzlaştırma kuralları ve 2002 tarihli uzlaştırmaya yönelik model kanundur⁹⁷⁵. 2002 tarihli UNCITRAL Uluslararası Ticari Uzlaştırma Model Kanun çalışmaları sırasında uzlaştırma sonucunda varılan anlaşmanın tıpkı bir tahkim kararının tenfizinde olduğu gibi sınır ötesi uygulanabilmesi için “yeknesak bir mekanizma oluşturma” fikri öne sürülmüştür⁹⁷⁶. 2002 tarihli Model Kanunun 14. maddesi arabuluculuk sulh anlaşmasının icra edilebilir olduğunu öngörmüş ancak icra mekanizmasını kanun koyucu devletlere bırakmıştır⁹⁷⁷. Başka bir anlatımla,

⁹⁶⁸ Çalışkan, *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafı*, 6 vd.; Çalışkan'a göre uluslararası ticarete ödememe riski, döviz kuru dalgalanmaları, malın tedarik edilmemesi, alıcı tarafından gönderilen malın kabul edilmemesi gibi birçok ticari risk vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çalışkan, *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafı*, 6-7.

⁹⁶⁹ Xiantao Wen (with an introduction by Susan Finder), “Comparative Analysis at the Singapore Convention in Light of the New York and Hague Choice of Court Conventions,” chap. 10 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, ed. Shahla Ali (Abingdon, Oxon: Routledge, 2023), 185, <https://doi.org/10.4324/9780429354625-13>.

⁹⁷⁰ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1025; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 47-48.

⁹⁷¹ UN Doc. A/RES/35/52; Slate II et al., “UNCITRAL,” 93; Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 494; Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 148; Polat, *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*, 86.

⁹⁷² UN Doc. A/CN.9/460.

⁹⁷³ *UNCITRAL Model Law (2002)*, 14.

⁹⁷⁴ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1030.

⁹⁷⁵ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1030; Çalışmamızın ikinci bölüm, 2.1.1.2. kısmında 1980 tarihli UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları, çalışmamızın ikinci bölüm, 2.1.1.3. kısmında ise 2002 tarihli UNCITRAL Ticari Uzlaştırma Model Kanunu ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

⁹⁷⁶ Alan M. Anderson, Ben Beaumont, and Herman Verbist, “The United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting From Mediation: Its Genesis, Negotiation and Future,” in *International Mediation: The Comparative Law Yearbook of International Business, special issue, 2020*, ed. Christian Campbell (Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2020), 44; Edna Sussman, “The New York Convention Through a Mediation Prism,” *Dispute Resolution Magazine* 15, no. 4 (Summer 2009): 10.

⁹⁷⁷ Sussman, “New York Convention,” 10; “Uzlaşma Sonucunda Varılan Anlaşmanın Tenfiz Gücü” başlıklı 14. madde: “Taraflar bir anlaşmazlığı çözüme kavuşturan bir anlaşma yapmışlarsa, bu çözüm anlaşması tarafları bağlayıcıdır ve icra edilebilir... (Uygulayan devlet isterse uzlaşma anlaşmalarını icra etme metodunun bir açıklamasını oraya ekleyebilir veya böyle bir icranın tabi

2002 Model Kanun icra edilebilir sulh anlaşmaları öngörmekte ise de icra yöntemi belirli değildir. 2007 yılında Uluslararası Barolar Birliği Arabuluculuk Komitesi (IBA Mediation Committee) sulh anlaşmalarının icra edilebilirliğinin son derece önemli olduğuna dair bir anketin sonuçlarını açıklamıştır⁹⁷⁸.

Singapur Sözleşmesi'ne giden süreç, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti tarafından verilen teklif⁹⁷⁹ üzerine Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu'nun, 2014 yılında arabuluculuk anlaşma belgelerinin icrası hakkında New York Sözleşmesi'ne benzer bir çalışma yapması gayesiyle Çalışma Grubu II'yi görevlendirme girişimiyle başlamıştır⁹⁸⁰.

Çalışma Grubunda iki farklı eğilim olmuştur; birinci eğilim sadece sözleşme yapılması, ikinci eğilim ise sözleşme yerine kanun hazırlama klavuzu ve model kanun hazırlamak şeklinde olmuştur⁹⁸¹. Çalışma ve müzakereler sonucunda hem model kanun hem de sözleşme hazırlanmıştır⁹⁸². Başkan *Natalie Y. Morris-Sharma* öncülüğünde çalışmalara başlayan Çalışma Grubu II, yoğun çalışma süreci

olduğu hükümlere gönderme yapabilir”); Dayınlarlı, *UNCITRAL Kurallarına Göre Uzlaşma ve Tahkim*, 200.

⁹⁷⁸ Anket 18 ülkeyi kapsamakta olup, ankete katılan ülkeler; Arjantin, Belçika, Kanada, Finlandiya, Fransa, Almanya, Endonezya, İsrail, İtalya, Letonya, Hollanda, Polonya, Romanya, İspanya, İsveç, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'tır. Bkz. International Bar Association, *Sub-committee on the UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation ('MLICC')*, Singapore, October 2007, *Final Report*, www.ibanet.org, E.T. 02.06.2023,

<https://web.archive.org/web/20160406160526/http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUId=6E607605-E098-4DD8-B895-DD9A87570837>.

⁹⁷⁹ UN Doc. A/CN.9/822, 1-2; UNCITRAL çalışma programı kuruluşlar ile devletlerden gelen önerilerle şekillenmektedir. Bkz. Abramson, “Singapore Convention: Process and Key Choices,” 1038; Uluslararası bir sözleşme yapılması fikri literatürde de gündem konusu olmuştur. Bkz. Strong, “Beyond International Commercial Arbitration?,” 11-39; Teklife eleştirel yaklaşanlar da olmuştur. Bazı yorumcular teklifi “*Mediators Full Employment Act- Arabuluculara Tam İstihdam Yasası*” olarak adlandırmıştır. Bkz. Deborah Masucci, “From Skepticism to Reality - The Path to Convention for the Enforcement of Mediated Settlements,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1123.

⁹⁸⁰ Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Anlaşmaların İcra Edilebilirliği*, 25; Özsunay, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi'ne Genel Bakış,” 32; Çeşitli yaklaşım ve endişeler dikkate alınarak Çalışma Grubu II'ye geniş bir yetkilendirme yapılmıştır. Bkz. Norel Rosner, “The New UNCITRAL Instruments on International Commercial Settlement Agreements Resulting from Mediation – an Insider's View,” *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement* 22, no. 4 (2018): 31; Wen (and Finder), “Comparative Analysis at the Singapore Convention,” 166.

⁹⁸¹ Özsunay, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi'ne Genel Bakış,” 48; Tartışmaların sonucunda bir sözleşme, model kanun veya rehber metin hazırlanması da dahil olası ve geniş seçenekler hakkında yetkilendirme konusunda bkz. UN Doc. A/CN.9/832, p.59.

⁹⁸² Özsunay, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi'ne Genel Bakış,” 48; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1195; Singapur Sözleşmesi dünyanın dört bir yanından gelen tarafların karşılıklı bir müzakere süreci sonucunda ortaya çıkmıştır. Bkz. Hal Abramson, introduction to special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1001.

sonrasında 2018 yılında Singapur Sözleşmesi'ni tamamlamıştır⁹⁸³. Genel olarak toplantılarda farklı ülkelerden, farklı hukuki gelenekten, arabuluculuk konusunda farklı uzmanlık düzeyine sahip farklı meslekleri olan 200'den fazla katılımcı yer almıştır⁹⁸⁴. Singapur Sözleşmesi bir konsensus⁹⁸⁵ ürünü olduğundan farklı yasal geleneklere ve farklı yapılara cevap verebilecek mahiyettedir⁹⁸⁶. Singapur Sözleşmesi oluşum aşamasında 85 ülke ve 35 hükümet dışından organizasyonun katılımıyla müzakereler üç yıl sürmüştür⁹⁸⁷.

Hal Abramson'a göre Sözleşmenin arka planında iki hikaye vardır; çok taraflı müzakere süreci⁹⁸⁸ ve sonuçtaki esaslı tercihler⁹⁸⁹. Natalie Y. Morris-Sharma'nın deyişiyle herkes masaya bir şeyler getirmiş ve masadan karşılıklı saygı ve yeni anlayışlarla dost olarak ayrılmıştır⁹⁹⁰.

Çalışma Grubu II'nin 68.oturumunda sözleşme taslağı kabul edilmiş ve onaylama sürecinin tamamlanması için UNCITRAL'e gönderilmiştir⁹⁹¹. Çalışma

⁹⁸³ Literatürde, *Natalie Y. Morris-Sharma*, süreçteki başarılı çalışmalarından ötürü “Singapur Sözleşmesi'nin mimarı” olarak anılmaktadır. Bkz. Özsunay, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi'ne Genel Bakış,” 32; Natalie Y. Morris-Sharma dikkatli ve yetenekli süreç yönetimiyle yaklaşık üç yıl süren müzakere sürecinde başkanlık yapmıştır. Bkz. Abramson, “Singapore Convention: Key Choices,” 363.

⁹⁸⁴ Morris-Sharma, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi'ne Genel Bakış,” 34.

⁹⁸⁵ Singapur Sözleşmesi hazırlık çalışmalarında fikir birliği oluşturma sürecinde altı yöntem kullanılmıştır; 1- Grup Toplantıları, 2- İstişareler, 3- Delegeler ve Kamuoyu için eğitim programları, 4- Sivil Toplum Kuruluşları ve Avrupa Birliği'nin katkıları, 5- *The Travaux Preparatoires* (müzakerenin resmi kayıtları), 6- Oylama. Bkz. Abramson, “Singapore Convention: Process and Key Choices,” 1042-1048; Kararlar fikir birliği ile alındığı halde, resmi bir oylama yapılmamış, fikir birliğini test etmek için Başkan Bayan Morris-Sharma tarafından çeşitli teknikler kullanılmıştır. Bkz. Abramson, “Singapore Convention: Process and Key Choices,” 1048; Singapur Sözleşmesi çok taraflı bir süreç ve fikir birliği eseridir. Bkz. Morris-Sharma, “The Singapore Convention is Live,” 1012; Natalie Y. Morris-Sharma, Singapur Sözleşmesini kısaca “A product of consensus- bir uzlaşma ürünü” olarak tanımlamıştır. Bkz. Morris-Sharma, “The Singapore Convention is Live,” 1016.

⁹⁸⁶ Morris-Sharma, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi'ne Genel Bakış,” 34.

⁹⁸⁷ Ersin Erdoğan, “Milletlerarası Arabuluculuk Anlaşma Belgelerinin İcrasına İlişkin BM Sözleşmesinin (Singapur Sözleşmesi) Değerlendirilmesi,” *Yargıtay'ın 150. Kuruluş Yıl Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, 6-7 Aralık 2018 içinde, der. Ersin Erdoğan (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019), 190.

⁹⁸⁸ *Masucci*, Singapur Sözleşmesi hazırlık çalışmaları için “çok taraflı arabuluculuk (*multi-party mediation*) gibi” nitelemesini kullanmıştır. Katılımcıların yorumları sentezlenerek, sonuçlar ve sonraki adımlar belirlenerek çalışmalarda yol alınmıştır. Bkz. Masucci, “From Skepticism to Reality,” 1128.

⁹⁸⁹ Abramson, “Singapore Convention: Process and Key Choices,” 1037.

⁹⁹⁰ Morris-Sharma, “The Singapore Convention is Live,” 1021.

⁹⁹¹ Anna Joubin-Bret, *Singapur Sözleşmesi'nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde açılış konuşması (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020), 17; Farklı metin türlerinin nihai hale kavuşması için farklı prosedürler izlenmektedir. Örneğin bir sözleşme taslağı ise değerlendirilmek ve kabul edilmek üzere Çalışma Grubu, UNCITRAL ve Genel Kurul şeklindeki sıralama takip

Grubu II'nin başkanlığını yürüten *Natalie Y. Morris-Sharma*'nın gayretleri nedeniyle sözleşme, ülkesi Singapur'da imzaya açılmış ve imza töreni Singapur'da yapıldığı için Singapur Sözleşmesi olarak anılmıştır⁹⁹². Singapur'un imza törenine ev sahipliği yapması, Singapur'un milletlerarası ticari arabuluculuğun gelişimine verdiği katkının bir simgesidir⁹⁹³.

Singapur Sözleşmesi'nin yürürlüğünden önce arabuluculuk sulh anlaşmasının başka bir ülkede uygulanmasının yöntemleri ya mahkeme kararı ya da hakem kararı haline getirip, tanıtmak ve tenfiz etmektir⁹⁹⁴. Arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmalarına icra kabiliyeti vasfı kazandırmak Singapur Sözleşmesi'nin kabul edilmesinin en temel sebebidir⁹⁹⁵.

Singapur Sözleşmesi, New York Sözleşmesi'yle⁹⁹⁶ paralel düzenlemeler içermekle beraber, yabancı yargı kararlarının icra edilebilirliği bakımından Lahey Sözleşmesi'yle⁹⁹⁷ de paralellik taşımaktadır.

Singapur Sözleşmesi'ne çok sayıda ülkenin taraf olması halinde, milletlerarası uyuşmazlıkların çözümlenmesi açısından New York Sözleşmesi'nin gerçekleştirdiği

edilmektedir. Bkz. Abramson, "Singapore Convention: Process and Key Choices," 1038; United Nations Commission on International Trade Law, *A Guide to UNCITRAL: Basic Facts About the United Nations Commission on International Trade Law* (Vienna, January 2013), 18, p.48, <https://uncitral.un.org/en/library/publications>.

⁹⁹² M. Kara, "Singapur Konvansiyonu," 32; Nuray Ekşi, "Yatırımcı-Devlet Uyuşmazlık Çözümü (ISDS) Bağlamında Arabuluculuk," panel tartışması katkısı, *Singapur Sözleşmesi'nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020), 79; Singapur Sözleşmesi'nin imza töreninin Singapur'da olması ve Sözleşme'yi onaylayan ilk imzacı ülkenin Singapur oluşu, Singapur'un uyuşmazlıkların çözümü noktasında giderek dünya çapında bir merkez olmasını ve Asya'nın arabuluculuğun teşvik edilmesi konusundaki artan etkisini göstermektedir. Bkz. Joséphine Hage Chahine et al., "The Acceleration of the Development of International Business Mediation after the Singapore Convention," *European Business Law Review* 32, no. 4 (2021): 782.

⁹⁹³ Gloria Lim, "International Commercial Mediation: The Singapore Model," special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, "International Commercial Mediation" (2019): 378, p.2.

⁹⁹⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 83; Singapur Sözleşmesi'nin kabulüne kadar arabuluculuk sonunda varılan sulh anlaşmalarının sınır ötesi uygulanmasına yönelik etkin bir mekanizmanın olmayışı sıklıkla ifade edilen bir zorluk olmuştur. Bkz. Montineri, "UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention," 1035.

⁹⁹⁵ Kaya, "Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk," 983.

⁹⁹⁶ Kaya'ya göre Singapur Sözleşmesi tanıma ve icra edilebilirlik taleplerinin reddi nedenlerini büyük ölçüde New York Sözleşmesi'ni esas alarak düzenlemiştir. Bkz. Kaya, "Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk," 984.

⁹⁹⁷ Alexander'a göre Singapur Sözleşmesi, yabancı yargı kararlarının icra edilebilirliği açısından 2 Temmuz 2019 tarihli Hukuki veya Ticari Konularda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında Lahey Sözleşmesiyle de paralellik taşımaktadır. Bkz. Nadja Alexander, "Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi'ne Genel Bakış: Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği," panel tartışması katkısı, *Singapur Sözleşmesi'nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020), 45.

etkiyi yaratması kuvvetle muhtemeldir⁹⁹⁸. Sözleşmenin imza töreninde Singapur Başbakanı *Lee Hsien Loong*'un ifade ettiği gibi, “Günümüzde sınır ötesi uyuşmazlıklar için birçok işletme ya New York Sözleşmesi aracılığıyla tahkime ya da dava yoluna başvurmaktadır. Singapur Sözleşmesi uyuşmazlık çözümünde bu çerçevenin kayıp olan üçüncü parçasıdır⁹⁹⁹.”

2.2.2 Singapur Sözleşmesi yürürlüğe girme süreci

Birleşmiş Milletler, çatışmaları çözme ve barış inşa etme sürecini güçlendirme yöntemi olarak arabuluculuğa verdiği desteği artırmıştır¹⁰⁰⁰. Üç yıl süren araştırma ve müzakereler sonucunda, 25 Haziran 2018 tarihinde, elli birinci oturumda UNCITRAL, üyelerin oy birliğiyle “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”ni (*United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*) onaylamıştır¹⁰⁰¹. Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Singapur Sözleşmesi 20 Aralık 2018 tarihinde BM Genel Kurulu’nda alınan 73/198 sayılı kararla kabul edilmiştir¹⁰⁰². Singapur Sözleşmesi, uygulayıcılar ve akademisyenler tarafından uzun süredir talep edilen milletlerarası arabuluculuk sulh anlaşmaları için yeknesak bir tanıma ve tenfiz mekanizması sunmayı hedeflemektedir¹⁰⁰³.

Reform özelliği taşıyan Singapur Sözleşmesi imza törenine 70 ülke temsilcisi katılmış ve içlerinde Türkiye¹⁰⁰⁴’nin de dahil olduğu toplam 46 devlet¹⁰⁰⁵ sözleşmeyi imzalamış bulunmaktadır. ABD ve Çin gibi dünyanın en büyük iki ekonomisi ile Çin, Hindistan ve Güney Kore gibi Asya’nın dev ekonomileri Singapur Sözleşmesi’ni

⁹⁹⁸ E. Erdoğan, “Singapur Sözleşmesi’nin Değerlendirilmesi,” 202.

⁹⁹⁹ Prime Minister's Office Singapore, “Speech by PM Lee Hsien Loong at Singapore Convention Signing Ceremony and Conference,” (August 7, 2019), E.T. 28.06.2023, <https://www.pmo.gov.sg/Newsroom/PM-Lee-Hsien-Loong-at-Singapore-Convention-Signing-Ceremony-and-Conference>.

¹⁰⁰⁰ Nolan-Haley, *Alternative Dispute Resolution*, 25.

¹⁰⁰¹ Edna Sussman, “The Singapore Convention Promoting the Enforcement and Recognition of International Mediated Settlement Agreements,” *ICC Dispute Resolution Bulletin*, no. 3 (November 2018): 43; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1194.

¹⁰⁰² Petsche, Gabriel-Oiwoh and Malak, “Quo Vadis of the Sleeping Beauty?,” 85.

¹⁰⁰³ Sussman, “Singapore Convention,” 54.

¹⁰⁰⁴ Türkiye, Singapur Sözleşmesi’ni ilk imzalayan 46 devlet arasında olup, Sözleşme’yi onaylayan devletler arasında ise tarih sırasına göre 8. sıradadır.

¹⁰⁰⁵ Singapur Sözleşmesi, şu ana kadar imzalanan BM UNCITRAL sözleşmeleri arasında- ilk gün imzalayan devlet sayısı açısından - en yüksek olan sözleşmedir. Bkz. The UNCITRAL Academy, *Report on the UNCITRAL Academy 2022* (19 May 2023), 4, E.T. 30.08.2023, https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/report_of_the_uncitral_academy_2022.pdf.

imzalamış, Japonya ise Sözleşme'yi onaylamıştır. Çalışmamızın tamamlandığı tarih itibariyle 14 ülke¹⁰⁰⁶ sözleşmeyi onaylamış ve 57 ülke¹⁰⁰⁷ Singapur Sözleşmesi'ni imzalamış bulunmaktadır. Uluslararası arenada konvansiyon imza üzerine değil, onaylandıktan sonra yürürlüğe girmektedir ki, bu süre Singapur Sözleşmesi'nde altı ay olarak belirlenmiştir¹⁰⁰⁸. Üçüncü onay belgesinin (Singapur, Fiji ve Katar'ın iç onay süreci) sunulmasıyla beraber 12 Eylül 2020 tarihinde Singapur Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir¹⁰⁰⁹.

BM Singapur Sözleşmesi'nin imza merasimine açıldığı 7 Ağustos 2019 tarihinde imzalayan ilk devletler arasında Türkiye de bulunmaktadır. Sözleşme'nin 8. maddesinde düzenlenen çekincelerin hiçbirini tevdi etmemiştir. Singapur Sözleşmesi'ni imzaya açıldığı ilk gün imzalayan Türkiye 7282 sayılı Kanun'la¹⁰¹⁰ “Arbuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”nin onaylanmasını uygun bularak, 21 Nisan 2021 tarihli ve 3866 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla onaylamıştır. Sözleşmenin yürürlük tarihi 11 Nisan 2022 olarak belirlenmiştir¹⁰¹¹.

Singapur Sözleşmesi, ticari arbuluculuk sonucunda hazırlanan sulh anlaşmalarının icrasına ilişkin uluslararası bir mekanizma oluşturmaktadır. Sözleşmenin amacı; farklı ülkeler arasında arbuluculuk süreciyle elde edilen bir

¹⁰⁰⁶ Sözleşmeyi onaylayan devletler alfabetik sıralamayla: Belarus, Ekvador, Fiji, Gürcistan, Honduras, Japonya, Katar, Kazakistan, Nijerya, Sri Lanka, Singapur, Suudi Arabistan, Türkiye, Uruguay.

¹⁰⁰⁷ Sözleşmeyi imzalayan devletler alfabetik sıralamayla: Afganistan, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Belarus, Benin, Brezilya, Brunei, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Çad, Çin, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Doğu Timor, Ekvador, Ermenistan, Esvatini, Fiji, Filipinler, Gabon, Gana, Gine-Bissau, Grenada, Güney Kore, Gürcistan, Haiti, Hindistan, Honduras, Irak, İran, İsrail, Jamaika, Japonya (doğrudan onayladı), Karadağ, Katar, Kazakistan, Kolombiya, Kongo, Laos, Makedonya, Maldivler, Malezya, Mauritius, Nijerya, Palau, Paraguay, Ruanda, Samoa, Sierra Leone, Şili, Singapur, Sırbistan, Sri Lanka, Suudi Arabistan, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Ürdün, Uruguay, Venezuela.

¹⁰⁰⁸ Singapur Sözleşmesi 14/(1) m.; Abramson, introduction to “Singapore Mediation Convention Reference Book,” 1007; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1208.

¹⁰⁰⁹ Chahine et al., “Acceleration of Business Mediation,” 771; M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 102.

¹⁰¹⁰ Onay Kanunu için bkz. RG 11.03.2021, sy. 31420; Arbuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Konvansiyonunun Onaylanması Hakkında Karar (Karar Sayısı: 3866) (RG 22.04.2021, sy. 31462).

¹⁰¹¹ Cumhurbaşkanı Kararı, Karar Sayısı: 5235 (RG 25.02.2022, sy. 31761); Türk Hukukunda milletlerarası sözleşmelerin yürürlüğü için Cumhurbaşkanı kararına ek olarak Resmi Gazetede yayımlanması gerekmektedir. Milletlerarası sözleşmenin yürürlük tarihi Cumhurbaşkanı kararında belirlenir ve o tarihten itibaren “kanun” hükmünü kazanır. Bkz. Melda Sur, Uluslararası Hukukun Esasları, 16. baskı (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2022), 50; Türkiye, Cumhuriyeti, Singapur Sözleşmesi'ne katılımına ilişkin onay belgesini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne 11 Ekim 2021 tarihinde tevdi etmiştir. Sözleşme'nin 14. maddesi gereğince tevdi tarihinden itibaren 6 ay sonra yani 11 Nisan 2022 tarihinde ülkemiz taraf ülke statüsünü kazanmıştır.

uzlaşının nasıl uygulanacağı ve tanınacağı konusunda mevcut belirsizlikleri ortadan kaldırarak öngörülebilir bir durum yaratmak ve arabuluculuğu teşvik etmektir. Sözleşme'nin uluslararası ticaret hukuku alanında uzlaşi kültürünü artıracığı ve uluslararası ticaretin canlanmasına da katkı sunacağı tahmin edilmektedir.

2.2.3 Sözleşmenin dibacesi (önsöz) ve sistematığı

Singapur Sözleşmesi arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmasının basit bir şekilde ve Sözleşme'de düzenlenen usul uyarınca bağlayıcı ve uygulanabilir olmasını hedeflemiştir¹⁰¹².

Singapur Sözleşmesi dibace bölümü ile toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Sözleşme'nin içeriği madde sıralamalarıyla beraber şu şekildedir; Dibace, Uygulama Alanı (Madde 1), Tanımlar (Madde 2), Genel İlkeler (Madde 3), Sulh Anlaşmasına Dayanılması İçin Gerekli Şartlar (Madde 4), Hukuki Yollara Başvurunun Reddi Sebepleri (Madde 5), Paralel Başvurular veya İddialar (Madde 6), Diğer Yasal Düzenlemeler veya Antlaşmalar (Madde 7), Çekinceler (Madde 8), Sulh Anlaşmalarına Etki (Madde 9), Depoziter (Madde 10), İmza, Onay, Kabul, Tasdik, Katılım (Madde 11), Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Kuruluşlarının Katılımı (Madde 12), Birleştirilmemiş Hukuk Sistemleri (Madde 13), Yürürlüğe Giriş (Madde 14), Değişiklik (Madde 15) ve Konvansiyondan Çekilme (Madde 16).

Singapur Sözleşmesi, dibace (önsöz) bölümünde arabuluculuğun değerini ve alternatif bir uyuşmazlık çözüm yolu olarak avantajını dile getirmekte ve arabuluculuk sulh anlaşmalarının uyumlu uluslararası ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunacağını öngörmektedir¹⁰¹³. Strong, Singapur Sözleşmesi dibacesini dört ayrı bölümde incelemiştir¹⁰¹⁴; uluslararası ticarete arabuluculuğun değeri, arabuluculuğun artan popülaritesi, arabuluculuğun faydaları ve arabuluculuk için bir çerçeve oluşturulması.

Singapur Sözleşmesi bir sulh anlaşmasının “uluslararası” niteliğini tanımlamakta ve icra edilebilirliğe dair genel ilkeyi ortaya koyarak uluslararası ticari

¹⁰¹² Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 983.

¹⁰¹³ Demirkol ve Aküzüm, *Türkiye’de Med-Arb*, 32-33; Wen (and Finder), “Comparative Analysis at the Singapore Convention,” 168.

¹⁰¹⁴ S. I. Strong, “The Preamble to the Singapore Convention on Mediation: Identifying The Object and Purpose of the Treaty Through Text, Context and Intent,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 46, p.14 vd.

sulh anlaşmalarına münhasıran uygulanacağını düzenlemektedir¹⁰¹⁵. Singapur Sözleşmesi'nin tek ve temel gerekçesi arabuluculuk sonucunda yapılan milletlerarası sulh anlaşmalarının sınır ötesi icrasını sağlamak değildir¹⁰¹⁶. Uyuşmazlık taraflarına güvence sağlayarak arabuluculuğun daha yaygın olarak kullanımını teşvik de çok önemli bir faktördür¹⁰¹⁷. Kısaca, Singapur Sözleşmesi, milletlerarası ticari arabuluculuğu daha erişilebilir ve cazip kılarak tahkimle aynı statüye ulaşmak için bir fırsat sunmaktadır¹⁰¹⁸.

2.2.4 Terminoloji sorunu ve bazı kavramların değerlendirilmesi

2.2.4.1 Uzlaştırma yerine arabuluculuk teriminin kullanılması

2002 tarihli UNCITRAL Uluslararası Ticari Uzlaştırma Model Kanun'da “uzlaştırma” terimi tercih edilmiştir¹⁰¹⁹. UNCITRAL Model Kanun Klavuzunda tarafların bir uyuşmazlığı çözmek için üçüncü bir kişi tarafından desteklenen işlemlerin uzlaştırma, arabuluculuk veya benzer terimlerle ifade edildiği, “alternatif uyuşmazlık çözümü” kavramının, uyuşmazlıkların tahkim gibi yargısal bir yöntem yerine uzlaştırıcı yöntemlerle çözülmesine yönelik olarak kullanıldığı, Model Kanunun “uzlaştırma” terimini tüm bu usulleri kapsayacak şekilde kullandığı ifade edilmiştir¹⁰²⁰. Başka bir anlatımla, UNCITRAL'in “arabuluculuk” ve “uzlaştırma” kavramları arasında bir ayırım yapmamasının nedeni her iki kavramın da tarafsız bir üçüncü kişinin bir karar dayatma yetkisi olmaksızın taraflara uyuşmazlıklarını çözmelerinde yardımcı olduğu bir süreçte atıfta bulunmak amacıyla kullanılıyor olmasıdır¹⁰²¹.

¹⁰¹⁵ Wen (and Finder), “Comparative Analysis at the Singapore Convention,” 168.

¹⁰¹⁶ Zhao, “Singapore Mediation Convention,” 550.

¹⁰¹⁷ Senties, “Grounds to Refuse Enforcement,” 125; Zhao, “Singapore Mediation Convention,” 550; Hiroyuki Tezuka, “Rise of Hybrid Arbitration/Mediation in the Era of the Singapore Mediation Convention,” chap. 23 in *International Arbitration: When East Meets West: Liber Amicorum Michael Moser*, eds. Neil Kaplan, Michael Pryles and Chiann Bao (Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2020), 286.

¹⁰¹⁸ Chong and Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements,” 450, p.5.

¹⁰¹⁹ Ayrıntılı bilgi için çalışmamızın ikinci bölüm, 2.1.1.3. kısmına bkz.

¹⁰²⁰ *UNCITRAL Model Law (2002)*; UN Doc. A/CN.9/514, *Draft Guide to Enactment and Use of the UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation*, United Nations Commission on International Trade Law, 27 May 2002, https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/514&i=A/CN.9/514_8205037.

¹⁰²¹ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1030.

“Uzlaştırma” geniş bir yelpazeye sahiptir ve barışı teşvik edebilecek her türlü yöntemi kapsayabilir¹⁰²². UNCITRAL son belgelerinde “uzlaştırma” yerine “arabuluculuk” kavramına yer vermiş ve daha yaygın olarak kullanılan kavrama uyum sağlamayı hedeflemiştir¹⁰²³. Terminolojideki bu değişikliğin herhangi bir terimsel ya da maddi sonucu bulunmamaktadır¹⁰²⁴. Arabuluculuk terimi uluslararası alanda daha yaygın kullanıldığından uzlaştırma yerine arabuluculuk tercih edilmiştir¹⁰²⁵. Çalışma Grubu II'nin raporunda da kullanılan ifadelerden bağımsız olarak 2002 tarihli Model Kanun'un 1/(3) maddesinde yer alan tanıma giren geniş bir faaliyet yelpazesini kapsadığı vurgulanmıştır¹⁰²⁶.

Singapur Sözleşmesi'nde yer alan arabuluculuk tanımı¹⁰²⁷, Model Kanun'un arabuluculuk tanımının dört ana özelliğini içerir¹⁰²⁸. Birincisi “arabuluculuk” ulusal

¹⁰²² Wen (and Finder), “Comparative Analysis at the Singapore Convention,” 168; Kolaylaştırıcı bir süreç olan arabuluculuk ile daha değerlendirici bir süreç olan uzlaştırma arasında bir fark olduğu düşünülebilir ise de arabuluculuk teriminin kullanılması yerindedir. Bkz. Abramson, “Singapore Convention: Key Choices,” 370.

¹⁰²³ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1030; UNCITRAL, terminolojiyi uzlaştırmadan arabuluculuğa değiştirmiş ise de temel anlam değişmemiştir; Ellen E. Deason, “What's in a Name? The Terms “Commercial” and “Mediation” in the Singapore Convention on Mediation,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1162; Söz konusu tercihin nedeni, arabuluculuk ve uzlaştırma kavramlarının birbirine çok yakın olması nedeniyle birbirinin yerine kullanılabileceği düşüncesi ve arabuluculuk kavramının daha yaygın kullanımın yaratacağı etkiden yararlanılarak Singapur Sözleşmesi'ne geniş bir katılım sağlamaktır. Bkz. Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 294.

¹⁰²⁴ Montineri, “UNCITRAL and Significance of the Singapore Convention,” 1030.

¹⁰²⁵ Natalie Y. Morris-Sharma, “Constructing the Convention on Mediation: The Chairperson's Perspective,” special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, “International Commercial Mediation” (2019): 490, p.5.

¹⁰²⁶ Bkz. Çalışma Grubu II'nin (Uyuşmazlık Çözümü) altmış yedinci oturumunun çalışmalarına ilişkin raporu (Viyana, 2-6 Ekim 2017), UN Doc. A/CN.9/929, p.102; 2002 tarihli UNCITRAL Model Kanun 1/(3) maddesi: “3. Bu kanunun amaçları bakımından “uzlaşma” arabuluculuk veya benzeri bir deyimle ilgide bulunan bir usul anlamını taşır. Burada taraflar bir üçüncü şahsa veya şahıslara (uzlaştırıcı) müracaat ederek, akdi veya diğer bir yasal ilişkiden doğan veya onunla bağlantılı olan ihtilaflarının dostça çözüme ulaştırılması girişimlerinde, kendilerine yardımcı olmasını ister. Uzlaştırıcı, bir uyuşmazlığın çözümünde tarafları zorlama yetkisine sahip değildir.”; Dayınlarlı, *UNCITRAL Kurallarına Göre Uzlaşma ve Tahkim*, 193-194; 2018 tarihli Uluslararası Ticari Arabuluculuk ve Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmaları Hakkında UNCITRAL Model Kanunu 1/(3) maddesi de benzer bir tanım içermektedir. Bkz. “3. Model Kanunun amaçları bakımından, “arabuluculuk” (mediation) kavramı, arabuluculuk (mediation) veya uzlaştırıcılık (conciliation) sözcükleriyle ya da aynı anlama gelen başka bir anlatımla yollama yapılmış olsun olmasın, sözleşmesel veya başka bir hukuki ilişkiden kaynaklanan veya böyle bir ilişkiyle bağlantılı olan bir uyuşmazlığın dostane bir şekilde çözüme ulaşması için tarafların üçüncü bir kişinin veya üçüncü kişilerin (arabulucu) kendilerine yardım etmesini talep etmiş oldukları bir süreci ifade eder. Arabulucunun, uyuşmazlığa ilişkin bir çözüm için tarafları zorlama yetkisi yoktur.”; Özsunay, *Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 50.

¹⁰²⁷ Singapur Sözleşmesi 2/(3) maddesi: “Arabuluculuk”, kullanılan ibarelere veya yürütülen usule bakılmaksızın, tarafların, aralarındaki uyuşmazlığı, uyuşmazlığın taraflarına bir çözüm dayatma yetkisine sahip olmayan üçüncü kişi veya kişilerin (“arabulucu”nun) yardımıyla dostane bir

ve bölgesel uygulama farklılıklarını içeren “şemsiye bir kavram” olarak ele alınmaktadır¹⁰²⁹. İkinci ana özellik sürecin hangi saikle yürütüldüğünün önemi yoktur¹⁰³⁰. Yani tarafların kararından, yasal bir yükümlülüğten, mahkemenin teşvikinden ya da sözleşmeden kaynaklanabilir¹⁰³¹. Üçüncü özellik arabuluculuğun kullanım amacının uyuşmazlıkları çözmek olmasıdır¹⁰³². Dördüncü ve son özellik ise karar verme güç ve yetkisi bulunmayan üçüncü kişinin yardımıdır¹⁰³³. Singapur Sözleşmesi'nin çerçeve nitelikte belirlemiş olduğu arabuluculuk tanımında kilit nokta üçüncü bir şahsın ya da şahısların yardımıyla uyuşmazlığın çözülmesidir¹⁰³⁴. Sözleşme'deki “arabuluculuk” tanımı “uzlaştırma”yı da kapsayacak şekilde geniş yorumlanmalıdır¹⁰³⁵. Singapur Sözleşmesi'nin ana başlığında “arabuluculuktan kaynaklanan sulh anlaşmaları” ifadesinin kullanılması son derece isabetlidir¹⁰³⁶.

2.2.4.2 Yetkili makam kavramı

Arabuluculuk sonucu yapılan sulh anlaşmalarına icra edilebilirlik vasfı tanınması konusunda Singapur Sözleşmesi “ilgili ülkenin yetkili makamını” işaret etmektedir. Yetkili makam her taraf devletin yetkilendirilmesine bağlı olarak mahkeme ya da ilgili devlet tarafından yetkilendirilmiş bir makam olabilir¹⁰³⁷. Yetkili makam konusunda bir devlette sadece idari bir görevli aracılığıyla icra

çözüme kavuşturmaya çalıştıkları bir usuldür. Bkz. Ekşi, “Singapur Konvansiyonu’nun Türkçe Tercümesi,” 208.

¹⁰²⁸ Deason, “What's in a Name,” 1163.

¹⁰²⁹ Deason, “What's in a Name,” 1163.

¹⁰³⁰ Deason, “What's in a Name,” 1163.

¹⁰³¹ Deason, “What's in a Name,” 1163.

¹⁰³² Deason, “What's in a Name,” 1163.

¹⁰³³ Deason, “What's in a Name,” 1163; Singapur Sözleşmesi, arabulucunun kolaylaştırıcı rolünü ve tavsiye niteliğindeki önerileri ile uyuşmazlık çözüm sürecindeki aktif rolünü kapsamakla beraber, tahkim gibi sonucu belirleyici süreçleri kapsamaz. Bkz. Alexander and Chong, “Perspectives from Singapore,” 41.

¹⁰³⁴ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1196; Müzakereler sırasında bazı delegasyonlar arabuluculuk tanımında “yapılandırılmış- *structured*” ve “organize- *organized*” bir süreç olması konusunda önerilerde bulunmuş, ancak öneriler kabul görmemiştir. Bkz. Deason, “What's in a Name,” 1164; Nuria González Martín, “Article 2 Definitions,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 104, p.2.60.

¹⁰³⁵ Christine Sim, “Conciliation of Investor-State Disputes, Arb-Con-Arb, and the Singapore Convention,” special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, “International Commercial Mediation” (2019): 692, p.45.

¹⁰³⁶ Wen (and Finder), “Comparative Analysis at the Singapore Convention,” 168.

¹⁰³⁷ Timothy Schnabel, “The Singapore Convention on Mediation: A Framework for the Cross-Border Recognition and Enforcement of Mediated Settlements,” *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal* 19, no. 1 (2019): 34.

edilebilmesine karar verilebilirken, bir başka devlette yargıç kanalıyla kapsamlı denetime tabi tutulması aranabilecektir¹⁰³⁸.

Ülkemiz açısından “yetkili makam”ın neresi olması gerektiği Türk literatüründe tartışılmıştır. Yetkili makamın, bir yargı yeri¹⁰³⁹ olabileceği ya da başka bir merci olabileceği değerlendirilmiştir¹⁰⁴⁰. Sulh anlaşmalarının geçersizliği, arabulucu standartlarının ihlali, arabuluculuğa elverişlilik ve kamu düzeni gibi önemli konuların incelenmesi nedeniyle yetkili makam statüsünün mahkeme dışında bir kuruma bırakılmasının uygun olmayacağı değerlendirilmiştir¹⁰⁴¹.

7445 Sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un¹⁰⁴² 33. maddesi ile “yetki makam” konusunda HUAK 17/A maddesi ile düzenleme getirilmiştir. Milletlerarası sulh anlaşma belgeleri hakkında Singapur Sözleşmesi kapsamında icra edilebilirlik şerhi talep edilecekse HUAK 17/A maddesi gereğince icra edilebilirlik şerhinin asliye ticaret mahkemesinden alınması zorunludur¹⁰⁴³. Yetkili asliye ticaret mahkemesinin neresi olduğu konusunda da HUAK 17/A(2) fıkrasında düzenleme yapılmış olup, ilgili düzenlemeye göre; “*İcra edilebilirlik şerhi, tarafların kararlaştırdıkları yer mahkemesinden, kararlaştırdıkları yer yoksa sırasıyla karşı tarafın Türkiye’deki yerleşim yeri mahkemesinden, sakın olduğu yer mahkemesinden, Türkiye’de yerleşim yeri veya sakın olduğu bir yer mevcut değilse Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden birinden istenebilir.*”

Singapur Sözleşmesi kapsamında icra edilebilirlik amacıyla başvuran tarafın belli ve sınırlı sayıda bir takım usuli şartları yerine getirmesi düzenlenmiştir¹⁰⁴⁴. Bu düzenleme icra edilebilirlik kararı verecek olan ilgili ülkenin yetkili makamının

¹⁰³⁸ E. Erdoğan, “Singapur Sözleşmesi’nin Değerlendirilmesi,” 197.

¹⁰³⁹ “Özellikle uygulama alanı ve red sebepleri açısından büyük ölçüde yargısal bir değerlendirme yapılması gereği dikkate alındığında taraf devletlerce yetkili kılınacak makamların mahkeme niteliğinde olması beklenebilir.” Bkz. Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Anlaşmaların İcra Edilebilirliği*, 90.

¹⁰⁴⁰ M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 39.

¹⁰⁴¹ M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 39; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1209.

¹⁰⁴² RG 05.04.2023, sy. 32154.

¹⁰⁴³ MÖHUK 40. maddesi gereğince ticari nitelikteki ve yabancı unsur içeren davalarda HMK ve diğer kanunlardaki yer itibarıyla yetki kuralları, milletlerarası yetkiyi haiz Türk mahkemelerinin tespit edilmesinde esas alınacaktır. Bkz. Fügen Sargın, “Yabancı Unsurlu İçeren İş Sözleşmelerinden Doğan ya da Ticarî Dâva Konusu Olan Hukukî Uyuşmazlıkların Çözümünde Dâva Şartı Arabuluculuk,” *Ankara Barosu Dergisi* 77, sy. 4 (Ocak 2020): 227-228.

¹⁰⁴⁴ Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 995.

tarafların kimliğini ve sulh anlaşmasının içeriğini tespit edebilmesi amacına yöneliktir¹⁰⁴⁵.

Arabuluculuk sonucunda yapılan uluslararası sulh anlaşmasının icra edilebilirliği için yetkili makama başvuruda bulunan taraf, imzalanan anlaşmayı, anlaşmanın arabuluculuk sonucunda yapıldığına dair kanıtları, anlaşmanın ilgili devletin resmi yazışma dilinden ayrı bir dilde olması ve ilgili devletin talep etmesi durumunda anlaşma belgesinin tercümesini ve Sözleşme'de öngörülen koşulların yerine getirilmiş sayılacağına dair diğer belgeleri ibraz etmek zorundadır¹⁰⁴⁶. Sulh anlaşmasının taraflar ve arabulucu tarafından imzası sırasında adil olduğu kabul edildiğinden, yetkili makam tarafından adil olup olmadığı incelenmeyecektir¹⁰⁴⁷.

2.2.4.3 Opt-in (dahil etme) ve opt-out (hariç tutma)

Singapur Sözleşmesi'nin hazırlık çalışmaları esnasında tartışmalardan biri de Sözleşme'nin, arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmalarına doğrudan mı yoksa tarafların talepleri doğrultusunda mı uygulanacağı konusu olmuştur¹⁰⁴⁸. Singapur Sözleşmesi görüşmeleri sırasında bir grup, taraf özerkliğinin arabuluculukta önemi nedeniyle Sözleşme'nin tarafların kendi uyuşmazlıklarında uygulanıp uygulanmayacağını seçme imkanına sahip olmaları gerektiğini savunmuştur¹⁰⁴⁹. Bu görüşe karşı çıkanlar ise uluslararası bir düzenlemenin uygulamada etkinliğinin olumsuz şekilde etkilenebileceğini değerlendirmişlerdir¹⁰⁵⁰. Sonuç olarak Çalışma Grubu II tarafından Sözleşmenin doğrudan uygulanmasına yönelik olan yaklaşım benimsenmiştir¹⁰⁵¹. Böylelikle tarafların Sözleşmenin uygulanmamasını aleni olarak kararlaştırdıkları sulh anlaşmaları dışındaki tüm sulh anlaşmalarına Singapur Sözleşmesi uygulanacaktır¹⁰⁵².

¹⁰⁴⁵ Kaya, "Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk," 995.

¹⁰⁴⁶ E. Kara, "Milletlerarası Özel Hukuk Açısından Arabuluculuk," 129.

¹⁰⁴⁷ Wen (and Finder), "Comparative Analysis at the Singapore Convention," 171.

¹⁰⁴⁸ M. Kara, "Singapur Konvansiyonu," 37.

¹⁰⁴⁹ Norel Rosner, "The Singapore Convention Reflections on Articles 1.3 on Scope, 8.1(b) on Reservations, and 12 on Regional Economic Integration Organizations," special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, "Singapore Mediation Convention Reference Book" (Summer 2019): 1263.

¹⁰⁵⁰ Rosner, "Singapore Convention Reflections," 1263.

¹⁰⁵¹ Çalışma Grubu, arabuluculuk sonunda varılan sulh anlaşmasının bir tarafı için vazgeçme seçeneği ile sözleşmenin otomatik olarak uygulanmasını benimsemiştir. Bkz. Abramson, "Singapore Convention: Process and Key Choices," 1053; M. Kara, "Singapur Konvansiyonu," 38.

¹⁰⁵² Özel, "Singapur Konvansiyonu," 1208.

Singapur Sözleşmesi'nin 8. maddesi başlığı “Çekinceler” olup, ilgili maddede 2 ayrı çekince düzenlenmiştir. Birinci çekince 8/(1)(a) maddesinde düzenlenmiş olup, Sözleşmeye taraf olan bir devlet, kendisinin veya çekincede belirtmiş olduğu devlet kurumlarının veya devlet kurumu adına hareket eden kişilerin taraf olduğu sulh anlaşma belgelerine uygulanmayacağını beyan edebilir. İkinci çekince ise 8/(1)(b) maddesinde düzenlenmiş olup, Sözleşme'ye taraf olan devlet, yalnızca sulh anlaşması taraflarının Sözleşme'nin uygulanmasını kararlaştırdıkları hallerde uygulayacağını beyan edebilir. Görüldüğü üzere Sözleşmenin 8/(1)(b) maddesi *opt-in* ve *opt-out* konusunu düzenlemiştir. Sözleşme'nin 8/(1)(b) maddesi Taraf Devlete, Sözleşme'nin otomatik olarak uygulanmasından çıkmak için bir deklarasyon yetkisi vermektedir¹⁰⁵³. Eğer taraf devlet bu şekilde bir devre dışı (*opt-out*) kalmayı seçerse, uyuşmazlık tarafları yine de örneğin arabuluculuk sözleşmesinde ya da sulh anlaşmasında¹⁰⁵⁴ Singapur Sözleşmesi'nin kendilerine uygulanmasını yani *opt-in* seçeneğini tercih edebileceklerdir. *Opt-out* seçeneğinde tarafların sessiz kalması Sözleşme'yi geçerli kılarken, *opt-in* seçeneğinde ise tarafların sessizliği Sözleşme'yi geçersiz kılmaktadır¹⁰⁵⁵.

Taraflar sulh anlaşmasının şartlarını, içeriğini ve nasıl yerine getirileceğini serbestçe kararlaştırabilirler¹⁰⁵⁶. Örneğin anlaşmanın sadece belli bir ülkede icra edilmesi konusunda anlaşabilirler¹⁰⁵⁷. Taraflar sulh anlaşmasında doğrudan Singapur Sözleşmesi'ne atıf yapabilecekleri gibi uygulanacak hukuk olarak Singapur Sözleşmesi'nin kendiliğinden uygulandığı bir ülke hukuk sistemine de atıf yaparak *opt-in* koşulunu gerçekleştirebilirler¹⁰⁵⁸. Arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmasında açık bir şekilde ifade edilmese dahi taraflar arabuluculuk sözleşmesinde Singapur Sözleşmesi'nin uygulanmasını kararlaştırabilirler¹⁰⁵⁹. Sulh anlaşması tarafları Singapur Sözleşmesi hükümlerinin kendi anlaşmaları bakımından

¹⁰⁵³ Abramson, “Singapore Convention: Process and Key Choices,” 1054; Tezuka, “Rise of Hybrid Arbitration/Mediation,” 287; Opt-out seçeneğinin bazı durumlarda tarafların çıkarlarını yeterince korumadığı ve Sözleşmeyi onaylayan ya da Model Kanunu uygulayan devletlerin opt-in seçeneğini seçmeleri gerektiği konusundaki görüş için bkz. Takahashi, “Enforcement under Singapore Convention,” 63-83.

¹⁰⁵⁴ Singapur Sözleşmesi'nde tarafların ne şekilde taraf olacağına ilişkin bir düzenleme olmamakla beraber, arabuluculuk sulh anlaşmasıyla aynı şekil şartlarının uygulanması, yani yazılı yapılması ve tarafların imzasının olması gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Bkz. Rosner, “Singapore Convention Reflections,” 1264.

¹⁰⁵⁵ Rosner, “Singapore Convention Reflections,” 1264.

¹⁰⁵⁶ Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 1000.

¹⁰⁵⁷ Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 1000.

¹⁰⁵⁸ E. Erdoğan, “Singapur Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi,” 202.

¹⁰⁵⁹ E. Erdoğan, “Singapur Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi,” 202.

uygulanmayacağını (*opt-out*) da kararlaştırabilirler¹⁰⁶⁰. Burada önemle belirtelim ki, tarafların arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmasını imzalamadan önce Singapur Sözleşmesi kapsamında bir çekince koyulup, koyulmadığını ve potansiyel olarak hangi devletlerde icra edilebileceğini değerlendirmesinde fayda bulunmaktadır¹⁰⁶¹.

2.2.4.4 Hukuki yardım (*relief*) ve icra edilebilirlik (*enforceability*)

Singapur Sözleşmesi'nin “tanıma”, “tenfiz”, “hukuki yardım” ve “icra edilebilirlik” kavramlarına yaklaşımını incelemeden önce Türk hukuku yönünden genel bilgi vermeyi gerekli görmekteyiz. MÖHUK 50-59. maddeleri arasında “yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi”, MÖHUK 60-63. maddelerinde ise “yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi” konuları düzenlenmiştir.

Tanıma bir mahkeme kararının kesin hüküm kuvvetinin başka bir ülkede kabulüdür¹⁰⁶². Tenfiz ise bir mahkeme kararının maddi icra işlemleri için kamu gücünü harekete geçiren vasfı olarak tanımlanabilir¹⁰⁶³. Türk hukuk sisteminde hakimnin tenfiz kararı verirken yabancı kararın esas yönden doğruluğunu incelemesini öngören “*revision*” sistemi kabul edilmemiştir¹⁰⁶⁴. MÖHUK 54. maddesinde yabancı mahkeme kararının tenfiz şartları düzenlenmiş olup, söz konusu şartlar karşılıklılık, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisine girmeyen bir konuyla ilgili olması, aşkın yetkili mahkeme tarafından verilmemiş olması, kararın Türk kamu düzenine aykırı bulunmaması ve savunma haklarına uyulmuş olmasıdır¹⁰⁶⁵.

¹⁰⁶⁰ Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 1000.

¹⁰⁶¹ Petsche, Gabriel-Oiwoh and Malak, “Quo Vadis of the Sleeping Beauty?,” 94; Taraflar çekincelerin farkında olmalı ve ona göre plan yapmalıdır. Bkz. Itai Apter and Coral Henig Muchnik, “Reservations in the Singapore Convention - Helping to Make the 'New York Dream' Come True,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1281.

¹⁰⁶² Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 713; Begüm Süzen, *Tanıma ve Tenfiz Davalarında Kararı Veren Mahkemenin Yetkisinin Denetimi* (İstanbul: Onikilevha, 2016), 1; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 642; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 512; Pelin Güven, *Tanıma-Tenfiz, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2013), 23; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 114.

¹⁰⁶³ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 713; Süzen, *Tanıma ve Tenfiz Davalarında Yetki Denetimi*, 1; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 643 vd.; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 512; Güven, *Tanıma-Tenfiz*, 27; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 115.

¹⁰⁶⁴ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 723-724; Literatürde “*revision au fond*- revizyon yasağı” olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 651-652, 702; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 520; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 150.

¹⁰⁶⁵ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 739 vd.; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 665 vd.

Singapur Sözleşmesi, arabuluculuk sonunda yapılan anlaşmaların özel hukuk sözleşmesi olmasının ötesinde, hukuki olarak bağlayıcı bir uluslararası rejime tabi olması ile icra edilebilirlik açısından ayrıcalığa sahip olmasını getirmiştir¹⁰⁶⁶. Singapur Sözleşmesi, özel bir icra rejimi getirmemiş, arabuluculuk sonunda varılan anlaşmaların icra edilebilirlik koşullarına dair ilkeleri düzenlemiştir. Başka bir anlatımla Sözleşme belirli bir icra şekli getirmekten kaçınmış ancak yerine getirilmesi gereken şartlar konusunda bir rehber olmuştur¹⁰⁶⁷.

Sözleşmenin 3/(1) maddesinde arabuluculuk sonunda varılan sulh anlaşmalarının taraf devletlerce “icra edileceği - *shall enforce*” terimi kullanılmış, “tanıma - *recognition*¹⁰⁶⁸” ve “tenfiz – *enforce / enforcement / enforceability*” terimlerine anlaşmanın tabi olacağı mekanizmayı ifade etmek üzere yer verilmemiştir¹⁰⁶⁹. Sözleşme’nin 3/(2) maddesinde “tanıma” kavramı kullanılmamış ise de onun işlevi vurgulanmıştır¹⁰⁷⁰.

Tanıma terimi farklı hukuk sistemlerinde farklı yorumlanabileceğinden sözleşmede “tanıma” teriminin kullanılmaması tercih edilmiştir¹⁰⁷¹. Başka bir anlatımla, Singapur Sözleşmesi müzakerelerde ifade edildiği üzere, “tanıma” farklı ülkelerin yargı alanlarında farklı anlamlara sahiptir ve bu nedenle kesin bir hukuki terim değildir¹⁰⁷². Benzer şekilde arabuluculuk sonucunda yapılan sulh

¹⁰⁶⁶ Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Anlaşmaların İcra Edilebilirliği*, 31.

¹⁰⁶⁷ Eunice Chua, “The Singapore Convention of Mediation - A Brighter Future for Asian Dispute Resolution,” *Asian Journal of International Law* 9, no. 2 (July 2019): 197; Arabuluculuk sulh anlaşmasının icrası açısından Singapur Sözleşmesi’nde herhangi bir prosedür öngörülmemektedir. Bkz. Ergün, “Singapur Konvansiyonu ve Sulh Anlaşmaları,” 50.

¹⁰⁶⁸ Tanıma kavramı kesin hüküm- *res judicata* etkisi içerdiği ve arabuluculuk sonunda varılan sulh anlaşmaları kesin hüküm etkisine sahip olmadığı için AB sulh anlaşmalarına bu doğrultuda etki sağlanmaması amacıyla görüş bildirmiştir. Bkz. Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1199.

¹⁰⁶⁹ Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Anlaşmaların İcra Edilebilirliği*, 62-63.

¹⁰⁷⁰ “Nihai metinde tanıma’nın bu terim kullanılarak kabul edilmediği; ancak m.3(2) hükmünde işlev olarak tanıma benzeri hüküm ve sonuç doğuracak şekilde anlaşmaya sınırlı da olsa etki tanınmasının düzenlendiği görülmektedir.” Bkz. Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Anlaşmaların İcra Edilebilirliği*, 67; E. Erdoğan, “Singapur Sözleşmesi’nin Değerlendirilmesi,” 197; Morris-Sharma, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış,” 36.

¹⁰⁷¹ Özellikle civil law hukuk sistemine tabi ülkelerde, tanıma kavramı kesin hüküm etkisini taşıdığı için bu kavramın Sözleşme’de kullanılmaması tercih edilmiştir. Bkz. Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 294; Değişik hukuk düzenlerinde farklı anlamlara gelebilecek tanıma kavramının kullanılmaması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Bkz. E. Kara, “Milletlerarası Özel Hukuk Açısından Arabuluculuk,” 112; Morris-Sharma, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış,” 36.

¹⁰⁷² Wen (and Finder), “Comparative Analysis at the Singapore Convention,” 173.

anlaşmalarında tanıma ve tenfiz dışında başka sonuçlar da doğabileceğinden Sözleşmede “tanıma” ve “tenfiz” kavramları tercih edilmemiştir¹⁰⁷³.

Singapur Sözleşmesi, New York ve Lahey Sözleşmelerinden farklı olarak “tanıma ve tenfiz” rejimine vurgu yapmamıştır¹⁰⁷⁴. Tarafların yetkili makamdan “yardım talep etmesini” öngörmektedir¹⁰⁷⁵. Türk Literatüründe “*relief*”¹⁰⁷⁶ teriminin Türkçe karşılığı konusunda bir fikir ve terim birliği yoktur. Bazı yazarlar “*relief*” teriminin karşılığı olarak sulh anlaşmasının kesin delil niteliğinin tanınması ve icra edilebilirliği ifadelerini kullanmaktadır¹⁰⁷⁷. Erkan ve Köşgeroğlu'na göre *relief* kelimesinin Türkçe karşılığı olarak “hukuki yardım” terimi kullanılabilir¹⁰⁷⁸. Kaya'ya göre *relief* ifadesinin Türkçe karşılığı “hukuki çare” ifadesidir¹⁰⁷⁹. Kaya “sulh anlaşmasının kesin delil niteliğinin tanınması ve icra edilebilirliği” kullanımının da tercih edilebileceği kanaatindedir¹⁰⁸⁰. Kara'ya göre Singapur Sözleşmesi'nde icra ve icra edilebilirlik kavramlarına yer verilirken tanıma kavramı kullanılmamış hem icra hem tanıma terimlerini içerecek şekilde “hukuki yol” ibaresi kullanılmıştır¹⁰⁸¹. HUAK'ın tercih ettiği kavram “icra edilebilirlik”¹⁰⁸² olup, HUAK'ın diğer hükümleriyle uyumlu olmakla beraber “*relief*” kavramını tam karşılamamaktadır. Türk literatüründe her iki kavramı yani “icra talebi” ile “kesin delil etkisi” ni tek bir kavram ile ifade edilebilecek bir kavram türetilmesi ve terim birliği sağlanması faydalı olacaktır¹⁰⁸³. Kanaatimize göre “kesin delil etkisini haiz icra edilebilirlik” ya da “kesin delil etkisini içeren icra edilebilirlik” kavramlarının kullanılması yerinde olacaktır.

¹⁰⁷³ Ekşi, “ISDS Bağlamında Arabuluculuk,” 79.

¹⁰⁷⁴ Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Anlaşmaların İcra Edilebilirliği*, 28; Wen (and Finder), “Comparative Analysis at the Singapore Convention,” 173.

¹⁰⁷⁵ Wen (and Finder), “Comparative Analysis at the Singapore Convention,” 173.

¹⁰⁷⁶ *Relief* kelimesi Türkçede mağduriyetin izalesi, telafî, herhangi bir külteften muafiyet anlamlarına gelmektedir. Bkz. Mustafa Ovacık, *İngilizce-Türkçe Hukuk Sözlüğü*, 2. baskı (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1986), 272.

¹⁰⁷⁷ Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 987.

¹⁰⁷⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 294; Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Anlaşmaların İcra Edilebilirliği*, 62.

¹⁰⁷⁹ Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 987.

¹⁰⁸⁰ Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 987.

¹⁰⁸¹ M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 43.

¹⁰⁸² HUAK 17/A m., HUAK 18 m.

¹⁰⁸³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 294.

2.3 Singapur Sözleşmesi Maddelerine Genel Bakış

Singapur Sözleşmesi 16 maddeden oluşan kısa ve sade bir sözleşmedir. *Morris-Sharma*'nın deyimiyle “güzelliği, sadeliğinde yatmaktadır¹⁰⁸⁴”. Singapur Sözleşmesi bir çerçeve sözleşme olup, kısa ve genel düzenlemesiyle ilk bakışta uluslararası ticari arabuluculuğa tüm yönleriyle bir yasal rejim sunmadığı düşünülebilir. Ancak bu düşünce doğru değildir. Zira Singapur Sözleşmesinin bu şekilde düzenlenmesi kanaatimizce bilinçli bir tercihtir.

Sözleşme üç taraflı özerklik içermektedir; Birinci özerklik devletlere tanıdığı usul özerkliğidir. Devletler kendi kültürel kodlarına, yapılarına, tercihlerine ve mevzuatlarına uygun olarak uluslararası arabuluculuk sulh anlaşmalarının icrası konusunda usuli düzenlemeler yapacaklardır. Örneğin uluslararası arabuluculuk sulh anlaşmaları konusunda bir devlet mahkemelere yetki verirken, başka bir devlet noterler gibi bağımsız kuruluşlara yetki verebilecektir. Yine, bir devlet yetkili makamı dosya üzerinde inceleme yapılmasını yeterli görürken, diğer bir devlet yetkili makamı duruşma yapılmasını düzenleyebilecektir.

Singapur Sözleşmesi'nin getirdiği ikinci özerklik ise uyuşmazlık tarafları yönündendir. Uyuşmazlık tarafları uluslararası anlaşmaları yaparken yazılı olmanın dışında hiçbir kısıtlayıcı kurala uymak zorunda değildir.

Üçüncü özerklik ise arabuluculara getirdiği esnek usuli kurallardır. Arabulucunun tarafsızlığı ve taraflara çözüm dayatmaması gibi düzenlemeler dışında kısıtlayıcı bir tanım yapılmadığı gibi, akredite edilmesi gibi bir zorunluluk da getirmemiştir. Sözleşme arabulucunun süreci nasıl yöneteceği konusunda da özerk bir yapı tercih etmiştir. Singapur Sözleşmesi “sacayağı” şeklindeki çok taraflı özerk sistemine rağmen tek bir uluslararası standart getirmeyi de başarmıştır.

Aşağıdaki bölümlerde Singapur Sözleşmesi'nin tüm maddeleri Sözleşme'deki başlıkları altında ve sistematik sıralamasıyla genel olarak değerlendirilecektir.

2.3.1 Madde 1: Uygulama Alanı

Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanı 1. maddesinde düzenlenmiş olup, Sözleşme'nin uygulanabilirliği için arabuluculuk sonucunda varılan sulh

¹⁰⁸⁴ “...its beauty is in its simplicity.” Morris-Sharma, “Constructing the Convention on Mediation,” 517, p.73.

anlaşmasının “uluslararası” ve “ticari” olması gibi bir dizi şarta sahip olması aranmaktadır¹⁰⁸⁵.

Singapur Sözleşmesi'nde uluslararası nitelik konusunda “işyeri” ölçütü kullanılmıştır. Sözleşme'nin uygulanabilmesi için arabuluculuk anlaşma belgesinin akdedildiği tarih itibarıyla uluslararası niteliğe sahip olması gerekir. Arabuluculuk sulh anlaşmasının imzalanmasından sonra taraflardan birinin işyerini değiştirmesi halinde bu durum tek başına “uluslararası” nitelik kazandırmayacaktır¹⁰⁸⁶.

Singapur Sözleşmesi ticari uyuşmazlıklara dair bir tanım vermemekle beraber birinci maddesinin ikinci ve üçüncü bölümlerinde yer alan istisnalarla bir belirleme yapmaktadır¹⁰⁸⁷. Bu bağlamda tüketici hukuku, aile hukuku, miras hukuku ve iş hukukuna dair uyuşmazlıklar Sözleşme'nin uygulama alanı dışında tutulmuştur¹⁰⁸⁸. Bu istisnalar güç dengesizlikleri ve savunmasız taraflara koruma sağlama ihtiyacından kaynaklanmaktadır¹⁰⁸⁹. Ayrıca UNCITRAL'ın ticari konulara odaklanması amacıyla da uyumludur¹⁰⁹⁰. 2018 tarihli Uluslararası Ticari Arabuluculuk Model Kanunu'nu 1 numaralı dipnotunda “ticari” teriminin sözleşmeye dayalı olsun ya da olmasın ticari vasıfındaki bütün ilişkilerden kaynaklanan konuları kapsayacak şekilde geniş olarak yorumlanması gerektiği belirtilmiştir¹⁰⁹¹. Arabuluculuk Model Kanunu'nun 1 numaralı dipnotunda “ticari” teriminin “yatırımı” da kapsadığı belirtildiğinden yatırımcı-devlet uyuşmazlıkları da Singapur Sözleşmesi'nin kapsamı içindedir¹⁰⁹².

Mahkeme tarafından tasdik edilen veya devlet yargılaması sırasında yapılan ve mahkemenin bulunduğu devlette mahkeme kararı olarak yerine getirilen sulh

¹⁰⁸⁵ Silvestri, “The Singapore Convention,” 6; Giovanni Matteucci, “Enforceability of International Commercial Mediation Agreements, The Singapore Convention,” *Asian Pacific Mediation Journal* 2, no. 1 (March 2020): 17-18, E.T. 12.07.2023, <http://www.mediate.or.kr/base/data/APMJ.php>.

¹⁰⁸⁶ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 56, p.1.12.

¹⁰⁸⁷ Silvestri, “The Singapore Convention,” 8.

¹⁰⁸⁸ Ergun Özsunay, “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu Bakımından Bir Değerlendirme,” *İstanbul Barosu Dergisi* 93, sy. 3 (Mayıs/Haziran 2019): 36-37; Sözleşme'nin uygulama alanının daha geniş olması gerektiği yönünden eleştiri için bkz. Žukauskaitė, “Enforcement,” 212.

¹⁰⁸⁹ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 74, p.1.28; Tüketici, iş ve aile hukuku uyuşmazlıklarında taraflar arasında önemli bir güç asimetrisi bulunmaktadır. Bkz. Cortés, “Article 1 Scope of Application,” 67, p.1.07.

¹⁰⁹⁰ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 74, p.1.28.

¹⁰⁹¹ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 58, p.1.17.

¹⁰⁹² Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 65, p.1.24.

anlaşmaları ile hakem kararı¹⁰⁹³ olarak yerine getirilen sulh anlaşmaları da Singapur Sözleşmesi'nin uygulanmayacağı istisnalar arasındadır¹⁰⁹⁴. Örneğin yargılama sırasında taraflar arabulucuya gitmiş ve arabuluculuk süreci sonunda anlaşmaya vardıkları konuları mahkeme kararı ile tasdik ettirmişlerse Singapur Sözleşmesi uygulanmayacaktır¹⁰⁹⁵.

Bu bölümde Singapur Sözleşmesi'nin sistematığına uygun olarak Sözleşme'nin birinci maddesi ile ilgili genel bir bilgi verilmiş ise de çalışmamızın temelini oluşturan uygulama alanı ve temel unsurları çalışmamızın ikinci bölüm dördüncü kısmında ayrıntılı incelenecektir.

2.3.2 Madde 2: Tanımlar

“Tanımlar” başlığını içeren Singapur Sözleşmesi'nin 2. maddesi'nde üç ayrı tanımlama yapılmış olup, birinci fıkrada “milletletlerarası nitelik yönünden işyeri” kavramı, ikinci fıkrada “yazılılık” kavramı ve son olarak üçüncü fıkrada “arabuluculuk” kavramı tanımlanmıştır.

Sözleşme'nin 2/(1)(a) maddesine göre “*Eğer taraflardan birinin birden fazla işyeri varsa, ilgili işyeri, sulh anlaşması yapıldığı sırada taraflarca bilinen veya öngörülen haller dikkate alınarak sulh anlaşmasıyla çözümlenen uyuşmazlıkla en sıkı ilişkiye sahip olan iş yeridir.*” Sözleşme'nin 2/(1)(b) maddesine göre “*Eğer taraflardan biri herhangi bir işyerine sahip değilse iş yeri ibaresi mutad meskeni olarak kabul edilecektir.*”

Singapur Sözleşmesi, 2018 tarihli UNCITRAL Uluslararası Ticari Arabuluculuk Model Kanunu ile karşılaştırıldığında; tarafların birden fazla işyerine sahip olduğu durumlarda iş yerinin belirlenmesinde farklı bir yaklaşım benimsemiştir¹⁰⁹⁶. Model Kanun m. 3/(3)(a) arabuluculuk sulh anlaşmasına en yakın ilişki'ye vurgu yaparken, Singapur Sözleşmesi m. 2/(1)(a) taraflarca çözülen

¹⁰⁹³ Singapur Sözleşmesi kapsamı dışında olması için sadece hakem kararı olması yeterli olmayıp, aynı zamanda icra edilebilir olması da gereklidir. Bkz. Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 85, p.1.57.

¹⁰⁹⁴ Kapsam içine alınmasının daha iyi olacağı şeklinde literatürde görüşler vardır. Bkz. Žukauskaitė, “Enforcement,” 212.

¹⁰⁹⁵ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 76, p.1.34.

¹⁰⁹⁶ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 116, p.2.05.

uyuşmazlığa odaklanmış ve çözüme kavuşturulan uyuşmazlıkla en yakın ilişkiye sahip işyerini esas almıştır¹⁰⁹⁷.

Sözleşme'nin 2/(2) maddesine göre “*Sulh anlaşması, içeriğinin herhangi bir şekilde kayda alınması halinde yazılı olarak yapılmış sayılır. Elektronik ortamda yapılan sulh anlaşmasının yazılı olması şartı, içeriğindeki bilginin sonraki başvurular için kullanılacak şekilde erişilebilir olması halinde yerine getirilmiş sayılır.*” Arabuluculuk sulh anlaşmasının yazılı olarak yapılması konusu her ne kadar Singapur Sözleşmesi'nin “tanımlar” başlığı altında düzenlenmiş ise de aynı zamanda anlaşmanın şekli geçerlilik şartıdır.

Singapur Sözleşmesi'nin “yazılılık” şartında herhangi bir özel şekil öngörülmemiştir¹⁰⁹⁸. Başka bir ifade ile Sözleşme'de “yazılılık” şartı konusunda katı bir kural getirilmemiş, arabuluculuk sulh anlaşmasının herhangi bir şekilde kayıt altına alınması yeterli görülmüştür¹⁰⁹⁹. Singapur Sözleşmesi uyarınca gerekli olan yazılılık şartı uyuşmazlık tarafları ve mahkeme yönünden ispat işlevine yöneliktir¹¹⁰⁰.

Arabuluculuk, Singapur Sözleşmesi'nin 2. maddesinin 3. fıkrasında tanımlanmıştır. Bu tanıma göre; “*Kullanılan ibarelere veya yürütülen usule bakılmaksızın, tarafların, aralarındaki uyuşmazlığı, uyuşmazlığın taraflarına bir çözüm dayatma yetkisine sahip olmayan üçüncü kişi veya kişilerin (“arabulucu”nun) yardımıyla dostane bir çözüme kavuşturmaya çalıştıkları bir usuldür.*”

Arabuluculuk sürecine nasıl girildiği önemli olmayıp, Sözleşme sürecin sonucuna odaklanmıştır¹¹⁰¹. Arabulucunun yardımı konusunda Sözleşme'de herhangi bir ölçüt kullanılmamıştır¹¹⁰². Singapur Sözleşmesi, arabulucunun profesyonel bir arabuluculuk kuruluşu tarafından veya başka bir şekilde akredite edilmesini aramamaktadır¹¹⁰³. Uyuşmazlık tarafları, bir yetkilendirme kuruluşu tarafından tanınan profesyonel bir arabulucuyu veya bir arabulucunun görevlerini yerine

¹⁰⁹⁷ Chua, “Singapore Convention of Mediation,” 196-197; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 116, p.2.05; Martín, “Article 2, Definitions,” 97, p.2.33.

¹⁰⁹⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 152.

¹⁰⁹⁹ Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 37.

¹¹⁰⁰ Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 992; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 111.

¹¹⁰¹ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 145, p.2.38.

¹¹⁰² Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 149, p.2.49.

¹¹⁰³ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 150, p.2.52.

getirmek için bilgi ve beceriye sahip herhangi bir kişiyi seçme özgürlüğüne sahiptir¹¹⁰⁴.

Sözleşme'nin 2/(3) maddesinde arabuluculuk tanımı yapılırken rızaya dayalı doğasına vurgu yapılmış olması dikkat çekicidir¹¹⁰⁵. Prosedür ve usule verilen ismin hiçbir önemi olmaksızın “dostane çözüm - *amicable settlement*” içeren bir anlaşma olması aranmaktadır¹¹⁰⁶. Arabuluculuk, 2008/52/EC sayılı AB Arabuluculuk Yönergesi'nin 3/(a) maddesinde “yapılandırılmış süreç - *structured process*” olarak tanımlanırken, Singapur Sözleşmesi'nde böyle bir tanımlamaya yer verilmemiştir¹¹⁰⁷.

2.3.3 Madde 3: Genel İlkeler

Sözleşmenin “genel ilkeler” başlığını taşıyan 3. maddesi literatürde kılıç-kalkan (*sword - shield*) benzetmesi ile ifade edilmiştir¹¹⁰⁸. İlgili madde iki ayrı fıkradan oluşmakta olup, birinci fıkra sulh anlaşmalarının icrai gücünü, ikinci fıkra ise gerekli durumlarda engellenebileceğini düzenlemiştir.¹¹⁰⁹ Başka bir anlatımla, arabuluculuk anlaşma belgesi için hem “kılıç” (anlaşmadaki yükümlülükler uymaya zorlamak için icra talebi yoluyla bir sulh anlaşmasının kullanımı) hem de “kalkan” (arabuluculuk anlaşma belgesinin tam bir savunma olarak kullanılma yeteneği) metaforları kullanılmıştır¹¹¹⁰.

Singapur Sözleşmesi'nin 3. maddesi öneminden dolayı literatürde “Sözleşme'nin kalbi” olarak da yorumlanmıştır¹¹¹¹. Başka bir yazar ise Sözleşmenin 3. maddesinin merkezi bir rol oynadığına dikkat çekmiştir¹¹¹². Zira Sözleşme'nin diğer maddeleri 3. maddede düzenlenen yükümlülüklerin nasıl uygulanacağını belirlemek için kullanılırken, 3. madde taraf devletlere asli yükümlülükler yüklemektedir¹¹¹³.

¹¹⁰⁴ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 150, p.2.52.

¹¹⁰⁵ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 148, p.2.45.

¹¹⁰⁶ Silvestri, “The Singapore Convention,” 7.

¹¹⁰⁷ Silvestri, “The Singapore Convention,” 7.

¹¹⁰⁸ Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 40.

¹¹⁰⁹ Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 40.

¹¹¹⁰ Timothy Schnabel, “Recognition by Any Other Name: Article 3 of the Singapore Convention on Mediation,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1185.

¹¹¹¹ Schnabel, “Recognition by Any Other Name,” 1181.

¹¹¹² Guillermo Palao, “Article 3 General Principles,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 115, p.3.25 and 128, p.3.71.

¹¹¹³ Schnabel, “Recognition by Any Other Name,” 1181.

Sözleşme'nin “genel ilkeler” başlığını taşıyan 3. maddesinin ilk fıkrasında¹¹¹⁴ milletlerarası nitelik taşıyan arabuluculuk anlaşma belgelerinin diğer taraf ülkede icra edilmesini düzenlemiştir¹¹¹⁵. Sözleşme'nin 3/(1) maddesine göre taraf devlet “kendi usul kuralları” ve “Sözleşme'de yer alan şartlarla” arabuluculuk sulh anlaşmasını yerine getirecektir¹¹¹⁶. Sözleşme'de “kendi usul kurallarıyla” sulh anlaşmasının yerine getireceği belirlenmiştir. Taraf devletlerin medeni usul yasalarına müdahale edilmeden doğrudan sulh anlaşmasını icra edilebilir kılmak için bu yaklaşım benimsenmiştir¹¹¹⁷. Aynı zamanda uluslararası özel hukukun usul kurallarında *lex forin*in uygulanacağı şeklindeki genel kabul görmüş yaklaşımıyla da uyumludur¹¹¹⁸.

Taraf Devletler farklı usul kuralları getirebileceklerdir¹¹¹⁹. Örneğin, uluslararası nitelikteki arabuluculuk anlaşma belgesinin uygulanması için yerel bir arabuluculuk anlaşma belgesinin uygulanmasından daha yüksek bir ücret ödenmesi gerekliliği düzenlenmişse, bu hüküm Sözleşme hükümlerine aykırı görünmemektedir¹¹²⁰. Bir taraf devlet arabuluculuk anlaşma belgesinin sınır ötesi uygulanabilirliği konusunu bir zamanaşımı süresine tabi tutarsa, bu tür bir zamanaşımı süresinin, Singapur Sözleşmesi'nin m. 3. gereğince geçerli olması muhtemeldir¹¹²¹.

Singapur Sözleşmesi'nin 3. maddesinde “*shall* - *acak*” kipi kullanılmış olup, Sözleşme'nin koşulları mevcutsa yetkili makamın arabuluculuk anlaşma belgesini uygulama yükümlülüğü nedeniyle bu konuda takdir hakkı yoktur¹¹²².

¹¹¹⁴ Singapur Sözleşmesi m. 3/(1): “*Konvansiyona taraf devletler, kendi usul kuralları ve Konvansiyonda yer alan şartlarla sulh anlaşmasını yerine getireceklerdir.*”

¹¹¹⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 88.

¹¹¹⁶ Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 38; Matteucci, “Enforceability of the Singapore Convention,” 18.

¹¹¹⁷ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 169, p.3.11.

¹¹¹⁸ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 169, p.3.11; Literatürde *Lex fori*'nin uygulanması konusunda temkinli görüşler de vardır. Genel geçer şekilde her usul hukuku meselesinin *lex fori* prensibi ile çözüleceğini kabul etmek, tarafların menfaatleri ve milletlerarası özel hukuk adaleti ile bağdaşmayacaktır. Bkz. E. Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku Kuralları*, 80; Usul hukuku meselelerinde *lex fori*nin uygulanması gerektiğine dair kuralın mutlak olmadığına dair görüş için bkz. Fügen Sargın, “Yabancı Unsur İçeren İş Sözleşmelerinden Doğan ya da Ticarî Dâva Konusu Olan Hukukî Uyuşmazlıkların Çözümünde Dâva Şartı Arabuluculuk,” *Ankara Barosu Dergisi* 77, sy. 4 (Ocak 2020): 222.

¹¹¹⁹ Herman Verbist, “Mediation as an Alternative Method to Settle Investor-State Disputes,” chap. 30 in *Handbook of International Investment Law and Policy*, eds. Julien Chaisse, Leïla Choukroune and Sufian Jusoh (Singapore: Springer Nature, 2021), 767; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 174, p.3.16.

¹¹²⁰ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 174, p.3.16.

¹¹²¹ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 173, p.3.15.

¹¹²² Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 168, p.3.09.

Taraflar aralarındaki uyuşmazlığı sulh anlaşması ile sonuçlandırmış olsalar dahi zaman zaman sulh anlaşması kaynaklı da uyuşmazlıklar çıkabilmektedir. Sözleşme'nin 3/(2) maddesi¹¹²³ iyi niyetli tarafı koruyabilmek için bir delil mekanizması geliştirmiştir¹¹²⁴. Arabuluculuk faaliyetiyle çözülmüş olan anlaşmazlık hakkında yeniden dava açılırsa, diğer taraf m. 3/(2) uyarınca çözüm talep etme hakkına sahip olacaktır¹¹²⁵. Sözleşme'nin 3/(2) maddesi yetkili makama takdir yetkisi vermemiştir¹¹²⁶. Sözleşme'nin bu fıkrası kesin delil etkisini ifade etmekle beraber kesin delil teriminin kullanılmaması tercih edilmiştir¹¹²⁷. Taraf devlet ispat açısından Singapur Sözleşmesi'nde yer alan şartlara aykırı olmamak şartıyla kendi usul hukukunu uygulayacaktır¹¹²⁸.

2.3.4 Madde 4: Sulh Anlaşmasına Dayanılması İçin Gerekli Şartlar

Sulh anlaşmasının Singapur Sözleşmesi için icra edilebilir olması için Sözleşme'nin 4. maddesinde bazı asgari gerekliliklere sahip olması düzenlenmiştir¹¹²⁹. Sulh anlaşmasının yazılı olması aranmakla beraber içeriğine sonradan erişilebilir olmak kaydıyla elektronik araçlarla da yapılmış olması yazılılık şartını sağlayacaktır¹¹³⁰. Elektronik iletişim araçlarının “güvenli olması” yanında, imzalayan tarafın kimliğinin ve niyetinin anlaşılır olmasıyla fiziksel imza ile aynı işlevselliğe sahip olacaktır¹¹³¹. Örneğin, bir uzlaşma anlaşmasının tarafı, çevrimiçi uyuşmazlık çözümüne dair bir sistem aracılığıyla oturum açabilir¹¹³². Arabuluculuk sürecinin sonunda, yalnızca bir “kabul ediyorum” düğmesine tıklanarak, ortaya çıkan bir sulh anlaşmasına bağlı olma niyetini kaydetmek ile süreç tamamlanabilir¹¹³³.

¹¹²³ Singapur Sözleşmesi m. 3/(2): “Sulh anlaşmasıyla hâlihazırda çözülmüş olan bir hususta bir tarafın iddiası üzerine uyuşmazlık ortaya çıkarsa, Konvansiyona taraf olan bir devlet, söz konusu hususun zaten çözümlenmiş olduğunu kendi usul kuralları ve Konvansiyon’da yer alan şartlara uygun olarak ispatlaması için diğer tarafın, sulh anlaşmasını dayanak göstermesine izin verir.”

¹¹²⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 88.

¹¹²⁵ Schnabel, “Recognition by Any Other Name,” 1185.

¹¹²⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 88.

¹¹²⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 89.

¹¹²⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 89.

¹¹²⁹ Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 38; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 199, p.4.01.

¹¹³⁰ Silvestri, “The Singapore Convention,” 8; Matteucci, “Enforceability of the Singapore Convention,” 18.

¹¹³¹ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 214, p.4.25.

¹¹³² Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 214, p.4.26.

¹¹³³ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 214, p.4.26.

Sözleşme'nin 4/(1)(b) maddesine göre sulh anlaşmasının arabuluculuk sürecinde yapıldığına dair kanıt sunulması beklenmektedir¹¹³⁴. AB Arabuluculuk Yönergesi'nden farklı olarak Sözleşme sulh anlaşmasının arabuluculuktan kaynaklandığına dair kanıt sunmayı zorunlu kılmaktadır¹¹³⁵. Söz konusu şartın Sözleşme'ye eklenmesi uzun tartışmalar sonucunda gerçekleşmiştir¹¹³⁶. Kanıt olarak anlaşma üzerindeki arabulucunun imzası, arabulucudan ya da kurumsal arabuluculuk yapılmışsa ilgili kurumdan bir onay ya da başka bir kanıt olabilecektir¹¹³⁷. Hukuki yola başvurulduğunda yetkili makam sulh anlaşmasının tercümesini ya da gerekli belgelerin ibrazını talep edebilecektir¹¹³⁸.

Singapur Sözleşmesi'nin kapsamındaki şartların dışında yetkili makam başka bir şartı (arabulucunun lisanslı arabulucu olması gibi) zorunlu kılamayacaktır¹¹³⁹. Singapur Sözleşmesi'nin 4. maddesinde tanıma veya tenfiz ifadeleri yerine arabuluculuk anlaşma belgelerinin icrasını ve kesin delil etkisini içerecek manada “*relief*” ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir¹¹⁴⁰. Singapur Sözleşmesi m. 4/(5) yetkili makama süratle karar vermesi gerektiğini düzenlemiştir¹¹⁴¹.

Sonuç olarak Singapur Sözleşmesi 4. maddeden çıkan iki önemli sonuç vardır¹¹⁴²; taraflar sulh anlaşmasını imzaladıklarından emin olmalıdır. Ayrıca, anlaşmanın arabuluculuk sonucunda gerçekleştiğine dair kanıt sunmalıdır¹¹⁴³.

2.3.5 Madde 5: Hukuki Yollara Başvurunun Reddi Sebepleri

Singapur Sözleşmesi'nin 5. maddesinde hukuki yollara red gerekçeleri düzenlenmiştir ki, tahdidi ve genel ifadeler kullanılarak uygulanmasının külfetli

¹¹³⁴ Silvestri, “The Singapore Convention,” 8; Žukauskaitė, “Enforcement,” 212.

¹¹³⁵ Žukauskaitė, “Enforcement,” 212; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 199, p.4.01.

¹¹³⁶ Morris-Sharma, “Constructing the Convention on Mediation,” 499, p.33.

¹¹³⁷ Žukauskaitė, “Enforcement,” 212; Kanıt olarak arabuluculuğun gerçekleştiğini teyit eden yeminli bir ifade ya da fatura olabileceği gibi bir teyit mektubu da olabilir. Bkz. Allan J. Stitt, “The Singapore Convention: When Has a Mediation Taken Place (Article 4)?,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1177.

¹¹³⁸ Silvestri, “The Singapore Convention,” 8; Mary Walker and Lim Tat, “The Introduction of the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation: The Third Piece in the International Framework of Dispute Resolution,” *Dispute Resolution International* 15, no. 1 (May 2021): 170.

¹¹³⁹ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 199-200, p.4.02.

¹¹⁴⁰ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 91.

¹¹⁴¹ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 212, p.4.21.

¹¹⁴² Stitt, “The Singapore Convention,” 1177.

¹¹⁴³ Stitt, “The Singapore Convention,” 1178.

olmaması doğrultusunda formüle edilmiştir¹¹⁴⁴. Singapur Sözleşmesi'nin 5. maddesinde düzenlenen hukuki yollara başvuru red sebeplerini dört kategoriye ayırmak mümkündür¹¹⁴⁵; Sözleşmeye ilişkin red gerekçeleri, kamu düzenine dair red gerekçeleri, arabulucuya ilişkin red gerekçeleri ve son olarak arabuluculuğa elverişsizlikten kaynaklı red gerekçeleri. Singapur Sözleşmesi'nin 5. maddesinde hukuki yollara başvurunun reddi sebeplerini incelemek için öncelikle arabuluculuk anlaşma belgesinin tabi olduğu kanunun tespit edilmesi gerekmektedir¹¹⁴⁶. Sözleşme'nin 5. maddesinin ilk fıkrasında yer alan sebepler bakımından ispat yükü, icra edilebilirlik talebinin reddini isteyen tarafa aittir¹¹⁴⁷.

Singapur Sözleşmesi'nin 5/(1)(a) maddesinde hukuki yola başvuru reddi sebebi olarak taraflardan birinin ehliyetsiz olması düzenlenmiştir. Ehliyetsizlik hem gerçek hem de tüzel kişiler için geçerli bir koşuldur¹¹⁴⁸. Ehliyet konusunun aydınlatılmasında hangi devletin mevzuatının esas alınacağı konusu önem arz etmektedir. Burada iki ihtimal vardır¹¹⁴⁹; birinci ihtimalde hukuki yardım talebinde bulunulan devletin mevzuatı esas alınırken, diğer ihtimalde kişinin statüsü (*statut personnel*) esas alınmaktadır. Metodolojik açıdan hukuki yardım talep edilen devletin kanunlar ihtilafı kurallarının esas alınması yerinde olacaktır¹¹⁵⁰.

Singapur Sözleşmesi m. 5/(1)(b)(ii) uygulanabilirlik için arabuluculuk anlaşma belgesinin hükümlerine göre bağlayıcı ve nihai olmasını aramaktadır. Sözleşme'nin 5/(1)(b)(iii) maddesinde arabuluculuk sulh anlaşmasında sonradan değişiklik yapılmış olursa hukuki yola başvurunun reddedilebileceği düzenlenmiştir. Arabuluculuk sulh anlaşmasındaki değişiklik ödeme planındaki süre uzatımı gibi basit bir değişiklik olabileceği gibi, kapsamlı bir değişiklik de olabilecektir¹¹⁵¹. Yetkili makam değişiklikleri dikkate almalı ve yürürlükten kaldırılmış versiyonu esas

¹¹⁴⁴ UN Doc. A/CN.9/861, p.93; Chua, "Singapore Convention of Mediation," 201; Red sebepleri konusunda Çalışma Grubu II önemli bir zaman harcamıştır. Bkz. Rosner, "New UNCITRAL Instruments," 33.

¹¹⁴⁵ Chong and Steffek, "Enforcement of International Settlement Agreements," 469 vd., p.44 vd.; Alexander and Chong, "Perspectives from Singapore," 44.

¹¹⁴⁶ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 241, p.5.25.

¹¹⁴⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 263.

¹¹⁴⁸ Chong and Steffek, "Enforcement of International Settlement Agreements," 470, p.46.

¹¹⁴⁹ Dai Yokomizo and Peter Mankowski, "Article 5 Grounds for Refusing to Grant Relief," in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 161, p.5.13.

¹¹⁵⁰ Yokomizo and Mankowski, "Article 5 Grounds for Refusing to Grant Relief," 161, p.5.13

¹¹⁵¹ Nadja Alexander and Clarissa Chern, "The Singapore Convention," chap. 12 in *The Elgar Companion to UNCITRAL*, eds. Rishi Gulati, Thomas John and Ben Köhler (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2023), 258.

almamalıdır¹¹⁵². Söz konusu düzenleme yerinde olup, Singapur Sözleşmesi'nde esas alınması gereken metin; nihai metin olmalıdır¹¹⁵³.

Sözleşme'nin 5/(1)(b)(i) maddesine göre arabuluculuk anlaşma belgesinin taraflarca tabi kılınan hukuka¹¹⁵⁴ veya tabi tutulan bir hukuk bulunmuyorsa 4. madde uyarınca talepte bulunulan yetkili makamın ait olduğu devletin hukuku gereğince sulh anlaşmasının hükümsüz ve geçersiz olması ya da işlerlik kazanmamış olması veya ifa edilebilir olmaması hallerinde yetkili makam tarafından hukuki yola başvuru reddedilebilecektir.

Sözleşme'nin 5/(1)(c)(i) maddesinde arabuluculuk anlaşma belgesindeki yükümlülüklerin yerine getirilmiş olması halinde hukuki yola başvurunun reddedilebileceği düzenlenmiştir¹¹⁵⁵. Yetkili makam, yükümlülüklerin ifa yoluyla yerine getirilip getirilmediğine ilişkin bir belirleme yapmadan önce arabuluculuk anlaşma belgesinin tabi olduğu ilgili yasaya başvurmalıdır¹¹⁵⁶.

Sözleşme m. 5/(1)(c)(ii) arabuluculuk anlaşma belgesinde belirlenen borcun açık veya anlaşılabilir olmaması durumunda hukuki yola başvurunun reddedilebileceğini düzenlemiştir. Bu düzenleme, arabuluculuk anlaşma belgesinin kaleme alınmasında gösterilecek titizliğin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Milletlerarası niteliğe sahip ticari uyuşmazlıkların çetrefilli ve kompleks yapısı ile çeşitliliği dikkate alınırsa tarafların, vekillerinin ve süreci yöneten arabulucuların tarafların hür iradeleri kadar, taraf iradelerinin doğru ve eksiksiz şekilde yazıya dökülmüş olduğundan da emin olmaları gereklidir.

Singapur Sözleşmesi'nin 5/(1)(d) maddesinde talebin kabul edilmesinin arabuluculuk anlaşma belgesinin hükümlerine aykırı olması halinde yetkili makamın hukuki yola başvuruyu reddedebileceği düzenlenmiştir. Sözleşme'nin 5/(1)(d)

¹¹⁵² Senties, "Grounds to Refuse Enforcement," 1247.

¹¹⁵³ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 258, p.5.44.

¹¹⁵⁴ Hukuk seçiminde "geçerli olarak" ibaresi de Sözleşmeye eklenmiştir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/929, p.94; Sözleşme'nin Resmi Gazete'de yayımlanan Türkçe metninde "geçerli olarak" ibaresi yer almamaktadır. Kara'ya göre 5/(1)(b)(i) maddesinin "taraflarca geçerli bir şekilde tabi kılındığı hukuka..." şeklinde başladığının kabulü gerekir. Bkz. M. Kara, "Singapur Konvansiyonu," 77, dipnot 403; Taraflarca tabi kılınan hukuka göre ibaresinin metinde yer almaması ve uygulanacak hukuk tespitinin yetkili makama bırakılması önerilmiş, ancak kabul edilmemiştir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/896, p.101.

¹¹⁵⁵ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 260, p.5.46; Senties, "Grounds to Refuse Enforcement," 1248.

¹¹⁵⁶ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 260, p.5.47.

maddesini dikkate aldığımızda Sözleşme'nin üzerine inşa edildiği temel unsurlardan birinin taraf özerkliği olduğunu belirtebiliriz¹¹⁵⁷.

Singapur Sözleşmesi 5(1)(e)(f) maddesinde geçerli etik standartların¹¹⁵⁸, tarafsızlık veya bağımsızlık yükümlülüklerinin ihlali¹¹⁵⁹ durumunda tarafların kararı üzerinde önemli bir etkisi olması halinde hukuki yola başvurunun reddedilebileceği düzenlenmiştir¹¹⁶⁰. İhlalin ciddiyetini ölçmenin bir yolu tarafların üzerindeki etkisidir¹¹⁶¹. Arabulucunun hatalı davranışında, bu davranış olmaksızın sulh anlaşmasının yapılıp yapılmayacağına dair etkinin değerlendirmesini mevcut kanıtlara göre yetkili makam yapacaktır¹¹⁶². Sözleşme'nin 5/(1)(e) maddesi üç unsura ayrılabilir; arabulucu tarafından uygulanabilir standartların ihlali, ihlalin ciddi¹¹⁶³ boyutta olması ve ihlal ile sulh anlaşması arasında nedensellik bağı bulunması¹¹⁶⁴.

¹¹⁵⁷ Vakhtang Giorgadze, "Dispute Resolution Clauses and the Enforcement of International Mediated Settlement Agreements under the Singapore Convention on Mediation," *Transnational Dispute Management* 18, no. 3 (April 2021): 4, E.T. 02.11.2023, <https://www.transnational-dispute-management.com/article.asp?key=2837>.

¹¹⁵⁸ Singapur Sözleşmesi hazırlık aşamasında standartların tanımının yapılması değerlendirilmiş, ancak öneri destek görmemiştir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/929, p.96; Evrensel etik ve davranış kuralları oluşana kadar Singapur Sözleşmesi kapsamında faaliyet gösteren arabulucuların arabuluculuk sözleşmelerinde etik ve davranış kurallarını tespit etmesinde fayda bulunmaktadır. Bkz. Michel Kallipetis, "Singapore Convention Defences Based on Mediator's Misconduct: Articles 5.1(e) & (f)," special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, "Singapore Mediation Convention Reference Book" (Summer 2019): 1201.

¹¹⁵⁹ Singapur Sözleşmesi'nin 5/(1)(f) maddesi New York Sözleşmesi'nden (m. V/(1)-b) farklı olarak tarafsız ve bağımsızlık red sebebinin sulh anlaşması üzerinde önemli bir etkisi olduğunun ispatını aramıştır. Bkz. Ben Davidson and Michael Lo, "The Singapore Mediation Convention: A Way Forward for International Dispute Resolution?," Corrs Chambers Westgarth (website). June 05, 2019, 6, E.T. 28.02.2024, <https://www.corrs.com.au/insights/the-singapore-mediation-convention-a-way-forward-for-international-dispute-resolution>; Singapur Sözleşmesi'nin 5/(1)(f) maddesinde yer alan "haklı şüphe" terimi yetkili makamın objektif bir değerlendirme yapması amacına yöneliktir.

¹¹⁶⁰ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 93-94, p.1.77; Singapur Sözleşmesi m.5/(1)(e) ve m.5/(1)(f) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tan, "Analysis of Mediators' Misconducts," 115-142.

¹¹⁶¹ An Qi Lim Valerie, "Operationalising Article 5(1)(e) of the Singapore Convention on Mediation," in *Contemporary Issues in Mediation: Volume 8*, eds. Joel Lee, Marcus Lim and Izzat Rashad Bin Rosazizi (Singapore: World Scientific Publishing, 2024), 2.

¹¹⁶² Chua, "Singapore Convention of Mediation," 202.

¹¹⁶³ Subjektif ve önemsiz iddialardan kaçınmak amacıyla ve objektif bir değerlendirme düşüncesiyle "ciddi" terimi tercih edilmiştir. Bkz. Kallipetis, "Singapore Convention Defences," 1201.

¹¹⁶⁴ Ben Köhler, "Blaming the Middleman? Refusal of Relief for Mediator Misconduct Under the Singapore Convention," *Journal of Private International Law* 19, no. 1 (2023): 48; Nedensellik bağının çok önemli olduğuna dair görüş için bkz. Chong and Steffek, "Enforcement of International Settlement Agreements," 474, p.53; Nedensellik bağının tespitinde objektif bir kıstas olmadığına dair görüş için bkz. Takahashi, "Enforcement under Singapore Convention," 76; Singapur Sözleşmesi'nin sadece ticari ve uluslararası arabuluculuk süreçleri için uygulandığı dikkate alındığında bir tarafın anlaşmanın kendi iradesi dışında gerçekleştiğinin ispat etme olasılığı düşüktür. Bkz. Kallipetis, "Singapore Convention Defences," 1201.

Arabulucuya veya arabuluculuk sürecine uygulanabilir standartların yeknesak şekilde öngörülmemesi nedeniyle arabulucunun davranışının farklı yargı alanlarında farklı standartlara göre değerlendirilmesi halinde önemli bir belirsizliğe ve çelişkili uygulamalara yol açabilecektir¹¹⁶⁵. Singapur Sözleşmesi m.5(1)(e) ve m.5(1)(f) düzenlemesi arabuluculuk gibi gönüllülük esasına dayanan bir sürece uygun olmadığı ve başka ihtilaflara yol açabileceği gerekçesiyle eleştirilmiştir¹¹⁶⁶. Hatta söz konusu düzenlemeler “Sözleşme'nin aşıl topuğu¹¹⁶⁷” olarak nitelendirilmiştir¹¹⁶⁸. Köhler'e göre arabuluculuk çözümlerinin meşruiyetinin garanti altına alınmasında vazgeçilmez bir rol oynadığından düzenlemeler yerindedir¹¹⁶⁹.

Arabuluculuk standartlarında hangi hükümlerin esas alınacağı konusu da önemlidir. Arabuluculuk standartları özel sözleşmelerle (arabuluculuk sözleşmesi, arabulucu sözleşmesi gibi) düzenlenebileceği gibi, kurumsal standartlar (Birleşik Krallık'taki Aile Arabuluculuğu Konseyi - *Family Mediation Council* standartları gibi) ya da genel hukuk kuralları kanalıyla da belirlenebilecektir¹¹⁷⁰. Uluslararası Ticaret Odası (ICC), Japonya Uluslararası Arabuluculuk Merkezi (JIMC) ve Singapur Uluslararası Arabuluculuk Merkezi (SIMC) gibi uluslararası kuruluşlar, arabulucuların sertifikasyonu ve yetkinliği amacıyla çeşitli ulusal ve kurumsal standartlar üzerinde çalışmalar gerçekleştirmektedir¹¹⁷¹.

Singapur Sözleşmesi'nin 5. maddesinin 2. fıkrasında kamu düzeni¹¹⁷² ve arabuluculuğa elverişli olmamak konuları hukuki yollara başvurunun reddi sebepleri olarak düzenlenmiştir¹¹⁷³. Sözleşme'nin 5. maddesinin 2. fıkrası, 1. fıkradan farklı olarak aleyhine hukuki yola başvuran tarafın istemi olmasa dahi yetkili makam

¹¹⁶⁵ Köhler, “Blaming the Middleman,” 50; Takahashi, “Enforcement under Singapore Convention,” 73-74.

¹¹⁶⁶ Köhler, “Blaming the Middleman,” 42.

¹¹⁶⁷ En zayıf nokta, Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 14.03.2024.

¹¹⁶⁸ Köhler, “Blaming the Middleman,” 42.

¹¹⁶⁹ Köhler, “Blaming the Middleman,” 42.

¹¹⁷⁰ Alexander and Chern, “Singapore Convention,” 261.

¹¹⁷¹ Alexander and Chern, “Singapore Convention,” 261.

¹¹⁷² Singapur Sözleşmesi hazırlık çalışmaları sırasında “uluslararası kamu düzeni” ibaresinin kullanılması önerilmiş, ancak destek görmemiştir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/867, p.157; Kamu düzeninin hem maddi hem de usuli konuları içerebileceği değerlendirilmiştir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/867, p.156.

¹¹⁷³ Singapur Sözleşmesi hazırlık aşamasında kamu düzeni ve arabuluculuğa elverişli olmamak konularında farklı görüşler ifade edilmemiş ve genel bir fikir birliği sağlanmıştır. Bkz. UN Doc. A/CN.9/861, p.88; Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyum,” 41; Arabuluculuk, tahkimle kıyaslandığında tarafların iradesine daha fazla önem vermekte olup, kamu düzeni testini uygulamak için daha az fırsat sunmaktadır. Bkz. Zhao, “Singapore Mediation Convention,” 547.

tarafından resen araştırılabilecek konulardır¹¹⁷⁴. Söz konusu düzenleme 1958 tarihli New York Sözleşmesi'nin 5. maddesinin 2. bölümünde düzenlenen hakem kararlarının tanınması ve tenfizini engelleyen gerekçelerle paraleldir¹¹⁷⁵.

Bu bölümde Singapur Sözleşmesi'nin 5. maddesinde hukuki yollara başvurunun reddi sebepleri incelenmiş olup, arabuluculuk sürecinin derinlemesine analiz edilmesine neden olacağı gerekçesiyle söz konusu düzenleme literatürde eleştirilmiştir¹¹⁷⁶. Bir başka eleştiri konusu da hukuki yola başvuru reddi sebepleri konusundaki takdir hakkıdır¹¹⁷⁷. Şöyle ki red gerekçelerinden biri mevcut olsa dahi hukuki yardım red edilmeyebilir¹¹⁷⁸. Literatürde Sözleşme'nin 5. maddesinin nasıl yorumlanacağı konusunda belirsizlik olduğu ve bu maddenin gizliliğin önünde bir engel olduğu ileri sürülmüştür¹¹⁷⁹. Son olarak bir başka eleştiri konusu da, Sözleşme'nin 5/(1) maddesinde hukuki yardım konusunda aleyhine yardım talep edilen tarafın talebinin aranmasıdır¹¹⁸⁰. Zira 5/(1) maddesi uyarınca red gerekçelerinin tamamı mevcut olsa dahi hukuki yardım sebepleri re'sen incelenemeyecektir.

2.3.6 Madde 6: Paralel Başvurular veya İddialar

Singapur Sözleşmesi 6. maddesi taraf devletın yetkili makamına karar vermeyi erteleme ya da teminat yatırılmasını talep etme konusunda bir takdir hakkı tanımaktadır ki Sözleşme'nin 4. maddesi uyarınca talebi etkileyebilecek bir iddia ya da istek varsa ve yetkili makam da uygun görürse bu takdir hakkı

¹¹⁷⁴ Senties, "Grounds to Refuse Enforcement," 1245.

¹¹⁷⁵ Silvestri, "The Singapore Convention," 10; Yokomizo and Mankowski, "Article 5 Grounds for Refusing to Grant Relief," 157, p.5.01; Kaya, "Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk," 984; Zhao, "Singapore Mediation Convention," 546; Singapur Sözleşmesi, New York Sözleşmesi gibi yetkili makamın talebi red etmesi için sınırlı sayıda gerekçe düzenlemiştir. Bkz. Davidson and Lo, "The Singapore Mediation Convention," 'Exceptions to enforcement' alt başlığı altında.

¹¹⁷⁶ Žukauskaitė, "Enforcement," 213; Aksi görüşe göre söz konusu düzenleme arabuluculukta olan biten herşeyin incelenmesini gerekli kılmaz, sadece ihlal edilen durumun incelenmesini gerektirir. Bkz. Kallipetis, "Singapore Convention Defences," 1203.

¹¹⁷⁷ Valerie, "Operationalising Article 5(1)(e)," 1.

¹¹⁷⁸ Valerie, "Operationalising Article 5(1)(e)," 1; Davidson and Lo, "The Singapore Mediation Convention," 'Exceptions to enforcement' alt başlığı altında.

¹¹⁷⁹ Takahashi, "Enforcement under Singapore Convention," 68.

¹¹⁸⁰ Valerie, "Operationalising Article 5(1)(e)," 1-2.

kullanılabilecektir¹¹⁸¹. Söz konusu düzenleme hak kayıplarını önlemek adına taraflar için bir güvence oluşturduğundan yerinde bir düzenleme olmuştur¹¹⁸².

Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamındaki icra edilebilirlik başvurusu ile diğer başvuru arasında bir öncelik-sonralık şartı aranıp aranmayacağı konusu da değerlendirilmelidir¹¹⁸³. Sözleşme'nin lafzından bu yönde sınırlayıcı bir çıkarım yapılması mümkün değildir¹¹⁸⁴. Sözleşme'nin 6. maddesinde geçen “diğer başvurunun” bir icra edilebilirlik başvurusu olma zorunluluğunun olup olmadığı konusunda da metinden böyle bir zorunluluğun bulunmadığı anlaşılmaktadır¹¹⁸⁵. Diğer başvurunun icra edilebilirlik başvurusunu “etkileyebilecek - *may affect*” özellikte olması gerekmektedir¹¹⁸⁶. Literatürde Sözleşme'nin 6. maddesinin zımni ya da dolaylı red gerekçesi olabileceği değerlendirilmiştir¹¹⁸⁷. Paralel başvurunun icra edilebilirlik istenen devletten farklı bir devlet makamına yapılmış olması durumunda, Sözleşme'nin 5/(2) maddesindeki nedenlere ilişkin olarak verilen karar, icra edilebilirlik başvurusu bakımından bir ret sebebi olmayacaktır¹¹⁸⁸. Örneğin bir devletin kamu düzenini ihlal eden veya o devlette arabuluculuğa elverişli olmayan bir konu, başka bir devlette aksi nitelikte olabilir¹¹⁸⁹.

Bir makamın verdiği kararın icra edilebilirlik başvurusu bakımından bir ret sebebi doğuracağına ilişkin kesin bir kural olmasa da, icra edilebilirlik başvurusu bakımından dolaylı bir ret sebebi olduğu söylenebilir¹¹⁹⁰. Sözleşme'nin 6. maddesinde mahkeme, hakem heyeti veya diğer yetkili makama yapılacak bir başvuru (*an application*) şeklinde bir örnekleme yapılmış ise de başvurunun niteliği konusunda bir belirleme bulunmamaktadır¹¹⁹¹.

¹¹⁸¹ Silvestri, “The Singapore Convention,” 10; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 259; Giorgadze, “Dispute Resolution Clauses,” 24.

¹¹⁸² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 259-260.

¹¹⁸³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 260.

¹¹⁸⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 260.

¹¹⁸⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 261.

¹¹⁸⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 261; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 338, p.6.04.

¹¹⁸⁷ Zımni red gerekçesi olabileceği konusundaki tartışma için bkz. Chong and Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements,” 476 vd., p.58 vd.; Dolaylı red gerekçesi olabileceğine dair görüş için bkz. Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 262.

¹¹⁸⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 262.

¹¹⁸⁹ Ercan Çetin, “Singapur Sözleşmesi Kapsamında Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği,” (Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023), 38; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 262.

¹¹⁹⁰ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 263-264.

¹¹⁹¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 261.

Singapur Sözleşmesi'nin 6. maddesine göre her iki taraf da diğerinin teminat ödemesine dair istemde bulunabilir ve yetkili makam bu istem doğrultusunda karar verebilir¹¹⁹². Makam tarafların talebi olmasa dahi erteleme kararı verebilecek ancak teminat talep edemeyecektir. Yetkili makamın makul teminat miktarına karar verirken sadece anlaşmanın edimlerini değil, tarafların durumları, uyuşmazlığın boyutu, paralel başvurunun özelliği dahil tüm etkenleri dikkate alması gerektiği düşüncesindeyiz.

Sözleşme'nin 6. maddesi uyarınca erteleme kararından sonra nasıl bir yol izleneceği konusunda düzenleme mevcut değildir¹¹⁹³. Ayrıca, Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında verilen erteleme kararı -davaların uzun yıllar sürebileceği dikkate alındığında- ne zamana kadar erteleme etkili olacaktır? *Erkan*'a göre ertelemeye karar veren makam, somut olayın özelliklerini dikkate alarak, erteleme kararını makul bir süreyle sınırlandırarak hakkaniyete aykırı sonuçların doğmasının önüne geçmelidir¹¹⁹⁴. Sözleşme'nin 6. maddesi'ndeki “karar vermeyi erteleyebilir” şeklindeki emredici olmayan düzenlemeden yola çıkarak, biz de somut olayın özelliklerine göre yetkili makamın erteleme kararının süresi konusunda bir takdir hakkı olması gerektiğini değerlendirmekteyiz.

2.3.7 Madde 7: Diğer Yasal Düzenlemeler veya Antlaşmalar

Singapur Sözleşmesi 7. maddesi devletlerin iç hukuklarıyla ilişkisini düzenlemiştir¹¹⁹⁵. Sözleşme'nin 7. maddesine göre, nezdinde arabuluculuk sulh anlaşmasının kesin delil etkisine dayanılacak veya icra edilebilirlik talebinde bulunulacak taraf devlet hukukunun veya ilgili devletin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların izin verdiği ölçüde ve şekilde arabuluculuk anlaşma belgesinin icrasını

¹¹⁹² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 264; New York Sözleşmesi'nin VI. maddesi benzer bir düzenleme içermekle beraber teminat konusunda “kararın icrasını talep eden tarafın talebini” aramaktadır. Bkz. VI. madde; “V. Maddenin 1, e, bendinde derpiş edilen yetkili makamdan, hakem kararının iptali veya icrasının geri bırakılması istendiği takdirde, huzurunda hakem kararı öne sürülen makam uygun görürse, bunun icrası hükmünün verilmesini ileriye bırakabilir; ve keza, kararın icrasını isteyen tarafın talebi üzerine karşı tarafı uygun teminat verilmesiyle ödevli kılabilir.”

¹¹⁹³ Valesca Raizer Borges Moschen, “Article 6 Parallel Applications or Claims,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 193, p.6.49; Singapur Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenen erteleme kararını kavramını Türk hukuku açısından ele aldığımızda erteleme kararının HMK 165. maddesinde düzenlenen bekletici sorun olarak değerlendirilmesinin doğru olacağı görüşündeyiz.

¹¹⁹⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 264.

¹¹⁹⁵ Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 42.

veya kesin delil etkisini talep eden tarafın bunlardan yararlanmasına engel olmayacaktır¹¹⁹⁶. Örneğin, bir taraf devlet, Singapur Sözleşmesi'nin hükümlerine benzer şekilde uzlaştırma anlaşmasının uygulanabilirliğine ilişkin bir yasa kabul ettiğinde bu durum Sözleşme yükümlülüklerini ihlal etmeyecektir¹¹⁹⁷.

Singapur Sözleşmesi arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmasının icrası konusunda daha lehe olan başka düzenlemelerin uygulanmasını bertaraf etmeyecektir¹¹⁹⁸. Singapur Sözleşmesi 7. maddesi antlaşmaların yanı sıra yasal düzenlemelere atıfta bulunmaktadır. Yasal düzenlemeler olarak Sözleşmeye taraf devletlerin kanunlar ihtilafı kurallarını kapsayıp kapsamayacağı konusu tartışmaya açıktır¹¹⁹⁹. Konuya ışık tutmak açısından Alman Federal Yüksek Mahkemesi'nin New York Sözleşmesi'nin benzer maddesiyle ilgili bir kararını incelemekte fayda vardır. Singapur Sözleşmesi 7. maddesine paralel bir düzenleme içeren New York Sözleşmesi m. VII/1 konusunda Alman Federal Yüksek Mahkemesi tenfiz mahkemesinin kanunlar ihtilafı kurallarını dikkate alabileceği doğrultusunda hüküm tesis etmiştir¹²⁰⁰. Kanaatimizce Singapur Sözleşmesi'nin 7. maddesindeki “yasal düzenlemeler” kavramının dar yorumlanmaması Sözleşme'nin ruhuna uygun bir yorum olacaktır.

Sözleşme'nin 7. maddesiyle ilgili Türk hukukunda verilebilecek en güzel kıstas Anayasa'nın 90. maddesidir. Anayasa 90/(5) maddesi uyarınca, kanunlarla Singapur Sözleşmesi hükümlerinin çelişmesi halinde, Sözleşmenin uygulanması mümkün olabilecektir¹²⁰¹.

¹¹⁹⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 264-265.

¹¹⁹⁷ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 348, p.7.03.

¹¹⁹⁸ Gyoocho Lee, “Article 7 Other Laws or Treaties,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 200, p.7.01; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 265.

¹¹⁹⁹ Lee, “Article 7 Other Laws or Treaties,” 210, p.7.27.

¹²⁰⁰ Bundesgerichtshof Beschluss III ZB 18/05 vom 21 September 2005 In Dem Verfahren Auf Vollstreckbarerklärung Eines Schiedsspruchs [Federal Court of Justice decision, 21 September 2005 - III ZB 18/05, in proceedings for the enforcement of an arbitral award], 1, E.T. 05.02.2024, <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&Datum=2005-9&Seite=3&nr=34043&anz=241&pos=100&Frame=4&.pdf>.

¹²⁰¹ Singapur Sözleşmesi, Anayasa'da düzenlenen “hak arama hürriyeti” ile ilişkili olduğundan Anayasa 90/(5) maddesi uygulama alanı bulacaktır. Bkz. Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 265.

2.3.8 Madde 8: Çekinceler

Çekince (ihtirazi kayıt) milletlerarası bir sözleşmeye taraf devletin sözleşmenin bazı hükümlerinin etkisini kendisi yönünden değiştirmeye ya da ortadan kaldırmaya yönelik tek taraflı bir bildirimdir¹²⁰². Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 2/(d) maddesine göre çekince, nasıl kaleme alındığı ve nasıl isimlendirildiğine bakılmaksızın, devletlerin bir andlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya andlaşmaya katılırken, bazı andlaşma hükümlerinin hukuki etkisini kendisi bakımından ihraç etmek veya değiştirmek için yaptığı tek taraflı bir beyan olarak tanımlanmıştır¹²⁰³. Çekincenin amacı, Sözleşme'nin bazı hükümlerini çekince koyan taraf bakımından bertaraf etmektir¹²⁰⁴. Çekince, daha fazla sayıda devletin milletlerarası sözleşmeyi imzalamasına hizmet etmesi açısından yararlıdır¹²⁰⁵. Diğer taraftan çekincenin yeknesaklığı bozduğu da bir gerçektir¹²⁰⁶.

Sözleşme'nin “çekinceler” başlığını taşıyan 8. maddesinde iki ayrı çekince düzenlenmiş olup, Sözleşme söz konusu çekincelerin dışında farklı bir çekince sunulmasına izin vermemektedir¹²⁰⁷. Bu çekincelerin ilki Sözleşme'nin kamu tüzel kişilerine uygulanabilirliği ile ilgili olup, taraf devlet kendisinin veya çekinceye belirtilen devlet kurumlarının ya da devlet kurumları adına hareket eden kişilerin taraf olduğu sulh anlaşmalarına uygulanmayacağını beyan edebilecektir¹²⁰⁸. Örneğin savunma sektöründe faaliyet gösteren devlet kurumlarının taraf olduğu sulh anlaşmaları ile ilgili bir çekince koyabilecektir¹²⁰⁹. Devletlerin iç hukuklarında devletin ya da devlet kurumlarının arabuluculuk anlaşma belgesi düzenleyebilmesi için belli düzenlemeler yapılmış olabilir¹²¹⁰. Bu nedenle Sözleşme'de bu çekincenin varlığı yerindedir. Ayrıca Sözleşme'nin 8/(1)(a) maddesinin devletin kendisine veya

¹²⁰² Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 66.

¹²⁰³ Sürer, “Viyana Andlaşmalar Hukuku,” 84, dipnot 273.

¹²⁰⁴ Bu tür mekanizmalar devletlere mutabık kalınan yükümlülöklere bağılı kalınarak uluslararası topluma katılma imkanı sağılarken, belirli hükümleri hariç tutma olanağı da sağılamaktadır. Bkz. Apter and Muchnik, “Reservations in the Singapore Convention,” 1270; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 266.

¹²⁰⁵ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 66; Apter and Muchnik, “Reservations in the Singapore Convention,” 1271.

¹²⁰⁶ Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 67.

¹²⁰⁷ Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 42; Chua, “Singapore Convention of Mediation,” 202; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 352, p.8.01.

¹²⁰⁸ Silvestri, “The Singapore Convention,” 11; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 266; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 356, p.8.15.

¹²⁰⁹ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 357, p.8.16.

¹²¹⁰ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 268.

çekincede belirlediği kurumlarına veya kurumlar adına hareket eden kişilere uygulanıp uygulanmayacağı konusunda devletlere esneklik¹²¹¹ tanımış olması da kanaatimizce yerindedir. Günümüzde devletlerin küresel ticaretin baş aktörleri olduğu ve Sözleşmenin 8/(1)(a) maddesinin arabuluculuğun uluslararası yaygınlaşmasına engel olabileceği endişeleri de literatürde dile getirilmiştir¹²¹².

Çalışmamızın tamamlandığı tarih itibariyle Sözleşme'nin 8/(1)(a) maddesi uyarınca çekince koyan devlet sayısı 6 adet olup, bu devletler; Belarus, Gürcistan, İran, Japonya, Kazakistan ve Suudi Arabistan'dır. Türkiye, çalışmamızın tamamlandığı tarih itibariyle herhangi bir çekince koymamıştır¹²¹³.

Sözleşme'nin 8/(1)(b) maddesinde ikinci çekince düzenlenmiş olup, söz konusu çekince “opt-out” veya “opt-in” arasında seçim yapılmasıyla ilgilidir¹²¹⁴. Bu çekince uyarınca akit devletler, sadece arabuluculuk anlaşma belgesi taraflarının uygulanmasını istemesi durumunda Sözleşme'nin uygulanacağını beyan edebilir¹²¹⁵. Çalışmamızın tamamlandığı tarih itibariyle Sözleşme'nin 8/(1)(b) maddesi uyarınca çekince koyan devlet sayısı 3 adet olup, bu devletler; Gürcistan, Kazakistan ve İran¹²¹⁶'dır.

¹²¹¹ Ximena Bustamante and Gabriela Balseca, “Article 8 Reservations,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 221, p.8.16.

¹²¹² Apter and Muchnik, “Reservations in the Singapore Convention,” 1274.

¹²¹³ 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nun 30. maddesi uyarınca “MİT'in tarafı olduğu hukuk uyumsuzluklarında, dava şartı olarak öngörülen arabuluculuk dâhil, arabuluculuk usulü uygulanmaz.” Türkiye, dava şartı arabuluculuk konusunda MİT haricinde hiçbir kurumuna ilişkin farklı bir düzenleme yapmamıştır. Singapur Sözleşmesi konusunda ise hiçbir devlet kurumu hakkında çekincesi bulunmamaktadır. Ancak, MİT'in taraf olacağı bir ihtiyari arabuluculuk sürecinin kamu düzeni engeli nedeniyle işlerliğinin olamayacağını değerlendirmekteyiz.

¹²¹⁴ Silvestri, “The Singapore Convention,” 11.

¹²¹⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 270.

¹²¹⁶ İran'ın Sözleşmeyi imzalarken sunduğu beyan detaylı olup, şu şekildedir: “İran İslam Cumhuriyeti Hükümeti 'Arabuluculuk Sonucu Uluslararası Çözüm Anlaşmalarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni imzaladığı bu anda, Sözleşme'nin hükümlerine ilişkin 'anlayışını' kayda geçirme fırsatını değerlendirmekte olup, bu beyanın sunulmasındaki temel amacın, aşağıdaki maddelerin gelecekte asıl niyet ve önceki tutumlarla bağdaşmayan veya İran İslam Cumhuriyeti'nin ulusal yasa ve yönetmelikleriyle uyumsuz bir şekilde yorumlanmasının önlenmesi olduğunu akılda tutmaktadır.

İran İslam Cumhuriyeti'nin anlayışı ve çekinceleri şudur:

- İran İslam Cumhuriyeti'nin bu Sözleşme'yi taraf olduğu veya herhangi bir devlet kurumunun veya bir devlet kurumu adına hareket eden herhangi bir kişinin taraf olduğu uzlaşma anlaşmalarına beyanda belirtilen ölçüde uygulama yükümlülüğü yoktur;
- İran İslam Cumhuriyeti bu Sözleşme'yi yalnızca uzlaşma anlaşmasının taraflarının Sözleşme'nin uygulanmasını kabul ettikleri ölçüde uygulayacaktır;
- İran İslam Cumhuriyeti, onaylama sırasında çekince koyabilir;

Sözleşme'nin 8/(1)(b) maddesi uyarınca, arabuluculuk sulh anlaşmasının taraflarının Sözleşme'nin uygulanması yönünde ortaya koyacakları iradeleri bir özel formüle veya şekle bağlı değildir¹²¹⁷. MÖHUK 24. maddesindeki düzenlemeye paralel olarak taraflar açık olarak ya da zımni olarak Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını belirleyebileceklerdir¹²¹⁸. Tarafların Sözleşme'nin 8/(1)(b) maddesi uyarınca iradelerini ne zaman ortaya koyacağı konusunda da Sözleşme'de bir düzenleme bulunmamaktadır. Kısıtlayıcı bir düzenleme bulunmadığından icra talebinin yapıldığı tarihte dahi Singapur Sözleşmesi'nin arabuluculuk sulh anlaşmasına uygulanacağını kararlaştırabilirler¹²¹⁹. Bir tarafın icra edilebilirlik başvurusunda Singapur Sözleşmesi'nin uygulanması doğrultusunda talepte bulunması ve karşı tarafın bu duruma itiraz etmemesi ya da açıkça kabul etmesi durumunda, Sözleşme uygulanabilecektir¹²²⁰.

Sözleşme'ye taraf devlet her zaman çekince sunabileceği gibi, çekinceyi de istediği bir zamanda geri alabilecektir. İmza aşamasında konulan çekince, onay, kabul ve tasdik aşamasında teyide tabi olacaktır. Çekince, çekince sunan devlette Sözleşme'nin yürürlüğe girmesiyle aynı zamanda geçerlilik kazanacaktır. Sözleşme'nin yürürlüğünden itibaren akit devlet tarafından sunulan çekinceler, çekincenin depozite edilme tarihinden altı ay sonra yürürlüğe girecektir¹²²¹. Benzer şekilde geri alma depozitere tevdi tarihinden itibaren altı ay sonra yürürlüğe girecektir.

Singapur Sözleşmesi'nde karşılıklılık şartı¹²²² ile arabuluculuk yeri yer almamaktadır. Buna rağmen kendi vatandaşları için asimetrik korumacı bir yaklaşım sergileyen devletlerin çekinceleri ile kısmen karşılıklılık şartı sağlanmasının önünde bir engel yoktur¹²²³.

- İran İslam Cumhuriyeti, Sözleşmenin ilgili hükümlerine uygun olarak, Devletlerle iş birliği yapmak için yasa ve yönetmelikler kabul etme hakkını saklı tutar.”

Bkz. <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDGS/Volume%20II/Chapter%20XXII/XXII-4.en.pdf>, E.T. 17.08.2023.

¹²¹⁷ Erkan, *Arbuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 273.

¹²¹⁸ Erkan, *Arbuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 273-274.

¹²¹⁹ Erkan, *Arbuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 275.

¹²²⁰ Erkan, *Arbuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 276.

¹²²¹ Bu düzenleme çekincelerin esnek yapısının Devletler tarafından kötüye kullanımını engellemektedir. Bkz. Apter and Muchnik, “Reservations in the Singapore Convention,” 1280.

¹²²² Tezuka, “Rise of Hybrid Arbitration/Mediation,” 5, p.286.

¹²²³ Tezuka, “Rise of Hybrid Arbitration/Mediation,” 5-6, p.286; Erkan, *Arbuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 276.

Son olarak Singapur Sözleşmesi'nde her iki tür çekinceye izin verilmesinin Sözleşme'nin sınır ötesi arabuluculuğu teşvik etmekteki başarısının nedenlerinden olabileceği şeklindeki görüşe katılmaktayız¹²²⁴.

2.3.9 Madde 9: Sulh Anlaşmalarına Etki

Singapur Sözleşmesi'nin 9. maddesine göre “*Her Âkit Devlet, Konvansiyonu ve Konvansiyona koyduğu veya geri aldığı çekinceleri, Konvansiyon'un, çekincelerin veya çekincelerin geri alınmasının yürürlüğe girdiği tarihten sonra yapılan sulh anlaşmalarına uygulayacaktır.*” Görüldüğü üzere ilgili hüküm bir geçiş hükmü işlevine sahiptir¹²²⁵. Aynı zamanda bu hüküm Singapur Sözleşmesi'nin geriye yürüyemeyeceğini ve yürürlüğünden sonra düzenlenen arabuluculuk sulh anlaşmalarına uygulanacağını ilişkindir¹²²⁶. Bu bağlamda Singapur Sözleşmesi 12 Eylül 2020 tarihinde yürürlüğe girdiğinden bu tarihten itibaren akdedilen sulh anlaşmalarına uygulanacaktır¹²²⁷.

İlgili madde Sözleşme'nin yürürlüğe girişi ile çekince koyma ve çekincenin geri alınması şeklindeki üç ayrı durumun arabuluculuk anlaşma belgesine etkisini düzenlemektedir¹²²⁸. Örnek olarak bir devlet tarafından çekince koyulmuş olması durumunda, çekincenin 8. maddede belirlenen şekilde yürürlüğe girmesinden önce imzalanmış bir arabuluculuk anlaşma belgesi koyulan çekinceden etkilenmeyecektir¹²²⁹.

2.3.10 Madde 10: Depoziter

Uluslararası bir sözleşmenin yürürlüğü açısından sözleşmenin tevdi edilmesi antlaşmalar hukukuna göre büyük önem arz eder¹²³⁰. Singapur Sözleşmesi'nin 10. maddesine göre Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Sözleşme'de depoziter

¹²²⁴ Apter and Muchnik, “Reservations in the Singapore Convention,” 1281.

¹²²⁵ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 370, p.9.01.

¹²²⁶ Achille Ngwanza, “Article 9 Effect on Settlement Agreements,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 231, p.9.1.

¹²²⁷ Demirkol ve Aküzüm, *Türkiye’de Med-Arb*, 40.

¹²²⁸ Ngwanza, “Article 9 Effect on Settlement Agreements,” 232, p.9.5; Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 43; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 279.

¹²²⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 280.

¹²³⁰ Afonso Patrão and Dulce Lopes, “Article 10 Depositary,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 234, p.10.01.

olarak kabul edilmiştir. Tevdi makamını belirleyen bu düzenleme, 1958 tarihli New York Sözleşmesi'ne paralel bir düzenlemedir¹²³¹.

Depoziter ile bağlantılı düzenlemeler sadece Sözleşme'nin 10. maddesinde yer almamakta olup, Sözleşme'nin sistematığıne uygun olarak sırasıyla m.8/(4) ve m.8/(5) ile çekinceler, tasdikleri ve çekincenin geri alınması konusunda, m.11/(4) ile onay, kabul, tasdik veya katılım belgeleri konusunda depoziter ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Benzer şekilde Sözleşme m.12/(2) ile bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşları açısından, m.13/(2) ile birleştirilmemiş hukuk sistemleri açısından, m.15/(4) ve m.15/(5) ile kabul edilen değişiklikler hakkında, m.16/(6) ile Sözleşme'den çekilme hakkında depozitere bildirim düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere, tevdi makamı, Sözleşme'nin, Sözleşme'ye koyulan çekincelerin, bu çekincelerin geri alınmasının ve Sözleşme'den ayrılmanın yürürlüğe girmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır¹²³².

2.3.11 Madde 11: İmza, Onay, Kabul, Tasdik, Katılım

Singapur Sözleşmesi'nin 11. maddesi Sözleşme'ye taraf olunma yolları, Sözleşme'nin imzaya ve katılmaya açık olduğu süre, onay, uygun bulma veya katılma belgeleri ile ilgilidir¹²³³.

Singapur Sözleşmesi'nin 11. maddesine göre;

1. Bu Konvansiyon 7 Ağustos 2019 tarihinde Singapur'da ve ardından Birleşmiş Milletlerin New York'taki Genel Merkezi'nde bütün devletlerin imzasına açılacaktır.
2. Bu Konvansiyon, imzacı devletlerin onayına, kabulüne veya tasdikine tabidir.
3. Bu Konvansiyon, imzaya açıldığı tarihte Konvansiyonu imzalamamış olan bütün devletlerin katılımına açıktır.
4. Onay, kabul, tasdik veya katılım belgeleri depozitere tevdi edilecektir.

Singapur Sözleşmesi “*definitive signature* - kesin imza¹²³⁴”yı değil, “*simple signature* - basit imza”yı benimsemiş bir sözleşme olup, basit imza; devletlerin imza

¹²³¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 280.

¹²³² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 280.

¹²³³ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 374, p.11.01.

¹²³⁴ Kesin imza konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 375, p.11.02; United Nations, *Treaty Handbook*, prepared by the

atarak pozitif yasal edimler yüklenmediği, ancak sözleşmeye bağlılık için gerekli adımları atma niyetini ifade ettiği imza anlamına gelmektedir¹²³⁵.

2.3.12 Madde 12: Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Kuruluşlarının Katılımı

Singapur Sözleşmesi 12. maddesi bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşlarının Sözleşme'ye katılımını ve taraf olması için yerine getirmeleri gereken usuli gereklilikleri düzenlemiş bulunmaktadır¹²³⁶. Egemen devletlerden oluşan ve Singapur Sözleşmesi tarafından düzenlenen belirli konularda yetkisi olan bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşları Sözleşme'yi imzalayıp onaylayabileceği gibi, kabul edebilecek, uygun bulabilecek veya Sözleşme'ye katılabilecektir¹²³⁷.

Bölgesel ekonomik entegrasyon örgütleri taraf devlet olarak kabul edilmiş olmakla beraber, taraf sayısının önemli olduğu durumlarda hesaplama dahil edilmeyecektir¹²³⁸. Bölgesel ekonomik entegrasyon örgütleri imza, onay, kabul, uygun bulma veya katılma anında kendisine üye olan devletler tarafından hangi yetkilerin devredildiğine ilişkin bir beyanda bulunacaktır¹²³⁹.

Singapur Sözleşmesi'nin 12/(4)(a) maddesine göre;

...kendisinden önce veya sonra kabul edilen veya yürürlüğe giren, bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşlarının kuralları ile çatışma halinde ise, aşağıdaki hallerde Konvansiyon hükümlerine üstünlük tanınmayacaktır¹²⁴⁰:

Treaty Section of the Office of Legal Affairs, revised edition of 2013, 6, p.3.1.4, https://treaties.un.org/Pages/Resource.aspx?path=Publication/TH/Page1_en.xml.

¹²³⁵ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 375, p.11.02; Ilaria Queirolo and Stefano Dominelli, "Article 11 Signature, Ratification, Acceptance, Approval, Accession," in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 244, p.11.06; Basit imza konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. United Nations, *Treaty Handbook*, 5, p.3.1.3; Milletlerarası sözleşmelerde farklı imza türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 34-35.

¹²³⁶ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 381, p.12.01.

¹²³⁷ Özsunay, "Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu," 44; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 280.

¹²³⁸ Özsunay, "Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu," 44; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 281.

¹²³⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 281.

¹²⁴⁰ Singapur Sözleşmesi, bir bölgesel ekonomik entegrasyon örgütünün kurallarıyla çatışması halinde Sözleşme'ye üstünlük tanınmayacağını kararlaştırmıştır. Bkz. Iris Ng, "The Singapore Mediation Convention: What Does it Mean for Arbitration and the Future of Dispute Resolution?," *Kluwer Arbitration Blog*, August 31, 2019, "Uncertainties in the operationalisation of the Singapore Convention" alt başlığı altında, E.T. 16.04.2024, <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2019/08/31/the-singapore-mediation-convention-what-does-it-mean-for-arbitration-and-the-future-of-dispute-resolution/>.

(a) Eğer bu tür bir kuruluşa üye devlette 4. madde uyarınca hukuki yola başvuru yapılmışsa ve 1. maddenin 1. fıkrasında sözü edilen bütün devletler söz konusu kuruluşa üye ise; veya

(b) Bu tür bir kuruluşun üyesi olan devletler arasında mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi ile ilgiliyse.

Bölgesel ekonomik entegrasyon örgütlerinin bir üyesinden icra edilebilirlik talebinde bulunan tarafın çok dikkatli olması gerekir; çünkü ilk üye devlette talebinin reddedilmesi durumunda, başka bir üye devlette arabuluculuk sulh anlaşmasının icra edilebilirliği konusunda yardım alamayabilecektir¹²⁴¹.

2.3.13 Madde 13: Birleştirilmemiş Hukuk Sistemleri

Singapur Sözleşmesi'nin 13. maddesi birleştirilmemiş hukuk sistemlerinin Sözleşme'nin kendi toprak birimleri üzerindeki etkisine ilişkin yapabilecekleri beyanları ve böyle bir beyanda bulunulmaması durumunda uygulanacak karineyi düzenler¹²⁴². Singapur Sözleşmesi'nin 13. maddesi farklı hukuk sistemlerine sahip iki veya daha fazla bölgesel birimle ilgili düzenleme getirmiş olup, imzacı devletler tüm bölgesel birimlerine veya bir ya da daha fazla birime Sözleşme'nin uygulanacağı doğrultusunda beyan verebileceklerdir¹²⁴³. Sözleşme'nin 13/(1) fıkrası uyarınca her zaman vereceği bir beyanla söz konusu beyanını değiştirebilir¹²⁴⁴. Beyanların Singapur Sözleşmesi 10. maddesi gereğince depoziter olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne yapılması ve 13/(2) fıkrası gereğince de Sözleşme'nin teşmil edildiği bölge birimlerinin açıkça belirtilmesi gereklidir. Sözleşme'nin 13/(4) fıkrası gereğince taraf devletin Sözleşme'nin 13/(1) fıkrası uyarınca bir beyanda bulunulmaması halinde, Singapur Sözleşmesi, ilgili taraf devletin tüm bölge birimlerinde uygulanacaktır¹²⁴⁵.

Singapur Sözleşmesi'nin 13/(3) maddesine göre;

Eğer Konvansiyona taraf olan bir devlet, Konvansiyon'un kapsamına giren konulara ilişkin olarak farklı hukuk sistemlerinin uygulandığı iki veya daha fazla bölgesel birime sahipse:

¹²⁴¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 283-284.

¹²⁴² Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 387, p.13.01.

¹²⁴³ Silvestri, "The Singapore Convention," 11; Dulce Lopes and Afonso Patrão, "Article 13 Non-Unified Legal Systems," in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 287, p.13.08; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 284.

¹²⁴⁴ Özsunay, "Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu," 45.

¹²⁴⁵ Lopes and Patrão, "Article 13 Non-Unified Legal Systems," 287, p.13.08.

- (a) Bir devletin hukukuna veya usul kurallarına yapılan her atıf, uygun olduğu ölçüde, ilgili bölgesel birimin yürürlükteki hukukuna veya usul kurallarına yapılmış gibi yorumlanacaktır;
- (b) Bir devletteki iş yerine yapılan her atıf, uygun olduğu ölçüde, ilgili bölgesel birimdeki işyerine yapılmış gibi yorumlanacaktır;
- (c) Bir devletin yetkili makamına yapılan her atıf, uygun olduğu ölçüde, ilgili bölgesel birimdeki yetkili makama yapılmış gibi yorumlanacaktır.

Singapur Sözleşmesi'nin 13. maddesi devletlere veya ilgili bölgesel birimlere Sözleşme'nin gerektiği gibi uygulanması için yürürlükte olan usul kurallarına sahip olma yükümlülüğü de getirmektedir¹²⁴⁶.

Arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmasında yer alan tarafın işyeri sadece anlaşma belgesinin “milletlerarası” olup olmadığını belirlemek için önemlidir¹²⁴⁷. Belirtilen nedenle ilgili düzenlemenin pratik açıdan önemli olmadığı literatürde vurgulanmıştır¹²⁴⁸. Bir devlet bütün bölgelerinde Sözleşme'nin uygulanmamasını seçse, arabuluculuk anlaşma belgesinin taraflarından biri bu dışlanan bölgeden olsa, arabuluculuk anlaşma belgesi “milletlerarası” şartını yerine getirdiği sürece hala Sözleşme uygulama alanı içinde kalacaktır¹²⁴⁹.

Singapur Sözleşmesi 13/(3)(b) maddesi dikkate alındığında lafzi yorumundan doğrudan anlaşılmasa dahi, yapılan atıf nedeniyle Sözleşme'nin 2/(1)(a)(b) maddeleri ile beraber değerlendirildiğinde eğer tarafın işyeri yoksa mutad meskeni esas alınacaktır¹²⁵⁰.

2.3.14 Madde 14: Yürürlüğe Giriş

Singapur Sözleşmesi 14. maddesi Sözleşme'nin yürürlüğe giriş süreci ve zamanlamasını düzenlemiştir¹²⁵¹. Sözleşme m. 14/(1) “*Bu Konvansiyon, üçüncü onay, kabul, tasdik veya katılım belgesinin tevdi edilmesinden altı ay sonra yürürlüğe girecektir*” şeklindedir. Bu düzenlemeden çıkan sonuç şudur; Singapur Sözleşmesi'nin 14/(1) fıkrasına göre bir devlet tarafından imza, onay süreci tamamlansa ve gerekli belgeler tevdi makamına iletilse dahi kendisi yönünden

¹²⁴⁶ Lopes and Patrão, “Article 13 Non-Unified Legal Systems,” 290, p.13.15.

¹²⁴⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 285.

¹²⁴⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 285.

¹²⁴⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 285.

¹²⁵⁰ Lopes and Patrão, “Article 13 Non-Unified Legal Systems,” 291, p.13.16.

¹²⁵¹ Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 46; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 390, p.14.02.

Sözleşme'nin yürürlüğe girebilmesi için altı ay beklemesi gerekecektir¹²⁵². Söz konusu bekleme sürecinde de Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 18. maddesine göre andlaşmanın konu ve amacına zarar verecek eylemlerden kaçınma yükümlülüğü bulunmaktadır¹²⁵³.

Singapur Sözleşmesi'nin 14/(2) maddesine göre; “Üçüncü onay, kabul, tasdik veya katılım belgesinin tevdiinden sonra bir devlet Konvansiyonu onaylar, kabul eder, tasdik eder veya katılırsa işbu Konvansiyon bu devlet açısından onay, kabul, tasdik veya katılım belgesinin tevdi edildiği tarihten 6 ay sonra yürürlüğe girer. Konvansiyon, 13. madde uyarınca işbu Konvansiyon’un teşmil edildiği bölgesel birimlerde bu maddede belirtilen beyanın bildiriminden altı ay sonra yürürlüğe girer.”

Özetle, Singapur Sözleşmesi 14. maddesi uyarınca Sözleşme'nin yürürlüğe giriş prosedürü iki adımdan oluşmaktadır¹²⁵⁴; birinci adıma göre en az üç enstrüman olmalıdır. İkinci adıma göre ise üçüncü onay, kabul, tasdik veya katılım belgesinin tevdi edilmesinden itibaren altı ay geçmiş olmalıdır.

2.3.15 Madde 15: Değişiklik

Bir milletlerarası sözleşme ne derece geleceğe öngörü ile hazırlanırsa hazırlansın, o günkü şartlar ve durumlar dikkate alınarak hazırlandığı için yapılma tarihinden belli bir süre sonra güncel durumlara ve ihtiyaçlara cevap vermekte zorlanabilecektir. Singapur Sözleşmesi'nin en önemli özelliklerden biri yaşayan ve gelişen bir sözleşme olmasıdır. Zira Sözleşme değişikliklere açık olması şeklinde kurgulanmıştır¹²⁵⁵.

Singapur Sözleşmesi'nin 15. maddesi Sözleşme'yle ilgili değişikliğin teklif edilmesi, tartışılması, kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesi için usule ilişkin prosedürü belirlemiştir¹²⁵⁶. Singapur Sözleşmesi'nin 15/(1) maddesine göre taraf devlet Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne Sözleşme metninde değişiklik yapılmasını teklif edebilecektir. Prosedür şu şekilde ilerleyecektir; öncelikle Genel

¹²⁵² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 288.

¹²⁵³ Javier Díez-Hochleitner, “Article 14 Entry Into Force,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 293, p.14.01.

¹²⁵⁴ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 391, p.14.03.

¹²⁵⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 290.

¹²⁵⁶ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 394, p.15.01.

Sekreter, değişiklik teklifini taraf tüm devletlere göndererek taraf devletlerin katılımıyla bir konferans yapılmasını ve bu konferansta teklifin oylanmasını talep edip etmediklerini beyan etmelerini isteyecektir. İlgili bildirim tarihinden itibaren dört ay içinde taraf devletlerin en az üçte birinin konferans lehine görüş vermesi durumunda Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler rehberliğinde bir konferans düzenleyecektir.

Sözleşme nasıl bir dizi müzakere ve görüş alış veriş sonucunda kısaca bir “consensus” ile oluşmuşsa; Sözleşme'nin 15/(2) maddesinde Sözleşme değişikliğinin de benzer şekilde yapılması düzenlenmiştir. Taraf devletler konferansta, fikir birliğinin sağlanması için gerekli çabayı gösterecektir. Süreç sonunda çabalar tüketilmiş ve bir fikir birliği sağlanamamış olursa en son yol olarak oylamaya geçilecek ve konferansta mevcut ve oy kullananların üçte iki çoğunluğuyla değişiklik kabul edilebilecektir. Değişiklik kabul edildikten sonra doğrudan yürürlüğe girmeyecektir¹²⁵⁷. Kabul edilen değişikliğin nasıl yürürlüğe gireceği ve bağlayıcı olacağı Sözleşme'nin 15. maddesinin 3 ve 4. fıkralarında belirlenmiştir. Bu düzenlemelere göre; kabul edilen değişiklik, depoziter tarafından, onay, kabul veya tasdik için tüm taraf devletlere gönderilecek, kabul edilen değişiklik, üçüncü onay, kabul veya tasdik belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edildiği tarihten itibaren altı ay sonra yürürlüğe girecektir.

Sözleşme'nin tüm tarafları değişikliğe rıza göstermedikleri takdirde iki farklı rejim yürürlükte olacaktır¹²⁵⁸. Yani, değişikliğin yürürlüğünden itibaren tüm taraf devletler için bağlayıcı olmayacak, yürürlüğe girdiği anda sadece bağlayıcılığını kabul eden taraf devletler yönünden bağlayıcı olacaktır¹²⁵⁹. Sözleşme'nin 15. maddesinin 5. fıkrasında bağlayıcılığı konusunda rıza gösteren taraf devletler yönünden değişikliğin ne zaman yürürlüğe gireceği de belirlenmiştir; üçüncü onay, kabul veya tasdik belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi işleminden sonra taraf devlet, değişikliği onaylarsa, kabul ederse veya tasdik ederse, taraf devlet için onay, kabul veya tasdik belgesinin tevdi edildiği tarihten itibaren altı ay sonra yürürlüğe girecektir.

¹²⁵⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 290.

¹²⁵⁸ Javier Diez-Hochleitner, “Article 15 Amendment,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 304, p.15.8.

¹²⁵⁹ Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 47; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 395, p.15.05.

2.3.16 Madde 16: Sözleşmeden Çekilme

Singapur Sözleşmesi'nin 16/(1) maddesine göre; “Konvansiyona taraf olan bir devlet, depozitere yazılı bildirimde bulunarak Konvansiyondan çekilebilir. Çekilme bu Konvansiyonun uygulandığı birleştirilmemiş hukuk sistemine sahip bölgesel birimlerden bazılarıyla sınırlanabilir.”

Singapur Sözleşmesi'nin 16/(2) maddesine göre; “Çekilme, depoziter tarafından bildirimin alınmasından 12 ay sonra etkili olur. Bildirimde çekilmenin daha uzun süre sonra etkili olacağını belirtildiği hallerde depoziter tarafından bildirimin alınmasından sonra belirtilen uzun sürenin sona ermesiyle çekilme etkili olur. Konvansiyon, çekilmenin sonuç doğurmaya başlayacağı andan önce yapılan sulh anlaşmaları açısından uygulanmaya devam eder.” Sözleşme'nin 16/(2) maddesinin son cümlesi Sözleşme'nin uygulanacağına güvenerek bir sulh anlaşması yapan tarafların beklentilerini hayal kırıklığına uğratmama amacına yöneliktir¹²⁶⁰. Ancak, Sözleşme hükümlerinin yürürlüğü noktasında herhangi bir zaman sınırlaması getirilmemiş olması dikkat çekicidir¹²⁶¹.

Görüldüğü üzere Sözleşme'ye katılım tüm devletlere açık ve serbest bırakıldığı gibi, taraf devlet Sözleşme'den istediği zaman bir bildirim ile çıkabilecektir¹²⁶². Bu konuda belli süreler öngörülmüş olup, ayrılma yönündeki irade beyanı, tevdi makamına ulaşmasından itibaren on iki ay sonra yürürlüğe girecektir¹²⁶³. Ayrılma beyanında bu süre, on iki aydan daha uzun bir süre olarak belirlenebildiği halde daha kısa süre belirlenmesi mümkün değildir¹²⁶⁴. Arabuluculuk anlaşma belgesi ayrılma beyanının yürürlüğe girmesinden önce imzalanmışsa ayrılma beyanı bu anlaşma belgesine etki etmeyecek ve anlaşmanın tarafları anlaşma belgesinin icrası için ayrılma beyanı yürürlüğe giren devletten icra edilebilirlik talebinde bulunabilecektir¹²⁶⁵. Ayrılma beyanı yürürlüğe girdiğinde arabuluculuk

¹²⁶⁰ Javier Díez-Hochleitner, “Article 16 Denunciations,” in *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, ed. Guillermo Palao (Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022), 307, p.16.4.

¹²⁶¹ Díez-Hochleitner, “Article 16 Denunciations,” 307, p.16.5.

¹²⁶² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 288; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 397, p.16.02.

¹²⁶³ Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 47; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 288; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 397, p.16.02.

¹²⁶⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 288; Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 397, p.16.02.

¹²⁶⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 289.

süreci başlamış ancak henüz arabuluculuk anlaşma belgesi imzaları tamamlanmamışsa Sözleşme uygulanmayacak ve ayrılma beyanında bulunan devletten icra edilebilirlik talep edilmesi durumunda talep reddedilecektir¹²⁶⁶.

2.4 Singapur Sözleşmesi'nin Uygulama Alanı, Temel Unsurları ve Türk Hukuku Yönünden Değerlendirme

2.4.1 Genel olarak Singapur Sözleşmesi Uygulama Alanı

Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanını düzenleyen 1. maddesi, Sözleşme'nin adeta çerçevesini çizmektedir¹²⁶⁷. Çalışma konumuzun temelini oluşturan Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanına ilişkin 1. maddesinin tam metni aşağıda sunulmuştur;

Madde I- Uygulama Alanı

1. Bu Konvansiyon, bir ticari uyuşmazlığın çözümü için arabuluculuk sonucunda taraflarca yazılı olarak yapılan ve yapıldığı sırada aşağıdaki şartlarla milletlerarası nitelik taşıyan anlaşmaya ("sulh anlaşması"na) uygulanır:
 - (a) Sulh anlaşmasının en az iki tarafının iş yerlerinin farklı devletlerde olması; veya
 - (b) Sulh anlaşmasının taraflarının iş yerlerinin bulunduğu devletin:
 - (i) Sulh anlaşmasından doğan borcun esaslı bir kısmının ifa edileceği devletten; veya
 - (ii) Sulh anlaşmasının konusunun en sıkı ilişkili olduğu devletten farklı olması.
2. Bu Konvansiyon
 - (a) taraflarından birinin (tüketici olarak) şahsı veya ailesi veya evi için yaptığı işlemlere ilişkin uyuşmazlıkların çözümü için yapılan;
 - (b) Aile, miras ve iş hukukuna ilişkin olan sulh anlaşmalarına uygulanmaz.
3. Konvansiyon, aynı zamanda aşağıdaki sulh anlaşmalarına uygulanmaz:
 - (a) (i) Mahkemece tasdik edilen veya mahkeme yargılaması sırasında yapılan; ve

¹²⁶⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 289.

¹²⁶⁷ Abramson, "Singapore Convention: Key Choices," 369.

(ii) Mahkemenin bulunduğu devlette mahkeme kararı olarak yerine getirilen sulh anlaşmaları;

(b) Hakem kararı olarak kaydedilen ve yerine getirilen sulh anlaşmaları¹²⁶⁸.

Yetkili makam, Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanını tespit ederken; zaman açısından uygulama alanını, konu açısından uygulama alanını ve yer açısından uygulama alanını inceleyecektir. Yetkili makam, Sözleşme'nin zaman açısından uygulama alanını tespit ederken Sözleşme'nin 8. maddesinde düzenlenen çekinceler, Sözleşme'nin 14. maddesinde düzenlenen yürürlüğe giriş, 15. maddesinde yer alan değişikliklerin yürürlüğe girişi ve Sözleşme'nin 16. maddesinde düzenlenen Sözleşme'den çekilme yönünden inceleme yapacaktır. Tüm bu incelemelerin sonucunda Singapur Sözleşmesi'nin yürürlükte olduğu sonuç ve kanaatine varırsa, sulh anlaşmasının ne zaman yapıldığını kontrol edecektir. Zira Sözleşme sadece yürürlüğe giriş tarihinden sonra yapılan sulh anlaşmalarına uygulanabilecektir.

Singapur Sözleşmesi'nin konu açısından uygulama alanına bir ticari uyuşmazlığın çözümü için arabuluculuk sonucunda yapılan milletlerarası sulh anlaşmaları girmektedir. Tarafların aralarındaki uyuşmazlık birden fazla olabilir, ancak sulh anlaşmasında sadece bir kısım uyuşmazlık çözüme kavuşmuş olabilir. Burada uyuşmazlık değil, sulh anlaşmasının konusu olan ve uzlaşa sağlanan uyuşmazlık esas alınacaktır. Uygulamada bazı durumlarda arabuluculuk görüşmeleri sırasında da yeni uyuşmazlıklar yaşanmakta, süreç sonunda tüm uyuşmazlıklarda ya da bir kısmında uzlaşa sağlanabilmektedir. Benzer şekilde taraflar arabuluculuk görüşmeleri sırasında aralarında daha önce yaşanmış başka uyuşmazlıkların da sulh anlaşmasına dahil edilmesini talep edebilmektedir. Singapur Sözleşmesi'nde sulh anlaşması ile nihai olarak çözülen tüm uyuşmazlıklar esas alınacaktır.

Yetkili makam konu açısından uygulama alanını tespit ederken; öncelikle kapsamı düzenleyen Singapur Sözleşmesi 1. maddesi ile tanımları düzenleyen 2. maddesinden ve sulh anlaşmasının şartlarının detaylı belirtildiği 4. maddesinden yararlanacaktır. Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanı için ticari bir uyuşmazlık ve uyuşmazlığın çözümüne yönelik milletlerarası nitelikteki sulh anlaşmasının varlığı önemli olduğu gibi, ilgili sulh anlaşmasının Sözleşme'nin 1/(3) maddesinde belirtildiği şekilde mahkeme kararı veya hakem kararı vasfında olmaması da

¹²⁶⁸ E.T. 13.02.2024,

<https://adb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/612021141924Singapur%20Konvansiyonu%20T%C3%BCrk%C3%A7e.pdf>.

önemlidir. Örneğin, hakem kararı olarak kaydedilen ve yerine getirilen sulh anlaşmaları Singapur Sözleşmesi kapsamında olmayacaktır.

Yetkili makam, Sözleşme'nin yer açısından uygulama alanını tespit ederken Sözleşme'nin 1. maddesi uyarınca sulh anlaşmasının yapıldığı tarihteki tarafların işyerlerini, işyerleri birden fazla ise sulh anlaşması yapıldığı sırada taraflarca bilinen veya öngörülen haller dikkate alınarak sulh anlaşmasıyla çözümlenen uyuşmazlıkla en sıkı ilişkiye sahip olan işyerini esas alacaktır. Taraflardan birinin herhangi bir işyerine sahip olmaması halinde de mutad meskeni esas alarak değerlendirme yapacaktır. Singapur Sözleşmesi'nin yer açısından uygulama alanı tespit edilirken tarafların işyerlerinin yanı sıra sulh anlaşmasından doğan borcun esaslı bir kısmının ifa edileceği devletin veya sulh anlaşmasının konusunun en sıkı ilişkili olduğu devletin de tespit edilmesi gerekebilecektir. Bir sulh anlaşması Singapur Sözleşmesi uygulama alanına giriyorsa tüm bu tespitlerden sonra yetkili makam -varsa tarafların argümanlarını (Sözleşme'nin 5. maddesinde belirtilen hukuki yollara başvuru red sebepleri gibi)- değerlendirebilecektir.

Milletlerarası sulh anlaşmalarının icrası konusunda yetkili makamın yol haritası bu bölümde kısaca özetlenmiştir. Aşağıdaki bölümlerde ise çalışma konumuzun temelini oluşturan Singapur Sözleşmesi'nin birinci maddesinde düzenlenen uygulama alanının unsurları inceleme konusu yapılacaktır.

2.4.2 Milletlerarası nitelik taşıması unsuru

Singapur Sözleşmesi kapsamında arabuluculuk sulh anlaşmasının icra edilebilmesi veya kesin delil niteliğine kavuşabilmesi için milletlerarası nitelik taşıması gerekmektedir¹²⁶⁹. Sözleşme kapsamında milletlerarası unsur nitelendirmeyi yapan makam tarafından ve Sözleşme'nin 1/(1) maddesi esas alınarak belirlenecektir. İcra edilebilirlik veya kesin delil niteliği konusunda milli ve milletlerarası arabuluculuk sulh sözleşmelerinin farklı değerlendirilmesini gerektiren analitik bir gerekçe olmasa da Çalışma Grubu II¹²⁷⁰, pragmatik bir yaklaşımla Singapur

¹²⁶⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 93; M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 881.

¹²⁷⁰ UNCITRAL çalışmalarını alanında ihtisalaşmış altı adet “Çalışma Grubu” ile yapılandırmıştır. Bkz. Slate II et al., “UNCITRAL,” 76; UNCITRAL bünyesinde yer alan altı çalışma grubunun ihtisas konuları şöyledir:

Çalışma Grubu I: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler

Çalışma Grubu II: Tahkim ve Arabuluculuk – Uyuşmazlık Çözümü

Çalışma Grubu III: Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Reformu

Sözleşmesi'nin uygulama alanını milletlerarası sulh sözleşmeleriyle sınırlandırmıştır¹²⁷¹. Singapur Sözleşmesi 1/(1) maddesi ile “milletlerarası” unsur yönünden işlevsel bir belirleme yapmıştır¹²⁷².

Çalışmamızın birinci bölüm, 1.1.4.3.1. kısmında incelediğimiz milli arabuluculuk, Singapur Sözleşmesi kapsamına dahil olmayacaktır. Singapur Sözleşmesi'nde belirtilen “milletlerarası unsur” tanım ve kapsamı 2002 tarihli UNCITRAL Model Kanun'a dayanmaktadır¹²⁷³. Ancak 2002 tarihli Model Kanun'dan farklı yanları da vardır. 2002 sayılı Model Kanun'un 1/(4) maddesiyle milletlerarası niteliğe sahip olma yönünden “arabuluculuk sözleşmesi” esas alınmış iken, Singapur Sözleşmesi ile “arabuluculuk sulh anlaşması” esas alınmıştır¹²⁷⁴. 2002 tarihli Model Kanun (m.1/f.6) arabuluculuk sulh anlaşmasının objektif olarak milletlerarasılık unsuru taşımadığı durumlarda dahi, tarafların subjektif iradesi ile anlaşma belgesinin milletlerarasılık unsuru taşıyabileceğini düzenlemiştir¹²⁷⁵. Bu düzenleme Singapur Sözleşmesi'nde yer almamaktadır. 2002 tarihli Model Kanun'da “uyuşmazlık konusunun en sıkı ilişkili olduğu devlet” şeklinde düzenleme yapılmış iken, Singapur Sözleşmesi'nde “sulh anlaşmasının konusunun en sıkı ilişkili olduğu devlet¹²⁷⁶” şeklindeki düzenleme tercih edilmiştir¹²⁷⁷. İcra edilebilirlikte önemli olan uyuşmazlığın kendisi değil, varılan anlaşmadır. Kaldı ki taraflar arabuluculuk sürecinde mevcut uyuşmazlıkların dışında başka konuları da anlaşmaya dahil etmekte özgürdürler. Arabuluculuk sürecinin esnek ve taraf hakimiyetine dayanan

Çalışma Grubu IV: Elektronik Ticaret

Çalışma Grubu V: İflas Hukuku

Çalışma Grubu VI: Gemilerin Mahkeme Kararıyla Satışı;

M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 30; *A Guide to UNCITRAL: Basic Facts*, 4.

¹²⁷¹ UN Doc. A/CN.9/861, p.39; UN Doc. A/CN.9/867, p.94; New York Sözleşmesi'ne benzer şekilde “Milletlerarası” terimi yerine “yabancı” terimi önerilmiş ise de kabul edilmemiştir. Arabuluculukta, tahkimden farklı olarak arabuluculuk yerinin olmaması ya da tespitin zorluğu kararda etkili olmuştur. UN Doc. A/CN.9/861, 7-8; Morris-Sharma, “Constructing the Convention on Mediation,” 498-499, p.31; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 93; M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 881; Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 20.

¹²⁷² Chong and Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements,” 455, p.13.

¹²⁷³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 94; 2018 tarihli UNCITRAL Model Kanun'un 3.2 maddesinde “uluslararası nitelik” konusunda ölçütler getirilmiştir. “Bir arabuluculuk, a) Bir arabuluculuk anlaşmasına taraf olanların iş yerleri, o anlaşma yapıldığı sırada farklı Devletlerde ise; veya b) Tarafların iş yerlerinin bulunduğu Devlet, (i) Ticari ilişkiden doğan borçların esaslı kısmının ifa edileceği Devletten; veya (ii) Uyuşmazlığın konusuyla en yakın bağlantı durumunda bulunan Devletten farklı ise “uluslararası” nitelikte sayılacaktır.” Bkz. Özsunay, *Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 52.

¹²⁷⁴ M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 51-52.

¹²⁷⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 95.

¹²⁷⁶ Singapur Sözleşmesi, I/(1)(b)(ii) m.

¹²⁷⁷ Chua, “Singapore Convention of Mediation,” 196.

yönü esas alındığında söz konusu düzenlemenin yerinde olduğunu değerlendirmekteyiz.

Singapur Sözleşmesi sadece milletlerarası unsur içeren arabuluculuk süreçleri için bir düzenleme getirmiştir¹²⁷⁸. Singapur Sözleşmesi'nde yer alan milletlerarası terimi yabancılık unsurunu içermektedir¹²⁷⁹. Uygulamada ve akademik dünyada “milletlerarası & uluslararası” tanımı konusunda bir birlik yoktur¹²⁸⁰. Yargıtay¹²⁸¹ yabancılık unsurunu “*bir hukukî işlemi veya ilişkiyi ya da olayı birden fazla devletin hukuku ile irtibatlı hâle getiren unsurdur.*” şeklinde tanımlamıştır.

HUAK 1/(2) maddesi uyarınca yabancılık unsuru taşıyanlar da dâhil olmak üzere, uyuşmazlık taraflarının üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesi kanunun kapsamına alınmıştır. HUAK'da yabancılık unsuru esas alınmakla beraber tanımı yapılmamış ve esas alınacak kriterler belirlenmemiştir. Singapur Sözleşmesi, HUAK'daki düzenlemeden farklı olarak “yabancılık unsuru” yerine, “milletlerarası unsur” kavramını tercih etmiştir ki, her iki kavramın genel olarak örtüştüğü söylenebilir¹²⁸².

HUAK kapsamında “yabancılık” unsuru tanımlanmadığı gibi, MÖHUK kapsamında da arabuluculuk konusunda bir düzenleme yer almamaktadır. MTK açısından konuya baktığımızda MTK 2. maddesindeki yabancılık unsuru yönünden genel olarak Singapur Sözleşmesi'ndeki ölçütler esas alınmıştır¹²⁸³. Ticari faaliyeti

¹²⁷⁸ Silvestri, “The Singapore Convention,” 7.

¹²⁷⁹ Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1196.

¹²⁸⁰ Silverstein, “Resolving Labor Disputes in US & EU,” 104.

¹²⁸¹ Yargıtay 9. HD, E.2020/5617, K.2020/16556, T.24.11.2020, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/e-2020-5617-k-2020-16556-t-24-11-2020>, E.T. 08.04.2023; İlgili Yargıtay Kararında “*İşçinin veya işverenin yabancı olması, işverenin işletme merkezinin yabancı bir ülkede bulunması, işçinin kendi işini mutad olarak yabancı bir ülkede yapması veya iş ilişkisinin yabancı bir ülke ile sıkı irtibatlı olduğunun durumun genelinden anlaşılması gibi hâllerde iş sözleşmesinde yabancılık unsurunun bulunduğu söz edilir.*” yönündeki açıklama ile yabancı unsur değerlendirilmiştir. Doğrudan Türk hukukunun maddi hukuk kurallarının uygulanmaması ve yabancı unsur taşıyan işlem ve ilişkilerde öncelikle MÖHUK 1. maddesi gereğince uygulanacak hukukun belirlenmesi veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşma hükümlerinin uygulanması gerektiği gerekçesi ile ilgili karar literatürde eleştirilmiştir. Bkz. Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 358, dipnot 502; Yargıtay başka bir kararında vatandaşlık ile yabancılık unsuru arasında bir bağ kurmuştur.: “*Evlat edinme isteğinde bulunan davacıların Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumda dava, kişi bakımından yabancılık unsuru içermektedir.*” Bkz. Yargıtay 2. HD, E.2010/13616, K.2010/15652, T.29.09.2010, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/2-hukuk-dairesi-e-2010-13616-k-2010-15652-t-29-9-2010>, E.T. 04.04.2024.

¹²⁸² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 96.

¹²⁸³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 96; M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 881; Ayrıntılı bilgi için bkz. birinci bölüm 1.1.4.3.2.5. kısım.

ilgilendiren uyuşmazlıklarda hangi durumların “yabancılık unsuru¹²⁸⁴” taşıdığı konusunda Singapur Sözleşmesi (m. 1/f.1) düzenlemesi ve kıstasları esas alınarak yasal düzenleme yapılması halinde uygulamada ortaya çıkacak karışıklıkların engelleneceği kanaatindeyiz.

2.4.2.1 İşyeri ölçütü

Singapur Sözleşmesi'nde milletlerarası nitelik yönünden tarafların vatandaşlığı veya tarafların tacir olup olmaması gibi durumlar önem arz etmemektedir. Singapur Sözleşmesi'ne göre arabuluculuk sulh sözleşmesinin milletlerarası nitelik taşıyıp taşımadığı, tarafların işyerlerinin bulunduğu ülkeye göre belirlenecektir. Singapur Sözleşmesi'nde “milletlerarası” unsur yönünden kural olarak uyuşmazlık taraflarının coğrafi konumları esas alınmıştır¹²⁸⁵. İşyerleri aynı devlette olan taraflar arasında bağitlanan arabuluculuk sulh anlaşması, icra edilebilirlik başka bir devlette talep edilse dahi milletlerarası unsura sahip olmayacak ve dolayısıyla Singapur Sözleşmesi uygulama alanına girmeyecektir¹²⁸⁶. Singapur Sözleşmesi 1/(1) maddesinde milletlerarası nitelik konusunda ölçütlerle (işyeri, borçların ifa edileceği yer ve konu itibarıyla sıkı ilişki) tanımlama yapılmış olup, söz konusu düzenlemeye göre arabuluculuk sulh anlaşmasının yapıldığı tarihte a) taraflardan en az ikisinin işyerleri farklı devletlerde ise veya b) tarafların işyerlerinin bulunduğu devletler (i) arabuluculuk sulh anlaşmasına göre borçların önemli bir kısmının ifa edileceği devletten farklı ise ya da (ii) arabuluculuk sulh anlaşmasının

¹²⁸⁴ “Yabancı unsur, kişi veya yer bakımından ortaya çıkabilir. Akdın kuruluş yeri, malların bulunduğu yer, ikametgah, mutad mesken, tarafların işyerleri gibi unsurlar yer bakımından yabancı unsurlardır. Tarafların farklı tabiiyette olması halinde ise kişi bakımından yabancı unsur vardır.” Bkz. Tiryakioğlu, *Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Satım Akitleri*, 6; “Sözleşmenin yabancı bir ülkede yapılması ya da sözleşmeye yabancı bir hukukun uygulanmasına yönelik hüküm konulması, taraflardan birinin yabancı olması gibi örnekler verilebilir.” Bkz. İsmail Aydın, *Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk* (İstanbul: Onikilevha, 2022), 226.

¹²⁸⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 94; M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 882; Arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmasının taraflarının vatansız olması ya da vatandaşlıklarının Singapur Sözleşmesi yönünden bir önemi bulunmamaktadır. Bkz. Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 856.

¹²⁸⁶ Rajesh Sharma, “Finding Place of Business for the Purpose of the Singapore Convention: Finding Nemo or Playing Squid Game,” in the proceedings of *The 2nd KIMC International Seminar, Understanding and Utilization of the Singapore Convention on Mediation*, ed. Sang Hyuck Lee, organized on December 3, 2021 by Korea International Mediation Centre, 119, E.T. 01.05.2024, <https://kimc.seoul.kr/forum/view/190763>; Singapur Sözleşmesi 1/(1)(b) maddesi uyarınca sulh anlaşmasının taraflarının iş yerlerinin bulunduğu devletin sulh anlaşmasından doğan borcun esaslı bir kısmının ifa edileceği devletten veya sulh anlaşmasının konusunun en sıkı ilişkili olduğu devletten farklı olması durumunda milletlerarası nitelik taşıyabilecektir.

konu itibariyle en sıkı ilişkili olduğu devletten farklı ise milletlerarası unsur gerçekleşmiş olacaktır¹²⁸⁷.

Singapur Sözleşmesi'nin 2/(1) maddesinde yer alan, işyeri¹²⁸⁸ kavramı “Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (*The United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods - CISG*)” 10. maddesine benzer bir düzenlemedir¹²⁸⁹. Öner'e göre Viyana Satım Sözleşmesi'ndeki “işyeri” kavramında iki unsur aranmalıdır: süreklilik ve bağımsızlık¹²⁹⁰. Viyana Satım Sözleşmesi'nin 10. maddesinde benzer bir düzenleme yer almakta olup ilgili maddede “...tarafarca bilinen veya öngörülen haller...” şeklinde iken, Singapur Sözleşmesi 2/(1)(a) maddesinde “...tarafarca bilinen veya dikkate alınan haller...” şeklinde düzenlenmiştir. Singapur Sözleşmesi'nde “işyeri” kavramı tanımlanmamış, ancak bu konuda yol gösterici bazı düzenlemelere yer verilmiştir. Sözleşme'nin 2/(1)(a) maddesine göre “Eğer taraflardan birinin birden fazla işyeri varsa, ilgili işyeri, sulh anlaşması yapıldığı sırada taraflarca bilinen veya öngörülen haller dikkate alınarak sulh anlaşmasıyla çözümlenen uyuşmazlıkla en sıkı ilişkiye sahip olan iş yeridir.” Sözleşme'nin 2/(1)(b) maddesine göre “Eğer taraflardan biri herhangi bir işyerine sahip değilse iş yeri ibaresi mutad meskeni¹²⁹¹

¹²⁸⁷ Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 339-340; Zhao, “Singapore Mediation Convention,” 542.

¹²⁸⁸ İşyeri kavramının esas alınmasının nedeni Sözleşme'nin uluslararası ticari arabuluculuğu düzenliyor olmasıdır. Bkz. Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 990-991; Singapur Sözleşmesi'nin İngilizce metninde “*place of business*” kavramı kullanılmış olup, Sözleşme'nin Türkçe metninde “işyeri” olarak tercüme edilmiştir. Kanaatimizce işyeri kavramı tam karşılığı olmadığı gibi, “ticari işletmenin bulunduğu yer”, “işletmenin bulunduğu yer” ve “merkezin bulunduğu yer” kavramları da yeterli gelmeyecektir. Türk Ticaret Hukuku ticari işletme esasına dayandığından “ticari işletmenin bulunduğu yer” olarak yorumlanabileceği düşünülebilir. Ticari iş kavramını düzenleyen TTK m. 3 gereğince “*Bu Kanunda düzenlenen hususlarla bir ticari işletmeyi ilgilendiren bütün işlem ve fiiller ticari işlerdendir.*” İlgili madde uyarınca TTK'da düzenlenen tüm hususlar ticari iş olarak kabul edildiğinden “ticari işletmenin bulunduğu yer” kavramı da dar kalabilecektir. “İşletmenin bulunduğu yer” kavramı kullanılırsa da geniş bir kavram olacaktır. “Merkez” kavramı da “işyerine” göre daha dar bir kavram olduğundan tercih edilmemelidir.

¹²⁸⁹ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 882; Viyana Satım Sözleşmesi'nde de “işyeri” kavramı tanımlanmamıştır. Bkz. Özlem Öner, “Viyana Satım Sözleşmesi'nin Uygulanma Alanı, Yorumlanması ve Bağlayıcılığı,” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 8, sy. 31 (Temmuz 2017): 808.

¹²⁹⁰ Öner, “Viyana Satım Sözleşmesi,” 809.

¹²⁹¹ En yakın bağlama sebebinin kişinin bulunduğu ülke hukuku olduğu varsayımından hareket eden mutad mesken kavramı özellikle yabancı işçi çalıştıran veya göç alan ülkelerde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bkz. Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 63-64; Türk Hukukunda mutad mesken kavramı ile ikametgah (yerleşim yeri) kavramları farklıdır. Bkz. Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 123; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 219; HMK 9/(1) fıkrası uyarınca “*Türkiye’de yerleşim yeri bulunmayanlar hakkında genel yetkili mahkeme, davalının Türkiye’deki mutad meskeninin bulunduğu yer mahkemesidir.*”; Mutad mesken kavramında genel kabul gören tanımlama yaşamın ağırlık merkezinin bulunduğu yerdir. Bkz. Şanlı, Esen ve Figanmeşe,

olarak kabul edilecektir.” Ancak görüldüğü gibi bu düzenlemeler işyeri kavramının netleşmesi konusunda tek başına yeterli değildir.

İşyeri kavramının tarafın ekonomik varlığının bulunduğu veya esaslı ekonomik faaliyetin olduğu yer olarak tanımlanması için girişimde bulunulmuş ise de bu öneri kabul edilmemiştir¹²⁹². Kabul edilmeme gerekçesi ise işyeri kavramının ticaret hukuku bağlamında iyi bilinen bir kavram olmasıdır¹²⁹³. Literatürde sözleşmedeki “işyeri” kavramının anlamı konusunda tartışmalar ve doğal olarak endişeler bulunmaktadır¹²⁹⁴. Gerçekten de bu konuda yeknesaklığın sağlanması imkansız olmamakla beraber, kolay görünmemektedir. Singapur Sözleşmesi'nin devletlerin iç hukuklarından, mahkemelerin yorumlarından, literatürdeki görüşlerden ayrı olarak tek başına değerlendirilmesi doğru olmayacaktır. Zira Singapur Sözleşmesi daha büyük bir yapbozun, daha geniş bir arabuluculuk ekosisteminin kritik bir parçasıdır¹²⁹⁵.

Türk Ticaret Hukuku açısından “işyeri” kavramına baktığımızda 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda ve Türk Ticaret Hukuku literatüründe işyeri kavramı yer almamaktadır. TTK esas itibarıyla ticari işletme temelinden hareket etmiştir¹²⁹⁶. TTK 11/(1) maddesinde ticari işletme tanımı yapılmış olup, “*Ticari işletme, esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutan faaliyetlerin devamlı ve bağımsız şekilde yürütüldüğü işletmedir.*” Görüldüğü üzere ticari işletme tanımında işyeri ile ilgili doğrudan bir bağlantı olmasa da dolaylı bir bağlantı bulunmaktadır.

Milletlerarası Özel Hukuk, 44; Mutad mesken kavramı, kişinin sosyal çevre, aile ve iş çevresiyle gerçekleştirdiği ve sosyal bütünleşmeyi ifade eden bir yerde oturma olarak ifade edilebilir. Bkz. Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 121; Mutad mesken, geçici olmayan ancak yerleşim yeri gibi sürekli kalma niyetinin aranmadığı otumlardır. Bkz. Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 219.

¹²⁹² Sharma, “Finding Place of Business,” 117.

¹²⁹³ Sharma, “Finding Place of Business,” 117.

¹²⁹⁴ Giovanni Matteucci, “The Singapore Convention on Mediation, Challenges and Opportunities: The 2nd KIMC International Seminar, Seoul, December 3, 2021,” *ADR ITALIA Rivista ufficiale del Comitato ADR & Mediazione* 9, no. 1 (2022): 81; Çalışma Grubu II'nin 5-9 Şubat 2018 tarihli 68. oturumunda da “işyeri” kavramı ele alınmıştır. Çalışma Grubu tarafların iş yerlerinin aynı Devlette olduğu durumları da kapsayacak şekilde genişletilmesi hususunu değerlendirmiştir. Farklı yargı sistemlerinde genel olarak kabul görecektir basit ve açık bir formül üzerinde uzlaşmanın mümkün olamayacağı değerlendirilmiştir. Bu şekilde bir genişleme yapılması halinde, yetkili makaman tarafların kurumsal yapısını değerlendirmek zorunda kalacağı ve bunun da yetkili makama gereksiz yere yük getirebileceği sonucuna varılmıştır. Bkz. UN Doc. A/CN.9/934, 5-6, p.27-28.

¹²⁹⁵ Matteucci, “Singapore Convention, 2nd KIMC Seminar,” 83.

¹²⁹⁶ Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 25; Tamer Bozkurt, *Ticaret Hukuku*, 5. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 1.

Türk Ticaret Kanunu'nda “merkez” teriminin tanımı yapılmamış olmakla beraber merkeze tescil ve ilan gibi bazı hukuki sonuçlar düzenlenmiştir¹²⁹⁷. Singapur Sözleşmesi yönünden ticari işletmenin merkezi işyeri olarak kabul edilecektir. Sözleşmelerin müzakere edildiği yer, ticari fuar alanı, sergi stantları, çevrimiçi toplantılarda sunucunun bulunduğu yer işyeri olarak kabul edilmez¹²⁹⁸.

İşyeri kavramı netleştirilirken tüzel kişilik aranacak mıdır? Türk hukukuna göre gerçek kişi tacir de olabileceğinden “işyeri” kavramında tüzel kişiliğin aranmaması gerektiği kanaatindeyiz¹²⁹⁹. İşletme merkezi mi yoksa idare merkezi¹³⁰⁰ mi esas alınacaktır? Bir ticaret şirketinin yönetim kurulu ya da genel kurulunun yapıldığı yer işyeri olarak kabul edilebilecek midir? Kanatımızca sadece yönetim ya da genel kurul toplantısının bir mekanda yapılmış olması, o yeri işyeri kılmayacaktır. Şube¹³⁰¹, işyeri olarak kabul edilecek midir? Bir şube genelde işyeri olarak kabul edilmekle beraber, irtibat bürosu işyeri değildir¹³⁰². Satış mağazası “işyeri” olarak kabul edilecek midir? Ticaret Sicil Yönetmeliği 118/(1) maddesi uyarınca satış mağazaları kanunen şube olarak kabul edilmiş olup, satış mağazasının bulunduğu yerin de işyeri olarak kabulü gerekir¹³⁰³.

¹²⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Bozer ve Celal Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 8. bası (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2023), 17 vd.

¹²⁹⁸ Sharma, “Finding Place of Business,” 120; Ahmet Kaan Yılseli, “Vienna Satım Sözleşmesinin (CISG) Yorumlanması ve Boşluklarının Doldurulması” (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 27, YÖK Tez Merkezi (750078).

¹²⁹⁹ Benzer bir yorum Uluslararası Satım Sözleşmesi için yapılmış olup, işyeri hem tüzel kişiler hem de gerçek kişiler için öngörülen bir bağlama noktasıdır. Bkz. Çalışkan, *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafı*, 76; Gerçek kişi için işyeri kavramı mesleki veya ticari faaliyetin yürütüldüğü yer olarak kabul edilirken, tüzel kişiler için sanayi veya ticari faaliyetlerin yürütüldüğü yer olarak bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bkz. Çalışkan, *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafı*, 76.

¹³⁰⁰ Özbek, işyeri kavramı ile idare merkezini eş anlamlı olarak bir arada kullanmıştır. Bkz. M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 882; Rajesh Sharma'ya göre şirketler söz konusu olduğunda işyeri idari merkezdir. Bkz. Sharma, “Finding Place of Business,” 120; İş merkezi şeklindeki kullanım için bkz. Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 162.

¹³⁰¹ Şube, TTK'da tanımlanmamış ancak Ticaret Sicil Yönetmeliği 118/(1) maddesinde tanımlanmıştır. Bkz. Ticaret Sicil Yönetmeliği m. 118/(1) “Bir ticari işletmeye bağlı olup ister merkezinin bulunduğu sicil çevresi içerisinde isterse başka bir sicil çevresi içinde olsun, bağımsız sermayesi veya muhasebesi bulunup bulunmadığına bakılmaksızın kendi başına sınai veya ticari faaliyetin yürütüldüğü yerler ve satış mağazaları şubedir.”

¹³⁰² Sharma, “Finding Place of Business,” 120.

¹³⁰³ 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 156. maddesinde işyeri geniş bir bakış açısıyla tanımlanmış olup, mağaza ve depolar dahil birçok alan işyeri olarak kabul edilmiştir. Bkz. “Madde 156 – Ticari, sınai, zirai ve mesleki faaliyette iş yeri; mağaza, yazıhane, idarehane, muayenehane, imalathane, şube, depo, otel, kahvehane, eğlence ve spor yerleri, tarla, bağ, bahçe, çiftlik, hayvancılık tesisleri, dalyan ve voli mahalleri, madenler, taş ocakları, inşaat şantiyeleri, vapur büfeleri gibi ticari, sınai zirai veya mesleki bir faaliyetin icrasına tahsis edilen veya bu faaliyetlerde kullanılan yerdir.”

Tacir yardımcıları açısından da konuyu değerlendirmemiz faydalı olacaktır. Tacire bağlı olmayan bazı tacir yardımcıları tacir niteliğinde ise faaliyet gösterdiği yer kendisi açısından işyeri olarak yorumlanabilir. Bir ticaret şirketinin acentesinin ya da temsilcisinin bulunduğu yer esas alınabilecek midir? Bir acentenin bulunduğu yer, acente için işyeri olabilir. Temsilcinin işyeri temsil olunanın işyeri olarak kabul edilebilecektir. Simsar¹³⁰⁴ ayrı işyerine sahiptir. Bu nedenle kendisi açısından işyeri olarak kabul edilebilir. Ticari vekil tacire bağlı tacir yardımcısıdır. Pazarlamacı ise tacire bağlı olmayan tacir yardımcılarındandır. Özellikle tacir yardımcılarının devreye girdiği durumlarda tacir yardımcısının tacire bağlı olup olmadığı, temsil yetkisinin olup olmadığı, hangi ticaret unvanını kullandığı ve ticaret hukuku ile vergi hukuku esas alınarak işyerinin kimin üzerine kayıtlı olduğu gibi soruların araştırılması gerekebilecektir. Kısaca, tacir yardımcıları yönünden “işyeri” yorumlanırken her somut olayda değerlendirme yapmamız yerinde olacaktır.

Singapur Sözleşmesi iş hukuku uyumsuzlukları hakkında uygulanmayacağından 4857 sayılı İş Kanunu'nun 2/(1) maddesinde¹³⁰⁵ tanımı yapılan “işyeri” tanımı yol gösterici olsa da doğrudan esas alınması mümkün değildir. Türk hukukunda HMK 410. maddesinde ve MTK 3. maddesinde tahkimde yetkili mahkemenin tespiti açısından “işyeri” kavramına yer verilmiş ise de ilgili maddelerde tanımı bulunmadığı gibi, madde gerekçelerinde de işyeriyle ilgili belirleyici bir açıklama yer almamaktadır.

MÖHUK açısından “işyeri” terimini değerlendirdiğimizde, MÖHUK'un çeşitli maddelerinde (28. m., 29. m., 30. m. gibi) işyeri teriminin kullanıldığı, özellikle sözleşmeden doğan borç ilişkilerinde tatbik edilecek hukuk konusunda düzenleme içeren 24. maddesinde kullanımının tercih edildiğini görmekteyiz¹³⁰⁶. MÖHUK 24. maddenin gerekçesinde “işyeri” teriminin Türk hukukuna yabancı bulunmadığı belirtildikten sonra, uygulamanın ve doktrinsel tartışmaların önünü açık bırakmak gayesiyle kanunda tanım verilmediği vurgulanmıştır¹³⁰⁷.

¹³⁰⁴ 6098 sayılı TBK ile “tallallık sözleşmesi” terimi “simsarlık sözleşmesi” olarak değiştirilmiştir. Ancak, 6102 sayılı TTK'da “tallal” terimi yer almamaktadır. Bkz. Bozer ve Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 154.

¹³⁰⁵ 4857 sayılı İş Kanunu'nun 2/(1) maddesi: “İşveren tarafından mal veya hizmet üretmek amacıyla maddi olan ve olmayan unsurlar ile işçinin birlikte örgütlendiği birime işyeri denir.”

¹³⁰⁶ MÖHUK'da işyeri kavramı önemli bir bağlama noktasıdır. Bkz. Çalışkan, *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafı*, 75.

¹³⁰⁷ <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1324m.htm>, E.T. 20.07.2023.

Günümüzde çok yaygınlaşan fiziki bir mekana bağlı kalmadan online çalışmaları da değerlendirmek yerinde olacaktır. Örneğin, bir otel odasında, cafede, bir sanal ofiste ya da homeofisde faaliyet gösterilmesi halinde bu alanlar “işyeri” olarak kabul edilebilecek midir? İşyeri kavramında çalışma masası ve bilgisayar gibi malzemelerin yer aldığı fiziki bir mekan şart mıdır? Kanaatimizce teknolojik gelişmeler ışığında online çalışmaları yorumlarken ve “işyeri” belirlenirken çok geniş yorumlanması sıkıntılara yol açabilecektir. Hiç kuşkusuz işyeri bir ticari organizasyonu işaret etmektedir ve her somut olayda ticari işin niteliğine göre değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Arabuluculuk sulh sözleşmesinde taraflardan birinin birden fazla işyeri varsa sulh sözleşmesi yapıldığı sırada taraflarca bilinen veya öngörülebilir durumlar nazara alınarak, anlaşma konusu uyuşmazlıkla en sıkı ilişkiye sahip işyeri esas alınacaktır¹³⁰⁸. En sıkı ilişkiye sahip işyeri ölçütünde daha hukuki bir anlatımla ticari faaliyetin yoğunlaştığı ve işlemlerin yürütüldüğü yer olarak yorumlamak yerinde olacaktır. İşyerinin hangi anda mevcut olması konusunda Sözleşme'nin 1/(1) maddesinden hareketle “...yapıldığı anda...” ibaresinden hareketle sulh anlaşmasının bağitlandığı tarihteki işyeri olarak yorumlamak yerinde olacaktır¹³⁰⁹.

Sulh sözleşmesinin taraflarının işyerlerinin Singapur Sözleşmesi'ne taraf olmayan ülkelerde olması hali de yine milletlerarası unsur açısından bir farklılık yaratmayacak, milletlerarası unsur gerçekleşmiş olacaktır¹³¹⁰. Çok taraflı uyuşmazlıklarda yani ikiden fazla tarafı olan sulh sözleşmelerinde taraflardan yalnızca ikisinin işyerinin farklı olması da milletlerarası unsurun mevcudiyeti için yeterlidir¹³¹¹.

Taraflardan biri gerçek kişi tacir konumunda ise ve herhangi bir işyeri yoksa, bu durumda işyeri değil, tarafların mutad meskeni (*habitual residence*) esas alınacaktır¹³¹². Literatürde Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanına tüketici

¹³⁰⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 96; M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 884.

¹³⁰⁹ Hangi tarihteki işyerinin esas alınacağına dair Sözleşmede hüküm olmasa da arabuluculuk sulh anlaşmasının bağitlandığı tarihin esas alınması gerektiği şeklindeki görüş için bkz. Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 857.

¹³¹⁰ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 882.

¹³¹¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 94; M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 882.

¹³¹² M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 884; Son yıllarda şahsi statü sorunlarının çözümünde mutad meskeni kavramı tercih edilmektedir. Bkz. Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 113.

uyuşmazlıkları dahil olmadığından ilgili düzenlemenin uygulama kabiliyetinin sınırlı olacağı değerlendirilmektedir¹³¹³.

2.4.2.2 Borcun ifa edileceği yer ölçütü

Arabuluculuk anlaşma belgesinde belirlenen yükümlülüklerin önemli bir bölümü uyuşmazlık taraflarının işyerlerinden farklı bir ülkede yerine getirilecekse Sözleşme'nin 1/(1)(b)(i) maddesi uyarınca iki farklı ülke şartı ve dolayısıyla milletlerarasılık unsuru gerçekleşmiş olacaktır¹³¹⁴.

İfa yeri borcun lokalize edildiği bir yer olup, borcun özüne ilişkindir¹³¹⁵. Kanunlar ihtilafı ve milletlerarası yetki kurallarında yer alan ölçütler aynı ya da benzer ölçütler olabilmektedir¹³¹⁶. Özellikle sözleşmeler açısından temel yetki kriteri olarak kabul edilen ifa yeri kanunlar ihtilafı alanındaki yeri esas alınarak değerlendirilebilir¹³¹⁷.

İfa yeri ölçütü milletlerarası unsur taşıyan uyuşmazlıklarda yetki kriteri olarak sıkça karşılaşılan bir kavramdır. Genel olarak dört grup halinde sınıflandırma yapılabilir¹³¹⁸; birinci olarak uyuşmazlık konusu borcun ifa yeri¹³¹⁹, ifa yerini belli bir yer olarak belirleyen kurallar¹³²⁰, karakteristik edimin ifa yeri¹³²¹ ve sözleşmenin ifa yeri¹³²² sayılabilir. Singapur Sözleşmesi'nin esas aldığı kriter ise “Sulh anlaşmasından doğan borcun esaslı bir kısmının ifa edileceği devlet” in belirlenmesine yöneliktir.

Singapur Sözleşmesi'nin 1/(1)(b)(i) maddesi uyarınca yetkili makam üç ayrı tespitte bulunacaktır. İlk olarak sulh anlaşmasının konusunu teşkil eden borç, ikinci olarak borcun esaslı kısmı ve son olarak ifa yeri tespittir. Arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmasında taraflar ifa yerini açıkça ya da zımni olarak belirlemiş olabilirler. Eğer ifa yeri taraflarca belirlenmemiş ise tespiti görece daha zor olacaktır. Birden fazla ve farklı nitelikte borcu içeren komplike milletlerarası unsurlu anlaşmalarda özellikle borcun esaslı kısmının tespiti güçlükler barındırabilir. Borçla

¹³¹³ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 884.

¹³¹⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 94; Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 161.

¹³¹⁵ Banu Şit Köşgeroğlu, *Milletlerarası Yetki Tesisinde İfa Yeri Kuralı*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 66-67.

¹³¹⁶ Köşgeroğlu, *Milletlerarası Yetki Tesisinde İfa Yeri Kuralı*, 64.

¹³¹⁷ Köşgeroğlu, *Milletlerarası Yetki Tesisinde İfa Yeri Kuralı*, 64-65.

¹³¹⁸ Köşgeroğlu, *Milletlerarası Yetki Tesisinde İfa Yeri Kuralı*, 90-91.

¹³¹⁹ Brüksel Sözleşmesi 5/(1) maddesi örnek verilebilir.

¹³²⁰ Brüksel I Tüzüğü 5/(1)(b) ve Yeni Brüksel I Tüzüğü 7/(1)(b) maddeleri örnek verilebilir.

¹³²¹ İsviçre MÖHK 113. maddesi örnek verilebilir.

¹³²² HMK 10. maddesi örnek verilebilir.

bağlantılı olarak eşit ağırlığa sahip iki ayrı ifa yeri varsa tespit güçleşebilecektir. Tarafların tüm borçları para borcu ise değeri fazla olan borcun esaslı kısmıdır. Ancak tüm edimler para borcuna yönelik değilse sulh anlaşmasının milletlerlerarası unsur içerip içermediğinin belirlenmesi kolay olmayacaktır.

Yukarıda belirtilen nedenlerle konuyu örneklerle somutlaştırmamız faydalı olacaktır. Şöyle ki haksız rekabetin önlenmesi uyuşmazlığında haksız rekabetin işlenmesine etkili olan malların imhasının Hindistan'da yapılacağı, ancak tazminat bedelinin ödenmesi ediminin tarafların işyerlerinin bulunduğu Türkiye'de yapılacağı bir arabuluculuk sulh anlaşması milletlerarası nitelik içerebilecektir. Başka bir örnek verecek olursak tarafların işyerlerinin Türkiye'de olduğu, taşıma sözleşmesinden kaynaklı üç taraflı (gönderen, taşıyıcı ve taşıyıcı yardımcısı) bir uyuşmazlık olduğunu düşünelim. Eşya taşıma sırasında meydana gelen hasar bedeli, gecikmeden doğan zarar, eşyanın teslimi ve taşıyıcının yardımcısının kusurundan dolayı kısmi ödeme edimlerinin arabuluculuk sulh anlaşması ile kararlaştırıldığını varsayalım. Taşıyıcı yardımcısının kısmi ödemesinin Türkiye'de yapılmasının, geri kalan hasar bedeli, gecikmeden doğan zarar ve eşya tesliminin Avustralya'da yapılmasının kararlaştırıldığı bir anlaşmada yükümlülüklerin önemli bir bölümü uyuşmazlık taraflarının işyerlerinden farklı bir ülke olan Avustralya'da gerçekleştirileceği için arabulucu sulh anlaşması milletlerarası nitelik taşıyacaktır.

Literatürde Sözleşmenin 1/(1)(b)(i) maddesi tarafların kendi iradeleriyle bir arabuluculuk anlaşma belgesini Singapur Sözleşmesi kapsamına dahil edebilecekleri gerekçesiyle haklı olarak eleştirilmiştir¹³²³. Örneğin tüm tarafların işyerlerinin Artvin'de olduğu bir uyuşmazlıkta tarafların arabuluculuk anlaşma belgesi ile mal değişimi ile kararlaştırılan bedelin ödenmesi ediminin Gürcistan'da yapılmasına karar vermeleri halinde yükümlülüklerin önemli bir bölümü Gürcistan'da gerçekleştirileceğinden uyuşmazlık milletlerarasılık nitelik taşıyabilecektir.

2.4.2.3 Sulh anlaşmasının konusu itibariyle sıkı ilişki ölçütü

Singapur Sözleşmesi'nin 1/(1)(b)(ii) maddesi uyarınca arabuluculuk sulh anlaşmasının taraflarının işyerlerinin bulunduğu ülke, arabuluculuk anlaşma belgesinin konusu ile yakın bağlantı bulunan ülkeden farklı ise yine milletlerarasılık

¹³²³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 94-95.

kriteri sağlanmış olacaktır¹³²⁴. Bu durumu da örneklerle somutlaştırabiliriz. İşyerleri Amerika Birleşik Devletleri'nde olan tarafların arasında güzel sanat eseri mahiyetindeki bir fotoğraf eserinin manevi ve mali hakları ile ilgili bir ticari uyuşmazlık olduğunu varsayalım. Tarafların işyerleri Amerika Birleşik Devletleri'nde olmakla beraber sulh anlaşmasının konusu Türkiye'deki bir özel müzede sergilenen fotoğraf ise yine milletlerarası unsur içermiş olacaktır.

Singapur Sözleşmesi'nin 1/(1)(b)(i) maddesinde sulh anlaşmasından doğan “*borcun esaslı bir kısmının*” ifa edileceği devlet ile Sözleşme'nin 1/(1)(b)(ii) maddesinde sulh anlaşmasının konusunun “*en sıkı ilişkili olduğu*” devlet kavramlarına yer verilmiştir. Herşeyden önce ilgili düzenlemeler birbirine çok yakın olup, farklarının ortaya konulması güçtür. Kavramlar muğlak olduğundan eleştiriye açıktır. Öngörülebilirlik ve hukuki kesinlikten de uzaktır. Borcun esaslı kısmı ve anlaşmanın konusunun en sıkı ilişkili olduğu devlet kavramları konusunda Sözleşme'de bir açıklama ya da yönlendirme yer almamaktadır. Borcun esaslı kısmını tahlil ederken sadece niceliğe değil, niteliğe de bakmak gerekecektir. Örneğin arabuluculuk faaliyeti sonucunda yapılan sulh anlaşmasının konusunun on ayrı borç kalemi içerdiğini düşünelim. Söz konusu borçların dokuzunun A devletinde ifa edileceğini, sadece bir adet borcun B devletinde ifa edileceğini varsayalım. Yetkili otorite sadece nicel verileri esas alırsa A ülkesi borcun esaslı kısmının ifa edileceği devlet olarak kabul edilebilecektir. Eğer yetkili makam hem nicel hem de nitel verilerden yola çıkarsa borcun esaslı kısmının ifa edileceği devletin B devleti olduğuna karar verebilecektir. Kısaca borcun esaslı kısmında sadece parasal tutar, sayısal oran ve zaman süreci gibi kıstaslar değil, bir borcu önemli kılan her detay değerlendirilmelidir. Kanaatimizce söz konusu kavramların takdir ve yorumu her somut olayın özelliği dikkate alınarak icra edilebilirlik talep edilecek devlet tarafından yapılacaktır¹³²⁵. Sonuç olarak milletlerarası sulh sözleşmesinin denetimi menşe devlette değil, icra edileceği devlette ve sınırlı sebeplere bağlı olarak yapılabilir¹³²⁶.

¹³²⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 95.

¹³²⁵ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 162.

¹³²⁶ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 883.

2.4.2.4 Milletlerarası niteliğin tespitinde dikkate alınacak zaman ölçütü

Ticari faaliyetler sürekli olarak dinamizm ve değişim içinde olduğundan hangi zaman aralığında milletlerarası niteliğin aranacağı konusu önemli bir konudur. Singapur Sözleşmesi uyarınca arabuluculuk sulh sözleşmesi yapıldığı (imzalandığı) tarih esas alınarak milletlerarası nitelik taşıyıp taşımadığına karar verilecektir¹³²⁷. Arabulucuya ya da arabuluculuk merkezine başvuru tarihinin, arabuluculuk sürecinin başladığı tarihin, ara toplantıların yapıldığı tarihin ya da arabuluculuk sürecindeki durumun önemi yoktur. Zira Singapur Sözleşmesi 1/(1) maddesine göre sulh anlaşmasının yapıldığı sırada milletlerarası nitelik taşıması gerektiği düzenlenmiştir.

Bu düzenleme son derece yerindedir ve uygulamada karışıklığın önüne geçecek mahiyettedir. Misal olarak sulh sözleşmesi yapıldığı sırada tarafların işyerleri farklı devletlerde iken, sonradan taraflardan biri diğer tarafın işyerinin olduğu devlete taşınmış olabilir. Bu durumda “arabuluculuk sulh sözleşmesinin yapıldığı tarih” esas alınacağından sulh sözleşmesi milletlerarasılık nitelik taşımış olacaktır. Taraflardan biri arabuluculuk süreci sırasında işyerini başka bir ülkeye taşımış olabilir, sulh sözleşmesi yapıldığı sırada şartlar oluşmuşsa milletlerarası varlığın kabulü gerekecektir.

Schnabel’e göre arabuluculuk sulh anlaşmasının icra talebinin yapıldığı zamanda da milletlerarası unsur kriteri gerçekleşmiş olabilecektir¹³²⁸. Doktrindeki karşı görüşe göre icra talebinin yapıldığı zamanda milletlerarası kriterin sağlanması arabuluculuk sulh anlaşmasının Singapur Sözleşmesi kapsamına girmesi için yeterli değildir¹³²⁹. Milletlerarası nitelik konusunda sulh sözleşmesinin yapıldığı tarih önemlidir. Biz de bu görüşün Singapur Sözleşmesi’nin lafzına ve ruhuna uygun olduğunu değerlendirmekteyiz. Singapur Sözleşmesi m.1/(1)’in lafzi yorumundan anlaşılacağı üzere arabulucu sulh anlaşmasının tamamlandığı anda milletlerarası unsur kriterinin gerçekleşmiş olması gerekecektir¹³³⁰. Aksinin kabulü kendi milli

¹³²⁷ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 884.

¹³²⁸ Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 20.

¹³²⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 95-96; M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 881.

¹³³⁰ Online ya da telekonferans suretiyle yapılan arabuluculuk görüşmelerinde imzaların tamamlanması zaman alabileceğinden “milletlerarası unsur” yönünden arabuluculuk sulh anlaşmasında atılan son imza tarihinin esas alınması gerektiği kanatindeyiz. İmzalar elektronik ya da fiziki olabileceğinden, elektronik imzanın tarihi konusunda bir elektronik kayıt olduğundan ispatı kolay olmakla beraber, fiziki imzaların hangi tarihte atıldığı konusunda uygulamada sıkıntılar oluşabilecektir. Bu nedenle fiziki imzalar ile oluşturulan bir arabuluculuk sulh anlaşmasının yapıldığı tarih konusunda bir uyuşmazlık çıkması halinde anlaşmanın içinde yer

düzenlemesinde Singapur Sözleşmesi'nin getirdiği imkanları sağlayamayan bir devlette yapılan arabuluculuk anlaşma belgesi hakkında milletlerarası hale getirilebilecek çözümler üretilmesine yol açacaktır. Sonuç olarak, arabuluculuk sürecinin başında uyuşmazlığın milletlerarası unsurlu olması şart olmadığı gibi, arabulucu sulh anlaşmasının sonuçlandığı tarihte milletlerarası unsur taşıması şartıyla hukuki yardım talep ederken bu kriterin olması aranmamalıdır¹³³¹.

2.4.2.5 Arabuluculuk yeri (*seat of mediation*) kavramı

Singapur Sözleşmesi kapsama alanını belirlerken “arabuluculuk yeri¹³³²” ve buna ilişkin sonuçlardan kaçınmak gayesiyle “yabancılık kavramını” esas almamıştır¹³³³. Bu bağlamda Singapur Sözleşmesi uygulama alanına giren sulh sözleşmelerinin vatansız (*stateless*) olduğu söylenebilir¹³³⁴. “Arabuluculuk yeri” kavramı tespiti zor ve tartışmaya açık bir kavram olduğundan Singapur Sözleşmesi’nde esas alınmaması son derece isabetlidir. Misal olarak uyuşmazlık taraflarının hukuki idare merkezleri farklı iki ülkede olabilir ancak arabuluculuk faaliyeti sırasında taraflar farklı iki ülkede olabilirler ve arabulucu beşinci bir ülkeden seçilmiş olabilir¹³³⁵. Özellikle online arabuluculuk sürecinde “arabuluculuk yeri”nin tespiti daha da zorlaşacaktır¹³³⁶. Çalışma Grubu II, “tahkim yeri” kavramının yapay olması ve uygulanacak hukuk yönünden sonuçlarından kaçınmak amacıyla Singapur Sözleşmesi’nde “arabuluculuk yeri” kavramını ve sonuçlarını haklı olarak tercih etmemiştir¹³³⁷.

alan tarihin esas alınması yerinde olacaktır. Benzer şekilde milletlerarası unsur taşıyan arabuluculuk sulh anlaşmalarının imzalarının hangi tarihte tamamlandığının metin içinde yer almasında hukuki fayda bulunmaktadır.

¹³³¹ Walker and Tat, “The Introduction of UN Convention on International Settlement Agreements,” 167.

¹³³² “Singapur Sözleşmesinde arabuluculuk yeri terimi yer almamaktadır.” Bkz. Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1197.

¹³³³ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 881.

¹³³⁴ Silvestri, “The Singapore Convention,” 7; E. Erdoğan, “Singapur Sözleşmesi’nin Değerlendirilmesi,” 193; E. Kara, “Milletlerarası Özel Hukuk Açısından Arabuluculuk,” 124; M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 882; Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 22.

¹³³⁵ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 882-883.

¹³³⁶ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 883.

¹³³⁷ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 883; Tahkimin ve arabuluculuğun temelde farklı süreçler olduğu dikkate alınırsa arabuluculukta bir yer kavramının olmaması doğal karşılanabilir. Bkz. Shouyu Chong and Nadja Alexander, “Singapore Convention Series: Why is there no Seat of Mediation?,” *Kluwer Mediation Blog*, February 1, 2019, 2, E.T. 06.01.2023, <https://mediationblog.kluwerarbitration.com/2019/02/01/singapore-convention-series-why-is-there-no-seat-of-mediation/>.

2.4.3 Arabuluculuk faaliyeti sonucunda elde edilmiş bir anlaşma olması unsuru

2.4.3.1 Genel olarak arabuluculuğa elverişlilik

En genel tanımıyla arabuluculuk (*mediation*), uyuşmazlık taraflarının üçüncü kişinin yardımı ile işbirlikçi bir tutuma yöneldiği ve yaratıcı çözümler bulduğu bir süreçtir¹³³⁸. Bu bölümde arabuluculuğa elverişlilik ve özellikle HUAK'ın kullanımını tercih ettiği “serbestçe tasarruf edilebilen iş ve işlemler” kavramları üzerinde durulacaktır.

2.4.3.1.1 Türk hukuku yönünden arabuluculuğa elverişlilik

Singapur Sözleşmesi'nin 5. maddesinin 2. fıkrasında arabuluculuğa elverişli olmama durumu hukuki yollara başvurunun reddi sebepleri olarak düzenlenmiştir¹³³⁹. Bu bölümde özellikle Türk hukuku açısından arabuluculuğa elverişlilik değerlendirilecektir.

HUAK 1/(2) maddesinde kanunun kapsamı belirlenmiş ve tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözülmesinde uygulanacağı düzenlenmiştir¹³⁴⁰. Şu kadar ki, aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir.

Tarafların üzerinde tasarruf edebileceği iş ve işlemler sebepsiz zenginleşmeden, sözleşmeden ya da haksız fiilden kaynaklanmış olabilir¹³⁴¹. Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıklar konusunda HUAK'da herhangi bir açıklama ya da yönlendirme mevcut değildir. Bu bağlamda tartışmalı, kısmen belirsiz ve derin bir kavramdır¹³⁴². Ancak, söz konusu kavram Türk hukukuna yabancı bir kavram değildir. Örneğin sulh konusunu düzenleyen HMK 313/(2) fıkrasında ve kabul konusunu düzenleyen HMK 308/(2) fıkrasında

¹³³⁸ Helena Nadal Sánchez, “What Can María Zambrano Contribute to Mediation and to the Philosophy of Mediation?,” *History of European Ideas* 44, no. 7 (2018): 925; Çeşitli arabuluculuk tanımları için bkz. M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 657; Dür, *Arabuluculuk Faaliyeti*, 11; R. Arslan vd., *Medeni Usul Hukuku*, 808 vd.; Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 43.

¹³³⁹ Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 41.

¹³⁴⁰ Kanun koyucunun arabuluculuğa elverişlilik konusunda sayma yöntemini tercih etmemesi isabetlidir. Bkz. Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 56.

¹³⁴¹ Aydın, *Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk*, 229.

¹³⁴² M. Ertan Yardım, “Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuğa Başvuru,” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, der. Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 94.

sulh ve kabulün üzerinde serbestçe tasarruf edilebilebilen uyuşmazlıklar için mümkün olabileceğini kanun koyucu öngörmüştür.

Ticari uyuşmazlıklar ekseninden konuya baktığımızda maddi hukuk yönünden uyuşmazlık tarafları iradeleri ile belirli bir sonuca ulaşmaya izinli iseler bu konunun arabuluculuğa elverişli olduğu sonucu çıkacaktır¹³⁴³. Örneğin Türk hukukunda iflas davaları geleneksel olarak kamu düzenine ilişkin bir konu olarak görülmekte ve arabuluculuğa elverişli olmadığı değerlendirilmektedir¹³⁴⁴. *Lehman Brothers* ve *MF Global* gibi şirketlerin iflaslarında arabuluculuk uygulamalarının başarısına rağmen, sınır ötesi iflaslarda ve yeniden yapılanmalarda arabuluculuğun kullanımı sınırlı kalmıştır¹³⁴⁵. Hiç kuşkusuz Singapur Sözleşmesi'nin, uluslararası boyutta iflas ve yeniden yapılandırma vakıalarında köklü bir değişim yaratma potansiyeli vardır¹³⁴⁶.

HUAK ve HMK'da arabuluculuğa elverişli uyuşmazlıklar konusunda kazuistik şeklinde bir sayım yapılmamıştır¹³⁴⁷. Aksine kanun koyucu genel bir çerçeve çizmeyi tercih etmiştir¹³⁴⁸. Hal böyle olmakla beraber, arabuluculuğa elverişlilik konusunda önceden tartışmalı olan bazı uyuşmazlıklar, sonradan yapılan yasal düzenlemeler ile açıklığa kavuşturulmuştur. Örneğin HUAK 17/B maddesindeki düzenleme ile taşınmazın devri ve taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olduğu netlik kazanmıştır¹³⁴⁹. Yine de bu tür yasal düzenlemeler “palyatif çözümler” getirmektedir. “Üzerinde serbestçe tasarruf edilebilen iş ve işlemler” ölçütü önemli sorunları beraberinde getirme potansiyeline sahiptir¹³⁵⁰. Hangi uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişliliği konusunda Türkiye'de henüz içtihatlar netleşmediğinden tahkim

¹³⁴³ Cafer Eminoğlu ve Ersin Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda İhtiyari ve Dava Şartı (Zorunlu) Arabuluculuk* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 50.

¹³⁴⁴ Barış Toraman, “İflas Davasının Arabuluculuğa Elverişli ve Dava Şartı Arabuluculuk Kapsamında Olup Olmadığı Üzerine,” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28, sy. 3 (2020): 1027; Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 50; Takipli iflas yolunda açılan iflas davasının hem arabuluculuğa elverişli, hem de dava şartı arabuluculuk kapsamında olduğuna dair görüş için bkz. Toraman, “İflas Davası ve Arabuluculuk,” 1054.

¹³⁴⁵ Farid Assaf, “The Use of Mediation in Cross-border Insolvency and Restructuring - Possible Implications of the Singapore Convention on Mediation,” *INSOL World* (Third Quarter 2019): 26.

¹³⁴⁶ Assaf, “Use of Mediation in Cross-border Insolvency,” 27.

¹³⁴⁷ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 195.

¹³⁴⁸ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 195.

¹³⁴⁹ Badur ve Konca, “Arabuluculuk Sürecinde Tapu Siciline Şerh,” 846.

¹³⁵⁰ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 196.

yargılamasına paralel bir yol izlenilmesi düşünülebilir¹³⁵¹. Ancak, arabuluculuk ile tahkim arasında elverişlilik yönünden önemli farklılıklar vardır¹³⁵². Arabuluculuktaki kamu düzeni kavramı daha dar yorumlandığından tahkime kıyasla elverişli alanlar daha fazladır. Örneğin taşınmazın devrine veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin uyuşmazlıklar tahkime elverişli olmadığı halde, arabuluculuğa elverişlidir¹³⁵³.

Yasaların zayıf tarafı koruma, genel ahlak, kamu yararı ve kamu düzeni gibi düşüncelerle öngörmüş olduğu hak ve yetkiler, serbestçe tasarruf edilemeyecek alanları içerir¹³⁵⁴. Türk hukukunda arabuluculuğa elverişlilik konusunda bazı yargı kararlarında “kamu düzeni” kavramı kriter olarak kabul edilmektedir¹³⁵⁵. Çalışmamızın 4.3.1.2. kısmında kamu düzeni açısından arabuluculuk değerlendirilecektir.

2.4.3.1.2 Kamu düzeni yönünden arabuluculuk

Kamu düzeni (*public policy*¹³⁵⁶), uygarlık düzeyi hangi seviyede olursa olsun devletlerin hukuk düzeninde yer alan, uygulaması ve kapsamı zamandan zamana, ülkeden ülkeye değişen temel kurallar bütünüdür¹³⁵⁷. Kamu düzeni, sınırlarının çizilmesi zor ve son derece belirsiz bir kavramdır¹³⁵⁸. Bir sözleşmenin ihlali

¹³⁵¹ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 200; Kıyak, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Hukuki Niteliği,” 526.

¹³⁵² Arabuluculuk ile tahkim arasındaki farklılıklar için bkz. Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 9; Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 150.

¹³⁵³ HMK/408/(1) fıkrasına göre “Taşınmaz mallar üzerindeki ayni haklardan veya iki tarafın iradelerine tabi olmayan işlerden kaynaklanan uyuşmazlıklar tahkime elverişli değildir.”, MTK 1/(4) fıkrasına göre “Bu kanun Türkiye’de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki ayni haklara ilişkin uyuşmazlıklar ile iki tarafın iradelerine tâbi olmayan uyuşmazlıklarda uygulanmaz.” Bu düzenlemeler dikkate alındığında arabuluculuğa elverişli uyuşmazlıkların, tahkime elverişli uyuşmazlıklara göre daha geniş bir yelpazeyi içerdiği yorumu yapılabilir.

¹³⁵⁴ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 25; Aydın, *Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk*, 232.

¹³⁵⁵ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 198; İstanbul BAM, 18. HD, E.2019/594, K.2019/1665, T.02.10.2019, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/bolge-adliye-mahkemesi/istanbul-bam18-hd-e-2019-594-k-2019-1665-t-2-10-2019>, E.T. 03.09.2023.

¹³⁵⁶ Bazı akademik çalışmalarda kamu düzeninin İngilizce karşılığı olarak “*public order*” kullanılmış olup, Singapur Sözleşmesi’nde “*public policy*” terimi tercih edilmiştir.

¹³⁵⁷ Kemal Dayınlarlı, *Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni ve Tahkime Etkileri* (Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 1994), 1; Yılmaz Altuğ ve Mustafa Yasan, “Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni,” *Prof. Dr. Ergun Önen’e Armağan* içinde, yayın kurulu Selçuk Öztek, M. Kamil Yıldırım ve Nevhis Deren Yıldırım (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2003), 140.

¹³⁵⁸ Ahmet Cemal Ruhi ve Yavuz Kaplan, “Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kamu Düzeni (*Ordre Public*),” *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 22, sy. 2 (2002): 663; Cemile Demir Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizde Kamu Düzeni* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001), 23; Burcu İrge Erdoğan, “5718 sayılı MÖHUK Uyarınca Tenkis Davasında Uygulanacak Hukukun Kamu Düzeni

nedeniyle uğranılan zararın tazmini için açılan *Richardson v Mellish* davasında *Yargıç Burrough* yaklaşık 200 yıl önce kamu düzeni hakkında enteresan bir nitelendirme yapmıştır¹³⁵⁹. *Yargıç Burrough* kamu düzeni kavramını asi bir ata benzeterek, “*Ata bindiğinizde sizi nereye götüreceğini asla bilemezseniz*” şeklinde yorum yapmıştır¹³⁶⁰.

Kamu düzeni kuralları toplumun huzur ve sükununu temin eden ve devlet teşkilatına ilişkin düzenin temeliyle ilgili kurallardır¹³⁶¹. Kamu düzeni kavramı aslında tek bir kavram olmayıp, her biri ayrı kökene sahip ve analizleri için ayrı yönetime ihtiyaç duyan üç ayrı kavramdan oluşmaktadır; kamu güvenliği, kamu ahlakı ve kamu yararı¹³⁶².

Kamu düzeni istisnaen başvurulması gereken bir kavramdır¹³⁶³. Milletlerarası özel hukukta kamu düzeninin olumsuz ve olumlu nitelikte iki ayrı etkisi vardır. Kamu düzeninin olumlu etkisi, iç hukuk hükmünün öncelikle uygulanması anlamına gelir¹³⁶⁴. Kamu düzeninin olumsuz etkisi ise yabancı hukukun uygulanmasını engellemek şeklinde tezahür eder¹³⁶⁵.

Türk özel hukuku açısından kamu düzeni kavramını değerlendirecek olursak önde gelen düzenlemelerden biri TBK 27. maddesidir. TBK 27/(1) fıkrasına göre “*Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür.*” HUAK gerekçesinde “*serbestçe tasarruf edilebilecek özel hukuk alanlarındaki uyumsuzlukların Tasarının kapsamı dahilinde olduğu ancak kamu düzenini*

Bakımından Değerlendirilmesi ve Yetkili Mahkeme,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, sy. 1 (2018): 406; Gizem Ersen Perçin, “Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni Engeli,” *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, sy. 1 (Haziran 2015): 69; Altuğ ve Yasan, “Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni,” 140.

¹³⁵⁹ Richardson v. Mellish, July 2, 1824, (1824) 2 Bing 229, E.T. 27.08.2023, <http://www.uniset.ca/other/css/pdf/130ER294.pdf>.

¹³⁶⁰ Richardson v. Mellish, July 2, 1824, (1824) 2 Bing 229, sayfa: 303, E.T. 27.08.2023, <http://www.uniset.ca/other/css/pdf/130ER294.pdf>.

¹³⁶¹ Dayınlarlı, *Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni*, 52.

¹³⁶² Farshad Ghodoosi, *International Dispute Resolution and the Public Policy Exception* (New York: Routledge, 2017), 3.

¹³⁶³ Kamu düzeni kavramına sınırsız bir uygulama tanınması mümkün değildir. Bkz. Aybay ve Dardağan, *Yasaların Çatışması*, 125; B. İrge Erdoğan, “5718 sayılı MÖHUK Uyarınca Tenkis Davası,” 405; Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, 28.

¹³⁶⁴ Ruhi ve Kaplan, “Tenfiz ve Kamu Düzeni,” 645-646; B. İrge Erdoğan, “5718 sayılı MÖHUK Uyarınca Tenkis Davası,” 406; Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, 34; Altuğ ve Yasan, “Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni,” 147 vd.

¹³⁶⁵ Ruhi ve Kaplan, “Tenfiz ve Kamu Düzeni,” 645; B. İrge Erdoğan, “5718 sayılı MÖHUK Uyarınca Tenkis Davası,” 406; Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, 35; Altuğ ve Yasan, “Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni,” 146 vd.

ilgilendiren durumlarda arabuluculuğun söz konusu olmayacağı” ifadelerine yer verilmiş, ancak kamu düzeni kavramı tanımlanmadığı gibi, herhangi bir açıklama da yapılmamıştır. HUAK metninde ise kamu düzeni kavramına yer verilmemiştir¹³⁶⁶. Türk hukuku açısından kamu düzenini ilgilendiren uyuşmazlıklara örnek verecek olursak; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'ndan kaynaklanan uyuşmazlıklar, imar düzenlemeleri ile ilgili uyuşmazlıklar ve hizmet tespiti uyuşmazlıkları verilebilir. Genel hükümleri esas alırsak Türk hukuku açısından kamu düzenine aykırı olan arabulucu anlaşma belgesine bağlanan hukuki sonuç “kesin hükümsüzlük” yaptırımı olacaktır. Örneğin bir arabulucu anlaşma belgesinde “tefecilik” ya da “yasal olmayan gelirlerin yasal olarak elde edilmiş gibi mali sisteme intikali” ile ilgili bir düzenleme yer almışsa kesin hükümsüzlük yaptırımı ile karşılanacaktır.

Anayasa Mahkemesi bir kararında¹³⁶⁷ kamu düzeni kavramı için toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını ve devletin yapısının korunmasını hedef tutan her durumu ifade ettiği, ayrıca toplumun her sahadaki düzeninin temelini oluşturan tüm kuralları kapsadığı sonucuna varmış olup, kanatımızca bu tanım son derece geniş ve soyut kalmıştır. Türk hukukunda öğretide kamu düzeninin istisnai karakterde olduğu söylenebilir¹³⁶⁸. Kamu düzeniyle ilgili düzenlemeler maddi hukuk ya da usul hukuku alanındaki kurallar ile ilgili olabilir¹³⁶⁹.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararlarında kamu düzeni terimi konusunda benzer yönler olmakla beraber her ülke için o ülkenin kendine özgü tarihsel, sosyal, ekonomik ve diğer koşullarının oluşturduğu özel bir anlamı olduğunun altı çizilmiştir¹³⁷⁰.

Singapur Sözleşmesi'nin 5. maddesinin 2. fıkrasında kamu düzeni hukuki yollara başvurunun reddi sebebi olarak düzenlenmiştir¹³⁷¹. Sözleşme müzakereleri

¹³⁶⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 64.

¹³⁶⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 1963/128 E, 1964/8 K, 28.01.1964 tarihli kararı, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11685.pdf>, E.T. 18.08.2023.

¹³⁶⁸ Dayınlarlı, *Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni*, 10; Altuğ ve Yasan, “Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni,” 145.

¹³⁶⁹ Dayınlarlı, *Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni*, 54; Esasa ve usule ilişkin kamu düzeni ayrımı ve farkları için bkz. Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, 140.

¹³⁷⁰ Yargıtay HGK, E.1972/609, K.1973/959, T.28.11.1973, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-1972-609-k-1973-959-t-28-11-1973>, E.T. 18.08.2023; Yargıtay HGK, E.1990/527, K.1990/627, T.12.12.1990, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/hukuk-genel-kurulu-e-1990-527-k-1990-627-t-12-12-1990>, E.T. 18.08.2023.

¹³⁷¹ Özsunay, “Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu,” 41.

sırasında kavramı daha da daraltmak maksadıyla “kamu düzenine açıkça aykırılık” şartının eklenmesi önerilmiştir¹³⁷². Çalışma Grubu II, New York Sözleşmesi V.1.2 maddesinden ayrılmanın kafa karışıklığına yol açacağı gerekçesiyle öneriyi kabul etmemiştir¹³⁷³. Singapur Sözleşmesi'nde kamu düzeni incelemesinin tabi olacağı hukuk da düzenlenmiştir. Hukuki yola başvurunun yapıldığı taraf devletin yetkili makamı, başvurulmuş devletin kamu düzenine aykırı ise talebi reddedebilecektir¹³⁷⁴. Her devletin farklı kamu düzeni politikası olduğundan birbiriyle çelişkili kararlar çıkabilecektir. Örneğin arabuluculuk sonucunda yapılan bir sulh anlaşması A devletindeki yetkili makam tarafından Singapur Sözleşmesi kapsamında icra edilebilirken, B devletindeki yetkili makamın huzuruna geldiğinde kamu düzeni engeline takılabilecektir.

Türk hukuku açısından baktığımızdan yasama organı kamu düzenini tanımlamadığından, yargı ve yürütme organı tarafından her somut olayın özelliklerine göre değerlendirilecektir. Hiç kuşkusuz kamu düzeni kavramının değerlendirilmesinde yorum ve takdir hakkı rol oynayacaktır. Bir uyuşmazlığın arabuluculuğa elverişliliği konusunda kamu düzeni terimini dar yorumlamak yerinde olacaktır¹³⁷⁵. Sadece iç hukuk kurallarına aykırılık kamu düzenine aykırılık olarak yorumlanmamalıdır¹³⁷⁶.

Farklı hukuk düzenlerine sahip devletlerin farklı kamu düzeni anlayışları olacağından anlayışların birbirlerine yaklaştırılması mümkün ise de bu konuda yeknesaklık sağlanması ve senteze ulaşılması kanaatimizce imkansızdır. Milletlerarası özel hukukta kamu düzeni kapsamına giren durumların tek tek

¹³⁷² Sentés, “Grounds to Refuse Enforcement,” 1251.

¹³⁷³ Sentés, “Grounds to Refuse Enforcement,” 1251; Kamu düzenine açıkça aykırılık kavramı MÖHUK tarafından benimsenmiş bir kavramdır. MÖHUK m. 5/(1) yetkili yabancı hukukun Türk kamu düzenine açıkça aykırı olması durumunda ilgili hükmün uygulanmayacağını kararlaştırmış. Benzer şekilde MÖHUK 54/(1)(c) bendine göre de yabancı mahkeme kararı kamu düzenine açıkça aykırı ise tenfizi mümkün olmayacaktır. Kamu düzeni yorumu ve bakış açısı yönünden MÖHUK'un Singapur Sözleşmesi'ne göre daha dar kalıpları tercih ettiği söylenebilir. Ancak, MÖHUK'da kamu düzeni açısından bir birlik toktur. MÖHUK m. 62/(1)(b) bendinde yabancı hakem kararlarının kamu düzenine aykırılığı düzenlenirken, “açıkça aykırılık” kavramı tercih edilmemiştir.

¹³⁷⁴ Jean-Christophe Boulet, “The Singapore Convention and the Metamorphosis of Contractual Litigation,” special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, ed. Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1223; Türk hukukunun uygulanacağı bir arabulucu sulh sözleşmesinde kararlaştırılan edim ahlaka aykırı bir borç ise Singapur Sözleşmesi'nin 5/(2)(a) maddesi uyarınca kamu düzeni nedeniyle hukuki yola başvuru reddedilebilecektir.

¹³⁷⁵ Aydın, *Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk*, 232.

¹³⁷⁶ Boulet, “Singapore Convention and Contractual Litigation,” 1232.

sayılması mümkün değildir¹³⁷⁷. Zaten böyle bir tespit yapılması da doğru olmayacaktır¹³⁷⁸. Kamu düzeni belirsiz niteliği nedeniyle hakimın takdir hakkı ile şekillendiğinden adeta hakime ait bir enstrümandır¹³⁷⁹. Milletlerarası özel hukukun alanına giren uyuşmazlıklarda kamu düzeni kavramı iç hukuka göre farklılık arz etmektedir¹³⁸⁰. İç hukukta kamu düzeni ile ilgili kabul edilen emredici kurallara bağlı kriterler, milletlerarası özel hukuk yönünden kamu düzeninden sayılmayabilir¹³⁸¹.

MÖHUK, kamu düzenine özel önem vermiş olup, yabancı hukukun uygulanmasının ve yabancı mahkeme kararları ile yabancı hakem kararlarının tanıma ve tenfizinin önünde bir engel olarak kabul etmiştir. MÖHUK 5. maddesi yabancı hukuk yönünden, MÖHUK 54/(1)(c) bendi yabancı mahkeme kararları açısından ve MÖHUK 62/(1)(b) bendi ise hakem kararları perspektifinden kamu düzenini düzenlemiştir.

2.4.3.1.3 Aile içi şiddet iddiası içeren uyuşmazlıklar

HUAK 1. maddesinin 2. fıkrası son cümlesinde aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olmayacağı şeklinde emredici bir düzenleme yer almaktadır. Literatürde aile içi şiddet içeren uyuşmazlıkların tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edilebilen uyuşmazlıklar olmadığı gerekçesiyle böyle bir düzenleme yapılmasının gerekli olmadığı yönünde yapılan eleştirilere biz de katılmaktayız¹³⁸².

İcra edilebilirlik şerhi konusunda düzenleme içeren HUAK 18/(3) maddesinde “arabuluculuğa elverişli olan aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar” vurgusu yapıldığından tüm aile hukuku uyuşmazlıklarının arabuluculuğa elverişli olmadığı da anlaşılmaktadır. Bu düzenlemede “aile” kavramı ile “şiddet” kavramı net olmadığından uygulamada problemlerin yaşanılması kaçınılmazdır. HUAK tasarısının görüşmeleri sırasında, “*Aile hukuku açısından ciddi sorunlar ve kadınların durumunu geriye götürecek durumların oluşabileceği*” kaygısı komisyon üyeleri tarafından ifade edilmiştir. HUAK gerekçesinde “...aile içi şiddet olaylarının

¹³⁷⁷ Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, 26.

¹³⁷⁸ Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, 26.

¹³⁷⁹ Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, 66.

¹³⁸⁰ Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, 283; Dayınlarlı, *Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni*, 19.

¹³⁸¹ Ruhi ve Kaplan, “Tenfiz ve Kamu Düzeni,” 648; Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, 283; Dayınlarlı, *Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni*, 19.

¹³⁸² Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 47; Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 59.

varlığı, taraflardan birinin diğerini tehdit etmesi veya benzeri nedenlerin varlığı halinde, tarafların kendilerini güvende hissedemeyeceklerini ve eşitlik prensibinin hayata geçemeyeceğini göstermektedir. Bu nedenle aile içi şiddet iddiası içeren uyuşmazlıkların arabuluculuğa uygun olmadığı düşünülmektedir.” şeklinde ifade edilmiştir.

Aile içi şiddet konusu hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir kavram olduğundan dar yorumlanmaması yerinde olacaktır¹³⁸³. Örneğin birlikte yaşayan öğrencilerin birbirine hakaret eylemi ile aynı hanede evlilik birliği olmaksızın birlikte yaşayan partnerlerden birinin diğerine hakareti uzlaşma kapsamında bir suç olmasına rağmen, aile içi şiddet kapsamında psikolojik şiddet kapsamına gireceğinden arabuluculuğa elverişli olmayacaktır¹³⁸⁴. Eski eşler arasında gerçekleşen tehdit eylemi uzlaşma kapsamına girmesine rağmen eylem aynı zamanda psikolojik şiddet olarak değerlendirileceğinden hukuki sonuçları açısından arabuluculuğa elverişli olmayacaktır¹³⁸⁵.

Şiddetin varlığı konusunda taraflardan birinin iddiası dahi arabuluculuk sürecinin sonlandırılması için yeterli kabul edilmelidir¹³⁸⁶. Zira şiddetin varlığı için bir mahkeme kararına ihtiyaç yoktur¹³⁸⁷. Singapur Sözleşmesi sadece ticari nitelikteki uyuşmazlıkları uygulama alanına aldığından aile içi şiddet iddialarının gündeme gelmeyeceği düşünülürse de bu görüş doğru değildir. Zira aile şirketleriyle ilgili bir uyuşmazlıkta aile içi şiddet iddialarının gündeme gelmesi söz konusu olabilir.

2.4.3.1.4 Geleneksel arabuluculuk yönünden değerlendirme

Geleneksel (adi) arabuluculuk konusu çalışmamızın birinci bölüm, 1.1.4.1.1. kısmında detaylı olarak incelenmiştir. Geleneksel (adi) arabuluculuk

¹³⁸³ 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un 2/(b) bendindeki “ev içi şiddet” tanımı şu şekildedir.: “...Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti ifade eder.”; Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 3/(2) maddesindeki “ev içi şiddet” tanımı şu şekildedir.: “...mağdur faille aynı haneyi paylaşırsa da paylaşmasa da, aile veya hanede, eski veya şimdiki eşler ya da partnerler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet anlamına gelir.”

¹³⁸⁴ Şamil Demir, “Arabuluculuk ile Aile İçi Şiddet ve Uzlaşmaya Tabi Suçların İlişkisi,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sy. 2 (Mart 2014): 226.

¹³⁸⁵ Demir, “Arabuluculuk ile Aile İçi Şiddet,” 226.

¹³⁸⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 256.

¹³⁸⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 256.

konusunda HUAK dahil mevzuatımızda herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Geleneksel arabuluculuğun her halükârda sözleşme vasfının olduğu unutulmamalıdır¹³⁸⁸. Bu bağlamda geleneksel arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşması TBK 27/(1) maddesi uyarınca kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkansız ise kesin olarak hükümsüz olacaktır.

Anayasa'nın 90. maddesi gereğince usulüne uygun olarak onaylanıp yürürlüğe giren milletlerarası sözleşmeler kanun hükmündedir. MÖHUK 1. maddesi açısından konuyu değerlendirdiğimizde milletlerarası sözleşme hükümleri saklı tutulduğundan milletlerarası sözleşmeler milli kanunlardan önce uygulanır¹³⁸⁹. Ancak arabuluculuk konusu MÖHUK'da düzenlenmemiştir. Bu nedenle MÖHUK yerine, HUAK hükümlerinin dikkate alınması gerekmektedir. HUAK'da milletlerarası sözleşmelerin uygulanma önceliğine ilişkin bir düzenleme de bulunmamaktadır. Ancak, Singapur Sözleşmesi, HUAK'ın yürürlüğe girme tarihinden sonra yürürlüğe girdiğinden önceliklidir. Ayrıca, Singapur Sözleşmesi, HUAK'a göre daha özel bir alanı (ticari uyuşmazlıklarda milletlerarası arabuluculuk) düzenlemiştir. Sonraki kanun ve özel kanun özellikleri nedeniyle Singapur Sözleşmesi, HUAK'a kıyasla öncelikle uygulanması gereken bir milletlerarası kaynaktır.

Geleneksel arabuluculuk süreci sonunda imzalanan arabuluculuk anlaşma belgeleri HUAK kapsamında icra kabiliyetine sahip olmasa ve HUAK'da sağlanan icra edilebilirlik gibi imkanlardan yararlanamasa dahi Singapur Sözleşmesi'nde belirtilen şartların yerine getirilmesi kaydıyla Türkiye'de ve diğer taraf devletlerde icra ve kesin delil etkisinden Singapur Sözleşmesi kapsamında yararlanacaktır¹³⁹⁰.

¹³⁸⁸ Erkan, *Arbuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 258.

¹³⁸⁹ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 45; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 17 vd.; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 71 vd.; Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 6 vd.; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 14; Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 16.

¹³⁹⁰ Singapur Sözleşmesi kapsamında taraflar arasındaki anlaşmanın icra edilmesinin talep edilmesi için HUAK'a uygun olarak yürütülmüş bir arabuluculuk bulunması şart değildir. Bkz. Köşgeroğlu, *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği*, 89, dipnot 153; Erkan, *Arbuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 24, 258; Özel, "Singapur Konvansiyonu," 1197-1198.

2.4.3.2 Arabulucunun rolü

Uyuşmazlık çözüm yolları yelpazesinde çatışmanın dinamiklerini ortaya çıkarmak amacıyla anlatım gücüne en fazla önem veren yöntem arabuluculuktur¹³⁹¹. Arabuluculuk sürecinin süjeleri; uyuşmazlık tarafları ve arabulucudur. Arabulucunun süreçteki rolü, her arabuluculuk modeline göre farklılık arz edecektir. Misal olarak kolaylaştırıcı arabulucu süreçte nispeten daha pasif rol oynarken, değerlendirici arabulucunun süreçteki rolü daha aktif ve yönlendirici olacaktır. Çalışmamızın birinci bölüm, 1.1.4. kısmında arabuluculuk modelleri incelenmiş olup, bu bölümde arabulucunun rolü anlamında tüm modelleri kapsayıcı genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Arabulucunun rolü belli konularda ön plana çıkmaktadır. Örneğin arabulucu tarafların ehliyetsiz olduklarını tespit etmesi halinde sürece devam etmemelidir. Arabulucu, ehliyet hakkında tatbik edilecek hukuku tespitinden sonra, ilgili hukuka göre ehliyetin olup olmadığını değerlendirmelidir¹³⁹². Benzer şekilde uyuşmazlık konusu arabulucuğa elverişli değilse tarafları bilgilendirmeli ve sürece son vermelidir¹³⁹³.

Arabulucu, arabuluculuk sürecinin her aşamasında tarafsız olmalıdır¹³⁹⁴. Arabulucunun tarafsızlığı konusunun hakem veya hakimlerde olduğu gibi değerlendirilmemesi gerektiği ileri sürülse dahi, olması gereken hukuk açısından, arabulucunun tarafların bilgisi olsun veya olmasın tarafsız olması gerekir¹³⁹⁵. HUAK tarafsızlık ve bağımsızlığa özel bir önem vermiş ve arabulucunun yükümlülükleri arasında kabul edilmiştir. HUAK 9/(2) maddesine göre “Arabulucu olarak görevlendirilen kimse, tarafsızlığından şüphe edilmesini gerektirecek önemli hâl ve şartların varlığı hâlinde, bu hususta tarafları bilgilendirmekle yükümlüdür.” Tarafsızlık ve bağımsızlık Singapur Sözleşmesi yönünden de çok önemli olup,

¹³⁹¹ Vanišová, “Current Issues in International Commercial Mediation,” 4.

¹³⁹² Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 116.

¹³⁹³ HUAK 17/(1)(d) m. ve Singapur Sözleşmesi 5/(2)(b) m.

¹³⁹⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 235; Arabulucunun tarafsızlığı konusu birçok kurumsal arabuluculuk kurallarında yer almaktadır. Örn. ICC Arabuluculuk Kuralları m. 5/(3) m. 7/(3), ISTAC Arabuluculuk Kuralları 8/(2) m.

¹³⁹⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 235.

arabulucunun tarafsız ve bağımsızlığı konusu 5/(1)(f)¹³⁹⁶ maddesi kapsamında hukuki yola başvuru red sebepleri arasında düzenlenmiştir.

HUAK 15/(7) maddesi arabulucunun süreçteki rolü konusunda önemli bir düzenleme getirmiş olup, uyuşmazlık taraflarının çözüm üretememeleri durumunda arabulucu bir çözüm önerisinde bulunabilecektir. Görüldüğü üzere Türk hukukunda arabulucu pasif konumda değildir.

Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanına girmesi için süreçte arabulucunun katılımının olması gerekmektedir. Örneğin tek başına arabuluculuk sözleşmesi ya da klozu arabuluculuk faaliyetinin arabulucunun katılımı ile gerçekleştiğinin ispatı için yeterli değildir¹³⁹⁷.

Arabulucunun sürecin hangi aşamasında katılması gerektiği konusu da değerlendirilmesi gereken bir başka konudur. Arabulucunun sürecin başından itibaren katılması gerektiği ya da kaç adet ortak oturuma veya özel oturuma katılmasının gerekeceği gibi düzenlemeler ne HUAK'da ne de Singapur Sözleşmesi'nde aranmamıştır¹³⁹⁸. Kanaatimizce arabulucu sürecin hangi aşamasında katılırsa katılsın, sulh anlaşması yapıldığı sırada arabuluculuğun devam ediyor olması aranmalıdır. Örneğin, süreç arabulucunun katkılarıyla başlamış, çok sayıda ortak ve özel oturum yapılmış ancak taraflar arasında anlaşma sağlanamadığından arabuluculuk süreci olumsuzlukla sonuçlanmış olmasına rağmen, taraflar çok kısa bir süre sonra aralarında anlaşma sağlarsa bu anlaşma arabuluculuk faaliyeti sonucunda elde edilmiş olmayacaktır. Ya da tam aksi bir örnek verecek olursak; taraflar arasında uzun süren müzakerelerden sonra anlaşma sağlanamamış, ancak çok kısa bir süre sonra arabulucunun devreye girmesi ile anlaşma sağlanmış ise sulh anlaşmasının arabuluculuk faaliyeti sonucunda oluştuğu kabul edilmelidir.

¹³⁹⁶ Singapur Sözleşmesi m. 5/(1)(f): “Arabulucunun tarafsızlığına veya bağımsızlığına ilişkin haklı şüphe uyandıracak durumları arabulucunun, taraflara ifşa etmemesi ve bu ifşayı yapmamasının taraf üzerinde önemli veya haksız bir etki oluşturmaması öyle ki, bu kusur olmasaydı söz konusu tarafın sulh anlaşmasını yapmayacak olması”

¹³⁹⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 171.

¹³⁹⁸ ISTAC Arabuluculuk Kuralları 8/(3) maddesinde arabulucunun takip eden iki toplantıya geçerli bir mazereti olmadan katılmaması durumunun sonuçları düzenlenmiş olup, Divan başka bir arabulucunun görevlendirilmesi dahil çeşitli tedbirleri alabilecektir.

2.4.3.3 Arabuluculuk faaliyeti sonucunda elde edilmiş bir anlaşma olması

Singapur Sözleşmesi'nin en önemli özelliği arabuluculuk sonucunda hazırlanan sulh anlaşmalarına “*sui generis* - kendine özgü” bir statü tanınmasıdır¹³⁹⁹. Singapur Sözleşmesi 1/(1) maddesi uyarınca bir sulh anlaşmasının Sözleşme'nin uygulama alanına girmesi için arabuluculuk faaliyeti sonucunda elde edilmiş olması gerekmektedir¹⁴⁰⁰. Ancak sürecin arabuluculuk için kabulü yönünden asgari koşullar konusunda Sözleşme sessiz kalmıştır¹⁴⁰¹. Literatürde arabuluculuğun muğlak olduğu ve belirli olmadığı bu yüzden Singapur Sözleşmesi'nin yeknesak olarak uygulanması önünde ciddi engeller olabileceği değerlendirilmiştir¹⁴⁰². Küresel arabuluculuk uygulamaları ve kurumsal arabuluculuk merkezleri ile arabulucu sayısı o kadar fazladır ki, en azından kısa vadede zorluk yaşanması kaçınılmazdır¹⁴⁰³.

Singapur Sözleşmesi uyarınca sulh anlaşmasının arabuluculuk süreci sonunda elde edilmiş olması gerekmektedir. Tarafların arabuluculuk süreci dışında uyuşmazlık çözümü amacıyla imzaladıkları sulh sözleşmelerinin Singapur Sözleşmesi kapsamında tanınması ve tenfizi mümkün olmayacaktır¹⁴⁰⁴. Benzer şekilde 1136 sayılı Avukatlık Kanunu 35/A maddesi uyarınca yapılan sulh anlaşmaları Türkiye’de ilam niteliğinde bir belge olsa dahi Singapur Sözleşmesi kapsamında kabul edilmeyecektir.

Taraflar arasında arabuluculuk gerçekleşmiş olmasına rağmen tarafların süreci arabuluculuk ya da başka bir isimle adlandırmış olmalarının bir önemi yoktur¹⁴⁰⁵. Süreç mini yargılama, tarafsız değerlendirme, uzlaştırma ya da

¹³⁹⁹ Vanišová, “Current Issues in International Commercial Mediation,” 8.

¹⁴⁰⁰ Arabuluculuk süreci olmadan taraflar arasında yapılan sulh anlaşmasının da kapsama dahil edilmesi konusundaki öneri, Çalışma Grubu II'nin UNCITRAL'dan almış olduğu yetkiyle de bağdaşmadığından rededilmiştir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/867, p.115; Singapur Sözleşmesi'nin kapsamının arabuluculuk faaliyeti sonucunda elde edilmiş anlaşmalarla sınırlandırılması konusundaki bir eleştiri için bkz. Senties, “Grounds to Refuse Enforcement,” 1257; “Arabuluculuk sırasında” ifadesi gerekli görülmediği için metinden çıkarılmıştır. Bkz. Morris-Sharma, “The Singapore Convention is Live,” 1017.

¹⁴⁰¹ Petsche, Gabriel-Oiwoh and Malak, “Quo Vadis of the Sleeping Beauty?,” 89; Singapur Sözleşmesi kapsamında arabuluculuk konusu belirsiz olduğundan standartların uluslararası ve ulusal içtihat hukuku tarafından geliştirileceğine dair görüş için bkz. Petsche, Gabriel-Oiwoh and Malak, “Quo Vadis of the Sleeping Beauty?,” 90.

¹⁴⁰² Petsche, Gabriel-Oiwoh and Malak, “Quo Vadis of the Sleeping Beauty?,” 88.

¹⁴⁰³ Wei Cai, “Diversity of Mediation and Its Impact on the Singapore Mediation Convention,” *Hong Kong Law Journal* 52, no. 1 (2022): 236.

¹⁴⁰⁴ Demirkol ve Aküzüm, *Türkiye’de Med-Arb*, 33; Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 159.

¹⁴⁰⁵ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 159-160; Singapur Sözleşmesi'nin kapsam yönünden kısıtlayıcı olduğu söylenemez Bkz. Zhao, “Singapore Mediation Convention,”

ombudsmanlık şeklinde adlandırılmış olsa bile tarafsız bir üçüncü kişinin desteğiyle uyuşmazlık çözümlenmiş ise Singapur Sözleşmesi uygulama alanına girebilecektir¹⁴⁰⁶. Süreçte rol oynayan üçüncü şahsın sadece taraflara bilgi sağladığı uzman desteği gibi aşamalar Sözleşme'nin kapsamında olmayacaktır¹⁴⁰⁷.

Singapur Sözleşmesi 2/(3) maddesi uyarınca süreçte tercih edilen usulün de önemi yoktur. Örneğin, arabulucu taraflar arasında hiç ortak oturum yapmadan mekik diplomasisi yaparak ya da sadece ortak oturumlarla süreci yönetebilir. Ya da fiziki toplantı yerine video konferans sistemi ile toplantılar planlanabilir. Süreçte birden fazla arabulucu görev alabilir. Süreçte belli bir kurumun arabuluculuk kurallarının kısmen ya da tamamen uygulanması kararlaştırılabilir.

Arbuluculuk faaliyeti sonucunda elde edilmiş bir anlaşma olması unsurunda anlaşmanın “geçerli bir anlaşma” olması da önemlidir. Örneğin, tarafların (iradi ya da yasal temsilcilerin) ehliyetine sahip olması, aşırı yararlanma, yanıltma, aldatma, korkutma, muvazaa ve genel işlem şartları gibi emredici hükümler açısından geçerli bir sulh anlaşması olması gerekecektir¹⁴⁰⁸.

Süreçte arabulucunun bağımsız ve tarafsız üçüncü kişi olması ve çözüm empoze etmemesi gibi kırmızı çizgileri aşmadığı ve sulh anlaşmasının geçerli olduğu sürece uygulanan usulün ve yöntemin bir önemi yoktur¹⁴⁰⁹. Zira Singapur Sözleşmesi hazırlık sürecinde arabuluculuk tanımının geniş ve esnek olmasına özen gösterilmiş,

543; Singapur Sözleşmesi'nde gizlilik gibi konulara da yer verilmemiş olup, gizlilik devletlerin iç hukuk düzenlemelerine bırakılmıştır. Bkz. Zhao, “Singapore Mediation Convention,” 545.

¹⁴⁰⁶ Chong and Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements,” 458, p.18; Nadja Alexander and Shouyu Chong, “The Singapore Convention on Mediation: Origins and Application to Investor-State Disputes,” chap. 20 in *The Asian Turn in Foreign Investment*, eds. Mahdev Mohan and Chester Brown (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), 345.

¹⁴⁰⁷ Chong and Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements,” 458, p.18; HUAK m. 15/(6): “Arbuluculuk müzakerelerine taraflar bizzat, kanuni temsilcileri veya avukatları aracılığıyla katılabilirler. Uyuşmazlığın çözümüne katkı sağlayabilecek uzman kişiler de müzakerelerde hazır bulundurulabilir.”

¹⁴⁰⁸ Singapur Sözleşmesi müzakereleri sırasında ilgili hükmün dolandırıcılık, hata, yanıltıcı beyan, zorlama ve aldatma durumlarını kapsadığına dair şüpheye mahal vermemek adına “geçersiz-void” ifadesinden sonra “iptal olunabilir-voidable” veya “yasal olarak geçersiz-legally voided” ifadelerinin eklenmesi için öneride bulunulmuştur. Mevcut taslağın bu unsurları kapsayacak derecede geniş olduğuna karar verildiği için bu öneri kabul edilmemiştir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/896, 18, p.100; Hukukun üstünlüğüne aykırı bir sulh anlaşmasının tarafların itirazı olmaması halinde rahatlıkla icra edilebileceği hakkındaki görüş için bkz. Hamid Sultan bin Abu Backer, “Singapore Mediation Convention: Is the Rule of Law Intact?,” September 6, 2019, 1, <https://web.archive.org/web/20230601161251/https://www.ciarb.org/resources/features/singapore-mediation-convention-is-the-rule-of-law-intact/>.

¹⁴⁰⁹ Singapur Sözleşmesi hazırlık sürecinde tüm delegeler arabuluculuğun formu ne olursa olsun arabulucunun üçüncü bir şahıs olması ve çözüm dayatma yetkisinin olmaması konusunda hemfikir diler. Bkz. Stitt, “The Singapore Convention,” 1174.

uzlaştırmacının ve tarafsız üçüncü kişinin rol aldığı alternatif uyuşmazlık çözüm süreçlerini kapsayıcı olarak kurgulanmıştır¹⁴¹⁰.

2.4.3.4 Singapur Sözleşmesi uyarınca sulh anlaşmalarının hukuki niteliği

Arabuluculuk anlaşma belgesinin hukuki niteliği çalışmamızın birinci bölüm, 1.3.4.6. kısmında detaylı değerlendirilmiştir. Bu bölümde daha çok milletlerarası unsur içeren arabuluculuk anlaşma belgelerinin hukuki niteliği üzerinde durulacaktır. Milletlerarası nitelik taşıyan arabuluculuk sulh anlaşmalarının sınır ötesi icra ediliş edilmeyeceği anlaşma belgesinin hukuki niteliğine göre değişebilecektir¹⁴¹¹. Bu bağlamda Singapur Sözleşmesi perspektifinden konunun önemi nedeniyle bu bölümde anlaşmanın hukuki niteliğini değerlendirmekteyiz.

Milletlerarası sulh anlaşmalarının hukuki niteliği konusundaki görüşleri dört ayrı grupta incelemek mümkündür; sözleşme (akdi) nitelik, kazai nitelik, karma nitelik ve *sui generis* (kendine özgü) nitelik görüşü¹⁴¹². Her devletin kendine özgü hukuk yapısıyla paralel olarak yargısal kararları ve öğreti ile şekillendirdiği anlaşma belgelerinin farklı hukuki niteliği olacağı unutulmamalıdır¹⁴¹³.

Arabuluculuk anlaşma belgesinin, taraflar için bağlayıcı hale gelmiş bir sözleşme olduğu görüşü kabul edilirse, tarafların kendi iradeleri ile sözleşme hükümlerini yerine getirmediği zaman sözleşmenin ihlali sonuçları doğacaktır¹⁴¹⁴. Akit görüşünde hangi akit türüne gireceği konusu da tartışmaya açıktır. Literatürdeki arabulucu anlaşma belgesinin sulh sözleşmesi ya da bir türü olarak kabul edilemeyeceği görüşüne biz de katılmaktayız¹⁴¹⁵.

Arabulucu anlaşma belgesi, geçerliliği için yazılı veya nitelikli şekil şartına tabi tutulan bir sözleşmeyi içeriyorsa, HUAK 18/(1) maddesinin yanı sıra, kanunun sözleşmeler hakkında aradığı şekil şartlarının da yerine getirilmiş olması

¹⁴¹⁰ Bkz. UN Doc. A/CN.9/861, p.21; Singapur Sözleşmesi, arabuluculuğu geniş olarak yorumlamıştır. Bkz. Morris-Sharma, “The Singapore Convention is Live,” 1017; Singapur Sözleşmesi’ndeki arabuluculuk tanımı oldukça geniş ve geneldir. Bkz. Zachariadis Antonios, “Reflections on the Singapore Convention on Mediation” (master’s thesis, International Hellenic University, 2021), 14, E.T. 15.10.2023, <https://repository.ihu.edu.gr/xmlui/handle/11544/29906>.

¹⁴¹¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 61.

¹⁴¹² Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 198; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 62.

¹⁴¹³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 62.

¹⁴¹⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 63; Arabuluculuk anlaşma belgesinin yalnızca akti niteliği kabul edilirse, anlaşma hükümlerine aykırılık halinde ifanın sağlanması amacıyla ifa davası açılabilir. Bkz. Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 198.

¹⁴¹⁵ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 199.

gerekecektir¹⁴¹⁶. Örneğin anlaşma belgesi TBK 583. maddesinde sıkı şekil şartları düzenlenen bir kefalet sözleşmesi vasfında ise yasal tüm şekli şartlarını taşıması gerekecektir.

Arabuluculuk anlaşma belgesinde arabulucunun imzası yer almazsa HUAK 18. maddesi gereğince icra edilebilirlik talebine konu olamayacaktır¹⁴¹⁷. Ancak TBK anlamında sözleşme niteliğini muhafaza ettiğinden genel hükümlere göre edimlerin ifası talep edilebilecektir. Singapur Sözleşmesi açısından bakıldığında anlaşma belgesinde arabulucunun imzası olmasa dahi, anlaşmanın arabuluculuk sonucunda yapıldığı yetkili makam huzurunda ispat edilirse sınır ötesi icrası mümkün olabilecektir. Bu aşamada arabulucunun imzası¹⁴¹⁸ ya da kurumsal arabuluculuk ile yapılmışsa arabuluculuk kurumunun düzenlediği belge¹⁴¹⁹ ya da arabucunun ücretine dair makbuz¹⁴²⁰ gibi delillerle ispatı mümkündür.

Arabuluculuk anlaşma belgesi her ülkenin mevzuatına göre ve mevzuatın izin verdiği ölçüde ilam hükmüne dönüşebilir¹⁴²¹. Konuya Türk hukuku açısından yaklaşıldığından HUAK 18. maddesinde arabulucu anlaşma belgesinin ilam niteliğine dönüşmesi konusunda üç yol düzenlenmiştir; birinci yol olarak HUAK 18/(2) maddesine göre icra edilebilirlik şerhi alınarak ilam niteliği tesis edilebilir. İkinci yol HUAK 18/(4) maddesine göre kanunlarda icra edilebilirlik şerhinin zorunlu tutulduğu durumlar hariç olmak üzere taraflar ve avukatları ile arabulucunun birlikte imzaladığı sulh anlaşması ilam niteliğine kavuşacaktır. Üçüncü yol ise sadece ticari uyuşmazlıklara özgülenen bir yoldur. Kanunlarda icra edilebilirlik şerhi alınmasının zorunlu kılındığı haller hariç olmak üzere ticari uyuşmazlıklarda avukatlar ile arabulucunun birlikte imzalamış oldukları sulh anlaşması, icra edilebilirlik şerhinin alınmasına gerek kalmaksızın ilam niteliğinde belge sayılacaktır. HUAK kapsamında “ilam niteliğinde belgedir” ve “ilam niteliğinde belge sayılır” şeklindeki kullanımlarda fonksiyon açısından bir farklılık bulunmamaktadır¹⁴²². Arabuluculuk anlaşma belgesine devletin tasarruf alanında icrai karakter verilebiliyorsa da devlet ve tahkim yargılamasına kıyasla kazai

¹⁴¹⁶ Kıyak, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Hukuki Niteliği,” 532.

¹⁴¹⁷ Kıyak, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Hukuki Niteliği,” 530.

¹⁴¹⁸ Singapur Sözleşmesi 4/(1)(b)(ii) m.

¹⁴¹⁹ Singapur Sözleşmesi 4/(1)(b)(iii) m.

¹⁴²⁰ Singapur Sözleşmesi 4/(1)(b)(iv) m.

¹⁴²¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 63.

¹⁴²² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 65.

karacterinin daha zayıf olduğu söylenebilir¹⁴²³. Sonuç olarak, arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmaları bir yargı kararı ya da hakem kararı vasfında değildir¹⁴²⁴.

Tarafların arabuluculuk sürecinde üzerinde anlaştığı konuları devam eden ya da yeni açılacak bir dava huzuruna getirerek mahkeme içi sulh ile ilam niteliğine dönüştürülmesinin önünde engel bir durum yoktur¹⁴²⁵. HMK 106 maddesi uyarınca arabuluculuk anlaşma belgesinin tespit davası yoluyla tespitinin yaptırılarak ilam haline getirilmesi ve kesin hüküm teşkil etmesi de mümkündür¹⁴²⁶. Türkiye'de uygulamada yaygın olmamakla beraber arabuluculuk anlaşma belgesinin hakem kararına dönüştürülmesi de mümkündür¹⁴²⁷.

Arabuluculuk anlaşma belgesinde ifa edilecek edim teminat ya da para alacağına ilişkin ise -icra edilebilirlik şerhi alınmaksızın- genel haciz yoluna dayanarak takip yapılması mümkündür¹⁴²⁸. Borç kayıtsız ve şartsız para borcunu içeriyorsa ve imza hakkında borçlu tarafından itiraz edilmemiş ise bu durumda arabulucu anlaşma belgesi İİK 68. maddesi anlamında belge olarak kabul edilebilecektir¹⁴²⁹.

Arabulucu anlaşma belgesinin karma nitelikte olduğuna dair görüşe göre bir yönüyle kazai, diğer yönüyle de akdi niteliğe sahiptir¹⁴³⁰. Arabuluculuk sulh anlaşmasının karma nitelikte olduğunun kabul edilmesi durumunda, anlaşma belgesinin icra edilmesinde sözleşmenin ifasına nazaran daha ağır, yabancı hakem ve mahkeme kararlarının tanıma ve tenfizine nazaran daha uygun ve rahat koşullar aranacaktır¹⁴³¹.

Arabulucu anlaşma belgesinin hukuki niteliği konusundaki kendine özgü (*sui generis*) niteliğe sahip olduğuna dair görüşe göre anlaşma belgesi hem sözleşmeden hem de devlet ile tahkim yargılamasından farklılık içerir. Anlaşma belgesine şerh ya da tenfiz işlemi yoluyla devlet organlarınca müdahale edildiğinden sözleşmeden

¹⁴²³ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 200.

¹⁴²⁴ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 200; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 63.

¹⁴²⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 65.

¹⁴²⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 68.

¹⁴²⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 69.

¹⁴²⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 70.

¹⁴²⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 71.

¹⁴³⁰ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 200.

¹⁴³¹ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 200.

farklılık içerir¹⁴³². Devlet ya da tahkim yargılaması gibi bir yargısal faaliyet yapılmadığından tahkim ve devlet yargısından da farklılaşmaktadır.

Arabulucunun çözüm empoze edememesi, süreçte taraf iradelerinin hakimiyeti, ad-hoc ya da kurumsal arabuluculuk kuralları ile faaliyetin gerçekleştirilebileceği, Singapur Sözleşmesi kanalıyla taraf devletlerde yetkili makamlar kanalıyla sonuç doğurabileceği gibi unsurlar dikkate alındığında milletlerarası unsur içeren arabuluculuk anlaşma belgesinin *sui generis* (kendine özgü) niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Sonuç olarak milletlerarası niteliğe sahip arabulucu anlaşma belgesinin *sui generis* (kendine özgü) niteliğe sahip olduğuna dair görüşe biz de katılmaktayız¹⁴³³.

2.4.3.5 Ad Hoc (arızı) arabuluculuk

Bir kurum nezdinde gerçekleşmeyen tüm arabuluculuklar “ad-hoc arabuluculuk” olarak tanımlanır. Arabuluculuk sürecinde uyuşmazlık dosyası tevzi, arabulucunun atanması, sürecin işleyişi dahil kurumun nezdinde gerçekleşmemektedir. Arabulucunun sayısı, seçimi, arabuluculuk sürecinin usulü gibi tüm konuların belirlenmesi tamamen taraf iradelerine bırakılmıştır¹⁴³⁴. Bu bağlamda arabuluculuk sürecini kontrolünde tutmak isteyen taraflar genelde ad hoc arabuluculuğu tercih etmektedir¹⁴³⁵.

Kurumsal arabuluculuk bir arabuluculuk kurumunun nezdinde yürütülen arabuluculuktur. Bir ad hoc arabuluculuk sürecinde taraflar ya da arabulucunun önerisi sonucunda taraflar herhangi bir kurumun arabuluculuk kurallarının uygulanmasını kararlaştırabilirler. Bu bağlamda ayrı bir düzenleme yoksa kurumsal arabuluculuk kurallarının kısmen ya da tamamen uygulanmasının kararlaştırılmasının tek başına bir arabuluculuğu kurumsal arabuluculuk haline getirmeyeceği kanaatindeyiz. Kurumsal ve ad hoc arabuluculuk bir üst kavram olup, tüm arabuluculuk modelleri ad hoc ve kurumsal arabuluculukda uygulanabilmektedir¹⁴³⁶.

¹⁴³² Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 200.

¹⁴³³ Kıyak, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Hukuki Niteliği,” 545; Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 201.

¹⁴³⁴ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 91; Ad hoc arabuluculuk herhangi bir kurumun desteği alınmaksızın gerçekleşen bir süreçtir. Bkz. Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 187.

¹⁴³⁵ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 91.

¹⁴³⁶ Laurence Boulle, “International Enforceability of Mediated Settlement Agreements: Developing the Conceptual Framework,” *Contemporary Asia Arbitration Journal* 7, no. 1 (May 2014): 52.

2.4.3.6 Kurumsal arabuluculuk

En genel tanımıyla kurumsal arabuluculuk, arabuluculuk sürecinin bir kurumun çatısı altında ve kurumun kuralları eşliğinde yürütüldüğü arabuluculuk türüdür¹⁴³⁷. Kısmen ya da tamamen bir yerel ya da uluslararası kurum tarafından organize edilen arabuluculuktur¹⁴³⁸.

HUAK'da kurumsal ve ad-hoc arabuluculuk şeklinde bir ayrım yapılmamış, aksine ancak gerçek kişilerin arabuluculuk yapacakları düzenlenerek kurumsal arabuluculuğa izin verilmemiştir. Türkiye'de çok sayıda arabuluculuk merkezinin kurulduğu ve Adalet Bakanlığı, Arabuluculuk Daire Başkanlığı'nın kurumsal yapılanmayı haricen desteklediği bir gerçek olup, söz konusu merkezler -şimdilik- "de facto" olarak faaliyet göstermektedirler¹⁴³⁹.

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (*World Intellectual Property Organization - WIPO*) ve Amerikan Tahkim Derneği (*American Arbitration Association - AAA*) gibi birçok kuruluş kurumsal arabuluculuğa hizmet etmektedir. Çalışmamızda özellikle milletlerarası ticari uyuşmazlıklarda kurumsal yapılanmaların artacağı ve tercih edileceği yaklaşımıyla bazı önemli kuruluşların arabuluculuk kuralları mercek altına alınacaktır.

2.4.3.6.1 ICC Arabuluculuk Kuralları

Milletlerarası Ticaret Odası (*International Chamber of Commerce - ICC*) ilk kez 1988 yılında arabuluculuk süreciyle ilgili kuralları hazırlamış, 2001 yılından itibaren kurallar revize edilmiş ve 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren yeni kurallar yürürlüğe girmiştir¹⁴⁴⁰. 2014 tarihli ICC Arabuluculuk Kurallarının dikkat çekici özelliklerini ifade edecek olursak; kuralların isimlendirilmesinde "Arabuluculuk

¹⁴³⁷ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 92; Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 187.

¹⁴³⁸ Boulle, "International Enforceability of Mediated Settlement Agreements," 52.

¹⁴³⁹ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 72; Türkiye Arabulucular ve Arabuluculuk Platformu (TURAMEP) adı altında bir çatı kuruluş kurulmuş ve T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürü de destekleyici doğrultuda bir konuşma yapmıştır. Bkz. "Türkiye Arabulucular ve Arabuluculuk Merkezleri Platformu kuruldu," TRT Haber, 04 Haziran 2024, 15:04, E.T. 04.08.2024, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-arabulucular-ve-arabuluculuk-merkezleri-platformu-kuruldu-861769.html>.

¹⁴⁴⁰ ICC Arabuluculuk Kuralları tam metni için bkz. <https://iccwbo.org/dispute-resolution/dispute-resolution-services/adr/mediation/mediation-rules/>; ICC Arabuluculuk Kuralları hakkında bilgi için bkz. Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitler*, 494; Zenginkuzucu, *Uluslararası Ticaret ve Yatırım Uyuşmazlıkları*, 109; Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 170-171; Pürselim, "Yabancılar İçeren Arabuluculuk Usulü," 7.

Kuralları” isminin tercih edilmesi, Merkez'e taraflara arabuluculuk süreci konusunda yardımcı olması için açık yetki verilmesi ve tarafların tahkim ile arabuluculuğu paralel olarak birleştirmelerine olanak tanıyan hibrit uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin tasarlanması sayılabilir¹⁴⁴¹.

2014 yılında yürürlüğe giren ICC Arabuluculuk Kuralları toplam 10 maddeden oluşan çerçeve kurallar bütünü olup, 1. maddesi “Başlangıç Hükümleri”, 2. maddesi “Kurallar'a Başvurulmasına Yönelik Bir Anlaşma Olduğu Hallerde Sürecin Başlaması”, 3. maddesi “Kurallar'a Başvurulmasına Yönelik Daha Önce Bir Anlaşma Olmadığı Hallerde Sürecin Başlaması”, 4. maddesi “Arabuluculuk Yeri ve Dili”, 5. maddesi “Arabulucunun Seçimi”, 6. maddesi “Ücretler ve Masraflar”, 7. maddesi “Arabuluculuk Sürecinin Yürütülmesi”, 8. maddesi “Sürecin Sona Ermesi”, 9. maddesi “Gizlilik” ve 10. maddesi “Genel Hükümler” içeriğine ilişkindir. Bu bölümde ICC Arabuluculuk kurallarının tamamı incelenmeyecek, özellikle çalışma konumuz olan Singapur Sözleşmesi açısından değerlendirilecektir.

Arabuluculuk Kurallarının kapsamı sadece ICC üyeleriyle sınırlı tutulmadığından uygulama alanı geniş tutulmuştur¹⁴⁴². ICC Arabuluculuk Kuralları uyuşmazlık taraflarının süreçteki görüşme lisanını, arabulucunun seçimini, toplantı yerini ve arabuluculuk süresini belirlemelerini önermektedir¹⁴⁴³. Görüldüğü üzere taraf iradesi ön planda tutulmuştur. Tarafların görüşme yeri, lisan vb. konularda anlaşamamaları halinde Milletlerarası Ticaret Odası devreye girmektedir.

ICC Arabuluculuk Kuralları'nın 4/(1) maddesinde Singapur Sözleşmesi'nde kullanımı tercih edilmeyen “arabuluculuk yeri” konusunda düzenleme yapılmıştır. Kurallar'ın 4/(1) maddesine göre “*Taraflar arasında bir anlaşma bulunmaması halinde, Merkez Arabulucu ile tarafların herhangi bir fiziki toplantının yerini belirleyebilir veya Arabulucu'nun onaylanmasından veya atanmasından sonra, Arabulucu'yu bu belirlemeyi yapmak üzere davet edebilir.*” Görüldüğü üzere düzenleme emredici nitelikte düzenlenmemiş olduğundan Singapur Sözleşmesi açısından sorun teşkil etmeyecektir. Arabuluculuk Kuralları'ndan arabulucunun sicile kayıtlı olması, akretide olması gibi düzenlemeler yer almamış, arabulucunun tarafsız

¹⁴⁴¹ Calliope M. Sudborough, “ICC's New Mediation Rules: Mediation Steps out of the Shadow,” *International Lawyer* 48, no. 4, “The Year In Review - International Legal Developments Year in Review: 2013” (Spring 2014): 186.

¹⁴⁴² Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 172.

¹⁴⁴³ Pürselim, “Yabancılik İçeren Arabuluculuk Usulü,” 12.

ve bağımsızlığına (Kurallar m.5/3) özel önem verilmiştir ki, bu durum da Singapur Sözleşmesi (Sözleşme 5/1, f) ruhuna uygundur.

Gizlilik konusunu düzenleyen 9/(1)(b) maddesi taraflar arasındaki herhangi bir sulh sözleşmesinin uygulanması veya icrası için gerekli olması halinde tarafların sulh sözleşmesini kullanabilecek olmalarına cevaz vermektedir ki bu düzenleme Singapur Sözleşmesi'nin uygulanabilirliğine hizmet etmektedir.

ICC Arabuluculuk Kurallarının 10/(2) maddesi “*Tüm taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça veya uygulanacak hukuk tarafından yasaklanmadığı sürece, taraflar kurallar uyarınca yürütülen sürece bağlı olmaksızın uyuşmazlığa ilişkin her tür adli yargılama, tahkim yargılaması veya benzer yollara başvurabilir veya bunlara devam edebilir.*” hükmünü içermektedir. Uyuşmazlık tarafları arabuluculuk süreci sırasında adli yargılama ya da tahkim yargılaması gibi bir süreç başlatır ve uyuşmazlık hakem ya da hakim kararı ile sonuçlanırsa bu durumda Singapur Sözleşmesi m. 1/(3)(a) ve (b) uyarınca Sözleşme'nin uygulama alanına girmeyecektir.

ICC Arabuluculuk Kuralları bünyesinde esneklik, belirlilik ve bütünleşme içerdiğinden birçok uyuşmazlık açısından tercih edilmektedir¹⁴⁴⁴. ICC'nin 1919 yılında kurulmuş olması nedeniyle yıllara sari kurumsal kimliği ve Milletlerarası Ticaret Odası vasfı dikkate alındığında milletlerarası ticari uyuşmazlıkların arabuluculuk yoluyla çözümünde oyun kuruculardan biri olmaya adaydır. Sonuç olarak ICC Arabuluculuk Kurallarındaki iradilik, arabulucunun tarafsız ve bağımsız kimliği, sürecin esnekliği dikkate alındığında Singapur Sözleşmesi ile genel olarak paralel olduğu söylenebilir.

2.4.3.6.2 ICSID Arabuluculuk Kuralları

Dünya Bankası tarafından yatırım uyuşmazlıklarının dostane çözümü hedefiyle 1965 yılında Devletler ve Diğer Devlet Uyuşmazlıkları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Sözleşmesi¹⁴⁴⁵ ile Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (*International Centre for Settlement of Investment Disputes - ICSID*)

¹⁴⁴⁴ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 170-171.

¹⁴⁴⁵ Türkiye, Devletler ve Diğer Devlet Uyuşmazlıkları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Sözleşmesi'ne taraftır. Bkz. RG 06.12.1988, sy. 20011; ICSID Sözleşmesi veya Washington Antlaşması olarak da bilinmektedir. Bkz. Herman Verbist, “ICSID Mediation Reglement voor investeringsgeschillen in werking sedert 1 Juli 2022 – Verschil met ICSID Conciliation,” *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement* 26, no. 2 (2022): 46.

kurulmuştur¹⁴⁴⁶. Devletler ve Diğer Devlet Uyrukları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Sözleşmesi'nin 28 ve devamı maddelerinde arabuluculuk ve uzlaştırma ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir¹⁴⁴⁷.

ICSID Arabuluculuk Kuralları üzerinde 2022 yılında kapsamlı bir değişiklik yapılarak yeni kurallar 1 Temmuz 2022 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir¹⁴⁴⁸. Bu kurallar için devlet ve yatırımcıyı ilgilendiren yatırım uyuşmazlıklarının arabuluculuk sürecini düzenleyen ilk kurumsal kurallardır denilebilir¹⁴⁴⁹. ICSID Arabuluculuk Kuralları, idari ve mali yönetmelikler ile de tamamlanmıştır.

Bu bölümde 2022 tarihli ICSID Arabuluculuk kuralları, çalışma konumuz olan Singapur Sözleşmesi açısından değerlendirilecektir. Arabuluculuk, bir yatırım uyuşmazlığının hem yatırımcıyı ve devleti hem de sivil toplumu tatmin edecek şekilde çözülmesi adına tarafları ortak paydada birleştirdiği için ideal bir araç sunmaktadır¹⁴⁵⁰. 2022 tarihli ICSID Arabuluculuk Kuralları'ndaki en önemli yeniliklerden biri, bir yatırım uyuşmazlığına dahil olan tarafların ICSID sözleşmesine taraf olmaksızın ICSID kuralları uyarınca arabuluculuk prosedürünü yönetmeyi talep edebilmeleridir¹⁴⁵¹.

Devlet-yatırımcı uyuşmazlıklarına uygulanabilecek arabuluculuk kuralları ICSID Arabuluculuk kuralları ile sınırlı değildir. *International Chamber of Commerce* (ICC), *Permanent Court of Arbitration* (PCA) ve *Stockholm Chamber of Commerce* (SCC), *International Bar Association* (IBA) gibi kurumlar nezdinde de bu konuda düzenlemeler yapılmıştır¹⁴⁵². UNCITRAL yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarının

¹⁴⁴⁶ Zenginkuzucu, *Uluslararası Ticaret ve Yatırım Uyuşmazlıkları*, 135; Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 174.

¹⁴⁴⁷ Zenginkuzucu, *Uluslararası Ticaret ve Yatırım Uyuşmazlıkları*, 143 vd.; Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 174 vd.

¹⁴⁴⁸ 2022 tarihli ICSID Arabuluculuk Kuralları ile idari ve mali yönetmelikler için bkz. https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/documents/ICSID_Mediation.pdf, E.T. 30.08.2023; ICSID Uzlaştırma Kuralları 2022 yılında revize edilerek daha modern bir alternatif uyuşmazlık çözüm süreci haline getirilmiştir. Bkz. Meg Kinneer, "The Role of ICSID in International Economic Law," *Journal of International Economic Law* 26, no. 1 (March 2023): 38, <https://doi.org/10.1093/jiel/jgac059>.

¹⁴⁴⁹ Verbist, "ICSID Mediation Reglement," 47; Manuela Sîrbu, "Considerații cu privire la procedura medierii disputelor relative la investiții, în contextul noilor reglementari ICSID în materie," [Considerations upon Procedure of State-Investment Disputes' Mediation under the ICSID Mediation Rules,] *Revista Universul Juridic* 2022, no. 1 (January 2022): 52, E.T. 25.05.2024, <https://heionline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/univjurid2022&id=51>.

¹⁴⁵⁰ Verbist, "Mediation as an Alternative Method," 760.

¹⁴⁵¹ Sîrbu, "Considerații cu privire la procedura medierii," 51.

¹⁴⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Verbist, "Mediation as an Alternative Method," 761-762, 776.

çözümüne dair reformlar üzerinde çalışmak üzere Çalışma Grubu III'e geniş yetkiler vermiştir¹⁴⁵³.

Taraf devletler ile diğer taraf devletlerin vatandaşları arasında meydana gelen yatırıma dair uyuşmazlıklar ICSID Arabuluculuk Kuralları'nın kapsamına girmektedir¹⁴⁵⁴. Bu bağlamda Singapur Sözleşmesi'nin devletlerle özel ya da tüzel kişiler arasındaki yatırım uyuşmazlıklarına ilişkin de uygulanabileceği dikkate alındığında ICSID Arabuluculuk Kuralları sonucunda yapılan sulh anlaşmaları, Singapur Sözleşmesi uygulama alanına girebilecektir¹⁴⁵⁵. ICSID Kuralları arabuluculuk sulh anlaşmalarının tenfizi için herhangi bir mekanizma içermemektedir¹⁴⁵⁶. Bunun nedeni Singapur Sözleşmesi'nin varlığıdır. Zira Singapur Sözleşmesi yatırımcı-devlet arasındaki uyuşmazlıklar hakkında yapılan ve arabuluculuktan kaynaklanan uluslararası anlaşmaların uygulanmasını kolaylaştırmaktadır¹⁴⁵⁷.

ICSID Arabuluculuk Kuralları beş bölüm halinde toplam 22 maddeden oluşan bir çerçeve sunmaktadır. İlk bölüm “genel hükümler”, ikinci bölüm “arabuluculuk kurumu”, üçüncü bölüm “genel usul hükümleri”, dördüncü bölüm “arabulucu” ve son bölüm de “arabuluculuğun yürütülmesi” hakkında kuralları içermektedir.

ICSID Arabuluculuk Kuralları sadece taraf olarak devlet ve vatandaşlar ile sınırlı olmayıp, Singapur Sözleşmesi'ne paralel olarak yatırımla ilgili olarak bölgesel

¹⁴⁵³ Verbist, “Mediation as an Alternative Method,” 770.

¹⁴⁵⁴ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 174-175.

¹⁴⁵⁵ Singapur Sözleşmesi 8/(1)(a) maddesi uyarınca taraf devletler, kendisinin veya çekincede belirttiği devlet kurumlarının veya bir devlet kurumu adına hareket eden kişilerin taraf olduğu sulh anlaşmalarına Sözleşmenin uygulanmayacağına dair çekince koyabilirler. Sözleşme'nin 8/(3) ve 8/(5) maddelerinde çekincenin her zaman konulabileceği ya da geri alınabileceği konusunda esnek bir yaklaşım benimsenmiştir.; Yatırımcı-devlet arasındaki uyuşmazlıklarda Singapur Sözleşmesi'nden istifade edilmesini yaygınlaştırmak adına yapılan bir etkinlik için bkz. 2023 yılı Singapur Sözleşmesi Haftası (*Singapore Convention Week 2023*), “Yatırımcı-Devlet Uyuşmazlıklarında Singapur Sözleşmesinden En İyi Şekilde Yararlanmak, 1 Eylül 2023- *Getting the Most Out of the Singapore Convention in Investor-State Disputes, Sep 1, 2023*”, https://www.singaporeconventionweek.sg/event_detail/getting-the-most-out-of-the-singapore-convention-in-investor-state-disputes.html, https://www.youtube.com/watch?v=b_N-borpm-E, E.T. 01.09.2023.

¹⁴⁵⁶ Sîrbu, “Considerații cu privire la procedura medierii,” 55.

¹⁴⁵⁷ Verbist, “Mediation as an Alternative Method,” 786.

ekonomik entegrasyon kuruluşlarını¹⁴⁵⁸ ilgilendiren arabuluculukları da kapsamına almıştır.

ICSID Arabuluculuk Kuralları'nın 6. maddesi ile arabuluculuk sürecinin başlaması için taraflar arasında önceden “arabuluculuk sözleşmesi” yapılmış olması koşul olarak düzenlenmemiş olup, bu düzenleme Singapur Sözleşmesi ile benzer bir bakış açısı sunmaktadır. Arabuluculuk Kuralları'nın 6/(3)(c) maddesine göre taraflar arasında bir arabuluculuk sözleşmesi olmasa dahi taraflardan biri arabuluculuk teklifinde bulunabilecek, diğer taraf, arabuluculuk teklifini kabul edip etmediğini arabuluculuk talebinin kendisine iletilmesinden sonraki altmış gün¹⁴⁵⁹ içinde Merkez Genel Sekreteri'ne bildirecektir.

ICSID Arabuluculuk Kuralları'nın 9. maddesi uyarınca taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça arabulucunun ücret ve masrafları ile Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi'nin idari masrafları taraflarca eşit olarak karşılanacaktır.

ICSID Arabuluculuk Kuralları'nda arabuluculuk sürecinin gizliliğine özel bir önem verilmiş, gizlilik genel ilke olarak düzenlenmekle beraber mutlak bir gizlilik olarak düzenlenmemiş olup, gizlilik konusunda üç ayrı istisna getirilmiştir. İstisnalardan ilki tarafların gizlilik konusunda aksini kararlaştırmış olmalarıdır. İkinci istisna bilgi veya belgelerin bağımsız olarak erişilebilir olmasıdır. Son istisna ise yasal zorunluluk nedeniyle ifşa edilmesidir.

ICSID Arabuluculuk Kuralları'nın 12/(1) maddesinde arabulucunun tarafsız ve bağımsız olması gerektiğinin altı çizilmiştir. Arabuluculuk Kuralları'nın 14/(3)(b) maddesine göre arabulucu bağımsızlığı, tarafsızlığı, uygunluğu ve arabuluculuğun gizliliğini koruma taahhüdü gibi konuları ele alan imzalı bir beyan sunacaktır. Singapur Sözleşmesi'nin hukuki yollara başvurunun reddi sebeplerini düzenleyen 5/(1)(f) maddesinde arabulucunun tarafsızlığına veya bağımsızlığına ilişkin haklı şüpheli durumlar -sulh anlaşmasının yapılmasında etkili olmak koşuluyla- başvuru red sebepleri arasındadır. Görüldüğü üzere arabulucunun tarafsız ve bağımsızlığı

¹⁴⁵⁸ ICSID Arabuluculuk Kuralları'nın 1/(2) maddesinde bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşları tanımlanmış olup, kendilerini bağlayıcı kararlar alma yetkisi de dahil olmak üzere, yetkilerini devrettikleri Devletler tarafından oluşturulan örgütleri ifade etmektedir. Singapur Sözleşmesi 12. maddesinde bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşlarının imza, onay, kabul, tasdik ve katılım aşamalarını gerçekleştirerek Singapur Sözleşmesi'ne taraf olabileceği düzenlenmiştir.

¹⁴⁵⁹ İhtiyari arabuluculuk süreci için belirlenen bu süre HUAK 13/(2) maddesinde otuz gün olarak belirlenmiştir.

hakkında ICSID Arabuluculuk Kuralları, Singapur Sözleşmesi ile uyumludur. Bu arada ICSID Arabuluculuk Kuralları uyarınca arabulucunun tarafsız ve bağımsızlık beyanı olsa dahi, taraflar Singapur Sözleşmesi 5/(1)(f) maddesi kapsamında hukuki yola başvuru sırasında ilgili beyanın aksini iddia edebileceklerdir. Yetkili makam da sunulan kanıtları dikkate alarak hukuki yola başvuruyu reddedebilecektir.

ICSID Arabuluculuk Kuralları 17/(1) maddesi uyarınca arabulucunun çözüm empoze etme yetkisi bulunmamaktadır. Bu kural Singapur Sözleşmesi'nin arabulucunun bir çözüm dayatma yetkisine sahip olmayacağını düzenleyen m.2/(3) ile uyum içindedir.

Arabuluculuk prosedürünü düzenleyen ICSID Arabuluculuk Kuralları 21/(4) maddesinde tüm taraflarca talep edilmesi halinde, arabulucunun tavsiyelerde bulunabileceği düzenlenmiştir ki, bu düzenlemeyi ICSID Arabuluculuk Kuralları'nın “değerlendirici arabuluculuğa” cevaz verdiği şeklinde yorumlamak yerinde olacaktır. Kanaatimizce Singapur Sözleşmesi de sadece kolaylaştırıcı arabuluculuk değil, değerlendirici arabuluculuğu da kapsamına almaktadır.

ICSID Arabuluculuk Kuralları 22/(1) maddesi uyarınca, taraflar arasında anlaşma olursa Merkez Genel Sekreteri tarafların bir uzlaşma anlaşması imzaladıklarına dair bir bildirimde bulunacaktır. Bu bildirim Singapur Sözleşmesi'nin 4/(1)(b) maddesinde düzenlenen sulh anlaşmasının arabuluculuk sonucu yapıldığını gösteren deliller arasında kabul etmek yerinde olacaktır.

2.4.3.6.3 ISTAC Arabuluculuk Kuralları

İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) 29.11.2014 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 6570 sayılı İstanbul Tahkim Merkezi Kanunu'yla kurulmuş bağımsız bir kurumdur¹⁴⁶⁰. İlgili kanunun 1. maddesinde, ISTAC'ın yabancılık unsuru içeren uyuşmazlıklar da dahil olmak üzere ihtilafların tahkim ya da diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleriyle çözülmesi hedefine yönelik kurulduğu düzenlenmiştir. Ayrıca, ISTAC'a üye olmayanların ISTAC kapsamında yürütülen arabuluculuk faaliyetine taraf olmasının önünde bir engel bulunmamaktadır¹⁴⁶¹.

¹⁴⁶⁰ Mehmet Rıfat Bacanlı, “Bir Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolu Olarak İstanbul Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi (ISTAC) Tahkim Yargılamasında Delillerin İbrarı ve Değerlendirilmesi,” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* sy. 8 (Aralık 2016): 76.

¹⁴⁶¹ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 178.

ISTAC Arabuluculuk Kuralları'nın amacı “...arabuluculuğa konu olabilecek özel hukuk uyuşmazlıklarının İstanbul Tahkim Merkezi nezdinde çözümünde takip edilecek usul ve uygulama kurallarının belirlenmesi” olarak 1. maddesinde belirlenmiştir¹⁴⁶². ISTAC Arabuluculuk Kuralları sadece ticari uyuşmazlıklar ile sınırlı olmayıp, Singapur Sözleşmesi kapsamı dışında¹⁴⁶³ bırakılan aile, miras ve iş hukukuna dair uyuşmazlıklar da dahil olduğundan daha geniş ve genel kapsamdadır.

ISTAC Arabuluculuk Kuralları'nın uygulanması için üç ayrı yol belirlenmiştir. Bu alternatiflerden birisi ISTAC Arabuluculuk Kuralları'na atıf yapan bir arabuluculuk sözleşmesinin varlığıdır. İkinci alternatif ISTAC Arabuluculuk Kuralları'na atıf yapan bir arabuluculuk şartının mevcudiyetidir. Son alternatif ise bir arabuluculuk şartı veya arabuluculuk sözleşmesi olmasa dahi sürecin arabuluculuk kuralları kapsamında yürütülmesine dahil tarafların iradeleridir.

İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Arabuluculuk Kuralları beş bölüm (başlangıç hükümleri, arabuluculuk sürecinin başlaması, arabulucu, arabuluculuk süreci ve son hükümler) ile toplam ondört maddeden oluşmaktadır¹⁴⁶⁴. Bu bölümde ISTAC Arabuluculuk Kuralları'nın tamamı incelenmeyecek, sadece çalışma konumuz olan Singapur Sözleşmesi ekseninde kurallar değerlendirilecektir. Bu açıdan bakıldığında belki de en ilginç düzenlemeler 2/(1)(a) maddesi ile 6/(1) maddesinde yer alan arabulucu tanımlarıdır. Tanımlarda “*Arabuluculuk sürecini yürütmek üzere, uyuşmazlığın tarafları ve/veya Tahkim Merkezi tarafından belirlenecek olan, yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar hariç olmak üzere Adalet Bakanlığı arabuluculuk siciline kayıtlı kişi veya kişi veya kişileri*” ifade ettiği düzenlenmiştir. Yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda Adalet Bakanlığı siciline kayıt zorunluluğunun aranmayacağı açıkça düzenlenmiş olup, söz konusu düzenleme Singapur Sözleşmesi ile uyumludur.

ISTAC Arabuluculuk Kuralları 4/(1)(f) ve 5/(1)(d) maddesinde “arabuluculuk yeri” konusunda düzenleme yapılmış olup, çalışmamızın ikinci bölüm, 2.4.2.5. kısmında Singapur Sözleşmesi'nde “arabuluculuk yeri” kavramına yer verilmediği detaylı olarak açıklanmıştır. Her ne kadar ISTAC arabuluculuk kurallarında

¹⁴⁶² ISTAC Med-Arb Kuralları, çalışmamız hibrit yöntemleri içermediğinden bu bölümde incelenmemiştir. ISTAC Med-Arb Kuralları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Demirkol ve Aküzüm, *Türkiye’de Med-Arb*, 75 vd.

¹⁴⁶³ Singapur Sözleşmesi 1/(2)(b) m.

¹⁴⁶⁴ ISTAC, *Arabuluculuk Kuralları*.

“arabuluculuk yerinin” belirlenmesi ihtiyari olarak düzenlendiğinden Singapur Sözleşmesi ile bir çelişki yaratmayacağı düşünülebilirse de “arabuluculuk yeri” düzenlemesinin hem Sözleşme ile uyumu hem de online ve telekonferans kanalıyla yapılan arabuluculuklar açısından tespitinin zor olması nedenleriyle ISTAC kurallarından kaldırılmasının yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Singapur Sözleşmesi'nin hukuki yola başvurunun reddi sebeplerini düzenleyen 5/(1)(f) maddesinde arabulucunun tarafsız ve bağımsızlığı düzenlenmiş olup, aynı konularda hassasiyet gösteren ISTAC arabuluculuk kuralları m.6/(2) ve m.8/(2) ile paraleldir.

2.4.4 Anlaşmanın yazılı olması unsuru

2.4.4.1 Anlaşmanın fiziki veya elektronik ortamda yapılması

2.4.4.1.1 Adi yazılı şekildeki sulh anlaşması

Singapur Sözleşmesi uygulama kapsamı spesifik olup, taraflar arasındaki tüm anlaşmaları kapsamamakta, ancak belirli gereklilikleri karşılayanları kapsamaktadır¹⁴⁶⁵. Anlaşmanın içeriğinin bir şekilde kaydedilmiş olması gerekliliklerden bir tanesidir¹⁴⁶⁶. Anlaşma adi yazılı şekilde yapılabileceği gibi, elektronik ortamda yapılmış olması da bu şartı karşılamaktadır¹⁴⁶⁷.

Singapur Sözleşmesi uygulama kapsamı açısından sulh anlaşmasının arabulucu tarafından imzalanması ya da anlaşmanın noter gibi resmi bir makam tarafından onaylanmış olması gibi ek formaliteler yer almamaktadır¹⁴⁶⁸. Singapur Sözleşmesi hazırlık görüşmelerinde katı şekil şartlarının arabuluculuk sürecinin gayri resmi ve dostane havasına zarar verebileceği ve dünyadaki arabuluculuk uygulamasındaki farklılığın dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır¹⁴⁶⁹.

¹⁴⁶⁵ María del Carmen Chéliz Inglés, “La convención de Singapur y los acuerdos de mediación comercial internacional,” [The Singapore Convention and the International Commercial Mediation Agreements,] *Revista Electrónica De Estudios Internacionales*, no. 41 (June 2021): 5, <https://doi.org/10.17103/reei.41.08>.

¹⁴⁶⁶ Inglés, “La convención de Singapur,” 8; Arabuluculuk sulh anlaşmasının birden fazla yazılı belge ile ispatı mümkündür. Bkz. M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 54; Anlaşmanın yazılı yapılması önerilmiştir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/861, p.52.

¹⁴⁶⁷ Inglés, “La convención de Singapur,” 8; M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 54; UN Doc. A/CN.9/861, p.53.

¹⁴⁶⁸ Cortés, “Article 1 Scope of Application,” 73, p.1.23.

¹⁴⁶⁹ Bkz. UN Doc. A/CN.9/861, p.65.

2.4.4.1.2 Resmi yazılı şekildeki sulh anlaşması

Esneklik ve gayri resmi bir süreç olması arabuluculuğa hakim olan ilkelere göre, bu duruma uygun olarak Singapur Sözleşmesi'ne göre sulh anlaşmasının herhangi bir şekilde kayıt edilmiş olması “yazılılık” şartı için yeterlidir¹⁴⁷⁰. Bu bağlamda arabuluculuk sulh anlaşmasının resmi yazılı şekilde yapılmasında da Singapur Sözleşmesi açısından engel bir durum yoktur.

TBK 237/(1) maddesine göre bir taşınmaz satışının geçerli olabilmesi için, sözleşmenin resmi şekilde yapılması zorunluluğu vardır. Kanaatimizce konusu taşınmaz satış ve devri olan milletlerarası unsurlu bir arabuluculuk sulh sözleşmesinin resmi şekilde yapılması, anlaşmanın icrası sırasında yaşanabilecek olumsuzlukları bertaraf edebilecektir¹⁴⁷¹.

2.4.4.1.3 Elektronik iletişim araçlarıyla yapılan sulh anlaşması

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojisinin uyumsuzluk çözüm süreçlerine dahil olmasıyla birlikte akıllı mahkemeler (*smart courts*), akıllı sözleşmeler (*smart contracts*), yapay zeka (*artificial intelligence*), büyük veri (*big data*) ve blokzinciri (*blockchain*) gibi baş döndürücü gelişmeleri takip etmekte zorlanıyoruz¹⁴⁷². Hatta teknolojinin uyumsuzluk çözümünde -şimdilik- dördüncü taraf olduğu söylenebilir¹⁴⁷³.

¹⁴⁷⁰ Martín, “Article 2, Definitions,” 100, p.2.44; Walker and Tat, “The Introduction of UN Convention on International Settlement Agreements,” 168.

¹⁴⁷¹ Taşınmazın devrine veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin uyumsuzlukların arabuluculuğa elverişli olup olmadığı konusundaki tereddüt, 7445 sayılı Kanun'un 34. maddesiyle getirilen düzenleme ile ortadan kaldırılmıştır. Bkz. HUAK m. 17/B/(1) “*Taşınmazın devrine veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin uyumsuzluklar arabuluculuğa elverişlidir.*”

¹⁴⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. Julien Chaisse and Jamieson Kirkwood, “Smart Courts, Smart Contracts, and the Future of Online Dispute Resolution,” *Stanford Journal of Blockchain Law & Policy* 5, no. 1 (2022): 62 vd.

¹⁴⁷³ “Yapay zeka uygulamalarından her alanda olduğu gibi arabuluculuk süreçlerinde de yararlanılacak, uyumsuzluk çözme, uyumsuzluk analizi, risk haritası gibi konularda bilgisayar yazılımlarının devreye girmesi kaçınılmaz olacaktır. Online arabuluculuk ya da çevrimiçi arabuluculuk da önümüzdeki yıllarda gelişecek, ancak her türlü teknolojik gelişmeye rağmen arabuluculukta karşılıklı iletişimin özel yeri ve önemi muhafaza edilecektir...”: Bora, *Arbuluculuk Sözleşmesi*, 119; Chaisse and Kirkwood, “Smart Courts, Smart Contracts,” 68; Yapay zeka sistemlerine tüzel kişilik kazandırmanın mümkün olup olmayacağı literatürde tartışılmaya başlanmıştır. Bkz. Paulius Čerka, Jurgita Grigienė, and Gintarė Sirbikyte, “Is It Possible to Grant Legal Personality to Artificial Intelligence Software Systems?,” *Computer Law & Security Review* 33, no. 5 (October 2017): 685.

Çevrimiçi uyuşmazlık çözümü, teknoloji destekli olarak uyuşmazlık çözümünün sanal sürecidir¹⁴⁷⁴. Bu süreçte sohbet ya da video konferans araçları kullanılabildiği gibi, bir takım “ODR Platformları” da kullanılabilmektedir¹⁴⁷⁵. ODR Platformu şifre korumalı web sayfası veya yazılım aracılığıyla erişilebilen bir araçtır¹⁴⁷⁶.

2010 yılında Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (*United Nations Commission on International Trade Law - UNCITRAL*), Çalışma Grubu III'ü oluşturarak “sınır ötesi elektronik işlemler” ile ilgili olarak küresel bir ODR (*Online Dispute Resolution*) sistemi uygulamaya yönelik olarak çalışmalar başlatmıştır¹⁴⁷⁷. Avrupa Birliği de 2016 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından yönetilen bir “Tüketici ODR” platformu uygulamasını başlatmıştır¹⁴⁷⁸.

2018 tarihli UNCITRAL Model Kanun'un 16/(6) maddesinde anlaşmanın içeriğinin herhangi bir şekilde kaydedilmiş olmasının “yazılılık” şartı açısından yeterli olduğu belirtilmiştir. Söz konusu maddede sulh anlaşmasının içeriği sonradan referans için kullanılabilecek ise elektronik iletiyle de gerçekleştirebileceği belirtilmiştir¹⁴⁷⁹. Model Kanun'un 16/(6) maddesinde elektronik ileti konusunda bir dipnot yer almaktadır. Bu dipnota göre; “*Elektronik ileti tarafların veri mesajları vasıtasıyla yapmış oldukları herhangi bir ileti anlamına gelir. Veri mesajı, elektronik veri müdahalesi (EDI), elektronik posta, telgraf, teleks ve telekopya dahil ancak bunlarla sınırlı olmayan, elektronik, manyetik, optik veya benzeri vasıtalarla oluşturulan, gönderilen, alınan veya depolanan bilgi anlamına gelir.*”¹⁴⁸⁰

Singapur Sözleşmesi “elektronik iletişim” tanımını vermediğinden Uluslararası Sözleşmelerde Elektronik İletişim Kullanımına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nden istifade edilebilir¹⁴⁸¹. 2013 yılında yürürlüğe giren Uluslararası Sözleşmelerde Elektronik Haberleşmenin Kullanımına Dair Birleşmiş Milletler

¹⁴⁷⁴ Galf Peter Calliess and Simon Johannes Heetkamp, “Online Dispute Resolution,” in *Encyclopedia of Private International Law, Volume 2 Entries I-Z*, eds. Jürgen Basedow et al. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017), 1314.

¹⁴⁷⁵ Calliess and Heetkamp, “Online Dispute Resolution,” 1314.

¹⁴⁷⁶ Calliess and Heetkamp, “Online Dispute Resolution,” 1314.

¹⁴⁷⁷ Chaisse and Kirkwood, “Smart Courts, Smart Contracts,” 83.

¹⁴⁷⁸ Chaisse and Kirkwood, “Smart Courts, Smart Contracts,” 84.

¹⁴⁷⁹ Özsunay, *Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 67; Cortés, “Article 1 Scope of Application,” 71, p.1.18.

¹⁴⁸⁰ Özsunay, *Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 67; Cortés, “Article 1 Scope of Application,” 71, p.1.19.

¹⁴⁸¹ Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 123, p.2.14.

Sözleşmesi (*The United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts*) 4/(b) maddesinde “elektronik iletişim” tanımlanmış olup, “ *tarafların veri mesajları aracılığıyla yaptıkları her türlü iletişim anlamına gelir*”. Konvansiyonun 4/(c) maddesinde “veri mesajı” tanımlanmış olup, “*elektronik veri değişimi, elektronik posta, telgraf, teleks veya telekopya dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere elektronik, manyetik, optik veya benzer yollarla üretilen, gönderilen, alınan veya saklanan bilgi anlamına gelir.*” Görüldüğü üzere, 2018 tarihli Model Kanun “elektronik ileti” tanımında, Uluslararası Sözleşmelerde Elektronik Haberleşmenin Kullanımına Dair Birleşmiş Milletler Konvansiyonu'ndaki tanımı esas almıştır.

Çevrimiçi arabuluculuk özellikle sınır ötesi uyuşmazlıklarda seyahat masrafı ve fiziki toplantı odalarının maliyetinden tasarruf gibi avantajlara sahiptir¹⁴⁸². Öte yandan elektronik iletişim araçlarıyla yapılan arabuluculukta siber güvenlik sorunları ve veri koruma sıkıntılarının yaşanması olasıdır. Gerekli donanım ve yazılıma sahip tüzel kişilikler aracılığıyla yapılan kurumsal arabuluculuğun önemi bu konuda daha ön plana çıkmaktadır. Ülkeler kendi teknolojik gelişim ve tercihine göre gelişmiş bir vaka yönetimini kuracak ve belki de bu sistemler bir gün entegre olacaktır. Kısaca bilgi ve iletişim teknolojileri her çalışma alanını etkilediği gibi, uyuşmazlıkları ve uyuşmazlık çözüm yollarını da etkilemeye devam edecektir.

2.4.4.1.3.1 Güvenli elektronik imzalı sulh anlaşması

Güvenli elektronik imza ile hazırlanmış sulh anlaşmaları Singapur Sözleşmesi uygulama alanına girecektir. Konuya Türk hukuku açısından yaklaştığımızda; HMK 205/2 fıkrası uyarınca “*Usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler, senet hükmündedir.*” HMK 205/(3) fıkrasına göre de hakimin güvenli elektronik imza konusunda resen inceleme görev ve sorumluluğu bulunmaktadır.

Elektronik imzanın hukuki boyutunun yanı sıra teknik boyutunu da düzenleyen 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu 3. maddesine göre elektronik imza; “*Başka bir elektronik veriye eklenen veya elektronik veriyle mantıksal bağlantısı bulunan ve kimlik doğrulama amacıyla kullanılan elektronik veriyi*” ifade etmektedir. İlgili Kanun'un 4. maddesinde ise güvenli elektronik imza tanımlanmış olup,

¹⁴⁸² Alexander, Chong, and Giorgadze, *Singapore Convention on Mediation*, 125, p.2.15.

- a) M nhasıran imza sahibine bağlı olan,
- b) Sadece imza sahibinin tasarrufunda bulunan güvenli elektronik imza oluşturma aracı ile oluşturulan,
- c) Nitelikli elektronik sertifikaya dayanarak imza sahibinin kimliğinin tespitini sağlayan,
- d) İmzalanmış elektronik veride sonradan herhangi bir değişlik yapılp yapılmadığının tespitini sağlayan, elektronik imzadır.

Güvenli elektronik imzanın, elle atılan imzayla aynı hukuki sonucu doğuracağına dair Elektronik İmza Kanun'unun 5. maddesinde düzenleme yer almaktadır.

Güvenli elektronik imza kullanımının pratikliği ile zaman ve masraftan tasarruf gibi birçok avantajı nedeniyle resmi yazışmalarda da tercih edilmektedir. Bu amaçla Resm  Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Y netmelik¹⁴⁸³ ile usul ve esasları düzenlenmiştir.

Elektronik İmza Kanunu'nun 5. maddesinde resmi şekle tabi olan hukuki işlemlerin güvenli elektronik imza ile yapılamayacağına dair emredici bir düzenleme yer almaktadır. Örneğin taşınmaz satışı ile ilgili resmi sözleşmeler güvenli elektronik imza ile yapılamamaktadır¹⁴⁸⁴. Milletlerarası unsur içeren ticari uyuşmazlıklara dair arabulucu sulh anlaşmalarında taşınmaz satış ve devri gibi düzenlemeler yer alacaksa anlaşmanın Türk hukukuna göre elektronik imza ile yapılmaması gerekmektedir. Teknolojinin son derece yoğun kullanıldığı ve kullanılması gerektiği günümüzde bu kısıtlamanın doğru olmayacağını değerlendirmekteyiz. Belirtilen nedenle konusu taşınmaz satış ve devri olan arabulucu sulh anlaşmalarının güvenli elektronik imza ile yapılabileceğine dair yasal bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır¹⁴⁸⁵. Yeri gelmişken yabancılardan taşınmaz iktisabındaki kurallara aykırılık durumları dahil kamu düzenine aykırı durumlarda zaten sulh anlaşmasının icrası mümkün olamayacaktır¹⁴⁸⁶.

7445 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişlik Yapılmasına Dair Kanun'un 37. maddesi ile taşınır ve taşınmazların paylaştırılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin uyuşmazlıklar dava şartı arabuluculuk kapsamına alınmıştır. Taşınmazların paylaştırılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin

¹⁴⁸³ RG 10.6.2020, sy. 31151

¹⁴⁸⁴ Mehmet Emin  zg l, "Güvenli Elektronik İmza Sahibinin Hakları ve Yükümlülükleri," *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, sy. 2 (2021): 544.

¹⁴⁸⁵ Benzer şekilde banka teminat mektuplarının güvenli elektronik imza ile yapılabileceğine dair 6728 sayılı kanun ile 15.07.2016 tarihinde değişlik yapılmıştır.

¹⁴⁸⁶  zel, "Singapur Konvansiyonu," 1202.

uyuşmazlıklar hakkında mevcut düzenlemeye göre arabulucuların ve uyuşmazlık taraflarının elektronik imza ile işlem yapması yasal değildir. Görüldüğü üzere güvenli elektronik imza ile ilgili değişiklik yapılması yerinde olacaktır.

2.4.4.1.3.2 Diğer elektronik iletişim araçlarıyla yapılan sulh anlaşması

Güvenli elektronik imza ile hazırlanmış arabuluculuk sulh anlaşmalarının yanı sıra diğer elektronik iletişim araçlarıyla hazırlanmış bulunan sulh anlaşmaları da Singapur Sözleşmesi kapsamında değerlendirilebilecektir.

Elektronik iletişim ile yazılılık şartının gerçekteşmiş olması için arabuluculuk anlaşma içeriğinin daha sonradan erişilebilir olması gereklidir¹⁴⁸⁷. Örneğin elektronik posta kanalıyla yapılan yazışmalarla kayıt altına alınma yeterli olacaktır¹⁴⁸⁸. Arabulucunun ve tarafların kimliklerinin tespiti mümkün ve yeterli güvenliğe sahipse elektronik iletişim araçları da “yazılılık” şartını karşılayacaktır¹⁴⁸⁹.

Yapay zeka¹⁴⁹⁰ ve blokzinciri teknolojileri yaşamın birçok alanında kullanılma potansiyeline sahip olduğu gibi, uyuşmazlık çözüm amacıyla da kullanılabilecektir¹⁴⁹¹. Çevrimiçi uyuşmazlık çözüm yolu (*Online Dispute Resolution - ODR*) kavramının blokzinciri teknolojileri ve akıllı sözleşmeleri içerecek şekilde bir şemsiye kavram olarak kullanılması mümkündür¹⁴⁹². Blokzinciri teknolojileri kanalıyla yapılan sözleşmeler ile akıllı sözleşmeler -kayıt altına alınmaları ve sonradan erişilebilir olmaları kaydıyla- Singapur Sözleşmesi uygulama kapsamına girebileceklerdir. Blokzincir, sürekli olarak yenisi eklenen işlem zincirinin birden çok ağda ve bilgisayarda kaydedilen dağıtık defter (*distributed ledger*) olarak ifade

¹⁴⁸⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 111; M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 54.

¹⁴⁸⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 152; Morris-Sharma, “Constructing the Convention on Mediation,” 499, p.32.

¹⁴⁸⁹ Chua, “Singapore Convention of Mediation,” 199.

¹⁴⁹⁰ Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 21 Mayıs 2024 tarihinde Yapay Zeka Kanunu (*Artificial Intelligence Act*) onaylanmıştır.; T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı iş birliği ile hazırlanan 2021-2025 yıllarına ait Ulusal Yapay Zeka Stratejisi, 2021/18 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle 20/08/2021 tarihli ve 31574 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/08/20210820-22.pdf>, E.T. 24.05.2024; Tortoise Global AI Index’e göre ölkeler yetenek, altyapı gibi kıstaslar esas alınarak uluslararası düzeyde yapay zeka kapasitelerine göre sıralanmıştır. Türkiye, 62 ölk arasında 39. sırada yer almıştır. <https://www.tortoisemedia.com/intelligence/global-ai/>, E.T. 25.05.2024.

¹⁴⁹¹ Gerhard Wagner and Horst Eidenmueller, “Digital Dispute Resolution,” June 22, 2021, 42, E.T. 19.03.2024, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3871612>.

¹⁴⁹² Chaisse and Kirkwood, “Smart Courts, Smart Contracts,” 70.

edilebilir¹⁴⁹³. Akıllı sözleşmeler tarafların yükümlülükleri ile diğer sözleşme şartlarının bilgisayar kodu şeklinde yazılması ve şartların gerçekleşmesi halinde sözleşmedeki şartların bilgisayar kodu aracılığıyla otomatik olarak icra edildiği programlardır¹⁴⁹⁴. Başka bir anlatımla önceden belirlenmiş olan şartların gerçekleştiği bilgisayar algoritması tarafından teyit edildiğinde akıllı sözleşmenin ifası bilgisayar programı tarafından otomatik şekilde gerçekleşmektedir¹⁴⁹⁵. Akıllı sözleşmenin icra edilebilirliği otomatik bir sistemle gerçekleştiğinden Singapur Sözleşmesi'nin uygulanmasına ihtiyaç kalmayacağı şeklinde düşünülebilir. Akıllı sözleşmelerle ilgili uluslararası bir metin ya da bir içtihat hukuku oluşmadığından belirsizliğini korumaktadır¹⁴⁹⁶. Ancak, kanaatimizce Singapur Sözleşmesi'nin 2/(1) maddesinin aradığı “erişilebilir” olmak dahil diğer şartların bulunması halinde Singapur Sözleşmesi'nin akıllı sözleşmeler hakkında uygulanmasının önünde bir engel yoktur.

Konuya Türk hukuku açısından baktığımızda akıllı sözleşmeler ve blokzinciri teknolojileri ile ilgili açık bir düzenleme bulunmamaktadır¹⁴⁹⁷. HMK 199. maddesine göre “*Uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcıları bu Kanuna göre belgedir.*” Mesela bir elektronik postanın delil olarak kabulü için anlaşmazlık konusu

¹⁴⁹³ Pınar Çağlayan Aksoy, *Akıllı Sözleşmelerin Kuruluş ve Geçerlilik Şartları*, 2. baskı (İstanbul: Onikilevha, 2021), 18.

¹⁴⁹⁴ Aksoy, *Akıllı Sözleşmeler*, 13; Akıllı sözleşme, tüm eylemlerin önceden belirlenen kodlara uygun olarak yerine getirilmesinin gerekli olduğu bir sözleşme tipidir. Bkz. Bronwyn E. Howell and Petrus H. Potgieter, “Uncertainty and Dispute Resolution for Blockchain and Smart Contract Institutions,” *Journal of Institutional Economics* 17, no. 4 (2021): 557; Akıllı sözleşmeler, tıpkı bir yazılım gibi tarafların borçlu olduğu edimleri otomatik olarak yerine getirmekte ve aslında sözleşmenin ihlali imkansız hale gelmektedir. Bkz. Maxime Chevalier, “From Smart Contract Litigation to Blockchain Arbitration, a New Decentralized Approach Leading Towards the Blockchain Arbitral Order,” *Journal of International Dispute Settlement* 12, no. 4 (December 2021): 559, <https://doi.org/10.1093/jnlids/idab025>; Ulusal hukuk düzenleri yönünden akıllı sözleşmelerin yasallığı konusunda belirsizlikler devam etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Chevalier, “Smart Contract Litigation to Blockchain Arbitration,” 12; Akıllı sözleşmeler, sözleşme hükümlerinin daha kolay uygulanabilirliğine hizmet etmektedir. Bkz. Wagner and Eidenmueller, “Digital Dispute Resolution,” 10 vd.; Akıllı sözleşmeler kripto para ve diğer tokenlerin kalbi gibidir. Bkz. Pınar Çağlayan Aksoy and Zehra Özkan Üner, “NFTs and Copyright: Challenges and Opportunities,” *Journal of Intellectual Property Law & Practice* 16, no. 10 (2021): 1118.

¹⁴⁹⁵ Aksoy, *Akıllı Sözleşmeler*, 13.

¹⁴⁹⁶ Aksoy, *Akıllı Sözleşmeler*, 4.

¹⁴⁹⁷ 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu 35/B, 35/C ve ilgili maddeleri ile kripto varlıklara ilişkin bir düzenleme getirilmiştir.

durum ve olayları ispata elverişli olması aranacaktır¹⁴⁹⁸. Tarafların elektronik ortam aracılığıyla yazışma konusunda anlaşma yaptıklarını varsayalım; bu durumun ıslak imzayla belgelenemediği hallerde dahi, yapılan yazışmaların taraflara ait olduğu ispat edilirse belge olarak kabulü mümkün olacaktır¹⁴⁹⁹. Her somut olayda elektronik verilerin analizi yapılacak olup, duruma göre belge, delil başlangıcı, keşif objesi veya kanunda düzenlenmemiş delil olarak kabulü mümkün olabilecektir¹⁵⁰⁰.

Türk hukuku yönünden, Elektronik İmza Kanunu 5. maddesi nedeniyle güvenli elektronik imzayla yapılmasının önünde yasal engel olan resmi şekle tabi sözleşmelerin akıllı sözleşme ve blokzinciri teknolojisiyle de yapılamayacağını değerlendirmekteyiz¹⁵⁰¹. Yapılacak yasal çalışma ile akıllı sözleşmeler ve blokzinciri teknolojisini de kapsayacak şekilde geniş bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır.

2.4.4.2 Anlaşmanın birden fazla belgeyle yapılmış olması

Hazırlık çalışmaları sırasında, anlaşmanın tek bir belgede düzenlenmesi olasılığı göz önünde bulundurulmuştur¹⁵⁰². Ancak, uygulamada bu şartın, süreci katılaştıracağı ve taraflara ek yük getireceği değerlendirilerek bu olasılık reddedilmiştir¹⁵⁰³. Sulh anlaşmasının, tek bir belgede toplanması aranmayacak olup, ekler de dahil olmak üzere birden fazla belgeden oluşabilecektir¹⁵⁰⁴.

2.4.4.3 Temel ilişkide arabuluculuk sözleşmesinin gerekmemesi

Singapur Sözleşmesi bütünsel olarak değerlendirildiğinde Sözleşme'nin amacının arabuluculuğun nasıl yapılması gerektiğini düzenlemek olmadığını görmekteyiz¹⁵⁰⁵. Singapur Sözleşmesi uygulama alanı yönünden tarafların arabuluculuk süreci için önceden varmış oldukları bir sözleşmeye dayanarak mı arabuluculuğa gittikleri, yoksa bunu yasal bir zorunluluk veya mahkeme kararıyla mı

¹⁴⁹⁸ Levent Börü, “Güvenli Elektronik İmza ile Oluşturulmamış Elektronik Posta (e-mail) Kayıtlarının Delil Değeri,” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 27, sy. 4 (Ekim 2023): 112.

¹⁴⁹⁹ R. Arslan vd., *Medeni Usul Hukuku*, 463.

¹⁵⁰⁰ Börü, “Güvenli Elektronik İmza ile Oluşturulmamış Elektronik Posta Kayıtlarının Delil Değeri,” 125.

¹⁵⁰¹ Aksoy, *Akıllı Sözleşmeler*, 190.

¹⁵⁰² Inglés, “La convención de Singapur,” 9; Bkz. UN Doc. A/CN.9/867, p.134; Bkz. UN Doc. A/CN.9/896, p.177-185.

¹⁵⁰³ Bkz. UN Doc. A/CN.9/896, p.67.

¹⁵⁰⁴ Bkz. UN Doc. A/CN.9/896, p.67; UN Doc. A/CN.9/867, p.134; Morris-Sharma, “Constructing the Convention on Mediation,” 499, p.32.

¹⁵⁰⁵ Demirkol ve Aküzüm, *Türkiye’de Med-Arb*, 44.

yaptıkları önemsizdir¹⁵⁰⁶. Arabuluculuğun kaynağı önemli olmayıp, önemli olan arabuluculuk süreci sonunda uyuşmazlığı sona erdiren anlaşma şeklindeki sonuçtur¹⁵⁰⁷. Bu özellik New York Sözleşmesi ile dikkate değer bir farklılık¹⁵⁰⁸ arz etmekte iken, 2008/52/EC Sayılı Avrupa Birliği Arabuluculuk Yönergesi'nin 3(a) maddesiyle örtüşmektedir¹⁵⁰⁹.

Eğer uyuşmazlık tarafları arasında yapılmış bir arabuluculuk sözleşmesi varsa; arabuluculuk sözleşmesinin karşı tarafça ihlal edilip, arabuluculuk sürecine başvurulmadan doğrudan dava açılması halinde Singapur Sözleşmesi yönünden hiçbir koruma getirilmediğini de belirtelim¹⁵¹⁰. Benzer şekilde taraflar arasında arabuluculuk sözleşmesi olduğu halde taraflar arabuluculuk süreci başlatmaksızın aralarında anlaşma sağlamışlarsa bu durum da Singapur Sözleşmesi kapsamı dışında kalacaktır.

2.4.4.4 Para borcu dışındaki edimler (*non-monetary obligations*)

Singapur Sözleşmesi'nde sulh anlaşmasının yükümlülükleri konusunda, parasal (maddi) veya manevi yükümlülükler içerip içermediğine bakılmaksızın, anlaşmaların tamamını kapsamı gerektiğine karar verilmiştir¹⁵¹¹. Yalnızca parasal yükümlülüklerin uygulanmasının aşırı derecede sınırlayıcı olacağı ve uyuşmazlık tarafları arasında dengesizlik yaratacağı değerlendirilmiştir¹⁵¹². Sulh anlaşmasının şartlı yükümlülüklerle izin veren esnek yapısının, taraflar için çekici kılan temel bir özellik olduğu ve bu özelliğin korunması gerektiğine dikkat çekilmiştir¹⁵¹³.

Niyet beyanlarını içeren sulh anlaşmalarının Sözleşme kapsamından çıkarılması yönünde bir öneride bulunulmuştur¹⁵¹⁴. Tartışmaların sonunda bu tür anlaşmaların genel olarak uygulanabilir yükümlülükler içermeyeceği

¹⁵⁰⁶ Inglés, “La convención de Singapur,” 8.

¹⁵⁰⁷ Inglés, “La convención de Singapur,” 8.

¹⁵⁰⁸ Inglés, “La convención de Singapur,” 14.

¹⁵⁰⁹ Inglés, “La convención de Singapur,” 14, dipnot 36.

¹⁵¹⁰ Petsche, Gabriel-Oiwoh and Malak, “Quo Vadis of the Sleeping Beauty?,” 86.

¹⁵¹¹ Türk Hukukuna göre genel olarak konusu para borcu ediminden başka bir edim (taşınmazın tahliyesi, taşınırın teslimi, bir şeyin yapılmaması ya da yapılması gibi) olan borçların cebri icraya konu olması için ilam, ilam niteliğinde belge veya senet ile icra takibi yapma imkanı olduğu gibi, ilamsız icra takibi yapma olanağı da vardır. Bkz. Kulaksız, “İlamlı İcrada İcranın Geri Bırakılması,” 3.

¹⁵¹² Bkz. UN Doc. A/CN.9/861, p.47; Eğer Singapur Sözleşmesi sadece parasal anlaşmaları kapsasaydı, tarafların menfaatlerinin karşılanabilmesi adına arabuluculuk sürecinin tüm faydalarını ortadan kaldırabilirdi. Bkz. Abramson, “Singapore Convention: Key Choices,” 367.

¹⁵¹³ Bkz. UN Doc. A/CN.9/861, p.48.

¹⁵¹⁴ Bkz. UN Doc. A/CN.9/861, p.49.

değerlendirilmiştir¹⁵¹⁵. Singapur Sözleşmesi'nin parasal olmayan borçları da içermesi şeklindeki yaklaşımı New York Sözleşmesi ile de paraleldir¹⁵¹⁶.

Sulh anlaşmasının arabuluculuk süreci sonucunda oluşması gerekir. Anlaşmanın içeriğinde sulh ve uzlaş gibi kavramların yer alması şart değildir. Amaç uyuşmazlığın arabuluculuk süreci ile sonlandırılmasıdır. Hatta sulh anlaşmasının içeriğinde örneğin ticari ilişkiyi sonlandırma kararı, aralarındaki ticari sözleşmenin feshi kararı gibi kararlar da yer alabilir. Bu durumda da Singapur Sözleşmesi uygulama alanına girebilecektir.

2.4.5 Ticari bir uyuşmazlık olması unsuru

2.4.5.1 Genel olarak

Ticari bir uyuşmazlıkta arabuluculuk bir taraftan toplumsal uzlaşıya hizmet ettiği gibi, diğer taraftan ticari hayatın gelişmesine katkı sunmaktadır. Gerçekten de arabuluculuk müzakerelerinden “el sıkışarak” ayrılan taraflar, yıllara sari dava süreçlerinin aksine, yeni iş potansiyelleri yaratma gibi önemli olanaklara da sahip olacaklardır¹⁵¹⁷. Bir başka anlatımla, uyuşmazlık anlaşma ile sonuçlandığında taraflar arasındaki ticari ilişki iyileşmiş, güçlenmiş ve yenilenmiş olacaktır. Bu durumun sınır ötesi uyuşmazlıklarda olabileceği hayal edildiğinde küreselleşmenin olumlu sonuçlarından tüm dünya bireyleri istifade edebilecektir.

Bu kısa açıklamadan sonra, Singapur Sözleşmesi açısından ticari uyuşmazlıkların ne ifade ettiği konusunun açıklanmasında fayda görmekteyiz. Singapur Sözleşmesi'nde “ticari” terimi tanımlanmamış ve yorum için kullanılabilecek herhangi bir açıklama da yer almamıştır¹⁵¹⁸. Singapur Sözleşmesi'nin dibacesinde “ticari uyuşmazlık”, “ticari bir ilişki” ve “ticari işlem” kavramlarına yer verilmiş ise de Sözleşme'nin bütününde bu kavramlar hakkında da bir açıklama ya da yönlendirme yer almamaktadır.

¹⁵¹⁵ Bkz. UN Doc. A/CN.9/861, p.49.

¹⁵¹⁶ Demirkol ve Aküzüm, *Türkiye’de Med-Arb*, 38.

¹⁵¹⁷ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 43-44; Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 204.

¹⁵¹⁸ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 857; Chong and Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements,” 456, p.16; Alexander and Chong, “Perspectives from Singapore,” 40; Mehmet Kaan Karabacak, “Uluslararası Ticari Arabuluculuk ve İcra Edilebilirlik,” (Yüksek Lisans Tezi, MEF Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 77; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1197; “Ticari” teriminin mümkün olduğunca geniş yorumlanması beklenmektedir. Bkz. Zhao, “Singapore Mediation Convention,” 543; Abu Backer, “Singapore Mediation Convention,” 791.

2018 tarihli Model Kanun'un 1 numaralı dipnotunda “ticari” terimi, geniş olarak yorumlanmış ve sözleşmeye dayalı olsun ya da olmasın, ticari vasıfdaki bütün ilişkilerden kaynaklı konuları içerecek şekilde tanımlanmıştır¹⁵¹⁹. Ticari nitelikteki işler için “tadadi” olmayacak şekilde örnekler verilmiştir. Verilen örnekler arasında mal veya hizmetlerin tedariki, ticari temsilcilik, acentelik, faktoring, bankacılık, sigorta, hava, deniz, demiryolu veya karayolu ile mal veya yolcu taşımacılığı gibi ticari işler yer almaktadır. Sonuç olarak, bir istisna yer almadığından Singapur Sözleşmesi'nin her türlü ticari ilişkiyi kapsayan ticari işlemler için geçerli olduğunun tespitini yapmak doğru olacaktır¹⁵²⁰.

2.4.5.2 Vasıflandırma sorunu

Kanunlar ihtilafı kurallarına konu olan kavramlar tüm hukuk sistemlerinde aynı anlama sahip değildir¹⁵²¹. Bir hukuki kavramın içerik ve niteliği davaya bakan hakimin hukuku (*lex fori*) ile davada uygulanacak hukuktan (*lex causae*) farklı ise hukuki ilişkiye uygulanacak hukukun tespitinde ilgili hukuklardan hangisinin vasıflandırılmasının esas alınacağı sorunuyla karşılaşırız¹⁵²². Bu soruna kanunlar ihtilafı öğretisinde “bağlama konusunun vasıflandırılması sorunu” ya da kısaca “vasıflandırma sorunu” denilmektedir¹⁵²³. Kavramlar altında ifade edilen hukuki ilişkiler, bir bağlama noktası yardımıyla belli bir hukuk sistemine tabi tutulur ve ilgili hukuk sistemi içinde çözüme kavuşturulur¹⁵²⁴.

¹⁵¹⁹ Model Kanun'un 1. maddesindeki “ticari” tanımı Singapur Sözleşmesi'nin yorumu açısından faydalı olabilir. Bkz. Alexander and Chong, “Perspectives from Singapore,” 40; Ticari kavramı bazı yatırımcı devlet uyuşmazlıklarını kapsayacak şekilde geniş yorumlanabilir. Bkz. Walker and Tat, “The Introduction of UN Convention on International Settlement Agreements,” 167.

¹⁵²⁰ Alexander and Chern, “Singapore Convention,” 244; Meslekleri icabı faaliyet gösteren iki tacir ya da işletme arasındaki uyuşmazlıklar ticari uyuşmazlık olarak kabul edilir. Bkz. Cortés, “Article 1 Scope of Application,” 73, p.1.25; Singapur Sözleşmesi'nin kapsamının ticari uyuşmazlıklarla sınırlandırılması konusundaki bir eleştiri için bkz. Senties, “Grounds to Refuse Enforcement,” 1257.

¹⁵²¹ Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 55; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 414.

¹⁵²² Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 56-57; Vasıflandırma konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 414 vd.; E. Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku Kuralları*, 38 vd.; Türk Hukukunda vasıflandırma konusu için bkz. Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 223 vd.

¹⁵²³ Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 57-58; Vasıflandırma yasa çatışması durumunda bu sorunun dahil olacağı hukuki kategorinin belirlenmesidir. Bkz. Aybay ve Dardağan, *Yasaların Çatışması*, 148; Vasıflandırma, mahkeme huzuruna gelen her yaşam olayında hakim tarafından gerçekleştirilmesi gereken bir faaliyettir. Bkz. E. Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku Kuralları*, 56; Bağlama noktasının vasıflandırılmasında kullanılan yöntemler *lex fori*, *lex causae*, bağımsız vasıflandırma ve karma yöntemdir. Bkz. Yağcı, “Milletlerarası Özel Hukukta Vasıflandırma,” 2639.

¹⁵²⁴ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 86; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 55.

“Ticari” teriminin vasıflandırılması konusunda hangi hukukun esas alınacağı hakkında Singapur Sözleşmesi'nde açık bir hüküm bulunmamaktadır¹⁵²⁵. Vasıflandırma konusunda literatürde çok farklı yaklaşımlar vardır. İlgili hukuki ilişkinin ya da kavramın hüküm statüsüne (*lex causae*) göre veya hakim hukukuna (*lex fori*) göre vasıflandırılması en yaygın yöntemlerdir¹⁵²⁶. Pratik ve kolay olan yol, *lex fori*'nin vasıflandırılması esas alınarak sorunun çözümüdür¹⁵²⁷. Vasıflandırmanın kural olarak *lex fori*'ye göre yapılması kabul edilmektedir¹⁵²⁸. Özel ve Erkan, Singapur Sözleşmesi'nde yer alan “ticari” teriminin vasıflandırılması konusunda *lex fori*'nin esas alınmasını yani arabulucu sulh anlaşmasının icrasının talep edildiği devletin hukukunun uygulanmasının doğru olacağı görüşündedir¹⁵²⁹. Şanlı'ya göre milletlerarası unsur içeren sözleşmesel borç ilişkilerinde Türk hakiminin önündeki uyuşmazlığa konu sözleşmenin mesleki ya da ticari faaliyete ilişkin olup olmadığı konusunda Türk hukuku uygulanacaktır¹⁵³⁰.

2.4.5.3 Yatırımcı-devlet arasındaki uyuşmazlıklar

Devlet ve yatırımcı arasındaki uyuşmazlıklar genelde farklı kültürden tarafları, uzun soluklu ilişkileri ve çok sayıda paydaşı kapsamaktadır¹⁵³¹. Bu tür uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuğun yaygınlaşması, bu anlaşmaların uygulanmasının Singapur Sözleşmesi'ne dayanabilmesi halinde daha kolay ve hızlı olacaktır¹⁵³². Devlet-yatırımcı arasındaki uyuşmazlıkların arabuluculuk süreci ile çözümü konusunda ilk kurumsal yapı ICSID tarafından oluşturulmuştur¹⁵³³. Ancak, ICSID arabulucu sulh anlaşmalarının icrası konusunda bir mekanizma

¹⁵²⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 114; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1198.

¹⁵²⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 114.

¹⁵²⁷ Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 58; Bazı durumlarda *lex fori*'ye göre vasıflandırma milletlerarası özel hukuk adaletine uygun düşmez. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 86 vd.

¹⁵²⁸ Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 79-80; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 427; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 414; Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 27; E. Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku Kuralları*, 50.

¹⁵²⁹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 114; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1198; M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 55-56.

¹⁵³⁰ Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 346; Yabancı unsur içeren hukuki uyuşmazlık alanlarının hangi hukuka göre vasıflandırılacağına dair HUAK'da özel bir hükme yer verilmemiştir. Bkz. Fügen Sargın, “Yabancı Unsur İçeren İş Sözleşmelerinden Doğan ya da Ticarî Dâva Konusu Olan Hukukî Uyuşmazlıkların Çözümünde Dâva Şartı Arabuluculuk,” *Ankara Barosu Dergisi* 77, sy. 4 (Ocak 2020): 212.

¹⁵³¹ Anna Karoliny Fonseca Cometti and Valesca Raizer Borges Moschen, “The Singapore Convention in the Framework of the Investor-State Dispute Settlement System,” *Revista Brasileira de Alternative Dispute Resolution* 4, no. 7 (January/June 2022): 53.

¹⁵³² Cometti and Moschen, “Singapore Convention in the Framework,” 53.

¹⁵³³ Sîrbu, “Considerații cu privire la procedura medierii,” 52.

getirmemiştir¹⁵³⁴. ICSID Arabuluculuk Kuralları'nın kabulünde, Singapur Sözleşmesi'nin 2018 yılında kabul edilmesinin dikkate alındığını söyleyebiliriz¹⁵³⁵. Çalışmamızın ikinci bölüm, 2.4.3.6.2. kısmında ICSID'in yapısı ve ICSID Arabuluculuk Kuralları ayrıntılı olarak incelendiğinden bu bölümde ayrıca üzerinde durulmayacaktır.

Devlet ve yatırımcı arasındaki uyuşmazlıkların Singapur Sözleşmesi kapsamında olduğuna dair açık bir hüküm olmaması nedeniyle konu literatürde tartışılmıştır¹⁵³⁶. Çalışma Grubu II, Singapur Sözleşmesi hazırlık çalışmaları sırasında, devlet kuruluşlarının da ticari faaliyetlerinin olması nedeniyle, devlet kuruluşlarının kapsam dışında bırakılması önerisini reddetmiş ve devlet kuruluşlarının kapsam dışında bırakılması halinde ticari ortaklarına karşı arabulucu sulh anlaşmalarını uygulama imkanından mahrum kalacağı değerlendirilmiştir¹⁵³⁷.

2018 tarihi Model Kanunu'nun 1 numaralı dipnotunda “ticari” kavramının geniş yorumlanması gerektiği açıklandıktan sonra ticari uyuşmazlıklara “tadadi” olmayacak şekilde verilen örnekler arasında “yatırım” uyuşmazlıkları da sayılmış ise de Singapur Sözleşmesi'nde bu konuda açık bir düzenleme yer almamaktadır. Aslında Model Kanunda da yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarını içerdiğine dair açık bir hüküm yoktur. Model Kanun'un bir numaralı dipnotunda geçen yatırım (*investment*) terimi yerel yatırımcıları ya da yerel yatırımcılar ile yabancı yatırımcılar arasındaki veya yabancı yatırımcıların aralarındaki uyuşmazlıkları kapsayacak şekilde yorumlanabilir¹⁵³⁸. Model Kanun'un yönlendirmesiyle “ticari” işlerin yatırım uyuşmazlıklarını içerdiği şeklinde de yorum yapılabilir¹⁵³⁹. Singapur Sözleşmesi'nin

¹⁵³⁴ Sirbu, “Considerații cu privire la procedura medierii,” 52.

¹⁵³⁵ Sirbu, “Considerații cu privire la procedura medierii,” 55.

¹⁵³⁶ Mustafa Oğuz Tuna, “What’s Wrong With Mediation?,” *Law and Justice Review* 15, no. 27 (January 2024): 7 vd.; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 121; Devlet-yatırımcı uyuşmazlıklarının Singapur Sözleşmesi kapsamında yer alıp almayacağı konusu “ticari” tanımıyla doğrudan bağlantılıdır. Bkz. Mushegh Manukyan, “Singapore Convention Series: A Call for a Broad Interpretation of the Singapore Mediation Convention In The Context of Investor-State Disputes,” *Kluwer Mediation Blog*, June 10, 2019, 1, E.T. 21.02.2024, <https://mediationblog.kluwerarbitration.com/2019/06/10/singapore-convention-series-a-call-for-a-broad-interpretation-of-the-singapore-mediation-convention-in-the-context-of-investor-state-disputes/>; Yatırım uyuşmazlıklarının tamamının mı yoksa belli bir bölümünün mü (devlet dokunulmazlığı ve sorumluluğu yönünden uluslararası kamu hukukunu ilgilendirmeyen uyuşmazlıklar) Singapur Sözleşmesi kapsamında olduğuna dair gri alanlar vardır. Bkz. Manukyan, “A Call for a Broad Interpretation of the Singapore Convention,” 3.

¹⁵³⁷ UN Doc. A/CN.9/861, p.44, p.46; UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.195, p.19, p.21; UN Doc. A/CN.9/867, p.111; UN Doc. A/CN.9/896, p.62.

¹⁵³⁸ Tuna, “What’s Wrong With Mediation,” 8.

¹⁵³⁹ Alexander and Chong, “Origins and Application to Investor-State Disputes,” 344.

1/(2)(a)(b) maddesinde hangi uyuşmazlıkların kapsam dışı olduğu sayılmış olup, kapsam dışı sayılan uyuşmazlıklar arasında devlet-yatırımcı uyuşmazlıkları bulunmamaktadır¹⁵⁴⁰. Schnabel, Singapur Sözleşmesi'nin doğal kaynakların çıkarılması ve inşaat gibi uyuşmazlıklarda yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarını içerebileceği görüşündedir¹⁵⁴¹. Arabuluculuk sulh anlaşmalarında tarafların hukuki statüsünden ziyade uyuşmazlığın niteliğine bakmak yerinde olacaktır¹⁵⁴². Uyuşmazlık, niteliği gereği devletin yapmış olduğu ekonomik faaliyetler kapsamına giriyorsa bu konudaki arabuluculuk sulh anlaşmalarının Singapur Sözleşmesi kapsamı içerisinde olduğunu kabul etmek yerinde olacaktır¹⁵⁴³.

Singapur Sözleşmesi'nde yatırım uyuşmazlıklarını açıkça yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır¹⁵⁴⁴. Aksine, Sözleşme'nin 8/(1)(a) maddesine göre devlet kurumlarının ya da devlet kurumları adına hareket eden kişilerin taraf olduğu arabuluculuk anlaşma belgelerine uygulanmayacağına dair devletlerin çekince koyabilecekleri düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin ışığında yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarının Sözleşme kapsamında olduğu yorumu yapılırsa da bu konuya daha fazla açıklık getirilmesi elzemdir¹⁵⁴⁵. Bir başka yol da devletlerin Singapur Sözleşmesi'ni iç hukuklarına uyarlarlarken “ticari” kavramını açık ve geniş bir şekilde tanımlamaları ya da Sözleşme'nin kapsamına nelerin girdiğini belirlerken yatırımcı ile devlet arasındaki uyuşmazlıkların Sözleşme'nin kapsamında kaldığını açıkça düzenlemeleridir¹⁵⁴⁶. Zira yatırımcı devlet uyuşmazlıklarında Singapur Sözleşmesi'nin bir atılım yaratma potansiyeli vardır¹⁵⁴⁷.

Türkiye, HUAK 17/A maddesi ile milletlerarası sulh anlaşmalarının icrasını düzenlemiş ise de “ticari” kavramının tanım ve kapsamı yapılmamıştır. 4501 sayılı Kamu Hizmetleri İle İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkeler

¹⁵⁴⁰ Alexander and Chong, “Origins and Application to Investor-State Disputes,” 344.

¹⁵⁴¹ Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 22-23; Singapur Sözleşmesi'nden yararlanabilecek sektörlerin başında inşaat sektörü, enerji ve alt yapı projeleri gelmektedir. Bkz. Chahine et al., “Acceleration of Business Mediation,” 784.

¹⁵⁴² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 117.

¹⁵⁴³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 117.

¹⁵⁴⁴ Tuna, “What’s Wrong With Mediation,” 8.

¹⁵⁴⁵ Tuna, “What’s Wrong With Mediation,” 8; Çekince konulmamışsa yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarının Singapur Sözleşmesi kapsamında olduğu yorumu yapılabilir. Bkz. Alexander and Chong, “Origins and Application to Investor-State Disputes,” 358-359.

¹⁵⁴⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 120.

¹⁵⁴⁷ Aynı yorumu Singapur devleti için yapmıştır. Bkz. Sim, “Conciliation of Investor-State Disputes,” 691, p.43.

Dair Kanun¹⁵⁴⁸ ile “yabancılık” unsuru içeren yatırım uyuşmazlıklarında tahkim konusu düzenlenmiştir. Devlet-yatırımcı arasındaki “yabancı unsur” içeren uyuşmazlıkların arabuluculuk ile çözümü konusunda benzer bir yasal düzenleme yapılabileceğini değerlendirmekteyiz.

2.4.5.4 Ticari uyuşmazlıklar kapsamı

2.4.5.4.1 Türk hukuku açısından Singapur Sözleşmesi kapsamındaki ticari uyuşmazlıklar

Yetkili makam arabuluculuk sonunda varılan anlaşmanın ticari nitelik taşıyıp taşımadığını kendi hukukunu esas alarak tespit edecektir¹⁵⁴⁹. Bu bölümde Türk hukuku yönünden ticari uyuşmazlıklar değerlendirilecektir. Türk hukukunda Singapur Sözleşmesi kapsamındaki ticari uyuşmazlıkları incelemenden önce TTK'nun genel esasları ve başlangıç hükümleri hakkında bir girizgah yapmak faydalı olacaktır;

Türk Ticaret Kanunu 1/(1) maddesinde Türk Medeni Kanunu'nun “*ayrılmaz bir parçası*” olduğu belirtildikten sonra 1/(2) maddesi “*Mahkeme, hakkında ticari bir hüküm bulunmayan ticari işlerde, ticari örf ve âdete, bu da yoksa genel hükümlere göre karar verir.*” hükmünü içermektedir. Bu düzenlemeye göre hakim uyuşmazlık hakkında Türk Medeni Kanunu, Türk Borçlar Kanunu ve ticari hükümler öngören kanunlar dışında kalan diğer kanun hükümlerini ve son olarak ticari örf ve adeti uygulayacaktır¹⁵⁵⁰. Eğer söz konusu kurallarla uyuşmazlık çözülemiyorsa bir kanun koyucu gibi hukuk kuralı yaratacaktır¹⁵⁵¹.

Türk Ticaret Kanunu “ticari işletme¹⁵⁵²” kavramını esas almış olup, 11/(1) maddesine göre esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir elde

¹⁵⁴⁸ RG 22.01.2000, sy. 23941; 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu 3/(e) maddesinde uyuşmazlıkların tahkim ya da diğer uyuşmazlık çözüm yolları ile çözümlenebileceği düzenlenmiş olup, ilgili kanun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 525 vd.

¹⁵⁴⁹ E. Kara, “Milletlerarası Özel Hukuk Açısından Arabuluculuk,” 115.

¹⁵⁵⁰ Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 105.

¹⁵⁵¹ Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 105.

¹⁵⁵² Ticari işletme hakkında detaylı bilgi için bkz. Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 25 vd.; Kanun hükmü uyarınca ticari sayılan uyuşmazlıklar dışında, TTK ticari uyuşmazlıkları ticari iş değil, ticari işletme esasına göre belirlemiştir. Bkz. Yargıtay 3. HD, E.2022/3593, K.2022/4898, T.23/05/2022, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/3-hukuk-dairesi-e-2022-3593-k-2022-4898-t-23-5-2022>, E.T. 18.02.2024; “6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 19/2. maddesi uyarınca, taraflardan biri için ticari iş sayılan bir işin diğeri için de ticari iş sayılması, davanın niteliğini ticari hale getirmeyecektir. Zira; Türk Ticaret Kanunu, kanun gereği ticari dava sayılan davalar haricinde, ticari davayı ticari iş esasına göre değil, ticari işletme esasına göre

etmeyi hedefleyen, faaliyetinin bağımsız ve devamlılık arz ettiği işletmeler olarak tanımlanmıştır¹⁵⁵³. Bu tanımdan hareketle bir ticari işletmenin üç ana unsuru olduğunu söyleyebiliriz¹⁵⁵⁴; bağımsızlık, esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşmış olmak ve devamlılık unsuru.

6762 sayılı Eski Türk Ticaret Kanunu döneminde hukukumuzda giren “ticari iş” kavramı 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu 3. maddesinde de yer almış olup, ilgili maddeye göre “*Bu Kanunda düzenlenen hususlarla bir ticari işletmeyi ilgilendiren bütün işlem ve fiiller ticari işlerdendir.*” Tanımdan anlaşılacağı üzere ticari işler TTK'da düzenlenen hususlar ve ticari işletmeyi ilgilendiren işlem ve fiiller olarak ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur¹⁵⁵⁵.

Ticari iş¹⁵⁵⁶ konusunda kanun koyucu bazı karineler getirmiş bulunmaktadır. Ticari iş karanesi TTK 19. maddesinde düzenlenmiş olup, söz konusu düzenlemeye göre; “*Bir tacirin borçlarının ticari olması asıldır. Ancak, gerçek kişi olan bir tacir, işlemi yaptığı anda bunun ticari işletmesiyle ilgili olmadığını diğer tarafa açıkça bildirdiği veya işin ticari sayılmasına durum elverişli olmadığı takdirde borç adi sayılır.*” Görüldüğü üzere kanun koyucu gerçek ve tüzel kişi tacir açısından bir ayırım yapmıştır. Tüzel kişi tacirin tüm işlerinin ticari olması asıldır. Gerçek kişi tacir yönünden ise işlemin yapılması sırasında ticari işletmesiyle ilgili olmadığı diğer tarafa açıkça bildirilmişse ya da görünüş itibarıyla yapılan iş ticari iş değilse ticari iş karanesi uygulanmayacaktır. TTK 19. maddesi 2. fıkrasında başka bir karine daha yer almaktadır¹⁵⁵⁷; “*Taraflardan yalnız biri için ticari iş niteliğinde olan sözleşmeler, Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, diğeri için de ticari iş sayılır.*” TTK 19/(2)

belirlemiştir. Hâl böyle olunca, işin ticari nitelikte olması davayı ticari dava haline getirmez.” Bkz. Yargıtay 15. HD, E.2016/4662, K.2017/3970, T.15.11.2017, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/15-hukuk-dairesi-e-2016-4662-k-2017-3970-t-15-11-2017>, E.T. 02.04.2024.

¹⁵⁵³ Bozer ve Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 7; Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 181; İlker Koçyiğit ve Alper Bulur, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk* (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2019), 103; Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 26.

¹⁵⁵⁴ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 80; Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 181; Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 27 vd.; TTK'da yer alan ticari işletme tanımında bir işletmenin varlığı ile gelir sağlama amacı da yer almaktadır. Bkz. Bozer ve Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 7.

¹⁵⁵⁵ Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 72-73.

¹⁵⁵⁶ Singapur Sözleşmesi uygulama alanına giren uyuşmazlıklarda ticari iş kavramı değil TTK 4. maddesi kapsamına giren ticari davalar esas alınmalıdır. Bkz. Karabacak, “Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 78.

¹⁵⁵⁷ TTK'da yer alan karineler bunlarla da sınırlı değildir. Örneğin teselsül karanesi için bkz. Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 71.

maddesindeki düzenleme sadece sözleşmeleri esas aldığından taraflar arasındaki ilişki sebepsiz zenginleşmeden veya haksız fiilden kaynaklanıyor ise ilgili hükmün uygulanması mümkün değildir¹⁵⁵⁸.

Her ne kadar TTK “ticari işletme” esası üzerine kurulmuş ise de ticari davalar ayrımındaki önemine binaen ticari iş ve ticaret hukukunun süjesi olan “tacir¹⁵⁵⁹” kavramlarına da değinmemiz faydalı olacaktır. Zira bir uyuşmazlığın taraflarının tacir olması özellikle “nispi davalar”ın tespitinde önem arz etmektedir¹⁵⁶⁰. Gerçek kişi tacir TTK 12/(1) maddesinde tanımlanmıştır; “*Bir ticari işletmeyi, kısmen de olsa, kendi adına işleten kişiye tacir denir.*” Görüldüğü üzere gerçek kişi tacir için herşeyden önce bir ticari işletmenin varlığı gerekmektedir¹⁵⁶¹. Tüzel kişi tacir TTK 16/(1) maddesinde tanımlanmış olup, söz konusu tanıma göre; “*Ticaret şirketleriyle, amacına varmak için ticari bir işletme işleten vakıflar, dernekler ve kendi kuruluş kanunları gereğince özel hukuk hükümlerine göre yönetilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişileri tarafından kurulan kurum ve kuruluşlar da tacir sayılırlar.*” TTK 16/(2) maddesinde ise bu duruma istisna getirilmiş olup¹⁵⁶²; kamu tüzel kişileri, kamuya yararlı dernekler ve belli türdeki vakıflar ticari işletme işletseler dahi tacir sayılmayacaklardır.

HUAK, HUAKY ve 2024 Yılı Arabuluculuk Asgari Ücret tarifesi dahil arabuluculuk mevzuatının ilgili tüm bölümlerinde “ticari uyuşmazlık” kavramı konusunda bir açıklama yer almamaktadır¹⁵⁶³. Belirtilen nedenle, her somut uyuşmazlıkta aşağıda ayrıntılı incelenen mutlak ve nispi ticari davalar ayrımından hareket edilerek ticari uyuşmazlığın belirlenmesi yerinde olacaktır.

¹⁵⁵⁸ Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 75.

¹⁵⁵⁹ Tacir kavramı maddi hukuka ait bir kavram olmakla beraber usule ilişkin işlemlerde bu kavramla bağlantılı olduğu ölçüde usul hukuku kavramı olarak da karşımıza çıkar. Bkz. Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, 422.

¹⁵⁶⁰ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 83; Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 117.

¹⁵⁶¹ Aydın, *Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk*, 114; Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 129.

¹⁵⁶² Aydın, *Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk*, 119; Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 135-136.

¹⁵⁶³ A. Yılmaz, “2024 Yılı Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi,” 107.

2.4.5.4.1.1 Mutlak ticari dava-nispi ticari dava ayrımı

Bir işin ticari iş olması o işten kaynaklı uyuşmazlığın ticari uyuşmazlık olduğu anlamına gelmemektedir¹⁵⁶⁴. Örneğin uyuşmazlığın taraflarından biri için ticari iş niteliğini haiz ise de diğer taraf için ticari değilse ticari uyuşmazlıktan söz edilemeyecektir¹⁵⁶⁵. Öte yandan asliye ticaret mahkemesinde görülmeyen bir dava ticari dava kapsamına girebilecektir¹⁵⁶⁶. Bir uyuşmazlığın ticari uyuşmazlık olarak kabulü için mutlak ya da nispi ticari uyuşmazlık olması gereklidir¹⁵⁶⁷. Aşağıdaki bölümde mutlak ve nispi uyuşmazlık ayrımı detaylı olarak incelenecektir.

Mutlak ticari dava

Mutlak ticari uyuşmazlıklar uyuşmazlığın bir ticari işletmeyi ilgilendirip ilgilendirmediğine ve tarafların tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın, kanun ile ticari oldukları düzenlenen uyuşmazlıklardır¹⁵⁶⁸. TTK 4. maddesinde hangi uyuşmazlıkların mutlak ticari uyuşmazlıklar olduğu belirlenmiştir. TTK 4/(1) maddesi uyarınca;

- a) Bu kanunda,
- b) Türk Medenî Kanununun, rehin karşılığında ödünç verme işi ile uğraşanlar hakkındaki 962 ilâ 969 uncu maddelerinde,
- c) 11/1/2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun malvarlığının veya işletmenin devralınması ile işletmelerin birleşmesi ve şekil değiştirmesi hakkındaki 202 ve 203, rekabet yasağına ilişkin 444 ve 447, yayın sözleşmesine dair 487 ilâ 501, kredi mektubu ve kredi emrini düzenleyen 515 ilâ 519, komisyon sözleşmesine ilişkin 532 ilâ 545, ticari temsilciler, ticari vekiller ve diğer tacir yardımcıları için öngörülmüş bulunan 547 ilâ 554, havale

¹⁵⁶⁴ Ticari dava, ticari işe göre daha dar kapsamlıdır. Bkz. A. Yılmaz, “2024 Yılı Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi,” 107; Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 184; 6762 sayılı Eski Türk Ticaret Kanunu gerekçesinde “maddi hukukun tatbiki bakımından «ticari işler» kavramına giren bütün meseleler değil, yalnız mahiyet ve bünyesi itibarıyla yargıcın özel bir ihtisasına ihtiyaç gösteren meseleler «ticari dava» olarak vasıflandırılmış”tır. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c012/tbmm10012083.pdf>, E.T. 02.04.2024.

¹⁵⁶⁵ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 184.

¹⁵⁶⁶ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 27; Asliye ticaret mahkemesinde görülen her dava ticari davadır. Bkz. Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 27.

¹⁵⁶⁷ Bozer ve Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 187; Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 188.

¹⁵⁶⁸ Bozer ve Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 187 vd.; Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 189; Dilek Cengiz, “Principles of Mandatory Mediation in Commercial Disputes in Turkish Law with Determinations and Comments on its Applications,” *Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul*, no. 70 (2021): 17; Aydın, *Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk*, 90 vd.; Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 109 vd.

hakkındaki 555 ilâ 560, saklama sözleşmelerini düzenleyen 561 ilâ 580 inci maddelerinde,

d) Fikrî mülkiyet hukukuna dair mevzuatta,

e) Borsa, sergi, panayır ve pazarlar ile antrepo ve ticarete özgü diğer yerlere ilişkin özel hükümlerde,

f) Bankalara, diğer kredi kuruluşlarına, finansal kurumlara ve ödünç para verme işlerine ilişkin düzenlemelerde,

öngörülen hususlardan doğan hukuk davaları ve çekişmesiz yargı işleri ticari dava ve ticari nitelikte çekişmesiz yargı işi sayılır. Ancak, herhangi bir ticari işletmeyi ilgilendirmeyen havale, vedia ve fikir ve sanat eserlerine ilişkin haklardan doğan davalar bundan istisnadır.

Mutlak ticari davalar TTK 4/(1) fıkrasında belirlenen uyuşmazlıklar ile sınırlı değildir¹⁵⁶⁹. Diğer bazı kanunlarla da mutlak ticari davalar düzenlenmiştir¹⁵⁷⁰. Örneğin, rekabet yasağına dair TBK 444. ve 447. maddelerindeki uyuşmazlıklar ile yayım sözleşmesine ilişkin TBK 487. ve 501. maddelerindeki uyuşmazlıklar örnek olarak verilebilir.

Nispi ticari dava

Uyuşmazlığın yukarıda detaylı açıklanan mutlak ticari uyuşmazlık kategorilerinden birine girmemiş olması halinde uyuşmazlığın her iki tarafın ticari işletmesini ilgilendiren bir iş ya da işlemten kaynaklanması durumunda nispi ticari uyuşmazlık olarak kabul edilir¹⁵⁷¹. Bu davalarda tarafların TTK 12 ve TTK 16. maddeleri uyarınca tacir olması da gerekir¹⁵⁷². Kısaca nispi ticari davalar, uyuşmazlığın taraflarının ticari işletmesiyle ilgili olduğu ve tarafların tacir olduğu davalardır¹⁵⁷³.

Bir uyuşmazlığın nispi ticari dava kategorisine girip girmediğinin tespiti açısından uyuşmazlık taraflarının ticari işletmesiyle ilgili olup olmadığı konusunun öncelikle aydınlatılması gerekmektedir. Bu durumun her somut olayda tespiti kolay değildir. Literatürde ticari davaların tespiti açısından tarafların değil, dava türünün esas alınması gerektiğine dair görüşler vardır¹⁵⁷⁴. Bu bakış açısında sadece mutlak

¹⁵⁶⁹ Koçyiğit ve Bulur, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, 93; Taşdelen, *Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabuluculuk*, 57; Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 191; Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 115.

¹⁵⁷⁰ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 85; Koçyiğit ve Bulur, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, 93; Taşdelen, *Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabuluculuk*, 57; Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 191; Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 115.

dava ölçütlerinin esas alınması ve nispi ticari davalardan vazgeçilmesi ileri sürülmüştür¹⁵⁷⁵.

2.4.5.4.1.2 Dava şartı-ihiyari ticari arabuluculuk

Bu bölümde dava şartı ve ihtiyari arabuluculuk ayrımını detaylı incelemeden önce bazı istatistikleri paylaşmamızın faydalı olacağını değerlendirmekteyiz. T.C. Adalet Bakanlığı'nın resmi web sayfasında 14.03.2023 tarihinde yapılmış olan paylaşımda ticari arabuluculukta 552.133 dosyadan 275.971 adedinin anlaşmayla sonuçlandığı ve yaklaşık %50 başarı sağlandığı bildirilmiştir¹⁵⁷⁶. Ayrıca, ilgili dosyalarda arabulucuların ortalama olarak yirmi gün gibi çok kısa bir sürede tarafları uzlaştırdığı bilgisi verilmiştir. Ülkemizde arabuluculuk mevzuatı henüz çok yeni olmasına rağmen uzlaşi rakamları şaşırtıcı ve sevindiricidir. Dosyaların kaç adedinin yabancı unsurlu olduğuna dair bir bilgiye rastlanmadığı gibi, Singapur Sözleşmesi ile ilgili ve veriye dayalı bir içeriğe de rastlanmamıştır.

Dava şartı ticari arabuluculuk

Türk hukukunda ticari işlerle ilgili uyuşmazlıklarda uygulanan arabuluculuk dava şartı arabuluculuk ve ihtiyari arabuluculuk olarak ikiye ayrılmaktadır¹⁵⁷⁷. Dava şartı arabuluculuk (*mandatory mediation*) literatürde “zorunlu arabuluculuk” şeklinde de kullanılmakta olup, yasa tasarısında öncelikle “zorunlu arabuluculuk¹⁵⁷⁸” kavramı kullanılmış ise de sonradan arabuluculuğun gönüllü olması nedeniyle bir

¹⁵⁷¹ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 86; Bozer ve Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 191; Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 191; Cengiz, “Principles of Mandatory Mediation,” 25; Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 117.

¹⁵⁷² Bozer ve Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 191; Koçyiğit ve Bulur, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, 197 vd.; Aydın, *Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk*, 113.

¹⁵⁷³ Bozer ve Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 191 vd.; Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 192; Koçyiğit ve Bulur, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, 197; Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 117 vd.

¹⁵⁷⁴ İsmail Kırca, “Nispi Ticari Davaya Dair,” *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* 33, sy. 1 (Mart 2017): 57.

¹⁵⁷⁵ Kırca, “Nispi Ticari Davaya Dair,” 58.

¹⁵⁷⁶ <https://www.adalet.gov.tr/arabuluculuk-dosya-sayisi-4-milyonu-asti>, 07.04.2024.

¹⁵⁷⁷ Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 193; İhtiyari ve dava şartı arabuluculuk yabancılık unsuru içeren özel hukuk uyuşmazlıklarında da uygulama alanı bulacaktır. Bkz. Fügen Sargın, “Yabancı Unsur İçeren İş Sözleşmelerinden Doğan ya da Ticari Dava Konusu Olan Hukukî Uyuşmazlıkların Çözümünde Dava Şartı Arabuluculuk,” *Ankara Barosu Dergisi* 77, sy. 4 (Ocak 2020): 212.

¹⁵⁷⁸ Zorunlu arabuluculuğun, arabuluculuk ilkelerine ve arabuluculuğun ruhuna aykırı olduğuna dair görüş için bkz. Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 112; Zorunlu arabuluculuğun; dava şartı olan zorunlu arabuluculuk, mahkeme bağlantılı zorunlu arabuluculuk ve yarı zorunlu arabuluculuk olarak üç ayrı modeli vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 135 vd.; Cengiz, “Principles of Mandatory Mediation,” 6 vd.

kavram kargaşası yaratılmaması adına, “dava şartı arabuluculuk” terimi tercih edilmiştir.

Dava şartı arabuluculukta ve ihtiyari arabuluculukta arabulucunun süreçte aldığı rol ve yetkiler genel olarak benzerdir¹⁵⁷⁹. Dava şartı arabuluculuk taraflar arasındaki uyuşmazlık hakkında arabuluculuk süreci denenmeden genel mahkemelerde dava açılmayan bir arabuluculuk türünü ifade etmektedir¹⁵⁸⁰. Uyuşmazlık taraflarını arabuluculuk süreci başlatmaya zorlamanın (*coercion into mediation*), arabuluculukta anlaşmaya zorlamak (*coercion within mediation*) olmadığını ifade etmekte fayda vardır¹⁵⁸¹. Dava şartı arabuluculuğun kaynakları çok farklı olabilir. Örneğin, kanun koyucunun iradesinden kaynaklanabileceği gibi, tahkimde hakemin ya da mahkemelerde hakimin inisiyatifinden de kaynaklanabilir¹⁵⁸².

Türk hukukunda dava şartları HMK 114. maddesinde düzenlenmiş olup, arabuluculuk bu hükümde yer almamakla beraber, HMK 114/(2) fıkrasında diğer kanunlarda da dava şartına dair düzenlemelerin olabileceği belirtilmiştir. Ticari uyuşmazlıklarda dava şartı arabuluculuk ilgili fıkradan kaynaklanan özel bir dava şartıdır¹⁵⁸³. HMK 140/(3) maddesinde hakimin ön inceleme duruşması sonunda tarafları arabuluculuğa teşvik etmesi düzenlenmiş olup, bu düzenleme dava şartı değil, ihtiyari arabuluculuk kapsamındadır. Dava şartı arabuluculuk davanın

¹⁵⁷⁹ Tanrıver, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*, 143.

¹⁵⁸⁰ B. Azaklı Arslan, *Medeni Usul Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk*, 29; Ticari nitelikte dahi olsa çekişmesiz yargı işleri dava şartı arabuluculuk kapsamında değildir. Bkz. Aslıhan Erbaş Açık, “Deniz Ticareti ve Sigorta Hukuku Uyuşmazlıkları Bakımından Zorunlu Arabuluculuğun Değerlendirilmesi,” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, der. Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım (Seçkin, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 46.

¹⁵⁸¹ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 1545-1546; Özümücü, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Zorunlu Arabuluculuk,” 828; Arabuluculuk sürecine başvurulmuş olması dava şartı arabuluculuk için yeterlidir. Bkz. Mert Namlı, “Avrupa Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İş Uyuşmazlıklarında Zorunlu Arabuluculuğun Mahkemeye Erişim Hakkı ile İlişkisi,” *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi* 15, sy. 60 (2018): 1311; Arabuluculuk sürecinde gönüllülüğün önemi ve zorunlu arabuluculuğun genel olarak etkili olmadığı şeklindeki görüş için bkz. Zhao, “Singapore Mediation Convention,” 541.

¹⁵⁸² B. Azaklı Arslan, *Medeni Usul Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk*, 29; *Fluor Enterprises, Inc. v. Solutia Inc.* kararında mahkeme tarafların 30 gün içinde uyuşmazlığı çözmeye çalışacaklarına dair arabuluculuk klotunun gereği yerine getirilmeden dava açılmayacağına hükmetmiştir. Bkz. *Fluor Enterprises, Inc. v. Solutia Inc.*, 147 F. Supp. 2d 648 (Southern District of Texas 2001), E.T. 21.02.2024, <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/147/648/2409242/>.

¹⁵⁸³ Tanrıver'e göre dava şartı arabuluculuğun, uygulama alanının genişletilerek özel dava şartının, genel bir dava şartı haline getirilmesi gayreti, doğru bir yaklaşım değildir. Bkz. Süha Tanrıver, “Dava Şartı Arabuluculuk Üzerine Bazı Düşünceler,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 32, sy. 147 (Mart/Nisan 2020): 119.

açılmasını engellemez, mahkemenin yargılama yapabilmesi için gereklidir¹⁵⁸⁴. Dava şartı kapsamındaki bir uyuşmazlıkta arabuluculuğa başvurulmadan dava açılmış ise, yargılamanın usulden reddedilmesi gerekecektir¹⁵⁸⁵. Mahkeme, birden fazla hukuki düzen ile ilgili bir uyuşmazlıkta arabuluculuğa başvuru yapıp yapılmadığını resen inceleyeceği gibi, taraflar da yargılamanın her aşamasında bu konuda itirazda bulunabileceklerdir¹⁵⁸⁶. Şanlı'ya göre milletlerarası unsur içeren uyuşmazlıklarda tarafların yabancı bir ülkede arabuluculuk süreci için başvurmuş olması halinde dava şartı arabuluculuk yerine getirilmiş sayılmalıdır¹⁵⁸⁷.

Türk hukuk sisteminde “ticari” mahiyetteki her uyuşmazlığın arabuluculuğa elverişli olduğu çıkarımı yapılamayacağı gibi, dava şartı arabuluculuk kapsamındaki uyuşmazlıklar da sınırlıdır¹⁵⁸⁸. TTK 5/A maddesi¹⁵⁸⁹ dava şartı olan ticari uyuşmazlıkları düzenlemiş olup, “*Bu Kanunun 4 üncü maddesinde ve diğer kanunlarda belirtilen ticari davalardan, konusu bir miktar para olan alacak, tazminat, itirazın iptali, menfi tespit ve istirdat davalarında, dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması dava şartıdır.*”¹⁵⁹⁰ Görüldüğü üzere ticari

¹⁵⁸⁴ B. Azaklı Arslan, *Medeni Usul Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk*, 141.

¹⁵⁸⁵ B. Azaklı Arslan, *Medeni Usul Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk*, 141; İbrahim Ermenek, “Dava Şartının Arabulucu Tarafından Kendiliğinden Dikkate Alınması Sorunu ve bu Kapsamda Yapılan Hataların Düzeltilmesi,” *Yargıtay Dergisi* 46, sy. 4 (Ekim 2020): 1019; Koçyiğit ve Bulur, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, 48; Arabuluculuğa başvurunun tamamlanabilir bir dava şartı olduğu şeklindeki görüş için bkz. Çiğdem Yazıcı Tıktık, “Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk Uygulamasının Temel İlkeler Bakımından Değerlendirilmesi,” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, der. Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 116; Dava şartı arabuluculuk konusunda taraflar dinlenmeden ve talepler tartışılmadan arabuluculuk açısından karar verilmiş olması hukuki dinlenilme hakkı ve sürpriz karar verme yasağına aykırılık oluşturur. Bkz. Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 103; Dava şartı arabuluculuk gönüllülük ilkesine aykırı bir durumdur. Bkz. Aydın, *Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk*, 85; Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) üzerinden dava açılması sırasında hangi uyuşmazlıkların dava şartı kapsamına girdiğine dair bir sınırlama mevcut olup, söz konusu uygulama İdarenin yargıya müdahalesi olarak yorumlanabilir. Bkz. Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 140-141.

¹⁵⁸⁶ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 62.

¹⁵⁸⁷ Şanlı, Esen ve Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 415.

¹⁵⁸⁸ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 180; Taşdelen, *Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabuluculuk*, 57; Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 193; Hangi uyuşmazlıkların ticari dava şartı kapsamında olduğuna dair bir katalog çıkarmak mümkün görünmemektedir. Bkz. Yardım, “Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuğa Başvuru,” 108.

¹⁵⁸⁹ Sargın'a göre TTK 5/A maddesi maddi hukuku düzenleyen Ticaret Kanunu'nda yer almış olsa dahi, usul hukuku ilgi alanına girmektedir. Bkz. Fügen Sargın, “Yabancı Unsur İçeren İş Sözleşmelerinden Doğan ya da Ticarî Dâva Konusu Olan Hukukî Uyuşmazlıkların Çözümünde Dâva Şartı Arabuluculuk,” *Ankara Barosu Dergisi* 77, sy. 4 (Ocak 2020): 228.

¹⁵⁹⁰ TTK'da yabancı unsur içeren uyuşmazlıklarda da dava şartı arabuluculuğun uygulanacağına ilişkin bir düzenlemenin olmamasının belirsiz bir durum yaratacağı eleştirisi için bkz. Fügen Sargın, “Yabancı Unsur İçeren İş Sözleşmelerinden Doğan ya da Ticarî Dâva Konusu Olan Hukukî Uyuşmazlıkların Çözümünde Dâva Şartı Arabuluculuk,” *Ankara Barosu Dergisi* 77, sy. 4 (Ocak 2020): 217; Ticari nitelikteki dava şartı arabuluculuk uygulamalarında belirli bir miktar sınırı konulması gerektiğine dair eleştiri için bkz. Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 43 vd.

uyuşmazlık niteliğinde olan sebepsiz zenginleşme, haksız fiil veya sözleşmeden kaynaklı tüm tazminat ve alacak davaları dava şartı arabuluculuk kapsamındadır¹⁵⁹¹.

Uyuşmazlık taraflarının ticari işletmesiyle ilgili hususlardan kaynaklı hukuk davaları ve çekişmesiz yargı işleri ile tarafların tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın mutlak ticari davalar dava şartı arabuluculuk kapsamındadır¹⁵⁹². Uyuşmazlık taraflarının tacir olduğu ve uyuşmazlığın tarafların ticari işletmesiyle ilgili olduğu nispi ticari davalar da dava şartı arabuluculuk kapsamına alınmıştır¹⁵⁹³.

TTK 5/A/(2) maddesine göre “Arabulucu, yapılan başvuruyu görevlendirildiği tarihten itibaren altı hafta içinde sonuçlandırır. Bu süre zorunlu hâllerde arabulucu tarafından en fazla iki hafta uzatılabilir¹⁵⁹⁴.” Dava şartı arabuluculuk HUAK 18/A maddesinde kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir¹⁵⁹⁵. HUAK 18/A maddesinde “Özel kanunlarda tahkim veya başka bir alternatif uyuşmazlık çözüm yoluna başvurma zorunluluğunun olduğu veya tahkim sözleşmesinin bulunduğu hâllerde, dava şartı olarak arabuluculuğa ilişkin” hükümlerin uygulanmayacağı emredici şekilde belirlenmiştir¹⁵⁹⁶. Kanaatimizce özel kanunlarda tahkim ya da başka alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına başvurunun zorunlu olduğu durumlar ile bir tahkim sözleşmesinin olduğu ticari uyuşmazlıklarda taraflar ihtiyari olarak arabuluculuk süreci gerçekleştirerek anlaşma sağlamışlarsa bu anlaşma Singapur Sözleşmesi kapsamına girebilecektir.

İhtiyari ticari arabuluculuk

İradilik¹⁵⁹⁷ arabuluculuğun temel ilkelerinden olup, arabuluculuğun doğasında gönüllülük esastır¹⁵⁹⁸. İhtiyari arabuluculuk için literatürde “iradi

¹⁵⁹¹ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 38.

¹⁵⁹² Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 61; Ticari dava şartı temel iki koşula bağlanmıştır. Ticari davalardan olması ve konusu bir miktar paranın ödenmesi olan tazminat ve alacak taleplerini içeriyor olması. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fügen Sargın, “Yabancı Unsur İçeren İş Sözleşmelerinden Doğan ya da Ticari Dâva Konusu Olan Hukukî Uyuşmazlıkların Çözümünde Dâva Şartı Arabuluculuk,” *Ankara Barosu Dergisi* 77, sy. 4 (Ocak 2020): 227.

¹⁵⁹³ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 61-62.

¹⁵⁹⁴ M. Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, 1634.

¹⁵⁹⁵ Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 194.

¹⁵⁹⁶ Şanlı, Esen ve Fıganmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 809; Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 194; Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 148.

¹⁵⁹⁷ HUAK m.3/(1) “Taraflar, arabulucuya başvurmak, süreci devam ettirmek, sonuçlandırmak veya bu süreçten vazgeçmek konusunda serbesttirler. Şu kadar ki dava şartı olarak arabuluculuğa ilişkin 18/A maddesi hükmü saklıdır.”; Büyükcay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 66.

arabuluculuk” terimi de kullanılmaktadır¹⁵⁹⁹. İhtiyari arabuluculuk HUAK 13/(1) ve 13/(2) fıkralarında düzenlenmiş olup, bu hükme göre aksine bir düzenleme yoksa uyuşmazlık taraflarından birinin arabulucuya başvuru önerisine diğer taraf otuz gün içinde olumlu yanıt verir ise ihtiyari arabuluculuk süreci başlayacaktır¹⁶⁰⁰.

İhtiyari arabuluculukta uyuşmazlık taraflarının arabuluculuk sürecini başlatmaları için bir zorunluluk bulunmamaktadır. Taraflar arasında arabuluculuk sözleşmesi yapılmış olsa bile -dava şartı kapsamında bir uyuşmazlık değilse- görüşmelere katılmayıp doğrudan dava açabilirler¹⁶⁰¹. İhtiyari arabuluculuk dava şartı kapsamı dışındaki uyuşmazlıkları kapsadığı gibi, dava şartı kapsamındaki uyuşmazlıklar için tarafların ihtiyari arabuluculuk sürecini başlatmalarının önünde bir engel yoktur¹⁶⁰².

Uyuşmazlık tarafları dava açılmadan önceki aşamada ya da davanın görülmesi sırasında arabuluculuk faaliyetini başlatabilirler¹⁶⁰³. Tarafların ihtiyari arabuluculuk için dava açılmadan önce arabuluculuk sürecini başlatmalarında bir süre sınırı yokken, dava açılması halinde yargılamanın ertelenmesi yönünden yasal bir sınır bulunmaktadır. Şöyle ki HUAK 15/(5) maddesi uyarınca “*Dava açıldıktan sonra tarafların birlikte arabulucuya başvuracaklarını beyan etmeleri hâlinde yargılama, mahkemece üç ayı geçmemek üzere ertelenir. Bu süre, tarafların birlikte başvurusu üzerine üç aya kadar uzatılabilir.*” Görüldüğü üzere Türk hukukunda arabuluculuğa elverişli özel hukuk uyuşmazlıkları ile ilgili davalarda ihtiyari arabuluculuk için maksimum altı aylık bir sürede yargılama ertelenebilmektedir. Bu süre yargılamanın ertelenmesi için öngörülen maksimum süre olup, yargılama devam ederken ve hatta mahkeme kararı kesinleşmiş olsa dahi tarafların ihtiyari olarak arabuluculuk süreci başlatmalarının önünde bir engel yoktur.

¹⁵⁹⁸ Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 82; Singapur Sözleşmesi taraf iradelerine bağlı olarak sulh anlaşmasının oluşmasını amaçlamaktadır ki bu durum arabuluculuğun ruhuna uygundur. Bkz. Çetin, “Singapur Sözleşmesi Kapsamında Arabuluculuk Sonucunda İcra Edilebilirlik” 48.

¹⁵⁹⁹ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 28 vd.; Bora, *Arabuluculuk Sözleşmesi*, 81 vd.

¹⁶⁰⁰ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 78; Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 74; Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 125.

¹⁶⁰¹ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 28.

¹⁶⁰² Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 28.

¹⁶⁰³ Kılıçoğlu, *Arabuluculuk Sözleşmeleri*, 28; Ekmekçi, Özekes ve Atalı, *İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*, 72-73; Tanrıver, *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*, 125.

2.4.5.4.2 Türk hukukunda ortaya çıkabilecek sorunlar

Türk hukuku özelinde baktığımızda bir ticari uyuşmazlığın arabuluculuğa elverişli olup olmadığı ve arabuluculuğa elverişli ise dava şartı kapsamında¹⁶⁰⁴ olup olmadığı konusu herşeyden önce cevaplanması gereken gri bir alandır. Bir uyuşmazlığın ticari olması o uyuşmazlığın arabuluculuğa elverişli olduğu anlamına gelmemektedir. Bir başka anlatımla kamu düzenine ilişkin olan iş ve işlemlerden kaynaklanan ve tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir¹⁶⁰⁵. Özellikle sermaye şirketleri hukuku esas alındığında çok sayıda kamu düzeni ile ilgili hükmün varlığı görülecektir¹⁶⁰⁶. Örneğin genel kurul karar iptali ile ilgili uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli bulunmadığı literatürde ifade edilmiştir¹⁶⁰⁷. Benzer şekilde iflasa dair uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir¹⁶⁰⁸.

Singapur Sözleşmesi m. 5/(2)(b) taraflar arasındaki uyuşmazlığın o devletin hukuku uyarınca arabuluculuk yoluyla çözüme elverişli olmaması halinde yetkili makamın hukuki yola başvuruyu reddedebileceğini düzenlemiştir¹⁶⁰⁹. Türk hukukunun uygulanacağı arabuluculuk süreçlerinde herşeyden önce arabulucunun ve taraf vekillerinin uyuşmazlığı “arabuluculuğa elverişlilik yönünden” iyi analiz etmesi

¹⁶⁰⁴ Türk hukukunda temel sorun bir uyuşmazlığın dava şartı kapsamına girip girmediğinin tespitidir. Bkz. Cengiz, “Principles of Mandatory Mediation,” 27; Ticari davalarda dava şartı arabuluculuğun kapsamının tespitinde dava konusunun esas alınması bir takım sorunlara yol açmaktadır. Bkz. Ermenek, “Dava Şartının Arabulucu Tarafından Kendiliğinden Dikkate Alınması,” 1026; Ticari davalarda dava şartı arabuluculuğa tabi davaları belirleyen düzenleme yapılırken hangi davaların seçileceğinin üzerinde titizlikle durulması ve düzenlemenin daha açık bir dille ifade edilmesi gerektiğine dair görüş için bkz. Yazıcı, “Türkiye’de Arabuluculuğun Gelişimi,” 341.

¹⁶⁰⁵ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 205.

¹⁶⁰⁶ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 210; Şirketler hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olup olmadığı konusunda bkz. Büyüyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 211 vd.; Uygun, Şirketler hukuku ile ilgili uyuşmazlıkların tahkime elverişliliği konusunu korporatif düzlemdeki uyuşmazlıklar ve sözleşmesel temeldeki uyuşmazlıklar olarak ikili bir ayırımı incelemiştir. Bkz. Doğuhan Uygun, “Şirketler Hukuku Uyuşmazlıklarının Tahkimle Çözümü,” *Tahkim Yargılaması: Birinci Bölüm* içinde, der. Mustafa Erkan ve Candan Yasan Tepebaş (İstanbul: Onikilevha, 2021), 40-41; Korporatif düzlemdeki uyuşmazlıklar şirket ile pay sahipleri arasındaki uyuşmazlıklar ve şirketin yapısından kaynaklı uyuşmazlıklardır. Bkz. Uygun, “Şirketler Hukuku Uyuşmazlıklarının Tahkimle Çözümü,” 40; Sözleşmesel ilişkiden kaynaklı uyuşmazlıklar emredici kurallara aykırı olmadığı sürece tahkime elverişli olduğu değerlendirilebilir. Bkz. Uygun, “Şirketler Hukuku Uyuşmazlıklarının Tahkimle Çözümü,” 41; Benzer bir ayırım ve yorumun arabuluculuğa elverişlilikte kullanılabileceği kanaatinde olmakla beraber, arabuluculuğa elverişlilik alanının tahkime elverişlilik alanından daha geniş olduğunu değerlendirmekteyiz.

¹⁶⁰⁷ Büyüyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 217.

¹⁶⁰⁸ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 229; Koçyiğit ve Bulur, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, 75.

¹⁶⁰⁹ Alexander and Chern, “Singapore Convention,” 265.

önem arz eder. Taraflar kendi özgür iradeleriyle ve bir yargı kararı olmadan uyuşmazlık hakkında sonuç elde edebiliyorsa o uyuşmazlığın arabuluculuğa elverişli olduğu çıkarımı yapılabilir¹⁶¹⁰. Arabuluculuğa elverişlilik konusundaki hatalı bir yaklaşım hak kaybına yol açacağı gibi, arabulucu ve taraf vekilleri açısından hukuki ve cezai sorumluluğa ilişkin sonuçların doğmasına da neden olabilecektir¹⁶¹¹.

Ticari uyuşmazlıklarda dava şartı arabuluculuğu düzenleyen TTK 5/A maddesinin lafzı, hangi uyuşmazlıkların dava şartına tabi olduğu konusunda net bir yanıt vermeye elverişli değildir¹⁶¹². TTK 5/A maddesi 7155 sayılı Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü Hakkında Yasa ile 6 Aralık 2018 tarihinde kabul edilmiş olup, 2018 tarihinden itibaren uygulamadaki sıkıntılar nedeniyle 2023 yılında üzerinde bir değişiklik yapılmasına karar verilmiştir. Gerçekten de 7445 sayılı Kanunun 31 inci maddesi ile 28 Mart 2023 tarihinde “*paranın ödenmesi olan alacak ve tazminat talepleri hakkında*” ibaresi “*para olan alacak, tazminat, itirazın iptali, menfi tespit ve istirdat davalarında*” şeklinde değiştirilmiştir. Kanatımızca düzenleme yeterli olmayıp, hangi ticari uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olduğu ve ayrıca dava şartı konusunda tereddüt içermeyen daha kapsamlı bir yasal düzenleme yerinde olacaktır.

Singapur Sözleşmesi m.1/(2)(a) uyarınca uyuşmazlık taraflarından birinin tüketici olarak kendisi, ailesi ya da evi için yaptığı işlemlere ilişkin uyuşmazlıklar Singapur Sözleşmesi kapsamı dışında bırakılmıştır. Türk hukuku açısından dikkat edilmesi gereken bir konu da ticari-tüketici uyuşmazlıklar ayrımıdır. Yargıtay'ın bir kararında isabetli olarak belirttiği üzere;

01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren TTK'nun 4. maddesinin birinci fıkrasının (f) bendinde, bankalara, diğer kredi kuruluşlarına, finansal kurumlara ve ödünç para verme işlerine ilişkin düzenlemelerde öngörülen hususlardan doğan hukuk davaları ve çekişmesiz yargı işlerinin ticari dava ve ticari nitelikte çekişmesiz yargı işi sayılacağı düzenlenmiştir. İş bu hükmün lafzi yorumundan ilk bakışta bankalar tarafından verilen bireysel kredi kartı dolayısıyla açılacak davaların ticari dava olarak değerlendirileceği sonucu çıkmaktadır. Ancak

¹⁶¹⁰ Koçyiğit ve Bulur, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, 73.

¹⁶¹¹ Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 206.

¹⁶¹² Eminoğlu ve Erdoğan, *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*, 217; Arabuluculuk aşamasında henüz bir davanın açılmamış olduğu ve tarafların tüm iddialarını ortaya koymadıkları dikkate alınırsa arabulucuya uyuşmazlığın dava şartı kapsamında kalıp kalmadığı konusunda değerlendirme yapma sorumluluğu yüklemek gönüllülük ilkesine ve hak arama özgürlüğüne terstir. Bkz. Ermenek, “Dava Şartının Arabulucu Tarafından Kendiliğinden Dikkate Alınması,” 1029.

TTK'dan daha sonra 28.05.2014 tarihinde yürürlüğe giren ve özel bir yasa olan 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun hükümleri incelendiğinde böyle bir sonuca varmanın mümkün olmadığı anlaşılmaktadır¹⁶¹³.

Milletlerarası unsur içeren uyuşmazlıklarda ticari uyuşmazlık tespitinde Türk hukuku açısından tüketici hukuku uyuşmazlıklarına girip girmediği konusunun hassasiyetle değerlendirilmesinde fayda olacağı görüşündeyiz. Görüldüğü üzere, tüketici işlemlerinin¹⁶¹⁴ ticari dava konusuna girip girmeyeceği, kıymetli evrakin her şartta ticari dava olarak mı görüleceği yoksa altında yatan temel ilişkiye göre mi vasıflandırma yapılacağı konuları halen tartışmalıdır¹⁶¹⁵. Benzer şekilde fikri mülkiyet hukukunda davaların ticari niteliği de tartışmalıdır¹⁶¹⁶. HUAK 17/A maddesi milletlerarası sulh anlaşmalarının icrasını düzenlemiş ise de ilgili düzenlemede “ticari” kavramının tanım ve kapsamı yapılmamış olup, başta yatırımcı-devlet uyuşmazlıkları olmak üzere hangi uyuşmazlıkların Sözleşme kapsamına girdiğine dair düzenleme yapılması yerinde olacaktır¹⁶¹⁷.

¹⁶¹³ Yargıtay 19. HD, E.2020/439, K.2020/976, T.11.06.2020, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/19-hukuk-dairesi-e-2020-439-k-2020-976-t-11-6-2020>, E.T. 18.02.2024; İstanbul BAM, 19. HD, banka tarafından davalı aleyhine ödenmeyen kredi kartı sözleşmesinden doğan alacağının tahsili için açılan davada işlemin bir tüketici işlemi olduğu ve ticari dava olmadığı kanaatine varmıştır. Bkz. İstanbul BAM, 19. HD, E.2019/1062 K.2019/937, T.01.01.2019, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/bolge-adliye-mahkemesi/istanbul-bam19-hd-e-2019-1062-k-2019-937-t-1-1-2019>, E.T. 29.04.2024.

¹⁶¹⁴ TKHK m. 83/2'ye göre “Taraflardan birini tüketicinin oluşturduğu işlemler ile ilgili diğer kanunlarda düzenleme olması, bu işlemin tüketici işlemi sayılmasını ve bu Kanunun görev ve yetkiye ilişkin hükümlerinin uygulanmasını engellemez.” Söz konusu hükme göre tüketici uyuşmazlığı nitelemesinin beraberinde getirdiği sonuçlara üstünlük tanınması yerinde bir yaklaşım olacaktır. Bkz. A. Yılmaz, “2024 Yılı Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi,” 108.

¹⁶¹⁵ Paslı, “Ticari İşletme ve Zorunlu Arabuluculuk,” 17; Açikel, “Deniz Ticareti ve Sigorta Hukukunda Zorunlu Arabuluculuk,” 48; Yardım, “Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabulucuğa Başvuru,” 98.

¹⁶¹⁶ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 87; Fikir ve sanat eserlerinden kaynaklı telif haklarına dair uyuşmazlıkların ticari dava niteliği TTK 4/1 fıkrası ile özel olarak düzenlenmiştir. Bkz. Bozer ve Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 189, dipnot 5; Sınai Mülkiyet Kanunu'ndan doğan uyuşmazlıklar mutlak ticari dava olarak nitelendirilebilir. Bkz. Bozer ve Göle, *Ticari İşletme Hukuku*, 189, dipnot 5; Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan kaynaklanan davaların nispi ticari dava olduğu şeklindeki görüşler için bkz. Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 117; Koçyiğit ve Bulur, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, 179; FSEK 83 ve 84. maddelerin haksız rekabet hükümlerine yollaması nedeniyle bu konudaki tazminat davalarının mutlak ticari dava olduğuna dair görüş için bkz. Eda Giray, “Fikri Mülkiyet Hukukunda Arabuluculuk,” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, der. Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 34; 5846 sayılı FSEK kapsamındaki davaların dava şartı arabuluculuğa elverişliliği konusunda detaylı liste için bkz. Hasan Kadir Yılmaztekin ve Zeliha İnce, “Dava Şartı Arabuluculuk Ekseninde Bazı Fikri Mülkiyet Hukuku Uyuşmazlıkları,” *Terazi Hukuk Dergisi* 14, sy. 159 (Kasım 2019): 2177; 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamındaki davaların dava şartı arabuluculuğa elverişliliği konusunda detaylı liste için bkz. Yılmaztekin ve İnce, “Dava Şartı Arabuluculuk ve Fikri Mülkiyet Uyuşmazlıkları, 2178-2179.

¹⁶¹⁷ HUAK 2/(1)(e) maddesinde “idare” terimi tanımlanmış olup “İdare: 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa ekli (I), (II), (III) ve (IV) sayılı cetvellerde yer

2.4.6 Singapur Sözleşmesi kapsamı yönünden sınırlama

2.4.6.1 Konu yönünden sınırlama

Singapur Sözleşmesi iş hukuku, aile hukuku, miras hukuku ve tüketici hukuku uyuşmazlıkları ile ilgili arabuluculuk sulh anlaşmalarını kapsam dışında bırakmıştır¹⁶¹⁸. Bu alanların tercih edilmemesinin birçok nedeni vardır; iç hukuktaki kamu düzeni ile ilgili kurallarla oluşabilecek çatışmaları engellemek¹⁶¹⁹, taraflar arasındaki güç dengesizliği ile eşit olmayan müzakere gücü¹⁶²⁰ ve zayıf tarafın korunması saikleri sayılabilir. Çalışma Grubu II'nin raporlarında da ifade edildiği üzere Sözleşme'nin kabul edilebilirliğini güçlendirmek amacıyla konu açısından sınırlama yoluna gidilmiştir¹⁶²¹. UNCITRAL'ın görevinin uluslararası ticareti teşvik etmek olması¹⁶²² dikkate alındığında yapılan konu sınırlamasının yerinde olduğu görülecektir.

New York Sözleşmesi'nin yaklaşımına paralel olarak Singapur Sözleşmesi “ticari uyuşmazlıkları” tanımlamak yerine aile, miras ve iş hukuku uyuşmazlıkları gibi istisnaları sıralamakla formüle etmiştir¹⁶²³. Singapur Sözleşmesi “ticari uyuşmazlıklar” ile ilgili olduğundan kapsam dışı olan konular Sözleşme'de ayrıca belirtilmiş olmasa dahi Sözleşme kapsamında icra edilemeyeceği düşünülebilirdi¹⁶²⁴. Ancak bir tereddüt oluşturmamak adına kapsam dışı olan alanlar ayrıca

alan idare ve kurumlar ile 5018 sayılı Kanunda tanımlanan mahalli idareler ve bu idareler tarafından kurulan işletmeleri, özel kanunla kurulmuş diğer kamu kurum, kurul, üst kurul ve kuruluşları, kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunların bağlı ortaklıkları, müessese ve işletmelerini, sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait diğer ortaklıkları” ifade etmektedir. İdarenin arabuluculuk müzakerelerinde kimin ve nasıl temsil edileceğine dair HUAK 15/(8) fıkrasında düzenleme yapılmıştır. İdarenin üzerinde serbestçe tasarruf edilebilen uyuşmazlıklarda arabuluculuk süreçlerine katılımı konusunda tereddüt olmamakla beraber, yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarında arabuluculuk usul ve esaslarının ayrıca belirlenmesi yerinde olacaktır.

¹⁶¹⁸ Demirkol ve Aküzüm, *Türkiye’de Med-Arb*, 34-35; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 297; Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 158; M. Kara, “Singapur Konvansiyonu,” 58-59; Sussman, “Singapore Convention,” 50; Nuray Ekşi, “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Konvansiyonu (Singapur Konvansiyonu),” *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi* 9, sy. 1 (2020): 65; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1198; Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 23.

¹⁶¹⁹ Sussman, “Singapore Convention,” 50.

¹⁶²⁰ Deason, “What’s in a Name,” 1154; Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 24; Coben, “Evaluating the Singapore Convention,” 1066.

¹⁶²¹ UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.187, p.33; Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 24.

¹⁶²² James E. Castillo, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış: Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği,” panel tartışması katkısı, *Singapur Sözleşmesi’nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde (Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020), 42.

¹⁶²³ Castillo, “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış,” 42.

¹⁶²⁴ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 159.

belirtilmiştir¹⁶²⁵. Sözleşme net bir şekilde konu olarak bazı alanları kapsam dışında bırakmış ise de tartışmaları sona erdirmeyecek olup yorum ve tanımlama konusunda sorunların yaşanması kaçınılmazdır¹⁶²⁶. Anlaşmanın konusunun tüketici, aile ve iş hukuku ile ilgili olmadığını ve sadece ticari konuları kapsadığını taraflar anlaşma içeriğinde belirtirlerse, ilerleyen süreçte en azından kötüniyetli itirazlar engellenmiş olabilecektir.

2.4.6.1.1 İş hukuku uyumsuzlukları

Singapur Sözleşmesi 1/(2)(b) maddesine göre iş hukukuna ilişkin arabuluculuk sulh anlaşmaları kapsam dışında bırakılmıştır¹⁶²⁷. İş hukuku alanına giren tüm uyumsuzlukların Singapur Sözleşmesi kapsamı dışında tutulduğu ilgili maddenin lafzi yorumundan açıkça anlaşılmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölüm, 1.2.1.3.1. kısmında ayrıntılı incelendiği üzere 12 Ekim 2017 tarihinde kabul edilen 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu ile Türkiye’de bireysel iş uyumsuzluklarına dava şartı arabuluculuk uygulaması getirilmiştir. Gerek dava şartı, gerekse ihtiyari arabuluculuk kapsamında düzenlenen arabuluculuk sulh anlaşmaları hakkında “milletlerarası unsur” içerse dahi Singapur Sözleşmesi uygulanmayacaktır. Bir fabrikanın tasfiyesi ve devri konusunda iki tacir arasında yapılan ve milletlerarası nitelik taşıyan bir arabuluculuk sulh anlaşmasında fabrikada çalışan işçilerle ilgili de düzenleme yapılmışsa kanaatimizce yetkili makam iş hukuku ile ilgili bölümleri hariç tutarak Singapur Sözleşmesi kapsamında icra edilebilirlik kararı verebilmelidir.

2.4.6.1.2 Aile hukuku uyumsuzlukları

Singapur Sözleşmesi 1/(2)(b) maddesine göre aile hukukuna ilişkin arabuluculuk sulh anlaşmaları kapsam dışında bırakılmıştır¹⁶²⁸. UNCITRAL Çalışma Grubu II’nin 64.oturumunun çalışmalarına dair raporda da ifade edildiği üzere aile hukuku kapsamına giren konular değişik yargı alanlarında farklı olabileceğinden

¹⁶²⁵ Yarar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 159.

¹⁶²⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 115.

¹⁶²⁷ Ekşi, “Singapur Konvansiyonu,” 62; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1198.

¹⁶²⁸ Morris-Sharma, “The Singapore Convention is Live,” 1011; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1198.

örneklerle (vesayet ve miras hukuku gibi) açıklamanın faydalı olabileceğinden bahsedilmiştir¹⁶²⁹.

Türkiye'de tüm işletmelerin yaklaşık % 95'i aile şirketlerinden oluşmaktadır¹⁶³⁰. Aile şirketlerinde şirket sayısı ile orantılı olarak ve duygusal kaynaklı çok sayıda uyuşmazlık yaşanması doğaldır. Arabuluculuk sulh anlaşmaları aile şirketlerini ilgilendiriyorsa Singapur Sözleşmesi kapsamı yönünden gerek arabulucuların, gerekse taraf vekillerinin daha bilinçli yaklaşımı faydalı olacaktır.

2.4.6.1.3 Miras hukuku uyuşmazlıkları

Singapur Sözleşmesi 1/(2)(b) maddesine göre miras hukukuna ilişkin arabuluculuk sulh anlaşmaları kapsam dışında bırakılmıştır¹⁶³¹. Aile hukuku yanında ayrıca miras hukuku olarak bir istisna getirilmesinin nedeni bazı hukuklarda miras hukuku uyuşmazlıklarının aile hukuku kapsamında kabul edilmemesidir¹⁶³².

Kuşaktan kuşağa intikal eden aile şirketlerinin durumu dikkate alındığında miras hukuku ile ilgili bağlantısı ölçüsünde arabuluculuk sulh anlaşmaları Singapur Sözleşmesi uygulama alanı dışında kalabilecektir.

2.4.6.1.4 Tüketici hukuku uyuşmazlıkları

Singapur Sözleşmesi 1/(2)(a) maddesine göre tüketici hukukuna ilişkin arabuluculuk sulh anlaşmaları kapsam dışında bırakılmıştır. İlgili düzenleme *“ taraflarından birinin (tüketici olarak) şahsı veya ailesi veya evi için yaptığı işlemlere ilişkin uyuşmazlıkların çözümü için yapılan ”* sulh anlaşmalarına Sözleşme'nin uygulanmayacağı şeklindedir. UNCITRAL Çalışma Grubu II'nin 64.oturumunun çalışmalarına dair raporda da ifade edildiği üzere tüketici teriminin farklı ülkelerde farklı anlam içerebileceği ve çok genel olması nedeniyle “tüketici” teriminin kullanılmasından kaçınılması değerlendirilmiştir¹⁶³³. “Taraflardan birinin kişisel veya hane halkı amaçları için akdettiği sulh anlaşmaları” şeklinde öneride

¹⁶²⁹ UN Doc. A/CN.9/867, p.108.

¹⁶³⁰ Mehmet Gökhan Kırtas, “Uzun Ömürlü Türk Aile İşletmelerinin Sürdürülebilirliğine İlişkin Çoklu Örnek Olay Araştırması,” *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 7, sy. 1 (2018): 74, E.T. 04.08.2024, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1355074>; TAİDER, “Türkiye'de ve Dünyada Aile Şirketleri,” 2017, E.T. 04.08.2024, <https://kosano.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/TAiDERAileisletmeleriDernegisununmu.pdf>.

¹⁶³¹ Morris-Sharma, “The Singapore Convention is Live,” 1011; Ekşi, “Singapur Konvansiyonu,” 65; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1198.

¹⁶³² Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 24.

¹⁶³³ UN Doc. A/CN.9/867, p.107.

bulunulmuştur¹⁶³⁴. Söz konusu düzenleme Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin (CISG) 2/(a) maddesinden esinlenmiştir¹⁶³⁵.

Her somut olayda tüketici işlemine girip girmediğinin değerlendirilmesi gerekecektir. Örneğin bir anonim şirket hissedarının kızının düğün töreni için başka bir ülkede kiraladığı bir tören alanıyla ilgili uyuşmazlık hakkında arabuluculuk sulh anlaşması yapıldığını varsayalım. Uyuşmazlık milletlerarası unsur içerse dahi tüketici vasfında olduğundan Singapur Sözleşmesi kapsamı dışında kalacaktır.

Milletlerarası unsur içeren iş hukuku, miras hukuku, aile hukuku ve tüketici hukuku uyuşmazlıkları hakkında yukarıda detaylı olarak açıklandığı üzere Singapur Sözleşmesi uygulanmayacaktır. Türk hukuku ekseninden baktığımızda milletlerarası unsur içeren aile, tüketici, miras ve iş hukuku alanına giren uyuşmazlıklar ile ilgili yapılmış olan arabuluculuk sulh anlaşmalarının icrası noktasında halen bir belirsizlik olduğu söylenebilir¹⁶³⁶.

2.4.6.2 Arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkeme ve tahkim kararı haline getirilmesi

2.4.6.2.1 Genel olarak

Bir arabuluculuk anlaşma belgesinin icra edilebilirliği için noter belgesine dönüştürme¹⁶³⁷ ya da senet haline getirme¹⁶³⁸ gibi yollar olduğu gibi, bir mahkeme ya da tahkim kararı¹⁶³⁹ haline getirilerek icra edilebilirliğini güçlendirmek de mümkündür. Uluslararası unsur taşısa ve ticari bir uyuşmazlığa ilişkin olsa dahi mahkeme içi sulh anlaşmaları, mahkeme kararı gibi yerine getirilen sulh anlaşmaları ve hakem kararı gibi tenfiz edilecek sulh anlaşmaları Singapur Sözleşmesi kapsamı dışında tutulmuştur¹⁶⁴⁰.

¹⁶³⁴ UN Doc. A/CN.9/867, p.107.

¹⁶³⁵ Deason, "What's in a Name," 1156.

¹⁶³⁶ Yarat, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 206.

¹⁶³⁷ Koo, "Enforcing International Mediated Settlement Agreements," 85; Eunice Chua, "Enforcement of International Mediated Settlements without the Singapore Convention on Mediation," special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, "International Commercial Mediation" (2019): 595, p.40.

¹⁶³⁸ Chua, "Enforcement without Singapore Convention," 595, p.41.

¹⁶³⁹ Koo, "Enforcing International Mediated Settlement Agreements," 85.

¹⁶⁴⁰ Ekşi, "Singapur Konvansiyonu," 28.

Singapur Sözleşmesi 1/(3)(a) maddesine göre “mahkeme tarafından onaylanan veya yargılama sırasında yapılan ve mahkemenin bulunduğu devlette mahkeme kararı olarak yerine getirilen sulh anlaşmaları” Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanı dışında kalmaktadır¹⁶⁴¹.

Singapur Sözleşmesi 1/(3)(b) maddesine göre “hakem kararı olarak kaydedilen ve yerine getirilen sulh anlaşmaları” Singapur Sözleşmesi uygulama alanı dışında tutulmuştur. Bu tür hakem kararlarının New York Sözleşmesi kapsamında icrası talep edilebileceğinden Singapur Sözleşmesi kapsamı dışında bırakılmıştır¹⁶⁴².

Singapur Sözleşmesi'nde neden bu şekilde düzenlemeler yapıldığı aklı gelebilir. Singapur Sözleşmesi 1/(3) fıkrasında belirtilen arabuluculuk sulh anlaşmalarının salt borçlar hukuku sözleşmesi niteliğinden çıkıp hakem ya da mahkeme kararı niteliğine dönüşmesi ve yargı kararı gibi icra edilebilirliği gerekçelerden biri olabilir¹⁶⁴³. Temel uyuşmazlık çözüm yöntemi olan devlet yargısı ve onu tamamlayan tahkim yargılaması ile arabuluculuk arasında bir çatışma olmaması adına devlet yargısı ve tahkime üstünlük tanınmıştır¹⁶⁴⁴. Söz konusu düzenlemede diğer milletlerarası sözleşmelerde de dikkate alınmıştır. Şöyle ki 1958 tarihli New York Sözleşmesi, 2005 tarihli Mahkeme Seçimine Dair Lahey Sözleşmesi ve 2019 tarihli Hukuki veya Ticari Konularda Yabancı Mahkeme Kararların Tanınması ve Tenfizine Dair Lahey Sözleşmesi ile bir çatışma yaratılmaması hedeflenmiştir¹⁶⁴⁵.

¹⁶⁴¹ A Devleti mahkemesi tarafından onaylanan veya yargılama sırasında yapılan sulh anlaşmasının icra edilebilirliği için taraflardan birinin B Devletinde hukuki yola başvurusu durumunda, yetkili makam sulh anlaşmasının A Devletinde mahkeme kararı olarak icra edilebilir olup olmadığını inceleyecektir. İcra edilebilir olduğunu tespit ederse Singapur Sözleşmesi'nin kapsamı dışında olmasından dolayı hukuki yardım talebini reddedecektir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.202, p.16; Hukuki yola başvuru devlet yetkili makamı arabuluculuk sulh anlaşmasının kendi ülkesinde bir mahkeme kararı gibi icra edilebilir olup olmadığını incelemeyecektir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.202, p.16.

¹⁶⁴² Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1199.

¹⁶⁴³ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 125.

¹⁶⁴⁴ Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 994.

¹⁶⁴⁵ UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.202, p.9; Chong and Steffek, “Enforcement of International Settlement Agreements,” 460, p.22; Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 125; Erkan'a göre örtüşen ya da çatışan Milletlerarası Sözleşmelerin gerekçe gösterilerek Sözleşme m. 1/(3) düzenlenmesi yerinde olmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 128; Singapur Sözleşmesi'nde tarafların ne şekilde taraf olacağına ilişkin bir düzenleme olmamakla beraber, arabuluculuk sulh anlaşmasıyla aynı şekil şartlarının uygulanması, yani yazılı yapılması ve tarafların imzasının olması gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Bkz. Rosner, “Singapore Convention Reflections,” 1261; Bugüne kadar Lahey Sözleşmesi'ni az sayıda devletin imzalamış olmasından dolayı bu tür sınırlamalar getirmenin uygun ve gerekli olup olmadığı sorgulanmalıdır. Bkz. Davidson and Lo, “The Singapore Mediation Convention,” ‘Application’ alt başlığı altında.

Tahkim veya mahkeme yargılamaları sırasında akdedilmeyen ancak tahkim kararı veya mahkeme kararı olarak kaydedilen sulh anlaşmalarının Sözleşme kapsamına girip girmeyeceği konusunda Singapur Sözleşmesi hazırlık sürecinde görüş ayrılıkları yaşanmıştır¹⁶⁴⁶. Görüşmeler sonucunda, bu tür durumların tahkim ve mahkeme yargılamaları sırasında akdedilen ve mahkeme kararı veya tahkim kararı olarak kaydedilen arabuluculuk sulh anlaşmaları ile aynı şekilde ele alınabileceği değerlendirilmiştir¹⁶⁴⁷. Mahkeme veya tahkim süreci sırasında varılan ancak mahkeme kararı veya tahkim kararı olarak kaydedilmeyen veya onaylanmayan ve bir tahkim ya da mahkeme hükmü gibi icra edilmeyen arabuluculuk sulh anlaşmaları Sözleşme'nin kapsamındadır¹⁶⁴⁸.

2.4.6.2.2 Arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkeme tarafından onayı veya anlaşmanın yargılama sırasında mahkeme huzurunda tamamlanması ve mahkeme kararı gibi icra edilebilmesi

Singapur Sözleşmesi hazırlık aşamasında 1/(3) maddesi hakkında uzun tartışmalar yaşanmış olup ve nihayetinde aşağı belirtilen konularda uzlaşa sağlanmıştır¹⁶⁴⁹;

- (i) Hukuki yola başvuru devlet yetkili makamı, Singapur Sözleşmesi'nin uygulanıp uygulanmayacağına karar verecektir;
- (ii) Sulh anlaşmasının (a) ve (b) bentleri kapsamındaki bir kararla aynı şekilde icra edilip edilemeyeceği, sulh anlaşmasının onaylandığı veya mahkeme işlemlerinin yapıldığı Devletin hukukuna göre tespit edilecektir;
- (iii) Sulh anlaşmasının icra edilebilirliğine ilişkin karar, hukuki yola başvuru devlet yetkili makamı tarafından verilecektir;

¹⁶⁴⁶ Khory McCormick and Sharon S. M. Ong, "Through the Looking Glass: An Insider's Perspective into the Making of the Singapore Convention on Mediation," special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, "International Commercial Mediation" (2019): 537, p.45.

¹⁶⁴⁷ UN Doc. A/CN.9/901, p.33; McCormick and Ong, "Through the Looking Glass," 537, p.45; Singapur Sözleşmesi m. I/(3): "Konvansiyon, aynı zamanda aşağıdaki sulh anlaşmalarına uygulanmaz:

(a) (i) Mahkemece tasdik edilen veya mahkeme yargılaması sırasında yapılan; ve

(ii) Mahkemenin bulunduğu devlette mahkeme kararı olarak yerine getirilen sulh anlaşmaları;

(b) Hakem kararı olarak kaydedilen ve yerine getirilen sulh anlaşmaları."

¹⁶⁴⁸ UN Doc. A/CN.9/901, p.25; Morris-Sharma, "Constructing the Convention on Mediation," 503-504, p.41.

¹⁶⁴⁹ UN Doc. A/CN.9/901, p.71; M. Kara, "Singapur Konvansiyonu," 62.

- (iv) Singapur Sözleşmesi'nin 7. maddesinde ifade edilen daha elverişli hüküm (*more favorable right*) sayesinde, devletler, örneğin bir mahkeme tarafından onaylanan ve mahkeme kararıyla aynı şekilde icra edilebilir olan bir sulh anlaşmasına Singapur Sözleşmesi hükümlerini uygulayabileceklerdir;
- (v) Hakem kararının New York Sözleşmesi'nin kapsamı dışında olup olmadığına ve başvuru ülkenin hukukuna uygun şekilde icra edilebilirliğine yetkili makam karar verecektir.

2.4.6.2.2.1 Arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkeme tarafından onayı

Arabuluculuk sulh anlaşmasının kapsam dışında kalıp kalmadığının değerlendirilmesi aşamasında yetkili makamın anlaşmanın yabancı bir mahkeme tarafından onaylanıp onaylanmadığına veya yabancı bir mahkeme yargılaması sırasında akdedilip akdedilmediğine bakması gerekecektir¹⁶⁵⁰. İkinci şart olarak sulh anlaşmasının ilgili Devlette bir karar olarak icra edilebilir olup olmadığını incelemesi gerekecektir¹⁶⁵¹. Yetkili makamın özellikle bu ikinci koşulu değerlendirmesi kolay olmayacaktır¹⁶⁵².

Hakimin, süreçte herhangi bir şekilde yer almış olması, tek başına kapsam dışında tutulması açısından yeterli değildir¹⁶⁵³. Misal olarak hakim arabuluculuğa teşvik etmiş veya yönlendirmiş olabilir¹⁶⁵⁴. Ayrıca, her somut olay özelinde değerlendirme yapmakta fayda bulunmaktadır. Arabuluculuk sulh anlaşması mahkeme tarafından onaylandığı halde ilam olarak icra edilemiyorsa, yetkili makam sulh anlaşmasını Sözleşme kapsamında değerlendirebilecektir¹⁶⁵⁵. Örnek olarak, arabuluculuk sulh anlaşması mahkeme tarafından onaylandıktan sonra karar icra zamanaşımına uğramış ise, artık söz konusu arabuluculuk sulh anlaşması Sözleşme kapsamına girebilecektir¹⁶⁵⁶.

¹⁶⁵⁰ Rosner, "Singapore Convention Reflections," 1261.

¹⁶⁵¹ Rosner, "Singapore Convention Reflections," 1262.

¹⁶⁵² Rosner, "Singapore Convention Reflections," 1262.

¹⁶⁵³ E. Erdoğan, "Singapur Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi," 194.

¹⁶⁵⁴ E. Erdoğan, "Singapur Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi," 194.

¹⁶⁵⁵ UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.202, 5, p.15.

¹⁶⁵⁶ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 131; Schnabel, "Singapore Convention on Mediation," 26.

Singapur Sözleşmesi'nin 1/(3)(a)(i) maddesinde geçen “*approved*¹⁶⁵⁷” onaylama teriminin de açıklığa kavuşturulmasında fayda bulunmaktadır. İlgili terimin mahkeme kararı mı yoksa icra edilebilirlik şerhi mi olduğunu onaylamayı yapan devletin hukukuna göre tespit etmek gerekecektir¹⁶⁵⁸. Konuyu Türk hukuku yönünden değerlendirecek olursak HUAK 17/A maddesi ile “icra edilebilirlik şerhi” tercih edilmiştir.

2.4.6.2.2.2 Arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkemede yapılan yargılama aşamasında tamamlanması

Singapur Sözleşmesi mahkemeler tarafından onaylanan ya da mahkeme önündeki işlemler sırasında yapılan sulh anlaşmaları için geçerli değildir¹⁶⁵⁹. Söz konusu mahkemenin bulunduğu devlette hüküm olarak icra edilebilen sulh anlaşmaları da kapsam dışıdır¹⁶⁶⁰.

2.4.6.2.2.3 Arabuluculuk anlaşma belgesinin mahkeme kararı gibi icra edilebilmesi

Singapur Sözleşmesi'nin m.1/(3)(a)(ii) düzenlemesi “*Mahkemenin bulunduğu devlette mahkeme kararı olarak yerine getirilen sulh anlaşmaları*” hakkında Sözleşme'nin uygulanmayacağını düzenlemiştir. Her devletin arabuluculuk sulh anlaşmasının icrasına ilişkin yaklaşımının hukuki nitelik yönünden farklılık arz etmesi nedeniyle söz konusu düzenleme literatürde eleştiri konusu olmuştur¹⁶⁶¹. Bazı yazarlar “*mahkeme kararı gibi*¹⁶⁶²”, bazı yazarlar “*mahkeme kararı gibi icra edilebilir nitelikte*¹⁶⁶³” olmasının yerinde olacağı kanaatinde iken bir kısım yazar da düzenlemeyle paralel olacak şekilde “*mahkeme kararı olarak*¹⁶⁶⁴” şeklindeki kullanımı tercih etmiştir. Bazı yazarlar ise her iki terimi bir arada kullanmıştır¹⁶⁶⁵. Çalışma Grubu II'nin 2017 tarihindeki 66.oturumunun raporunda da belirtildiği üzere

¹⁶⁵⁷ “*Approve*” kelimesi Türkçede onaylamak, tasdik etmek, tasvip etmek ve kabul etmek anlamlarına gelmektedir. Bkz. Ovacık, *İngilizce-Türkçe Hukuk Sözlüğü*, 23.

¹⁶⁵⁸ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 132.

¹⁶⁵⁹ Abramson, “Singapore Convention: Process and Key Choices,” 1049; Verbist, “Mediation as an Alternative Method,” 767.

¹⁶⁶⁰ Yazar, *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*, 2. baskı, 163; Verbist, “Mediation as an Alternative Method,” 767.

¹⁶⁶¹ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 130, dipnot 209.

¹⁶⁶² Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 130, dipnot 209.

¹⁶⁶³ E. Erdoğan, “Singapur Sözleşmesi’nin Değerlendirilmesi,” 194.

¹⁶⁶⁴ Demirkol ve Aküzüm, *Türkiye’de Med-Arb*, 35; Özel, “Singapur Konvansiyonu,” 1198; Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 994.

¹⁶⁶⁵ Ekşi, “Singapur Konvansiyonu,” 28, 66-67, 82.

“the same manner as a judgment - kararlar aynı şekilde” ifadesi üzerinde mutabakata varılmıştır¹⁶⁶⁶.

Diğer taraftan Türk hukuku açısından da konuyu değerlendirmemiz faydalı olacaktır. Mahkemelerin nihai kararlarının mühürlü ve imzalı olarak davanın taraflarına verilen suretlerine “ilam” adı verilmektedir¹⁶⁶⁷. “Usule ilişkin nihai kararlar¹⁶⁶⁸” ve “ara kararlar¹⁶⁶⁹” ilam niteliğinde değildir. İlamın icra edilebilirliği için uyumsuzluğu esastan çözmüş olması ve yargılamanın sona ermiş olması yeterli değildir¹⁶⁷⁰. Ayrıca cebri icraya elverişli nitelikte olması da gereklidir¹⁶⁷¹. Yani, “yapma”, “yapmama” veya “verme” şeklinde bir eda emri içermesi de aranır¹⁶⁷². HMK 204/(1) maddesi uyarınca sahteliği ispat edilmedikçe ilamlar kesin delil olarak kabul edilir.

2004 sayılı İcra İflas Kanunu (İİK)'nin “ilam mahiyetini haiz belgeler” başlığını içeren 38. maddesine göre; “Mahkeme huzurunda yapılan sulhlar, kabuller ve para borcu ikrarını havi re’sen tanzim edilen noter senetleri, istinaf ve temyiz kefaletnameleri ile icra dairesindeki kefaletler, ilamların icrası hakkındaki hükümlere tabidir. Bu maddedeki icra kefaletleri müteselsil kefalet hükmündedir.” İİK 38. maddesinde arabuluculuk sulh anlaşmasına yer verilmemiş ise de arabuluculuk sulh anlaşması özel kanun ile ilam niteliğinde belge sayılmıştır¹⁶⁷³. HUAK 18/(2) maddesi gereğince; “Taraflar arabuluculuk faaliyeti sonunda bir anlaşmaya varırlarsa, bu anlaşma belgesinin icra edilebilirliğine ilişkin şerh verilmesini talep edebilirler. Dava açılmadan önce arabuluculuğa başvurulmuşsa, anlaşmanın icra edilebilirliğine ilişkin şerh verilmesi, arabulucunun görev yaptığı

¹⁶⁶⁶ UN Doc. A/CN.9/901, 10, p.52.

¹⁶⁶⁷ HMK m.301/(2); Kulaksız, “İlamlı İcrada İcranın Geri Bırakılması,” 5; Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 4-5; Büyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 277; Akkan, “Medeni Usul Hukukunda Kesin Hükmün Delil Niteliği,” 12; Nilüfer Boran Güneysu, *Medeni Usul Hukukunda Karar* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2014), 10; Süha Tanrıver, *İlamlı İcra Takibinin Dayanakları ve İcranın İadesi* (Ankara: Yetkin Yayınları, 1996), 39.

¹⁶⁶⁸ Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 6; Tanrıver, *İlamlı İcra Takibinin Dayanakları*, 42; Güneysu, *Medeni Usul Hukukunda Karar*, 10; Usule ilişkin nihai kararların yargılama giderlerine ilişkin kısımları icraya elverişlidir ve eda hükmü niteliğinde olmakla beraber, ilam olarak nitelendirilmez. Bkz. Güneysu, *Medeni Usul Hukukunda Karar*, 111.

¹⁶⁶⁹ Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 6; Tanrıver, *İlamlı İcra Takibinin Dayanakları*, 42; Güneysu, *Medeni Usul Hukukunda Karar*, 11.

¹⁶⁷⁰ Tanrıver, *İlamlı İcra Takibinin Dayanakları*, 43.

¹⁶⁷¹ Tanrıver, *İlamlı İcra Takibinin Dayanakları*, 43; İlam, kararın icrası yönünden büyük öneme haizdir. Bkz. Güneysu, *Medeni Usul Hukukunda Karar*, 17.

¹⁶⁷² Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 7; Tanrıver, *İlamlı İcra Takibinin Dayanakları*, 43; Hüküm, tarafların taleplerine yönelik mahkemenin cevabı niteliğindedir, hükmün açık ve net olması gerekir. Bkz. Güneysu, *Medeni Usul Hukukunda Karar*, 227.

¹⁶⁷³ Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 27.

yer sulh hukuk mahkemesinden talep edilebilir. Davanın görülmesi sırasında arabuluculuğa başvurulması durumunda ise anlaşmanın icra edilebilirliğine ilişkin şerh verilmesi, davanın görüldüğü mahkemeden talep edilebilir. Bu şerhi içeren anlaşma, ilam niteliğinde belge sayılır.” HUAK 18/(4) maddesi uyarınca “Kanunlarda icra edilebilirlik şerhi alınmasının zorunlu kılındığı haller hariç, taraflar ve avukatları ile arabulucunun, ticari uyuşmazlıklar bakımından ise avukatlar ile arabulucunun birlikte imzaladıkları anlaşma belgesi, icra edilebilirlik şerhi aranmaksızın ilam niteliğinde belge sayılır.”

Görüldüğü üzere HUAK kapsamında tanzim edilen arabuluculuk sulh anlaşmaları “ilam” niteliğinde olmamakla beraber, yasanın aradığı koşulları içeriyorsa “ilam niteliğinde belge” vasfını kazanmaktadır. Kanun koyucu, ilam ile ilam niteliğindeki belgeleri sadece icra edilebilirlik yönünden aynı hukuki rejime tabi kılmıştır¹⁶⁷⁴. Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında belirttiği üzere; “Arabuluculuk faaliyeti sonunda tarafların uzlaşması sonucunda düzenlenen anlaşma metni maddi anlamda kesin hüküm değildir. Anlaşmaya mahkeme tarafından icra edilebilirlik şerhinin verilmesi söz konusu anlaşmayı hüküm-kesin hüküm/mahkeme ilâmı hâline getirmemekte, sadece ilam niteliğinde belge hâline getirmektedir¹⁶⁷⁵.”

2.4.6.2.3 Arabuluculuk anlaşma belgesinin hakem kararı olarak kayıt edilmesi ve hakem kararı olarak icra edilebilmesi

Arabuluculuk anlaşma belgesinin hakem kararına dönüştürülmesi bazı devletlerde aynı statüyü veren kanunlarla sağlanmıştır¹⁶⁷⁶. Örneğin, 1996 tarihli Hindistan Tahkim ve Uzlaştırma Kanunu 73/(3) maddesi arabuluculuk anlaşma belgesine hakem kararının yasal etki ve gücünü tanımıştır¹⁶⁷⁷. Ancak, arabuluculuk

¹⁶⁷⁴ Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 28; Tanrıver, *İlamlı İcra Takibinin Dayanakları*, 83; Arabuluculuk anlaşma belgesinin -şartları taşıması halinde- İcra ve İflâs Kanunu'nun ilamların icrası hakkındaki hükümlere göre icrası mümkündür. Bkz. Yazıcı, “Türkiye’de Arabuluculuğun Gelişimi,” 319; İlam ve ilam niteliğinde belgelerin arasındaki farklar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Büyükay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 280 vd.; İlgili bölümler için bkz. Birinci bölüm, 1.3.4.6.4. kısım ve ikinci bölüm, 2.4.6.2.2.3.kısım.

¹⁶⁷⁵ Anayasa Mahkemesi, E.2012/94, K.2013/89, T.10.07.2013, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2013/89>, E.T. 04.03.2024.

¹⁶⁷⁶ Chua, “Enforcement without Singapore Convention,” 584, p.20; Kc Lye and Tim Robbins, “Enforcement of Mediated Settlement Agreements: Time for an International Standard,” *International Arbitration Report*, May 2024, “Enabling legislation granting IMSAs award/judgment status” alt başlığı altında, yayımlayan Norton Rose Fulbright, E.T. 23.04.2024, <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/511d2b89/enforcement-of-mediated-settlement-agreements>.

¹⁶⁷⁷ Chua, “Enforcement without Singapore Convention,” 584, p.20.

anlaşma belgesinin hakem kararı olarak uygulanmasında en yaygın kullanım arabuluculuk ve tahkim süreçlerinin birleştirildiği modellerdir¹⁶⁷⁸.

Arabuluculuk ve tahkimin birleştirilmesinden oluşan arabuluculuk-tahkim (med-arb) özellikle iki yönü itibariyle tercih edilir bir hibrit model olmuştur¹⁶⁷⁹; uyuşmazlıkları çözmek konusunda hızlı ve uygun maliyetli bir süreç olması ve küresel ticaret akışına katkısı. Med-arb sonucunda bir arabuluculuk anlaşma belgesi oluşmuşsa bu durumda bir hakem kararı mevcut olmadığından Singapur Sözleşmesi uygulama alanına girecektir. Ancak, Singapur Sözleşmesi bir hakem kararı olarak icra edilebilir olan sulh anlaşmaları için geçerli değildir¹⁶⁸⁰.

Yabancı hakem ve mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi konusundaki milletlerarası sözleşmeler dikkate alınarak ilgili sözleşmelerle Singapur Sözleşmesi arasında bir çatışma olmaması adına bu nitelikteki sulh anlaşmaları Sözleşme'nin uygulama alanı dışında bırakılmıştır¹⁶⁸¹. Gerçekten de söz konusu istisna New York Sözleşmesi ile mükerrer bir durum yaratılmaması amacına hizmet etmektedir¹⁶⁸². Mahkeme kararı olarak icra edilebilen anlaşma belgelerinden farklılık arz etmektedir. Şöyle ki hakem kararı olarak icra edilebilirlik açısından tahkim yeri hukuku değil, tanıma ve tenfiz talebinin yapıldığı devlet hukuku dikkate alınacaktır¹⁶⁸³.

2.4.6.2.3.1 Arabuluculuk anlaşma belgesinin hakem kararı haline getirilmesi nedeni ve uygulaması

Arabuluculuk anlaşma belgesinin hakem kararı haline getirilmesi konusunda uygulamada farklı usuller kullanılmaktadır. Bu yollardan ilki uyuşmazlık taraflarının arabulucu anlaşma belgesinin icrası konusunda sorun yaşaması halinde tahkim süreci başlatılarak bir hakem kararına dönüştürülmesi sürecidir¹⁶⁸⁴. Bazı durumlarda da taraflar arabuluculuk sürecinde anlaştıktan sonra, arabulucuyu hakem olarak atayarak anlaşma belgesini bir tahkim kararı haline getirirler¹⁶⁸⁵. Taraflar, arabulucu dışında

¹⁶⁷⁸ Chua, "Enforcement without Singapore Convention," 584, p.21.

¹⁶⁷⁹ Edna Sussman, "International Mediation," *International Lawyer* 47, "International Legal Developments Year in Review: 2012" (2013): 179; Med-arb modelinin en önemli faydasının verimlilik olduğuna dair görüş için bkz. Chua, "Enforcement without Singapore Convention," 585, p.23.

¹⁶⁸⁰ Verbist, "Mediation as an Alternative Method," 767.

¹⁶⁸¹ Ekşi, "Singapur Konvansiyonu," 83.

¹⁶⁸² E. Erdoğan, "Singapur Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi," 195.

¹⁶⁸³ E. Erdoğan, "Singapur Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi," 195.

¹⁶⁸⁴ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 69.

¹⁶⁸⁵ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 69-70; Bu süreç "med-arb same" olarak adlandırılmaktadır.; 2018 tarihli Uluslararası Ticari Arabuluculuk Model Kanunu 13. maddesinde

başka bir hakemden de destek alabilirler¹⁶⁸⁶. Bir başka yolda “tahkim-arabuluculuk-tahkim” şeklindeki hibrit uyuşmazlık çözüm yoludur¹⁶⁸⁷. Taraflar önce tahkime gitmekte, ardından arabuluculuk süreci sonucunda anlaşmakta ve son olarak anlaşma belgesini hakem kararı haline dönüştürmektedir. Tüm bu süreçlerin sonucunda arabulucu anlaşma belgesi artık Singapur Sözleşmesi kapsamında değil, New York Sözleşmesi kapsamında icra edilmektedir.

2.4.6.2.3.2 Singapur Sözleşmesi m. 1/(3)(b)'nin uygulanması

Singapur Sözleşmesi'nin 1/(3) fıkrası ile bazı anlaşma maddeleri kapsam dışında bırakılmıştır¹⁶⁸⁸. İlgili düzenlemeye Türk hukuku yönünden örnek verecek olursak tarafların vekilleri olmaksızın yapmış oldukları arabuluculuk anlaşma belgesine mahkemece icra edilebilirlik şerhi verilmesinden sonra, söz konusu anlaşma belgesi ticari uyuşmazlıklara ilişkin olsa bile ilgili hüküm Sözleşme kapsamında değerlendirilmeyecektir¹⁶⁸⁹. Türk hukuku açısından başka bir örnek ise tarafların mahkeme önünde sulh olmaları ve anlaşmalarını HMK 315/(1) fıkrası uyarınca mahkeme kararına geçirmemeleri halinde oluşan anlaşma belgesi Sözleşme'nin uygulama alanı dışında olacaktır¹⁶⁹⁰.

2.4.6.2.4 Singapur Sözleşmesi m. 1/(3)(a) ve (b) bentleri arasındaki fark

Bu bölümde Singapur Sözleşmesi'nin m.1/(3)(a) ve (b) bentleri arasındaki farka dikkat çekmek isteriz. Singapur Sözleşmesi'nin 1/(3)(a) maddesinde mahkemece tasdik edilen veya mahkeme yargılaması sırasında yapılan ve mahkemenin bulunduğu devlette mahkeme kararı olarak yerine getirilen sulh anlaşmaları kapsam dışı bırakılmıştır. Singapur Sözleşmesinin m.1/(3)(b) bendinde ise hakem kararı olarak kaydedilen ve yerine getirilen sulh anlaşmaları kapsam dışıdır. Ancak burada bir nüans bulunmaktadır. Hakem kararı olarak kaydedilen ve yerine getirilen arabuluculuk anlaşmalarının hariç tutulmasında, tahkim yeri

taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça arabulucunun hakem olarak hareket edemeyeceği düzenlenmiştir.; Türkiye Arabulucular Etik Kuralları 4/(6) maddesine göre “Arabulucu, bu sıfatla görev yaptığı uyuşmazlık ile ilgili olarak açılan davada, daha sonra, avukat olarak görev üstlenemez. Ancak, taraflar açık ve yazılı onayları ile birlikte talep ederlerse, açılan tahkim yargılamasında hakemlik yapabilir.”

¹⁶⁸⁶ Bu süreç “med-arb different ya da med-arb-diff” olarak adlandırılmaktadır.

¹⁶⁸⁷ Erkan, *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*, 70; Bu süreç “arb-med-arb” olarak adlandırılmaktadır.

¹⁶⁸⁸ E. Erdoğan, “Singapur Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi,” 193.

¹⁶⁸⁹ E. Erdoğan, “Singapur Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi,” 194.

¹⁶⁹⁰ E. Erdoğan, “Singapur Sözleşmesi'nin Değerlendirilmesi,” 194.

perspektifinden ziyade, yardım talep edilen devletin perspektifinden analiz edilecektir¹⁶⁹¹. Singapur Sözleşmesi'nin m.1/(3)(b) bendindeki istisnada hem hakem kararı olarak kaydedilen hem de hakem kararı olarak yerine getirilen sulh anlaşmaları kapsam dışı bırakılmıştır¹⁶⁹². Singapur Sözleşmesinin m.1/(3)(a) bendinde ise arabuluculuk anlaşma belgesini onaylayan mahkemenin bulunduğu yer açısından değerlendirme yapılacaktır¹⁶⁹³.

2.5 Singapur Sözleşmesi'nin Türk Hukuku ile Uyumu

Türkiye'de 2012 yılından itibaren arabuluculuk konusunda çok sayıda yasal düzenleme yapılmıştır. Uyuşmazlıkların önemli bir bölümünün dava şartı kapsamına alındığı ve yüksek yargı kararları ile de şekillendiği dikkate alındığında artık bir “arabuluculuk hukuku”nun oluştuğunu söyleyebiliriz.

Singapur Sözleşmesi Türk Hukuk Sistemi ile önemli ölçüde uyum içindedir¹⁶⁹⁴. Arabuluculuğun kurumsal bir kimliğe kavuşabilmesi ve Singapur Sözleşmesi ile tam ahengin sağlanması için bir kısım değişikliklerin yapılması gerektiğini değerlendirmekteyiz. Aşağıda bu doğrultudaki önerilerimizi başlıklar halinde inceleyeceğiz.

2.5.1 Ayrı bir yasal düzenlemeye olan ihtiyaç

Yabancı unsur içeren arabuluculuk anlaşma belgelerine hangi hukukun uygulanacağı konusunda MÖHUK'da bir düzenleme bulunmamaktadır¹⁶⁹⁵. Yabancı unsur içeren arabuluculuk anlaşma belgeleri konusunda MÖHUK'da düzenleme yapılması yerinde olacaktır¹⁶⁹⁶. Milli tahkim konusunun HMK'da, milletlerarası tahkim konusunun MTK'da düzenlendiği dikkate alınarak, benzer bir yaklaşımla milli arabuluculuğun HUAK, milletlerarası arabuluculuğun ise ayrı bir kanun kapsamında düzenlenmesi yerinde olacaktır.

¹⁶⁹¹ Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 27.

¹⁶⁹² Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 27.

¹⁶⁹³ Schnabel, “Singapore Convention on Mediation,” 27.

¹⁶⁹⁴ Özsunay, *Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu*, 73; Özsunay'a göre Türk Hukuk Sistemi için *de lege ferenda* (Latince, anlamı: olması gereken hukuk) bir düzenleme söz konusu olduğunda, 2018 tarihli UNCITRAL Model Kanun ile Singapur Sözleşmesi seçeneklerinin benimsenmesi mümkün olabilecektir.

¹⁶⁹⁵ Mevcut düzenlemede arabuluculuk sulh anlaşmalarına uygulanacak hukuk konusunda MÖHUK 24. maddesi kanalıyla hukuk tespiti yapılacaktır. Bkz. Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 999, dipnot 84.

¹⁶⁹⁶ MÖHUK'da arabuluculuk konusunda düzenleme yapılması şeklindeki öneri için bkz. Arning, “Yabancılık Unsuru İçeren Uyuşmazlıklara Etki,” 86.

Yabancı bir devlette gerçekleştirilen arabuluculuk sürecinin dava şartı kapsamında nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusu Türk mevzuatında belirsizdir. Yabancı bir ülkede arabuluculuk süreci başlatılmış ancak taraflar arasında anlaşma sağlanmamış ise Türkiye’de tarafları yeniden arabuluculuk yoluna sevk etmek hak arama hürriyeti açısından kabul edilemez. Yabancı bir devlette gerçekleştirilen arabuluculuk sürecinde taraflar arasında anlaşma sağlanmazsa dava şartı kapsamında ödenecek arabulucu ücreti, yargılama giderinin kapsamı, zamanaşımı ve hakedüşürücü süreler etki konusunda yasal bir boşluk vardır. Singapur Sözleşmesi yönünden ihtiyari ya da dava şartı arabuluculuk ayrımı olmadığından milletlerarası unsur içeren uyuşmazlıklarda dava şartı arabuluculuk uygulamasının revize edilmesi Sözleşme’nin işlerliği açısından yararlı olacaktır.

TBK 548/(2) maddesi gereğince ticari temsilcinin taşınmazları devredebilmesi ya da bir hak ile sınırlandırabilmesi için açıkça yetkilendirme aranmaktadır. Taşınmazın devri ya da sınırlandırılması ile ilgili arabuluculuk anlaşma belgelerinde ticari temsilcinin özel yetki alması konusunda HUAK’da bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak, Singapur Sözleşmesi uygulamalarında sıkıntılar yaşanmaması adına bu konuda açık bir kanun hükmünün tereddütleri gidereceği kanaatindeyiz.

Singapur Sözleşmesi’nde yabancıların teminat yatırması, adli yardım, kanun yolları gibi konularda doğal olarak düzenleme ve detay yer almamaktadır. Singapur Sözleşmesi’nin işleyiş süreci, kanun yolu, yabancı gerçek ve tüzel kişiler yönünden teminat, harç, adli yardım, ticari temsilcinin arabuluculuk sürecindeki yetkileri ile yabancı bir devlette gerçekleştirilen arabuluculuğun dava şartı yönünden yorumu gibi konuların yasal olarak düzenlenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

2.5.2 Terminoloji sorunu

Türk arabuluculuk mevzuatında terminoloji birliği bulunmamaktadır. Öncelikle, HUAK 17/A maddesinde hem konvansiyon hem de sözleşme kavramları bir arada kullanılmıştır. Bir başka sorun milletlerarası nitelik ve yabancılik unsuru konusundadır. MÖHUK’da “yabancı unsur” esas alınmış olup, ilgili kavram “milletlerarası nitelik” olarak anlaşılmasına imkan vermemektedir¹⁶⁹⁷. HUAK’da

¹⁶⁹⁷ İldan, “5718 MÖHUK Çerçevesinde Yabancılik Unsuru,” 13; MÖHUK’da “yabancı unsur” gibi hukuk dalının alanını genişletecek bir kavram yerine “milletlerarası” kavramının tercih edilmesi şeklindeki görüş için bkz. İldan, “5718 MÖHUK Çerçevesinde Yabancılik Unsuru,” 15.

“yabancı unsur” ve “milletlerarası” kavramları bir arada kullanılmıştır. Yeknesaklığı oluşturmak ve Singapur Sözleşmesi ile uyumlu olmak adına “milletlerarası” teriminin tercih edilmesi yerinde olacaktır¹⁶⁹⁸. Ticari faaliyeti ilgilendiren uyuşmazlıklarda hangi hallerin “milletlerarası nitelik” taşıdığı konusunda Singapur Sözleşmesi 1/(1) maddesi kıstasları esas alınarak yasal düzenleme yapılmasının yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Yabancı unsurun arandığı öge HUAK¹⁶⁹⁹, MÖHUK¹⁷⁰⁰ ve Singapur Sözleşmesi'nde¹⁷⁰¹ birbirinden farklıdır. HUAK yabancılik unsurunu uyuşmazlıkta ararken, MÖHUK yabancılik unsurunu işlem ve ilişkilerde aramaktadır. MÖHUK ihtilafın doğduğu ilişkiyi temel almaktadır¹⁷⁰². Singapur Sözleşmesi ise milletlerarası niteliği arabuluculuk sulh anlaşması açısından ele almıştır. Birbirinden tamamen farklı bakış açıları uygulamada karışıklığa sebebiyet verebilecektir. Örneğin iki Türk tacirin Türkiye'deki ticari işletmelerinden kaynaklı bir uyuşmazlık yaşadığını düşünelim. Uyuşmazlık konusunun arabuluculuk süreci sonucunda uzlaşa ile sonuçlandığını ve Japonya'daki işletmenin devrinin kararlaştırıldığını varsayalım. Sulh anlaşmasından doğan borcun esaslı bir kısmının ifa edileceği devlet (Japonya) nedeniyle işbu anlaşma belgesi Singapur Sözleşmesi 1/(1)(b)(i) maddesi uyarınca milletlerarası niteliği haizdir. Somut olaya HUAK perspektifinden baktığımızda uyuşmazlığı temel alacağımızdan HUAK 1/(2) maddesi uyarınca uyuşmazlık yabancı unsur içermemektedir.

Taraflar arasındaki iş yabancı unsur içermeyebilir ancak o iş sonucunda doğan uyuşmazlık yabancı unsur taşıyabilir. Ancak, yabancı unsur içeren uyuşmazlık hakkında yapılan arabuluculuk görüşmeleri sonucunda varılan sulh anlaşması yabancı unsur içermeyebilir. Ya da bu durumun tam tersi olabilir. Yani, taraflar arasındaki işlem ve ilişki yabancı unsur içerdiği halde, o ilişkiden kaynaklı uyuşmazlık yabancı unsur içermeyebilir. Ancak, aynı uyuşmazlıkta tarafların

¹⁶⁹⁸ Milletlerarası niteliğin tercih edilmesi Singapur Sözleşmesi ve Model Kanun ile de uyumlu olacaktır. Bkz. Karabacak, “Uluslararası Ticari Arabuluculuk,” 56.

¹⁶⁹⁹ HUAK m. 1/(2): “*Bu Kanun, yabancılik unsuru taşıyanlar da dâhil olmak üzere, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının* *çözümlemesinde uygulanır...*”; HUAK'a göre yabancılik unsuru uyuşmazlıkta aranmaktadır. Bkz. Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*, 339.

¹⁷⁰⁰ MÖHUK m. 1/(1): “*Yabancılik unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerde uygulanacak hukuk, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, yabancı kararların tanınması ve tenfizi bu Kanunla düzenlenmiştir.*”

¹⁷⁰¹ Singapur Sözleşmesi m. 1/(1): “*...milletlerarası nitelik taşıyan anlaşmaya (“sulh anlaşması”na) uygulanır...*”

¹⁷⁰² İldan, “5718 MÖHUK Çerçevesinde Yabancılik Unsuru,” 9.

başlattıkları arabuluculuk sonucunda varılan sulh anlaşması yabancı unsur içerebilir. Görüldüğü üzere HUAK, MÖHUK ve Singapur Sözleşmesi yabancı unsur ve milletlerarası nitelik konusunda uyumlu olmadığı gibi, yabancılık ya da milletlerarası niteliğin temel alındığı ögeler ve yaklaşım da tamamen farklıdır.

HUAK'da “anlaşma belgesi” ve “sulh anlaşması” kavramları bir arada kullanılmıştır. Yeknesaklığı oluşturmak ve Singapur Sözleşmesi ile uyumlu olmak adına “arabuluculuk sonucunda yapılan sulh anlaşmaları” teriminin tercih edilmesi yerinde olacaktır

Singapur Sözleşmesi'nin terminoloji açısından “uzlaşma”yı değil, “arabuluculuk” kavramını tercih ettiğini çalışmamızın ikinci bölüm, 2.2.4.1. kısmında ayrıntılı olarak incelemiştik. Türk hukukunda Singapur Sözleşmesi'ne paralel olarak “arabuluculuk” teriminin kullanılması yerinde olacaktır. Bu bağlamda HUAK ve HUAK Yönetmeliği'nde bir sorun olmamakla beraber, 6769 sayılı Sinai Mülkiyet Kanunu 19/(4), 21/(3) ve 40/(5) maddelerinde geçen “uzlaşma” kavramlarının “arabuluculuk” olarak revize edilmesi isabetli olacaktır.

2.5.3 İcra edilebilirlik incelemesi kapsamı yönünden

HUAK 17A/(3) maddesi uyarınca Singapur Sözleşmesi doğrultusunda icra edilebilirlik şerhinin verilmesine ilişkin inceleme Singapur Sözleşmesi hükümleri ile HUAK 18. maddesine göre yapılacaktır. Singapur Sözleşmesi'nde hukuki yola başvurunun reddi sebepleri olarak başta kamu düzeni ve arabuluculuk standartlarının ciddi ihlali gibi çok sayıda red sebebi yer almaktadır. Oysa ki HUAK 18/(3) maddesi uyarınca inceleme kapsamı, sulh anlaşmasının arabuluculuğa ve cebri icraya elverişli olup olmadığı noktalarıyla sınırlı bulunmaktadır. Görüldüğü üzere yetkili makamın inceleme sınırı açısından HUAK ve Singapur Sözleşmesi arasında çelişki mevcuttur.

2.5.4 Dava açma yasağı yönünden

HUAK 18/(5) maddesine göre “*Arabuluculuk faaliyeti sonunda anlaşmaya varılması hâlinde, üzerinde anlaşılan hususlar hakkında taraflarca dava açılmaz.*” Aslında söz konusu düzenlemeyi “davanın reddi” şeklinde anlamak yerinde olacaktır. Kaldı ki, HMK 114/(1)(h) maddesine göre davacının açtığı davada hukuki yararının olması dava şartları arasındadır.

Dava açılmayacağına dair düzenleme haklı olarak literatürde ciddi eleştirilere yol açmıştır. Düzenleme yasa yapma tekniği, usul kuralları ve ilkeleri dikkate alındığında anlamsız olduğu gibi, hak arama özgürlüğü ve hukuk devleti ilkesi açısından da kabul edilemez bir düzenlemedir¹⁷⁰³. Konuya Singapur Sözleşmesi perspektifinden baktığımızda söz konusu düzenleme tereddütlere yol açacaktır. Zira Türk hukukunda milletlerarası unsur içeren arabuluculuk anlaşma belgesinin icra edilebilirlik şerhi esas kaydı ile asliye ticaret mahkemesine sunulacak bir dilekçe ile olacaktır. Türk hukuk düzeninde dava dilekçesinin mahkeme tarafından kabul edilememesi gibi bir durum söz konusu değildir¹⁷⁰⁴. Milletlerarası arabuluculuk anlaşma belgesinin sınır ötesi dolaşımına cevaz veren Singapur Sözleşmesi gibi önemli bir sözleşmeyi yürürlüğe koyan Türkiye'nin arabuluculuğun gelişimi, hak arama özgürlüğü ve yasa yapma tekniği yönlerinden HUAK 18/(5) maddesi hükmünü yürürlükten kaldırması yerinde ve gerekli bir adım olacaktır.

2.5.5 İlam niteliğinde belge vasfı yönünden

HUAK 18/(4) maddesi uyarınca ticari uyuşmazlıklar bakımından arabulucunun ve taraf avukatlarının imzalarının bulunduğu sulh anlaşmasının icra edilebilirlik şerhi aranmaksızın ilam vasfında olacağı düzenlenmiştir. Singapur Sözleşmesi 1/(3)(a)(ii) maddesinde mahkeme kararı olarak yerine getirilen arabuluculuk sulh anlaşmalarına Sözleşme'nin uygulanmayacağı kararlaştırılmıştır. Belirtilen nedenle uygulamada tereddütler yaşanmaması adına HUAK 18/(4) maddesinin “yabancı unsurlu uyuşmazlıklar hariç tutularak” düzenlenmesi yerinde olacaktır.

2.5.6 Arabuluculuk anlaşma belgesinin içeriği ve şekli yönünden

Öncelikle konuya Singapur Sözleşmesi açısından baktığımızda Sözleşme'nin 1/(1) ve 2/(2) maddelerindeki düzenlemelerde anlaşma belgesinin “yazılı” olmasının geçerlilik şekli olarak düzenlendiğini görmekteyiz. Elektronik ortamda yapılan anlaşmalar sonradan erişilebilir olmak kaydıyla Sözleşme'nin uygulama alanına girmektedir. Anlaşmanın arabuluculuk sonucunda yapıldığına dair kanıt aranmakla beraber Singapur Sözleşmesi'ne göre anlaşma belgesinin arabulucu tarafından

¹⁷⁰³ Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 274; Pekcanıtez, Atalay ve Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 641; Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 309.

¹⁷⁰⁴ Tunca, *İş Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk*, 108.

imzalanması zorunluluğu da bulunmamaktadır¹⁷⁰⁵. Singapur Sözleşmesi 5. maddesinde kamu düzeni gibi bir takım red sebepleri çerçeve bir hükümle belirlenmiş ise de arabulucu anlaşma belgesinin içeriği hakkında detaylı bir düzenleme yer almamaktadır.

Konuya Türk hukuku açısından baktığımızda; HUAK 18/(1) ve HUAK Yönetmeliği 21/(1) maddelerine göre “*Arabuluculuk faaliyeti sonunda varılan anlaşmanın kapsamı taraflarca belirlenir; anlaşma belgesi düzenlenmesi halinde bu belge taraflar ve arabulucu tarafından imzalanır.*” Kanun koyucu taraflara arabuluculuk anlaşmasının metne dökülmesi konusunda bir esneklik sağlamıştır¹⁷⁰⁶. Arabuluculuk sonucunda anlaşmaya varılması halinde bir anlaşma belgesi düzenlenmesi zorunluluğu olmadığı¹⁷⁰⁷ gibi, anlaşma belgesinin şekli ve içeriği konusunda da ayrıntılı bir düzenleme bulunmamaktadır¹⁷⁰⁸.

“*Anlaşma belgesinin düzenlenmesi halinde taraflar ve arabulucu tarafından imzalanacağına*¹⁷⁰⁹” dair yasal düzenlemeyi bir geçerlilik şekli olarak yorumlamak güçtür¹⁷¹⁰. Zira taraflar uzlaşma halinde dahi dilerlerse anlaşma belgesi

¹⁷⁰⁵ Anlaşma belgesinin arabuluculuk süreci sonunda hazırlandığının ispat edilmesi yeterlidir. Singapur Sözleşmesi'nin 4/(1)(b) maddesi uyarınca sulh anlaşması üzerindeki arabulucunun imzası, arabuluculuğun yapıldığına ilişkin arabulucu tarafından imzalanan belge, arabuluculuğun bünyesinde yapıldığı kurum tarafından düzenlenen belge veya yetkili makamca kabul edilebilir herhangisi bir delil tek başına yeterli görülür. Singapur Sözleşmesi hazırlık aşamasında tarafların imzası konusunda “tarafların yetkili temsilcileri” şeklinde bir ekleme yapıp yapılmayacağı konusu da tartışılmış ve zımnen içinde barındırdığından eklemenin yapılmamasına karar verilmiştir. Bkz. UN Doc. A/CN.9/929, p.49-50; Uyuşmazlık taraflarınca sulh anlaşmasına imza atılması konusundaki öneri için bkz. UN Doc. A/CN.9/861, p.53.

¹⁷⁰⁶ Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 57.

¹⁷⁰⁷ Arabuluculuğun karakteristik özelliği gizlilik ve iradiliktir. Gizlilik ve iradilik, HUAK 3 ve 4. maddelerinde arabuluculuğun temel ilkeleri olarak sayılmıştır. Arabuluculuk anlaşma belgesinin düzenlenmesinin zorunlu tutulmaması özellikle ticari uyuşmazlıklarda tarafların ticari sır ve itibarlarının korunmasına da hizmet etmektedir. Tıktık'a göre de ticari uyuşmazlıklarda üçüncü kişilerin uyuşmazlığı öğrenmeleri ekonomik değer kaybına yol açabileceği gibi, ticari itibarı da sarsabilir. Bkz. Tıktık, *Arabuluculukta Gizliliğin Korunması*, 187; HUAK 17B(3)(4) ve 18B(2) fıkraları istisnai düzenleme içermektedir.

¹⁷⁰⁸ Yargıtay, arabulucu anlaşma belgesinde alacağın şarta bağlanması ve eda hükmü içermemesi nedeniyle anlaşma belgesinin ilamlı takibe konu edilemeyeceği görüşündedir. Yargıtay özellikle “eda hükmü” içermesini aramaktadır. Yargıtay 12 HD, E.2022/9143, K.2022/9318, T.26.09.2022, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/e-2022-9143-k-2022-9318-t-26-09-2022>, E.T. 06.04.2024.

¹⁷⁰⁹ Arabuluculuk anlaşma belgesinin HMK kapsamında senet olup olmadığı ile resmi belge olup olmadığı konusu da tartışmaya açıktır. Arabuluculuk anlaşma belgesinin senet veya resmi belge olarak kabul edilmesi halinde anlaşma belgesinde imzası bulunmayan tarafın yükümlülük altına girmesi mümkün görünmemektedir. Bkz. Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 268.

¹⁷¹⁰ TBK 12 ve 13 maddeleri açısından HUAK bütünüyle değerlendirildiğinde arabuluculuk anlaşma belgesinin geçerlilik şekline tabi olmadığı şeklindeki görüş için bkz. Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 261; Badur, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesi,” 60; HUAK'da öngörülen şeklin geçerlilik şekli olduğu yönündeki görüş için bkz. Melis Taşpolat Tuğsavul, “Arabuluculuk Faaliyeti Sonunda Varılan Anlaşmanın Hukuki Niteliği,” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu*

düzenlemeyebilir. Ayrıca “anlaşma belgesi düzenlenmesi” şeklindeki beyan ile kastedilenin “yazılılık mı”, “resmi şekil mi”, “elektronik ortamda yapılan anlaşma mı?” olduğu konuları belirsiz bırakılmıştır. HUAK 18. maddesinin gerekçesinde arabuluculuk sürecinin mahiyeti gereği anlaşmaya varılması halinde sıkı koşullar getirilmediği ve anlaşmanın şekil ve kapsamının taraflarca serbestçe belirleneceği kararlaştırılmıştır. HUAK kapsamında hazırlanan arabuluculuk anlaşma belgeleri konusunun TBK 17. maddesi çerçevesinde “iradi şekil” olarak yorumlanabileceğini belirtebiliriz¹⁷¹¹. TBK 14/(1) maddesi gereğince yazılı şekilde yapılması öngörülen sözleşmelerde sadece borç altına girenlerin imzalaması yeterli görülmüşken, sonraki kanun ve özel kanun konumunda olan HUAK'da tüm uyuşmazlık taraflarının ve arabulucunun imzalaması zorunluluğu getirilmiştir. Sonuç olarak Türk hukuku yönünden arabuluculuk anlaşma belgesinin -kural olarak- geçerlilik şekline tabi olmadığı belirtilebilir¹⁷¹².

Avukatın uzlaşma sağlama yetkisini düzenleyen 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 35/A maddesinde anlaşma halinde uzlaşma konusunun, uzlaşma yer ve tarihinin, ayrıca tarafların karşılıklı yerine getirmeleri gereken hususların tutanak altına alınması düzenlenmiş olup, aranan şekil geçerlilik şekli olarak düzenlenmiştir¹⁷¹³. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 35/A maddesi ile HUAK 18/(1) maddesi kıyaslandığında 35/A düzenlemesinin daha kapsamlı olduğu görülmektedir.

Arabuluculuk içinde, der. Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 131.

¹⁷¹¹ Badur, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesi,” 60-61; Kanun koyucu arabuluculuk anlaşma belgesinin yazılı hale getirilmesini zorunlu bir unsur olarak görmemiştir. Bkz. Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 57.

¹⁷¹² Sayın, *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk*, 261; Badur, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesi,” 53, 60.

¹⁷¹³ 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu m. 35/A: “Avukatlar dava açılmadan veya dava açılmış olup da henüz duruşma başlamadan önce kendilerine intikal eden iş ve davalarda, tarafların kendi iradeleriyle istem sonucu elde edebilecekleri konulara inhisar etmek kaydıyla, müvekkilleriyle birlikte karşı tarafı uzlaşmaya davet edebilirler. Karşı taraf bu davete icabet eder ve uzlaşma sağlarsa, uzlaşma konusunu, yerini, tarihini, karşılıklı yerine getirmeleri gereken hususları içeren tutanak, avukatlar ile müvekkilleri tarafından birlikte imza altına alınır. Bu tutanaklar 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 38 inci maddesi anlamında ilâm niteliğindedir.”; Sarısözen, *Avukatlık Hukukunda Uzlaştırma*, 229; Avukatlık Kanunu 35/A kapsamında düzenlenen tutanakta taraflar arasındaki uyuşmazlık özetinin yer almasında sakınca bulunmadığına ve tereddütleri giderebileceğine dair görüş için bkz. Sarısözen, *Avukatlık Hukukunda Uzlaştırma*, 230; Demir, *Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi*, 177-179; Avukatlık Kanunu 35/A maddesinde öngörülen uzlaştırma tutanağı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fırat, *Özel Kanunlarda İlam Niteliğinde Belgeler*, 32 vd.

Arabuluculuk yargısal bir faaliyet olmamakla beraber konuya tahkim ve devlet yargısı açısından da bakmanın faydalı olacağını değerlendirmekteyiz. Yerli tahkimde¹⁷¹⁴ hakem kararını düzenleyen HMK 436 maddesinde¹⁷¹⁵ ve milletlerarası tahkimde¹⁷¹⁶ hakem kararını düzenleyen MTK 14. maddesinde¹⁷¹⁷ detaylı bir şekilde hakem kararının şekli ve içeriği belirlenmiştir.

Arabuluculuk sonucunda varılan çözüm bir karar değil, anlaşma olduğu halde hüküm bir üçüncü kişinin uyuşmazlık konusundaki iradesidir¹⁷¹⁸. Ancak, yol gösterici olarak hükmün içerik ve unsurlarının incelenmesi gerektiği görüşündeyiz. Literatürde “*Hükmün sonuç kısmında, gerekçeye ait herhangi bir söz tekrar edilmeksizin, taleplerden her biri hakkında verilen hükümle, taraflara yüklenen borç ve tanınan hakların, sıra numarası altında; açık, şüphe ve tereddüt uyandırmayacak şekilde gösterilmesi gereklidir.*” şeklinde düzenlemeyi içeren HMK 297/(2) fıkrasının arabuluculuk anlaşma belgesi hakkında kıyasen uygulanabileceği şeklindeki görüş¹⁷¹⁹ dikkate alınarak prototip olarak HMK 297 maddesinin esas alınabileceğini değerlendirmekteyiz. Arabulucu anlaşma belgesinde “anlaşmanın konusu¹⁷²⁰” ve “anlaşma detayları¹⁷²¹” dışında HMK 297/(1) fıkrasına paralel olarak arabulucunun isim ve soy ismi, sicil numarası, adresi, tarafların kimlikleri ile Türkiye

¹⁷¹⁴ Yabancılik unsuru içermeyen ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği uyuşmazlıklar hakkındaki tahkim.

¹⁷¹⁵ HMK m. 436/(1) “*Hakem kararlarında; a) Kararı veren hakem veya hakem kurulu üyelerinin ad ve soyadları, b) Tarafların ve varsa temsilcileri ile vekillerinin ad ve soyadları, unvanları ve adresleri, c) Kararın dayandığı hukuki sebepler ile gerekçesi, ç) Bir sıra numarası altında açık ve kesin bir biçimde taraflara yüklenen hak ve borçlar ile yargılama giderleri, d) Karara karşı iptal davası açılabilmesi ve süresi, e) Tahkim yeri ve kararın tarihi, f) Kararı veren hakem veya hakem kurulu üyelerinin tamamı veya çoğunluğunun imzaları ve karara eklenmiş ise karşı oy yazısı, gösterilir.*”

¹⁷¹⁶ Yabancılik unsuru taşıyan ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği veya bu Kanun hükümlerinin taraflar ya da hakem veya hakem kurulunca seçildiği uyuşmazlıklar hakkındaki tahkim.

¹⁷¹⁷ MTK m. 14 “*A) Hakem kararlarında; 1. Tarafların ve varsa temsilcileri ile vekillerinin ad ve soyadları, unvanları ve adresleri, 2. Kararın dayandığı hukukî sebepler ile gerekçesi ve tazminata ilişkin istemlerde hükmedilen tazminatın miktarı, 3. Tahkim yeri ve kararın tarihi, 4. Kararı veren hakem veya hakem kurulunun ad ve soyadları, imzaları ve karşı oyları, 5. Karara karşı iptal davası açılabilmesi...*” düzenlenmiştir.

¹⁷¹⁸ Güneysu, *Medeni Usul Hukukunda Karar*, 86.

¹⁷¹⁹ Büyükkay, *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi*, 102.

¹⁷²⁰ Anlaşmanın konusunun arabuluculuğa elverişli olması gerekir. Zira arabuluculuğa elverişli olmayan konularda arabulucu anlaşma belgesi düzenlenemez. Bkz. Öz, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin İptali,” 1410.

¹⁷²¹ Tarafların hak ve yükümlülüklerinin kanunun emredici hükümlerine, kamu düzenine ve ahlaka aykırı olmaması gerekir. Bkz. Öz, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin İptali,” 1411; Arabulucu anlaşma belgesinin kaç sayfa ve nüsha olarak düzenlendiği de belirtilmelidir. Bkz. Öz, “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin İptali,” 1412.

Cumhuriyeti kimlik numarası¹⁷²², varsa kanuni temsilcisi ve vekillerinin isim ve soy isimleri ile adresleri ve arabulucu anlaşma belgesinin tanzim tarihi yer almalıdır. Ayrıca, uyuşmazlık tarafları tüzel kişilik ise ticaret ünvanı, sicil numarası gibi bilgilerin yer alması gerekir. Arabuluculuk anlaşma belgesi net, veciz ve tarafların hak ve borçları yönünden eksiksiz olmalıdır. Zira arabulucu anlaşma belgesinin tek muhatabı uyuşmazlık tarafları değil, icra edilebilirliğine karar verecek mahkemeler ve yetkili makamlar olacaktır.

Arabuluculuk sulh anlaşması içeriğinde bazen birden fazla sözleşmeyi içerebilir. Örneğin bir sulh anlaşmasında satım sözleşmesi, sigorta sözleşmesi, taşıma sözleşmesi ve depo sözleşmesi bulunabilir. Böyle durumlarda sulh anlaşmasının yazılı olması hem taraflar hem de anlaşmadan etkilenecek üçüncü kişiler yönünden daha da önem arz etmektedir. Medeni usul hukukunda şekilciliğin en önemli işlevi hukuki güvenliğin tesisidir¹⁷²³. Bu bağlamda Türk hukukunda özellikle ticari nitelikteki ve yabancı unsur içeren uyuşmazlıklarla ilgili olarak arabulucu anlaşma belgesinin hazırlanmasının zorunlu tutulmasının ve Singapur Sözleşmesi'ne paralel olarak yazılı geçerlilik koşulu getirilmesinin ve ayrıca içeriğinde asgari detayların düzenlenmesinin elzem olduğunu değerlendirmekteyiz.

HUAK'ın ilk yönetmeliğinin 6/(2) fıkrasında yer alan “*Arabuluculuk faaliyeti sırasında fotoğraf çekilemez, ses ve görüntü kaydı yapılamaz.*” şeklindeki düzenlemeye, sonraki yönetmelikte yer verilmemiştir. Kanun koyucunun bu konuda düzenleme yapmayarak taraflara bir serbesti tanıdığı yorumunu yapmak mümkündür. Kanaatimizce arabuluculuk görüşmelerinde tarafların yazılı ve açık rızasıyla ses ve görüntü kaydı alınması ve arabulucu tarafından belli bir süre¹⁷²⁴ muhafazası şeklinde açık bir düzenleme getirilmesi uygulamadaki birçok sıkıntıyı engelleyebilecektir. Singapur Sözleşmesi sadece arabuluculuk faaliyeti sonucunda yapılan sulh anlaşmalarını kapsadığından yapılacak yasal düzenleme Singapur Sözleşmesi'nin 4/(1)(b)(İv) maddesinde belirtilen “...yetkili makamca kabul edilebilir delil...” düzenlemesine yönelik olacaktır.

¹⁷²² Tarafların yabancı olması halinde gerekli kimlik bilgileri yer almalıdır.

¹⁷²³ Sarısözen, *Avukatlık Hukukunda Uzlaştırma*, 229.

¹⁷²⁴ HUAK 17(4): “*Arabuluculuk faaliyetinin sona ermesi hâlinde, arabulucu, bu faaliyete ilişkin kendisine yapılan bildiri, tevdi edilen ve elinde bulunan belgeleri, ikinci fıkraya göre düzenlenen tutanağı beş yıl süre ile saklamak zorundadır...*”

2.5.7 Elektronik imzalı arabuluculuk sulh anlaşmaları yönünden

Çalışmamızın ikinci bölüm, 2.4.4.1.3.1. kısmında ayrıntılı olarak ifade edildiği üzere Elektronik İmza Kanunu'nun 5. maddesinde resmi şekle tabi olan hukuki işlemlerin güvenli elektronik imza ile yapılamayacağına dair emredici bir düzenleme yer almaktadır. Örneğin milletlerarası unsur içeren ticari uyuşmazlıklara dair arabulucu sulh anlaşmalarında taşınmaz satış ve devri gibi düzenlemeler yer alacaksa anlaşmanın Türk hukukuna göre elektronik imza ile yapılmasının önünde yasal engel vardır.

Teknolojinin son derece yoğun kullanıldığı ve kullanılması gerektiği günümüzde bu tür engellerin doğru olmayacağını değerlendirmekteyiz. Belirtilen nedenle konusu taşınmaz satış ve devri olan arabulucu sulh anlaşmaları dahil güvenli elektronik imza, akıllı sözleşmeler ve blokzinciri teknolojisinin kullanımına dair yasal bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır.

2.5.8 Devlet-yatırımcı arasındaki uyuşmazlıklar yönünden

Devlet-yatırımcı uyuşmazlıklarının Singapur Sözleşmesi kapsamında olduğuna dair açık bir düzenleme olmamakla beraber, yasaklayan bir düzenleme de yer almamaktadır. Kanaatimizce sınır ötesi uyuşmazlıkların önemli bir bölümünü içeren devlet-yatırımcı uyuşmazlıklarının Singapur Sözleşmesi kapsamında olduğunu kabul etmek Sözleşme'nin ruhuna uygun bir yorum olacaktır. Singapur Sözleşmesi 8/(1)(a) maddesi de devlet-yatırımcı uyuşmazlıklarının Singapur Sözleşmesi kapsamında kaldığını onaylamaktadır¹⁷²⁵.

Türk hukukunda devlet-yatırımcı uyuşmazlıklarının arabuluculuk süreciyle çözümüne dair özel bir düzenleme mevcut değildir. 4501 sayılı Kamu Hizmetleri İle İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkelere Dair Kanun ile “yabancılık” unsuru içeren yatırım uyuşmazlıklarında tahkim konusu düzenlenmiştir. Benzer şekilde devlet-yatırımcı arasındaki “yabancı unsur” içeren uyuşmazlıkların arabuluculuk ile çözümü konusunda kapsamlı bir yasal düzenleme yapılabileceğini değerlendirmekteyiz.

¹⁷²⁵ Chahine et al., “Acceleration of Business Mediation,” 792; Singapur Sözleşmesi 8/(1)(a) “Konvansiyona taraf olan bir devlet: (a) Konvansiyonu, kendisinin veya çekincede belirttiği devlet kurumlarının veya bir devlet kurumu adına hareket eden kişilerin taraf olduğu sulh anlaşmalarına uygulanmayacağını beyan edebilir.”

HUAK 19/(1) maddesi uyarınca arabulucuların sicillerinin tutulması, T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Arabuluculuk Daire Başkanlığı'nın görevidir. HUAK 30. maddesinde de Daire Başkanlığı'nın görevleri detaylı olarak düzenlenmiştir. Özellikle, devlet-yatırımcı uyuşmazlıklarında ve bir tarafı devlet olan özel hukuk uyuşmazlıklarında tarafsızlığı ihlal etme riski nedeniyle arabuluculuğun T.C. Adalet Bakanlığı ile doğrudan bağlantılı Daire Başkanlığı'na bağlı olarak yürütülmesi potansiyel sorunları barındırmaktadır. Milletlerarası ticari arabuluculuk hizmetlerinin tarafsız şekilde sunulması çok önemlidir. Belirtilen nedenle, arabuluculuk çalışmalarının Türkiye Barolar Birliği ya da Türkiye Noterler Birliği gibi bağımsız, tarafsız ve kurumsal bir arabuluculuk hizmet sağlayıcı altında örgütlenmesinin verimli olacağını değerlendirmekteyiz.

SONUÇ

Uyuşmazlık çözümünde devlet yargısı merkezli anlayışın değişmesi ile modern toplumlarda klasik devlet yargısı yerini alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine bırakmıştır. Uyuşmazlıkların hızlı, etkin ve barışçıl bir ortamda çözümü işlevi nedeniyle arabuluculuk tercih edilen bir alternatif çözüm yolu haline gelmiştir. Ekonomik ve sosyal küreselleşmeyle paralel olarak 1990'lı yıllarda alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ve dolayısıyla çağdaş arabuluculuk uluslararası platformlarda yerini almaya başlamıştır.

Zaman ve masraftan tasarruf, geçmiş değil geleceğe odaklı olması, taraf hakimiyetine dayanması, kazan-kazan sistemi, kişisel, ticari ve teknolojik sırlar ile itibarın korunması gibi olumlu özelliklerinden dolayı uluslararası arenada arabuluculuğun her geçen gün yıldızı parlamaktadır. Arabuluculuk salt sorunları çözme fonksiyonuna sahip olmayıp, milletlerarası ticaretin sürdürülebilirliği için de önemli bir enstrümandır.

Dünya nüfusunun çoğalması ve kaynakların kontrolsüz tüketilmesi dikkate alındığında yarınlarda dünden daha fazla uyuşmazlıkla baş etmek zorunda kalacağımız yadsınamayacak bir gerçektir. Bu bağlamda ivedilikle ve iş birliği içinde milletlerarası uyuşmazlıkları çözecek araçlara her zamankinden daha fazla ihtiyacımız bulunmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle sınırların ortadan kalktığı günümüzde farklı kültürleri ve farklı hukuk sistemleri olan devletleri ortak bir noktada buluşturmak adına yeknesaklaştırma çalışmaları yapılmakta ve bu çalışmalarla hem devletler arasında dostane ilişkileri hem de ekonomik bağları kuvvetlendirmek hedeflenmektedir. Söz konusu yeknesaklaştırma çalışmalarında belki de en önemli aktörlerinden biri II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler'dir. Birleşmiş Milletler bünyesinde bulunan Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (*United Nations Commission On International Trade Law - UNCITRAL*) tarafından yapılan çalışmalar sonucunda 20 Aralık 2018 tarihinde BM Genel Kurulu'nda alınan kararla "Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (*United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*)" kabul edilmiştir

Ülkemizde 2013 yılında yürürlüğe giren HUAK yürürlüğe girdiği ilk günden itibaren yabancı unsurlu uyuşmazlıkları da kapsamına almış ve beş yıl gibi kısa bir

süre devam eden ihtiyari arabuluculuk dönemi sonunda 2018 yılından itibaren bireysel veya toplu iş sözleşmesine dayanan işçi veya işveren alacağı ve tazminatı ile işe iade talebine ilişkin davalarda dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması dava şartı haline getirilmiştir. İş hukuku dava şartı uygulamasından sonra sırasıyla ticaret hukuku ve tüketici hukukuna dair uyuşmazlıkların önemli bir bölümü dava şartı kapsamına alınmıştır. 01 Eylül 2023 tarihinde yürürlüğe girmek üzere kira ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlıklar, taşınır ve taşınmazların paylaşılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin uyuşmazlıklar, Kat Mülkiyeti Kanunu'ndan kaynaklanan uyuşmazlıklar ve komşu hakkından kaynaklanan uyuşmazlıklar hakkında dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması da dava şartı haline getirilmiştir. 7442 sayılı Orman Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 3. maddesiyle tarımsal üretim sözleşmesinden doğan davalarda arabulucuya başvurulmuş olması da dava şartı kapsamına alınmıştır. Dava şartı arabuluculuğun ülkemizin uzlaşma kültürüne kattığı değer tartışmazsındır. Ancak, Türkiye'nin dava şartı arabuluculuk konusundaki düzenlemeleri baş döndürücü bir hızda yapılmış ve kanaatimizce kamuoyunun ilgili kesimlerinden sağlıklı veri ve geri bildirimler alınmadığından potansiyel sorunları içinde barındırmış, Anayasa Mahkemesi tarafından yargılama gideri ile ilgili HUAK 18/A/11 hükmü iptal edilmiş ve her yasal değişiklikte bir önceki düzenlemenin sorunları giderilmeye çalışılmıştır.

Türkiye, BM Singapur Sözleşmesi'nin imza merasimine açıldığı 7 Ağustos 2019 tarihinde imzalayan ilk 46 devletten biridir. Ülkemiz Singapur Sözleşmesi'ni imzalayıp gerekli prosedürleri tamamladıktan sonra Sözleşme'nin 11 Nisan 2022 tarihinde yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Arabuluculuk hukukumuzda ticari ve yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda çok önemli bir kaynak haline gelen Singapur Sözleşmesi'nin özellikle uygulama kapsamı ve Türk hukukuyla uyumu bu çalışmamızın ana hedefi olmuştur. Bu minvalde yabancı unsurlu ticari uyuşmazlıklar iki açıdan yani HUAK ve Singapur Sözleşmesi yönünden ele alınmıştır. Araştırmamızda Singapur Sözleşmesi genel olarak incelenmiş ise de Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanı ve Türk hukuku ile uyumu konusuyla çalışmamız sınırlandırılmıştır.

Singapur Sözleşmesi'ni analiz eden ve Türk hukukunun ilgili hükümleriyle karşılaştıran resmi bir rapor olmadığı gibi, ilgili kurum ve şahıslara yönelik kapsamlı bir anket çalışması da bulunmamaktadır. Singapur Sözleşmesi imza ve onay sürecini

tamamlayan Türkiye için zamanlamanın doğru olup olmadığı konusu tartışmaya açıktır. Yürürlüğe girmiş olan Sözleşme'nin birçok alanda etkileri görülebilir. Sözleşmenin milletlerarası ticaret yönünden etkilerini zaman içinde daha iyi tahlil edeceğimizi belirtebiliriz. Sözleşme'nin milletlerarası arabuluculuğun gelişimine etkisi ise olumlu olacaktır. Diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yolları da bu süreçte etkilenebilecektir. Günümüzde devlet yargısının en önemli alternatifi hiç kuşkusuz tahkimdir. Son yıllarda üzerinde çok fazla çalışma ve uygulama yapılan arabuluculuk -şimdi olmasa dahi- ilerleyen süreç içinde tahkimin rakibi olabilecek potansiyele sahiptir. Hibrit uyuşmazlık çözüm yollarının da bu süreçte olumlu etkileneceğini değerlendirmekteyiz.

Ülkemizin Singapur Sözleşmesi'ni imzaya açıldığı ilk gün ve çekince koymaksızın imzalaması cesur ve isabetli bir adım olmakla beraber, Singapur Sözleşmesi'nin tereddütsüz uygulanabilirliği ve etkisi yönünden bazı yasal bariyerlerin kaldırılması yerinde olacaktır. Kazuistik yaklaşımla her detayın mevzuatta düzenlenmesi gerektiği şeklinde bir iddiamız olmamakla beraber, bazı çelişki ve tereddütleri ortadan kaldırmakta fayda bulunmaktadır. Ticari faaliyeti ilgilendiren uyuşmazlıklarda hangi hallerin “milletlerarası nitelik” taşıdığı konusunda Singapur Sözleşmesi 1/(1) maddesindeki kıstasların esas alınarak yasal düzenleme yapılmasının ve “yabancılık unsuru” yerine “milletlerarası nitelik” kavramının tercih edilmesinin yerinde olacağını değerlendirmekteyiz.

Çalışmamızda milletlerarası nitelik taşıyan arabuluculuk süreçleri hakkında ayrı bir yasal düzenlemeye olan ihtiyaca dikkat çekilmiştir. Arabuluculuk faaliyeti sonucunda anlaşma halinde anlaşılan konular hakkında taraflarca dava açılmayacağını düzenleyen HUAK 18/(5) maddesinin yasa yapma tekniği, hak arama özgürlüğü ve hukuk devleti ilkesi dikkate alınarak yürürlükten kaldırılması önerilmiştir. Ayrıca, arabuluculuk anlaşma belgesinin içeriği, şekli, elektronik olarak düzenlenmesi, icra edilebilirlik incelemesi kapsamı, devlet-yatırımcı arasındaki uyuşmazlıklar ve örgütlenme hakkında kapsamlı bir düzenleme yapılabileceğini değerlendirmekteyiz. Akıllı sözleşmeler ile blokzinciri teknolojileri kanalıyla yapılan sözleşmeler kayıt altına alınmaları ve erişilebilir olmaları şartıyla Singapur Sözleşmesi uygulama kapsamına girebilecektir. Özellikle ticari ve milletlerarası niteliğe sahip anlaşmalarla ilgili olarak arabulucu anlaşma belgesinin hazırlanmasının zorunlu tutulmasının ve Singapur Sözleşmesi'ne paralel olarak yazılı

geçerlilik koşulu getirilmesinin, ayrıca içeriğinde asgari detayların ve teknolojik unsurların düzenlenmesinin gerekli olduğu görüşüne varılmıştır.

Yapılacak yasal düzenlemede Singapur Sözleşmesi'nin işleyiş süreci, kanun yolu, yabancı gerçek ve tüzel kişiler yönünden teminat, harç, adli yardım ile yabancı bir devlette gerçekleştirilen arabuluculuğun Türkiye'deki dava şartı arabuluculuk uygulaması yönünden durumu gibi konuların düzenlenmesi yerinde olacaktır.

HUAK 17A/(1) fıkrası uyarınca milletlerarası ve ticari nitelikteki arabuluculuk anlaşma belgelerinin yerine getirilmesi için icra edilebilirlik şerhinin asliye ticaret mahkemesinden alınması zorunludur. Asliye ticaret mahkemesinin nasıl bir inceleme yapacağı konusu düzenlenmediği gibi, asliye ticaret mahkemesi kararlarına karşı kanun yolunun açık olup olmadığı konusunda da bir düzenleme yer almamaktadır. Kanaatimizce asliye ticaret mahkemesi kararlarına karşı kanun yolunun açık olduğunu değerlendirmek yerinde olacaktır.

Çalışmamız Singapur Sözleşmesi'nin uygulama alanı olduğundan özellikle “arabuluculuk”, “milletlerarası nitelik”, “ticari uyuşmazlık”, “ifa yeri”, “işyeri” ve “mutad mesken” kavramları Türk hukuku ile mukayese edilerek incelenmiştir. Çalışmamızda arabuluculuk modelleri de Singapur Sözleşmesi perspektifinden değerlendirilmiştir. Singapur Sözleşmesi son derece geniş ve esnek bir arabuluculuk kavramını benimsemiş olup, kullanılan ibarelerin ve yürütülen usulün önemi olmadığı gibi, Sözleşme'de arabuluculuk modelleriyle ilgili bir koşul da yer almamaktadır. Arabuluculuk modelleriyle ilgili bir kısıtlama yer almamakla beraber, uluslararası ticari uyuşmazlıklar komplike konuları içerdiğinden en uygun arabuluculuğun değerlendirici arabuluculuk ve problem çözücü arabuluculuk olacağı kanaatindeyiz. Singapur Sözleşmesi'nde arabulucuların akreditasyonu ya da sicile kayıt zorunluluğu gibi katı kurallar yer almadığından bir sulh anlaşmasının Singapur Sözleşmesi kapsamına girmesi için sicile kayıtlı bir arabulucu kanalıyla yapılması zorunluluğu bulunmamaktadır. Singapur Sözleşmesi'nde arabuluculuğun tanımı esnek ve genel olarak kurgulanmış ise de HUAK daha sınırlayıcı ve dar kalıplar içinde arabuluculuğu yorumlamıştır.

Türkiye'deki etik kuralların ve arabulucuların standartlarının kapsamlı olarak düzenlenmesinin Türkiye'deki arabulucuların ve arabuluculuk hizmet sağlayıcıların rekabet gücüne olumlu etkisi olacaktır. Ülkemizde milletlerarası ticari

arabuluculuğun sağlam temeller üzerinde kurulması uzman arabulucuların çağdaş bir zeminde süreci yönetmesi ile mümkün olabilecektir. Uzlaş kültürü tohumlarının çok eskiye dayandığı ülkemiz açısından arabuluculuk konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve arabuluculuğun teşvik edilmesi ile beraber arabulucuların etik kodlarının ve standartlarının belirlenmesi ve iyileştirilmesi gelecekte en önemli adımlardan biri olmalıdır.

Sınır ötesi arabuluculuk sadece taraflar arasındaki uyuşmazlık açısından değil, kültürel engellerle başa çıkmayı da gerektirdiğinden kolay bir süreç değildir. Singapur Sözleşmesi, farklı kültürel özellikler ve farklı hukuk sistemleri dikkate alınarak oluşturulmuş ve dar tanımlamalardan kaçınarak geniş kitleleri kapsayıcı bir çerçeve sözleşme olmayı başarmıştır. Singapur Sözleşmesi'nde ticari uyuşmazlığın tanımı, arabulucunun nitelikleri, sorumluluğu, kurumsal arabuluculuk birlikleri dahil birçok detay yer almamaktadır. Arabuluculuğun usulü ve nasıl yapılması gerektiğine dair düzenleme de bulunmamaktadır. Dünyada arabuluculuğu benimseyen tüm ülkelerde neredeyse birbirinden farklı usul ve metodlar kullanılması bu stratejide etkili olmuştur. Singapur Sözleşmesi'nde isabetli olarak ayrıntılı hükümlere yer verilmemiş ve farklı hukuksal sistemleri ve devletleri kapsayıcı bir yol izlenmiştir. Kanaatimize göre Singapur Sözleşmesi'nin en önemli üç özelliği; yalınlık, esneklik ve kapsayıcılıktır.

Avrupa Birliği ve Birlik üyesi devletlerin hiçbirisi halen Singapur Sözleşmesi'ni imzalamamıştır. Hiç kuşkusuz her ülke kendi menfaat dengelerine ve hukuk geleneklerine paralel olarak Singapur Sözleşmesi'ne bir yaklaşım sergileyecektir. Avrupa Birliği'nin veya Birlik mensubu ulusların Sözleşmeyi imzalamaları, Sözleşmenin uluslararası uygulanabilirliğine ciddi bir ivme kazandıracak ve AB oyun kurucular arasında yerini alacaktır. Kanaatimizce Avrupa Birliği'nin veya Birlik üyesi ülkelerin Singapur Sözleşmesi'ni imzalaması halinde AB Arabuluculuk Yönergesi'nin Sözleşme doğrultusunda revize edilmesi kaçınılmazdır. Singapur Sözleşmesi'nin küresel uyuşmazlık çözüm sistemini nasıl etkileyeceği konusu devletlerin Sözleşme'ye katılım durumları, Sözleşme'nin işleyiş süreci ve milletlerarası nitelikteki ticari arabuluculuğun gelişimi ile yakından bağlantılıdır. Sözleşme'nin sınır ötesi arabuluculuk uygulamalarında bir milat olduğunu ve birbirinden farklı kültürü ve hukuki altyapısı olan devletler arasında bir köprü kurma potansiyelinin olduğunu belirtebiliriz.

Singapur Sözleşmesi'ni Türk hukukuyla mukayese ettiğimizde genel olarak uyumlu olmakla beraber        gerektiren sorunları da içinde barındırdığını değerlendirmekteyiz. Milletlerarası nitelik taşıyan arabuluculuk süreçleri hakkında ayrı bir yasal düzenleme yapılması ve tüm süreçlerin Singapur Sözleşmesi ile paralel hale getirilmesi yerinde bir adım olacaktır. Büyük  nder Atatürk'ün işaret ettiği gibi *“asrın icaplarına ve milletin ihtiyacına göre kanun yapmak”* kanun koyucunun ana hedefi olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abramson, Hal. Introduction to special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1001-1008.
- Abramson, Hal. “New Singapore Convention on Cross-Border Mediated Settlements: Key Choices.” Chap. 19 in *Mediation in International Commercial and Investment Disputes*, edited by Catharine Titi and Katia Fach Gómez. Oxford: Oxford University Press, 2019.
- Abramson, Hal. “The New Singapore Mediation Convention: The Process and Key Choices.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1037-1062.
- Abu Backer, Hamid Sultan bin. “Singapore Mediation Convention: Is the Rule of Law Intact?.” September 6, 2019. <https://web.archive.org/web/20230601161251/https://www.ciarb.org/resources/features/singapore-mediation-convention-is-the-rule-of-law-intact/>.
- Açıkel, Aslıhan Erbaş. “Deniz Ticareti ve Sigorta Hukuku Uyuşmazlıkları Bakımından Zorunlu Arabuluculuğun Değerlendirilmesi.” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, derleyen Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım, 43-49. Seçkin, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Ağıрман, Doğan. *Milli & Milletlerarası Tahkim*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Akın, İlhan F. “Milletlerarası Antlaşmaların Milli Mahkemeler Tarafından Yorumlanması.” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 25, sy. 1-4 (1960): 94-106.
- Akıncı, Ziya. *Milletlerarası Özel Hukuk*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2020.
- Akıncı, Ziya. *Milletlerarası Tahkim*. 6. baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2021.
- Akkan, Mine. “Arabuluculuk Faaliyeti Sonucunda Anlaşılan Hususlarda Dava Açma Yasağı ve Sonuçları.” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, sy. 2 (2018): 1-31.

- Akkan, Mine. “Medeni Usul Hukukunda Tarafların Farklı Olması Durumunda Kesin Hükümün Delil Niteliği.” Özel sayı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, “Prof. Dr. Bilge UMAR’a Armağan” (2009): 3-62.
- Aksoy, Pınar Çağlayan. *Akıllı Sözleşmelerin Kuruluş ve Geçerlilik Şartları*. 2. baskı. İstanbul: Onikilevha, 2021.
- Aksoy, Pınar Çağlayan, and Zehra Özkan Üner. “NFTs and Copyright: Challenges and Opportunities.” *Journal of Intellectual Property Law & Practice* 16, no. 10 (2021): 1115-1126.
- Aktürk, İpek Yücer. *İsimsiz Sözleşme Genel Teorisi ve Uzaktan Öğretim Sözleşmesi*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.
- Albayrak, Hakan. “Eşitlik ve Tarafsızlık İlkelerinin Zorunlu Arabuluculuk Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi Zorunluluğu.” Özel sayı, *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 17, “Ethics Special Issue” (2018): 12-24.
- Alexander, Nadja. “Four Mediation Stories From Across the Globe.” *Rabel Journal of Comparative and International Private Law* 74, no. 4 (2010): 732-758.
- Alexander, Nadja. “International Comparative Mediation Law: Hong Kong and Singapore in Perspective.” Chap.7 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, edited by Shahla Ali. Abingdon, Oxon: Routledge, 2023. <https://doi.org/10.4324/9780429354625-11>.
- Alexander, Nadja. “Mediation in Practice: Common Law and Civil Law Perspectives Compared.” In *International Trade and Business Law Annual Volume 6*, edited by Jeffrey Kinsler, Roger Jones and Gabriél A. Moens, 1-18. New South Wales: Cavendish Publishing, 2001.
- Alexander, Nadja. “On the use of mediation in international dispute resolution and the differences between the Singapore Convention on Mediation and the New York Convention on Arbitration.” Panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* edited by Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the

Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA), 6 March 2022, 14-15 E.T. 27.05.2024. <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.

Alexander, Nadja. “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış: Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği.” Panel tartışması katkısı. *Singapur Sözleşmesi’nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde, 43-48. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020.

Alexander, Nadja, and Clarissa Chern. “The Singapore Convention.” Chap. 12 in *The Elgar Companion to UNCITRAL*, edited by Rishi Gulati, Thomas John and Ben Köhler. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2023.

Alexander, Nadja, and Shouyu Chong. “An Introduction to the Singapore Convention on Mediation - Perspectives from Singapore.” *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement* 22, no. 4 (2018): 37-56.

Alexander, Nadja, and Shouyu Chong. “The Singapore Convention on Mediation: Origins and Application to Investor-State Disputes.” Chap. 20 in *The Asian Turn in Foreign Investment*, edited by Mahdev Mohan and Chester Brown. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

Alexander, Nadja, Shouyu Chong, and Vakhtang Giorgadze. *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary*. 2nd ed. Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2022.

Alexander, Nadja, Angela Ray T. Abala, Sarah Lim Hui Feng, Stacey Lopez, Joshua Phang Shih Ern, and Rachel Tan Xi En. *SIDRA International Dispute Resolution Survey, 2022 Final Report*. Singapore: Singapore International Dispute Resolution Academy at Singapore Management University, 2022. E.T. 08.06.2023. <https://sidra.smu.edu.sg/research-program/appropriate-dispute-resolution-empirical-research/sidra-survey-2022>.

Alikılıç, Özlem. *Arabuluculukta Etkili İletişim: Arabuluculukta Etkili Yöntemler ve*

İletişim Yöntemi. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017.

Altuğ, Yılmaz ve Mustafa Yasan. “Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni.” *Prof. Dr. Ergun Önen'e Armağan* içinde, yayın kurulu Selçuk Öztek, M. Kamil Yıldırım ve Nevhis Deren Yıldırım, 139-150. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2003.

Anderson, Alan M., Ben Beaumont, and Herman Verbist. “The United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting From Mediation: Its Genesis, Negotiation and Future.” In *International Mediation: The Comparative Law Yearbook of International Business, special issue, 2020*, edited by Christian Campbell, 35-62. Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2020.

Ansay, Şakir. “Sulh.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, sy. 2 (1944): 200-209.

Antonelos, Sypros. “Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Arabuluculuk.” Panel tartışması katkısı. *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk ve Arabuluculukta Avukatın Rolü Sempozyumu: Sempozyum Notları* içinde, düzenleyen Mine Demirezen, 39-40. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2017.

Antonios, Zachariadis. “Reflections on the Singapore Convention on Mediation.” Master’s thesis, International Hellenic University, 2021. E.T. 15.10.2023. <https://repository.i.hu.edu.gr/xmlui/handle/11544/29906>.

Applebey, George. “Alternative Dispute Resolution and the Civil Justice System.” In *A Handbook of Dispute Resolution: ADR in Action*, edited by Karl J. Mackie, 26-42. London: Routledge and Sweet & Maxwell, 1991.

Apter, Itai, and Coral Henig Muchnik. “Reservations in the Singapore Convention - Helping to Make the 'New York Dream' Come True.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1267-1282.

Arabuluculuk Sempozyumu, Ankara, 27-28 Nisan 2012. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri Derneği,

2013.

Arkan, Gökçe. “Üçüncü Kişi Lehine Arabuluculuk Sözleşmesi ile Şarta Bağlı Arabuluculuk Sözleşmesinin İcra Edilebilirliği.” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25, sy. 2 (Mayıs 2021): 129-164.

Arkan, Sabih. *Ticari İşletme Hukuku*. 29. bası. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2023.

Arning, Selin Pürselim. “Zorunlu Arabuluculuk Faaliyetinin Yabancılaşma Unsuru İçeren Uyuşmazlıklara Etkisi.” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, derleyenler Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım, 79-86. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

Arslan, Betül Azaklı. *Medeni Usul Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.

Arslan, İlyas. “5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Uyarınca Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerinde Zımnî Hukuk Seçimi.” *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 33, sy. 2 (Mart 2016): 1-41.

Arslan, Ramazan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar Ayvaz ve Emel Hanağası. *Medeni Usul Hukuku*. 9. baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2023.

Aslan, Leyla Akyol. “6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 15'inci Maddesi ile Arabulucunun Çözüm Önerisi Getirebilmesine Olanak Sağlayan Yeni Düzenlemenin Değerlendirilmesi.” *Terazi Hukuk Dergisi* 13, sy. 145 (Eylül 2018): 29-44.

Assaf, Farid. “The Use of Mediation in Cross-border Insolvency and Restructuring - Possible Implications of the Singapore Convention on Mediation.” *INSOL World* (Third Quarter 2019): 26-27.

Aşkın, Uğur, Veysel Topuz ve Burak Bilge. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Atalı, Murat. “Zorunlu Arabuluculuğun Yargılama Hukuku Bakımından Ortaya Çıkardığı Sorunlar.” *Yargıtay'ın 150. Kuruluş Yıl Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*

Hukuk Fakültesinin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 6-7 Aralık 2018 içinde, derleyen Ersin Erdoğan, 137-154. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.

Aybay, Aydın, Rona Aybay ve Ali Pehlivan. *Hukuka Giriş*. 25. bası. İstanbul: DER Kitabevi Yayınevi, 2023.

Aybay, Rona ve Esra Dardağan. *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması (Kanunlar İhtilafı)*. 2. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Aydın, İsmail. *Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk*. İstanbul: Onikilevha, 2022.

Aygül, Musa. “Milletlerarası Ticarî Sözleşmelerde *Lex Mercatoria*’nın Uygulanması.” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, sy. 3/4 (Aralık 2004): 45-85.

Aygün, Mesut. “Güncel Gelişmelerin Işığında Çekten Doğan Yabancı Unsurlu Uyuşmazlıklara Uygulanacak Hukukun Tespiti.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 61, sy. 3 (Eylül 2012): 925-972.

Aygün, Mesut. “Yabancılık Unsurunun Mahiyeti ve Yargılamadaki Rolü.” Özel sayı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, derleyen Sevilay Uzunallı, “Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan - II” (Temmuz 2014): 1025-1066.

Bacanlı, Mehmet Rıfat. “Bir Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolu Olarak İstanbul Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi (ISTAC) Tahkim Yargılamasında Delillerin İbrazı ve Değerlendirilmesi.” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* sy. 8 (Aralık 2016): 75-113.

Badur, Emel. “Arabulucu Sözleşmesi.” *Terazi Hukuk Dergisi* 15, sy. 162 (Şubat 2020): 248-265.

Badur, Emel. “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Borçlar Hukuku Açısından Değerlendirilmesi.” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 9, sy. 18 (Aralık 2021): 49-87.

Badur, Emel ve Nesibe Kurt Konca. “Arabuluculuk Sürecinde Tapu Siciline

- Tasarrufu Kısıtlayıcı Şerh Konulması.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 72, sy. 2 (2023): 845-879.
- Bakırcı, Kadriye. “Alternatif Bir Uyuşmazlık Çözüm Yolu (Arabuluculuk) Aracılığıyla Alternatif İş Hukukuna Doğru.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sy. 140 (Ocak-Şubat 2019): 355-392.
- Barrett, Jerome T., and Joseph P. Barrett. *A History of Alternative Dispute Resolution: The Story of a Political, Cultural, and Social Movement*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2004.
- Bayındır, Ümit Barış. *Milletlerarası Andlaşmaların Evrimsel Yorumlanması*. İstanbul: Onikilevha, 2021.
- Bektaş, Sezercan. *Uluslararası Ticarete Sözleşmelerin Hazırlanması*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2010.
- Bentley, Diana. “Workplace Mediation.” *In-House Perspective* 4, no. 4 (October 2008): 19-22.
- Bilgiç, Haluk. “Ticari Tahkimde Yabancılık Unsuru.” *Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birselle Armağanı* içinde, 31-49. İzmir: D.E.Ü. Rektörlük Matbaası, 2001.
- Bilgin, Hikmet. “Kıta Avrupası Hukuk Sistemlerinde Arabuluculuk.” *Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi*, sy. 2 (2009): 9-20.
- Birdişli, Fikret. “Birleşmiş Milletler (BM)’in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3, sy. 11 (Bahar 2010): 172-182.
- Bodine, Richard. “From Peer Mediation to Peaceable Schools.” *Update on Law-Related Education* 20, no. 2 (Spring 1996): 7-13.
- Bora, Özlem. *Arabuluculuk Sözleşmesi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2020.
- Bora, Özlem. “Türk Hukuku ve Birleşmiş Milletler (BM) Singapur Sözleşmesi Yönünden Değerlendirici Arabuluculuk.” *Ankara Barosu Dergisi* 82, sy. 2 (Nisan 2024): 43-84.
- Born, Gary B. *International Commercial Arbitration*. 3rd ed. Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2021.
- Boulet, Jean-Christophe. “The Singapore Convention and the Metamorphosis of

- Contractual Litigation.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1209-1234.
- Boulle, Laurence. “International Enforceability of Mediated Settlement Agreements: Developing the Conceptual Framework.” *Contemporary Asia Arbitration Journal* 7, no. 1 (May 2014): 35-68.
- Bozer, Ali ve Celal Göle. *Ticari İşletme Hukuku*. 8. bası. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2023.
- Bozkurt, Armağan Ebru. “Milletlerarası Tahkim Kanunu ile UNCITRAL Model Kanunu’nun Karşılaştırılması.” Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002. YÖK Tez Merkezi (112838).
- Bozkurt, Tamer. *Ticaret Hukuku*. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Börü, Levent. “Güvenli Elektronik İmza ile Oluşturulmamış Elektronik Posta (e-mail) Kayıtlarının Delil Değeri.” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 27, sy. 4 (Ekim 2023): 101-128.
- Broches, Aron. “Birth of UNCITRAL.” In *Uniform Commercial Law In The Twenty-First Century, Proceedings of the Congress of the United Nations Commission on International Trade Law, New York, 18-22 May 1992*, 7-9. New York: United Nations, 1995.
- Budak, Ali Cem. “Ticari Davalarda Dava Şartı Arabuluculuk.” *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi* 15, sy. 42 (2019/1): 25-40.
- Bulur, Alper. “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Arabuluculuk Yöntemi.” *Ankara Barosu Dergisi* 65, sy. 4 (Güz 2007): 30-46.
- Burgess, Heidi. “Transformative Mediation.” In “Transformative Approaches to Conflict” by Heidi Burgess and Guy Burgess with Tanya Glaser and Mariya Yevsyukova, 5-10. Main Consortium Website of Conflict Research Consortium, University of Colorado, 1997. E.T. 26.05.2024. https://www.academia.edu/88920580/Main_Consortium_Web_Site_Introduction_Transformative_Approaches_to_Conflict.
- Bush, Robert A. Baruch ve Joseph P. Folger. *Arabuluculuk ve Getirileri*

- Dönüşümsel Çatışma Yaklaşımı*. Çeviren Gamze Sart. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.
- Bush, Robert A. Baruch, and Joseph P. Folger. *The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2005.
- Bustamante, Ximena, and Gabriela Balseca. “Article 8 Rezervations.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 213-230. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.
- Büyükalp, A. İpek Sarıöz. *AIHS ve AIHM Kararlarının İncelenmesi Suretiyle Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerindeki Etkileri*. İstanbul: Onikilevha, 2018.
- Büyükkay, Ferhat. *Arabuluculuk Anlaşma Belgesi ve İcra Edilebilirlik Şerhi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Cai, Wei. “Diversity of Mediation and Its Impact on the Singapore Mediation Convention.” *Hong Kong Law Journal* 52, no. 1 (2022): 235-256.
- Calhoun, Emily M. “Workplace Mediation: The First-Phase, Private Caucus in Individual Discrimination Disputes.” *Harvard Negotiation Law Review* 9 (Spring 2004): 187-222.
- Calliess, Galf Peter, and Simon Johannes Heetkamp. “Online Dispute Resolution.” In *Encyclopedia of Private International Law, Volume 2 Entries I-Z*, edited by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio, 1314-1324. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017.
- Can, Ozan ve Emre Kalender. “Ticari Temsilcilerin Ticari Davalara İlişkin Arabuluculuk Görüşmelerine Katılma Yetkisi Olup Olmadığına İlişkin Değerlendirmeler.” *Terazi Hukuk Dergisi*, sy. 192 (Ağustos 2022): 14-18.
- Canbolat, Talat. “İş Hukuku Bakımından Arabuluculuk.” *Yargıtay’ın 150. Kuruluş Yıl Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 6-7*

Aralık 2018 içinde, derleyen Ersin Erdoğan, 95-110. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.

Canbolat, Talat. “İş Uyuşmazlıklarının Çözümünde Arabuluculuk.” Panel tartışması katkısı. *Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk ve Arabuluculukta Avukatın Rolü Sempozyumu: Sempozyum Notları* içinde, düzenleyen Mine Demirezen, 93-94. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2017.

Castillo, James E. “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış: Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği.” Panel tartışması katkısı. *Singapur Sözleşmesi’nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde, 37-43. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020.

Cengiz, Dilek. “Principles of Mandatory Mediation in Commercial Disputes in Turkish Law with Determinations and Comments on its Applications.” *Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul*, no. 70 (2021): 1-52.

Čerka, Paulius, Jurgita Grigienė, and Gintarė Sirbikytė. “Is It Possible to Grant Legal Personality to Artificial Intelligence Software Systems?.” *Computer Law & Security Review* 33, no. 5 (October 2017): 685-699.

Ceylan, Şule Şahin. *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*. İstanbul: Onikilevha, 2009.

Chahine, Joséphine Hage, Ettore M. Lombardi, David Lutran, and Catherine Peulvé. “The Acceleration of the Development of International Business Mediation after the Singapore Convention.” *European Business Law Review* 32, no. 4 (2021): 769-800.

Chaisse, Julien, and Jamieson Kirkwood. “Smart Courts, Smart Contracts, and the Future of Online Dispute Resolution.” *Stanford Journal of Blockchain Law & Policy* 5, no. 1 (2022): 62-91.

Changaroath, Anil. *Resolving Disputes: A Guide To the Options for Appropriate Dispute Resolution (ADR)*. Singapore: Marshall Cavendish Editions, 2019.

Chevalier, Maxime. “From Smart Contract Litigation to Blockchain Arbitration, a New Decentralized Approach Leading Towards the Blockchain Arbitral

- Order.” *Journal of International Dispute Settlement* 12, no. 4 (December 2021): 558-584. <https://doi.org/10.1093/jnlids/idab025>.
- Chua, Eunice. “Enforcement of International Mediated Settlements without the Singapore Convention on Mediation.” Special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, “International Commercial Mediation” (2019): 572-597.
- Chua, Eunice. “The Future of International Mediated Settlement Agreements: Of Conventions, Challenges and Choices.” *Tan Pan Online: A Chinese-English Journal on Negotiation* (2015): 1-11. E.T. 10.01.2023. https://ink.library.smu.edu.sg/sol_research/2502.
- Chua, Eunice. “The Singapore Convention of Mediation - A Brighter Future for Asian Dispute Resolution.” *Asian Journal of International Law* 9, no. 2 (July 2019): 195-205.
- Chong, Shouyu, and Nadja Alexander. “Singapore Convention Series: Why is there no Seat of Mediation?.” *Kluwer Mediation Blog*, February 1, 2019. E.T. 06.01.2023. <https://mediationblog.kluwerarbitration.com/2019/02/01/singapore-convention-series-why-is-there-no-seat-of-mediation/>.
- Chong, Shouyu, and Felix Steffek. “Enforcement of International Settlement Agreements Resulting from Mediation under the Singapore Convention: Private International Law Issues in Perspective.” Special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, “International Commercial Mediation” (2019): 448-486.
- Cobb, Sara. “Empowerment and Mediation: A Narrative Perspective.” *Negotiation Journal* 9, no. 3 (July 1993): 245-260.
- Coben, James R. “Evaluating the Singapore Convention through a U.S.-Centric Litigation Lens: Lessons Learned from Nearly Two Decades of Mediation Disputes in American Federal and State Courts.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1063-1102.
- Cometti, Anna Karoliny Fonseca, and Valesca Raizer Borges Moschen. “The

Singapore Convention in the Framework of the Investor-State Dispute Settlement System.” *Revista Brasileira de Alternative Dispute Resolution* 4, no. 7 (January/June 2022): 37-57.

Cortés, Pablo. “Article 1 Scope of Application.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 63-86. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Coşkun, Sevda Yaşar ve Munise Seray Göncü Döner. “Davaların Yığılması ve Terditli Davalar Açısından Ticari Dava Şartı Arabuluculuk: Mahkeme Kararları Üzerinden Bir Analiz.” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24, sy. 1-4 (Aralık 2020): 89-117.

Csach, Kristián. “Cross-border Shareholders’ Agreements and Private International Law.” In *International Handbook on Shareholders’ Agreements: Regulation, Practice and Comparative Analysis*, edited by Sebastian Mock, Kristian Csach and Bohumil Havel, 83-98. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2018.

Çakırel, Yasin. “Mesleki Etik Kapsamında Etik ve Etik Kodların Büro Çalışanlarının İş Doyumuna Etkisi.” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009. YÖK Tez Merkezi (278385).

Çalışkan, Yusuf. *Uluslararası Satım Hukukunda Kanunlar İhtilafı Meseleleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2014.

Çelikel, Aysel ve Bahadır Erdem. *Milletlerarası Özel Hukuk*. 17. bası. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2021.

Çetin, Ercan. “Singapur Sözleşmesi Kapsamında Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği.” Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023. YÖK Tez Merkezi (799529).

Dardağan, Esra. *Milletlerarası Usul Hukukunda “Aşkın Yetki” Kavramı*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.

Davidson, Ben, and Michael Lo. “The Singapore Mediation Convention: A Way Forward for International Dispute Resolution?.” Corrs Chambers Westgarth (website). June 05, 2019. E.T. 28.02.2024.

<https://www.corrs.com.au/insights/the-singapore-mediation-convention-a-way-forward-for-international-dispute-resolution>.

Dayınlarlı, Kemal. *Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni ve Tahkime Etkileri*. Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 1994.

Dayınlarlı, Kemal. *UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) Kurallarına Göre Uzlaşma ve Tahkim*. 3. baskı. Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 2012.

De Palo, Giuseppe, and Romina Canessa. “New Trends for ADR in the European Union.” Chap. 19 in *The New Regulatory Framework for Consumer Dispute Resolution*, edited by Pablo Cortés. Oxford: Oxford University Press, 2016.

De Palo, Giuseppe. “Mediating Mediation Itself: The Easy Opt-out Model Settles the Perennial Dispute Between Voluntary and Mandatory Mediation.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 543-568.

Deason, Ellen E. “What's in a Name? The Terms “Commercial” and “Mediation” in the Singapore Convention on Mediation.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1149-1172.

Demir, Şamil. “Arbuluculuk ile Aile İçi Şiddet ve Uzlaşmaya Tabi Suçların İlişkisi.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sy. 2 (Mart 2014): 213-228.

Demir, Şamil. *Avukatın Uzlaşma Sağlama Yetkisi*. 2. baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, Ocak 2014.

Demircioğlu, Huriye Reyhan. “Aile Hukuku Uyuşmazlıkları Bakımından 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arbuluculuk Kanunu’nun Uygulanabilirliği.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 6, sy. 23 (Ekim 2015): 45-84.

Demirkol, Berk ve Ural Aküzüm. *Türkiye’de Med-Arb (Arbuluculuk-Tahkim) Yapısı, Mevzuatı & Uygulaması*. İstanbul: Onikilevha, 2020.

Díez-Hochleitner, Javier. “Article 14 Entry Into Force.” In *The Singapore*

Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation, edited by Guillermo Palao, 293-300. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Díez-Hochleitner, Javier. “Article 15 Amendment.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 301-305. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Díez-Hochleitner, Javier. “Article 16 Denunciations.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 306-307. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Doğan, Kadir Caner. “Ahilik Teşkilatı, Ombudsman ve Etik İlişkisi.” *Global Journal of Economics and Business Studies (Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi)* 4, sy. 7 (Bahar 2015): 28-36.

Doğan, Metin. *Yargıtay’ın 150. Kuruluş Yıl Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 6-7 Aralık 2018 içinde açılış konuşması, derleyen Ersin Erdoğan, 5-6. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.*

Doğan, Vahit. *Milletlerarası Özel Hukuk*. 8. baskı. Ankara: Savaş Kitabevi, 2022.

Doğan, Vahit. *Milletlerarası Ticaret Hukuku 1. Cilt*. 2. baskı. Ankara: Savaş Kitabevi, 2023.

Doğan, Vahit. *Milletlerarası Ticaret Hukuku 2. Cilt*. 2. baskı. Ankara: Savaş Kitabevi, 2023.

Doğan, Vahit, Alper Çağrı Yılmaz ve H. Lale Ayhan İzmirli. *Milletlerarası Özel Hukuk Pratik Çalışmaları*. 6. baskı. Ankara: Savaş Kitabevi, 2022.

Doğar, Mehmet. “Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Sözleşmesi.” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008. YÖK Tez Merkezi (234709).

- Dolder, Cheryl. "The Contribution of Mediation to Workplace Justice." *Industrial Law Journal* 33, no. 4 (December 2004): 320-342.
- Dost, Süleyman. "Arabuluculuk Ücret ve Masrafları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, sy. 115 (Kasım/Aralık 2014): 449-476.
- Dür, Orhan. *Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri*. 2. baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Edis, Seyfullah. *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*. 2. bası. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1983.
- Eidenmüller, Horst. *Vertrags- und Verfahrensrecht der Wirtschaftsmediation: Mediationsvereinbarungen, Mediatorverträge, Mediationsvergleiche, Internationale Mediationsfälle*. Köln: Otto Schmidt, 2001.
- Eidenmüller, Horst, and Helge Groberichter. "Alternative Dispute Resolution." In *Encyclopedia of Private International Law, Volume 1 Entries A-H*, edited by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio, 58-66. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017.
- Ekmekçi, Ömer, Muhammet Özkes ve Murat Atalı. *Hukuk Uyuşmazlıklarında İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk*. İstanbul: Onikilevha, 2018.
- Ekmekçi, Ömer, Muhammet Özkes, Murat Atalı ve Vural Seven. *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk: Arabuluculuğun Temel Kavramları, İhtiyari Arabuluculuk, Zorunlu Arabuluculuk, İş Hukukunda Arabuluculuk, Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk*. 2. baskı. İstanbul: Onikilevha, 2019.
- Ekşi, Nuray. "Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Konvansiyonu (Singapur Konvansiyonu)." *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi* 9, sy. 1 (2020): 27-92.
- Ekşi, Nuray. "Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler (Singapur) Konvansiyonu'nun Türkçe Tercümesi." *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi* 9, sy. 1 (2020): 203-216.
- Ekşi, Nuray. *Milletlerarası Ticaret Hukuku*. 4. baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım,

2020.

Ekşi, Nuray. “Yatırımcı-Devlet Uyuşmazlık Çözümü (ISDS) Bağlamında Arabuluculuk.” Panel tartışması katkısı. *Singapur Sözleşmesi’nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde, 78-97. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020.

Elçin, Doğa. *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2019.

Eminoğlu, Cafer ve Ersin Erdoğan. *Ticari Uyuşmazlıklarda İhtiyari ve Dava Şartı (Zorunlu) Arabuluculuk*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Erdoğan, Burcu İrge. “5718 sayılı MÖHUK Uyarınca Tenkis Davasında Uygulanacak Hukukun Kamu Düzeni Bakımından Değerlendirilmesi ve Yetkili Mahkeme.” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, sy. 1 (2018): 397-430.

Erdoğan, Ersin. *Medeni Usul Hukuku Kurallarının Yer Bakımından Uygulanması*. 2. baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.

Erdoğan, Ersin. “Milletlerarası Arabuluculuk Anlaşma Belgelerinin İcrasına İlişkin BM Sözleşmesinin (Singapur Sözleşmesi) Değerlendirilmesi.” *Yargıtay’ın 150. Kuruluş Yıl Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 6-7 Aralık 2018* içinde, derleyen Ersin Erdoğan, 189-202. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.

Erdoğan, Mustafa. *Anayasa ve Özgürlük*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2002.

Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*. 9. baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.

Eren, M. Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Arabuluculuk*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.

Ergün, Merve. “Singapur Konvansiyonu Kapsamında Sulh Anlaşmalarının İcrası- Türk ve Avrupa Birliği Hukuku Açısından Karşılaştırmalı Bir İnceleme.”

- Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023. YÖK Tez Merkezi (840017).
- Erkan, Mustafa. *Arabuluculuk ve Singapur Sözleşmesi*. İstanbul: Onikilevha, Nisan 2020.
- Ermenek, İbrahim. “Dava Şartının Arabulucu Tarafından Kendiliğinden Dikkate Alınması Sorunu ve bu Kapsamda Yapılan Hataların Düzeltilmesi.” *Yargıtay Dergisi* 46, sy. 4 (Ekim 2020): 1017-1062.
- Erol, Muammer. *Türk Hukukunda Arabuluculuk ve Teşkilatlanması*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Erzurumluoğlu, Erzan. *Sözleşmeler Hukuku (Özel Borç İlişkileri)*. 8. baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.
- Eskiyörük, Serhat. “Avrupa Birliği’nin 2008/52 Sayılı Arabuluculuk Direktifi ve Muhtemel Etkileri Üzerine Değerlendirme.” Arabulucu.com (web sitesi). 29 Ekim 2008. E.T. 11.04.2023. <https://www.arbulucu.com/arbuluculuk-hakkinda/avrupa-birligi-nin-2008-52-sayili-arbuluculuk-direktifi-ve-muhtemel-etkileri-uzerine-degerlendirme>.
- Esplugues, Carlos. “Mediation.” In *Encyclopedia of Private International Law, Volume 2 Entries I-Z*, edited by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio, 1246-1255. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017.
- Exon, Susan Nauss. “How Can a Mediator be Both Impartial and Fair?: Why Ethical Standards of Conduct Create Chaos for Mediators.” *Journal of Dispute Resolution* 2006, no. 2 (July 2006): 387-434.
- Faris, John Andrew. “An Analysis of the Theory and Principles of Alternative Dispute Resolution.” PhD diss., University of South Africa, 1995.
- Ferrari, Franco. “UNCITRAL.” In *Encyclopedia of Private International Law, Volume 2 Entries I-Z*, edited by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio, 1758-1766. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017.
- Firat, Erhan. *Özel Kanunlarda Düzenlenen İlam Niteliğinde Belgeler*. Ankara:

Adalet Yayınevi, 2016.

Fisher, Roger, and William Ury. *Getting to Yes, Negotiating Agreement Without Giving in*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1981.

Francesca, M. Francesca. "The Singapore Convention, The EU and Italy: The Long Run Towards the Signing of the Convention." *Asian Pacific Mediation Journal* 2, no. 1 (2020): 145-149.

Gaultier, Thomas. "Cross-Border Mediation: A New Solution for International Commercial Dispute Settlement?." *NYSBA International Law Practicum* 26, no. 1 (2013): 38-58.

Ghodoosi, Farshad. *International Dispute Resolution and the Public Policy Exception*. New York: Routledge, 2017.

Giorgadze, Vakhtang. "Dispute Resolution Clauses and the Enforcement of International Mediated Settlement Agreements under the Singapore Convention on Mediation." *Transnational Dispute Management* 18, no. 3 (April 2021): 1-25. E.T. 02.11.2023. <https://www.transnational-dispute-management.com/article.asp?key=2837>.

Giray, Eda. "Fikri Mülkiyet Hukukunda Arabuluculuk." *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, derleyenler Ceyda Süral Efeçınar ve Mehmet Ertan Yardım, 29-40. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

Giray, Faruk Kerem. "Tenfize İlişkin Üç Soru: Tenfize Konu Yabancı İlâmın Hukuk Devletinden Sadır Olması Gerekir mi? Arabuluculuk Neticesinde Yapılan Sulh Anlaşması Tenfiz Edilebilir mi? Yabancı Mahkemeden Sadır Ödeme Emri Kararı Tenfiz Edilebilir mi?." *Public and Private International Law Bulletin* 39, sy. 2 (2019): 609-643.

Goldberg, Stephen, and Margaret Shaw. "The Past, Present, and Future of Mediation as Seen through the Eyes of Some of Its Founders." *Negotiation Journal* 26, no. 2 (April 2010): 237-253.

Goodman, Andrew. *Arabuluculukta Etkili Taraf Vekilliği - Uygulayıcı Rehberi*. Derleyen Aşıyan Süleymanoğlu. Çevirenler Adnan Bıçaksız ve Zeynep Alkın. 3. baskı. Ankara: Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Daire Başkanlığı,

Temmuz 2017.

Goodman, Andrew. *Arabuluculuğa Hazırlanmak: Arabuluculuktan Yararlanacaklar için Rehber*. Derleyen Aşiyen Süleymanoğlu. Çevirenler Adnan Bıçaksız ve Zeynep Alkın. Ankara: Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Daire Başkanlığı, Temmuz 2017.

Gökyayla, Cemile Demir. “Arabuluculuk ve Tahkimi Bir Arada İçeren Uyuşmazlık Çözüm Yolu.” *İstanbul Hukuk Mecmuası* 77, sy. 2 (2019): 575-616.

Gökyayla, Cemile Demir. *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizde Kamu Düzeni*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001.

Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. 11. baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2019.

Gözler, Kemal. *İnsan Hakları Hukuku*. 2. baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2018.

Gözübüyük, Şeref. *Anayasa Hukuku, Anayasa Metni ve 11. Protokole Göre Hazırlanmış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. 19. bası. Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.

Griffith, Gavan, and Andrew D. Mitchell. “Contractual Dispute Resolution in International Trade: The UNCITRAL Arbitration Rules (1976) and the UNCITRAL Conciliation Rules (1980).” *Melbourne Journal of International Law* 3, no. 1 (May 2002): 184-199.

Grund, Özge Aksu. “Ticari ve Hukuki Uyuşmazlıkların Arabuluculuk Yolu ile Çözümünde İngiltere Örneği Merkezinde bir Değerlendirme.” *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Dergisi* 8, sy. 95-96 (2012): 159-207.

Güçer, Sülün. “Lex Mercatoria in International Arbitration.” *Ankara Bar Review* 2, no. 1 (2009): 30-39.

Gündoğan, Yurdagül. “Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabulucuk ile İş Uyuşmazlıklarında Zorunlu Arabuluculuğun Karşılaştırılması.” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, derleyenler Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım, 53-57. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

Güneysu, Nilüfer Boran. *Medeni Usul Hukukunda Karar*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.

- Güngör, Gülin. *Temel Milletlerarası Özel Hukuk Metinlerinin Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Konusunda Yakınlık Yaklaşımı*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2007.
- Güngör, Gülin. “The Principle of Proximity in Contractual Obligations: The New Turkish Law on Private International Law and International Civil Procedure.” *Ankara Law Review* 5, no. 1 (Summer 2008): 1-21.
- Güngör, Gülin. *Türk Milletlerarası Özel Hukuku*. 3. bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Güven, Pelin. *Tanıma-Tenfiz, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2013.
- Haft, William S. and Elaine R. Weiss. “Peer Mediation in Schools: Expectations and Evaluations.” *Harvard Negotiation Law Review* 3 (1998): 213-270.
- Hansen, Toran. “The Narrative Approach to Mediation.” *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal* 4, no. 2 (2004): 297-308.
- He, Xin, and Yang Su. “Flexibility and Authority: Keys for Informal Justice to Succeed.” Chap. 10 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, edited by Shahla Ali. Abingdon, Oxon: Routledge, 2023. <https://doi.org/10.4324/9780429354625-15>.
- Herbert Smith Freehills LLP. “New Convention on the Enforcement of Mediation Settlement Agreements Approved.” Herbert Smith Freehills LLP (website). June 27, 2018. E.T. 14.04.2024. <https://www.herbertsmithfreehills.com/notes/adr/2018-06/new-convention-on-the-enforcement-of-mediation-settlement-agreements-approved/>.
- Honnold, John O. “Goals of Unification.” In *Uniform Commercial Law In The Twenty-First Century, Proceedings of the Congress of the United Nations Commission on International Trade Law, New York, 18-22 May 1992*, 11-13. New York: United Nations, 1995.
- Howell, Bronwyn E., and Petrus H. Potgieter. “Uncertainty and Dispute Resolution for Blockchain and Smart Contract Institutions.” *Journal of Institutional Economics* 17, no. 4 (2021): 545-559.

- Ignat, Claudiu. "Specific Procedural Aspects Concerning Cross-Border Mediation." Chap. 3 in *Best Practice Guide on The Use of Mediation in Cross-Border Cases*, by Zeno Daniel Şuştac, Jamie Walker, Claudiu Ignat, Anca Elisabeta Ciucă, and Sanda Elena Lungu. Bucharest: [Publisher unknown], 2013.
- İldır, Gülgün. "Alternatif Uyuşmazlık Çözümü ve Hak Arama Özgürlüğü." *TBB 75. Yaş Günü İçin Baki Kuru Armağanı* içinde, 385-400. Ankara: TBB Yayınları, 2004.
- Inglés, María del Carmen Chéliz. "La convención de Singapur y los acuerdos de mediación comercial internacional." [The Singapore Convention and the International Commercial Mediation Agreements.] *Revista Electrónica De Estudios Internacionales*, no. 41 (June 2021): 1-30. <https://doi.org/10.17103/reei.41.08>.
- Işıқтаç, Yasemin. "Türk Arabuluculuğunda Etik Modeli ve Etik İkilemler." *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I* içinde, yayına hazırlayan Yasemin Işıқтаç, derleyenler İrem Burcu Özkan ve Osman Vahdet İşsevenler, 53-76. İstanbul: Sümer Kitabevi, Ekim 2014.
- İba, Şeref. "Ülkemizde 'Torba Kanun' ve 'Temel Kanun' Uygulamaları." *Ankara Barosu Dergisi* 69, sy. 1 (Ocak 2011): 197-202.
- İldan, Merve. "5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 1. Maddesi Çerçevesinde Yabancılık Unsuru." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020. YÖK Tez Merkezi (620247).
- İlgün, Ömer Faruk. *Avukatlık Sözleşmesinde Genel İşlem Koşulları ve Haksız Şartlar*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- İlhan, Cengiz. *Günümüz Türkçe'siyle Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye) Aslı ile Birlikte Tam Metin*. 2. bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2011.
- Johnson, David W., Roger T. Johnson, and Bruce Dudley. "Effects of Peer Mediation Training on Elementary School Students." *Mediation Quarterly* 10, no. 1 (Fall 1992): 89-100.
- Johnson, Roger T., and David W. Johnson. "Teaching Students to be Peacemakers: A Meta-Analysis." *Journal of Research in Education* 12, no. 1 (Fall 2002):

Joubin-Bret, Anna. *Singapur Sözleşmesi'nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde açılış konuşması, 14-18. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020.

Kallipetis, Michel. "Singapore Convention Defences Based on Mediator's Misconduct: Articles 5.1(e) & (f)." Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, "Singapore Mediation Convention Reference Book" (Summer 2019): 1197-1207.

Kar, Bektaş. *İş Yargılaması Usulü: 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu, (Arabuluculuk) 6100 sayılı HMK Hükümlerine ve Emsal Yargıtay İçtihatlarına Göre*. 2. bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.

Kara, Ezgi. "Milletlerarası Özel Hukuk Açısından Arabuluculuk." Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021. YÖK Tez Merkezi (732302).

Kara, Mehmet. "Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Konvansiyonu (Singapur Konvansiyonu)." Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022. YÖK Tez Merkezi (738703).

Karabacak, Mehmet Kaan. "Uluslararası Ticari Arabuluculuk ve İcra Edilebilirlik." Yüksek Lisans Tezi, MEF Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022. YÖK Tez Merkezi (790306).

Kawakami, Mark T. "Article 4 Requirements for Reliance on Settlement Agreements." In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 130-155. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Kaya, Talat. "Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk Sonucunda Ortaya Çıkan Sulh Anlaşmalarının Tanınması ve İcrası Meselesi." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25, sy. 2, "Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı" (Aralık 2019): 979-1008.

<https://doi.org/10.33433/maruhad.667693>.

Kekeç, Elif Kısmet. *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler*. 3. baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.

Khuchua, Tamar. “Peer Mediation in Education.” *Alternative Dispute Resolution Yearbook* 2013 2, no. 1 (2013): 189-192. E.T. 25.03.2024.
<https://adryearbook.tsu.ge/index.php/ADR/issue/view/617/124>.

Kılıçoğlu, Ahmet M. *Arabuluculuk Sözleşmeleri*. 3. baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2022.

Kılıçoğlu, Ahmet M. *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*. 3. bası. Ankara: Turhan Kitabevi, 2022.

Kırca, İsmail. “Nispî Ticarî Davaya Dair.” *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* 33, sy. 1 (Mart 2017): 55-61.

Kırkbeşoğlu, Nagehan. “Milletlerarası Ticarete Hakemlerin *Lex Mercatoria*’yı Uygulamasından Kaynaklı Sorunlar.” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 64, sy. 1 (2006): 259-290.

Kırtaş, Mehmet Gökhan. “Uzun Ömürlü Türk Aile İşletmelerinin Sürdürülebilirliğine İlişkin Çoklu Örnek Olay Araştırması.” *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 7, sy. 1 (2018): 68-95, E.T. 04.08.2024,
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1355074>.

Kışla, Selcen Nur. *Uluslararası Yatırım Andlaşmalarının Yorumlanması*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.

Kıyak, Emre. “Arabuluculuk Sonucunda Ulaşılan Anlaşma Belgesinin Hukuki Niteliği.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 6, sy. 21 (Nisan 2015): 523-548.

Kıyak, Emre. *Dönüştürücü Arabuluculuk-Problem Çözücü Arabuluculuk ile Uyumlaştırılması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.

Kinnear, Meg. “The Role of ICSID in International Economic Law.” *Journal of International Economic Law* 26, no. 1 (March 2023): 35-39.
<https://doi.org/10.1093/jiel/jgac059>.

Kleiboer, Marieke. “Understanding Success and Failure of International Mediation.” *Journal of Conflict Resolution* 40, no. 2 (June 1996): 360-389.

- Kocasakal, Hatice Özdemir. “Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları.” *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 30, sy. 1-2 (2010): 27-88.
- Koçyiğit, İlker ve Alper Bulur. *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2019.
- Komindr, Athita, and Alyssa Lau. “The Singapore Convention on Mediation: Updates and Developments.” Special issue, *Comparative Law Journal of the Pacific Hors Serie* 26, “Dispute Resolution, Digital Economy and Contemporary Issues in Harmonisation of International Commercial Law” (2022): 183-193. E.T. 13.04.2024.
<https://www.wgtn.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/special-issues/hors-serie-volume-xxvi-2021>.
- Konan, Belkıs. “1915 Tarihli “Memâlik-i Osmaniye’de Bulunan Ecanibin Hukuk ve Vezaifi Hakkında Kanun-ı Muvakkat”a Göre Yabancıların Osmanlı Devletinde Hukuki Durumunun Değerlendirilmesi.” *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri, 21-22 Aralık 2012* içinde, derleyen Fethi Gedikli, 225-245. İstanbul: Onikilevha, 2014.
- Koo, Anna. “Enforcing International Mediated Settlement Agreements.” *Comparative Law Journal of the Pacific Hors Serie* 20, edited by Muruga Perumal Ramaswamy and João Ribeiro, “Harmonising Trade Law to Enable Private Sector Regional Development” (2016): 81-97. E.T. 04.03.2023.
<https://www.wgtn.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/special-issues/hors-serie-volume-xx,-2017>.
- Kovach, Kimberlee K., and Leia P. Love. “Mapping Mediation: The Risks of Riskin’s Grid.” *Harvard Negotiation Law Review* 3 (1998): 71-110.
- Köhler, Ben. “Blaming the Middleman? Refusal of Relief for Mediator Misconduct Under the Singapore Convention.” *Journal of Private International Law* 19, no. 1 (2023): 42-66.
- Köşgeroğlu, Banu Şit. *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk Sonunda*

Varılan Anlaşmaların Singapur Konvansiyonu Çerçevesinde Taraf Devletlerde İcra Edilebilirliği. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Köşgeroğlu, Banu Şit. *Milletlerarası Yetki Tesisinde İfa Yeri Kuralı.* Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.

Kramer, Samuel Noah. *The Summarians: Their History Culture and Character.* Chicago: The University of Chicago Press, 1963.

Kulaksız, Cengiz. “İlamlı İcrada İcranın Geri Bırakılması.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997. YÖK Tez Merkezi (62502).

Lande, John. “Getting the Faith: Why Business Lawyers and Executives Believe in Mediation.” *Harvard Negotiation Law Review* 5 (2000): 137-231.

Lee, Gyooho. “Article 7 Other Laws or Treaties.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 200-212. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Lewis, Ted, and Mark Umbreit. “A Humanistic Approach to Mediation and Dialogue: An Evolving Transformative Practice.” *Conflict Resolution Quarterly* 33, no. 1 (2015): 3-17.

Lim, Gloria. “International Commercial Mediation: The Singapore Model.” Special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, “International Commercial Mediation” (2019): 377-404.

Lo, Chang-Fa. “Desirability of a New International Legal Framework for Cross-border Enforcement of Certain Mediated Settlement Agreements.” *Contemporary Asia Arbitration Journal* 7, no. 1 (May 2014): 119-138.

Lopes, Dulce, and Afonso Patrão. “Article 13 Non-Unified Legal Systems.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 282-292. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Love, Lela P., and Ellen A. Waldman. “The Hopes and Fears of All the Years: 30

- Years Behind and the Road Ahead for the Widespread Use of Mediation.” *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 31, no. 1 (Fall 2015): 13-150.
- Lowry, L. Randolph. “Evaluative Mediation.” Chap. 4 in *Divorce and Family Mediation: Models, Techniques and Applications*, edited by J. Folberg, et al. New York: Guilford Press, 2004.
- Lye, Kc, and Tim Robbins. “Enforcement of Mediated Settlement Agreements: Time for an International Standard.” *International Arbitration Report*, May 2024. Yayımlayan Norton Rose Fulbright. E.T. 23.04.2024. <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/511d2b89/enforcement-of-mediated-settlement-agreements>.
- Malacka, Michal. “The Singapore Mediation Convention and International Business Mediation.” *International and Comparative Law Review* 22, no. 2 (December 2022): 179-196.
- Mann, Francis A. “The UNCITRAL Model Law - *Lex Facit Arbitrum*.” *Arbitration International* 2, no. 3 (July 1986): 241-261.
- Manukyan, Mushegh. “Singapore Convention Series: A Call for a Broad Interpretation of the Singapore Mediation Convention In The Context of Investor-State Disputes.” *Kluwer Mediation Blog*, June 10, 2019. E.T. 21.02.2024. <https://mediationblog.kluwerarbitration.com/2019/06/10/singapore-convention-series-a-call-for-a-broad-interpretation-of-the-singapore-mediation-convention-in-the-context-of-investor-state-disputes/>.
- Martín, Nuria González. “Article 2 Definitions.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 86-106. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.
- Masucci, Deborah. “From Skepticism to Reality - The Path to Convention for the Enforcement of Mediated Settlements.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1123-1132.
- Matteucci, Giovanni. “Enforceability of International Commercial Mediation

- Agreements, The Singapore Convention.” *Asian Pacific Mediation Journal* 2, no. 1 (March 2020): 11-62. E.T. 12.07.2023. <http://www.mediate.or.kr/base/data/APMJ.php>.
- Matteucci, Giovanni. “The Singapore Convention on Mediation, Challenges and Opportunities: The 2nd KIMC International Seminar, Seoul, December 3, 2021.” *ADR ITALIA Rivista ufficiale del Comitato ADR & Mediazione* 9, no. 1 (2022): 80-90.
- Mayer, Claude-Hélène, and Christian Martin Boness. *Intercultural Mediation & Conflict Resolution*, translated by Robert R. Barr. Translated and revised version. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2005.
- McCormick, Khory, and Sharon S. M. Ong. “Through the Looking Glass: An Insider's Perspective into the Making of the Singapore Convention on Mediation.” Special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, “International Commercial Mediation” (2019): 520-546.
- Meidanis, Haris P. “A Plea for the Adoption of the Singapore Mediation Convention by the EU.” *Kluwer Arbitration Blog*, March 20, 2019. E.T. 05.03.2024. <https://mediationblog.kluwerarbitration.com/2019/03/20/singapore-convention-series-a-plea-for-the-adoption-of-the-singapore-mediation-convention-by-the-eu/>.
- Meidanis, Haris P. “Enforcement of Mediation Settlement Agreements in the EU and the Need for Reform.” *Journal of Private International Law* 16, no. 2 (2020): 275-299.
- Memiş, Emin. *Türkiye’de Anayasa Gelişimleri Eğrisi (1808-2011)*, *Anayasa Hukuku Notları*. 6. baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2011.
- Mnookin, Robert H. “Alternative Dispute Resolution.” In *The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law I: A-D*, edited by Peter Newman, 56-60. London, New York: Macmillan Reference, 1998.
- Montineri, Corinne. “On the motivation of States having signed the Singapore Convention on Mediation.” Panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* edited by Herman Verbist, organized on 18 June

2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA), 6 March 2022, 7-8. E.T. 27.05.2024. <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.

Montineri, Corinne. “The United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) and the Significance of the Singapore Convention.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1023-1036.

Moore, Christopher W. *Arbuluculuk Süreci: Anlaşmazlık Çözümünde Pratik Stratejiler*. Çevirenler Tarkan Kaçmaz ve Mustafa Tercan. Derleyenler Tarkan Kaçmaz ve Abbas Türnüklü. 4. bası. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016.

Moore, Christopher W. *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. 4th ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2014.

Morris-Sharma, Natalie Y. “Constructing the Convention on Mediation: The Chairperson's Perspective.” Special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, “International Commercial Mediation” (2019): 487-519.

Morris-Sharma, Natalie Y. “On the challenges encountered during the discussion on the Singapore Convention in UNCITRAL Working Group II.” Panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* edited by Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA), 6 March 2022, 8-10. E.T. 27.05.2024. <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.

Morris-Sharma, Natalie Y. “The Singapore Convention is Live, and Multilateralism, Alive!” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4,

edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1009-1022.

Morris-Sharma, Natalie Y. “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış: Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği.” Panel tartışması katkısı. *Singapur Sözleşmesi’nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde, 33-36. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020.

Moschen, Valesca Raizer Borges. “Article 6 Parallel Applications or Claims.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 181-199. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Moses, Margaret L. *The Principles and Practice of International Commercial Arbitration*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Namlı, Mert. “Avrupa Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İş Uyuşmazlıklarında Zorunlu Arabuluculuğun Mahkemeye Erişim Hakkı ile İlişkisi.” *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi* 15, sy. 60 (2018): 1295-1328.

Ng, Iris. “The Singapore Mediation Convention: What Does it Mean for Arbitration and the Future of Dispute Resolution?.” *Kluwer Arbitration Blog*, August 31, 2019. E.T. 16.04.2024.

<https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2019/08/31/the-singapore-mediation-convention-what-does-it-mean-for-arbitration-and-the-future-of-dispute-resolution/>.

Ngwanza, Achille. “Article 9 Effect on Settlement Agreements.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 231-233. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Nolan-Haley, Jacqueline M. *Alternative Dispute Resolution in a Nutshell*. 4th ed. St. Paul, MN: West Academic Publishing, 2013.

- Nomer, Ergin. *Devletler Hususi Hukuku*. 23. bası. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2021.
- Nomer, Ergin, Nuray Ekşi ve Günseli Öztekin Gelgel. *Milletlerarası Tahkim Hukuku Cilt 1*. 6. bası. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2021.
- Odaman, Serkan. “Arabuluculuk Tutanağına İcra Edilebilirlik Şerhi Verilmesine İlişkin Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi.” Özel sayı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19, “Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan” (2017): 1753-1766.
- Oğuz, Arzu. *Lex Mercatoria*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2004.
- Oğuz, Özgür ve Ayşegül Merve Koçak. “Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk.” *Regesta Ticaret Hukuku Dergisi* 5, sy. 3 (2020): 485-502.
- Ojelabi, Lola Akin. “The Challenges of Developing Global Ethical Standards for Mediation Practice.” Chap. 6 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, edited by Shahla Ali. Abingdon, Oxon: Routledge, 2023. <https://doi.org/10.4324/9780429354625-9>.
- Oliveira, Marla da Concelção ve Rimantas Siamitis. “Modül 5 Arabuluculuğun Aşamalarının Gözden Geçirilmesi.” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, derleyenler Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 81-89. 3. baskı. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021.
- Ovacık, Mustafa. *İngilizce-Türkçe Hukuk Sözlüğü*. 2. baskı. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1986.
- Öner, Özlem. “Viyana Satım Sözleşmesi’nin Uygulanma Alanı, Yorumlanması ve Bağlayıcılığı.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 8, sy. 31 (Temmuz 2017): 801-835.
- Öz, Ayşe Karaca. “Arabuluculuk Anlaşma Belgesinin Aşırı Yararlanma Sebebiyle İptali.” *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, sy. 2 (Aralık 2023): 1406-1428.
- Özbay, İbrahim ve Murat Erdem. “Ticari Uyuşmazlıklarda ve Tüketici

- Uyuşmazlıklarında İtirazın İptali Davasının Dava Şartı Arabuluculuk Kapsamında Bulunup Bulunmadığı Meselesi.” *Yargıtay Dergisi* 47, sy. 3 (Temmuz 2021): 849-900.
- Özbek, Mustafa. “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Temel Çözüm Türleri Nelerdir?.” *Ankara Barosu Dergisi* 56, sy. 2/3 (1999): 187-204.
- Özbek, Mustafa. “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarına Genel Bir Bakış.” *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2004, sy. 1, “Prof. Dr. Erden Kuntalp’e Armağan’dan ayrı bası” (2006): 261-292.
- Özbek, Mustafa. “Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 56, sy. 1, “Prof. Dr. Eralp Özgen’in Anısına Armağan” (2007): 183-231.
- Özbek, Mustafa. “Avrupa Konseyince Adalet Hizmetlerinin Etkinliğinin Artırılması için Öngörülen Tedbirler.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 55, sy. 1 (2005): 207-292.
- Özbek, Mustafa. “Dünya Çapındaki Adalet Ulaşma Hareketiyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 51, sy. 2 (2002): 121-162.
- Özbek, Mustafa. “Sosyal Devletin Gereği: Adalet Erişim.” *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi* 2006/2, sy. 4 (2006): 907-927.
- Özbek, Mustafa Serdar. *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*. 5. baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Özbek, Mustafa Serdar. “Arabuluculuk Sonunda Düzenlenen Anlaşma Belgesine İcra Edilebilirlik Şerhi Verilmesinde Görevli ve Yetkili Mahkeme.” *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3, sy. 2 (Temmuz 2017): 69-85.
- Özbek, Mustafa Serdar. “Onarıcı Adalet.” *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı* içinde, derleyenler Mustafa Serdar Özbek, Orhan Cuni ve Merve Özcan, 3-16. Ankara: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı, 2018.
- Özbek, Mustafa Serdar. *Tahkim Hukuku Cilt II*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Özdemir, Türkay ve Ramazan Durgut. “Milletlerarası Tahkim Kanunu’na göre *Lex Mercatoria*’nın esas uygulanacak Hukuk Olması.” *Prof. Dr. Turgut*

Akıntürk'e Armağan içinde, derleyenler Derya Ateş ve Alper Bulur, 467-488. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2008.

Özekes, Muhammet. “Uyuşmazlık Çözüm Yolları İçinde Arabuluculuk ve Bir Düzenleme Önerisi.” *Hukuki Perspektifler Dergisi*, sy. 7 (Temmuz 2006): 40-45.

Özekes, Muhammet. “Zorunlu Arabuluculuğun Hak Arama Özgürlüğü ve Arabuluculuk İlkeleri Bakımından Değerlendirilmesi, Zorunlu Arabuluculuğa Eleştirel Bir Yaklaşım.” *Yargıtay’ın 150. Kuruluş Yıl Dönümü Etkinlikleri Kapsamında Yargıtay Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Ortaklaşa Düzenlediği Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 6-7 Aralık 2018* içinde, derleyen Ersin Erdoğan, 111-136. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.

Özel, Sibel. “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Milletlerarası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Singapur Konvansiyonu.” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25, sy. 2, “Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı” (Aralık 2019): 1190-1210. <https://doi.org/10.33433/maruhad.667653>.

Özel, Sibel. “Sözleşmesel İlişkide MÖHUK m. 24/II’de Öngörülen Objektif Bağlama Kuralının Mukayeseli Hukuk Açısından Değerlendirilmesi.” *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 22, sy. 2, “Prof. Dr. Ergin Nomer’e Armağan” (2002): 577-617.

Özel, Sibel. “Sözleşmesel İlişkide Yabancılık Unsuru ve Hukuk Seçimi.” *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyumu, Eskişehir, 21-22 Nisan 2016, Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi* içinde, derleyenler Bilgin Tiryakioğlu, Mesut Aygün, Ali Önal, Kübra Altıparmak ve Cansu Kaya, 423-435. Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.

Özgül, Mehmet Emin. “Güvenli Elektronik İmza Sahibinin Hakları ve Yükümlülükleri.” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, sy. 2 (2021): 539-556.

- Özkan, Işıl. “Uluslararası Hukuk – Ulusal Hukuk İlişkileri.” Özel sayı, *Journal of Yaşar University* 8 (2013): 2127-2176. E.T. 28.01.2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19146/203212>.
- Özkan, Meral Sungurtekin. “Anayasal Şikayet ve Adalet Erişim.” Özel sayı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, derleyen Sevilay Uzunallı, “Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan - II” (Temmuz 2014): 399-410.
- Özmumcu, Seda. “Aile Uyuşmazlıklarının Çözümünde Terapötik Arabuluculuk Modelinin Değerlendirilmesi.” *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, sy. 163-164 (Mart/Nisan 2018): 9-51.
- Özmumcu, Seda. “Arabuluculuğun Doğuşu ve Gelişmelerine Genel Bir Bakış.” *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I* içinde, yayına hazırlayan Yasemin Işıktaç, derleyenler İrem Burcu Özkan ve Osman Vahdet İşsevenler, 33-42. İstanbul: Sümer Kitabevi, Ekim 2014.
- Özmumcu, Seda. *Arabuluculuk Modelleri*. İstanbul: Onikilevha, 2021.
- Özmumcu, Seda. “Arabuluculukta Tarafsızlık İlkesinin Görünümü ve Etik Kurallar Çerçevesinde Değerlendirilmesi.” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10, sy. 1 (2019): 262-276.
- Özmumcu, Seda. “Çatışma Yönetimi, Çatışma Çözümü ve Karar Verme Süreci Ekseninde Arabuluculuğa Psikolojik Yaklaşımlar.” *İstanbul Hukuk Mecmuası* 82, sy. 1 (2024): 163-205.
- Özmumcu, Seda. “Hukuk Uyuşmazlıklarının Çözümünde Eş Arabuluculuk (Co-Mediation) Modelinin Değerlendirilmesi.” *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, sy. 161-162 (Ocak/Şubat 2018): 9-36.
- Özmumcu, Seda. “Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bakış.” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 74, sy. 2 (2016): 807-842.
- Özmumcu, Seda. *Uzak Doğu’da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış*. 2. baskı. İstanbul: Onikilevha, 2012.
- Özsunay, Ergun. *Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh*

Anlaşmalarının İcrası Hakkında Singapur Sözleşmesi ve UNCITRAL Model Kanunu. 2. bası. İstanbul: Aristo Yayınları, 2021.

Özsunay, Ergun. “Arabuluculuk Sonucunda Yapılan Uluslararası Sulh Anlaşmaları Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi Türk Hukukuyla Uyumu Bakımından Bir Değerlendirme.” *İstanbul Barosu Dergisi* 93, sy. 3 (Mayıs/Haziran 2019): 31-49.

Özsunay, Ergun. “Yeni Kabul Edilen Singapur Sözleşmesi’ne Genel Bakış: Arabuluculuk Anlaşmalarının İcra Edilebilirliği.” Panel tartışması katkısı. *Singapur Sözleşmesi’nin Arabuluculuk Üzerine Yansımaları Sempozyumu, İstanbul, 5-6 Aralık 2019* içinde, 31-54. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2020.

Öztatar, Hakan. “Genel Olarak Arabuluculuk.” *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I* içinde, yayına hazırlayan Yasemin Işıқтаç, derleyenler İrem Burcu Özkan ve Osman Vahdet İşsevenler, 9-19. İstanbul: Sümer Kitabevi, Ekim 2014.

Öztürk, Necla. “Arabuluculuğun Milletlerarası Özel Hukuk Boyutu: Genel Bakış.” *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* 31, sy. 2 (Haziran 2015): 203-254.

Öztürk, Necla. “Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk (Özellikle Yabancı Unsurlu Uzlaşma Sözleşmesinin Tanınması ve Tenfizi Meselesi).” *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyumu, Eskişehir, 21-22 Nisan 2016, Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi* içinde, derleyenler Bilgin Tiryakioğlu, Mesut Aygün, Ali Önal, Kübra Altıparmak ve Cansu Kaya, 605-624. Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.

Öztürk, Necla ve Güven Yazar. “AB 2008/52/EC Arabuluculuk Direktif Hükümlerinin Bazı Üye Devlet ve Türk Hukukunda Yansımaları.” *Prof. Dr. Ramazan Arslan’a Armağan Cilt 2* içinde, 1351-1386. Ankara: Yetkin Yayınları, 2015.

Palao, Guillermo. “Article 3 General Principles.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by

- Guillermo Palao, 107-129. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.
- Palmer, Michael. “Modes of Dispute Response: Exploring Issues in the Range.” Chap. 3 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, edited by Shahla Ali. Abingdon, Oxon: Routledge, 2023. <https://doi.org/10.4324/9780429354625-5>.
- Park, William W. “National Law and Commercial Justice: Safeguarding Procedural Integrity in International Arbitration.” *Tulane Law Review* 63, no. 3 (February 1989): 647-709.
- Park, William W. “Why Courts Review Arbitral Awards.” In *Recht der Internationalen Wirtschaft und Streiterledigung im 21. Jahrhundert: Liber Amicorum Karl-Heinz Boeckstiegel*, edited by Robert Briner, L. Yves Fortier, Klaus Peter Berger and Jens Bredow, 595-606. Köln: Carl Heymanns, 2001.
- Parkinson, Lisa. *Aile Arabuluculuğu: Yeni Adalet Sistemine Dair Uygun Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi*. Derleyen Yonca Fatma Yücel. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, 2018.
- Paslı, Ali. “Ticari İşletme ve Ticaret Şirketleri Bakımından Zorunlu Arabuluculuğun Değerlendirilmesi: Türk Ticaret Kanunu 5/A Maddesinin Yorumlanması.” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, derleyenler Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım, 13-25. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Patrão, Afonso, and Dulce Lopes. “Article 10 Depositary.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 234-239. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.
- Pekcanıtez, Hakan, Oğuz Atalay ve Muhammet Özekes. *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*. 9. baskı. İstanbul: Onikilevha, 2021.
- Perçin, Gizem Ersen. “Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni Engeli.” *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, sy. 1 (Haziran 2015): 61-86.
- Petsche, Alexander, Brian Gabriel-Oiwoh, and Abanoub Malak. “The Singapore

Convention: Quo Vadis of the Sleeping Beauty?.” In *Austrian Yearbook on International Arbitration (Vienna)*, edited by Christian Klausegger, Peter Klein, Florian Kremslehner, Alexander Petsche, Nikolaus Pitkowicz, Irene Welser and Gerold Zeiler, 85-95. Vienna: MANZ’sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2023.

Pfeiffer, Thomas. “On the Competence of the EU in the Field of Mediation and on the Relationship Between the EU Mediation Directive and the Singapore Convention.” Panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* edited by Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA), 6 March 2022, 16-17. E.T. 27.05.2024. <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.

Polat, Malike. *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2010.

Pürselim, Hatice Selin. “Yabancılık İçeren Arabuluculuk Usulü ve Bağlayıcılığı Hakkında Düşünceler.” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 20, sy. 2 (2014): 3-21. E.T. 28.03.2023. <https://avesis.marmara.edu.tr/yayin/658723d0-67e8-4b08-8f87-c92f26e3f046/yabancilik-iceren-arabuluculuk-usulu-ve-baglayiciligi-hakkinda-dusunceler>.

Queirolo, Ilaria, and Stefano Dominelli. “Article 11 Signature, Ratification, Acceptance, Approval, Accession.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 240-258. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Radicati di Brozolo, Luca G. “Arbitration, International Commercial.” In *Encyclopedia of Private International Law, Volume 1 Entries A-H*, edited by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio, 86-97. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017.

- Reuben, Richard C., and Margaret L. Shaw. "Teacher, Mentor, Friend, Leader." *Dispute Resolution Magazine* 19, no. 1 (Fall 2012): 4-5.
- Riskin, Leonard L. "Mediation and Lawyers." *Ohio State Law Journal* 43, no.1 (1982): 29-60.
- Riskin, Leonard L. "Understanding Mediators' Orientations, Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed." *Harvard Negotiation Law Review* 1 (1996): 7-52.
- Rodman, Robert M. "ADR Contract Clauses." Chap. 15 in *Donovan Leisure Newton & Irvine ADR Practice Book*, edited by John H. Wilkinson. New York: Wiley Law Publications, 1990.
- Rosner, Norel. "On the EU Position on the Singapore Convention on Mediation." Panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* edited by Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA), 6 March 2022, 4-7. E.T. 27.05.2024. <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.
- Rosner, Norel. "The New UNCITRAL Instruments on International Commercial Settlement Agreements Resulting from Mediation – an Insider's View." *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement* 22, no. 4 (2018): 30-36.
- Rosner, Norel. "The Singapore Convention Reflections on Articles 1.3 on Scope, 8.1(b) on Reservations, and 12 on Regional Economic Integration Organizations." Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, "Singapore Mediation Convention Reference Book" (Summer 2019): 1259-1266.
- Ruhi, Ahmet Cemal ve Yavuz Kaplan. "Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kamu Düzeni (Ordre Public)." *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 22, sy. 2 (2002): 643-664.

- Sánchez, Helena Nadal. “What Can María Zambrano Contribute to Mediation and to the Philosophy of Mediation?.” *History of European Ideas* 44, no. 7 (2018): 925-936.
- Sander, Frank E. A. “Alternative Methods of Dispute Resolution: An Overview.” *University of Florida Law Review* 37, no. 1 (Winter 1985): 1-18.
- Sargın, Fügen. “Karakteristik Edim Teorisine Eleştirel Bir Yaklaşım.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 50, sy. 2 (2001): 37-95.
- Sargın, Fügen. “Yabancı Unsur İçeren İş Sözleşmelerinden Doğan ya da Ticarî Dâva Konusu Olan Hukukî Uyuşmazlıkların Çözümünde Dâva Şartı Arabuluculuk.” *Ankara Barosu Dergisi* 77, sy. 4 (Ocak 2020): 207-238.
- Sarisözen, M. Serhat. “Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanun Tasarısının Getirdikleri, İcra Edilebilirlik Belgesi ve Arabuluculuğun Avukatın Tekel Hakkına Aykırılık Oluşturup Oluşturmadığı Sorunu.” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, sy. 1/2 (2011): 255-271.
- Sarisözen, M. Serhat. *Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları Işığında Avukatlık Hukukunda Uzlaştırma*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2011.
- Saul, Judith A. “The Legal and Cultural Roots of Mediation in the United States.” *Opinio Juris in Comparatione* 1 (2012), paper no. 8: 1–12. E.T. 15.07.2024. <https://www.opiniojurisincomparatione.org/issues/opinio-juris-in-comparatione-vol-1-2012/>.
- Sayın, Bartuğ. *Ticari Dava Şartı Olan Arabuluculuk: ADR Serisi Cilt I*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.
- Schnabel, Timothy. “Recognition by Any Other Name: Article 3 of the Singapore Convention on Mediation.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1181-1196.
- Schnabel, Timothy. “The Singapore Convention on Mediation: A Framework for the Cross-Border Recognition and Enforcement of Mediated Settlements.” *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal* 19, no. 1 (2019): 1-60.
- Senties, Héctor Flores. “Grounds to Refuse the Enforcement of Settlement

Agreements Under the Singapore Convention on Mediation: Purpose, Scope, and Their Importance for the Success of the Convention.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1235-1258.

Sharma, Rajesh. “Finding Place of Business for the Purpose of the Singapore Convention: Finding Nemo or Playing Squid Game.” In the proceedings of *The 2nd KIMC International Seminar, Understanding and Utilization of the Singapore Convention on Mediation*, edited by Sang Hyuck Lee, organized on December 3, 2021 by Korea International Mediation Centre, 111-121. E.T. 01.05.2024. <https://kimc.seoul.kr/forum/view/190763>.

Shen, Kuan-Ling. “Multi-tier Dispute Resolution: Present Situation and Future Developments in Taiwan.” Chap. 5 in *Multi-Tier Approaches to the Resolution of International Disputes*, edited by Anselmo Reyes and Weixia Gu. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

Sıgır, Ünsal. “Modül 9 Arabuluculuğun Aşamaları: Müzakere Aşaması.” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, derleyenler Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 151-173. 3. baskı. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021.

Silverstein, May Olivia. “Introduction to International Mediation and Arbitration: Resolving Labor Disputes in the United States & the European Union.” *American University Labor & Employment Law Forum* 1, no. 1 (2011): 102-125. E.T. 04.04.2023. <https://digitalcommons.wcl.american.edu/lelb/vol1/iss1/5/>.

Silvestri, Elisabetta. “The Singapore Convention on Mediated Settlement Agreements: A New String to the Bow of International Mediation?.” *Access to Justice in Eastern Europe* 2, no. 3 (September 2019): 5-11.

Sim, Christine. “Conciliation of Investor-State Disputes, Arb-Con-Arb, and the Singapore Convention.” Special issue, *Singapore Academy of Law Journal* 31, “International Commercial Mediation” (2019): 670-712.

Simaitis, Rimantas. “On the perspective of the Council of Europe on the Singapore Convention on Mediation.” Panel discussion contribution in the *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* edited by Herman Verbist, organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA), 6 March 2022, 11-12. E.T. 27.05.2024.

<https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.

Sîrbu, Manuela. “Considerații cu privire la procedura medierii disputelor relative la investiții, în contextul noilor reglementari ICSID în materie.” [Considerations upon Procedure of State-Investment Disputes' Mediation under the ICSID Mediation Rules.] *Revista Universul Juridic* 2022, no. 1 (January 2022): 51-55. E.T. 25.05.2024. <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/univjurid2022&id=51>.

Slate II, William K., Seth H. Lieberman, Joseph R. Weiner, and Marko Micanovic. “UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) Its Workings in International Arbitration and A New Model Conciliation Law.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 73-106.

Smit, Hans. “A National Arbitration.” *Tulane Law Review* 63, no. 3 (February 1989): 629-645.

Steffek, Felix. “Mediation in the European Union: An Introduction.” Prepared for the European Commission. June 2012. E.T. 10.01.2023. <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=b3e6a432-440d-4105-b9d5-29a8be95408f>.

Stitt, Allan J. “The Singapore Convention: When Has a Mediation Taken Place (Article 4)?.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference

Book” (Summer 2019): 1173-1180.

Strong, S. I. “Beyond International Commercial Arbitration? The Promise of International Commercial Mediation.” *Washington University Journal of Law and Policy* 45, no. 1 (2014): 11-39.

Strong, S. I. “The Preamble to the Singapore Convention on Mediation: Identifying The Object and Purpose of the Treaty Through Text, Context and Intent.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 41-62. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.

Strong, S. I. “The Role of Empirical Research and Dispute System Design in Proposing and Developing International Treaties: A Case Study of the Singapore Convention on Mediation.” Special issue, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 20, no. 4, edited by Nicholas Gliagias, “Singapore Mediation Convention Reference Book” (Summer 2019): 1103-1122.

Strong, S. I. “Use and Perception of International Commercial Mediation and Conciliation: A Preliminary Report on Issues Relating to the Proposed UNCITRAL Convention on International Commercial Mediation and Conciliation.” University of Missouri School of Law Legal Studies Research Paper No. 2014-28, November 17, 2014. E.T. 10.01.2023. <https://ssrn.com/abstract=2526302>.

Sudborough, Calliope M. “ICC's New Mediation Rules: Mediation Steps out of the Shadow.” *International Lawyer* 48, no. 4, “The Year In Review - International Legal Developments Year in Review: 2013” (Spring 2014): 181-186.

Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*. 16. baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2022.

Sussman, Edna. “International Mediation.” *International Lawyer* 47, “International Legal Developments Year in Review: 2012” (2013): 179-182.

Sussman, Edna. “The New York Convention Through a Mediation Prism.” *Dispute Resolution Magazine* 15, no. 4 (Summer 2009): 10-13.

- Sussman, Edna. “The Singapore Convention Promoting the Enforcement and Recognition of International Mediated Settlement Agreements.” *ICC Dispute Resolution Bulletin*, no. 3 (November 2018): 42-54.
- Sürer, Mukaddes Korkmaz. “Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’ne göre Andlaşmaların Yorumu.” Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023. YÖK Tez Merkezi (783222).
- Süzen, Begüm. *Tanıma ve Tenfiz Davalarında Kararı Veren Mahkemenin Yetkisinin Denetimi*. İstanbul: Onikilevha, 2016.
- Şahin, İsmet. “Humanizm ve Eğitim.” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 3, sy. 11 (Kış 2005): 47-55. E.T. 25.05.2024. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/49236/>.
- Şanlı, Cemal. *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*. 8. baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2023.
- Şanlı, Cemal, Emre Esen ve İnci Ataman Figanmeşe. *Milletlerarası Özel Hukuk*. 10. bası. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2023.
- Şuştac, Zeno Daniel. “Overview on the Mediation in Cross-Border Conflicts – Sources and Application Area.” Chap. 1 in *Best Practice Guide on The Use of Mediation in Cross-Border Cases*, by Zeno Daniel Şuştac, Jamie Walker, Claudiu Ignat, Anca Elisabeta Ciucă, and Sanda Elena Lungu. Bucharest: [Publisher unknown], 2013.
- Takahashi, Koji. “Enforcement of Mediated Settlement Agreements under the Singapore Convention and the UNCITRAL Model Law: An Argument for the Opt-In Model.” In *International Mediation: The Comparative Law Yearbook of International Business, special issue, 2020*, edited by Christian Campbell, 63-83. Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2020.
- Takavut, İbrahim Doğan. *Milletlerarası Ticari Tahkimde Usule İlişkin Konularda İrade Serbestisi*. İstanbul: Onikilevha, 2021.
- Tan, Yumeng. “An Analysis of Mediators' Misconducts Relating to Articles 5(1)(e) and 5(1)(f) of the Singapore Convention on Mediation.” *Bristol Law Review*

8 (2022): 115-142.

Tandoğan, Haluk. *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri Cilt I*. 6. baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2008.

Tanrıbilir, Feriha Bilge. “5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un Genel Hükümlerinde Yapılan Değişiklikler Üzerine.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 22, sy. 87 (Mart/Nisan 2010): 195- 227.

Tanrıbilir, Feriha Bilge ve Banu Şit. “Milletlerarası Tahkim Müessesesi ve Yeni Milletlerarası Tahkim Kanunu.” *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 22, sy. 2, “Prof. Dr. Ergin Nomer’e Armağan” (2002): 819-837.

Tanrıver, Süha. *Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2023.

Tanrıver, Süha. “Dava Şartı Arabuluculuk Üzerine Bazı Düşünceler.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 32, sy. 147 (Mart/Nisan 2020): 111-142.

Tanrıver, Süha. “Hukuk Yargısının Temel Sorunları ve bu Bağlamda Alınması Gereken Temel Önlemler.” “*Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi” Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu, Ankara, 18-20 Haziran 2008 içinde*, 201-230. Ankara: TBB Yayınları, 2008.

Tanrıver, Süha. *Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk*. 2. bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.

Tanrıver, Süha. “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 19, sy. 64 (Mayıs/Haziran 2006): 151-178.

Tanrıver, Süha. *İlamlı İcra Takibinin Dayanakları ve İcranın İadesi*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.

Tanrıver, Süha. *Medeni Usul Hukuku Cilt I*, 2. bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.

Tanrıver, Süha. *Medeni Usul Hukuku Cilt II*, 2. bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.

Taşdelen, Nihat. *Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Alternatif Bir Çözüm Yolu Olarak Arabuluculuk*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.

Tepe, Büşra Kazmaz. “Arabuluculuk Anlaşma Belgesine İlişkin İcra Edilebilirlik

Şerhi Taleplerinde Yargılama Usûlü.” *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi* 5, sy. 1 (Ocak 2018): 125-150.

Tepetaş, Candan Yasan. “Tahkimde Davanın Açılması ve Tahkim Talebi.” *Tahkim Yargılaması: Birinci Bölüm* içinde, derleyenler Mustafa Erkan ve Candan Yasan Tepebaş, 131-155. İstanbul: Onikilevha, 2021.

Tezuka, Hiroyuki. “Rise of Hybrid Arbitration/Mediation in the Era of the Singapore Mediation Convention.” Chap. 23 in *International Arbitration: When East Meets West: Liber Amicorum Michael Moser*, edited by Neil Kaplan, Michael Pryles and Chiann Bao. Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Kluwer Law International, 2020.

Tıktık, Çiğdem Yazıcı. *Arabuluculukta Gizliliğin Korunması*. İstanbul: Onikilevha, 2013.

Tıktık, Çiğdem Yazıcı. “Modül 3 Arabuluculuk Sürecinin Temel İlkeleri.” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, derleyenler Ali Yeşilırmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 45-61. 3. baskı. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021.

Tıktık, Çiğdem Yazıcı. “Ticari Davalarda Dava Şartı Olarak Arabuluculuk Uygulamasının Temel İlkeler Bakımından Değerlendirilmesi.” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, derleyenler Ceyda Süral Efeçınar ve Mehmet Ertan Yardım, 113-125. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

Tiryakioğlu, Bilgin. *Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Akitlerine Uygulanacak Hukuk*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1996.

Toraman, Barış. “İflas Davasının Arabuluculuğa Elverişli ve Dava Şartı Arabuluculuk Kapsamında Olup Olmadığı Üzerine.” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28, sy. 3 (2020): 1027-1059.

Traum, Lara, and Brian Farkas. “The History and Legacy of the Pound Conferences.” *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 18, no. 3 (Spring 2017): 677-698.

- Tuğsavul, Melis Taşpolat. “Arabuluculuk Faaliyeti Sonunda Varılan Anlaşmanın Hukuki Niteliği.” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, derleyenler Ceyda Süral Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardım, 129-137. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Tuğsavul, Melis Taşpolat. *Türk Hukukunda Arabuluculuk*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2012.
- Tuna, Mustafa Oğuz. “What’s Wrong With Mediation?.” *Law and Justice Review* 15, no. 27 (January 2024): 1-28.
- Tunca, Murat Aybars. *İş Uyuşmazlıklarında Türkiye’de ve Farklı Hukuk Düzenlerinde Arabuluculuk*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2023.
- Tuncer, Zeynep. “Arabuluculuğun Ticari Uyuşmazlıkların Çözümüne Sunduğu Avantajlar ve Bu Avantajların Etkin Kullanımına İlişkin Öneriler.” *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, sy. 2 (Aralık 2016): 69-102.
- Ury, William L. “Strengthening International Mediation.” *Negotiation Journal* 3, no. 3 (July 1987): 225-230.
- Uygun, Doğanhan. “Şirketler Hukuku Uyuşmazlıklarının Tahkimle Çözümü.” *Tahkim Yargılaması: Birinci Bölüm* içinde, derleyenler Mustafa Erkan ve Candan Yasan Tepebaş, 25-66. İstanbul: Onikilevha, 2021.
- Uyumaz, Alper ve Kemal Erdoğan. “Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları.” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17, sy. 1 (2015): 119-169.
- Ünel, Nehir. “Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu.” *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, sy. 32 (2009): 53-64. E.T. 21.03.2023.
<https://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/nehirunel.pdf>
- Valerie, An Qi Lim. “Operationalising Article 5(1)(e) of the Singapore Convention on Mediation.” In *Contemporary Issues in Mediation: Volume 8*, edited by Joel Lee, Marcus Lim and Izzat Rashad Bin Rosazizi, 1-10. Singapore: World Scientific Publishing, 2024.

- Vanišová, Veronika. "Current Issues in International Commercial Mediation: Short Note on the Nature of Agreement Resulting from Mediation in the Light of the Singapore Convention." Charles University in Prague Faculty of Law Research Paper No. 2019/II/5, June 27, 2019. E.T. 06.01.2023. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3413560>.
- Verbist, Herman. "ICSID Mediation Reglement voor investeringsgeschillen in werking sedert 1 Juli 2022 – Verschil met ICSID Conciliation." *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement* 26, no. 2 (2022): 46-56.
- Verbist, Herman. "Mediation as an Alternative Method to Settle Investor-State Disputes." Chap. 30 in *Handbook of International Investment Law and Policy*, edited by Julien Chaisse, Leïla Choukroune and Sufian Jusoh. Singapore: Springer Nature, 2021.
- Verbist, Herman, ed. *Report on 'Roundtable on the Position of the European Union on the Singapore Convention on Mediation,'* organized on 18 June 2021 by the European Law Institute (ELI) Slovenian hub and the Forum for International Conciliation and Arbitration (FICA), 6 March 2022. E.T. 27.05.2024. <https://fica-disputeresolution.com/wp-content/uploads/2022/05/220306-Herman-Verbist-Report-on-Roundtable-on-EU-Position-on-Singapore-Convention-organised-on-18-June-2021-ELI-Slovenian-hu.pdf>.
- Verbist, Herman. "UNCITRAL Instruments on Enforcement of International Commercial Settlement Agreements Resulting from Mediation." *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement* 22, no. 4 (2018): 6-22.
- Vukovic', Siniša. "International Multiparty Mediation." Chap. 34 in *The Mediation Handbook: Research, Theory, and Practice*, edited by Alexia Georgakopoulos. New York: Routledge, 2017.
- Wagner, Gerhard, and Horst Eidenmueller. "Digital Dispute Resolution." June 22, 2021. E.T. 19.03.2024. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3871612>.
- Walker, Mary, and Lim Tat. "The Introduction of the United Nations Convention on

- International Settlement Agreements Resulting from Mediation: The Third Piece in the International Framework of Dispute Resolution.” *Dispute Resolution International* 15, no. 1 (May 2021): 153-174.
- Wallace, J. Clifford. “Judicial Reform and the Pound Conference of 1976.” *Michigan Law Review* 80, no. 4 (1982): 592-596.
- Ware, Stephen J. *Alternative Dispute Resolution*. St. Paul, Minn.: West Group, 2001.
- Ware, Stephen J., and Sarah Rudolph Cole. “ADR in Cyberspace.” *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 15, no. 3 (2000): 589-596.
- Wen, Xiantao (with an introduction by Susan Finder). “Comparative Analysis at the Singapore Convention in Light of the New York and Hague Choice of Court Conventions.” Chap. 10 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, edited by Shahla Ali. Abingdon, Oxon: Routledge, 2023. <https://doi.org/10.4324/9780429354625-13>.
- Winslande, John, and Gerald Monk. *Narrative Mediation: A New Approach to Conflict Resolution*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2000.
- Winslande, John, and Richard Cohen. “Narrative Mediation: Waikato Mediation Service’s Answer to Community Concerns, Theoretical Shifts and Practice Demands.” *Waikato Law Review* 3 (1995): 83-100.
- Wulft, Randall W. “A Mediation Primer.” Chap. 7 in *Donovan Leisure Newton & Irvine ADR Practice Book*, edited by John H. Wilkinson. New York: Wiley Law Publications, 1990.
- Yağcı, Salim Serdar. “Milletlerarası Özel Hukukta Vasıflandırma.” *Özel sayı, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19, “Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan” (2017): 2633-2646.
- Yarar, Güven. *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*. 1. baskı. İstanbul: Onikilevha, 2019.
- Yarar, Güven. *Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk*. 2. baskı. İstanbul: Onikilevha, 2023.

- Yardımcı, Ertan M. “Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabulucuğa Başvuru.” *Ticari Uyuşmazlıklarda Zorunlu Arabuluculuk* içinde, derleyenler Ceyda Sürat Efeçinar ve Mehmet Ertan Yardımcı, 89-110. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Yazıcı, Büşra. “Naratif Terapi Temelli Grupla Psikolojik Danışma Programının Ergenlerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerine Etkisi.” Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018. YÖK Tez Merkezi (533846).
- Yazıcı, Çiğdem. “Türkiye’de Arabuluculuğun Gelişimi.” *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi* 9, sy. 2 (2020): 313-351.
- Yeşilirmak, Ali. “Arabuluculuk Nedir?” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Eğitici Kitabı* içinde, derleyenler Ali Yeşilirmak ve Elif Kısmet Kekeç, 75-93. 2. baskı. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2017.
- Yeşilirmak, Ali. “Modül 2 Arabuluculuk Nedir?” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, derleyenler Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 25-40. 3. baskı. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021.
- Yeşilirmak, Ali. “Modül 4 Arabulucu Kimdir?” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, derleyenler Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 63-78. 3. baskı. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021.
- Yeşilirmak, Ali. “Modül 10 Arabuluculuğun Aşamaları: Sonuç/Anlaşma Aşaması.” *Temel Arabuluculuk Eğitimi: Katılımcı Kitabı* içinde, derleyenler Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Alper Bulur, 175-185. 3. baskı. Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021.
- Yeşilova, Bilgehan. “Tahkime Uygulanacak Hukuk (*Lex Arbitri*), Teorik Temelleri ve Düşündürdükleri.” *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, sy. 1 (2007): 263-349.
- Yıldırım, Ahmet Cemil. “Evolution of the New *Lex Mercatoria* into a Transnational

- Legal Order.” *Legal Hukuk Dergisi* 18, sy. 212 (2020): 3589-3606.
- Yıldırım, M. Kamil. “İhtilafların Mahkeme Dışı Usullerle Çözülmesi Hakkında.” *Prof. Dr. Yavuz Alangoya için Armağan* içinde, 337-360. İstanbul: Alkım Kitabevi, 2007.
- Yılmaz, Abdülhamit. “2024 Yılı Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesinin Beraberinde Getirdiği Yeniliklerin Değerlendirilmesi.” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, sy. 1 (2024): 101-115.
- Yılmaz, Ejder. “Usul Ekonomisi.” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 57, sy. 1 (2008): 243-274.
- Yılmaztekin, Hasan Kadir ve Zeliha İnce. “Dava Şartı Arabuluculuk Ekseninde Bazı Fikri Mülkiyet Hukuku Uyuşmazlıkları.” *Terazi Hukuk Dergisi* 14, sy. 159 (Kasım 2019): 2172-2185.
- Yılseli, Ahmet Kaan. “Viyana Satım Sözleşmesinin (CISG) Yorumlanması ve Boşluklarının Doldurulması.” Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022. YÖK Tez Merkezi (750078).
- Yi, Ng Xin. “Singapore Convention Week: Insights Into A US\$1B International Dispute.” Singapore International Mediation Centre (website). E.T. 22.07.2024. <https://simc.com.sg/insights/singapore-convention-week-insights-us1b-international-dispute>.
- Yokomizo, Dai, and Peter Mankowski. “Article 5 Grounds for Refusing to Grant Relief.” In *The Singapore Convention on Mediation: A Commentary on the United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation*, edited by Guillermo Palao, 156-180. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2022.
- Yöney, Can. *Yabancı Hukukun Uygulanması*. İstanbul: Onikilevha, 2018.
- Yüksel, Armağan Ebru Bozkurt. “UNCITRAL ve UNCITRAL Model Kanunu’na Genel Bir Bakış.” *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 2, sy. 4 (2011): 135-172.
- Zeller, Bruno, and Leon Trakman. “Mediation and Arbitration: The Process of Enforcement.” *Uniform Law Review* 24, no. 2 (June 2019): 449-466.

<https://doi.org/10.1093/ulr/unz020>.

Zenginkuzucu, Dikran M. *Uluslararası Ticaret ve Yatırım Uyuşmazlıklarının Dostane Çözümüne İlişkin Temel Metinler*. 2. baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2017.

Zhou, Ling. “Thinking About Consumer Mediation in China.” Chap. 12 in *Comparative and Transnational Dispute Resolution, Routledge Research in International Law*, edited by Shahla Ali. Abingdon, Oxon: Routledge, 2023. <https://doi.org/10.4324/9780429354625-17>.

Zhao, Yun. “The Singapore Mediation Convention: A Version of the New York Convention for Mediation?.” *Journal of Private International Law* 17, no. 3 (2021): 538-559.

Žukauskaitė, Miglė. “Enforcement of Mediated Settlement Agreements.” *Teisė* 111 (2019): 205-217.

Zumeta, Zena D. “Mediation and Spirituality.” Chap. 7 in *The Mediation Handbook: Research, Theory, and Practice*, edited by Alexia Georgakopoulos. New York: Routledge, 2017.

KAMU ve ULUSLARARASI KURULUŞLARIN DOKÜMANLARI ile MAHKEME KARARLARI

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Konusunda Rec (2002)10 Sayılı Tavsiye Kararı*. 18 Eylül 2002. E.T. 23.03.2023. <https://rm.coe.int/bakanlar-komitesi-tavsiye-karari-2002-10-hukuk-uyusmazliklarinda-arabu/1680a72d71>.

Case of Airey v. Ireland. Application no. 6289/73. European Court of Human Rights, Judgment of October 9, 1979. E.T. 25.03.2023. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420>.

Case of Deweer v. Belgium. Application no. 6903/75. European Court of Human Rights, Judgment of February 27, 1980. E.T. 11.02.2023. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469>.

Council of Europe Committee of Ministers. *Recommendation Rec (2002)10 of the Committee of Ministers to Member States on Mediation in Civil Matters*. 18 September 2002. E.T. 23.03.2023. <https://search.coe.int/cm?i=09000016805e1f76>.

Edmonton Journal v. Alberta (Attorney General). [1989] 2 Supreme Court Reports 1326-1383. Case no. 20608. E.T. 25.03.2023. <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/555/index.do>.

European Committee on Legal Co-operation (CDCJ). *Cost Effective Measures Taken By States to Increase The Efficiency of Justice*. Report prepared in consultation with the European Committee on Crime Problems (CDPC). Submitted at the 23rd Conference of European Ministers of Justice, London, 8-9 June 2000. Report no. MJU-23 (2000) 2. E.T. 10.02.2023. <http://rm.coe.int/0900001680928185>.

European Network of Mediators for Cross Border Dispute Resolution. “EU Handbook on Mediation: Mediation Law and Practice in Other EU Countries.” 2011. E.T. 04.03.2023. https://mediation-net.eu/pdf/books/analysis_concise_text2.pdf.

European Parliament and Council. *Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of*

Richardson v. Mellish. July 2, 1824. (1824) 2 Bing 229. E.T. 27.08.2023.
<http://www.uniset.ca/other/css/pdf/130ER294.pdf>.

Rosalba Alassini and Others v. Telecom Italia SpA and Others. Joined Cases C-317/08 to C-320/08. Court of Justice of the European Union, Judgment of March 18, 2010. E.T. 07.04.2024. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62008CJ0317>.

Sabah Forest Industries Sdn Bhd v. Mazlan bin Ali. Malayan Law Journal, no. 5 (2012): 382-393. E.T. 25.05.2024.
<https://www.studocu.com/my/document/multimedia-university/law-of-evidence-i/sabah-forest-industries-sdn-bhd-v-mazlan-bin-ali/31550306>.

Statistics on Labor Dispute Resolution. www.labournet.com.cn, 2012. E.T. 16.07.2024.
<https://web.archive.org/web/20140508222102/http://www.labournet.com.cn/ldzy/ckzl/ckzl2a.asp>.

TAİDER. "Türkiye'de ve Dünyada Aile Şirketleri." 2017. E.T. 04.08.2024.
<https://kosano.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/TAiDERAileisletmeleriDernegisununmu.pdf>.

T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. *Adli İstatistikler 2010*. E.T. 11.02.2023.
<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/27820191154052010.pdf>.

UK Ministry of Justice. *The Singapore Convention on Mediation: The United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (New York, 2018) Consultation Response, March 2023*. Published March 2, 2023. E.T. 11.03.2023.
<https://www.gov.uk/government/consultations/the-singapore-convention-on-mediation>.

UN Doc. A/RES/35/52. *Conciliation Rules of the United Nations Commission on International Trade Law: Resolution Adopted at the Thirty-Fifth Session of the 81st Plenary Meeting, 4 December 1980*. United Nations General Assembly. <https://documents.un.org/symbol->

[explorer?s=A/RES/57/18&i=A/RES/57/18_3166161](https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/57/18&i=A/RES/57/18_3166161).

UN Doc. A/RES/57/18. *Model Law on International Commercial Conciliation of The United Nations Commission on International Trade Law: Resolution Adopted by the General Assembly*. United Nations General Assembly, 24 January 2003. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/57/18&i=A/RES/57/18_3166161.

UN Doc. A/RES/2205(XXI). *Establishment of the United Nations Commission on International Trade Law*. United Nations General Assembly, adopted at the 1497th plenary meeting, 17 December 1966. <https://digitallibrary.un.org/record/203421?ln=en&v=pdf>.

UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.187. *Settlement of Commercial Disputes: Enforceability of Settlement Agreements Resulting from International Commercial Conciliation/Mediation*. United Nations Commission on International Trade Law, Working Group II (Arbitration and Conciliation), 27 November 2014. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/WG.II/WP.187&i=A/CN.9/WG.II/WP.187_7825888.

UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.192. *Settlement of Commercial Disputes: Enforceability of Settlement Agreements: Comments by Israel and The United States of America*. United Nations Commission on International Trade Law, Working Group II (Arbitration and Conciliation), 3 August 2015. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/WG.II/WP.192&i=A/CN.9/WG.II/WP.192_1761773.

UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.195. *Settlement of Commercial Disputes: International Commercial Conciliation: Enforceability of Settlement Agreements: Note by the Secretariat*. United Nations Commission on International Trade Law, Working Group II (Arbitration and Conciliation), 02 December 2015. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/WG.II/WP.195&i=A/CN.9/WG.II/WP.195_7339167.

UN Doc. A/CN.9/WG.II/WP.202. *Settlement of Commercial Disputes: International Commercial Conciliation: Preparation of an Instrument on Enforcement of International Commercial Settlement Agreements Resulting from Conciliation, Note by the Secretariat*. United Nations Commission on

International Trade Law, Working Group II (Dispute Settlement), 14 July 2017. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/WG.II/WP.202&i=A/CN.9/WG.II/WP.202_6984376.

UN Doc. A/CN.9/460. *International Commercial Arbitration: Possible Future Work in the Area of International Commercial Arbitration: Note by the Secretariat.*, United Nations Commission on International Trade Law, 6 April 1999. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/460&i=A/CN.9/460_0401827.

UN Doc. A/CN.9/485. *Report of the Working Group on Arbitration on the Work of Its 33rd Session (Vienna, 20 November-1 December 2000)*. United Nations Commission on International Trade Law, 20 December 2000. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/485&i=A/CN.9/485_3391588.

UN Doc. A/CN.9/487. *Report of the Working Group on Arbitration on the Work of Its 34th Session (New York, 21 May-1 June 2001)*. United Nations Commission on International Trade Law, 15 June 2001. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/487&i=A/CN.9/487_8801755.

UN Doc. A/CN.9/506. *Report of the Working Group on Arbitration on the Work of Its 35th Session (Vienna, 19-30 November 2001)*. United Nations Commission on International Trade Law, 21 December 2001. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/506&i=A/CN.9/506_4157149.

UN Doc. A/CN.9/514. *Draft Guide to Enactment and Use of the UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation*. United Nations Commission on International Trade Law. 27 May 2002. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/514&i=A/CN.9/514_8205037.

UN Doc. A/CN.9/822. *Planned and Possible Future Work, Part III: Proposal by the Government of the United States of America: Future Work for Working Group II*. United Nations Commission on International Trade Law, 2 June 2014. <https://documents.un.org/symbol->

[explorer?s=A/CN.9/822&i=A/CN.9/822_5445339](https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/822&i=A/CN.9/822_5445339).

UN Doc. A/CN.9/832. *Report of Working Group II (Arbitration and Conciliation) on the Work of Its 62nd Session (New York, 2-6 February 2015)*. United Nations Commission on International Trade Law, 11 February 2015.
https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/832&i=A/CN.9/832_6057379.

UN Doc. A/CN.9/861. *Report of Working Group II (Arbitration and Conciliation) on the Work of Its 63rd Session (Vienna, 7-11 September 2015)*. United Nations Commission on International Trade Law, 17 September 2015.
https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/861&i=A/CN.9/861_5016254.

UN Doc. A/CN.9/867. *Report of Working Group II (Arbitration and Conciliation) on the Work of Its 64th Session (New York, 1-5 February 2016)*. United Nations Commission on International Trade Law, 10 February 2016.
https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/867&i=A/CN.9/867_0916689.

UN Doc. A/CN.9/896. *Report of Working Group II (Dispute Settlement) on the Work of Its 65th Session (Vienna, 12-23 September 2016)*. United Nations Commission on International Trade Law, 30 September 2016.
https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/896&i=A/CN.9/896_2361271.

UN Doc. A/CN.9/901. *Report of Working Group II (Dispute Settlement) on the Work of Its 66th Session (New York, 6-10 February 2017)*. United Nations Commission on International Trade Law, 16 February 2017.
https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/901&i=A/CN.9/901_4776426.

UN Doc. A/CN.9/929. *Report of Working Group II (Dispute Settlement) on the Work of Its 67th Session (Vienna, 2-6 October 2017)*. United Nations Commission on International Trade Law, 11 October 2017.
https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/929&i=A/CN.9/929_8516135.

UN Doc. A/CN.9/934. *Report of Working Group II (Dispute Settlement) on the Work of Its 68th Session (New York, 5–9 February 2018)*. United Nations Commission on International Trade Law, 19 February 2018. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/934&i=A/CN.9/934_7359679.

UN Doc. A/CN.9/1118. *Dispute Settlement: Recommendations to Assist Mediation Centres and Other Interested Bodies with Regard to Mediation Under the UNCITRAL Mediation Rules (2021): Note by the Secretariat*. United Nations Commission on International Trade Law, 24 February 2022. https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/CN.9/1118&i=A/CN.9/1118_3060008.

UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation with Guide to Enactment and Use (2002). New York: United Nations Publications, 2004. <https://uncitral.un.org/en/library/publications>.

UNCITRAL Model Law on International Commercial Mediation and International Settlement Agreements Resulting from Mediation with Guide to Enactment and Use (2018). Vienna: United Nations Publications, 2022. <https://uncitral.un.org/en/library/publications>.

The UNCITRAL Academy. *Report on the UNCITRAL Academy 2022*. 19 May 2023. E.T. 30.08.2023. [https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/report of the uncitral academy 2022.pdf](https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/report%20of%20the%20uncitral%20academy%202022.pdf)

United Nations. *Treaty Handbook*. Prepared by the Treaty Section of the Office of Legal Affairs. Revised edition of 2013. https://treaties.un.org/Pages/Resource.aspx?path=Publication/TH/Page1_en.xml.

United Nations Commission on International Trade Law. *A Guide to UNCITRAL: Basic Facts About the United Nations Commission on International Trade Law*. Vienna, January 2013. <https://uncitral.un.org/en/library/publications>.

United Nations Commission on International Trade Law. *United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from*

Mediation (New York, 2018) (the “Singapore Convention on Mediation”).
New York, March 2019. <https://uncitral.un.org/en/library/publications>.

United Nations Commission on International Trade Law. *UNCITRAL Conciliation Rules* (1980). <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/conc-rules-e.pdf>.

İLGİLİ LİNKLER

<https://adb.adalet.gov.tr>

<https://acica.org.au>

<https://www.academia.edu>

<https://www.adalet.gov.tr>

<https://adb.adalet.gov.tr>

<https://adlisicil.adalet.gov.tr>

<https://www.adrcenter.it>

<https://adryearbook.tsu.ge>

<https://anayasa.gov.tr>

<http://ankaratahkim.com>

<https://www.arabulucu.com>

<https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com>

<https://web.archive.org/>

<https://avesis.marmara.edu.tr>

<https://www.cedr.com>

<https://www.corrs.com.au>

<https://www.cpradr.org>

<https://dictionary.cambridge.org>

<https://digitalcommons.wcl.american.edu>

<https://digitallibrary.un.org>

<https://dx.doi.org>
<https://dergipark.org.tr>
<https://documents.un.org>
<https://doi.org>
<https://e-justice.europa.eu>
<https://eur-lex.europa.eu>
<https://fica-disputeresolution.com>
<https://www.gov.uk>
<https://heinonline.org>
<https://www.herbertsmithfreehills.com>
<https://www.hkiac.org>
<http://www.hurriyet.com.tr>
<https://iccwbo.org>
<https://www.icj-cij.org>
<https://icsid.worldbank.org>
<https://inhak.adalet.gov.tr>
<https://ink.library.smu.edu.sg>
<https://insanhaklariizleme.org>
<https://istac.org.tr>
<https://www.istanbulbarosu.org.tr>
<https://www.jamsadr.com>
<https://juris.bundesgerichtshof.de>
<https://kimc.seoul.kr>
<https://law.justia.com>
<https://legalbank.net>
<https://www.lcia.org>

<https://www.lexology.com>
<https://www.lexpera.com>
<https://mediate.com>
<http://www.mediate.or.kr>
<https://mediation-net.eu>
<https://mediationblog.kluwerarbitration.com>
<https://www.mevzuat.gov.tr>
<https://www.mfa.gov.tr>
<http://www.milliyet.com.tr>
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>
<https://www.nortonrosefulbright.com>
<https://www.pmo.gov.sg>
<https://www.pwc.com.tr>
<https://rayp.adalet.gov.tr>
<https://repository.ihu.edu.gr>
<https://resmigazete.gov.tr>
<https://rm.coe.int/>
<https://search.trdizin.gov.tr>
<https://sidra.smu.edu.sg>
<https://simc.com.sg>
<https://www.singaporeconvention.org>
<https://www.singaporeconventionweek.sg>
<https://sozluk.gov.tr>
<https://ssrn.com>
<https://www.studocu.com>
<https://tbmm.gov.tr>

<https://www5.tbmm.gov.tr>

<https://www.tortoisemedia.com>

<https://www.transnational-dispute-management.com>

<https://treaties.un.org>

<http://www.uniset.ca>

<https://uncitral.un.org>

<https://virtual.singaporeconventionweek.sg>

<https://www.wgtn.ac.nz>

TURNİTİN RAPORU

Özlem Bora

ORIGINALITY REPORT

13%	9%	9%	4%
SIMILARITY INDEX	INTERNET SOURCES	PUBLICATIONS	STUDENT PAPERS

PRIMARY SOURCES

1	kutuphane.ankarabarosus.org.tr Internet Source	2%
2	acikbilim.yok.gov.tr Internet Source	1%
3	dspace.baskent.edu.tr:8080 Internet Source	1%
4	dergipark.org.tr Internet Source	1%
5	cdn.istanbul.edu.tr Internet Source	<1%
6	acikerisim.akdeniz.edu.tr:8080 Internet Source	<1%
7	earsiv.cankaya.edu.tr:8080 Internet Source	<1%
8	Seçkin, Selim. "Milletlerarası Özel Hukuk Bakımından Kanunlar İhtilafı Kuralları ve Roma Hukuku'ndaki Temelleri", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Publication	<1%

9	Aydın, İsmail. "Ticari Davalarda Dava şArtı Olarak Arabuluculuk", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
10	Karabacak, Mehmet Kaan. "Uluslararası ticari arabuluculuk ve icra edilebilirlik", MEF University, 2023 Publication	<1 %
11	openaccess.hacettepe.edu.tr Internet Source	<1 %
12	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Student Paper	<1 %
13	Jie (Jeanne) Huang. "Consensus and Compulsion: The Extra-territorial Effect of Chinese Judicial and Specially-Invited Mediation in Common Law Countries", Chinese Journal of Transnational Law, 2024 Publication	<1 %
14	openaccess.ihs.edu.tr Internet Source	<1 %
15	www.ecdr.si Internet Source	<1 %
16	mevzuat.gov.tr Internet Source	<1 %
17	www.istanbulbarosu.org.tr	

Internet Source

<1 %

18

kongre.akademikiletisim.com

Internet Source

<1 %

19

www.hukukavm.com

Internet Source

<1 %

20

Saygın, Beyza. "Türkiye'De Alternatif uyuşmazlık çözümüne Yeni Bir Yol: Med-Arb (Arbuluculuk-Tahkim)", Bursa Uludag University (Turkey), 2023

Publication

<1 %

21

Taşkan, Yusuf. "Türk Hukukunda Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Arbuluculuk-Tahkim (MED-ARB) Usulünün Değerlendirilmesi", Bursa Uludag University (Turkey), 2024

Publication

<1 %

22

Submitted to University of Ulster

Student Paper

<1 %

23

www.filizkitabevi.com

Internet Source

<1 %

24

Lisa Blomgren Amsler, Janet Martinez, Stephanie E. Smith. "Dispute System Design", Walter de Gruyter GmbH, 2020

Publication

<1 %

25

YÜKSEL BOZKURT, Armağan Ebru. "Uncitral ve uncitral model kanununa genel bir bakış",

<1 %

TUBITAK, 2011.

Publication

26	Submitted to University of Hong Kong Student Paper	<1 %
27	Tanir, Zeliha Busra. "itirazin Kesin Olarak Kaldirilmesi", Bursa Uludag University (Turkey), 2021 Publication	<1 %
28	Submitted to Istanbul Aydin University Student Paper	<1 %
29	Cavusoglu, Sercan. "Sinir otesi Elektronik Ticarete acik artirma Yolu Ile satislar.", Marmara Universitesi (Turkey), 2021 Publication	<1 %
30	Shahla Ali. "Comparative and Transnational Dispute Resolution", Routledge, 2023 Publication	<1 %
31	Karabulut, Yildiz Işıktaş. "Aile Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
32	Ceylan, Nazli Albayrak. "Milletlerarası Özel Hukukta Evlat Edinme", Marmara Universitesi (Turkey), 2023 Publication	<1 %
33	Düven, Fatma Sümeyye. "Hukuk Muhakemeleri Kanununda Tahkim İlk Itirazı",	<1 %

Bursa Uludag University (Turkey), 2024

Publication

34	Aslan, Ali Çetin. "Medenî Usûl Hukukunda Görev", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
35	Submitted to Özyegin Üniversitesi Student Paper	<1 %
36	docplayer.biz.tr Internet Source	<1 %
37	turkisharbitrationacademy.com Internet Source	<1 %
38	cardozojcr.com Internet Source	<1 %
39	Ercevahir, Mine. "Medenî usûl hukukunda usûlî müktesep hak", Bursa Uludag University (Turkey), 2024 Publication	<1 %
40	Erdogan, Ersin. "Foreign Element and Its Results in Civil Procedure", Bilkent Üniversitesi (Turkey) Publication	<1 %
41	Harmancı, Isra. "İş yargılamasında Dava şartı Olarak Arabuluculuk", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %

42	Arslan, Şule. "Milletlerarası Özel Hukuk Bakımından Yönetim Sözleşmesi", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
43	katalog.ticaret.edu.tr Internet Source	<1 %
44	Ius Comparatum - Global Studies in Comparative Law, 2015. Publication	<1 %
45	www.seckin.com.tr Internet Source	<1 %
46	Submitted to Vrije Universiteit Brussel Student Paper	<1 %
47	Çetin, Ece. "Blokzincir üzerinden kurulan akıllı sözleşmelere uygulanacak hukuk", MEF University, 2024 Publication	<1 %
48	David França Ribeiro de Carvalho. "Harmonização das Regras de Execução do Acordo de Mediação Comercial Internacional", Universidade de São Paulo. Agência de Bibliotecas e Coleções Digitais, 2019 Publication	<1 %
49	Pamuk, Eylem. "İş hukukunda arabuluculuk anlaşma belgesi hukuki mahiyeti ve	<1 %

geçersizliği", Maltepe University (Turkey),
2024

Publication

50 Salih, Asya. "Arabuluculuk Kurumunun
Etkinliği ve Idari Uyuşmazlıklarda
Uygulanabilirliği: Bursa Örneği", Bursa Uludag
University (Turkey), 2022
Publication

51 Uulu, Umid Umar. "Türk ve Rus Hukukunda
Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi", Dokuz
Eylul Universitesi (Turkey), 2024
Publication

52 Submitted to Koc University
Student Paper

53 "Blockchain and Private International Law",
Brill, 2023
Publication

54 Clemens Treichl. "The Singapore Convention:
Towards a Universal Standard for the
Recognition and Enforcement of International
Settlement Agreements?", Journal of
International Dispute Settlement, 2020
Publication

55 Kalkan, Onur. "Sermaye Piyasası
Uyuşmazlıklarında Yargı Dışı Çözüm
Yöntemleri", Ankara Universitesi (Turkey),
2024
Publication

56	ebin.pub Internet Source	<1 %
57	Tiyek, Fikret Sami. "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Yürütülen Tahkimde Yargılama Giderleri", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
58	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 Internet Source	<1 %
59	Omari, Masoda. "Uluslararası ticari uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümünün en az gelişmiş ülkelerde uygulamasının değerlendirilmesi", Bursa Uludag University (Turkey), 2024 Publication	<1 %
60	Michal Malacka. "The relations between the Singapore Mediation Convention and the European Mediation Directive", European Studies, 2022 Publication	<1 %
61	Howard Kaminsky. "Fundamentals of Jewish Conflict Resolution", Walter de Gruyter GmbH, 2019 Publication	<1 %
62	Parlak, Ece. "Sosyal Hizmet Perspektifinden Aile Arabuluculuğu Uygulamalarının	<1 %

İncelenmesi: Türkiye İçin Bir Model Önerisi",
Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024

Publication

63

drf.novalaw.unl.pt

Internet Source

<1 %

64

Keskin, Bayram. "Kamu Hizmetinin
Görülmesine İlişkin Sözleşmeler ve bu
Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların
Tahkim Yoluyla Çözümü", Ankara Üniversitesi
(Turkey), 2024

Publication

<1 %

65

Rasmus Bellmer, Frank Möller. "Active looking:
images in peace mediation", Peacebuilding,
2022

Publication

<1 %

66

Konyali, Sinan Can. "Milletlerarası Ticari
Tahkimde Kamu Düzeni", Bursa Uludağ
University (Turkey), 2021

Publication

<1 %

67

Ozcan, Busra. "Milletlerarası Ticari Tahkimde
Tarafların Esitliği İlkesinin Türk Hukuku
Bakımından Değerlendirilmesi", Bilkent
Universitesi (Turkey)

Publication

<1 %

68

İyit, Bülent. "Milletlerarası özel hukukta ticari
şirketlerde birleşmeler ve devralmalar", MEF
University, 2023

Publication

<1 %

69	Bruno Zeller. "Chapter 16 The Influence of Binding Private International Instruments on Domestic Laws in Times of Crisis", Springer Science and Business Media LLC, 2024 Publication	<1 %
70	Keles, Dilsad. "Alternatif çözüm Yöntemleri Ve Vergi Uyusmazliklarinda Uygulanabilirliği", Bursa Uludag University (Turkey), 2021 Publication	<1 %
71	Batigun, Elif Selen. "Milletlerarasi Özel Hukukta Cocugun Aile Icinde Korunmasi.", Marmara Universitesi (Turkey), 2021 Publication	<1 %
72	Submitted to Swinburne University of Technology Student Paper	<1 %
73	Submitted to Victoria University of Wellington Student Paper	<1 %
74	Yaşlı, Ömer. "MTK Kapsamında Tahkimde Paralel Yargılamalara Çözüm Olarak Derdestlik", Marmara Universitesi (Turkey), 2023 Publication	<1 %
75	Yilseli, Ahmet Kaan. "Viyana Satım Sözleşmesinin (CISG) Yorumlanması ve Boşluklarının Doldurulması", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %

76	www.aslanpinar.com Internet Source	<1 %
77	Shaimerden Chikanayev. "Chapter 110 The Theoretical Framework for International and Regional Unification and Harmonisation of the Public-Private Partnership Legislation Through Model Laws", Springer Science and Business Media LLC, 2023 Publication	<1 %
78	Daniş, Rahşan Sertkaya. "Tasarrufun İptali Davası", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2022 Publication	<1 %
79	Ecemis, Sercan. "Mülkiyeti saklı Tutma sözleşmesine Uygulanacak Hukuk", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2023 Publication	<1 %
80	Haris P. Meidanis. "Enforcement of mediation settlement agreements in the EU and the need for reform", Journal of Private International Law, 2020 Publication	<1 %
81	AKTAŞ, Münevver. "Türkiye islam konferansı örgütüne üye midir?", Dokuz Eylül Üniversitesi, 2009. Publication	<1 %
82	Nael G. Bunni. "The FIDIC Forms of Contract", Wiley, 2005	<1 %

83	Ortacalar, Enez. "Uluslararası Ticari Uyusmazlıklarda Uygulanan Elektronik Tahkim: Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin öneriler", Bursa Uludağ University (Turkey), 2021 Publication	<1 %
84	hdl.handle.net Internet Source	<1 %
85	openaccess.mef.edu.tr Internet Source	<1 %
86	Öcal, İrem Banu Başer. "Türk iş Hukukunda Adil Yargılanma Hakkının Bir unsuru Olarak Mahkemeye Erişim Hakkı", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
87	Submitted to City University Student Paper	<1 %
88	DEMİRCİOĞLU, Huriye Reyhan. "AİLE HUKUKU UYUŞMAZLIKLARI BAKIMINDAN 6325 SAYILI HUKUK UYUŞMAZLIKLARINDA ARABULUCULUK KANUNUNUN UYGULANABİLİRLİĞİ", Türkiye Adalet Akademisi, 2015. Publication	<1 %
89	Submitted to Girne American University Student Paper	<1 %

90	Ozgenc, Nuri Berkay. "Turk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Uzlasma.", Marmara Universitesi (Turkey), 2021 Publication	<1 %
91	Aksu, ÖZge. "Ticari Uyuşmazlıkların Arabuluculuk Yolu Ile Çözümü (İngiltere Örneği ve Avrupa Birliği Hukuku Çerçevesinde Bir Değerlendirme)", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
92	Submitted to Kocaeli Üniversitesi Student Paper	<1 %
93	"International Law: Achievements and Prospects", Brill, 1992 Publication	<1 %
94	Eunice CHUA. "The Singapore Convention on Mediation—A Brighter Future for Asian Dispute Resolution", Asian Journal of International Law, 2019 Publication	<1 %
95	Güler, Ekin Sökmen. "Milletlerarası Derdestlik", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
96	KIYAK, Emre. "ARABULUCULUK SONUCUNDA ULAŞILAN ANLAŞMA BELGESİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ", Türkiye Adalet Akademisi, 2015. Publication	<1 %

97	Submitted to Erasmus University of Rotterdam Student Paper	<1 %
98	Submitted to (school name not available) Student Paper	<1 %
99	Demircan, Halime Ebru. "Uncitral Tahkim Kuralları İle Milletlerarası Tahkim Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Ad Hoc Tahkim", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
100	Helena Nadal Sánchez. "What can María Zambrano contribute to mediation and to the philosophy of mediation?", History of European Ideas, 2018 Publication	<1 %
101	Submitted to Queen Mary and Westfield College Student Paper	<1 %
102	Dominic Busch. "The Routledge Handbook of Intercultural Mediation", Routledge, 2022 Publication	<1 %
103	Acar, Tuna. "Türk ve Mukayeseli Medenî Yargılama Hukuku Açısından Ara Karar", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2022 Publication	<1 %
104	mimhukuk.com.tr Internet Source	<1 %

105	www.acarindex.com Internet Source	<1 %
106	Kekeç, Elif Kismet. "Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
107	Submitted to University of Sydney Student Paper	<1 %
108	Yağci, Salim Serdar. "Milletlerarası Ticaret Hukukunda Incoterms Kurallarının Yeri - Bu Kuralların Sözleşmenin İfa Yeri Kapsamında Dikkate Alınıp Alınamayacağı Sorunu", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %
109	Yumusakbas, Gamze Nur Zencir. "Yabancılık Unsuru taşıyan iş sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2020 Publication	<1 %
110	dspace.kocaeli.edu.tr:8080 Internet Source	<1 %
111	www.adb.adalet.gov.tr Internet Source	<1 %
112	Aksöz, Beril. "Finansal Hizmetlere İlişkin Mesafeli Sözleşmelerde Cayma Hakkı", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2023 Publication	<1 %

113 ÖZMUMCU, Seda. "ARABULUCUNUN ROLÜ KOLAYLAŞTIRICI VE DEĞERLENDİRİCİ ARABULUCULUK", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı, 2013. <1 %

Publication

114 "International Handbook on Shareholders' Agreements", Walter de Gruyter GmbH, 2018 <1 %

Publication

115 "The Law and Policy of New Eurasian Regionalization", Brill, 2021 <1 %

Publication

116 Balkan, Arda. "Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Sigorta Sözleşmesinden Doğan Uyuşmazlıklarda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024 <1 %

Publication

117 Batar, Vildan Nuran. "Sigorta tahkimde ispat sorunları", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024 <1 %

Publication

118 Gedik, Şehbal Ayşegül. "Türk Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarından Arabuluculuğun Fikih Ilmi Açısından Değerlendirilmesi", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2024 <1 %

Publication

119	Joanna Jemielniak. "Legal Interpretation in International Commercial Arbitration", Routledge, 2019 Publication	<1 %
120	search.trdizin.gov.tr Internet Source	<1 %
121	Ana Ubilava. "Mediation as a Mandatory Pre-condition to Arbitration", Brill, 2023 Publication	<1 %
122	Arzu Alibaba, Emine Kocano Rodoslu. "The Role of Public Policy in the Enforcement of Foreign Custody Judgments: An Example of Joint Custody in Turkish Law", Sustainability, 2020 Publication	<1 %
123	Submitted to Eastern Mediterranean University Student Paper	<1 %
124	Indre Korsakoviene, Julija Branimirova Radanova, Agnė Tvaronavičienė. "Mandatory Mediation in Family Disputes – An Emerging Trend in the European Union?", Review of European and Comparative Law, 2023 Publication	<1 %
125	Süslü, Güven. "ÇEvrenin Korunmasında Beyaz Enerjinin Rolü Ve Yargısal Denetimi", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024	<1 %

126	GÜMÜŞLÜ, Gülce. "MİLLETLERARASI AKİTLERDE ELEKTRONİK İLETİŞİMİN KULLANILMASINA DAİR BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÖZLEŞMESİ", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2014. Publication	<1 %
127	Salem, Omar. "Investigation of Segregation in Mixing Pharmaceutical Powders Using Passive Acoustic Emissions in a V-Blender", Anadolu University (Turkey), 2024 Publication	<1 %
128	Submitted to University of Melbourne Student Paper	<1 %
129	"International developments", Commonwealth Law Bulletin, 1999 Publication	<1 %
130	Ali Moghaddam Abrishami. "Singapore Convention on Mediation: Should Iran Follow the Position of Qatar?", Arab Law Quarterly, 2020 Publication	<1 %
131	Atici, Cansu. "Medeni usûl hukukunda dava ehliyeti", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024 Publication	<1 %

132 Bozkurt, Armağan Ebru. "Milletlerarası Tahkim Kanunu ile Uncitral Model Kanunu'nun Karşılaştırılması", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024

Publication

<1 %

133 Herman Verbist. "Chapter 104-1 Mediation as an Alternative Method to Settle Investor-State Disputes", Springer Science and Business Media LLC, 2020

Publication

<1 %

134 Jie Zheng. "Online Resolution of E-commerce Disputes", Springer Science and Business Media LLC, 2020

Publication

<1 %

135 Submitted to University of Bristol

Student Paper

<1 %

136 "Balkan Yearbook of European and International Law 2019", Springer Science and Business Media LLC, 2020

Publication

<1 %

137 Anna Rita Calabrò. "Borders, Migration and Globalization: An Interdisciplinary Perspective", Routledge, 2021

Publication

<1 %

138 George A. Bermann. "International Arbitration and Private International Law", Brill, 2017

Publication

<1 %

139 KONCA KURT, Nesibe. "Yeni Türk Ticaret Kanunu'na göre asliye ticaret mahkemeleri", Türkiye Adalet Akademisi, 2013.

Publication

<1 %

140 Leandro H. Laranjeiras. "Moscou, Washington, Nova Delhi e os legados da colonialidade na Astropolítica: uma análise da geopolítica do espaço sideral a partir da segunda metade do século XX", Universidade de São Paulo. Agência de Bibliotecas e Coleções Digitais, 2024

Publication

<1 %

141 Rishi Gulati. "Access to justice and multinational corporations: promoting privately driven transnational hybrid adjudication", Uniform Law Review, 2024

Publication

<1 %

142 Şeker, Esra. "Türk Hukukunda Demiryolu Taşıyıcısının Sorumluluğu", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024

Publication

<1 %

143 محمد سالم أبو الفرج. "اتفاقية سنغافورة للوساطة ومنازعات الاستثمار الدولي: دراسة تحليلية للاتفاقية وتحديات الوساطة في منازعات الاستثمار", المجلة القانونية, 2020

Publication

<1 %

144 Atış, İrfan. "İş Hukuku'nda Dava Şartı Olarak Arbuluculuk Sisteminin Etkinliği: Sakarya İli

<1 %

Örneği", Sakarya Üniversitesi (Turkey), 2022
Publication

145 EKŞİ, Nuray. "Yargıtay kararları ışığında İcc hakem kararlarının Türkiye'de tanınması ve tenfizi", Ankara Barosu, 2009. <1 %
Publication

146 Gültek, Şule. "Milletlerarası Tahkim Kanunu Uyarınca İptal Davası", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 <1 %
Publication

147 Leandro Tripodi. "O direito uniforme da venda do século 21: caducidade e renovação da CISG", Universidade de São Paulo. Agência de Bibliotecas e Coleções Digitais, 2014 <1 %
Publication

148 yetkin.com.tr <1 %
Internet Source

149 Şeker, Esra. "Avrupa Birliği Müktesebatı'nın Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı Çerçevesinde Türk Hukuku'nda Radyoaktif Maddelerin Demiryoluyla Taşınmasından Doğan Taşıyıcı Sorumlulukları", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 <1 %
Publication

150 "An Anational Approach to International Contracts", Cappelen Damm AS <1 %
Publication

151 Görkem, Zeynep Ezgi. "Arabuluculuk Sürecinde Arabulucunun Hukuki Statüsü-Hakları ve Yükümlülükleri", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024
Publication

<1 %

152 LexisNexis
Publication

<1 %

153 Yalçın, Cihan. "Ticarî Dava ile Tüketici Davası Arasındaki İlişki", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024
Publication

<1 %

154 محمد عبدالمقصود محمد غانم. "المركز القانوني للطرف المنفذ البحري وفقًا لأحكام اتفاقية الأمم المتحدة المتعلقة بعقود النقل الدولي للبضائع عن طريق البحر كليًا أو جزئيًا 2008 "قواعد روتردام""، روح القوانين، 2023
Publication

<1 %

155 "Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation: The Fordham Papers (2012)", Brill, 2013
Publication

<1 %

156 Ben Köhler. "Blaming the middleman? Refusal of relief for mediator misconduct under the Singapore Convention", Journal of Private International Law, 2023
Publication

<1 %

157 Federico FERRETTI. "EU Internal Market Law and the Law of International Commercial

<1 %

Arbitration: Have the EU Chickens Come Home to Roost?", Cambridge Yearbook of European Legal Studies, 2020

Publication

- 158 Gultekin, Fatih. "5521 sayili is mahkemeleri kanunu ve 6100 sayili hukuk muhakemeleri kanunu baglaminda is yargisi", Bursa Uludag University (Turkey), 2021

Publication

- 159 Magdalena Łągiewska. "Digitalization and the Use of New Technologies in International Arbitration", Brill, 2024

Publication

- 160 Submitted to Monash University

Student Paper

- 161 Yapa, Koray. "Sektörlere Özgü Finansal Başarısızlık Öngörü Modeli Önerisi", Anadolu University (Turkey), 2024

Publication

- 162 "European Inter-State Cooperation in Criminal Matters / La coopération interétatique européenne en matière pénale *", Brill, 1993

Publication

- 163 Akhmadi, Marat. "Türk ve Rus Hukukuna Göre Milletlerarası Tahkimde Geçici Hukuki Koruma Tedbirleri", Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2024

Publication

164 Akmeşe, Nazlıcan. "Rekabetin Engellenmesinden Doğan Tazminat Talepleri Bağlamında Doğrudan Uygulanan Kurallar", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2024
Publication

<1 %

165 Aras, Asli. "Çekişmesiz yargıda yargılama usulü", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024
Publication

<1 %

166 Bozok, Salim. "İse İade davasında Karar Ve kararın icrası", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2021
Publication

<1 %

167 KOCASAKAL, Hatice Özdemir. "Sözleşmelere uygulanacak Hukukun möhuk m.24 çerçevesinde tespiti ve üçüncü Devletin doğrudan uygulanan kuralları", MMAUM, 2010.
Publication

<1 %

168 TANRIBİLİR, Feriha Bilge. "5718 Sayılı milletlerarası özel Hukuk ve usul Hukuku hakkında kanun'un genel hükümlerinde yapılan değişiklikler üzerine", Türkiye Barolar Birliği, 2010.
Publication

<1 %

169 Tullio Treves, Francesco Seatzu, Seline Trevisanut. "Foreign Investment, International Law and Common Concerns", Routledge, 2013

<1 %

170	YILDIRIM, Zeynep. "Milletlerarası mal satımına ilişkin birleşmiş milletler sözleşmesinin (Vienna satım sözleşmesi) uygulama alanı", Gazi Üniversitesi, 2013.	<1 %
171	"Festschrift für Roderich C. Thümmel zum 65. Geburtstag am 23.10.2020", Walter de Gruyter GmbH, 2020	<1 %
172	"Inter-American Yearbook on Human Rights / Anuario Interamericano de Derechos Humanos, Volume 24 (2008)", Brill, 2012	<1 %
173	Dalbeyler, Sevi Ceren. "Deniz Yolu ile Konteyner Taşımacılığında Demuraj ve Hukuki Sorunlar", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2023	<1 %
174	David Tan. "The Singapore convention on mediation to reinforce the status of international mediated settlement agreement: Breakthrough or redundancy?", Conflict Resolution Quarterly, 2023	<1 %
175	Michal Malacka. "The Singapore Mediation Convention and International Business	<1 %

Mediation", International and Comparative
Law Review, 2022

Publication

176 Selçuk, Seyhan. "Hukuk Muhakemeleri
Kanunu'na Göre Hakem Kararlarının İptali",
Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024

Publication

177 AYGÜN, Mesut. "YABANCILIK UNSURUNUN
MAHİYETİ VE YARGILAMADAKİ ROLÜ", Dokuz
Eylül Üniversitesi, 2014.

Publication

178 Altunsoy, Gülden. "Milletlerarası Ticari
Tahkimde İddia ve Savunmaların Sürülmesi,
Genişletilmesi ve Değiştirilmesi", Bilkent
Üniversitesi (Turkey), 2023

Publication

179 Bayata Canyaş, F. Aslı. "Ab ve Türk Hukuku
Uyarınca Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerine
Uygulanacak Hukuka İlişkin Genel Kurals",
Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024

Publication

180 Cyril Chern. "The Commercial Mediator's
Handbook", Informa Law from Routledge,
2019

Publication

181 Damjanovic, Ivana. "Between Aspirations and
Reality: The European Union and
International Investment Law Reform", The

Australian National University (Australia),
2021

Publication

- 182 Edouard Adelus. "Global law-making in insolvency law: the role for the United Nations Commission for International Trade Law", Uniform Law Review, 2019

Publication

- 183 PERÇİN, ERSEN Gizem. "Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden arabuluculuğun hukuksal düzenlemelerdeki yeri", MMAUM, 2011.

Publication

- 184 TOKER, Ali Gümrah. "5718 SAYILI MÖHUK'TA DÜZENLENEN TÜKETİCİNİN KORUNMASINA YÖNELİK HÜKÜMLER", İzmir Barosu, 2016.

Publication

- 185 Tepe, Büşra Kazmaz. "Medenî usûl hukukunda beden bütünlüğünün ihlâlinden Doğan tazminat davaları", Dokuz Eylul Üniversitesi (Turkey), 2024

Publication

- 186 Toremis, Hatice Ebru. "Yatırım Hizmet ve Faaliyetleri Bağlamında Yatırımcının Tüketici Olarak Korunması", Bilkent Üniversitesi (Turkey)

Publication

187 Özkeçeci, Tuğba. "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi Üzerine Ekonometrik bir Analiz", Anadolu University (Turkey), 2024
Publication

<1 %

188 Submitted to Charles University
Student Paper

<1 %

189 ÖZGENÇ, Zeynep. "MİLLETLERARASI TİCARİ TAHKİMDE HAKEMİN VEYA HAKEM KURULUNUN EX AEQUO ET BONO KARAR VERME YETKİSİ", MMAUM, 2014.
Publication

<1 %

190 Alexia Georgakopoulos. "The Mediation Handbook - Research, Theory, and Practice", Routledge, 2017
Publication

<1 %

191 Heloisa Leonor Buika. "Mediação: uma parajurisdição no sistema judicial brasileiro", Universidade de Sao Paulo, Agencia USP de Gestao da Informacao Academica (AGUIA), 2019
Publication

<1 %

192 MEKENGEÇ, Merve Acun. "5718 Sayılı milletlerarası özel hukuk ve usul hukuku hakkında kanun kapsamında atıf (Renvoi) prensibinin uygulanması", ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ, 2013.
Publication

<1 %

193

Çavuş, Cansu Çakan. "Kurtarma Sözleşmeleri", Marmara Üniversitesi (Turkey), 2022

Publication

<1%

Exclude quotes On
Exclude bibliography On

Exclude matches Off

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Özlem BORA

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Hukuk	Ankara Üniversitesi	1990
Yüksek Lisans	Özel Hukuk	Atılım Üniversitesi	2019
Doktora	Özel Hukuk	Atılım Üniversitesi	Devam

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
Ankara Barosuna kayıtlı	Serbest Avukat	1991 - 2023
Türkiye Barolar Birliği	Arabuluculuk Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi	2019 - 2024
Türkiye Barolar Birliği	Tahkim Merkezi'nde Hakem	2020 - 2023
Ankara Üniversitesi	Arabuluculuk İş Hukuku Uzmanlık Eğitmeni	2017 - 2024
Ankara Üniversitesi	Arabuluculuk Temel Eğitimi Eğitmeni	2017 - 2024
Atılım Üniversitesi	Arabuluculuk Temel Eğitimi Eğitmeni	2017 - 2024
Atılım Üniversitesi	Uzlaştırmacılık Temel Eğitimi Eğitmeni	2019 - 2024
AKBANK T.A.Ş.	Sözleşmeli Avukat	2000 - 2017
AKSİGORTA A.Ş.	Sözleşmeli Avukat	2002 - 2010
ASELSAN A.Ş.	Sözleşmeli Avukat	2003 - 2010
ASELSANNET Ltd. Şti.	Sözleşmeli Avukat	2005 - 2017
Arabulucu	Adalet Bakanlığı Sicil No: 5533	
Uzlaştırmacı	Adalet Bakanlığı Sicil No: 3699	
Ankara Barosu	Alternatif Çözüm Merkezi Üyesi	2017 - 2023
Ankara Barosu	Parlamento ile İlişkiler Komisyonu Üyesi	2018
Anadolu Ajansı, Dijital Akademi, AFSAD, FSK	Eğitim Seminerleri	

Yabancı Diller: İngilizce

Yayınlar:

Bora, Özlem. “Türk Hukuku ve Birleşmiş Milletler (BM) Singapur Sözleşmesi Yönünden Değerlendirici Arabuluculuk.” *Ankara Barosu Dergisi* 82, sy. 2 (Nisan 2024): 43-84. <https://doi.org/10.30915/abd.1378054>.

Bora, Özlem. Panel tebliği, “Arabuluculuk Özel Oturumunda Gizlilik.” Ankara Barosu tarafından düzenlenen XIII. Uluslararası Hukuk Kurultayı, Ankara, 11-14 Ocak 2024.

Bora, Özlem. *Arabuluculuk Sözleşmesi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2020.

Tarih: 26/08/2024

